

COLLECTION OF VARIOUS
→ HINDUISM SCRIPTURES
→ HINDU COMICS
→ AYURVEDA
→ MAGZINES

FIND ALL AT [HTTPS://DSC.GG/DHARMA](https://dsc.gg/dharma)

Made with
By
Avinash/Shashi

I creator of
hinduism
server

 KAPWING

COLLECTION OF VARIOUS
→ HINDUISM SCRIPTURES
→ HINDU COMICS
→ AYURVEDA
→ MAGZINES

FIND ALL AT [HTTPS://DSC.GG/DHARMA](https://dsc.gg/dharma)

Made with
By
Avinash/Shashi

I creator of
hinduism
server

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_166200

UNIVERSAL
LIBRARY

THE JUDICIAL SYSTEM

OF THE MARATHAS

Deccan College Dissertation Series

12

THE JUDICIAL SYSTEM

THE MARATHAS

by

V. T. GUNE

DECCAN COLLEGE
POST-GRADUATE AND RESEARCH INSTITUTE
POONA

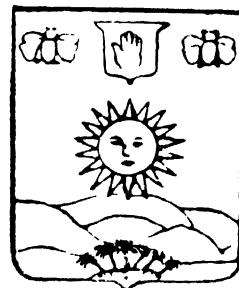
THE JUDICIAL SYSTEM OF THE MARATHAS

[A detailed study of the Judicial Institutions in Maharashtra, from 1600-1818 A.D., based on original decisions called Mahzars, Nivadpatras and official orders.]

by

VITHAL TRIMBAK GUNE, M.A., PH.D

*Sometime Research Scholar, University of Bombay (1945-48);
Author of the History of Gunje Family.*

POONA

1953

Code No. D 37

First Edition : 750 Copies, December 1953

All Rights Reserved

Price : Rs. 20

Printed by M. H. Patwardhan at the Sangam Press Ltd., 383 Narayan Peth,
Poona 2, and published by Dr. S. M. Katre for the Deccan College Postgraduate
and Research Institute, Yeravada, Poona 6.

To
The Sacred Memory
of
my loving son
DATTA *alias* JAYANT
(born on 8-12-1946, died on 12-7-1952.)

CONTENTS

	Page
1. PREFACE ..	xiii—xxi
2. A GLOSSARY OF JUDICIAL TERMS ..	xxii—xxviii
3. A LIST OF ABBREVIATIONS ..	xxix—xxx
4. A SELECT BIBLIOGRAPHY ..	xxxi—xxxv
5. THE JUDICIAL SYSTEM OF THE MARATHAS ..	1-153
6. APPENDIX-A, CONTAINING ANALYSIS OF JUDICIAL DOCUMENTS ..	135-262
7. APPENDIX-B, CONTAINING ORIGINAL SOURCES ..	263-388
8. INDEX ..	389-391

ILLUSTRATIONS

1. A MAP SHOWING THE GEOGRAPHICAL LIMITS OF THE STUDY ..	I
2. A MAHZAR DATED 1654 A.D. AND THE QUORUM OF A MAJLIS FROM A MAHZAR DATED 1702 A.D. ..	140
3. A MAP OF MAHARASHTRA SHOWING THE VILLAGewise DISTRIBUTION OF MAHZARS ..	256

A DETAILED SYNOPSIS

CHAPTER I—THE BACKGROUND

(Early development of judicial institutions, A.D. 1300-1650) . . . 1-25.

I—GENERAL CONDITIONS IN MAHARASHTRA : i-Environment, ii-Social, religious and economic conditions, iii-Political conditions (pp.1-6).

II—PERIOD I : 1300-1347 A.D.—INSTITUTIONS OF MUHAMMAD BIN TUGHLUQ : (I) Administrative Institutions : i-The Central structure, ii-The local administrative machinery, review (pp. 7-8). (II) Judicial Institutions ; A table illustrating judicial institutions, A-Central, B-Local, their jurisdictions, functions etc. (pp. 8-10).

III—Periods II and III : 1347 to 1650 A.D.—INSTITUTIONS OF BAHMANI AND LATER SULTANS OF THE AHMEDNAGAR AND BIJAPUR GOVERNMENTS : (I) *The land system* : i-The Tarafdari, ii-The Jagirdari, iii-The Mokasa (pp. 10-13). (II) *Administrative Institutions*: i-The Central structure (Rakhtakhana), 1-under the Bahmanis, 2-under the Nizam Shahi and Adil Shahi (pp. 13-15). ii-The local administrative Machinery, 1-The Atraf(province), 2-The Paragana or Mamla (district), the Diwan-e-Paragana, the Gota of Paragana, the Paragana Majlis, 3-The Tarf, Karyat or Sammat (taluka), the Diwan-e-Thana or Tarf, the Gota of Tarf, the Tarf Majlis, the Kasba (township), the fort. 4-The village, the Mokadam, the village Gota, review (pp. 15-20). (III) *Judicial Institutions* : A table illustrating judicial institutions, their composition, powers and functions, A-Central : i-The Sultan, The Sadra or Qazi. The Qazi of royal army ; ii-The Vazirs and Amirs or the Jagirdars and Mokadders. B-Local : (I) Tarfadars, (II) The Paragana Majlis of the Diwan and the Gota—(I) The Diwan ; i-the Qazi ii-The Mokasi or Havaldar, iii-the Majalasi or Sabshasad; (2) The Gota; (3) (III) The Tarf Majlis of the Diwan and the Gota; (IV) The village Majlis of the Mokadam and the Gota (pp. 21-25).

CHAPTER II—JUDICIAL INSTITUTIONS UNDER SHIVAJI AND HIS SUCCESSORS:... 26-39.

PERIOD I, 1650-1708 A.D. (INSTITUTIONS UNDER SHIVAJI, RAJARAM AND SHIVAJI II)—(I) *Administrative Institutions* i-The Central administrative machinery, The Rajmandal—its development, constitutions, powers and functions—the Rajmandal and the Rajmudra, ii-The local administrative machinery 1-The divisions placed under the ministers or Sarsubhas (provinces)—the Prant Rajmandal, 2-The Subha (district—the Diwan Subha—the Gota Subha—the Subha Majlis, 3-The Tarf, Karyat or Sammat—the Diwan Thana or Tarf—the Gota of a Tarf—the Thana or Tarf Majlis, 4-The Village (pp. 26-30).

(II) *Judicial Institutions* : A table illustrating judicial institutions, their composition, powers and functions. A-Central : i-The king, the Nyaya-

dhisha, the Panditrao, ii-The Huzur Hazir Majlis or Dharmasabha. (pp. 31-34). B-Local : i-The governors of the three divisions and the Sarsubhedars, ii-The Subha or Paragana Majlis of the Diwan or Rajmudra and the Gota—(1) the Diwan or Rajmudra—the Subhedar—the Sabhasad, (2) the Gota, iii-The Thana or Tarf Majlis, iv-the village Majlis (pp. 35-37).

PERIOD II, 1708-1750 A.D.—(I) Administrative machinery under Shahu (p. 37). (II) Judicial Institutions : A table illustrating judicail institutions, their powers etc. A-Central : i-The king, the Nyayadhisha, the Panditrao, ii-the Dharmasabha. B-Local : Mokasdars or Jagirdars, the members of the Rajmandal and the Sardars of Shahu; the origin of the Panchayat system (pp. 37-39).

CHAPTER III—JUDICIAL INSTITUTIONS UNDER THE PESHWAS : (1750-1818 A.D.) .. 40-50.

I—ADMINISTRATIVE INSTITUTIONS : (I) The Maratha State after 1750 A.D. and the Mukhya Pradhan's or Peshwa's place in it (p. 40). (II) The administrative machinery under the Peshwas. Central—the Peshwa and his Diwan, Local—(i) the districts under the direct control of the Peshwa—(1) The Sarsubhas-Sarsubhedars, 2 The Mamlas or Paraganas-Mamlatdars, 3 The Mahals-Kamavisdars. (ii) the Districts assigned in Jagirs or the administrative machinery under the Sardars of the Peshwa (pp. 41-42). (III) The administrative machinery under the other members of the Rajmandals and the old Sardars (p. 43).

II—JUDICIAL INSTITUTIONS : A table of judicial authorities, their jurisdictions, functions etc. A-Central : (I) The Satara Raja, the Nyayadhisha and the Panditrao, (II) The Dharmasabha, (III) The Mukhya Pradhan and his Diwan, the court of Chief Justice at Poona, the Sardars of the Peshwa, (IV) The other members of the Rajmandal and the old Sardars. B-Local : (I) Under the Peshwa, the Sarsubhedars, Subhedars or Mamlatdars, the Kamavisdars, the village headman, (II) Under the Sardars of the Peshwa, (III) Under the members of the Rajmandal and the old Sardars (pp. 44-48). The Trial by a Panchayat (pp. 49-50).

CHAPTER IV—INDIGENOUS JUDICIAL INSTITUTIONS : (1300-1818 A.D.) .. 51-67.

I—THE INDIGENOUS TENURES AND THE GOTAS : i-the Watan tenure, ii-the Thalakari or Miras tenure, iii-the Upari tenure, the institution of the Gota-survey (pp. 51-54).

II—INDIGENOUS ADMINISTRATIVE INSTITUTIONS : i-the Gota of a Paragana, ii-the Gota of a Tarf or Kasba or Peth, iii-the Gota of a village (pp. 55-60).

III—INDIGENOUS JUDICIAL INSTITUTIONS : A table showing the popular judicial institutions, their composition, jurisdiction etc. (I) The Gota Sabha, i-The Paragana Gotasabha, ii-the Tarf Gotasabha, iii-the Village Gotasabha, iv-the gradation of the Gotasabha, v-the judicial powers of the Gotasabha, vi-the legal knowledge of the Gota, vii-the kinds of disputes tried by the

Gotasabha and the Diwan through Majlis (pp. 61-65). (II) The Brahmasabha (p. 65). (III) The Jatisabha—review (pp. 66-67).

CHAPTER V—LAW, PROCEDURE, EVIDENCE, ORDEAL AND OTHERS TOPICS : ... 68-101.

I—LAW : i-Dharma and Vyavāhār, ii-Early development of law, iii-Sources of law, iv-Law Books or Smritis, v-Tradition and custom, vi-Classification of Law (Dharma), vii-Some interesting points of Law—about marriage, self-acquired property, sonship, Dattaka, right to inheritance (pp. 68-72).

II—PROCEDURE : (I) Trial by a Majlis (1400-1750 A.D.) i-Proper forum, ii-The plaint or Takrir, iii-The place and time of a Majlis (Meeting), iv-The working of a Majlis, v-Hearing of a suit and decision—statement of the defendant (Paschimavadi), Rajinama and Vartanuka Jamin (surety), Gohi (evidence) etc., conclusion and final decision (Mahzar), vi-The time required for the final decision, vii-The form of a Mahzar, viii-The writing of a Mahzar, ix-Execution of decrees, x-Transference of a case or appeal, xi-Court fees, vii-Special rules of procedure—civil imprisonment, the plea of *Res judicata*, Law of limitation, *Ex parte* decision (pp. 73-82), (II) Trial by a Panchayat (1750-1818 A.D.) i-Proper forum, ii-The working of a Panchayat, iii-The working of the Chief Judicial Tribunal of the Peshwa—(1) Under Ramshastri, (2) Under Balshastri, iv-The time required for the final decision, v-The form of a Nivadpatra, vi-Execution of the decision (Nivadpatra), vii-Appeal or finality, viii-Court fees, ix-Special rules of procedure—Law of limitation, *Ex parte* decision (pp. 83-86).

III—EVIDENCE AND ORDEALS : A table illustrating different kinds of evidence—Period I (1300-1650 A.D.), Kagadpatra (document), Bhogavata (possession), Gohi (witness)—Period II (1750-1818 A.D.), Likhit, Bhukta, Sakshi, the mode of taking evidence etc. (pp. 87-90). (II) Ordeal: i-General procedure in trial by an ordeal, ii-Classification of ordeals, a table illustrating different types of ordeals—A : Ordeals in which Agni or fire is used as a means of proof, (i) Rava Divya (रवा दिव्य) or (Ordeal by means of heated piece of metal) from, 1200-1800 A.D., (ii) Agni Divya (by heated ball of metal), (iii) Airani Divya (by heated anvil) (pp. 90-94). B : Ordeals in which Divine intervention is used as a means of proof (i) Kriya Divya (क्रिया दिव्य or Divine proof), 1-Nadichi Kriya (नदीची क्रिया or by plunging into holy rivre), 2-Vati-chi Kriya (वातिची क्रिया or by burning lamps), 3-Other Kriyas or Oaths, (ii) Satya and Belabhandar (सत्य व बेलभंडार) (iii) Sapath or oath—other types of ordeals (pp. 95-99).

IV—OTHER TOPICS : i-Money disputes, ii-Treasure trove, iii-Boundary disputes (pp. 99-101).

CHAPTER VI—CRIME AND PUNISHMENT : .. . 102-114.

I—DIWANDANDA (Royal punishment) : Period I, (1300-1750 A.D.) (p. 103); Period II, (1750-1818 A.D.) : (I) Criminal justice under the Peshwas, ii-Law Books, iii-Criminal proceedings—trial, execution of punishment, process to compel attendance, appeal etc., iv-Investigation of crimes (pp. 103-106); (II) Criminal justice

under the Sardars of the Peshwa (p. 107) ; (III) Under the semi-independent Sardars of the Satara Raja (p. 108).

II—DEVADANDA (Expiation) and JATIDANDA (Caste punishment) : i-Devadanda and Jatidanda explained, ii-The authorities to administer Devadanda and Jatidanda—A table illustrating these, their composition, jurisdiction and functions etc., iii-The procedure in expiation—readmitting into one's own caste (Jatidanda), iv-Reconversion to Hinduism (pp. 109-114).

CHAPTER VII—POLICE AND PRISON .. . 115-121.

I—POLICE (1300-1818 A.D.) : Period I, (1300-1650 A.D.), Period II, (1650-1750 A.D.). Period III, (1750-1818 A.D.) i-In the domain of the Peshwa; In the Pargana, Mahals, villages; In the cities—the Kotawal—the Poona Kotawal-Fair arrangements. ii-In the domain of the Sardars of the Peshwa, iii-In the domain of the Raja of Nagpur. (pp. 115-118).

II—PRISONS (1750-1818 A.D.): During the Peshwa period only—Prisons, treatment to prisoners, political prisoners, etc. (pp. 119-121).

CHAPTER VIII—SUMMARY AND CONCLUSION .. . 122-134.

APPENDICES

APPENDIX-A .. . 135-262.

ANALYSIS OF DIFFERENT JUDICIAL DOCUMENTS

I—Of 161 Mahzars decisions, from 1400-1800 A.D. (pp. 136-256).

II—Of 261 cases of crimes and their punishments, from 1750-1818 A.D. (pp. 257-260).

III—Of 46 cases of different sins and their expiations, from 1600-1818 A.D. (pp. 261-262).

APPENDIX-B .. . 263-388.

ORIGINAL DOCUMENTS SELECTED FROM THE PESHWA DAFTAR, POONA AND OTHER HISTORICAL RECORDS

I—Mahzars, Nivadpatras, Watanpatras etc. (pp. 266-310).

II—Extracts from the Nivadpatras granted by the Peshwa with the help of Panchayats from 1750-1818 A.D. (pp. 311-333).

III—Letters of Chief Justice Ramshastri (pp. 334-340).

IV—Orders issued by the Peshwa regarding crimes and their punishments (pp. 341-372).

V—Report of LUMSDEN about the Judicial system under the Peshwas and an extract from the report of ROBERTSON about the village communities in Poona Division (pp. 373-388).

INDEX .. . 389-391.

PREFACE

The Scope of the Subject: In this study an attempt is made to present the judicial institutions of the Marathas, with special reference to their historical development, constitution and working, traced through the original decisions, called *Mahzars* and *Nivad-patras* and orders of the local administration, issued by government officers, from time to time. Chronologically the subject is limited to the period between A.D. 1600, when Maratha Sardars secured high and responsible positions in the courts of Ahmednagar and Bijapur kingdoms and A.D. 1818, when the Maratha power came to an end. Geographically the subject pertains to the table-land of the Deccan and especially to the Marathi-speaking area.

Lines of Study: The book is divided into eight chapters. Chapters I, II and III deal with the historical development (genesis, growth and decay) and constitution (composition, powers and functions) of the central or royal institutions of justice, while Chapter IV, that of the indigenous or popular institutions of justice. Chapter V includes the working of these institutions and judicial procedure. Chapter VI pertains to the study of criminal justice and expiations. Chapter VII outlines the machinery employed for the prevention of crime and apprehension of the criminals. Chapter VIII gives brief summary and possible conclusions.

Arrangement for collection of land revenue—the main source of the state income—was generally the basis of the civil government during the period under review. As a result the judicial institutions too formed a part of the administrative machinery. A brief outline of the administrative institutions of the period is therefore given in Chapters I, II, III and IV before describing the judicial institutions.

The administrative institutions in turn were closely related with the land tenure and therefore in Chapters I and IV an attempt is made to give in detail such types of tenures as were connected with those institutions, before attempting the administrative institutions proper.

The institutions of a particular country, in a particular given period are like a mirror in which are reflected the conditions of the people of that country. and therefore in order to get a clear idea of the Maratha institutions, a separate section dealing with the general conditions in Maharashtra, with special reference to the development of judicial institutions, is added at the beginning of Chapter I.

Thus an approach is made to the subject from geographical, chronological, historical, political and social points of view. It is thoroughly treated from the technical stand point and the meaning of judicial and administrative terms is ascertained. An attempt has also been made to show side by side how far the judicial institutions, in the 17th and the 18th century Maharashtra, had maintained continuity with the ancient Hindu traditions and to what extent they were influenced by the Muslim institutions of the immediate past.

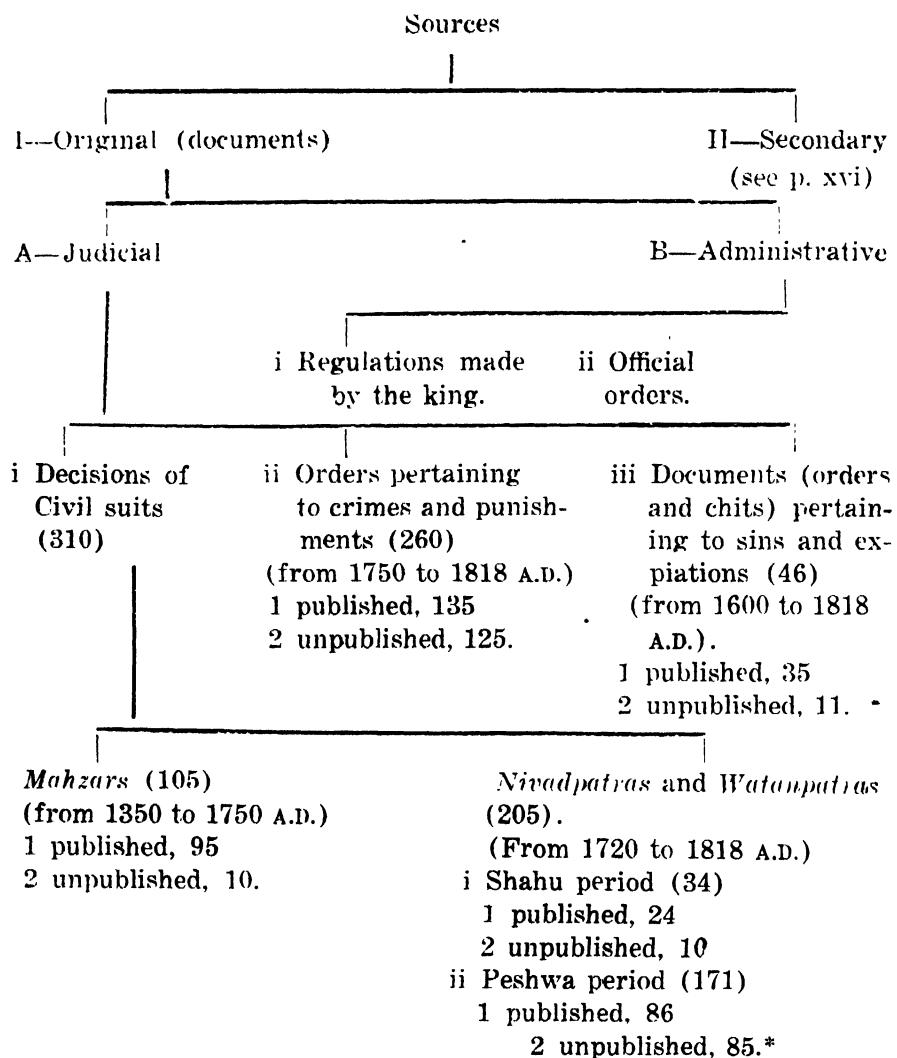
In dealing with the subject proper more importance is given to fact finding than drawing conclusions based on scanty material and with this point of view two appendices, one giving original documents selected by the present writer from different records and the other dealing with the analysis of the material available are added at the end.

The present study is, therefore, intended to serve as an introduction to the judicial material which has hitherto been brought to light and will thus mark the beginning of the study of the Maratha institutions with an altogether fresh approach.

Previous Attempts: An independent attempt to outline the institutions of the Marathas in general, was made for the first time, by the late Justice RANADE, as early as 1900 A.D., in his '*Rise of the Maratha Power*' and '*Introduction to the Peshwa Diaries*'. He was followed by Shri B. V. BHAT, Dr. S. N. SEN and Prof. D. V. KALE. Owing to the want of sufficient documentary evidence these scholars dealt with these institutions theoretically, and made a few broad generalisations only. Shri. BHAT has dealt with the judicial institutions more elaborately than others.

Since the efforts of these great scholars, some thirty years ago, much new material has been brought to light and a detailed and systematic study of the judicial institutions in particular, with a fresh approach has become possible.

Sources: They can be classified as under—

* For unpublished sources, see Appendix B.

II Secondary

I Contemporary or later compilations (Books on polity, chronicles, etc.

II Modern works.

I *Original Sources* : The present study derives its material chiefly from original sources such as, the judicial decisions and government orders regarding punishments of criminals and local administration, in general.

A—*Judicial Documents*:

In all there are about 616 and contain judicial decisions and orders regarding punishments both royal and social or religious. They also include a few chits about expiations.

(i) *Decisions of Civil Suits* : Of the 616 documents, 310 deal with civil suits, some of them are styled as Mahzars, while others are named as Nivadpatras or Watanpatras.

Mahzars: Mahzar was a unanimous decision of a Majlis (assembly or court) composed of local government officers (the Diwan) and the indigenous officers and land holders (the Gota). They are 161 and cover a period of about 400 years from 1350 to 1750 A.D. (Vide Chapter I, map at the facing page) Mahzars of the latter part of the 18th century are rare. Of them 105 are judicial decisions, while the remaining 56 deal with different problems of local interest and administration in general. The former include about 24, which are copies of the originals, while the latter only 5. A critical analysis of these is given in Appendix A, I.

Chapters I, II, IV and some sections of the VII are composed out of this analysis.

Nivadpatras and Watanpatras: Out of the 310 decisions, the remaining 205 are named as Nivadpatras and Watanpatras, but

they contain only summaries of these recorded in the Rojkirds (diaries) of Shahu and the Peshwas, while granting the original Nivad-patra or Watanpatra to the party in whose favour the suit was decided. They are selected from the Peshwa Daftar, Poona, and all of them belong to the latter part of the 18th century.

Chapter III and section II of the Chapter II, are based on this evidence.

(ii) *Orders pertaining to Crimes and Punishment :* Judgements of criminal cases are not available, but orders pertaining to crimes and punishments are brought to light. They are in all 260 and belong to the Peshwa period only. They are issued by the Peshwa or his deputy or local government officers. Of them 135 are already published and the remaining 125 are selected by the present writer from the Peshwa Daftar, Poona and included in Appendix B, IV. A critical analysis of these is given in Appendix A, II. Chapters VI and VII are developed out of these documents.

(iii) *Documents pertaining to sins and their corresponding expiations :* They are in all 46, and belong to the 17th and 18th centuries. They contain orders issued by the public officers and letters from the members of the 'Jatisabha' (caste council) to the Brahmins of the holy places to administer penances to the persons sent by them. They also include chits or 'Doshapatras' or voluntary declarations of sins on behalf of the offenders, requesting for their purification, to the members of the *Brahmasabhas* (a bench of learned Brahmins) of holy places. A critical analysis of these is given in Appendix A, III. Section II of the Chapter VI is based on this evidence.

B—Administrative Documents:

These include :—

- (i) Regulations issued by the king, and
- (ii) The official orders about local administration.

As regards the first, there is only one charter at our disposal which is known as *Kanu Jabta* and which was framed by Shivaji at the time of his coronation in 1674. As to the official orders, a large

number of them pertaining to local administration have been brought to light and they are fully used while dealing with the administrative institutions in Chapters I, II, III and IV.

II Secondary Sources : For details see bibliography, pp. xiv-xxiii.

Original Contribution

(i) General conditions in Maharashtra—socio-economic religious and political described briefly in so far as they deterred or favoured the judicial institutions. (Chapter I, Section I).

(ii) An outline of the administrative as well as judicial institutions of the Sultanate period from 1300 to 1650 A.D. is attempted with a view to tracing the early development of the judicial institutions of the Marathas. (Chapter I, Sections II, III).

(iii) A detailed outline of the administrative institutions of the Marathas from 1650 to 1818 A.D. with a fresh approach. (Chapters II and III).

(iv) A detailed history of the composition, powers and functions of the judicial institutions of the Marathas. 1650-1818 A.D. (Chapters II and III).

(v) A history of the genesis, growth and decay of the indigenous institutions of Justice, their composition powers and functions from 1300-1818 A.D. (Chapter IV).

(vi) A history of the genesis, growth and decay of the system of 'trial by a *Majlis*' (1300-1750 A.D.) and of the *Panchayat* (1750-1818 A.D.). (Chapter I, II, III, IV).

(vii) The nature of Law, some points of Civil Law, Rules of procedure, Evidence and Ordeal, classification of ordeals—'Rava Divya' traced from 1200 to 1800 A.D. (Chapter V).

(viii) Criminal Justice from 1750 to 1818 A.D., classification of about 260 criminal cases and the punishments ordered for them. (Chapter VI, and Appendix A II.)

(ix) Crimes and Penances, classification of penances. (Chapter VI, and Appendix A III.)

(x) Police and Prison management (Chapter VII).

(xi) A glossary of technical terms.

(xii) 1. A table showing classification of different kinds of Dharmas (Laws) according to 'Ramachandra Pant's *Ajnapattra*' and the *Smritis* (Chapter V).

2. Different tables illustrating judicial institutions, their gradations, etc.

3. Map—of the geographical limits of the subject and the extent of the trial by a Majlis.

4. A figure illustrating the form of a Mahzar.

Except Section II of Chapter I, describing the institutions of Muhammad Bin Tughlaq, the treatment of the subject from the beginning to the end is original.

Contribution to the advancement of knowledge:

This study supplies its humble quota to the judicial studies of the Marathas and provides in it ready material (in the form of analysis of 161 *Mahzans* and 260 criminal cases) for future studies in the history of the Maratha institutions. It will serve as a starting point for studies in comparative jurisprudence and especially for the history of Hindu jurisprudence during the mediaeval period.

Acknowledgements: It is my pleasant duty to express my deep gratitude to my Guru Prof. T. S. SHEJWALKAR, for the keen interest he has taken in the progress of my work and the valuable time he has spent in going through every chapter. I am greatly thankful to Dr. H. D. SANKALIA for going through the manuscript of the work and making valuable suggestions. I am also thankful to Dr. Mrs. I. KARVE for her valuable suggestions over some important points connected with my study. I must make a special mention of my indebtedness to Dr. S. M. KATRE, the Director of the Deccan College Research Institute, Poona, who has helped me in many ways, specially by going through the manuscript of the present work and including it in the dissertation series of the Institution. I cannot forget the many acts of kindness with which he has favoured me all the while.

Besides I am indebted to the following persons for different kinds of help.

1. To both the Registrar and the Librarian of the Deccan College Post-graduate and Research Institute, Poona, for giving me several facilities at the Institute.

2. To Mm. Prof. D. V. POTDAR, the Chairman of the Bharat Itihas Samshodhaka Mandal, Poona, for going through the synopsis of my thesis and making valuable suggestions. To the Secretary of the Mandal for placing at my disposal the Record and the library of the Mandal. My sincere thanks are due to Shri. G. H. KHARE and Shri. S. N. JOSHI, curators of the Mandal, who have rendered me constant help in the course of my studies in the Mandal.

3. To let Shri. B. V. BHATT, the then Secretary of the Rajwade Itihas Mandal, Dhulia, for giving me permission to use the Daftarkhana of the Mandal, during my stay at Dhulia.

4. To Prof. S. R. SHARMA, Head of the History Department in Fergusson College, Poona, Prof. D. D. VADEKAR, Professor in charge of the Wadia Library, and Shri. PARKHI, the Librarian, for providing me with the necessary facilities, to consult the Mandlik Section which contains valuable reports on the early British officers and some rare books on History and Law.

5. To Principal J. R. GHARPURE of the Law College, Poona, for giving me permission to use the Law College Library.

6. I am much indebted to the late Prof. S. V. PUNTAMBEKAR, Professor of History and Politics, Banaras Hindu University and Teacher in the University of Nagpur, for the valuable information I gathered from him during his stay at Poona, in the summer vacations.

7. I am also grateful to Prof. D. V. GOKHALE of the S.N.D.T. College, Poona, who has helped me by personal discussions to understand some disputed and difficult points connected with my research.

Dr. M. G. DIKSHIT, formerly Curator of the Museum in the Deccan College Research Institute, Poona, helped me in the preparation of the map. Both Prof. P. K. GODE, M.A., Curator in the

Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona, and my cousin Prof. N. P. GUNE, Professor of English at the Law College Society's Arts College, Poona, gave me friendly advice and criticism during the entire period of my research. To all those gentlemen who have helped me in various ways I owe a deep debt of gratitude.

Finally, I express my obligation to the University of Bombay, which granted me one of its Research Studentships, to facilitate my work, and to the University of Poona for its grant of Rs. 1000/- towards the cost of the publication of this work.

My thanks are also due to Dr. M. M. PATKAR, Sub-Editor, Department of the Dictionary of Sanskrit, Deccan College Research Institute, Poona, for reading the proofs and to Messrs. Patwardhan Brothers of Sangam Press Ltd., Poona, for the efficient and prompt printing of the volume.

7th November 1953

27 Ganeshwadi,
Poona 4.

V. T. GUNE

A GLOSSARY OF JUDICIAL TERMS

(This Glossary contains judicial and other allied terms found in old Marathi decisions. It is compiled with the help of judicial and other documents which have hitherto been brought to light and from MOLESWORTH's *Marathi-English Dictionary*, and WILSON's *Glossary of Judicial and Revenue Terms*. The words are spelt as they occur in Marathi documents.)

A = Of Arabic Origin, P = Of Persian Origin,

S = Of Sanskrit Origin.

Agravādi, Pūrravādi, Kāryavādi (S)—A complainant or plaintiff.

Bajinnas (P)—genuine, real, true, actual when used in connection with documents.

Bakhar or *Bakher*—Any history, relation, memoir.

Balutā—A share of the corn and garden produce assigned for the subsistence of the twelve servants of a village.

Bayājavār—in detail, minutely.

Betālis Pūrvaj—A collective term for one's forty-two immediate ancestors (twenty one on the father's side and twenty one on the mother's side).

Bindāne or *Hindāne*—A butt or mark, a juncture.

Buniyād or *Bunyād* (P)—Foundation, basis, also in the sense of long standing, ancient, venerable.

Chāmbhār kūṇḍa—A basin of water where the shoemaker puts raw skins for tanning.

Chāmbhārāchya kūṇḍātīl pāṇī pajaṇe—To give to drink water of a shoemaker's vat. Said to counteract magical influences. *Working in the unhappy drinker.*

Chitrapatra or *Bhalpatra*—A statement written on a piece of cloth or paper, or on the palm leaf, put on the fore-head of the plaintiff, at the time of performing the ordeal, also on the fore-head of the defendant.

Dahijā Thikāṇ—Public land.

Daiv—Destiny, fate, fortune. 2. The caste collectively or as assembled. 3. A body of Watandars, Mirasdars, Uparis and Rayās assembled to consider local problems—administrative, judicial and even social, traced in Mahzars from Karnatak.

Deshakulakarni—An hereditary officer, the Paragana accountant or Record-keeper.

Deshamukha—An hereditary officer, the head of a Paragana.

Deshapande—He is the same as Deshakulakarni.

Devadanda—Religious or spiritual punishment, penance or expiation, the same as Prāyaścitta.

Dharmādhikari (8)—A public censor, a justice or magistrate.

Diwān (P)—The Sarkar or Government, the supreme authority.

Diwandanda—Royal or State punishment.

Gurati (Gṛha and Rata)—A decent and reputable woman whether, having a husband or widowed.

Girḍanavāhi (P)—Surrounding or adjoining.

Ghaṭasphoṭa (S)—Ceremony of the ejection of a person from his caste typically expressed by the actual breaking of a pitcher on the occasion.

Gohi or Gwahi (P)—Witness.

Gota (Gotras)—A caste as assembled in investigation of matters, or as considered collectively. 2. Relations and kindred considered collectively. 3. A body of Watandars, Mirasdars, Uparis and Rayas assembled to consider local problems—administrative, judicial and even social. Traced in Mahzars from Maharashtra.

Gotai or Gotapat—The feasting and purificatory ceremonies observed, amongst Shudras, towards the preparation of an offender for reception back into caste.

Hamshāi (P)—Of the same shade, neighbouring.

Harduvādi—Both plaintiff and defendant.

Haqqa (A)—Right, title. 2. The share or portion due of the revenue or of the crops, of the hereditary district or village officers.

Harki (Harsa (S) joy, delight)—money paid to the court in token of his gratification by the successful suiter or litigant.

Huzur (A)—The royal court or presence, also the royal person or the regal office and excellency as personified or as viewed concretely to His Majesty, the Government, etc.

Imān (A)—Sincerity, honesty, veracity. 2. Conscience.

Jāgir (P)—A kind of feudal tenure.

Jāminakatabā (A)—A security bond.

Jatidanda—While re-entering into his caste the offender was required to give a dinner to his caste people in order to qualify himself for social intercourse. This was called Jatidanda.

Jivannāfak— (S & A)—According to means, resources, or ability of.

Jayapatra (S)—A royal record of decision.

Kamāvīsjamā—The revenue collected under the heads of fines, forfeits, and other irregular heads or sources.

Karina (A)—A written statement given by the plaintiff at the time of the institution of the suit, before government officer. A story.

Karyāt (A)—A Mahal composed of ten or twelve villages.

Kasbā (A)—The chief town of a Tarf or a Pargana, the old portion of the town, the town having a mart.

Kaulanāmā (P)—A writing of assurance or agreement granted to the cultivator of the soil.

Khandagunhegāri—A comprehensive term for fines, mulcts, forfeits.

Khatākhyānat—Apprehension of evil, solicitous fear. 2. Loss or detriment.

Khurdakhata—A document issued in favour of the successful party, from the secretariat according to the previous decision of the Majlis, for the enjoyment of a Watan. During the Maratha period it was replaced by Watanpatra.

Konekute—The members of the Kunabi caste.

—

Kriyā (S)—Substantiating, establishing, verifying by oath, ordeal, citing witnesses, producing documents, etc. A type of ordeal.

Lāyiṇī—False.

Mahājan—An hereditary officer in a Kasba, assistant of a Shetyā.

Mahāl—A sub-division of a Paragana.

Majlis (A)—A court or assembly in general. A royal court.

Majamun (A)—The contents of an epistle. Used for ‘majakur’ in the sense of subject-matter.

Mahzar (A)—A general application or representation, a statement laid before a judge, a public attestation, or a document attested by a number of persons professing to be cognisant of the circumstances of the case, and submitted with their signatures, to the court.

Mahzarnāmā—A written collective attestation, a list or roll of persons present.

Masālā (A)—An exaction levied by government from one summoned to answer a charge, the fee which the peon, sent to summon the person, is authorised to demand.

Māyathala—Mother’s i.e. native place. A term used by a cast or dissatisfied litigant in appealing from an award in his own village or neighbourhood, and demanding a fresh investigation at a ‘parasthala’, realizing the principle that “a prophet hath no honour in his own country”.

Minahu (A)—Of or in the aforesaid month.

Miras (A)—Inheritance, inherited property or right; the term is used especially in South India to signify hereditary proprietorship in land.

Mukhāsā (A)—A village or land assigned to an individual either rent-free or at low quit-rent, on condition of service, or a village held khās by the State, the revenue being paid to the Government direct; or the share of the Government in a village or in the revenue paid by it.

Mokhtasar or *Mukhtasar*—Chief person.

Muchalka—A written engagement under a penalty; the bond of agreement furnished by the parties to the Majlis or the Panchayat.

Najar (A)—A present to a superior.

Narak-kunda (S)—A common term for the eighty-six pits prepared in hell for the damned.

Nātarvāni (P)—Indigence or helplessness.

Nāyakavādi—A revenue-sepoy attached to a district or village. The chief amongst the Ramoshi or Berad people. The office of Nayakavadi.

Nivādapatra—The record of a decision.

Paṇktipāvan (S)—Pure for the common board; fit for commensality or for social intercourse.

Paraganā (P)—A large division of a country with one or more towns at the head, a district.

Paranishta (S)—Rigidly impartial or just.

Pāṭ-vivāha—A second and inferior sort of marriage, especially among the widows of the lower classes.

Pāndhar—The whole community or body of a village whether assembled (as in matters of general concernment) or as considered collectively.

Pethā (A)—A trading centre, a place of sale or traffic, the town of market belonging to a fort.

Pursis (P)—A questioning or interrogating as of parties or witnesses in a dispute.

Pyādā (P)—A foot soldier.

Radabadali (A)—Supplication or entreaty for, earnest intercession.

Rājmandal (S)—The royal circle, the ministers and other state officers around the sovereign.

Rakhtakhānā (P)—Palace, court, the royal circle, the noblemen and grandees around the sovereign.

Rasāngiyādi—A note granted through some person.

Rayā-Rayāni—The peasantry or country-tenantry.

Ravā—A grain, a granule, a lump or little mass, a particle of gold or silver.

‘*Sadi*’—Any writing or oral statement in attestation or evidence of.

Sākshmozā—A witness in general.

Samākul—All, the whole. Used restrictedly and mainly with words signifying community or company—a commonwealth (as a native or people, a village, an army, a council) or a collected body (as an assembly or meeting, any multitude or host).

Sammat (A)—Used such as Tarf, a division of country comprising a varying number of villages.

Sand-asanad—A written authority from the Government, etc.

Shahidi (P)—Witness, testimony, deposition.

Sherani—see Harki.

Shetya—An hereditary officer in a mart or commercial town. Prefect of the market.

Tagādā (A)—Urging for payment, dunning.

Tahakika (A)—Authenticated, established.

Talaba (A)—A summons.

Talabarakhā—A written summons.

Talukha (A)—Connection with, business with, concern in as found in revenue papers.

Tarf (A)—A small division of a country composed of a varying number of villages. Original Arabic word is spelt as ‘Taraф’.

Thālakari (S)—A hereditary proprietor of a land.

Thānā—The head station of a Tarf; also, generally, a post station, stand, or lodge, under the civil authority the establishment was maintained there.

Tufān Ghene—To accuse falsely.

Upari (S)—A tenant or farmer having no right of occupancy, as opp. to *Thalakari*—a landed proprietor.

Uttarvādi—Defendant.

Vastabhāv—Trinkets, jewelry, etc., minor articles of house furniture or of property.

Vṛthār—Trade, dealing, business, etc., dispute about a point, etc.

Watan (A. One's native country). An hereditary estate, office, right, a dignity, or a chattel, due, any hereditary right whether in land or in office. Every thing of value was brought under the conception of Watan, one's land, one's personal status, one's office.

Watanpatra—The title deed of a Watan. See above *Khurdakhat*.

Yādi (P)—A memorandum-scrap, list, roll.

Yejitapatra (Ajitapatra, S.)—The writing furnished by the party in suit, admitting his failure. The word has double aspect—towards the bearer of the Patra and towards the furnisher.

A LIST OF ABBREVIATIONS

- ALS**—Aitihasik Lekh Samgraha.
- ASS**—Aithihasik Samkirna-sahitya.
- Athalye**—Athalye Gharanyacha Itihasa.
- AVV**—Aitihasik Vividha Vishaya.
- BIMA**—Bharat Itihas Samshodhaka Mandal, Ahaval.
- BIMQ**—Bharat Itihas Samshodhaka Mandal, Quarterly.
- BIMS**—Bharat Itihas Samshodhaka Mandal Sammelan.
- Briggs**—Rise of Mahomedan Power in India.
- CCV**—Chapekar Comemoration Volume.
- CHI**—Cambridge History of India.
- Decisions**—Watan-patras and Nivad-patras.
- ED**—History of India as told by its own Historians by Sir Henry Elliot and Dowson.
- EIP**—Selections of Papers from the Records at the East India House (1826)
- Gune**—Gune Gharanyacha Itihas.
- History Congress**—Transactions of All-India History Congress.
- IA**—The Indian Antiquary.
- JBBRAS**—Journal of the Bombay Branch of Royal Asiatic Society.
- Jenkins**—Report on the Territories of the Rajah of Nagapore by Richard Jenkins.
- Khare**—Khare Kula-Vrittant.
- MIS**—Marathyanchya Itihasachi Sadhane.
- Malcolm**—A Memoir of Central India.
- Pendse**—Pendse Kula-Vrittant.
- PD**—Selections from the Satara Raja's and the Peshwa's Diaries.
- PDSM**—Peshwe Daftaratil Sanadapatratil Mahiti.

Purandare—Purandare Daftar.

PSIH—Persian Sources of Indian History.

PSS—Shivakalin-Patra-Sar-Samgraha.

Ramadas—Ramadas ani Ramadasi Masik.

Sabhasad—Krishnaji Anant Sabhasad's Life of Shiva Chhatrapati,
edited by Sane.

SL—Sanads and Letters.

SM—Sarasvati Mandir.

SPD—Selections from the Peshwa-Daftar.

REFERENCES

Unless otherwise specified a single numeral in a reference indicates the letter or document number; in its absence it indicates the page. The second numeral of the references given from the Peshwa Diaries in Chapter III only indicates pages instead of letter number. Two numerals separated by a dot refer to volume and letter or page number as the case may be; three numerals separated by dots refer to volume, part or letter number and page.

A SELECT BIBLIOGRAPHY

A—ORIGINAL SOURCES:

(Published Documents)

Aitihasik Samkirna Sahitya Khanda, Vols. I-VIII, published by the B.I.S.M., Poona.

Athalye, V. V., *Athalye Gharanyacha Itihasa*, Vol. I, Shiposhi (Ratnagiri), 1939.

Bharat Itihas Samshodhak Mandal, Ahaval, Vol. I (Shaka 1832) and Vol. II (Shaka, 1833), B.I.S.M., Poona.

Rharat Itihas Samshodhak Mandal, Itivritto, Vol. I-IV (Shaka 1834-37), published by the B.I.S.M., Poona.

Bharat Itihas Samshodhak Mandal, Sammelana Vrittas, Vols. I-VII (Shaka 1835-1841), B.I.S.M., Poona.

Gune, V. T., *Gune Gharanyacha Itihas*, Vol. I, Pandharpur, 1944.

Kari-Ambavade-Jedhe, published by the Satkaryottejaka Sabha, Dhulia.

Khare, G. H., *Persian Sources of Indian History*, Vols. I-III, B.I.S.M. Poona.

Khare, M. H., *Khare Kulvrittanta*, Poona, Shaka 1862.

Khare, Vasudev Shastri. *Aitihasik Lekha Samgraha*.

Parasnisi, D. B., *Peshwa Daftaratil Sanadapatratil Mahiti*, published in the 'Itihas Samgraha'.

Pendse, K. V., *Pendse Kulvrittanta*, Poona, 1938.

Pune Nagar Samshodhan Vritta, Vols. I-III, B.I.S.M., Poona.

Purandare, K. V., *Purandare Daftar*, Vols. I-III.

Rajwade, V. K., *Marathyanchya Itihasachi Sadhane*, Vols. III, VIII, XI, XV-XVIII, XX-XXII.

Sabnis, K. G., *Pant Amatya Bavada Record*, Vols. I-II, Kolhapur, 1937.

Sardesai, G. S., (Kolhapur), *Sardesai Gharanyacha Itihas*, Vol. I.

Sardesai, G. S., *Riyasatkari, Selections from the Peshwa Daftar*, Vols. 2, 17, 22, 23, 30, 31, 32, 38, 39, 43, 45, etc.

Shiva Charitra Sahitya, Vols. I-IX, B.I.S.M., Poona, except Vol. III.

Shivakalin-Patra-Sar-Samgraha, Vols. I-III, published by the **Shiva-Charitra-Karyalay** and the B.I.S.M., Poona.

Vad, G. C., *Sanads and Letters*, Poona 1913.

Vad, G. C., *Decisions*, Poona, 1919.

Vad and others, *Selections from the Satara Raja's and the Peshwa's Diaries*, Vols. I-IX, published by the Deccan Vernacular Translation Society, Poona.

Vaidya, S. L., *Vaidya Daftar*, Vol. I, Poona (Shaka 1866), and *Puravani* Vol. I, Poona, (Shaka 1867).

B—ANCIENT LAW BOOKS, CONTEMPORARY AND LATER COMPLICATIONS, CHRONICLES, REPORTS, ETC.

(a) Sanskrit—

Manusmrti, with the commentary of **Kulluka**, published by the Nirnayasagara Press, Bombay.

Yajnavalkyasmrti, with the comm. of **Vijnaneshvara**, published by the Nirnayasagar Press, Bombay.

Naradasmrti, edited by **Dr. Jolly**.

Vyavaharamayukha by **BhattNilakantha**, edited by **Mm. P. V. Kane** and published by the Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona, 1926.

Dandaniti, by **Keshavacharya**, edited by **Bendrey, V. S.**, Poona, 1943.

(A treatise on the criminal jurisprudence of the latter part of the 17th century. The king Sambhaji was the patron of the learned author Keshavacharya. In the absence of the documentary evidence, it is not known, whether Sambhaji or his successors actually followed the principles of criminal justice laid down in the Dandaniti in their daily administration.)

Sukranitisara, edited by **Ramachandra Govind Shastri**, Indore, 1899.

(b) Marathi—

Ajnapatra of Ramachandra Pant Amatya, edited by **A. A. Moramakar**, Bombay, 1923.

Mahikavatichi Bakhar, edited by **Rajwade**.

Modak, B. P., *Adilshahicha Itihas* (Bijapur), translation of the 'Busatin-us-Salatin' of Zubairi.

Sabhasad Bakhar, edited by **K. N. Sane**, Poona, 1923.

(c) English—

Baille, N., *Digest of Moothummudan Law*, 1850 A.D. (translation of some important topics from the Fatawa-e-Alamgiri).

- Briggs, John,** *History of the Rise of the Mahomedan Power in India*, Vols. II, III. Translated from the original Persian of **Mahomed Kasim Ferishta.**
- Elliot, Henry,** *History of India as told by its own Historians*, Vol. III.
- Elphinstone,** *Report on the Territories conquered from the Peshwa*, published at Calcutta, 1821.
- Forrest, G. W.,** *Selections from the minutes and other official writings of the Hon'ble M. Elphinstone*, (1884).
- Haig, T. W.,** *The History of the Nizam Shahi Kings of Ahmednagar* (translation of the *Burhan-i-Ma, asir*, published in the *Indian Antiquary*, Vols. XLIX, L, LI, LII).
- Jenkins, Richard,** *Report on the territories of the Raja of Nagapore*, 1827.
- King, J. S.,** *The History of the Bahmani Dynasty* (translation of the *Burhan-i-Ma, Asir*).
- Malcolm, John,** *A Memoir of Central India*, Vols. I and II, London, 1824.
- Selections of Papers from the Records at the East India House*, Vol. IV, published in Great Britain, 1826.
 (Volume IV contains reports of the different officers of the East India Company on the territories conquered from the Peshwa. They give valuable information about the judicial and revenue administration, during the Peshwa period.)

C—MODERN WORKS

- Ahmad, M. B.,** *The Administration of Justice in Mediaval India* Aligarh, 1941.
- Altekar, A. S.,** *Village Communities in Western India*, Bombay, 1927.
- Bhat, B. V.,** *Maharashtratil Vyavahur Nirnayapaddhati* (articles published in the B.I.S.M., Sammelans, Poona, Shaka 1836-38).
- Bhat, B. V.,** *Maharashtradharma*, Dhulia, Shaka, 1847.
- Bhide, V. G.,** *Astapradhanancha Itihas.*
- Bryce, James,** *Studies in History and Jurisprudence*, Vols. I and II, Oxford, 1901.
- Cambridge History of India*, Vols. III and IV.
- Chapekar, N. G.,** *Marathirajyavtil Nyayapaddhati*, (Sardesai Commemoration Volume).
- Chapekar Commemoration Volume**, edited by Vadekar and others, 1946.

- Goodine, R. N.**, *A Report on the Deccan Village Communities, 1852.*
- Grant Duff, James Cunningham**, *A History of the Marathas* in 2 Vols. Oxford, 1921.
- Gupta, R. D.**, *Crime and Punishment in Ancient India*, Books I and II, Calcutta, 1930.
- Husain, Agha Mahadi**, *The Rise and Fall of Muhammad Bin Tughluq*, London, 1938 (While dealing with the early Muslim Institutions in the Deccan in Chapter I, this book is consulted).
- Husain, Wahed**, *Administration of Justice during the Muslim Rule in India*, Calcutta, 1934.
- Joshi, P. M.**, 'Adilshahi Administration', *Transactions of the All India History Congress*, 1940.
- Kale, D. V.**, *Social Life and Manners in Maharashtra*, Poona, 1927 (a manuscript of the thesis).
- Kane, P. V.**, *History of Dharmasastra*, Vols. I-III, Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona.
- Maine, Henry Sumner**, *Early History of Institutions*, London, 1880.
- Maine, Early Law and Custom**, London, 1883.
- Maine, Village Communities in the East and West**, London, 1913.
- Maitland, F. W.**, *The Constitutional History of England*, Cambridge, 1946.
- McIlwain, C. H.**, *The Growth of Political Thought in the West*, New York, MacMillan & Co., 1932.
- Narrative of the Bombay Inam Commission*. (Selections from the Records of Bombay Government No. CXIII, New Series).
- Parasnisi, D. B.**, *Poona in Bygone Days*, Poona.
- Puntambekar, S. V.**, *Maratha Polity*, Lahore, 1944.
- Ranade, M. G.**, *Rise of the Maratha Power*, Bombay, 1900.
- Ranade**, *Introduction to the Peshwa's Diaries*, Poona, 1900.
- Rankin, George**, *Background to Indian Law*, Cambridge, 1926.
- Robson, W. A.**, *Civilisation and the Growth of Law*, London, 1935.
- Salmond, John**, *Jurisprudence*, London, 9th Ed., 1937.
- Sardesai, G. S.**, *New History of the Marathas*, Bombay, 1946.
- Sardesai, G. S.**, *Main Currents of Maratha History*, Calcutta, 1926.
- Sardesai Smarak Granth*, edited by S. R. Tikekar, Bombay, 1932.
- Sen, P. K.**, *From Punishment to Prevention*, London, 1932.
- Sen, P. N.**, *Hindu Jurisprudence* (Tagore Law Lectures).
- Sen, S. N.**, *Administrative System of the Marathas*, Calcutta, 1923.
- Sherwani, H. K.**, *Mahmud Gawan*, Allahabad, 1942.

Siddiqi, A. H., 'Administration of Justice under the Bahmanides', *Proceedings of the Deccan History Conference*, 1945, pp. 180-88.

(This article is based on secondary sources and the judicial machinery of the Bahmanis which it presents differs greatly from the one outlined with the help of original sources in Chapter I, Section III).

Stubbs, D. D., *The Constitutional History of England*, Vol. II, Oxford, 1883.

Telang, *Gleanings from the Maratha Chronicles* (An article, Appendix to *Rise of the Maratha Power*).

Varadachariar, S. Kt., *The Hindu Judicial System*, Lucknow, 1946.

Vinogradoff, Paul, *Outlines of Historical Jurisprudence*, Vols. I and II, Oxford, 1920.

D—JOURNALS

Bharat Itihas Samshodhak Mandal, Quarterly, Vols. I-XXIX, Poona.

Journal of the Bombay Branch of Royal Asiatic Society, Vol. IX.

Indian Antiquary, Vols. XLIX, L, LI, LII. (*The History of the Nizam Shahi Kings of Ahmednagar by Haig*.)

Ramadas Ramadasi, Dhulia, Nos. 63-64 and 144-47.

Samshodhaka, Dhulia, Vol. IV.

CORRIGENDA

Page Line

7	11	read (Dabir) instead of (Dobir).
9	7 and 10	read qazi-ul-quzat instead of qazi-u-quzat.
9	7,8,9,10	authorities indicated in these lines, be linked up by dots with their respective divisions.
9	13	read Mutasarif instead of Mutsarif.
16	4	read Tarafadari instead of Tarfadari.
49	(Foot note 49)	read p. 39 instead of p. 58.
130	4	read 3— <i>Jatisabha</i> instead of C— <i>Jatisabha</i> .

CHAPTER I

THE BACKGROUND

(EARLY DEVELOPMENT OF JUDICIAL INSTITUTIONS)
A.D. 1300—1650

I

General Conditions in Maharashtra

(i) *Environment:*

Environment plays an important part in determining the destiny of a people. Of the various influences which the term covers, that of the regional geography deserves to be mentioned first.

In no other part of India has the terrain shaped the course of history more than in Maharashtra. The physical features divide the country into three regions: the Konkan, the table-land or the *Ghat-matha* and the plains of the Desha. The tract along the sea-board situated to the west of *Sahya* mountains and lying between Daman in the north and Ankola in the south, forms the Konkan. The table-land at the top of the *Sahya* mountains is popularly known as *Ghat-matha*. And the open plains which become more and more level towards the east are called the Desha. Of these the region of the table-land deserves our special attention, as the institutions described in the following pages chiefly pertain to this division (see map, facing page 1).

The *Ghat-matha* comprises the western part of the modern Satara, Poona and Ahmednagar districts and some part of the Kolhapur State. From Junnar to Kolhapur it is formed of highlands and lowlands, popularly known as 'Khoras' and 'Muras' and is well populated and developed. To the north of Junnar the valleys are not so well cultivated and are mostly inhabited by the aboriginal tribes, such as the Bhils and the Kolis. The inaccessible mountain-tops in this region provide the best natural forts for protecting the country. Militarily it is one of the best fortified regions in India.

The physical features of the tract secure for it a temperate and invigorating climate. Owing to its hilly nature, the soil is poor and uninviting. As a result, the country is sparsely inhabited by hardy and obstemious people. Cultivation has spread in small self-sufficient units, between the mountain ranges and along the rivers and streams flowing through the valleys.

(ii) *Social, Religious and Economic Conditions:*

The institution of the Joint Family was at the basis of the Maratha social organisation. It will be seen from the Family Histories published so far, that the unit of family remained undivided at least for a period of two to three generations.¹ Generally the Hindu Joint Family includes all males lineally descended from the common male ancestor, their wives and unmarried daughters. But under the Mitākṣarā Law which prevailed in the Deccan the coparcenary so called is a much narrower group than the Joint Family and comprised of the person himself, his sons, grand-sons and great-grand-sons.² The coparcenary of the Mitākṣarā is largely substantiated by Family records.

There were three main aspects of the Joint Family viz., common property, common rituals and common meals. All the members of the family were equally entitled to ownership, possession and enjoyment of the family property. None of them could dispose of the joint property either by mortgage, sale or gift without the consent of the other members of the family. As a manager of the Joint Family property, the father could make gifts or mortgage or sell property within the reasonable limits for the support or betterment of the family and for relief from distress, even without the consent of the family-members.³ From the Miras Patras which have hitherto been brought to light, it will be seen that the sales of immovable property were very rare and took place only under unavoidable circumstances. Alienation of land took place always with the consent of the family and village community.⁴

¹ *Vide, Select Bibliography.* About twenty-five Family Histories have been published so far and a few of them giving original historical papers are included in the Bibliography.

² KANE, *History of Dharmashastra*, Vol. 3, p. 591.

³ KANE, op. cit., Vol. 3, p. 593.

⁴ EIP (1826) Vol. 4, pp. 530 ff. Appendix A I, Nos. 79, 86, 87, 92, 105, 141, 142, 144.

The coparcenary property described above gave economic stability to the undivided family, while common rituals and common meals promoted religious and cultural well-being of its members. Due respect for the elderly members of the family and their wives according to degree of lineal descent was the noteworthy feature of the family-relations and it enhanced the solidarity of the undivided family.

Next to joint family comes the caste-group. Families which used to intermarry formed the caste group. Endogamy was thus the main feature of the caste. Each Caste had its own social, religious and economic traditions. It looked after the general welfare of its members by providing them with educational and other facilities like dwellings, wells etc. Assistance was given to the handicapped, the destitute, widowed and orphaned.^{4a} It also served as an agency for social action against those who violated caste regulations and declared them unfit for social intercourse, until they had undergone prescribed penances.⁵ A body of caste members gathered to consider the caste-problems was called, '*Jati-gota* or '*Daiva*'.⁶

Each caste had its own economic aspect and members of different castes served the village community by following their traditional occupation. Communities were mainly agricultural and due to integrated economy of the caste-cum-community, instances of caste conflicts were very rare. From the analysis of *Mahzars*, it will be seen that people not only of different castes but also religion sat together in a *Majlis* (assembly) convened to settle local problems.⁷

Another important social body which helped to preserve social structure of the Marathas was the *Brahmasabha* (a bench of learned Brahmins) of holy places. It was composed of the local learned Brahmins and the *Dharmadhikari* or a public censor of morals was its head. It was his duty to administer penances to the persons who swerved from their Dharma or caste tradition with the help of the *Brahmasabha*. The advice of the *Brahmasabha* was sometimes sought by the

^{4a} *Mahikavatichi Bakhar*, p. 55. Vide Chapter VI, part I.

⁵ *Vide*, Chapter 6.

⁶ *BIMQ* II, pp. 134-5. *SCS* 2.294-5. *PD* 1.292, 343; *PD* 2.56. *AVV* 1, p. 340. *CCV* p. 41. *SPD* 43.9 and *ASS* 1.171-2 etc.

⁷ Appendix A I.

government officers and even the Gotasabha or the Hazir Majlis in personal matters—social, religious and judicial—of the Hindus. This hoary institution continued to work till the end of the Maratha raj.

Along with the joint family and the caste, the institution of the Gota (गोता) deserves our notice as a social-cum-administrative body. It grew out of the hereditary rights and perquisites of an individual, developed during the Hindu period and later recognised in the form of different tenures by the Muslim rulers of the Deccan, as described below.

The village communities were constituted of cultivators (*Mirasdars* and *Uparis*) and artisans (*Balutas*). The agriculture was the main occupation of the people. The standard of living was very low. The barter system was in vogue. The office-bearers and the servants of the village community received their remuneration in kind. As a result, individual rights and perquisites for those who served the village community were developed. Probably the coparcenary property described above gave rise to hereditary rights in land and occupation. From the epigraphical evidence it seems the hereditary rights of an individual prevailed even during Hindu period.⁸

The rugged country as described above required hundreds of years to bring it under cultivation. It appears that after the fall of the Yadavas and during the Sultanate of the Deccan, no attempt was made till the middle of the 15th century to fix up the proper revenue divisions, the land being covered with grass and the occupation of the people, cattle-breeding.⁹ From the various *Kaulanamas* (assu-

⁸ ALTEKAR, *Village Communities in the Western India*, pp. 7-11. EIP (1826), Vol. 4, pp. 530 ff.

⁹ SCS 7.67. 'Saraswati Mandir' (1904) Vol. 4.1 SHERWANI, *Mahmud Gawan*, p. 131.

The following extract from the Report of ROBERTSON may be noted: "In an old account of the village *Wing* (वांगी) of the Noerthurree district it is stated that 'during the management of the Nubeeyar of the Koolburga Sultanate there was neither a division of the fields nor of the bounds of the village, the plains being covered with grass and the occupation of the people, the feeding of the cattle (goorey), for which a fixed sum was exacted. This paper goes on to state that, 'during the management of the Bureadus in Bedur (Ahmedabad Bedar) and in the administration of the black and white Khojas (probably Khajas), the village bounds were fixed, portions of lands were given to particular persons, whose names were registered and a rent (dust) was established' and then there follows a list of their fields." —EIP (1826) Vol. 4. pp. 416 ff.

rance deeds) granted by the government, brought to light, it is clear that this problem was never solved even during the regime of the later Sultans of the Deccan. Dadaji Kondadev, the regent of Shahji, seems to be the first man who vigorously tried to bring the land under cultivation.¹⁰ Under these circumstances the rulers of the country must have found it necessary to recognise the hereditary rights of an individual so as to attract the Rayat to cultivate the land. The Muslim rulers of the country approved those in land in the form of *Mirasi* tenure, while those in offices, (such as *Deshmukh*, *Deshpande* of a *Paragana* and *Patil*, *Kulkarni* of a village) and occupations (such as *Shete*, *Mahajans* and *Khooms* of a *Peth* or a Mart and twelve *Balutas* of a village) in the form of a watan tenure. Thus politically autonomous, economically self-sufficient unit in the form of a village and the indigenous administrative division in the form of a Paragana, chiefly based on the Watan of a Deshmukh, evolved in course of time. The local unit of the Watandars and Mirasdars, thus formed, played an important part in the local administration of the country and was popularly known as *Gota* (गोत) in Maharashtra and *Daiva* (दैव) in Karnataka.¹¹

The Watandars, both of a village and Pargana, received their remuneration (*Haq Rayat Nisbat*) in kind, direct from the Rayats. They were subject to the central hierarchy. As a result, the general tendency of the Watandars towards Rayats became mutually helpful and at the same time independent.

This structure of the Maratha society prevailed till the end of the 17th century. But later on it degenerated during the Peshwa period.

(iii) Political Conditions:

Owing to the rugged nature of the country, the conservative-cum-independent character of the people and the self-sufficient and autonomous form of the indigenous institutions, the territory never seems to have been directly administered by any central power for a long time. Especially the hilly strip of Mavals was never brought under

¹⁰ *SCS* 2.96.

¹¹ *Vide Chapter IV, part I.*

the complete subjugation of the Muslim powers. In fact, the struggle between the central and the local powers or the *Diwan* and the *Gota* is a marked feature of the history during the period under review, excluding the latter part of the 18th century.

The Muslim penetration into the south began at the close of the 13th century. The Yadav Dynasty of Devagir came to an end in 1318. With the accession of Muhammad Bin Tughluq to the throne of Delhi in 1325, Muslim power in the south reached its greatest extent. The institutions which he started in the south, mark the beginning of the Muslim system of administration in the Deccan.

In 1347, the founder of the Bahmani kingdom overthrew the power of the Delhi Sultanate and assumed suzerainty over the Deccan. The Bahmani kingdom was later divided into five separate monarchies, about 1490 A.D. These independent states were conquered by the Mughal Emperor of Delhi during the latter part of the 17th century. The institutions of the Bahamanis and latter monarchies deserve our attention, as they were imitated by the founder of the Maratha State with such modifications as suited his policy.

Shivaji established an independent state in 1674 A.D. which continued its existence in varying forms till 1818 A.D. After the death of Shahu in 1749, the 'Mukhya Pradhan' or the Peshwa became the '*de facto*' ruler of the Maratha State. The institutions of the Peshwa period differ greatly from those of the early Maratha period. For the purpose of our inquiry, the whole period is, therefore, divided as follows:

- Period I, 1300-1347 A.D. —Institutions of Muhammad Bin Tughluq.
- Period II, 1347-1490 A.D. —Institutions of the Bahmani Sultans.
- Period III, 1490-1650 A.D. —Institutions of the Sultans of Ahmednagar and Bijapur.
- Period IV 1650-1750 A.D. —Institutions of Shivaji and his successors.
- Period V, 1750-1818 A.D. —Institutions of the Peshwas.

II

PERIOD I: 1300 TO 1347 A.D.—INSTITUTIONS OF MUHAMMAD BIN TUGHLUQ

I—Administrative Institutions

(i) The Central Structure:

The Sultan was at the head of the administrative machinery,¹² and conducted the central government personally. He was assisted in his work by the Chief Minister. The latter is sometimes referred to as the Naib and sometimes as the Vazir. He acted for the Sultan during his absence from the capital. Under him were placed four secretaries (Dobirs), each having a staff of three hundred clerks.

For the purpose of administration the central government was divided into various departments (*Divans*), which were placed under the supervision of the Chief Minister. The department of revenue was named '*Diwan-i-Vizarat*', that of the realisation of arrears '*Diwan-i-Mustakhrij*'.

(ii) The Local Administrative Machinery

The different units of local administration were placed as under :

Iqlim (province) under *Wali*, *Naib* or *Amir-ul-Umara*.

Shiq (district) under *Amil*, *Nazim* or *Shiqdar*.

Madinah (town) under *Kotwal* or *Amir*.

Shadi or *Paraganah* (the hundred) under *Amir-i-Shadah*.

The *Naib* or *Wali* of a province was appointed by the Emperor and was responsible to him. He was assisted by *Naib Mustakhrij* who realised the arrears from the *Amils* of the *Shiqs*.

The officer of a district (*Shiq*) was known as the *Amil* or *Nazim* and that of a town the *Kotwal* or *Amir*. The *Shadi* was the lowest administrative unit and its head was named *Amir-i-Shadah*, who had under him a number of subordinate officers, generally Hindus, viz. the *Chaudhari*, the *Mutasarif*, the *Patawari*, the *Khut*, the *Muqaddam* and others. In this system of administration, it seems the village was left untouched.

All these officers were responsible for civil as well as military administration. The central government was more elaborately organised than the local.

The institutions in the Deccan should be similar to those described above.

The Tughluq dominion in the peninsula was divided into five provinces viz.¹³ Devgir, Tilang, M'abar, Dharsamudra and Kampil. The province of Devgir or Murahat was further divided into four parts (*Shiqs*). The Naib Vazir or the Vazir of the Deccan was a Hindu.¹⁴

The divisions were entrusted to different officers on the basis of '*Aqta*',¹⁵ a kind of feudal tenure. Very likely the '*Aqta*' holder was held responsible for the civil administration in the division under his jurisdiction.

By the end of the first period, the Muslim power in the Deccan was firmly established. It is probable that a part, if not the whole of local administration described above, was introduced into the land of the Marathas, in addition to the indigenous local system. This gave rise to two classes of officers, one of new Muslim appointees of officers, and the other of the old local Hindus. For the purpose of administration they sat together in a *Majlis* (court or assembly), where the latter class helped the former to settle local problems, as made clear by the first *Mahzar* in our analysis.¹⁶

13 BARNI, E.D. III, pp. 236, 239.

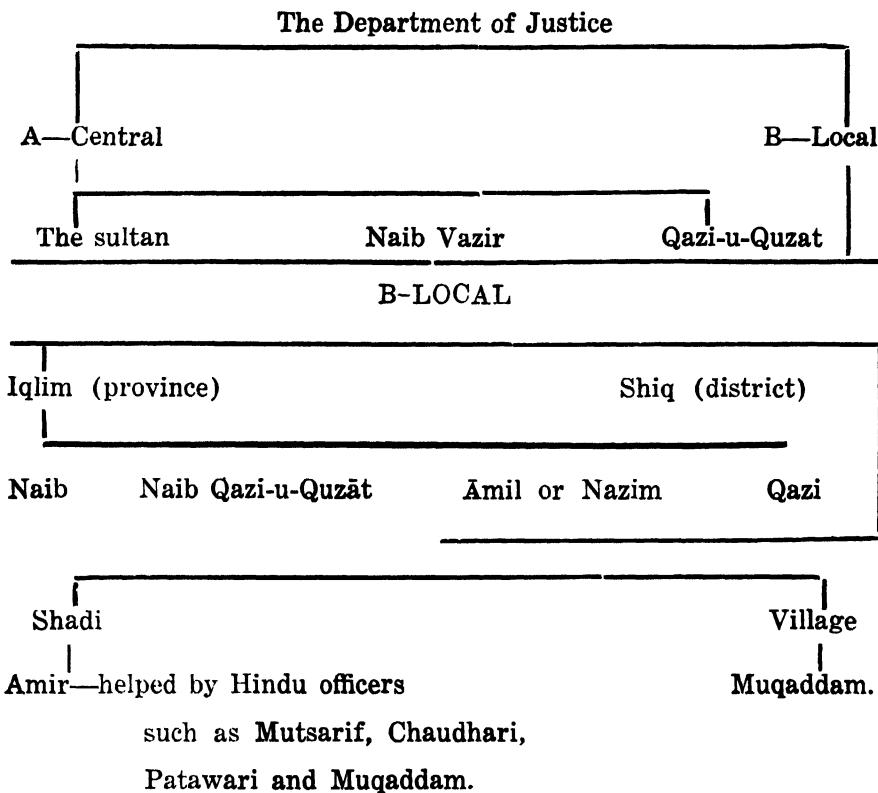
14 HUSAIN, *Muhammad Bin Tughluq*, pp. 176-7.

15 BARNI, E.D. III, p. 244, QURESHI, *The Administration of the Sultanate of Delhi*, p. 123. TRIPATHI, *Some Aspects of Muslim Administration*, p. 244.

16 Appendix A I, No. 1.

II. Judicial Institution (1300-1347 A.D.)

The judicial authorities of the period are shown in the following table:

The central department of Justice was known as the *Diwan-i-Qaza*, and *Qazi-ul-Quzat* was at its head. *Naib Qazi* of a province assisted the Wali, in the administration of Justice. He resided at the capital of the province. The *Qazis* of various towns in the province were placed under him, while he was in his turn subordinate to the *Qazi-ul-Quzat* of the Centre¹⁷.

The system of 'Aqta' tenure helped to maintain the solidarity of the group of native officers, who, on their part, helped the officers of the central hierarchy in the local administration of Justice.

The Origin of the System of Trial by a Majlis:

Under the Hindu Rajas, the inhabitants of a village dispensed justice in an open assembly.¹⁸ This system was continued under the Sultans of the Deccan and by the end of the Bahmani period judicial court of Paragana and tarf divisions, known as Majlis, composed of the people (*Gota*) and government officers (*Diwan*), was evolved out of the indigenous local administration.

III.

**PERIODS II AND III: INSTITUTIONS
OF THE BAHMANI AND LATER SULTANS OF THE AHMEDNAGAR AND
BIJAPUR GOVERNMENTS.**

I—The Land System

As in Western countries, the system of land tenure formed the chief basis of Public Law in the Deccan during the period under review. It is, therefore, essential to look into those kinds of land tenures, which are closely related to our present subject.

Of the five different kinds of land systems, the *Tarafadari*, the *Jagirdari* and the *Mokasa* were closely bound up with the central departments of administration, while the *Watan* and *Miras* tenures formed the basis of the indigenous institutions of administration. For the present the first three will be dealt with.

(i) *The Tarafadari*

BURHAN mentions this tenure.¹⁹ As will be seen from the following pages the founder of the Bahmani kingdom divided his dominion into four *Tarfs* and his son named the heads of these divisions as *Tarfadars*. They were responsible for revenue, judicial and also military administration of their province. This system of collecting land revenue seems to have crystallized in course of time into the *Tarfadari* tenure. It fell into disuse under the later Sultans of the Deccan, when the old *Tarfadars* themselves became independent monarchs.

---

18 ALTEKAR, *Village Communities*, pp. 21-3.

19 KING, *Burhan-i-Maasir*, p. 100.

(ii) *The Jagirdāri*

It seems that the Bahmani Sultans rarely assigned lands in Jagir and these only in cases of exceptional service to the state.²⁰ In addition, they took the precaution to see that the territory of Jagirs was situated far away from the territory under their jurisdiction, as governors or officers.²¹

The same system appears to have continued under the later Sultans of Ahmednagar and Bijapur.²² With the same view, Shahaji was possibly assigned the Mokasas in Jagir of Parganas Poona and Supa by the Sultan of Bijapur.²³

The tenure of a Jagir depended upon the will of the Sultan. He could remove or transfer any assignee to another division any time.²⁴ It seems that it was never granted hereditarily and was renewed and confirmed by the Sultan from time to time. In certain cases the continued possession of lands for a long time, might have made it a hereditary title. But otherwise it was purely a military tenure,²⁵ held during good behaviour when and if in office.

As an officer, the Jagirdar occupied a double position. As a member of the king's court (Rakhtakhana), he was the agent of the central government, in matters of general administration,²⁶ while he was also the chief administrator in local affairs.²⁷ In the former capacity, he was subject to the orders of the State ministers and was personally held responsible for transgression of general laws and ordinances. But when he directed the Paragana administration (Diwan), or supervised the subordinate local bodies such as the Diwan-Thana, he acted on his own authority and had ample discretionary powers. As a rule he personally stayed in the capital and dele-

20 Ibid., pp. 7, 62, 73, 118, 134, 136 and 140.

21 IA Vol. XLIX, pp. 67, 103. BRIGGS, III, p. 193.

22 IA Vol. L, pp. 279, 324.

23 MIS 20, p. 70. *Sabhasad*, p. 3 (The word 'Daulat' is used for Jagir).

24 PSS 1.710. PSIH 1.48.

25 Ibid. MODAK, *The History of Bijapur*, p. 66.

26 MIS 15.376, 377, 378.

27 SCS 2.121, 122. SPD 31.19, 20 etc. Most of the published orders of the Sardars of Bijapur and Ahmednagar Court are of the same nature.

gated his executive as well as judicial powers of local administration to his appointees, Mutaliqs or Havadars.²⁸

(iii) *The Mokasa*

GRANT conjectures the word *Mokasa* to be derived from the Arabic word 'Mogaita' signifying the place for collecting the customs or revenue.^{28a} According to WILSON the word is irregularly derived from the Arabic 'khas' (=to have one's own). He further remarks that the term is chiefly current in its vernacular form in the south.²⁹

During the period under review the term was used as follows:

Firstly, it denoted a country or Paragana bestowed upon a person for its revenue management on behalf of the state. The assignee was known as *Mokasi*. He collected the revenue and administered the land with the help of the Deshamukh and Deshapande.³⁰ Such a *Mokasi* received his payment from the Huzur treasury and was responsible to the Sultan himself.³¹ According to GRANT, a *Mokasdar* under the Bijapur government was the Mamlatdar of a district.³²

Secondly, it signified a territory assigned to an officer of the state or grandees of the court, either rent-free or at low quit-rent, on condition of service.³³ In such cases the *Amir* holding a *Mokasa* appointed his own *Karkuns* and *Havaldars*, to each of the *Paraganas* or *Mahals* (districts and talukas) for their internal administration.³⁴ Sometimes, a few villages or some *Haqs* (rights) from them were bestowed upon a person for his individual valour displayed in some public act.³⁵ The office was liable to be transferred.³⁶ But there are instances wherein the same post was held by a *Mokasdar* for a long

28 MIS 20, p. 70. SCS 2.96. Ibid. 7.44.

28a EIP (1826) Vol. IV, p. 653.

29 WILSON's *Glossary*.

30 PSIH 3.67.

31 Ibid, 3.71, 78.

32 EIP (1826) 4.653.

33 SCS 1.21, 22, 41.

34 Ibid. SCS 7.21, 30. SPD 31.9. SL p. 107.

35 MIS 15.369. PSIH 3.54, 63, 78. IA, 51.35. Ibid 52.296.

36 PSIH 3.54, 69. SCS 1.21, p. 86. SPD 31.11, 15.

time and even inherited by his successors, but it was always optional with the Sultan.³⁷ Such a *Mokasdar* acted in a dual capacity, like a Jagirdar, as a member of the Rakhtakhana and as an executive head of a district under his jurisdiction.³⁸ The latter was necessarily a military officer, while the former seems to have been a civil one.

The founder of the Bahmani kingdom introduced in the Deccan, both the *Mokasa* and the *Jagir* tenures.³⁹ The assignment by Mokasa was more in vogue than the bestowal of a Jagir.⁴⁰ In fact, it seems that the Mokasa of a Paragana was given in Jagir to military commanders according to their rank and service.⁴¹ Jagir was looked upon as a private estate.⁴²

Both *Mokasa* and *Jagir* tenures were continued upto the end of the Maratha rule, with such alterations as were necessary, except during the period of Shivaji and Sambhaji.

II Administrative Institutions

(i) The Central Structure (*Rakhtakhana*) :

1. Under the Bahmanis:

It appears that the central government, formed of the Sultan and high officers of state, the Vazirs and the Amirs, was known as the Rakhtakhana.⁴³ The Sultan was at the head of the administrative machinery and conducted the government through the ministers (*Vazirs*) and grandees (*Amirs*), selected by him from the ranks of Jagirdars and responsible to him. The *Wakil-i-Sultanat* was the chief minister,⁴⁴ and the *Vazir-i-Kul*, the head of the various departments (the *Diwans*).⁴⁵ The *Sadra-i-Jahan* was the Chief Justice. He also worked as a minister of religion and endowments.⁴⁶

37 *PSIH* 3.57. DUFF's, *Maratha History* (1921), p. 65.

38 *MIS* 20.235. *SCS* 2.117, 138, 179. *Ibid.* 7.3, 5 etc.

39 KING, *Burhan-i-Maasir*, p. 7.

40 Cf. the first few letters from the *Patra Sara-Sangraha*.

41 *SCS* 1.40. *Ibid.* 2.152. 7.110. *MIS* 20.235.

42 *Sabhasad*, p. 3.

43 *MIS* 20.2. *SCS* 1.86.

44 SHERWANI, *Mahmud Gawan*, p. 47. *CHI* 3 p. 376.

45 BRIGGS 2.422. *CHI* 3.376. For the 'Vazir' cf. below Footnote No. 49.

46 KING, *Burhan-i-Maasir*, pp. 60, 69 and 79.

The provinces were often placed under the control of the Vazirs and thus they occupied a double position—as ministers and as *Tar-fadars*.⁴⁷

All the officers of the State, the Vazirs and the Amirs were given lands in *Mokasa* and *Jagir* in lieu of their state services,⁴⁸ by virtue of which they had jurisdiction over local administration, fiscal, judicial and military.

(2) *Under Nizam-Shahi and 'Adil-Shahi'*:

Various orders issued from the *Rakhtakhanas* show that the central establishment was called the *Rakhtakhana*.⁴⁹ The Sultan himself,⁵⁰ the officers of the State, the Vazirs and Amirs constituted the *Rakhtakhana*.⁵¹

All sovereign powers were vested in the Sultan and he administered the country with the help of Vazirs and Amirs, selected by him and responsible to him. For the purpose of local administration the central establishment was divided into different departments which were known as the *Diwan*.⁵²

Heads of these departments which are on record may be noted as under:

The Wakil and the Paishwa: According to the *Burhan*, the joint office was supposed to be the highest in the State,⁵³ and was generally held by one person⁵⁴, while the *Ferishta* attributes the highest power to the Paishwa alone.⁵⁵ The office of the Wakil was highly honoured under the early Sultans of Bijapur, but that of the Paishwa was never made a permanent post.⁵⁶

47 SHERWANI, *Mahmud Gawan*, pp. 49, 100-1, 162.

48 KING, op. cit., p. 7, BRIGGS 2.399.

49 MIS 15.378, 380, 82. Ibid. 20.217. SCS 1, p. 37, 2.125.

50 MIS 20.254, 255, 256. SCS 1, p. 24, 2.125, 81-4, 203, 205. SCS 9.2, 6, 10, 12, 13, 19, 20, 21.

51 MIS 15.331, 379 etc. SCS 1, p. 24., 2.108, 117 etc. BIMS (1840), pp. 88, 89. IA 49.159. A large number of the published orders is of the same type.

52 Ibid.

53 IA, Vol. 49.159.

54 IA 50.232. 51.35 and 52.33.

55 BRIGGS 3.211, 216, 250, 306 and 307.

56 Ibid. 3.150. *History of Congress* (1940), p. 235.

*The Vazir*⁵⁷: It appears that the Vazir under the Nizam-Shahi government was mainly responsible for revenue management.⁵⁸ The same office was raised to the position of the chief minister during the latter part of the Adil-Shahi Sultanate.⁵⁹

The Amir-i-Jumala: It corresponds to the office of a modern finance minister. The *Burhan* does not mention it; however, according to the *Ferishta*, Mookmil Khan Deccany held the combined office of Paishwa, 'Ameer Joomala' and 'Wakil' during the reign of Burhan Nizam Shah I.⁶⁰ The office is noticed at the Bijapur Court⁶¹ and was sometimes associated with that of the Wakil.⁶² It was raised to the position of the Chief Minister at Golconda.⁶³

The various Paraganas forming the dominion were entrusted to the above-mentioned members of the court in *Mokasa* or *Jagir*, according to their position.⁶⁴ Thus the members of the *Rakhtakhana* played a dual role in the administration of the country—as agents of the central power and as the executive heads of the Paraganas placed under them.⁶⁵

Besides these there were many others who formed part of the central government, such as the *Sarshilehdar*, the *Sar-i-Naubats* of the left and right wing, the *Amir-ul-Umara*, the chief *Naikwadi* and the *Chitnis*.⁶⁶ They were also connected with the local government and their names are sometimes referred to in the *Majlis* of a *Mahzar* under the title of the *Diwan* or the *Rajmudra*.

(ii) *The Local Administrative Machinery (1300-1650 A.D.).*

(1) *The Atraf* (province): The founder of the Bahmani kingdom divided his dominion into four principal 'Atraf' or govern-

57 IA 49.159. It seems that the term Vazir was in general applied to the heads of the various departments of the central government, unless otherwise specified.

58 PSS 1.30, 31, 34, 37, 45 etc.

59 PSIH 1.42, 3.26, 27, 57. PSS 1.6. *History of Congress* (1940), 237.

60 BRIGGS 3.211.

61 PSIH 3.36-45, 48, 50, 53-55.

62 *History of Congress* (1940), p. 237.

63 Ibid.

64 MIS 15.334, 371 etc. ibid., 20.47.

65 Cf. Footnote Nos. 18, 19 above.

66 IA 50.234, 322-4 and 2, 268. BRIGGS 3.226.

ments viz. Gulbarga, Bidar, Daulatabad and Berar, each of them being entrusted to a governor, responsible to the Sultan.⁶⁷ Muhammad Shah I designated the governors as Tarfadars.⁶⁸ The *Tarfadari* system as already described, remained intact upto the times of the famous minister Mahmud Gawan. During his regime the Bahmani kingdom reached its greatest extent, and therefore with a view to controlling the powers of the Tarfadars, he divided the whole kingdom into eight 'Sarlashkarships', provinces of moderate size, each of the old province being sub-divided into two.⁶⁹ But this arrangement was no longer continued and later on after the death of Mahmud Gawan, the Bahmani kingdom split up into five principalities.

The Tarfadars were both civil and military heads of their province.⁷⁰ They were also the members of the king's court of Rakhtakhana and sometimes of the ministers of state.⁷¹ They were supreme in their division and were effectively controlled by the early Bahmani Sultans either by personal inspection of their provinces or by transfer.⁷² Thus, being both civil and military heads of the province, later on they assumed full sovereignty over their territories and separated from the central power from about 1490 onwards. Then they divided their kingdom into districts of smaller size and placed them in charge of their own appointees.⁷³ Tarfadari thus fell into disuse under the later Sultans of the Deccan.

In the absence of evidence, it is not known whether there was a provincial court (*Majlis*) just like that of the Paragana or district, for the purpose of carrying the administration, both fiscal and judicial.

(2) *The Paragana or Mamla* (district) : *Atraf* or provinces were divided into *Parganas* or *Mamlas*. The size of the *Pargana* varies greatly in different parts of the country. The *Pargana Wai*

67 BRIGGS 2.295.

68 Ibid., p. 299.

69 Ibid. pp. 502 ff. SHERWANI, *Mahmud Gawan*, p. 157.

70 BRIGGS 2.399.

71 SHERWANI, op. cit., pp. 48, 49, 100, 101, and 162.

72 CHI 3.372.

73 BRIGGS 3.19. IA 50.279, 324—records exception to it.

comprises nearly twice the number of villages included in the *Paragana* Poona. The DESHAMUKH WATAN seems to have been taken as a criterion while forming these divisions. Thus the Deshamuk of the Pargana Wai had jurisdiction over about 200 villages, while that of the Pargana Poona included only 100 villages.⁷⁴ This division of the land is therefore as ancient as the indigenous office of the DESHAMUKH—in all probability it has existed ever since the settlement of the country by the Deshamukh for the first time. Such division was specially known as *Mamla* in the Konkan and Karnatak.

The Diwan-e-Paragana: The royal establishment of a Paragana was known as the *Diwan-e-Paraganat*, and orders issued from the Paragana office, were issued in the name of the office in general and not in the name of the head of the Pargana as '*Aj Diwan-i-Paragana*'.⁷⁵

The head of the Diwan was known as the Havaldar. He held his office at the pleasure of the Vazir or the Amir, who held the Paragana either in *Mokasa*⁷⁷ or in *Jagir*.⁷⁸ If appointed by the Sultan he was called *Mokasdar* and was responsible to him.⁷⁹

Petty officers such as, the *Mujumdar* (record keeper), the *Mushrif* or *Nighavan* (superintendent) assisted the Havaldar in his work. They were authorised to put their seals on *Muhzar*.⁸⁰

The Gota of Pargana: Along with the *Diwan* the *Gota* or indigenous establishment of the *Pargana* constituted of the *Watandars* or the *Deshak* (native officers) and the *Mirasdars* (free land owners) played an important part in the Paragana administration. (For details, see Chapter IV).

The Paragana Majlis: The Paragana Majlis occupies a high place in the history of the local administrative institutions of the

74 MIS 20.175.

75 SCS 9. pp. 3, 53. SARDESAI, *Uttarardha* 1. p. 148, SCS 7, introduction, p. 5.

76 MIS 15.40, 73, 74, 86, 88, 378, 382, 389 etc.

77 SCS 1.21, 22, 41. SPD 31.9. SL p. 107, SCS 7. 21, 30.

78 MIS 20. p. 70. SCS 7.44.

79 PSIH 3.67.

80 SCS 5.958.

Sultans of the Deccan. The office of the Qazi seems to have been responsible for its early development. It appears that during the early period of the Bahmani Sultanate, the Qazi acted as an intermediary between the government officers on the one hand and the indigenous officers on the other.⁸¹ From the analysis of the *Mahzars* it is clear that the Qazi was always at the head of the *Majlis* of a Paragana held to settle the problems of local importance. It is, therefore, probable that due to the influence of the Qazi, the *Diwan* and the *Gota* were brought together in a *Majlis* to solve the problems of local interest jointly, by common agreement. The *Majlis* thus gradually attained the form of an instrument of local administration, both fiscal and judicial, in course of time.

From a *Mahzar* dated 1474 it is clear that it was fully developed by the latter part of the 15th century,⁸² and the *Diwan* and the *Gota* formed its chief component parts. The whole *Paragana* is in theory represented by its *Majlis*. So much is this that the language of the time makes no distinction between the two—the same word '*Paragana*' (in a phrase, '*Paraganyacha Mahzar*' which was quite common in those days) serves to describe the geographical district and the assembly.⁸³

As an administrative body the *Paragana Majlis* used to confirm the private transactions, gave testimony and could make representation to higher authorities, if necessary.⁸⁴ This useful and popular institution had seeds in it, similar to the county court of the 18th century England, to further blossom into a representative body of a whole populace to express their needs and discuss ways and means to solve them.

(3) *The Tarf, Karyat or Sammat* (taluka) : A big Pargana was further divided into *Tarf*s or *Karyat* and *Sammat*. The latter two divisions are found very rarely.⁸⁵ It seems that it was merely

81 MIS 20.2. SCS 1.86. SL 2.10.

82 Appendix-A I, No. 2.

83 MIS 20.44.

84 Appendix-A I, Nos. 127, 128, 138; 76, 80, 94, 125; 73, 88, 123.

85 The *Karyat* and the *Sammat* are noticed in the territory forming the modern Satara district. Cf. MIS 15.78. Ibid 20.77, 97, 117, 128, 152 etc. SCS 1, introduction, p. 5.

The *Tarf* or *Tapa* in the *Malav* territory was a division based on the *Deshamukhi-Watan*; Appendix-A I, 60, 67. The *Karyat Saswad* is also of the same category. But these are exceptions.

an administrative unit without corporate personality with no property, revenue or expenses of its own.⁸⁶ And the Pargana Poona was never divided into Tarfs during the period under review.⁸⁷

The Diwan-e-Thana: The office of a Tarf was known as the Diwan-e-thana⁸⁸ and the officer in charge was named the Thandadar or Havaldar. He was appointed by the Mokasar of the Paragana.⁸⁹ There was a Karkun to assist him in his work.

The Gota of a Tarf: Usually the Mokadam and Kulkarni and sometimes the Deshmukh and the Deshapande and other Mirasdars of the Tarf formed the Thana Gota. (For details, see Chapter IV).

The Thana or Tarf Majlis: The Tarf also had a Majlis similar to that of the Paragana. It can grant new Watans, confirm the local transactions and give testimony whenever required.⁹⁰

The Kasba (township): The chief place or the market town in a Paragana or a Tarf was called the Kasba. The place of a Paragana or a Tarf is often styled jointly as the 'Kasba Paragana' or the 'Tarf Kasba'.⁹¹ It was not an independent administrative unit. The *Paragana* or the *Tathana Majlis* was sometimes held at such places.⁹²

The Fort—It was a military centre in the division. The *Paragana* or the *Tarf Majlis* was often summoned at the fort in the division.⁹³

(4) *The Village:* It was the last unit in the local administration. The headman of a village was called Mokadam. He acted

86 SCS 1, p. 34. SPD 31, p. 172. SL p. 108.

87 Cf. Appendix-A I, Geographical analysis, SCS 7, introduction, p. 15.

88 MIS 15.7, 66, 78, 96, 99, 101, 133, 393, 399, 405, 409 etc., hundreds of documents are brought to light.

89 See footnote No. 85.

90 Appendix-A I, Nos. 79, 141; 41, 91, 143; 89.

91 Appendix-A I, का पा =Nos. 38, 83, 109, 147, 148, 151, 153 etc. ता का =Nos. 51, 110 etc.

92 Appendix-A I, Nos. 78, 106 and 113.

93 Appendix-A I, Nos. 34 and 58.

in dual capacity as a Government officer and as the chief member of the village community or the village Gota. (see Chapter. IX).

To sum up, the Sultan was at the head of the administrative machinery and conducted the government through the *Vazirs* and Amirs of his court i.e. the *Rakhtakhana*.

For the purpose of administration the territory was divided into *Paraganas* and *Tarfs*. They were entrusted to the officer of the court (*Rakhtakhana*) either in *Mokasa* or *Jagir* tenure. The *Mokasdars* or the *Jagirdar* and his appointees such as the *Havaldar* or *Thanedar*, *Mujumdar* and *Nighavan* formed the establishment of a *Paragana* or *Tarf* known as the *Diwan* or *Rajmudra*. Along with this royal institution of local administration there was another one of the indigenous origin popularly known as the *Gota* composed chiefly of the *Watandars* and *Mirasdars*.

To discuss and settle various problems of local interest there was a *Majlis* (court) attached to these divisions. The award of the *Majlis* was known as the *Mahzar*.

The district or *Paragana* administration was more elaborately developed than that of the *Tarf* and the latter seems to have been merely an administrative unit without corporate personality.

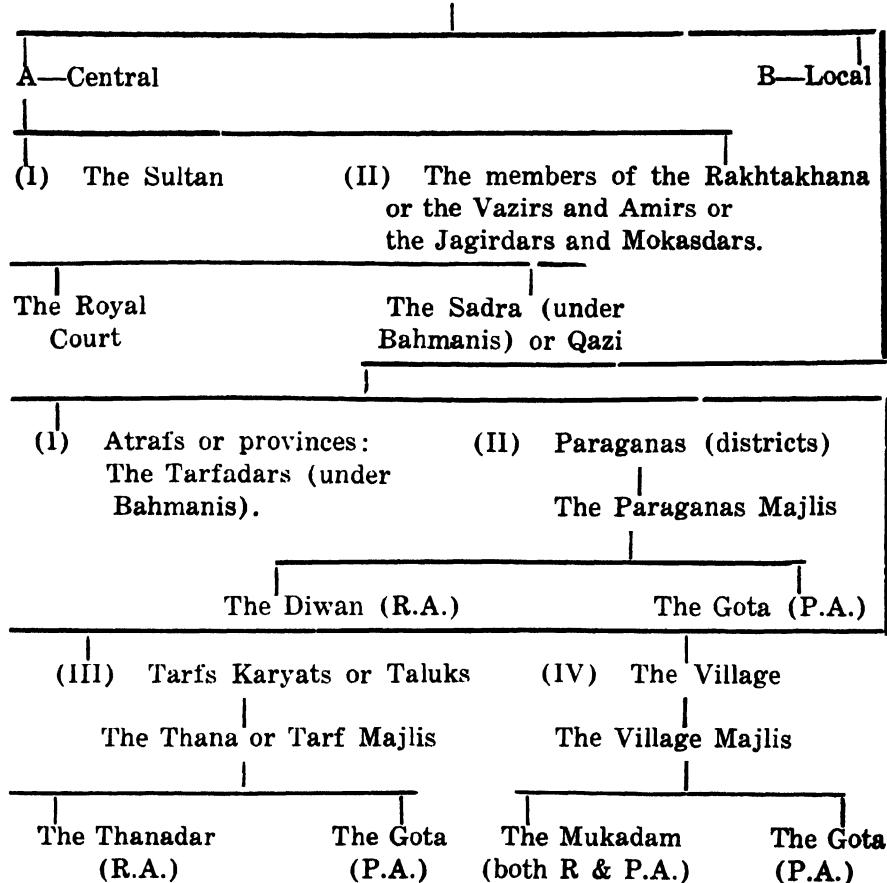
The *Diwan* was based upon the *Mokasa* or the *Jagir* tenure, while the *Gota* upon the *Watan* and the *Miras*.

From a *Mahzar* dated 1474 it appears that this framework was fully developed by the end of the 15th century.

III. Judicial Institutions of the Sultans of the Deccan

(1347-1650 A.D.)

The Department of Justice

R=Royal authority

P=Popular authority

Composition, Powers and Functions

A—Central

(I) *The Sultan:* The Sultan was the highest judicial authority in the state. We find references to the royal court of Justice during Nizamshahi and 'Adilshahi governments.⁹⁴ The *Burhan* mentioned that king Murtaza Nizam Shah, when he returned from the Berar conquest in 1574, commanded that a chain of justice should be hung, in the plain of the *Kala-Chabutra*, and that a court of Justice composed of several leading officers of the state should sit daily in that building to hear such cases as were brought before them. Sayyid Qazi Beg saw that the court of request sat as commanded by the king and devoted its time to serve the interest of the king's subjects, whether small or great.⁹⁵ It seems that the royal court often used to consult the leading members of the community, such as the Shete and Mahajan, while deciding suits.⁹⁶

The Sadra, the Qazi: Next to the Sultan and his royal court comes the Chief Justice, appointed by the Sultan and responsible to him. He was known as the *Sadra* under the Bahmanins, while as the *Qazi* under the Ahmednagar and Bijapur governments.⁹⁷ There was a special *Qazi* for the army under the Nizam-Shahi rule.⁹⁸

(II) *The Vazirs and Amirs or the Jagirdars and Mokasdars:* The other judicial authorities who formed the part of the central establishment were the *Vazirs* and *Amirs* of the court. They were the judicial heads of the territory under their jurisdiction and enjoyed both original and appellate powers.⁹⁹ They generally used to refer the suits, brought to them to their own appointees and very rarely tried these themselves,¹⁰⁰ and whenever they personally administered justice, they always sought the help of a *Majlis*.¹⁰¹

---

⁹⁴ IA 49, p. 158. Ibid 52.255, MODAK, *History of the Bijapur kings*, p. 188. For details of the Central judicature under the Bahamanis cf. Proceedings of the Deccan History Conference (1945), pp. 180-8.

⁹⁵ IA 50.323.

⁹⁶ SCS 1.4.

⁹⁷ KING, *Burhan-i-Maasir*, pp. 60, 69.

⁹⁸ IA 49.108.

⁹⁹ BIMQ 6 (i-iv). 67-71. MIS 20.6, SCS 7.18, 44.

¹⁰⁰ Ibid., SCS 1.13, 21, 22 etc. SCS 7.38, 18, p. 19.

¹⁰¹ SCS 1.10 and 13, pp. 11 and 23 respectively.

B—Local

(I) *Tarfadars*—They were the rulers of the *Atraf* or divisions placed under them,¹⁰² and seem to have enjoyed the highest judicial powers over the territory under their jurisdiction.

(II) *The Paragana Majlis of the Diwan and the Gota*—From the analysis of *Mahzars*, it is clear that the decision by a Majlis formed of the *Diwan* and the *Gota* was the accepted method of deciding suits during the period under review, and the government officers whether central or local acted as intermediaries between the parties in dispute and the *Gota*. It seems that their chief judicial duties were to register the suit, to supervise the proceedings of the *Gotasabha*, if necessary to transfer the suit to some other place (*Thal*) and to execute the award of the *Majlis* (*Mahzar*), or the order of their superior authority regarding the decision.¹⁰³

(1) *The Diwans*. The government officers of a *Paragana* constitute the *Diwan*. Of the officers of the *Diwan* the following deserve our special attention—

(i) The *Qazi*, (ii) The *Mokasi* or the *Havaldar*,

(iii) The *Majalasi* or *Sabhasad*.

(i) *The Qazi*: Amongst the 90 *Mahzars* granted by the combined Majlis of the *Diwan* and the *Gota*,¹⁰⁴ the *Qazi* comes only in 27 cases and mostly in connection with the *Paragana* or *Mamala* towns.¹⁰⁵ The *Paragana Poona* had two *Qazis* and one of them was called the *Naib Qazi*. From the term itself it is clear that the *Naib Qazi* must have assisted the chief *Qazi* in his office and it seems that the *Naib Qazis* were posted to big *Paraganas*, for the first time during the reign of *Firuz Shah Bahamni*.¹⁰⁶

102 BRIGGS 2.295. SHERWANI, *Mahmud Gawan*, pp. 157-9.

103 BIMQ 6.67-72. MIS 21.111, 112. SCS 1.18, 21, 22 etc. Ibid, 3.637.

104 Appendix-A I, Introductory portion.

105 Appendix-A I—*Poona* 12; Nos. 3, 12, 16, 27, 50, 51, 52, 67, 93, 107, 109, 136. *Supa*—3; Nos. 70, 115, 23. *Shirval*—2; Nos. 17, 28. *Nasik* or *Gulsanabad*—2, Nos. 56, 145. *Terdal*—2, Nos. 146-7. *Tale*—1, No. 7. *Chandavad*—1, No. 138. *Murtajabad*—1, No. 61. *Akola*—1, No. 7. *Karkam*—1, No. 32. *Mujafarabad*—1, No. 40.

106 SL 2.10.

The Paragana Qazi was appointed by the Sultan and was possibly responsible to him.¹⁰⁷ As a judicial head of the Paragana he presided over the meeting (*Majlis*) held to settle disputes.¹⁰⁸ We, therefore, often find him at the head of the *Majlis* of a *Mahzar* of dispute, accompanied by other members of the Diwan. His seal (*Shiqqa*) and Signature (*Daskat*) on documents, was considered a sufficient guarantee of their genuineness.¹⁰⁹ It is learnt from an old *Watanpatra* that the words on his seal and the formula of his signature were specified.¹¹⁰

Thus the office of Qazi occupied a high place in the civil as well as the judicial administration of a *Paragana* during the regime of the Deccan Sultans. But with the foundation of the Maratha power it began to lose its relative importance. He is found acting as a member of the *Gota* for the first time in *Mahzar*, dated 1731 and granted by the *Gota* exclusively.¹¹¹ Previous to this he always had his seat amongst the members of the Diwan. This transfer of his seat requires some explanation. It can be easily guessed that the office of the Qazi being purely a Muslim institution, lost its administrative importance under the Maratha Raj. It continued to fulfil the judicial-cum-religious needs of the Muslim community only and received endowments from the government, for the same. In the end, during the Maratha period, he became an ordinary *Watandar* and thus got his place amongst the *Gota*.

(ii) *The Mokasi or the Havaldar*: Next to the Qazi comes the Mokasi or the Havaldar, the administrative head of a Paragana. The former seems to have derived his judicial powers from the Sultan directly, while the latter from the Vazir or Amir of the court who held the Paragana either in Mokasa or in Jagir.¹¹² As already stated above they acted merely as an intermediaries between the parties and the *Majlis*.¹¹³

(iii) *The Majalasi*: The other member of the Diwan who deserves our attention from judicial point of view is the *Majalasi* or

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ SCS 1, pp. 23, 27. *BIMQ* 6.67-71. ASS 1.114.

¹⁰⁹ SCS 5.780.

¹¹⁰ Appendix-B I, No. 13.

¹¹¹ ASS 4.32, Appendix-A I, No. 136.

¹¹² Cf. footnote Nos. 77 and 78.

¹¹³ Cf. footnote No. 103.

councillor. In the *Majlis* of a *Mahzar* his place is always next to the *Havaldar*. Most probably he acted as law officer for Hindus on behalf of the government, along with the *Qazi*.¹¹⁴

(2) *The Gota*: Another component part of the *Majlis*, mostly constituted of the indigenous officers of a Paragana, the *Deshamukh* and *Deshapande* and other *Watandars* and *Mirasdars*, was known as the *Paragana Gota*. From the point of judicature the institution of the *Gota* is more important than the *Diwan*. (It is, therefore, separately dealt with in Chapter IV). It seems that, the Paragana *Majlis*, so constituted, had jurisdiction over civil causes only. The award of *Majlis* was known as the *Mahzar*.¹¹⁵

(III) *The Thana or Tarf Majlis of the Diwan and the Gota*: The Thanedar of a Tarf or Karyat was the primary judicial authority and most of the complaints were first brought before him. He tried them with the help of the local *Gota* in open *Majlis*.¹¹⁶ (For composition of the *Thana Gota*, see Chapter IV.)

It seems, like the *Paragana Majlis*, it had also jurisdiction over civil suits only.¹¹⁷ The relation of the one to the other is not known exactly, but perhaps a suitor was not entitled to go to the *Paragana Majlis* until the *Thana Majlis* had made default in justice.¹¹⁸

Both the *Paragana* and the *Thana Majlis* were sometimes summoned at the Kasba (Township) or the fort in that division to try the suits.¹¹⁹

(IV) *The Village Majlis of the Mokadam and the Gota*: (For details, see Chapter IV).

This is in brief the outline of the administrative and the judicial machinery, that existed during the Sultanates of the Deccan. It will be seen from the next chapter that the same institutions were, to some extent, continued even under the Maratha rulers.

¹¹⁴ BISMQ 29.71-4. (An article on 'Sabhasad' by the present writer).

¹¹⁵ Appendix-A I, Nos. 2, 4, 6, 7, 9, 12, 13, 17, 19, 22, 27, 28, 33, 35, 48, 50, 55, 56, 57, 61, 66 (upto 1650 A.D.).

¹¹⁶ Appendix-A I, Nos. 26, 37, 65 and 68.

¹¹⁷ Ibid. There is one exception, ibid., No. 117.

¹¹⁸ SCS 3.637.

¹¹⁹ Appendix-A I, Of a Kasba Nos. 29, 44, 51, 52. Of a Fort Nos. 10, 20, 21, 36, 40, 42, 43, 46, 47, 53, 62 and 68.

CHAPTER II

THE JUDICIAL INSTITUTIONS UNDER SHIVAJI AND HIS SUCCESSORS

PERIOD IV

For the purpose of our investigation it is necessary to divide this period further as under—

Period I, 1650-1708 A.D. (Institutions under Shivaji Sambhaji, Rajaram and Shivaji II).

Period II, 1708-1750 A.D. (Under Shahu).

Period I

I—*Administrative Institutions*:

Shivaji during the early part of his life, being a Jagirdar of the Bijapur government administered the country under his jurisdiction through the machinery, as described in the last chapter. He perhaps had made some alterations in it during the process of his assumption of sovereignty. After his coronation in 1674 the administrative and judicial arrangements which he made were as follows:—

(i) *The Central Administrative Machinery*:

Rajmandal or the king and his court—The concept of Rajmandal seems to have been born of *Rakhtakhana* of the pre-Shivaji period. Shivaji as member of the *Rakhtakhana* of the Bijapur government knew its composition and after coronation seems to have copied it with such alterations as suited his policy of establishing an independent Maratha Raj.¹ He raised his comrades who previously sat with him in the *Rakhtakhana* to the ministership and membership of the *Rajmandal*.²

---

¹ Appendix-A I, Nos. 67, 70 and 90.

² Ibid., Nos. 67 and 90.

The chief constituent parts of the *Rajmandal* were the king and his eight ministers.³ Later on during the reign of Rajaram the office of the Pratinidhi or Viceroy was added to it.⁴ It seems that the private secretaries (Darakdars) of the king also acted as the secretaries for the state or the *Rajmandal*,⁵ and even sat in a Majlis held to decide important suits, with the other members of the *Rajmandal*.⁶ Besides these there was a large staff of subordinate officers' ('Mutaliqs' and *Dimmat Loka*) and servants (sevak) attached to each department.⁷ In addition, learned persons known as 'sabhasads' were maintained.⁸ Krishnaji Anant, the well known biographer of Shivaji was the Sabhasad of Rajaram's *Rajmandal*.¹⁰

All the high officers of the state, the ministers and others who thus formed the *Rajmandal*, were chosen by the king himself and they held their offices during his pleasure. Their salaries were fixed in money and payment through assignments of lands was strictly forbidden during the reigns of Shivaji and his son Sambhaji.¹¹

Rajmandal worked in a dual capacity as a council of administrators and a court of law for the king. In the former capacity it gave advice to the king, served as a check to his supreme powers and managed the administration of the kingdom.¹² Its members,

3 *SPD* 30.307 and *MIS* 20.35, 36.

As a central secretariat, the *Rajmandal* seems to have been divided into eight departments—(i) स्वारी राजश्री स्वामी or the king himself, (ii) स्वारी अष्टप्रधान or the eight ministers, (iii) सुमे लस्कर or the household troops of the king, (iv) सरदेशमुखी or the private Watans of the king, (v) किलेहाय or the administration of the forts, (vi) हाशमराव or the Foot-guards, (vii) सुमे मामलेदार or the local government, and (viii) वतनदार Watandar. (—Cf. Supplement to *Vaidya Daftari* I, No. 19). We often find the heads of these departments sitting in the *Rajsabha* held to decide the suits of high importance. (Appendix-A I, Nos. 90, 131, 132, etc.)

4 *SPD* 31.94 and 167.

5 BHIDE, 'Ashtapradhanancha Itihas', pp. 93, 110. *SL* pp. 122 ff. *PD* 9, p. 53. *SCS* 5.942. Appendix-B I, Nos. 7, 9, 11, 13, 14.

6 Appendix-A I, Nos. 90, 131, 132, *MIS* 20.44. *Purandare Daftari* I, No. 89.

7 *SPD* 30.307.

8 *SCS* 9.65, 66.

9 *SPD* 30.15, 307. *Ibid.* 31.59. *SL* p. 167.

10 SANE, *Sabhasad*, p. 1, footnote 1.

11 *Ibid.* p. 27.

12 *Bavada Daftari* I, No. 23. *MIS* 8.52. *Purandare Daftari* I, No. 89.. *SL*, p. 122 ff.

chiefly the ministers and the private secretaries of the Raja, were required to countersign the orders issued by the state.¹³ As a court of law it was styled as the *Rajmudra* or *Rajsabha* and formed a permanent body of the *Huzur Hazir Majlis* (judicial assembly) summoned to decide the suits of high importance.¹⁴ Some of its (*Rajmandal*) members were also responsible for the local administration both fiscal and judicial of the districts entrusted to them.¹⁵

This *Rajmandal* may be compared with the '*concilium Regis*' and the '*Curia Regis*' of the period of Henry III of England. But like the latter it was not a feudal body of the tenants of chief.

(ii) *The Local Administrative Machinery:*

(1) *The Divisions of Ministers or Sarsubhas.*—Shivaji's dominion was divided into two units, the one was a compact division and other was formed of scattered districts. The former was divided, for the purpose of administration, into three parts and each was placed under the supervision of the Peshwa, the Sachiv and the Mantri respectively.¹⁶ The scattered districts in the south were grouped into separate subhas and were entrusted to Subhedars appointed from time to time.¹⁷

The Prant Rajmandal. The ministers were assisted by *Sarsubhedars* in the provincial administration. The *Sarsubha* was entrusted with a territory not more extensive than a modern district or two.¹⁸ His office seems to have known as the *Prant Rajmandal*.¹⁹ He was assisted in his work by a Karkun and orders were issued generally by them jointly as "Sarsubha Mahalanihaye va Karkun."²⁰

In the absence of evidence it is not known whether there was a *Majlis* (court) attached to the division of *Sarsubha*.

13 PSS Nos. 1643, 1907.

14 Appendix-A I, Nos. 90, 131, 182. MIS 8.40. Ibid. 15.11. Ibid. 20.40 and Purandarc Daftari 1.89.

15 'Athaghare Papers in B. I. S. MANDAL, Poona.

16 PSS Nos. 1671, 1672, 1724, 2002, 1907, 1971 and 2009 etc.

17 SANE, *Sabhasad*, pp. 77 and 91.

18 SPD 31.24, 24A.

19 Shri S. K. Patre No. 24. PSS No. 1984.

20 SPD 31.24, 24A. MIS 20.152. SCS 2.124. PSS No. 2083. MIS 20.176,

240. Shri S. K. Patre, No. 36.

(2) *The Subha* (district). The Sarsubhas were further divided into Subhas and it was formed of the territory yielding income of about a lac or so.²¹ Thus *Paragana* and *Mamlas* of the Sultanate period were transformed into *Subhas* under the Swaraj.

The Diwan-Subha. The office of the Subha was known as the *Diwan-i-Subha*.²² The Subhedar was the chief officer and he carried the local administration with the help of the Mujumdar or Karkun, and the orders were issued in the name of both the *Subhedar* or *Deshadhikari* and the *Karkun* or *Deshalekhak*.²³ It is not known whether a staff of *Darakdars* similar to those of the Peshwa period was attached to the office of the Subha.

The Gota of a Subha. The same as that of the *Paragana Gota* under the Sultans of the Deccan.

The Subha-Majlis. It continued the work of the *Paragana Majlis* without any change. The term 'Subha' does not seem to have become so much popular during the period under review as the *Paragana*.²⁴

(3) *The Tarf, Karyat or Sammat (taluka)*. The *Diwan Thana*,²⁵ the *Gota* of the *Tarf* and the *Thana-Majlis*, carried the local administration of the *Tarf*, as under the Sultans of the Deccan.²⁶

All the officers of the local government, mentioned above were always subject to transfer from one place to another.²⁷ There was also a descending gradation from the minister down to the Havaldar

21 SANE, *Sabhasad*, p. 27.

The term *Subha*—A detailed and minute study of the state orders will show that the term *Subha* was introduced in the administration of the Deccan through the Mughal influence (Appendix-A I, refers to Mahzars upto 1640 A.D.) and it became more familiar after the final establishment of the Mughals in the south in 1636 A.D. *Dadaji Kondadev* seems to be the first Subhedar of Poona. (*MIS* 17.7, *Ibid.* 18.7, *SCS* 1.26 and 7.31, 32).

22 *MIS* 15.136, 446, *SCS* 2.369 and 9.63, 69.

23 *PSS* Nos. 1888, 1889, 1890, 1897-9 and 1985 etc.

24 Appendix-A I, Nos. 127, 128, 138, 76, 80, 91, 94, 104, 125; 73, 83, 123. Everywhere the term *Paragana* is used, even after 1650 A.D.

25 *MIS* 15.133, 138, 18.18 etc. *SCS* 2.167, 364 etc.

26 Appendix-A I, Nos. 79, 141; 41, 143; 89. *MIS* 16.40.

27 SANE, *Sabhasad*, p. 28. *BIMS*, (1837), pp. 123-8.

of a Tarf or Mahal.²⁸ Their payment was fixed in money and the system of granting Mokasa of the Sultanate period was no longer continued.²⁹ These three things are the marked features of the local government introduced by Shivaji and they led to the consolidation of the kingdom, newly founded.

(4) *The Village.* It was the last administrative unit. The *Mokadams* and the village *Gota* were free to manage village administration as before. (see Chapter IV).

This is, in brief, the outline of the administrative machinery founded by Shivaji. To some extent its outward form remained unchanged upto the end of the Maratha Raj. The principles underlying the system were never followed by his successors except Sambhaji. Due to the extraordinary situation in which Rajaram found himself, he had to make deviation from the policy of his father and he again started the system of granting *Mokasa* and *Mansab* which later on resulted in the formation of a feudal state under Shahu.³⁰

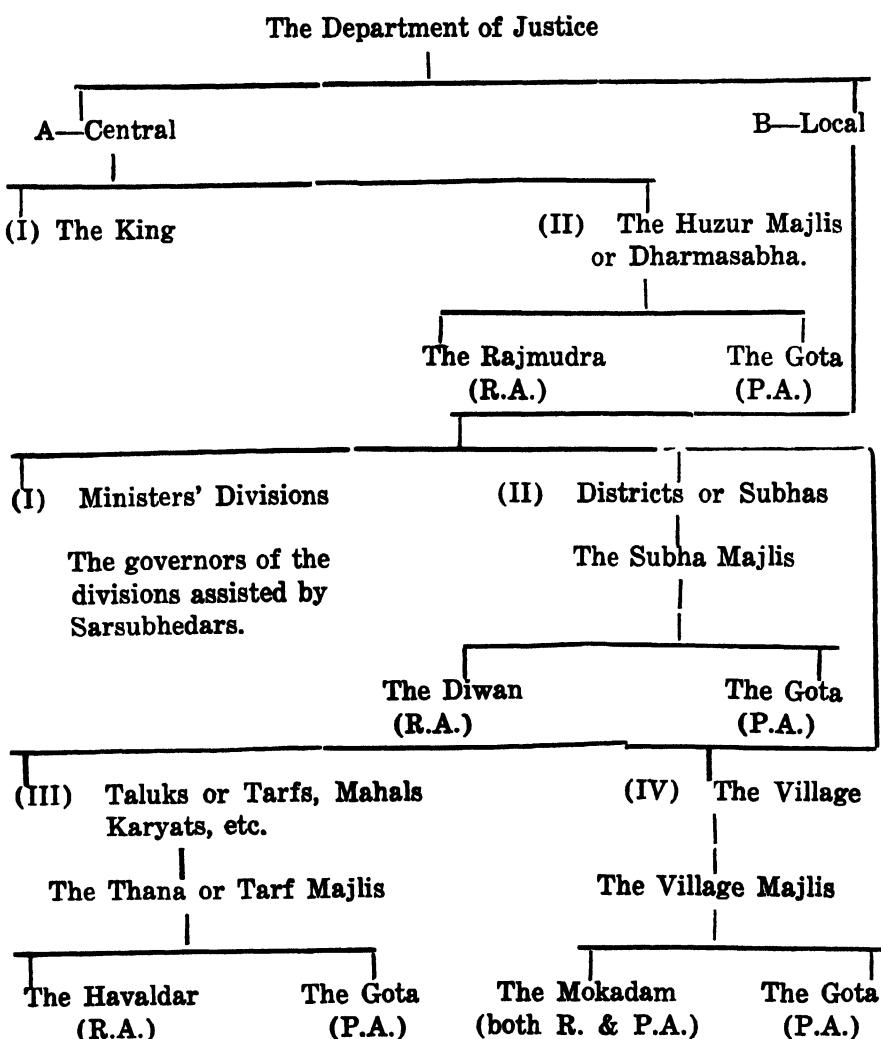
²⁸ PSS Nos. 1887-92; SCS 2.275-82. 'Athaghare Papers' in B. L. S. MANDAL, Poona.

²⁹ SANE, *Sabhasad*, p. 28.

³⁰ SCS 5.767.

II. Judicial Institutions under the Marathas

(1650-1708 A.D.)

R.A.=Royal authority

P.A.=Popular authority

Composition, Powers and Functions, etc.

A—Central

(I) *The king*—Shivaji got himself crowned in 1674 according to Vedic rites.³¹ As a Hindu monarch, he became the judicial head of the Maratha state, both for temporal and ecclesiastical matters.³² To perform these duties, therefore, he included in his council two special ministers, the *Nyayadhish* or Chief Justice and the *Panditrap* or Minister for Religion.³³ According to the ancient traditions of the Hindus, he used to try suits, with the help of his ministers (the *Rajmudra*) and others in an open court known as the *Dharmasabha* (judicial assembly) or *Huzur Hazir Majlis*,³⁴ and never heard them alone. He continued the local system of trial by Majlis and often referred to the Gotas, the suits brought to him.³⁵ This system was continued by his successors upto Shahu.³⁶

The Nyayadhish and the Panditrap.— Next to the king come the *Nyayadhish* and the *Panditrap*, appointed by him and responsible to him. The office of *Panditrap* will be considered in detail while dealing with explanations in Chapter VI.

Kanun Jabta lays down the duties of a *Nyayadhish* as follows: “The *Nyayadhish* should have jurisdiction over all suits in the kingdom and should try them according to the principles laid down by Dharma (Law). He should add the word ‘Sammat’ (approved) to the judgment-deed.³⁷

The office of the *Nyayadhish* (Chief Justice) was purely civil. But the first few of them, Niraji Rauji, Pralhad Niraji, and Honaji Anant were also commanders.³⁸

31 SANE, *Sabhasad*, p. 82.

32 KANE, *History of Dharmashastra* III, pp. 3, 57, 59, 164, 861 (religious head of state), 242 (judicial head of the state).

33 AVV 1, p. 25. SL pp. 122 ff.

34 *Yajnavalkya (Vyavahara)* verses 1, 2, 3. *Ramadas* (1842), Nos. 63, 64, p. 20 and SCS 7.44. MIS 17.10, BIMQ 7, p. 111 (No. 2).

35 MIS 20.54, 18.18. SCS 2.98, 3.639, 8.57. *Decisions*, p. 13.

36 MIS 8.40; 15.11, 26; 20.44; 3.135; *Purandare Daftari* 1.89 *Decisions*, N. 17. *Athaghare Papers*, B. I. S. M. Poona.

37 AVV 1, p. 25. SL p. 123.

38 *Sabhasad*, p. 85. *Decisions*, p. 17.

During Shivaji's regime the annual salary of the office was 1000 Hons, that is about Rs. 3000. Appaji Khanderav Nyayadhis 1773-4 A.D., was given a yearly salary of 1000, in addition to his Saranjam.³⁹

The persons who adorned the office of Nyayadhis:—

1. *Niraji Rauji*—The first Chief Justice of Shivaji. Grant DUFF mentions with him the name of *Gomaji Naik*.⁴⁰
2. *Pralhad Niraji*—The son of Niraji Rauji. From certain manuscripts in the Bharat I. S. Mandal, Poona, it seems that he was acting as a Chief Justice from April 9, 1682 to 1688 A.D.⁴¹ Thus he filled the office during the reign of Sambhaji.
3. *Konher Jagannath*—Rajaram bestowed upon *Pralhad Niraji*, the office of *Pratindhi* (the regent), when he went to Jinji. Who filled the vacant post of justice is not known. However, *Konher Jagannath* was the Chief Justice of Rajaram in 1698-99.⁴²
4. *Sakho Vithal*—He acted as the Chief Justice of Shahu, from about 1709 to 1719 A.D.⁴³
5. *Honaji Anant*—Shahu Diary mentions that he was appointed on 25th October 1712;⁴⁴ but it may be wrong as Sakho Vithal was acting as a justice upto 1719. He had put his seal on a 'Jaya-patra' (decision), dated 28th August 1722.⁴⁵
6. *Kashi Anant*—“The former *Nyayadhis* Honaji Anant who accompanied Fatesing Bhonsale with his army having died, his brother Kashi Anant was made *Nyayadhis*. His Saranjam consisted of Sarkar Wanagad etc.”⁴⁶

³⁹ PD 1, p. 75.

⁴⁰ *Sabhasad*, p. 84. DUFF (1921), p. 184.

⁴¹ MIS 21.45. *Decisions*, p. 54. *Athaghare Papers*, in B.I.S. MANDAL, Poona.

⁴² MIS 21.9, 3.144, Appendix-B I, No. 5.

⁴³ SPD 45.5. PD 1, p. 75. *Decisions*, pp. 1, 75. I 3.135.

⁴⁴ PD 1, p. 75.

⁴⁵ MIS 20.44.

⁴⁶ PD 1, p. 75.

7. *Khanderao Kashi*—“The father of Khanderao Kashi having become old, he was appointed to the post of Nyayadhis in 1750-51 A.D. His Saranjam consisted of Pathari and other Mahals.”⁴⁷
8. *Apaji Khanderao*—He was appointed in 1773-74, and given a yearly salary of 1000 hons in addition to his Jagir.⁴⁸
9. *Chintaman Chitko Bhate*—He filled the office during the reign of Raja Pratap Sinha.⁴⁹
10. *Joti Trimbak*—Under Appa Sahib of Satara.⁵⁰ Raghoba Peshwa changed various ministerial posts and appointed his partisans to them. Vithal Shivadev seems to have been appointed to the post of the Chief Justice in about 1763 A.D.⁵¹

II. *The Huzur Hazir Majlis or Dharmasabha*

Along with the king and his Nyayadhis, the *Huzur Hazir Majlis* or *Dharmasabha* (central judicial assembly) played an important part in the administration of justice. Its early development is notable.

At the beginning of his career Shivaji being a Jagirdar of the Bijapur government dispensed justice with the help of his officers and the *Gota* through *Majlis*.⁵² As a Maratha monarch, after his coronation, he used to decide important suits with the help of the *Dharmasabha*.⁵³ Thus even in his central justiciary he adopted the principle of a trial by *Majlis* which was prevalent in the local administration under the Sultans of the Deccan. The *Dharmasabha* is nothing but an evolved form of the *Majlis* of a *Paragana*, and resembles partly its old Hindu proto-type as described in Hindu Law Books.⁵⁴

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ BHIDE, *Asta-Pradhanancha Itihas*, p. 253.

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ *Ibid.*

⁵² MIS 17.10, SCS 7.44.

⁵³ Ramadas (1842) Nos. 63-4. pp. 20 ff. BIMQ 7, p. 111.

⁵⁴ Yajnavalkya (*Vyavahara*), verses 1-4. Appendix-A I, Nos. 67, 70 and 90 etc.

It consisted of members of the *Rajmandal* and other state officers (*Rajmudra*), and the *Gota*. The *Rajmudra* as seen at the beginning of this chapter seems to have been the permanent constituent of the *Dharmasabha*, while other members varied according to the nature of the case in dispute.⁵⁵ Besides disputes of hereditary titles (*Watans*) it had jurisdiction over all matters of public importance both secular and religious.⁵⁶

B—Local

The system of trial by *Majlis* was continued by the founder of the Maratha state, for the local administration of justice and the government officers from the heads of the three divisions and the *Sarsubhas* down to the *Havaldars* of a *Tarf*, acted only as intermediaries between the litigants and the *Gota*.⁵⁷ They had to conduct the same judicial duties which the old *Jagirdars* and their appointees (*Namajads* or *Havaldars*) carried out during the Sultanate period.⁵⁸

(I) *The Governors of the three divisions and the Sarsubhedars.*

The three ministers who were the governors of the three main divisions of the kingdom, were the highest judicial authorities in the territories under their jurisdiction and had original as well as appellate powers.⁵⁹ It is uncertain, whether they derived these powers by virtue of the *Mutalqi* seal of the Raja, which they were permitted to use. The *Sarsubhedars* assisted them in their judicial work.⁶⁰

(II) *The Subha or Paragana Majlis of the Diwan and the Gota*

(1) The *Diwan* or *Raj Mudra*⁶¹—Of the different officers who formed the *Diwan* or *Subha*, (i) the *Subhedar* and (ii) the *Sabhasad* are notable from judicial point of view.

(i) *The Subhedar*—He had jurisdiction over original and appellate suits. He was to watch the proceedings of the *Subha Majlis*

⁵⁵ *BIMQ* 7, p. 111, *MIS* 20.44. *Decisions No. 17. Purandare Daftari* 1.89. Appendix-A I, Nos. 91, 131, 134.

⁵⁶ *MIS* 8.40.

⁵⁷ *MIS* 20.288. *Athaghare Papers. BISM Poona.*

⁵⁸ Vide, Chapter I, p. 33.

⁵⁹ *Athaghare Papers. BISM, Poona. Appendix-B I, No. 4.*

⁶⁰ *Athaghare Papers.*

and abide by the orders of the *Sarsubha* if the case was referred to him.⁶¹

(ii) *The Sabhasad* (councillor)—It seems the Majalasi of the Muslim period was replaced by Sabhasad under Swaraj.⁶² The office is noticed from the central *Rajmandal* down to the *Diwan* of the *Subha*.⁶³ During the reign of Rajaram, Shankaraji Baji served under Sachiv as a *Sabhasad* of *Rajmandal*, and his annual salary was 2000 Hons.⁶⁴ The famous Peshwa Balaji Vishvanath was a *Sabhasad* of Subha Dabhol in 1697.⁶⁵ Krishnaji Anant, the well-known biographer of Shivaji, was the *Sabhasad* of *Rajmandal* under Rajaram.⁶⁶ It seems therefore that the office was generally conferred on an experienced person. He was probably the chief law-authority on behalf of the government in a *Majlis* held to try suits.⁶⁷

The office of the Qazi, as already seen in the last chapter, lost its importance under swaraj and he came to be looked upon as a member of the local Gota and the religious head of the Muslim community.⁶⁸ But his seal on the documents of local transaction was regarded as necessary for their legal validity even under swaraj.⁶⁹

(2) *The Subha Gota*—It was just the same as the *Paragana Gota* under the Sultanate period.

Such was the composition of the *Subha* or *Paragana Majlis* held to decide suits during the period under review. It had jurisdiction over all sorts of civil cases and continued its work just in the same way as during the Muslim period.⁷⁰

⁶¹ SCS 1.49, 7.57. SL 4.9. *Kari-Jedhe (Ramadas)*, No. 22. Appendix-B I, Nos. 75, 77, 93, 97, 99 etc. *Athaghare Papers*.

⁶² MIS 17.10. SCS 2.98. PSIH 1.30. Ibid 3.92. SPD 31.59 etc.

⁶³ SPD 30.307, 31.59. ASS 6.9. MIS 21.8.111.

⁶⁴ SPD 31.59.

⁶⁵ MIS 21.8.

⁶⁶ *Sabhasad*, p. 1.

⁶⁷ BIMQ 29 (113-4), pp. 70-74. (An article on *Sabhasad*).

⁶⁸ ASS 4.32.

⁶⁹ SCS 5.780. PD 3, p. 113.

⁷⁰ Appendix-A I, Nos. 75, 77, 78, 93, 99 etc.

(III) *The Thana or Tarf Majlis*

The Diwan Thana and the local *Gota* of the *Thana* formed the *Thana Majlis*. It was the primary judicial authority and carried its work as under the Sultans of the Deccan.⁷¹

(IV) *The Village Majlis*

It consisted of the Mokadam and the other members of the village, and had jurisdiction over matters pertaining to the village. (see chapter IV).

II

P E R I O D II, 1708-1750 A.D.

I. *Administrative Machinery under Shahu*

Shahu came to the throne in 1708. Having spent his early life in the confinement of the Mughal camps, he could not realise the true significance of the policy laid down by his grand-father. He contracted to serve under the Mughal Emperor in 1719 A.D.⁷² He continued the practice of granting lands for state services in *Mokasa* and *Jagir*,⁷³ started by Rajaram under exceptional stress and strain, as a temporary measure. This led to the formation of a feudal state by the end of his life.

Shahu, his *Rajmandal*, constituted of ministers or rather feudal lords, and other officers of the state, and his new Sardars, formed the central government. The Jagirdars and Sardars who then formed the king's court were also responsible for the local administration of the territory under their jurisdiction, by virtue of the *Mokasa* and *Jagir* tenure. They appointed their own Subhedars and administered the country with their help.⁷⁴

71 *Ibid.* Nos. 68, 110, 116, 139 etc.

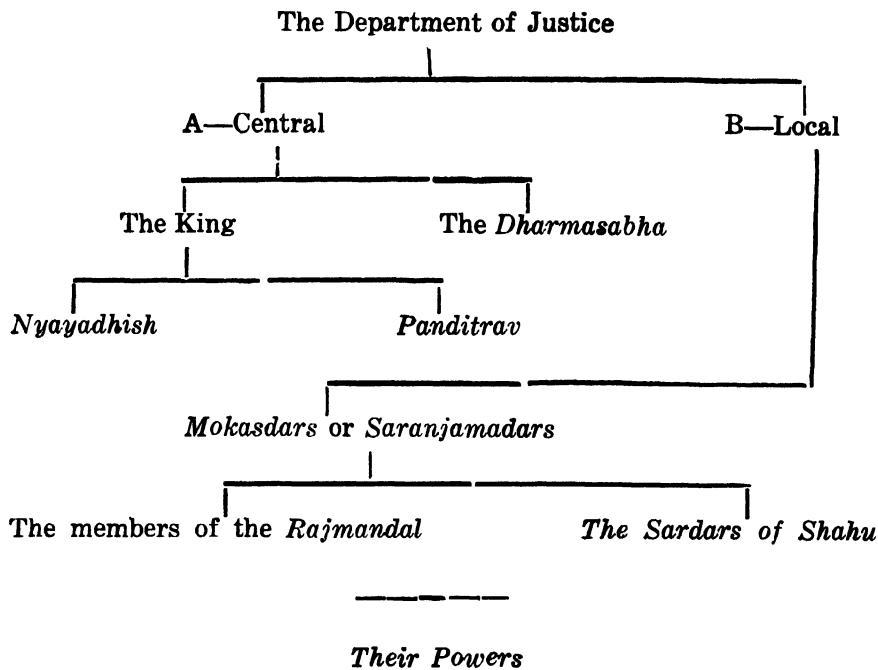
72 *Treaties, Agreements and Sanads*, No. 1.

73 *SPD* 30, pp. 11, 47, 293, 300 and 328 etc.

74 *Ibid.* No. 129. (see, Chapter III, section I).

II. Judicial Institutions (1708-1750)

(Feudalisation of justice).

To Shahu, who was the highest judicial authority in the state, disputes were brought from the territories of different Sardars. He used to try them with the help of his ministers, other state officers (= The *Rajmudra*) and the Sardars.⁷⁵ Sometimes he convened the meeting of the judicial assembly, the *Dharmasabha*, and referred to it suits of high importance.⁷⁶

⁷⁵ PD 1.292, 295-8, 300, 301, 303, 280. *Decisions*, Nos. 1 (Nyayadhisthan), 2, 3, 6, 9 (Sachiv), 10 (Pradhan Pant). Appendix-B I, Nos. 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, etc.

⁷⁶ MIS 3.135, 20.44. *Purandare Daftari* 1.89. *Decisions*, No. 17.

B—Local

The members of the *Rajmandal* as also the Sardars administered justice within the territory under their jurisdiction, generally through the *Majlis* of the *Diwan* and the *Gota* and sometimes with the help of a *Panchayat*.⁷⁷

The decay of the system of trial by a Majlis and the origin of a system of trial by a Panchayat.

As seen in the last section the system of trial by a *Majlis* continued to work both in the central and local judiciary under the Marathas upto 1750 A.D. The system of trial by a *Panchayat* is sometimes met with after 1730, along with the *Majlis*.⁷⁸ It seems the Peshwa Bajirao I, and his son Balajirao tried to make it popular in the territory under their jurisdiction.⁷⁹ Later on it fully developed under Madhavrao I and the *Majlis* fell into disuse.

---

77 ASS 3.302, *Decisions*, Nos. 6, 8. PD 2.1-10 and Appendix-B I,
Nos. 6-15.

78 MIS 21, 111, 112. ASS 3.302. Appendix-B I, Nos. 6-14.

79 Appendix-B I, Nos. 6-14.

CHAPTER III

JUDICIAL INSTITUTIONS UNDER THE PESHWAS

(1750-1818 A.D.)

I

Administrative Institutions

I. The Maratha State after 1750 A.D. and the Mukhya Pradhan or Peshwa's place in it:

As already seen in the last chapter the Maratha government was transformed into a feudal state, during the regime of Shahu. At the time of his death Shahu ordered the Peshwa to administer the country by the will of the Satara Raja and with the help of the *Rajmandal*.¹ The two successors of Shahu were weak rulers. As a result, the Peshwa due to his extensive Jagir and seniority in the *Rajmandal* assumed all powers and ignored the *Rajmandal*. He conducted the government through a set of subordinate officers. This resulted in the alienation of the other members of *Rajmandal* and the old Sardars of Shahu who had helped him in the expansion of the Maratha power. Equal in status, each of them tried to copy the example of the Peshwa within his Jagir lands. In due course the Sardars, created by the Peshwa, too, followed the same policy. Thus during the period under review due to the want of a strong central power the Maratha government was transformed into a loose confederacy of the military chiefs.

Of these the Peshwa was the *de facto* ruler of the country, the other chiefs following him in their administration. The administrative machinery under the Peshwas is, therefore, detailed before describing that under the other Sardars.

II. The Administrative Machinery under the Peshwas

Central

The Peshwa was at the head of his division and conducted the administration with the help of his assistants the Diwan and Fadnis.²

---

¹ SARDESAI, *Marathi Riyasat, Madhya- Vibhaga* Vol. II, pp. 127-8.
(Shahu's Yadis).

² BHIDE, *Ashtapradhanancha Itihas*, pp. 151, 155, 156, 158.

Local

The territory under the jurisdiction of the Peshwa was divided into two parts, (i) the districts under the direct control of the Peshwa, and (ii) the districts assigned in Jagirs to different Sardars.

The districts under the direct supervision of the Peshwa were further subdivided into (1) The *Sarsubhas*, (2) The *Mamlas* or *Paraganas*, and (3) The *Mahals*.

The Sarsubhas: They correspond with the modern commissaries. Mamlatdars in the Konkan are often styled as *Subhedars*.⁷ They were authorised by the Peshwa to use the '*Mutalqi Shiqa*'⁸ or the seal of the deputy, by virtue of which they were the highest authority in their divisions both fiscal and judicial.⁹

The Mamlas or Paraganas: The country yielding a revenue of more than a lac of rupees was placed under an officer named *Mamlatdar*.¹⁰ The office is mostly found in connection with the *Paraganas*. The Mamlatdars in the Konkan are often styled as *Subhedars*.¹¹ They were both administrative and judicial heads of the districts entrusted to them.¹² It appears that they were generally appointed by the Peshwa or his Diwan, on the recommendation of the *Sarsubhedars*.¹³ They were subject to the *Sarsubhedar* and had to abide by his orders.¹⁴

It seems that some of the *Mamlatdars* and *Subhedars* of the districts surrounding the Poona city who were under the direct control of the Peshwa were empowered to use the *Mutalaqi Shiqa*.¹⁵

3 *PD* p. 34; 3.295, 297; *Ibid* 6.153, 172, 266, 268; 7.185, 43; 8.230, 272, 273, 16, 25; 9.69. *Pendse*, Nos. 26, 27.

4 *SPD* 45.48. *Narrative of the Bombay Inam Commission*, p. 10. *Mutaliq*=deputy, *Karbhari* or *Diwan*. The deputy who had the power to affix the seal of his superior was called his *Mutaliq* and the seal which he was authorised to use was known as the '*Mutalaqi Shiqa*'.

5 *PD* 3.295, 297; 8.16, 25; 9.213, 302, 304; 5.122. *SPD* 45.48. Appendix-B II, No 49.

6 *PD* 7.260, 265, 272 etc.

7 *Pendse*, Nos. 5, 15. *Khare*, Nos. 26, 27.

8 *SPD* 45.48. *PD* 7.260, 265, 272 etc.

9 *PD* 3.295, 297; 7.48.

10 *PD* 3.295, 297; 6.122, 265 ff. 7.48; 8.16, 25; 9.213, 302, 304. *SPD* 45.48. Appendix-B II, No. 49.

11 Appendix-B V, *Lumsden's Report*, II.

The Mamlatdars of the scattered districts in the north should have enjoyed the same power.

The Mahals: A territory, having its annual produce below one lac, was bestowed upon a *Kamavisdar*.¹² Like the *Mamlatdar* he was also appointed by the Peshwa or his Diwan and had to work under the *Mamlatdar*.¹³ They were allowed to try petty suits and collect fines.¹⁴

The main function of the state in those days was to collect revenue and maintain order as far as possible. Therefore, the chief duties of the officers mentioned above were rather fiscal than judicial. It does not seem that there was any kind of order of subordination in their appointments as under Shivaji and his successors upto 1708 A.D. All of them had to work with the consent of the other set of officers appointed by the Peshwa and known as *Darkadars*,¹⁵ and in co-operation with the local *Jamindars* or *Watandars* who served as a check to them.¹⁶

(ii) *The Administrative Machinery under the Sardars of the Peshwa*

By virtue of the *Jagir* tenure and the *Mutalqi* seal of the Peshwa, with which they were entrusted,¹⁷ the *Jagirdars* were supreme in the territory under their jurisdiction. It seems from the report of MALCOLM that they imitated their master in the administration of the country, appointed officers as the *Diwan*, the *Fadnis* and the *Kamavisdars* in the manner of those under the Peshwa.¹⁸ *Darkadars* who formed the steal-frame in the administration were appointed by the Poona Huzur¹⁹ (central power).

(III) *The Administrative Machinery under the other members of the Rajmandal and the old Sardars of Shahu:* These *Jagirdars*

12 PD 7.27, 28, 32 etc.

13 PD 7.27.

14 Ibid 3.284, 288, 294.

15 PD 6.265, 274; 7.28, 29 etc.

16 PD 6.264, 265, 267, 275 and 7.27, 297.

17 *Narrative of the Bombay Inam Commission*, p. 10.

18 MALCOLM, *A Memoir of Central India* (1824) I, pp. 531 ff. and 538.

19 PD 9.145, 153, 167, 177 ff. and 312, 327.

derived their powers from the *Satara Raja* directly and were responsible to him. They were allowed to use the *Mutalaqi* seal of the *Satara Raja* and thus assumed so much of the sovereign powers as were conveyed by the *Mutalqi Shiqqa*²⁰ and the jagir tenure. There is no evidence to outline the internal administrative machinery under these Sardars except that under the Raja of Nagpur.

It appears from the report of JENKINS that the Bhonslas of Nagpur, copied the administrative system of the Peshwas in their territories.²¹

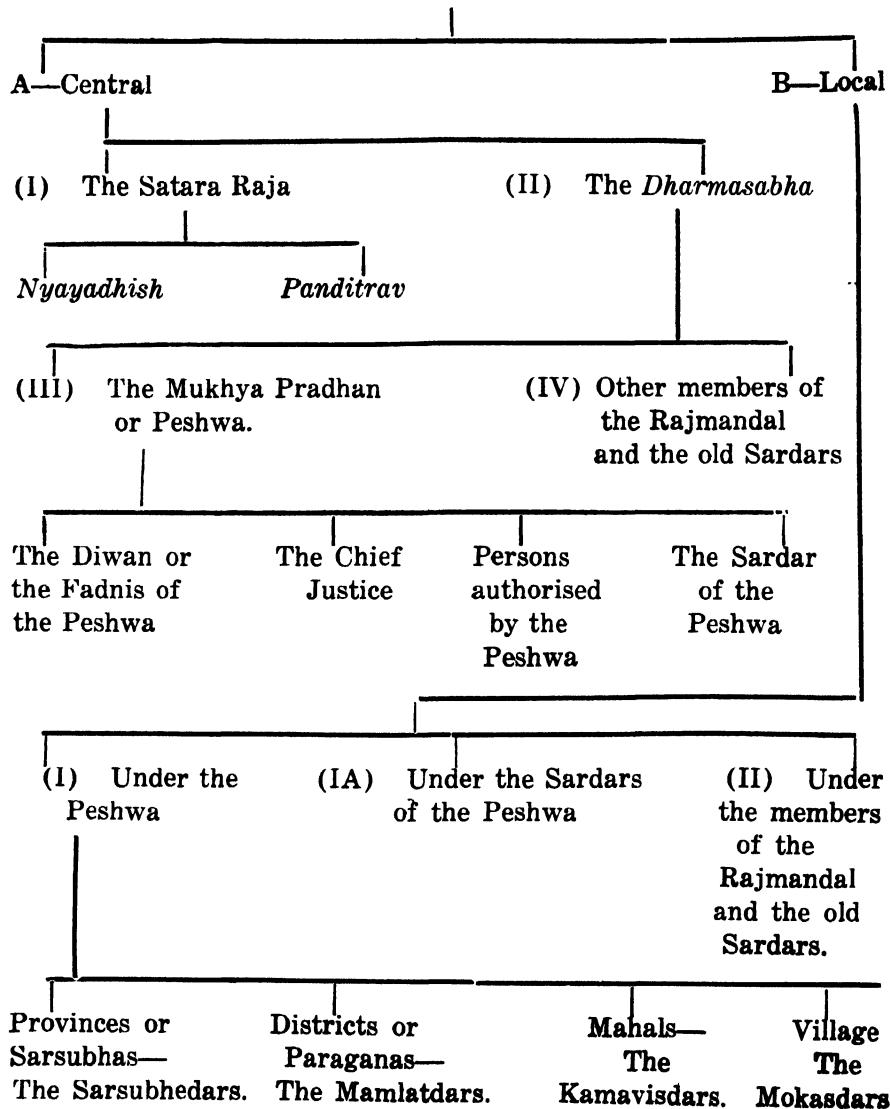
20 Appendix-B V, *Lumsden's Report*, II.
21 *Jenkins' Report*, pp. 156 ff.

II

Judicial Institutions

(A.D. 1750-1818)

The Department of Justice

All these authorities dispensed justice with the help of the Panchayats. Trial by a *Panchayat* became the accepted principle of law during the Peshwa period.

Composition, Powers and Functions etc.

A—Central

(I) *The Satara Raja*: As already seen at the beginning of this Chapter the Satara Raja became the titular head of the Maratha State after 1750 A.D. and the Peshwa became the *de facto* ruler of the Maratha government. Naturally the Nyayadhisth and the Pandit-rav lost their importance and jurisdiction over the civil, criminal and ecclesiastical cases, throughout the Maratha Dominions.

(II) *The Dharmasabha*: As the *Satara Raja*, the head of the *Huzur Hazir Majlis* became the nominal head of the Maratha State and the *Rajmandal* (*Rajmudra*) the main constituent of the Dharmasabha, was set aside by the Peshwa, this highest judicial assembly in the state fell into disuse, and the development of a strong centralised judiciary ceased forever. The members of the *Rajmandal* and the military chiefs administered justice within the territories under their jurisdiction, as they pleased.²²

(III) *The Mukhya Pradhan or Peshwa*: By virtue of the *Mutalqi seal*²³ and the *jagir* tenure, the Peshwa was the highest judicial authority in his own territory and over the districts assigned in *jagir* to the *Sardars*, newly created by him. During the period under review it became customary to bring to the Peshwa, the disputes from the territory of both the new and the old *Sardars*, as the highest judicial authority.²⁴

It appears that the first three Peshwas who held the office during the reign of Shahu continued the time-honoured system of trial by a *Majlis* and settled disputes with the help of the *Gota*.²⁵

22 Appendix-B V, *Lumsden's Report*, II,

23 Ibid, II. *Narrative of the B. I. Commission*, p. 10.

24 Appendix-B V, *Lumsden's Report*, IX. PD 2.52 and 7.539,

25 *Decisions*, 17. MIS 21.8 and ASS 4.32. PD 2.1-5. Appendix-B I,

Nos. 7, 11, 12, 14 etc.

But after the death of Shahu, the system was replaced by trial by the Panchayat.²⁶

The Diwan or the Fadnis of the Peshwa: In the absence of the Peshwa, the *Diwan* or the *Fadnis* used to hear the more important suits and tried them through the Panchayat.²⁷

The Court of the Chief Justice: The Peshwa appointed a special *Nyayadhish*, both for temporal and spiritual purposes. His jurisdiction was confined to cases referred to by the Peshwa and extended to civil, criminal and social matters.²⁸

The person who held the office of the Chief Justice:

1. *Bal Krishna Gadgil*: during the reign of Balajirav Peshwa.²⁹
2. *Ramashastri Vishvanath Prabhune*:³⁰ His memory is still cherished in Maharashtra, for his learning, impartiality and uprightness—from 1754-1789 A.D.³¹
3. *Ayashastri*: After *Ramashastri* he was appointed as the Chief Justice.³²
4. *Balshastri Dikshit Tokekar*: It appears that under Bajirav II, he held the office upto the end of the Maratha Raj.³³

The Persons specially authorised by the Peshwa

LUMSDEN mentions that in addition to the judicial authorities referred to above, the following persons were specially authorised by the Peshwa during the regime of Nana Fadnis on account of their reputation and abilities—

26 *PD* 2.12 ff. *Decisions*, 12, 13 etc.

27 Appendix-B V, *Lumsden's Report*, II.

28 *Ibid*, II. *SPD* 45.48.

29 *DUFF's Maratha History* (1921) I, p. 582.

30 For his private life cf. *BIMQ* 21.14. *Proceedings of the I. H. R. Commission* (1939).

31 Appendix-B V, *Lumsden's Report*, X. *Peshwa Daftar S. P. Mahiti*, 4.35, *SPD* 22.137. As a *Nyayadhish*—*SPD* 43.132. *Atithasik L.S.* No. 482. *MIS* 11.1. *EIP* (1826) IV, p. 218 etc.

32 *SPD* 45.48.

33 *Athalye* I, Nos. 84, 89 and 90.

Shivarampant Thatte: Fadnis of Khandesh,

Raghopant Godbole: Risaldar,

Dullabhshet Govindji: Mint master and stationer to government.³⁴

The Sardars of the Peshwa: According to MALCOLM a *Nyayadhish* was never appointed by the Maratha jagirdars in Central India. The rulers and his chief officers had reserved to themselves the exclusive regulation of justice.³⁵

(IV) *Other members of the Rajmandal and the old Sardars of Shahu*: GRANT in his replies to judicial queries pertaining to his own division (Satara), writes as follows—

"There was generally a Nyayadhish on the establishment of every great jagirdar for the purpose of superintending Panchayats."³⁶

Abaji Kondadev was a Nyayadhish under Pratinidhi. He was popularly known as the '*Panchayati*'.³⁷

JENKINS observes that the central judicial authority on the establishment of the Raja of Nagpur was as follows:—

No regularly constituted courts of justice (existed) with the exception of one established by Mudhoji Bhonsla in the city of Nagpur, in 1776. It had jurisdiction over petty suits and was presided over by a Muslim judge.³⁸

B—Local

(1) *Under the Peshwa*. All the local officers, *Sarsubhedars*,³⁹ *Subhedars* or *Mamlatdars*⁴⁰ and *Kamavisdars*,⁴¹ were authorised to

34 Appendix—B V, *Lumaden's Report*, II. 548.

35 MALCOLM, A *Memoir of Central India* (1824) I, p. 537.

36 EIP (1826) IV, p. 224.

37 *Jenkin's Report*, p. 64.

38 JENKINS Report, p. 64.

39 Appendix—B II, No. 49. Appendix—B V and LUMSDEN Report, II, 547-8.

40 *Gune* I, Nos. 50, 55, 64. *Pendse*, p. 39. *Khare*, No. 41 etc. PD 7.536 and 8.862. Appendix-B II, No. 24.

41 PD 7.40. *Ibid* 3 pp. 284, 288, 294 etc.

decide suits through the *Panchayats*.⁴² By virtue of the *Mutalqi* seal, the Sarsubhedars and even some of the Subhedars and Mamlatdars,⁴³ possessed both original as well as appellate jurisdiction. It does not seem, however, that there was a definite gradation of these officers or their powers. Generally, the suits were tried on the spot and if dissatisfied at the decision, the plaintiff had liberty to appeal to some higher authority he may choose.⁴⁴

The following remark of GRANT regarding the powers of these government officers deserves attention:⁴⁵

"The officers of the government used with the consent of the parties to decide petty causes, such as disputes regarding common small debts, and the Shastri, Mamlatdar, or person in authority, had power to judge the propriety of assembling a *Panchayat* or sending away the plaintiff, but it was unusual and perfectly unauthorised to decide on any important cause without the authority of *Panchayat*."

(IA) *Under the Sardars of the Peshwa.* About the Sardars in Central India MALCOLM observes, that the exercise of judicial authority over districts distant from the capital depended much on civil officers called *Kamavisdars*.⁴⁶

(II) *Under the members of the Rajmandal and the old Sardars of Shahu:* Under the Raja of Nagpur, the *Kamavisdars* were responsible for the local administration of justice. They were assisted in their judicial proceedings by Fadnavis, Berar Pandia, and head Patels, of their districts if they choose to call on them for their attendance. They sometimes decided suits themselves and sometimes referred them to Panchayats whose awards were enforced by their authority.⁴⁷

Similar arrangement should have existed under the other members of the *Rajmandal*. It seems that these jagirdars often referred their important suits to the Poona Court.⁴⁸

42 SPD 45.48. Appendix—B V, LUMSDEN Report, II.

43 SPD 45.48. *Narrative of the Inam Commission*, p. 10. Appendix-B V, LUMSDEN Report, II.

44 Vide, footnote 40 above.

45 EIP (1826) IV, p. 219.

46 MALCOLM, op. cit. I, p. 537.

47 JENKIN, *Report*, p. 265.

48 Appendix-B V, LUMSDEN Report, IX.

The Trial by a Panchayat. As already seen in the last Chapter the system of the trial by a *Panchayat* originated under Shahu.⁴⁹ It seems to have developed well during the later days of Balajirav Peshwa.⁵⁰ Later on Ramshastri made it popular under Madhavrao I. It continued to work till the end of the Maratha Empire.

The most common mode of forming a *Panchayat* was to allow the parties to name certain number of persons and if they could not choose them, they were obliged to consent to certain nominations by the government Karkun or superintendent, who was to watch the proceedings of the *Panchayat*.⁵¹

It being not customary to record the names of the Panchas in the award,⁵² very little is known about its composition. Respectable persons of the same caste, trade or position as that of the parties were generally selected as members of a *Panchayat*.⁵³ Their number was never fixed and it varied according to the nature of the dispute.⁵⁴

It will be seen from the following classification of suits tried by the *Panchayat* that it had jurisdiction over all sorts of civil cases.

Different kinds of suits tried by the *Panchayats* from 1750 A.D. onwards and upto 1818 A.D.⁵⁵.

(i) *Watan* disputes—84.

Sardeshmukhi-1, Deshmukhi-11, Deshakulkarni-1, Deshpande-3, Mokdami-13, Patilki-13, Kulkarna-4, Jyotish and Kulkarna-4, Joshi-, Upadhyा, Gram-Upadhyा, Dharmadhikari-13, Qazi-1, Khoti and Mahajanki-10, Shete-1, Chaudhari-2, Nhavi Mehatarki-2, Podar-1, Sutar-1, Lohar-1, Sonar-1, Mahar-1.

49 Vide Chapter II, p. 58.

50 Compare the decisions given in Diaries of Shahu and Balajirav. PD 1 and 2. *Decisions*, 12 onwards.

51 *Gune* I, Nos. 46, 50. *SPD* 45.48. *EIP* (1826) IV, pp. 244, 285.

52 *SPD* 45.48.

53 Appendix-B V, *Lumsden's Report*, V.

54 *Decisions*, 18. *SPD* 31.148 and *Gune* I, No. 46.

55 From—*Peshwa Diaries* II, V, VII and VIII-76. Appendix-B II 8. Family Histories 7, Decisions 2.

(ii) Boundary disputes—8.

(iii) Miscellaneous—78.

Landed property-20, Money disputes-23, Deposit-1, About marriage-1, Partition-4, Maintenance to women-2, Adoption-7, Succession-7, Irrigation water-1, Devicha Ghat-1, Mahantapana-1, Priestly income-10. In all about 170.

Thus it will be seen that just like the Majlis of the Sultanate and Shivaji period, the Panchayat became popular under the Peshwas.

CHAPTER IV

INDIGENOUS JUDICIAL INSTITUTIONS

(1300-1818 A.D.)

Of the two kinds of judicial institutions, so far we have studied the royal institutions of justice. The present chapter deals with the popular or indigenous institutions of justice.

I

The Indigenous Tenures and the Gota

As already seen in the first Chapter, three different land tenures, the *Watan*, the *Miras* and the *Upari*, formed the basis of the indigenous judicial institutions and therefore to get a clear idea of these institutions, it is necessary to study these local tenures.

(i) *The Watan Tenure.* The word *Watan* seems to be of Arabic origin, meaning 'country, native country, place of residence, home.'¹

As gathered from the *Watan*—papers themselves the word signifies the benefits accruing to a person from an indigenous hereditary office, or the office itself, such as those of Deshamukh, Deshpande, Mokadam, Kulkarni and Joshi.² Thus from the highest officers of a district or Paragana—Deshamukh and Deshpande, down to the Balutas (village artisans) of the village establishment, all were the Watandars and enjoyed the rights and perquisites of their Watans according to the practice of the locality.³ Sometimes the word is used in connection with the *Miras* tenure of a *Mirasdar* (free-holder) as a '*Watan Miras*', but when so used it seems to be only confirmatory of the meaning of the word *Miras*.⁴

---

1 WILSON *Glossary*, p. 557.

2 SCS 5.857, 921 and 922. MIS 17.12. Shri S. P. No. 423 SCS 4.692
BIMA (1834) p. 56. Bavda Daftari 1, 9.

3 MIS 18.8 and EIP (1826) IV, p. 655.

4 ASS 8.306, EIP (1826) IV, p. 587.

The *Watan* tenure is chiefly an office tenure. *Watandars* such as Deshamukh, Deshapande, Mokadam, Kulkarni, Shete Mahajan, held lands known as the 'Watani Inams' (emoluments for the services to be performed) while the *Balutas* in most of the cases received their payment only in kind. Thus land was not the invariable concomitant of the *Watan* tenure. The real cause of attraction towards the *Watans* was, however, the position that a *Watandar* enjoyed in the community, by receiving his rights and perquisites from the common people (*Huck Rayat Nisbat*) due to the *Watan* and not the mere hand.⁵

It appears that the *Watandars* or officers and servants of the *Paragana*, *Tarf*, *Kasba* or *Petha* (market-place) and village communities (*Gota*) were jointly known as the *Deshak*, under the Hindu Rajas. But the original native term for the *Watan* tenure seems to have become completely obsolete under the Sultans of the Deccan.⁶

(ii) *The Thalakari or Mirasi Tenure.*

The Thalakari Tenure: The word *Thalakari* is derived from Sanskrit 'sthala' meaning the place or a specified piece of land. From the old *Thalzadas* it seems that the original settler of a village who brought the land under cultivation became the natural proprietor of the land, as Manu says, "the land belongs to the clearer of the wood,"⁷ and was popularly known as the '*thalakari*'. The *Thalzadas* help us

5 For rights and perquisites of different *Watans* and the customary dues cf. *MIS* 20.175, *ASS* 1.141. 3.307, 124, 127. *SL* 2.69, 74 etc.

6 The *Deshak*—The term '*Deshak*' signifies the chief *Watandars* or executive officers of the native local institution of administration the *Gota* whether of a *Paragana*, *Tarf*, *Kasba* or *Peth* and village, such as, *Deshamukh*, *Deshapande*, *Mokadam* *Kulkarni*, *Shete*, *Mahajan*, and sometimes includes in it even the other petty *Watandars* or servants of the communities such as the *Balutas* of a village or *Khooms* of a *Peth*. Cf. Appendix-A I, The *Paragana Deshak*, Nos. 2, 6, 13, 33, 35, 66, 73, 88, 126-8. The *Tarf-Deshak*, Nos. 37, 79, 89, 21, 71, 90. The *Kasba-Deshak*, Nos. 44, 113, 116, 135. The *Deshak* of a fort, Nos. 20, 43, 58, 62, 63. The *Shete Mahajan* mentioned under the *Deshak*—*Ibid.*, Nos. 37, 71, 116 etc. The *Mokadam Kulakarni* and *Balutas* included in the *Deshak*—*Ibid.*, Nos. 37, 43, 44, 58 etc. Thus the *Deshak* is a constituent part of the *Gota* and not an independent institution as observed by the previous writers on the subject. *BIMS*, (1837) p. 129.

7 A *Thalzada*—A list recording the names of tenants with their portion of land. cf. *SCS* 7.67. The *Jamav* section of the *Peshwa Daftari*, in Poona, includes, thousands of such *zadas*.

8 *Manu IX*, Verse 44, *KANE, History of Dharmasastra* Vol. II p. 867.

to infer that the principle of hereditary rights in land was in vogue even during the Hindu period and the tenure might have been known as the '*Thalakari tenure*'.⁹

The Mirasi Tenure: The word *Miras* is derived from Arabic and means to inherit. 'The term is used especially in the south of India to signify lands held by absolute hereditary proprietorship'.¹⁰

The *Mirasi* documents brought to light, signify the meaning of the term as positive, permanent and hereditary rights of possession in land.¹¹ It is also applied to the fees and perquisites receivable by the officers and servants (*Watandars* and *Balutas* or *Khooms*) of the communities and to hereditary succession to these *Watans*.¹²

It is probable that the ancient *Thalakari* tenure was recognised as the '*Mirasi*' tenure under the Sultans of the Deccan.

The *Watan* tenure as already seen above is an office tenure, while the '*Miras*' is a land tenure.

(iii) *The Upari tenure:* The *Upari* or tenant at will held land on a renewable lease known as *Kaulnama*, for a short period. The *Mirasi* is a free tenure, while the *Upari* is a servile tenure. The *Mirasdar* as a free man enjoyed an honourable position in the village community, while the *Upari* had to depend upon the will of the government officer or a *Mirasdar*, who granted him permission to cultivate a portion of land.¹³ It seems from the various '*Thalzadas*' in

9 *EIP*, op. cit. pp. 531-41. ROBERTSON's observations on *Gatakul* lands.

10 WILSON's *Glossary*, p. 842.

11 SCS 2.94. ASS 3.306. *EIP* op. cit., pp. 534 ff. Translation of original *Miras-patras* given by ROBERTSON.

12 MIS 17.12. Shri S.P. No. 428. SCS 4.692. 5.921,922. *Bavda Daftari*, I, No. 9. *BIMA* (1834), p. 56. Appendix-A I, Nos. 86, 87, 92, 79, 105. *EIP* (1820) Vol. I, pp. 810-36; *ELLIS* on *Mirasi* rights.

13 *EIP* (1826) IV, p. 426 (para 127).

The following passage should be noted from the point of the development of the *Upari* tenure—

"An opinion prevails in the country, that under the old Hindu government all the land was held by *Miras*, and the *Uparis* were introduced as the old proprietors sank, under the tyranny of the Mahomedans. This opinion is supported by the fact that the greater part of fields now cultivated by *Uparis* are recorded in the village books as belonging to absent proprietors, and affords when combined with circumstances, observed in other parts of the Peninsula and with the light land tax authorised by *Manu*, a strong presumption that the revenue system under the Hindus, if they had a uniform system was founded on private property in soil."—FORREST, *Elphinstone*, pp. 279 ff.

the Peshwa Daftar, Poona, that the *Uparis* were transformed into *Mirasdars* within a short period, of fifteen or twenty years.

Thus the hereditary rights and perquisites in offices and services (*Watans*) and in land (*Miras*) were the main features of the social landscape in those days. As already seen in chapter I, such a land system was quite essential for the development of agriculture in Maharashtra. The system was organised on family plan and the *Watandars* and the *Mirasdars* looked upon themselves as, 'gharbhau' or 'bapbhau' i.e. brother by blood relation' and 'biradarabhau', 'brother by or in co-partnership.'¹⁴ And a deliberative body of persons holding these tenures was looked upon as a family unit and called the 'Gota' or family.¹⁵ The same local group was styled as the 'Daiva' in Karnatak and the 'Samasta' or 'Samasta Mandalik' in Goa territory.^{15a} As will be seen from the following pages, this indigenous

14 SCS 3.611. EIP (1826) IV, p. 531. Appendix-A I, No. 87.

15 The *Gota*—the term *Gota* seems to be derived from the Sanskrit *Gotra*, meaning 'family' or kinsmen.

From our analysis of *Mahzars* it implies a kind of deliberative body composed of *Watandars*, *Mirasdars* and 'Raya' if any, belonging to different castes. As seen above it was organised on family plan. But the indigenous system of tenures seems to be the real tie, which bound together the members of different castes into an independent social and political community. Thus it seems that the Maratha society in the 16th and 17th centuries, had developed into a distinct political body which was styled as the *Gota*. The following passages may be noted:—

(i) A passage from a letter of Kanhoji Raje Prabhanavalikar to the Deshapande of Paragana Indapur—

“....तुम्ही आम्ही भाऊ आहे वृत्तिवंताची नीति आहे की मार खावे बंदी पडावे परंतु येकाचे वृत्तीवरी मेंका उठो नये येसी भाऊपणाची नीति तुम्हास व आम्हास उभयपक्षी आहे. पांढरीवरी शत भीष्म होऊन गेले असतील सातपांचसे वर्षे वतनावरी नाही तो आजी उभा राहिला म्हणिजे पांचसे वर्षाचे वृत्तिवंत असतील ते येकावरी येक उभे राहतील.....”

—SCS 3.611.

(ii) A passage from a decision (*Mahzar*) of a dispute between *Mahgude* and *Rikame* and *Yevale* about the *Mokadam* of a village *Pasarni* from *Paragana Wai*, dated 1667 A.D.—

“...दिवाणे कीर्द्धवरी नजर देऊन खोबीनखोबी आदव्वाना राखोन महजरकरून जोरावरीने दिल्हा तरी गोतानी रुज मानिला नाही. जोरावरीचा महजर, या करिता येवले व रिकामे गोताचे मुखे व साठी प्रजाचे साक्षीने खोटे असेत. मागती दिवाणचे आंग निघेन हरामजादगी करून गावातून बाहीर जाऊन कीर्द्ध पाझून खावंदाचा आपणा हुजूर अपमान करून दिवाणबळे महजर करून घेतला आपले आत्मखुष्टीने व गोतमुखे महजर जाला नाही.....”

—SCS 8.70.

15a Appendix-A I, Nos. 147-9. 160 and 161.

group, whether of a village, Tarf, Kasba or a Paragana was autonomous and self-sufficient and had jurisdiction over local problems, social, religious, economic, administrative and judicial. The Gota can even make grants of *Watans* and lands which were afterwards confirmed by the government.^{15b} Similarly grants made by the government were always to be approved by the Gota.^{15c}

Thus the native land system served as a basis for the local institutions of administration and justice and the law of *Watan* or *Miras* became the law of the land or the 'Common Law' under the Sultans of the Deccan.

The institution of the Gota worked well upto the reign of Shahu. Under the Peshwas, the local government officers conducted the revenue administration independently. The *Watandars* were employed as a check on their vagaries.¹⁶ This feeble practice was also discontinued during the latter part of the Peshwa regime, when the farming system was introduced.^{16a} Thus finally, the *Gota* and with it the *Majlis* as already seen in chapter II, lost their administrative importance during the Peshwa period. Similarly, their judicial functions were carried on by the *Panchayat*. Thus both these ancient institutions fell into disuse during the latter part of the Maratha Raj and completely faded into undeserved oblivion.

II

Indigenous Administrative Institutions

(1300-1818 A.D.)

The institution of the *Gota* as already seen in the last section was formed of different *Watandars* and *Mirasdars* and played an important part in the local administration of the country both fiscal and judicial.

The different kinds of *Gota* according to the local units of administration were as under:

^{15b} Appendix-A I, Nos. 19, 86, 87, 92, 105, 141, 142 and 144. SCS 8.70.

^{15c} Appendix-A I, Nos. 91, 113, 122, 130, 134 and 135.

¹⁶ PD 6, pp. 264, 265, 267, 275, PD 7, pp. 27, 297 etc.

^{16a} FORREST, *Elphinstone*, pp. 282, 283.

- (I) The *Gota* of a *Paragana*.¹⁷
- (II) The *Gota* of a *Tarf*,¹⁸ *Kasba* or *Petka*.¹⁹
- (III) The *Gota* of a village.²⁰

(I) *The Gota of a Paragana or Subha.*

The *Paragana Gota* consisted and of the following members.²¹

1. The Deshamukh and the Deshapande of a Paragana. 2. Shete-Mahajans. 3. Mokadams and Patels of the villages forming part of the Paragana. 4. Sometimes 'Sargurhos' and 'Naikwadis' or the members of the police of the Paragana. 5. Mirasdars and 'Raya' (common people) or Uparis.

Of these the Deshamukh and the Deshapande deserve our notice as they were the executive heads of a Paragana.

Both the officers seem to have developed under the early Sultans of the Deccan.²² The Deshapande assisted the Deshamukh in his work and kept the record of the Paragana. It was their duty to help the government officer, in fiscal, judicial and police administration of the Paragana.²³ It was their customary right to attest all transfers and sales of land.²⁴ Thus they acted as the representative of the Rayats within the territory of their Watans.

Such was the composition of the Paragana Gota. Along with the Diwan it played an important part in a Paragana Majlis, held to settle the local problems.²⁵

17 Appendix-A I, Nos. 14, 90 and 99.

18 Appendix-A I, Nos. 139, 140 and 141.

19 Appendix-A I, Nos. 135 and 136.

20 Appendix-A I, Nos. 82, 92, 97 and 112. These numbers refer only to those Mahzars, wherein the term Gota is specially noted in the attestation of the Majlis. For other examples see Appendix-A I, Introductory portion.

21 Appendix-A I, Nos. 127, 128, 138; 76, 80, 94, 104, 125; 73, 83, 123 and 144.

22 SCS 7, Introduction, p. 5.

23 SCS 1.45. MIS 20, pp. 281 and 486.

24 MIS 20, pp. 281 and 486.

25 *Vide* footnote No. 21 above. ASS 1.114.

(II) *The Gota of a Tarf, Kasba or Peth.**The Gota of a Tarf.*

It was formed of the following members:

1. The Deshak or Deshamukh and Deshapande.
2. Shete-Mahajans.
3. Naikwadi or a police.
4. Mokadams, Patels, Kulakarnis and Chaugulas, if any.

The Diwan and the Gota of a Tarf together conducted the local administration through Majlis.²⁶

The Gota of a Kasba or Peth (Market -place).

The township or a Kasba was formed of two main divisions, the one comprising of the villagers was known as, the 'Munjeri' while the other including the market-place was popularly called the 'Mohatarf'.²⁷ Accordingly the Gotasabha of a Kasba was formed of the members coming from both the divisions as given below—

(i) The members coming from the 'Munjeri' or township were—

1. The Deshamukh and the Deshapande.
2. The Patel, the Kularkni, the Chaugula and Balutas, etc.

(ii) The members of a *Petha Majlis*—

1. Shete-Mahajans or the heads of the Petha.
2. The *Khooms* or component parts of the Petha.

The Khooms with their respective marks of attestation were as follows—²⁸

<i>Mahajan</i> —	<i>assistant of a Shetya</i>	(balance)
<i>Sonar</i> —	<i>goldsmith</i>	(tong)
<i>Shimpi</i> —	<i>tailor</i>	(scissors)
<i>Thakur</i> —		(dagger)
<i>Avati</i> —	<i>measurer</i>	(measure)
<i>Mali</i> —	<i>gardener</i>	(grubbing hoe)
<i>Jingar</i> —	<i>saddler</i>	(saw)

26 Appendix-A I, Nos. 79; 41, 91, 148; 89.

27 SCS 7, Introduction, p. 11. *Ramadas* (1842) Nos.

63-64.

pp. 30 ff.

28 SPD 31.187, ASS 7.32. Appendix-A I, Nos. 180 and 185.

<i>Teli</i> —	oil seller	(pointed iron bar)
<i>Sutar</i> —	carpenter	(chisel)
<i>Lohar</i> —	blacksmith	
<i>Jyotishi</i> —	astrologer	(signature)
<i>Parit</i> —	washerman	(mallet)
<i>Nhavi</i> —	barber	(looking glass)
<i>Maulana</i> —	muslim priest or butcher	(knife)
<i>Kumbhar</i> —	potter	(wheel)
<i>Chambhar</i> —	shoemaker	(his instrument)
<i>Gurav</i> —	attendant on a temple	(censer)
<i>Naikwadi</i> —	police-man	(stick)

The Shetya was the head of the market and settled the commercial problems regarding the Petha with the help of the Khooms, when necessary.²⁹ The government conferred the Watan on a person with a view to developing new commercial centres, which were desirable sources of revenue in those days.³⁰ The Mahajan assisted the Shetya in his work just as the Deshpande assisted the Deshamukh while in turn the Chaudhari helped the Mahajan in his work.³¹ What the Balutas were to the village community, the Khooms were to the Petha and whenever problems pertaining to the Petha were discussed, the Khooms represented in that Majlis.³² Otherwise the Shete and Mahajan represented the Petha in the Paragana or Tarf Majlis.

As already mentioned in chapter I,³³ the place of a Paragana or a Tarf was often a commercial centre or Kasba and in such cases the Gota, which formed the part of a Paragana or a Tarf Majlis, was generally formed of different members as described before.³⁴

(III) *The Gota of a village.*

The village community formed the village Gota (or village council). It consisted of the following members—³⁵

29 SCS 2.97.

30 PD 7, p. 284; SPD 31.187. ASS 1.141.

31 SCS 7, Introduction, p. 11.

32 MIS 21.8, ASS 7.32 and SPD 31.187.

33 Vide, Chapter I, p. 28.

34 Appendix-A I, Nos. 78, 113, 116, 185, 189 etc. For the Gota of a fort, cf. Appendix-A I, Nos. 34, 58, 110, 111, 142, etc.

35 ASS 3.306, 200, SCS 2.94-6. Appendix-A I, Nos. 86 87, 92, 180; 112, 113, 118, tec. EIP (1826) IV, pp. 534 ff. (Translation of original *Watanpatras* and *Miraspatras* given by ROBERTSON).

(i) **The Watandars—**

1. The officers of the village community. The Mokadam, the Kulakarni and the Chaugula.
2. The servants of the village community. The twelve Balutas or the servants.

(ii) The Thalakaris or Mirasdars (land-owners or free men).

(iii) The Uparis or Praja or Raya (common people).

(i) ***The Watandars—***

(1) The officers of the village community.

The Mokadam or Patil was the headman of a village. He seems to have held his position by the will of the community and appointment by the government. It was his duty to collect the government dues, to protect the community and dispense justice to those who submitted their cases to him, with the help of the community.³⁶

The Kulkarni was the Patil's scribe, and also assistant. He was selected by the community, and was accepted by the government.³⁷

The Chaugula helped the Patil in his work.

(2) The servants of the village community—

The twelve Balutas³⁸ or the village artizans and other servants or *Alutas*³⁹ of the village—

36 Appendix-B, V, An extract from the report of ROBERTSON.

37 *BIMA* (1834), p. 56. SL pp. 59 ff. SCS 3.427 etc.

38 The term *Baluta*—It signifies yearly allowance of grain in return for services rendered to the village community and thus denoted persons who got *Balutas* from the villagers (cf. EIP) (1826) IV, p. 752). The twelve *Balutas* were divided into three classes and obtained their share of Balutas according to their respective class I—class—carpenter, shoemaker, ironsmith, mahar. II—class—washerman, potmaker, barber, mang. III—class—waterman, astrologer, *gurav* and silversmith. This order was never fixed and differed from village to village. cf. Appendix-A I, Nos. 86, 87, 92, 128 and 139 etc.)

39 The term *Aluta*—It is often used in connection with the Balutas. But is not traced in our documents. GOODNIE thinks it as an instance of that alternative formation which is so prevalent in Marathi (GOODNIE: *Deccan Village Communities* p. 10).

The Balutas with their mark of attestation were as under—

<i>Sutar</i> —	carpenter	(chisel)
<i>Lohar</i> —	blacksmith	
<i>Chambhar</i> —	shoemaker	(his instrument)
<i>Mahar</i> —	watchman	(विळा व दोर)
<i>Kumbhar</i> —	potter	(wheel)
<i>Nhavi</i> —	barber	(looking glass)
<i>Parit</i> —	washerman	(mallet)
<i>Mang</i> —		
<i>Bhat</i> —	priest	(signature)
<i>Gurav</i> —	attendant on a temple	(censer)
<i>Maulana</i> —	muslim priest or butcher	(knife)
<i>Potadar or Sonar</i> —	assay or goldsmith	(tong)

The number was never fixed and varied according to the size or importance of a village.⁴⁰

(ii) *The Mirasdars*—

They were the native inhabitants of the village and held land by Miras tenure by virtue of which they occupied a high place in the village.

(iii) *The Uparis*—

They were the tenants at will or mere renters in opposition to the hereditary occupants or Mirasdars and our documents refer to them as '*Praja*' or '*Raya*'.⁴¹ They attended the meetings of the village Gota. But, from the nature of the tenure it appears that they were not allowed to take part in the debate and only sat as curious witnesses or spectators.

In 1822, the proportion of Mirasdars to Uparis was as follows : In Poona division, it was three to one (including Patils and Watan-dars), in Satara two to one, in Ahmednagar nearly equal; in Khandesh there were but few Mirasdars, except a small number in some Mahals which are said to have formed part of Malik Ambar's terri-

40 Appendix-A I, Nos. 82, 86, 87, 92, 97, 113, 135, 139 etc.

41 Appendix-A I, Nos. 27, 28, 35, 41, 113, 139, 146-7 etc.

(Literally the term *Upari* means stranger).

tories. In the southern Maratha country, Miras does not exist at all.⁴²

The member from adjoining villages too, often took part in the Majlis of a village.⁴³

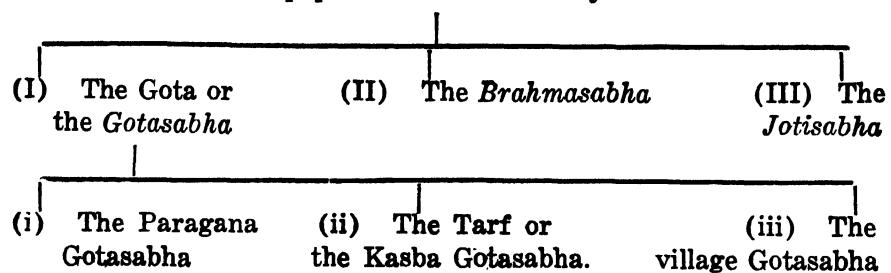
Such was the composition of the village Gota and it seems that all the adults from the village took part in the village Majlis held to consider local problems.⁴⁴

II

INDIGENOUS JUDICIAL INSTITUTION

(1300-1818 A.D.)

The popular institutions of justice

Their Composition, Jurisdiction, etc.

I. *The Gotasabha.*

(i) *The Paragana Gotasabha*—It consisted of⁴⁵

1. The Deshamukh and the Deshapande and those of the adjoining Paraganas. 2. Shete and Mahajans of the Tarf and/or Kasba under the same Paragana. 3. The village officers, the Mokadams, the Kulakarnis, etc. of different villages forming the Paragana. 4.

⁴² EIP (1826) IV, pp. 477-8. The proportion refers only to persons and not lands.

⁴³ Appendix-A I, Nos. 82, 86, 87, 97, 118, 118, 130 etc.

⁴⁴ Vide footnote No. 35 above.

⁴⁵ Appendix-A I Nos. 2, 4, 6, 7, 9, 12, 18, 16, 17, 19, 22, 27, 28, 33, 75, 77, 81, 88, 89, 100, 108, 115, 120, 126, 55-7, 61-6, 35, 38, 45, 48, 50, 137, etc.

Other Watandars, like Naikwadi, Khooms, Balutas, etc. 5. The Mirasdars and the 'Raya'.

The Deshamukh and the Deshapande were the head of the Paragana Gotasabha. The suits brought before the Havaldar were referred to them and they tried these through the Majlis under the supervision of the Diwan. The Paragana Majlis had both original and appellate jurisdiction.⁴⁶

(ii) *The Tarf or Kasba Gotasabha*—

(A) *The Tarf Gotasabha*— It was composed of⁴⁷ 1. the Deshak or Deshamukhs and Deshapandes. 2. Shete-Mahajans. 3. Mokadams, Kulkarnis etc. of the village under the Tarf. 4. and Naikwadi, if any.

The Haváldar of a Tarf tried suits with the help of the Tarf Gotasabha through *Majlis*.⁴⁸ The Tarf Majlis had only original jurisdiction as already mentioned before.⁴⁹

(B) *The Kasba Gotasabha*—It was formed of⁵⁰—

- (i) The members coming from the 'Munjeri'—1. The Deshamukh and the Deshapande, if any, and 2. The Mokadams and Kulakarnis of the Kasba and adjoining villages.
- (ii) The members from the 'Mohatarf' or market area. 1. The Shete, Mahajan, Chaudhari or the heads of the Kasba, 2. The Khooms or Mehatars (chiefs) of different trades.

The Shete-Mahajans presided over the Majlis if the matter under discussion pertained to the Petha.⁵¹

- (iii) The village Gotasabha—The village community formed the village Gotasabha. The Mokadam conducted the meeting.⁵² The Uparis having no *locus standi* were not allowed to take

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Appendix-A I, Nos. 3, 15, 26, 37, 65, 68 and 140.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Vide, Chapter I.

⁵⁰ Appendix-A I, Nos. 29, 44, 51, 52, 67, 69, 84, 109, 116, 117 and 186.

⁵¹ SCS 2.97.

⁵² SCS 3.567.

part in the debate, though they could attend the meetings and watch the proceedings.⁵³ The members of the surrounding villages sometimes remained present as interested parties.

The Mokadam could dispense justice to those who submitted their cases to him with the help of the village Gotasabha.⁵⁴

(iv) *The Gradation of the Gotasabhas:* The gota of a Tarf or Kasba seems to be superior to that of a village and of a Paragana to that of the Tarf or Kasba. The modern idea of the strict gradation of judicial authorities, one above the other, was not known. The administrative units therefore determined the superior or inferior jurisdiction of the Gota.⁵⁵

The judicial power of the Gota: The Watandars and the Mirasdars derived their authority by virtue of their tenures and long standing custom.⁵⁶ They acquired the privileges of putting their seals and attesting signatures to the award of a Majlis. The Deshamukh used to put his seal while the Deshapande put his 'Daskat' or signature to the Mahzar. The Shete marked his approval by the sign of a balance, while his assistant, the Mahajan, added his designation. The Mokadam affixed the *Nangar* or 'plough' in approval and the Kulakarni marked by 'Bekalam', his consent. The Balutas and the Khooms attached the fixed marks illustrating their occupations, below their names—which attested to their unanimous approval to the award.

Traditional rights of the Gota for dispensing justice were recognised by the Sultans of the Deccan and by the Maratha rulers upto the regime of Shahū. The complaint was first instituted in the office of the Havaldar (the Diwan). He then convened the Gotasabha with the help of the Deshamukh or)Patil and then the suit was referred

53 Vide, footnote No. 41 above.

54 EIP (1826) IV, p. 532. Appendix-A I, Nos. 82, 86, 87, 90, 97, 112, 113, 118, 130. The *Mahzars* of the village *Gotasabha* are very few and of the disputes are not more than three or four.

The examples of the fort Majlis are as under—Appendix-A I, Nos. 10, 20, 21, 36, 40, 42, 43, 46, 47, 53, 62, 63.

55 *Decisions*, p. 16. *Athaghare-papers* in BISM, Poona.

56 SCS 3.611.

to the Gotasabha for its detailed investigation. However the final award was passed by the combined Majlis of the Diwan and the Gota.⁵⁷ This system of trial by the Gota to some extent corresponds to the modern trial by jury.

(vi) *The legal knowledge of the Gota:* They were all acquainted with the customary Law of the country. The 'Hazir Majlis' must have served in those days as a place for imparting the knowledge of traditional Law, to the members of the younger generation. The following remark of ELPHINSTONE about the legal knowledge of the Maratha people as to when the Majlis system was replaced by the Panchayat, deserves our attention. "The Hindu law was quite disused, probably owing to its absurdity and although every man is tolerably acquainted with its rules in civil cases, has the least notion of its criminal enactments".⁵⁸

(vii) The kinds of disputes tried by the *Majlis* of the *Diwan* and the *Gota*, from 1400-1750 A.D.⁵⁹—

(I) About Watans or hereditary titles—

- (i) Of a Paragana headman (*Deshamukh*) Nos. 20, 21, 131, 132, about partition 43, 60, 67, 74, about elderly rights 82, 88, 95, 126 = 12.
- (ii) Of a Paragana record keeper (*Deshakulkarni* or *Deshapande*) Nos.—Deshakulakarna and also village Kulakarna—6, 7. Deshapande, 10, 19, 25. Deshapande and village Kulakarna, 28, 54, 62 = 8.
- (iii) Of a village headman (*Mokadam*—2, 27, 30, 31, 32, 33, 37, 44, 45, 50, 52, 53, 63, 72, 77, 81, 93 (elderly rights and plough), 97, 101 (partition), 136 = 21.
(*Patilki*)—3, 12, 13, 18, 46, 65, 75, 90, 99, 115, 120, 140 12.

⁵⁷ Of the 101 *Mahsars* of dispute 90 are the awards of the combined *Majlis* of the *Diwan* and the *Gota*. The remaining 11 are of the nature of arbitration and granted by the *Gota* alone. cf. Appendix-A I, Introductory portion.

⁵⁸ ELPHINSTONE's *Report*, p. 53.

⁵⁹ Appendix-A I, Introductory portion.

- (iv) Of a village Record Keeper (*Kulakarna*) Nos. 17, 61, 66, 103, 137, 148 = 6.
- (v) Of a village astrologer and Record-keeper (*Jyotish* and *Kulakarna*) Nos. 35, 70, 85 = 3.
- (vi) Of a chief potter's elderly rights (*Kumbhar Mehatarki Vadilapan*), 51.
- (vii) Of a gardner, 109.
- (viii) Of a Mirasi Naiki, 55.
- (ix) Of a village watchman (*Mahar Mehatarki*), 68.
- (x) Of a Prefect of a Mart (*Shete*), 9, 22 = 2.
- (xi) Of other officers of a mart;
of a *Panasara* 57, of a *Gavada*, 116 = 2.
- (xii) Of a Public Censor (*Dharmadhikari*) Nos. 29, 38, 40, 56; of a priest (*Gramopadhik*), 4, 5, 7, 69; (of a *Pujari*), 42, 149.

In all 80.

- (II) About landed property, Nos. 26, 71, 84, 100, 133 = 5.
- (III) About movable property, Nos.
11 About (gift of funeral rites), 15 (money disputes) = 2.
- (IV) About boundary dispute, Nos. 8, 14, 16, 23, 24, 36, 49 = 7.
- (V) Miscellaneous Nos. 48 (purification); 119 (marriage); 117 (crime); 114 (partition); 145, 146, 147 = 7.

It seems from the above list that the Watan Law during the period under review had become the law of the land or the 'Common Law' in Maharashtra.

(II) *The Brahmasabha or the Bench of the Learned Brahmins.*

The Brahmasabha is generally noticed in connection with the holy places such as Nasik, Paithan, Punatamba, Karhad, Kolhapur, Mahabaleshwar, Wai and Pandharpur. It was composed of the local

learned Brahmins like *Vaidik*, *Pandit*, *Mimamsak* (well-versed in the science of interpretation), *Jyotishi*, *Puranik* and others.⁶⁰ The head of the Brahmasabha was known as the *Dharmadhikari* (the Public Censor) and enjoyed the *Watan* of *Dharmadhikara*, by virtue of which he was authorised to decide the suits coming under *Achara* (right religious conduct), *Vyavahara* (Hindu Law) *Prayaschitta* (religious expiation) with the help of the Brahmasabha.⁶¹

The main judicial function of the Brahmasabha however seems to be, to give advice in matters referred to them by the *Majlis*, or the government officer and to try the cases of social and religious offences.⁶² It was looked upon as a body of experts having jurisdiction over personal and canon law cases.

The awards of the Brahmasabha are generally supported by quotations from the Sanskrit Law Books pertaining to the points raised.⁶³

(III) *The Jatisabha or the Caste-assembly.*

There is no conclusive evidence as regards the composition of the *Jatisabha* or caste-assembly. It seems that the jurisdiction of the *Jatisabha* was limited to such cases only as involved in particular the violation of the caste regulations. It seems the members of a caste guarded their judicial rights and the interference on behalf of the state was not tolerated.⁶⁴ The headman of a caste was also called *Mokadam*.⁶⁵

The caste-disputes brought before the government officer were referred to the proper authorities such as the Brahmasabhas of the well-known holy places.⁶⁶

60 Appendix-A I, Nos. 5, 18, 77, 103, 119. *BIMQ* 29 (113-14), pp. 35 ff.

61 *BIMS* (1841), pp. 49-53 and 198-5. *MIS* 20.184-5. *Athalye* 1.98. *SCS* 2.298-9.

62 Appendix-A I, Nos. 18, 77, 119; *BIMQ* 29 (113-4) pp. 35 ff.

63 *Ibid.* *MIS* 20.126, etc.

64 *BIMQ* II, pp. 184-5.

65 *Ibid.*

66 *SCS* 2.353.

Of these three indigenous institutions of justice, the *Gotasabha* had jurisdiction over all civil suits, while the *Brahmasabha* and the *Jatisabha* could try mainly religious and social cases or personal and canon law cases. However, being a body of learned persons, the advice of the *Brahmasabha* was often sought by the *Gotasabha* or the *Hazir Majlis*, if necessary.

All these institutions developed and flourished for full three centuries, under the Sultans of the Deccan from 1347 to 1650 A.D. They were continued under the Swaraj. As already seen in Chapter II, the system of trial by a *Majlis* fell into disuse during the later part of the Maratha Raj and with it the *Gotasabha* also lost its importance as a judicial body. The other two institutions as will be seen from the Chapter VI, continued to work upto the end of the Maratha Empire.

CHAPTER V

I

LAW, PROCEDURE, EVIDENCE, ORDEALS AND OTHER TOPICS

(i) *Dharma* and *Vyavahara*: The term *Dharma* as found in our documents, signifies law in general,¹ while the term *Vyavahara* denotes chiefly the topic or subject of litigation or dispute.²

(ii) *Early development of Law*: Under the Sultans of the Deccan, the Muslim Law was the law of the state. According to Muslim codes, the public tribunals could not interfere with the personal law of the 'Zimmis' i.e. 'Hindus'.³ The local *Majlis* was allowed to follow the Hindu Law in civil suits, while adjudicating the suits of the Hindus.⁴ Thus, the development of Hindu Law was arrested during the Sultanate period, as it was not enforced by the higher public tribunals. As a result, the terminology of the Hindu Law of procedure was partly replaced by that of the Muslim Law, but the general procedure remained the same.⁵

As to the law of the land, the development of Watan deserves our notice. It seems that, Watan Law or '*lex terrae*', was gradually developed by the attempts of Muslim rulers, in trying to create a more or less uniform system out of the local customary law of the Hindu period.⁶ Thus *Watan* Law became the law of the land or the 'common law' under the Sultanate of the Deccan. Its growth is just similar to that of the English Common Law after the Norman conquest.

(iii) *Sources of Law*: The state did not take much interest either in laying down the rules of procedure, or the principles to guide the judicial authorities. The sources of law, therefore, were the Sacred Law Books, the custom and previous judicial decisions known to the authorities concerned.

---

1 SCS 1.9, 7 pp. 31, 71, 73. MIS 15.6 and SL p. 117.

2 SCS 1, pp. 9, 28. MIS 15.6 and SL p. 117.

3 BAILLIE, *Digest of Muhammadan Law*, p. 174.

4 MIS 15.6.

5 SCS 1.9 and *Yājñavalkya* 11, verses 5-8. SCS 2.297.

6 Appendix-A I, Nos. 17, 42, 46, 61, 69, 118, 119, 148, 160, 161 etc.

(iv) *Law Books or Smritis*: Sanskrit Law Books were very often referred to in suits falling under personal law, such as, inheritance, partition, and marriage. The meetings held to decide such cases were generally presided over by learned Brahmins. Vijnanesvara, the famous author of the *Mitākṣarā*, was widely quoted.⁷ Besides *Mitākṣarā*, the 'Vyavahāramayūkha' and the *Dānakumalākara*, were sometimes referred to.⁸ It seems that the 'Vyavahāramayūkha' attained an equal position with the *Mitākṣarā*, during the Peshwa period.⁹ Manu, Hemadri and Madhav are mostly found quoted in the orders referring to penances, when issued by Ramashastri or his subordinates.¹⁰ Similarly there were special books embodying various caste-laws such as, 'yati nirṇaya' which were consulted in deciding caste-disputes.¹¹

(v) *Tradition and Custom*: The mediaeval society gave more importance to tradition and custom than to the written law. As the rights of the people to dispense justice were recognised by the Sultans of the Deccan, the principles of substantive as well as adjective law of the Hindus were kept up by tradition. The '*Majalasi*' or '*Sabhasad*' of the '*Majlis*' seems to have been well acquainted with the principles of Hindu Law as modified by the practice of the country.¹²

Similarly, the customs of the different castes were scrupulously observed by the members of those castes and it seems that the state was not allowed to interfere with their customary right of delivering justice.¹³

(vi) *Classification of Law under the Marathas*: As already seen in Chapter II, Shivaji tried to organise his administrative and judicial machinery on the lines of the Hindu Law and Polity with such modifications as suited his times.¹⁴ The Law under the Marathas could be therefore classified as follows¹⁵—

7 MIS 8.40, 18.8 and 20.120. *Decisions*, p. 10. SL p. 117. BIMA (1834), p. 145. Appendix-A I, Nos. 18, 50 etc.

8 SL p. 208.

9 KHARE, *Aitihasik Lekha Samgraha*, Vol. 10, No. 4006. KANE, 'Vyavahāramayūkha', Introduction, pp. XLI ff.

10. SPD 43.61, 110.

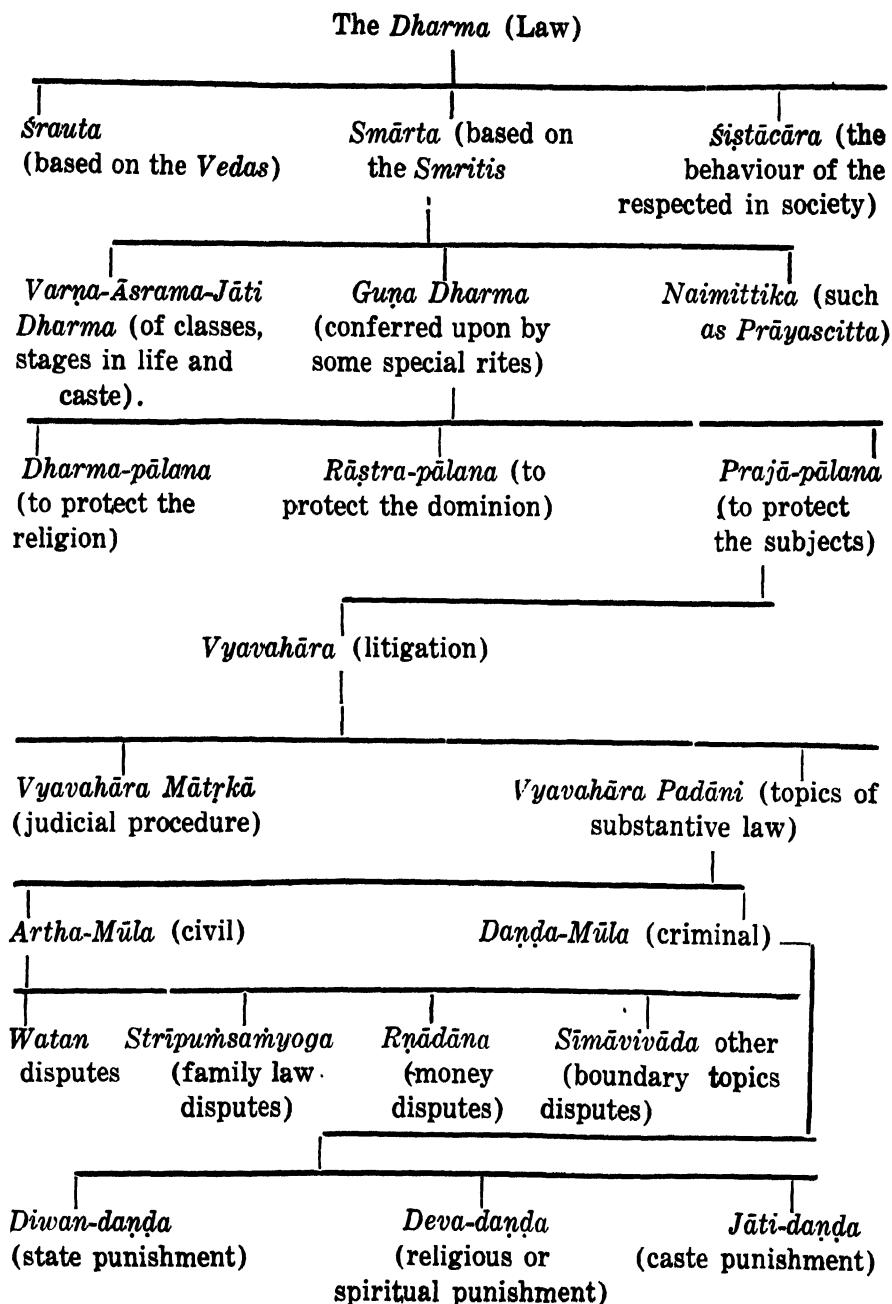
11 Ibid. 43.9.

12 MIS 18, pp. 9, 24. SCS 1, pp. 35, 39. ASS 4.37. Appendix-B I, Nos. 7, 8, 13.

13 BIMQ II, pp. 134, 135.

14 Vide, Chapter II, pp. 40, 48.

15 Cf. *Mitākṣarā* on 'Yājñavalkya' I, 1. *Sabhasad*, pp. 84, ff. SL, pp. 122 ff. AVV I, p. 24. BIMQ 28. No. 12. *Mahikavatichi Bakhar*, p. 55.

(vii) *Some interesting points of civil law found in our decisions:*

About Marriage: Unless and until, the marriage sacrifice or '*vivāha Homa*' was performed the marriage of a person of Brahmin caste would not become valid.¹⁶

Peshwa Balajirav prohibited in 1744-5, the practice of giving one's own daughter to one's sister's son, in marriage (*mātula kanyā-parinaya*) which prevailed amongst the *Yajurvedi* Brahmins of north Konkan.¹⁷

Two unusual types of marriage, the '*Pisāca*' (forced) and the '*Gāndharva*' (love) are mentioned, but the former type is condemned.¹⁸

Self-acquired property: Letter numbers 126, 127 and 169 from the Rajwade Vol. XX refer to this subject. They belong to the latter part of the 17th century. The first letter does not allow a share in the property self-acquired by a person, already separated and without any kind of help from other brothers. The *Mitāksarā* is quoted. In the remaining two letters an attempt is made to bring about a reconciliation between the parties and the Law is set aside.

Law of Sonship: The rights of the son of a legally married wife, though younger in age, were decreed, setting aside the claims of a son, older in age but from wife of *Pat-marriage*.¹⁹ (1771 A.D.)

The son of a female slave of a Brahman had no right to the *Joshi Watan* of his father.²⁰ (1755 A.D.)

The '*Pālak putra*' who was not of the same caste had no right to the property of the person who brought him up.²¹ (1654 A.D.)

A Dattaka or adopted son: A widow could adopt as son, after the death of her husband having no son, a male child from her own family (*sva-gotra*) and in the absence of such a one, a child from some

16 SPD 43.52, 53. PD 8, pp. 260-1.

17 PD 2, p. 198.

18 SPD 43.73 and MIS 15.279.

19 PD 7, p. 182.

20 Ibid., 2. p. 27.

21 SCS 5.921.

other family (*Para-gotra* 1700 A.D.)²². The confirmation by the *Gota* or villagers and by the government was quite essential for the legal validity of the adoption. The former was taken by holding the meeting of the *Gota*, while the latter by procuring a *sanad* from government.²³

The son of a daughter or one from a different family could not be adopted.²⁴ (1767 A.D.)

Right to inheritance: A widow had a right to the property of her deceased husband, separated and having no son behind him.²⁵

A daughter's son had no right to the property of the father of his mother, unless a '*Baksispatra*' had taken place.²⁶

If a person married a second wife at his will and without any fault of his first wife, she could sue her husband for maintenance (1761 A.D.).²⁷ A widowed daughter-in-law had a right of maintenance from her father-in-law (1614 A.D.).²⁸ A woman's right to maintenance and to her own property (*stridhana*) was recognised (1755 A.D.).²⁹

A Maratha lady (widow) having died without issue, her property, together with her female slave, was ordered to be given to her husband's sister's son being the nearest living relative (1752 (1755 A.D.)³⁰

The property of an heirless person, belonging to '*Paradeshi caste*' was conferred according to custom on his Guru.³¹

The property of an heirless person went to government.³²

22 SCS 9.94. *Narsipur Savant* I, No. 1.

23 SCS 4.676-7, PD 2, p. 208, Ibid., 7 p. 339 (on p. 341 there is a reference to '*wak-datta-putra*'). Ibid. 8, pp. 59, 278. Ibid. 5.211. Appendix-B II, No. 36.

24 PD 7, p. 167.

25 MIS 18.8 (*Yājñavalkya* and *Mitākṣarā* quoted). SPD 22.230 and 23.3, 4, 39. PD 7, p. 176.

26 PD 7, p. 61.

27 SPD 23.121.

28 SCS 2.288.

29 SPD 43.142.

30 PD 1, p. 182.

31 PD 7, p. 182.

32 PD 2.23 and 7.859.

II

PROCEDURE

I—TRIAL BY A MAJLIS (1400-1750 A.D.)

(i) *Proper Forum:* From the analysis of Mahzars it appears that the plaintiff was at liberty to choose the place for the institution of his suit.³³ But in most cases a complaint was first brought to the Havaldar of a Tarf or Paragana, within whose jurisdiction the complainant generally resided.³⁴ The *Brahmasabha* and the *Jatisabha* were the proper authorities to hear the causes pertaining to religion and caste,³⁵ and therefore such suits, if brought before the government authorities, were transferred to the said Sabhas for trial.³⁶ On

33 MIS 20, p. 92. ASS 5.61, 70. Appendix-A I, Nos. 4, 26, 44, 100, etc.

The following passage from a statement (*Karina*) dated 1721 A.D. submitted by Konde Mokadam, in a dispute between the said person and the *Deshamukh* of *Shivapur* regarding the *Deshamukhi* rights of the village *Kele* in *Tarf Khed*, from Poona district, is notable from the point of procedure in general—

“.....आपण किले माताराचे मुकामी अश्वीनमासी हजीर मजालसी राजश्री पंतमचीव याचे दरबारी कंजिया फडला होता ने समई रा अनंदराऊ बहिरव याणी आपणास मांगितले की तुम्ही हुजूर कठबे देऊन भिहीगडास येणे नेथे.....रा सेकोजी नाईक कोंडि याणी मांजे रांज ता मजकूर येथाल देशमुऱ्या घेतली त्याचा महजराबदल समस्त गोत जमा होईल ते समई तुमचा करीना मनास आणून विल्हे लाऊन. त्यावरून महजराचे समई उभे राहिलो नेव्हां भमस्त गोताने रा अनंदराऊ याच्या विद्याने नह केला की मार्गस्वरमार्ग श्री कोढणपुराय समस्त गोत व देशक जमा हांऊन ते समई तुमचा कंजिया मनास आणून विल्हे लाऊन म्हणोन नह केला. त्यावरून यात्रेस गोत देशक जमा जाले ते समई उभे राहिलो तो देशकाने नह दिन्हा की किले सिहीगडी मोकदम व गोत खंडणीस जमा होईल तेव्हा तुमचा कंजिया विल्हे लाऊन म्हणोन नह केला त्यावरून खंडणीस किले मारी जमा गोत देशक जाले ते समई खंडणी जालीयाउपरी उभे राहून गोतास व देशकास बोलिलो की दोन तीन मुदती जाळ्या परंतु कंजिया विल्हे लागत नाही त्यास किलाच्या हाकिमापासी उभे राहतो म्हणोन आपण बोलिलो त्यावरून देशक बोलिले की आम्हास किला खंडणीस बहुत दिवस लागले याकरितां लोकांची आबाला बहुत जाहाली आहे याजकरिता आपणास गडी मनसुबी करीना रा(ह)वत नाही तुम्हा जमाण दोघेजण देणे आम्ही चैत्रमासी समस्त गोत जमा करून तुमचा कंजिया विल्हे लाऊन म्हणोन तह केला.....”

34 Appendix-A I, Nos. 2, 5, 6, 7, 9, 10, 21, 22, 31, 37, 48, 61, 65, 71, etc. BIMQ VI, pp. 68, 71.

35 SCS 2.353, BIMQ II, pp. 134-5.

36 ASS 1.179. SCS 2.353.

the whole, it appears that trial on the same spot where the cause of dispute originated was always preferred.³⁷

(ii) *The Plaintiff (Karina or Takrir)*: It contained in detail the cause of dispute.³⁸

On a complaint being instituted, the government officer, empowered to take cognizance of it, summoned the *Majlis* (court) himself or with the help of the Deshamukh.³⁹ Then the suit was tried by the *Majlis* in the following manner.

(iii) *The place and time of a Majlis*: The meeting of a *Majlis* was generally held under the shade of holy Fig tree (बडाचा किंवा पिपलचा पार) on the high platform built round it, for sitting purposes,⁴⁰ near the populated part. of a village (पांढरी), or in the house of a Deshamukh,⁴¹ or in some well-known temple in the village.⁴² But it seldom met at 'Chavadi' or the village tax or revenue collecting house.⁴³ At holy places the meeting was held on a 'Dharmachau-thara', which was a permanently built open place.⁴⁴

The meetings of *Majlis* were seasonal⁴⁵ and it seems that by far the largest number was held in the month of 'Jyeshtha' (June) or 'Magha' (February), when the rural community is generally free.^{45a}

(iv) *The working of a Majlis*: The chairman of the meeting was called *Sabha-Nayak*. The Deshamukh acted as a chairman of a Paragana *Majlis*,⁴⁶ the Mokadam of a village *Majlis*,⁴⁷ the Shete of a *Petha* or a *Kasba Majlis*,⁴⁸ while the Dharmadikari presided

37 SCS 7.38, 44 etc. *Athaghare papers* in B.I.M., Poona.

38 MIS 17.4. Ibid. 20.41. ASS 5.61, 70.

39 Appendix-A I, Nos. 6, 7, 10, 90; 11, 23.

40 Appendix-A I, Nos. 77, 88, 97; ASS 3.306.

41 Appendix-A I, Nos. 113, 149.

42 Appendix-A I, Nos. 11, 38, 87, 88, 90. MIS 20.54.

43 Appendix-A I, 97. 'In the absence of a Chavadi or town-hall the meeting was held at *Par* on *Pandhari*'—EIP (1826) IV, p. 541.

44 MIS 15.6.

45 SCS 1.22. ASS 5.70

45a Appendix-A I, 'Time analysis of Mahzars'.

46 MIS 15.430.

47 SCS 3, p. 172.

48 SCS 2.97.

over a Brahmasabha at holy places.⁴⁹ A class of persons expert in traditional law, known as, 'Parīksaka' or 'Prāśnika' or 'Mahāprāśnika Māyevat', played an important part as interrogatories, during the course of the trial.⁵⁰ We meet this (professional) class generally at places well known for dispensing justice, such as, Pali (Satara), Jejuri (Poona), and Saswad (Poona).⁵¹

(v) *Hearing of the suit*⁵² and decision: The complainant's (*Agravadi* or *Dai*) plaint (*Takrir*), wherein he set forth the causes of action, was taken up at first and considered in detail. The defendant (*Pascimavadi* or *Mudai*) was then summoned (*Talab karun anane*) before the assembly by the government officers concerned, a policeman (*Naikwadi*, *Berad* or *Mahar*) being sent to bring him. The '*Masala*' or a summons fee was frequently imposed on the person summoned, for the maintenance of the police, till he was personally brought before the court.⁵³

Statement (Takrir) of a defendant or Pascimavadi:

On his appearance in the assembly, the substance of the plaint was read out to him and he was called upon to defend himself on the point in dispute, which being done, his statement was recorded in detail. If the defendant denied the claim set forth by the plaintiff, then the action continued further.

Their agreement to abide by the decision of the Majlis (Rajinama) and security for good behaviour (Vartanuk Jamin) were taken:

Then if the litigants agreed to the final decision by the *Majlis* of the *Diwan* and the *Gota* of the same place, a written engagement (*Rajinama*) affixed by one or two witnesses was taken down from each

49 MIS 15.6 and 20, p. 279.

50 *Decisions*, p. 21. SCS 7.21, p. 31. 5.768, 959, p. 237. MIS 18.41. 20.44 and 3, p. 118. *Ramadas* (1842) Nos. 63-4, p. 38 etc.

51 Ibid.

52 SHIV-PERIOD—SCS 2.98, 103; 3.637 and 4.699. MIS 18.6.18 and 20.217 and 21.8. *Ramadas*, op. cit., pp. 20 ff. SHAHU-PERIOD—MIS 3.135 and 20.44 and 21.111. *Decisions*, No. 17 etc. *Purandare Daftari*, I, No. 89. Appendix-B I, Nos. 4, 7, 9, 10, 13, 14, 15 etc.

53 SCS 7, p. 70 and 5.876, etc.

of them, to submit to the final award of the same *Majlis*. Very often each of them was asked to give a security for presence in the court, proper behavior (*Vartanuk Jamin*) during the course of trial and for the execution of decree after the final award.⁵⁴

The plaint and the defendant's statement were then considered by the assembly (*sabha*) after which the plaintiff was called for his replication (*Pursis*) and the defendant for his rejoinder (*Pursis*). Evidence produced by the parties was then thoroughly examined and the conclusion was drawn therefrom. Thus, after the full hearing the members of the *Majlis* passed the decree⁵⁵ (*Mahzar*), affixed their designations and delivered it to the party in whose favour the suit was decided.

(vi) *The time required for the final decision*: It seems that two to four sittings were required to pass the final draft of the award.⁵⁶ In a certain case, a period of about three months was found necessary to come to the final decision from the time of the institu-

⁵⁴ SCS 2, p. 134. MIS 21.111. Appendix-B I, Nos. (for the presence) -- 4, 11, 14; Appendix-B II, No. 61.

⁵⁵ The term *Mahzar*—According to WILSON the word *Mahzar* is derived from the Arabic word 'Hzar' (=being present) and its meaning is—"A general application or representation, a statement laid before a judge, a public attestation or a document attested by a number of persons professing to be cognizant of the circumstances of the case and submitted with their signatures, to the court; also in Northern Sarkars a written agreement given by Rayats conjointly to the government for the performance of any duty." (WILSON, *Glossary*, p. 320). Sometimes the word *Nama* (P.) is affixed to it and it means a collective attestation, a list or roll of persons present (WILSON *Glossary*, p. 321). The word *Mahzarnama* is often found in our documents from the territory of North Konkan and the *Tapa Kanud Khora* from the Maval territory (cf. Appendix-A I, Nos. 4, 49, 100, 36, 82, 140 and 141 etc.)

Fatawa-i-Alamgiri defines the word as follows—"‘Muhzir’ is the plural of *Muhzur* which means an ‘appearance’, and ‘sijilat’ is the plural of ‘sijil’ which means decree. The *Muhzur* contains a statement of the claim, the denial and the depositions of the witness. The ‘Sijil’ contains a repetition verbatim of the *Muhzur*, and also of the words of the witnesses, after which there is a record of the subsequent proceedings upto the final decree. When there is an avoidance it forms the subject of a separate *Muhzur* and *sijil*". (BAILLIE, *A Digest of Muhamadan Law*, p. 753).

The classification of 151 *Mahzars* given in Appendix-A I, (Introductory portion) supports the meaning of the term given by Wilson and the *Fatawa*, and it is clear from the analysis that our *Mahzars* of disputes include in them even the essential features of the ‘sijil’.

⁵⁶ MIS 20.44, *Athaghare Papers* in B.I. Mandal, Poona.

tion of a suit.⁵⁷ It was the duty of the government officers to watch the proceedings of the Majlis and undue delay in decision was never allowed.⁵⁸

(vii) *The form of a Mahzar or decision:* According to *Fataawa-i-Alamgiri* the form of a *Mahzar* to establish debt follows as under—⁵⁹

1. *Tusmeea* (that is the formula. "In the name of the most merciful God".)
2. The Judge—his name, title, lineage etc. The name of the ruler who appointed him, date, beginning of the *Muhzur* "*Tusmeea*, appeared at the seat of judgment in the city of Bookhara, before Judge....."
3. If the claimant and the defendant are known to the Judge personally, he should write their names, lineage etc.
4. If not known personally, then he should write "Appeared such a man who said, he is such a one etc."
5. Description of the claim in detail.
6. If the claim is admitted by the other party, then the *Muhzar* ends.
7. If the claim is denied, it proceeds further as follows—The claimant has to bring his witnesses, their names, lineage, and Musjid where they worship are recorded. The words of their testimony are written on a piece of paper in Persian language, so that the associate of the Judge (*Sahib Mujlis*) may read it to the witnesses in the Judge's presence afterwards.

⁵⁷ Appendix-B I, No. 4.

⁵⁸ *Athaghare papers.*

⁵⁹ BAILLIE, op. cit. pp. 754 ff. Only main features of the form are noted above.

8. The form of a testimony is given.
9. Then the associate of the sitting should read the words of the witnesses.
10. The Judge should say to the witnesses, "Have you heard the words of the testimony.....and do you testify so from beginning to end?" Whereupon they say, "We have heard and we do testify so." Then the Judge should say to each of them, "Say that I give this testimony as the Kwaja Imam had heard....."
11. And when they come to this, he should write in the *Mahzur* after writing the names and lineage etc. of the witnesses and their places of abode, *Musjid*, "Then these witnesses testified etc."

Form of a sijil on the proceeding claim:

"After Tusmeea saith Judge such an one (and then proceeds as in *Muhzar* verbatim to the end) after which the sijil proceeds, "Then I heard the words of their testimony and I established or entered it among the bound *Muhzurs* in the *Khuruth* (or bag) of orders." If the defendant does not object to the witnesses the sijil then records the claim of the plaintiff in detail and should end thus "I have written the sijil as proof in his favour and have called upon just learned and trustworthy persons among those present to attest it. All this on such a day and such a year." But if the validity of the witnesses is challenged, then inquiry regarding their authority is made with the help of the purgators of the district. And then if satisfied with it the Judge may grant sijil. This is the general form of a sijil to be varied only in the statement of the claim.

The contents of 'Jayapatra' (judgment) according to Hindu Law Books:

"It was to contain a brief statement of the plaint, the reply, the evidence, the depositions of witnesses, discussion thereof, arguments, the *smṛti* texts applicable, the opinion of the *sabhyas*, the decision and the relief granted, and should be signed by the Chief

Justice and bear the royal seal....The *Mit.* quotes a *Smṛti* text (on *Yāj.* II.91) that other members of the assembly (who are not judges) proficient in *Smṛti* may also sign the judgment to show that the decision is acceptable to them also.”⁶⁰

By comparing the above forms of Persian and Hindu judgments, with our Mahzars of dispute (cf. Appendix A I, Nos. 67, 90, 103, 131, 132 etc. Mahzar specimen No. 1 and Appendix-B I, No. 4.) we find:

1. That the ending portion of our Mahzar includes in it some of the important features of the sijil.
2. That the form of our *Mahzar* varies greatly from that of the Persian *Mahzar* and that it is closely akin to that of the ‘*Jayapatra*’ described in the *Smṛtis*.
3. That the Hindu legal terminology was partly replaced by the Persian one, but the system of legal procedure seems to have remained unchanged.

(viii) *The writing of a Mahzar:* The Deshakulakarni and Kulakarni were the usual scribes of the Majlis. The former carried out all kinds of writing work at the Paragana headquarters, while the latter that of a Kasba or a village. Mahajan was to do the same work at the place of a mart or Petha. None of them was allowed to encroach upon the rights of the other.⁶¹ It seems that they received

60 KANE, *History of Dharmasastra*, III, p. 380, Foot Note No. 598.

“ सकलं पूर्वपादं च सोतरं सकियं तथा । सावधारणकं चैव तज्ज्ञेयं जयपत्रकम् ॥ (नारद *q.* by अपरार्क p. 684); यथोपन्यस्त्सार्थार्थ संयुक्तं सोत्तरकियम् । सावधारणकं चैव जयपत्रकमिष्यते ॥ प्राङ्गविवाकादिहस्ताङ्कं मुद्रितं राजमुद्रया । सिद्धेऽथेष्वादिने दद्याज्जयिने जयपत्रकम् ॥ शुद्धवासिष्ठ *q.* by मिती० on या. II 91 and अपरार्क p. 684; पूर्वोत्तरकियापादं प्रमाणं तत् परीक्षणम् । निगदं स्मृतिवाक्यं च यथासम्भवं विनिश्चितम् । एतत्सर्वं समासेन जयपत्रेऽभिलेखयेत् ॥ व्यास *q.* by स्मृतिच. II.57. सभासदाश्व ये तत्र स्मृतिशास्त्रविदः स्थिताः । यथा लेख्यविधो तद्वत् स्वहस्तं तत्र दापयेत् ॥ कात्या. (263) *q.* by. स्मृतिच. II, p. 57, *q.* मिता. on या. II,91 (without name).....”

61 SCS 3.449, 454 and SL p. 18.

a small customary fee in money for copying the legal documents from the litigants.⁶² The Deshapande and the Kulakarni thus wrote the *Mahzars* for their respective localities.⁶³

The *Mahzar* was generally written on a paper and rarely inscribed on a metal.⁶⁴ The length of such a *Mahzar* varied from 5 to 20 feet and breadth from 4 to 6 inches. It was not a single long sheet, but was a joined one prepared by pasting together short pieces of handmade paper, ordinarily of the same size. On the back side, seals were put on the joints, to guard against tampering with the document.⁶⁵ The ink used for writing seems to have been non-corrosive, black in colour and long lasting. The first few lines at the beginning, and the main body at the end, were written by the Deshapande or the Kulakarni of the place, in their own hand-writings.

The names of the different Watandars who attended the meeting were written by their own scribes and they only added their signs of designation, the 'plough', 'balance' etc. It seems, the process of taking signatures of different members, continued for a few days after the meeting, and there a final date on which the writing ended, is sometimes recorded before closing the *Mahzar*. These were always preserved, folded in tubes of Bamboo or in pots made up of stones popularly known as '*Dagadi*'.

(ix) *Execution of decrees:* The government officer who supervised the proceedings of a *Majlis*, and before whom the complaint was first lodged, was responsible for the execution of the award of a *Majlis* and he issued orders to his subordinates to do the needful.⁶⁶ The '*Watan patras*' from the Shahu Diary and those published in '*Decisions*' are all of them of the nature of orders issued for the execution of a decision by a *Majlis*.⁶⁷ The '*Wartanuk Jamin*' or

62 *BIMS* (1837), p. 140. *Decision*, p. 10.

63 *SCS* 3.454 and *SL* 18.

64 *SCS* 5.974.

65 Appendix-A I, Specimen No. 1.

66 *SCS* 1.4, pp. 23-8. *MIS* 21.111 and 112.

67 *PD* 1, pp. 155-69. *Decisions*, 1 to 17.

security taken for the right behaviour of the party ensured the proper execution of the decree.⁶⁸

(x) *Transference of a case or appeal:* While a suit was being tried, much attention was paid to the satisfaction of the parties in dispute.⁶⁹ If they requested for a transference of the suit to some other place (*thal*) their request was generally granted.⁷⁰ If the litigants were convinced that they could not hope to get justice from the *Majlis* of the place of origination of dispute, they were given another '*Thal*' if asked for.⁷¹ And lastly, if the *Majlis* of the place of institution (*Mayathal*) thought it necessary, the case was referred to some other place in the interest of correct justice.⁷² The judicial procedure followed by the *Majlis* of a '*Thal*' was the same as described above. The final award was known as '*Thalpatra*'. After getting the *Thalpatra*, the *Majlis* of the *Mayathal* issued the *Mahzar* in the favour of the party which had proved its claim.⁷³ Cases pertaining to religion were always referred to the *Brahmasabha* of the holy places.⁷⁴

There was no definite gradation of courts with their well defined jurisdiction in those bygone times and therefore no properly constituted court of appeal as such. The decision of a local court was generally taken up to a higher authority for revision, the authorities rising with the higher administrative units one above the other.⁷⁵

(xi) *Court Fees:* There were no fixed rules as regards court fees. The Diwan or government officer could demand '*Harki*' or '*Gun-hegari*' from the parties, successful or defeated respectively, if they had laid down a stake or wager (*katba* of *Hari*, *Jinti*, हारी जितीचे कतबे) before the trial, to the effect that the party who would succeed should pay so much money as '*Harki*' or '*Sherni*' and the one who would fail

68 SCS 2.103.

69 *Decisions*, pp. 18, 43. PD 1, pp. 156, 177, 179.

70 MIS 20.30.

71 Ibid. 15.6.

72 SCS 3.637 and 8.70-1. MIS 20.217, SL 2.12, p. 18. *Ramdas* (1860) Nos. 195-6, p. 166.

73 SCS 8.70, 71.

74 ASS 1,179. *BIMQ* XXIX, pp. 35-9.

75 *BIMQ* VI, pp. 67-8. SCS 1, pp. 23, 94. and 7, p. 65 and 5.959.

should pay so much money (*Hons*) as a fine.⁷⁶ The successful party often willingly paid to government a sum of money which was known as '*khusi sherni*'.⁷⁷

But the public officers generally collected dues known as '*Harki*' or *sherni*' from the successful party, according to his capacity and the nature of the subject of dispute before granting *Khurdakhat*' or *Watan-patra* (of Shahu period), for the enjoyment of *Watan* and issuing orders to local officers for the proper execution of the decree.⁷⁸ It appears that if the party in whose favour, the suit was decided, be unable to pay the dues, then a document known as '*Yadi-Watan-patra*' or '*summary of Watanpatra*' was granted to him.⁷⁹

The members of the *Gota* received a sumptuous dinner and presents of valuable cloth from the successful party for granting the *Mahzar*.⁸⁰

(xii) *Special rules of procedure:*

Attachment of property: If the case was complicated, the estate or the *Watan* was ordered to be placed under government custody, till it was finally adjudicated.⁸¹

Civil imprisonment: Sometimes parties were kept in custody till the trial continued.⁸²

The plea of 'res judicata': The plea of '*res judicata*' was often established by the production of *Mahzars* of previous times or regimes. But in such cases, even the previous decision was sometimes revised and if necessary witnesses who had put their signatures to the decision were re-examined.⁸³

Law of Limitation: The modern law of limitation was unknown and a complaint could be lodged at any time.

76 SCS 4.699. MIS 20, p. 281. Appendix-B I, Nos. 1, 29.

77 SCS 5.836.

78 *Decisions*, Nos. 1-9. PD 1, pp. 156 ff. Appendix-B I, Nos. 7-14.

79 *Decisions* Nos. 9, 10 and 168.

80 MIS 16.69. BIMS (1836), p. 61. *Decisions*, No. 7. Appendix-B II, No. 67.

81 SCS 1, p. 23.

82 Appendix-A I, Nos. 46, 56, 65.

83 SCS 8.70, Appendix-B I, Nos. 11, 15 etc.

Ex-parte decision: Ex-parte decision was sometimes given. In such cases the *Majlis* waited for the presence of the defendant for a few days, and if he did not present himself before the court within those days, the decree was finally passed.⁸⁴

II—TRIAL BY A PANCHAYAT: (1750-1818A.D.)

As already seen in Chapter III, the *Majlis* fell into disuse after 1750 A.D. and the system of trial by a *Panchayat* became popular during the Peshwa period. The proceedings of a *Panchayat* were as follows:—

(i) *Proper Forum:* The complainant had the choice of the place in instituting a suit. It seems that in most cases, the complaint was lodged at first either before the Kamavisdar or the Sub-hedar in whose jurisdiction the plaintiff lived.⁸⁵ Cases brought to the higher authorities directly were referred to their subordinates, by them.⁸⁶ Suits involving religious points were transferred to holy places.⁸⁷ Trial by a *Panchayat* was the accepted principle of law and the public officer tried the causes generally with the help of a *Panchayat*.⁸⁸

(ii) *The working of a Panchayat:* The judicial proceedings described above were also followed by the *Panchayat* without any alteration. The award of a *Panchayat* was known as 'Saransha' or summary. After its final approval by the government officer before whom the plaint was lodged, in the first instance, a *Nivad-patra* (judgment) was granted to the person in whose favour the case was decided.⁸⁹

(iii) *The working of the chief judicial tribunal of the Peshwas:*
1. *Under Ramashastri*—This famous Shastri could not decide the

84. *BIMQ VI*, p. 71. *SL* pp. 32-3. *MIS* 20.207 and *SPD* 31.73 etc.

85. *Gune I*, 50, 55, 64. *Pendse*, p. 39. *Khare*, 4.41. *PD* 7.536, p. 40. 8.862 and 3, pp. 284, 288, 294. Appendix-B I, No. 23 and II, Nos. 15, 24, 25, 45, 50 etc.

86. *PD* 7.541, *Gune I*, No. 27.

87. *PD* 7.536.

88. As to the appointment and composition of a *Panchayat* cf. Chapter III,

89. *SPD* 45, pp. 136-7. *Athalye I*, 70, 88. Vide Footnote No. 85. Appendix-B V. LUMSDEN'S Report, VI, VII.

suits by himself alone; he heared them by appointing Panchayats.⁹⁰ It seems, his court sat in the 'Ganesh Mahal' of the well-known palace of the Peshwa, the 'Shanavarawada' at Poona.⁹¹ An 'Amin' (assistant) and some 'Daftardars' or karkuns helped him in his judicial work.

The plaintiff and the defendant handed over their plaint (*Arji*) and statement (*jabani*) respectively to the Amin. The Amin, then examined them and gave them to the Daftardar, who prepared a list of questions (*sawal*) to be put to the defendant and got from him replies (*jawab*) thereto. Similarly the *Amin* used to go through the original documents of the evidence produced by the litigants. Their copies were procured from them and kept in the record. Documents of various cases were preserved, but no register seems to have been maintained for the same. The copy of the '*sārāṁśā*' or award of a *Panchayat* was always kept in the record, but the original of the '*saramsa*' was handed over to the state secretariat (चिट्ठिसी विभाग) of the Peshwas. Then with the help of the '*saramsa*' the final '*Nivad-patra*' of the Peshwa was issued, after receiving the due fees from the state secretariat.⁹²

The number of disputes decided by Ramashastri, during his tenure of about 25 years was 1378.⁹³

2. Under Balashastri Tokekar: Balashastri acted as the chief justice during the reign of Bajirav II. He had ten to twelve karkuns and a party of *Shibandi* (peons) on his establishment. When any trifling complaint was lodged, it was inquired into and adjudicated by some of these karkuns. The Panchayat was convened only in cases of *Watan* suits and important disputes, and a friend of Balashastri supervised it.⁹⁴

(iv) *The time required for the decision of a Panchayat—* LUMSDEN observes on this point as follows: "Litigations involving the disposal of Watans of Deshamukhs and Deshapandes and Patils,

90 *SPD* 45, p. 137. *MIS* 11. 1, 3.

91 *MIS* 11, p. 4.

92 *SPD* 45, 48, pp. 140, 141.

93 Appendix-B V, *Lumsden's Report*, X.

94 *EIP* (1826) IV, p. 223.

inheritance of Enam, and boundary disputes, seldom end expeditiously in two years, in most instances, in five years, in a few instances—spun out to, ten or twelve years, a very few not decided, in all 22 years of Nana's time.”⁹⁵

(v) *The form of a Nivadpatra or decision of a Panchayat:* The seal of the royal authority granting *Nivadpatra* was given at the top or at the end, then the statement of both the parties (*Takriris*), then the pleadings (*Pursis*), the summary of documents exhibited on each side, depositions of the witnesses, concluding remarks of the *Panchas*, the sum of money levied as a fee inserted by the Fadnis in his own hand-writing and the endorsement of the *Mujumdar*, one after the other.⁹⁶

As seen above the award of a *Panchayat* known as ‘*saramsa*’ was not final, but it required the approval of the government officer concerned to pass the decree. Thus, the *Nivadpatra* is purely a state document and it was the royal sanction that gave it validity, while it was rather the popular sanction that gave validity to the *Mahzar* and not only the royal one.⁹⁷ Thus the judicial powers of the people or the ‘*Gota*’ were passed into the hands of the royal officers during the latter part of the 18th century.

(vi) *Execution of the decision (Nivadpatra):* It appears that the public officer of the place where the suit was instituted, granted a *Nivadpatra* embodying the award of the *Panchas* and issued orders to other local officers for its execution.⁹⁸

(vii) *Appeal or Finality:* The party dissatisfied with the decision of a *Panchayat* appointed by the local government officer used to go in appeal to the Peshwa at Poona. Then an inquiry was made about the previous decision and, if necessary, a new *Panchayat* was appointed, with the approval of the Chief Justice.⁹⁹

(viii) *Court Fees:* There is more evidence on the record about the court fees, under the Peshwas, than during the pre-Peshwa

95 Appendix-B V, *Lumsden's Report*, X.

96 *SPD* 45.48. Appendix-B V, *Lumsden's Report*, VII. *ASS* 4.96 and *Gune* I.55. *Athalye* I.70.

97 Vide, Chapter IV.

98 *Decisions*, No. 18. *Athalye* I.70.88, *Gune* I, No. 64.

99 *PD* 7.536. *Pendse*, 4.15.

period. Fees paid by the successful party and his defeated opponent were known as '*Harki*' or '*Sherni*' and *Gunhegari* respectively as before. The amount of the sum to be recovered was never fixed. But it seems that a large sum was levied on a successful party in Watan disputes and such a big sum was often recovered by instalments.¹⁰⁰ Sometimes creditors paid the sum on behalf of the litigant, if he had no money and recovered it from him afterwards.¹⁰¹ No Nivadpatra was granted unless the government fee was remitted.¹⁰²

As to the members of the *Panchayat*, generally they received no reward or fee. If they had experienced much trouble, the successful party of his own free will and pleasure made the present of a '*Shela*' or a '*Pagota*' to the members of the *Panchayat*.¹⁰³

(ix) *Special rules of procedure—Law of Limitation*: According to LUMSDEN, if the right to a *Watan* were to be disputed by a claimant within 100 years, his suit was not barred. For personal property a good claim was not barred, by any specific number of years, but the interest on money was limited to double the amount, and on grain to the quantity allowed by Hindu Law, being triple.¹⁰⁴

Ex parte decision: When either party pending the investigation made default in attendance, the business was nevertheless proceeded with and a decree passed. It was usual to record the nature of the default, in the '*Saramsa*' in order that the party who had absented himself might on a further occasion require a revision.¹⁰⁵

100 Appendix-B II, Nos. 22, 32.

101 Ibid., No. 17. *PD* 2.47.

102 *Decision*, No. 18, *Athalye* I, 88.

103 *SPD* 45.48. Appendix-B V, *Lumsden's Report*, V.

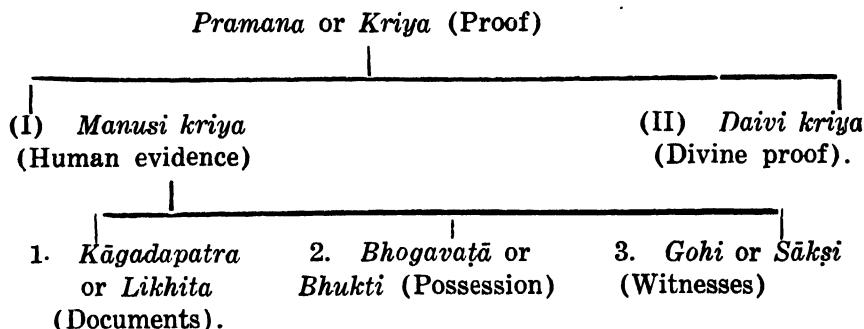
104 Appendix-B V, *Lumsden's Report*, III.

105 Ibid., *Lumsden's Report*, III.

III

EVIDENCE AND ORDEAL

After having described the form of judicial procedure in general, we shall turn to the nature of evidence or proof, which may be classified as follows:—

The nature of evidence during the pre-Peshwa period slightly differs from that of the Peshwa period. The terms *Kagadapatra*, *Bhogavata* and *Gohi* were in common use during the Sultanate-period, while the phrase '*Likhita-Bhukta-Saksinisi*' (लिखितभुक्तसाक्षीनिसी) seems to have become popular under the Peshwas. On the other hand the forms of ordeals remained the same till the end of the Maratha Raj.

I—THE HUMAN EVIDENCE— (Period I—1300-1650 A.D.)

1. *Kagadapatra* (Documents)—Documents properly written and sealed were only admissible as evidence, while the copies of originals were never accepted.¹⁰⁶ In the absence of original documents copies were occasionally taken into consideration, but no final decision was given on copies unless these were supported by other evidence.¹⁰⁷ The members of the Sabha could easily detect the forged documents.¹⁰⁸ Sometimes the persons who had attached their witnesses to documents were, if necessary, summoned and re-examined.¹⁰⁹ For different kinds of documents see, *BIMA* (1832) pp. 65-7.).

¹⁰⁶ MIS 18.4, 20.44 and 21.111. SCS 8.475. PD 1, pp. 156 ff. Appendix-B, Nos. 1 to 15.

¹⁰⁷ Ibid. ASS 4, p. 71.

¹⁰⁸ Appendix-B I, Nos. 7-14.

¹⁰⁹ SCS 1, p. 15. Appendix-B I,

2. *Bhogavata* (Possession) : An order of right to an offer may be there, but in the absence of actual enjoyment the title could not be established. But it does not seem that there was a definite limit of a certain period for the valid possession.¹¹⁰ Malik Ambar recognised the validity of a title if there was an uninterrupted possession for more than 20 years.¹¹¹ The Deshamukhi Watan of Jagadale was granted to him during the times of Rajaram, though he did not enjoy it for a long period.¹¹² Shahu bestowed on one Brahme a piece of land, which was not in his possession for more than 30 years.¹¹³

3. *Gohi or Saksi* : The proof by means of 'Gohi' or 'Sadi' was quite popular and in the absence of documents, 'Gohi' was resorted to.¹¹⁴ *Gohidars, Sadidars* or *Sakṣidar* were the members of the 'Pandhari' (populated part) of a village, including, Mokadams, Patils, Kulakarnis and Balutas, mostly from the litigant's native place,¹¹⁵ or a few Watan-dars from the adjoining villages,¹¹⁶ or persons named by the litigants.¹¹⁷

Their attendance was procured by issuing summons with the help of the local officer concerned. Sometimes a Naikwadi or Mahar (police) was sent to fetch them.¹¹⁸ On their arrival they were often kept under guard.¹¹⁹

Their statements were generally taken down before the image of some well-known local deity, or in the bed of a holy river, in the presence of the parties and the members of the assembly.¹²⁰ Before taking their witnesses a solemn appeal was made to them, so that they should speak the truth. It was known as '*Kriya*' or '*Sapath*' (oath).¹²¹

¹¹⁰ *SCS* 1, p. 35. 3.432. *PD* 1, p. 157. Appendix-B I, Nos. 7, 14.

¹¹¹ *SCS* 1, p. 23.

¹¹² *MIS* 15.21.

¹¹³ *Ibid.* 15.453.

¹¹⁴ Appendix-A I, Nos. 33, 51, 65, 69, 73, 93, 115, 153. *PD* 1, pp. 160, 163, 175-6. *Decisions*, p. 19. *Ramdas* (1860) Nos. 195-6, No. 6. Appendix-B I, Nos. 1-14.

¹¹⁵ *SCS* 1.27, 2.356, *MIS* 20.30. *PD* 1, pp. 160, 165.

¹¹⁶ *SCS* 4.721, 7.57. *Decisions*, p. 19 etc.

¹¹⁷ *SCS* 8.638, *ASS* 1, p. 144.

¹¹⁸ *Decisions*, p. 19.

¹¹⁹ Appendix-A I, Nos. 65, 93, 115 etc.

¹²⁰ *MIS* 20.30, 217 p. 333. *SCS* 7.57 etc.

¹²¹ *Ramdas* (1860), Nos. 195-6, No. 6, p. 38. *Decisions*, p. 20.

The 'Sapath' or 'Kriya' consisted of two parts. Of these the first part included religious and customary performances, necessary to create a holy atmosphere, such as, bathing in the holy river or well near the temple; putting round their (witnesses') necks garlands of basil or 'Tulasi' leaves, placing upon their head, leaves of the 'Bela' tree and flowers offered to the image, together with the holy ashes, and drawing seven concentric circles by water from the pots (*Kunda*) of a shoemaker (चांभारकुंड) and painter (रंगरकुंड) within which they were to stand while giving witnesses, while the latter part contained long exhortations addressed to them by the 'Sabhanait' relating to the importance of high worth of truth and mentioned grave sins which would befall them and their forefathers if they would give untruthful testimony, and it ended with a request to them to speak the truth remembering their forty-two generations.¹²² (बेतालीस पूर्वज).

MANU lays down different modes of exhortations to different *Varnas*. And the one described above corresponds to the exhortation prescribed by him for witnesses belonging to *Sudra Varna*.¹²³ Another important work on Hindu Law points out that this "exhortation is not to depend purely on the caste but that Brahmanas (and others) who tend *kine*, who engage in trade, who are craftsmen or actors, who are menial servants and usurers should be treated as Sudras (in matter of oaths)."¹²⁴ And it seems from our 'Sadis' that Kula-karni and Joshi though Brahmins were treated as Sudras along with the Mokadams, Mirasdars and Balutas, while taking witnesses during the period under review.¹²⁵

122 MIS 20.30, 217, p. 383. SCS 7.57. *Decisions*, p. 20. *Ramadas* (1860) Nos. 195-6, No. 6. Appendix-B I, N. 4. *EIP IV*, (1826) pp. 528 ff.

The meaning of the terms *Chambhar kunda*, *Rangar kunda* is not quite clear (see Glossary, p. xxi).

The following example of an appeal to the witnesses before taking their depositions may be noted:-

".....सदी लिहिली की समस्त मोकदम व दाहिजण व बलुते व मोख्तसर श्री देवाचे विहिरीत धांधोली करून तुळसीच्या माळा गळा घालून आपले लेक हाती धरून तुमचे माथा मांगीमहारीचे अशुम असे चांभारकुंड व डॉवरकुंड व रंगरकुंड बोढून सात मंडले बोढून त्यात उमे राहणे श्री देवाचे रंगसिलेवर उमे राहणे तुम्हास गोहत्या ब्रह्महत्य असेती व गुण्डोही मात्रागमन सुरापान तुमचे पूर्वज स्वर्णी वाट पहात आहेत की पुत्र सत्य वदोन उधार करील किंवा लटिके बोलेन नकी बुडवील धर्मे आपला पिता उधारिला श्री रघुनाथे पितियाची भाक सत्य केली तैसा तुम्ही आपल्या पूर्वजाचा उधार करून सत्य वदोन नेमस्त करून.....सदी उत्तर लेहोन पाठविणे....."

123 *Manu* VIII.88. *KANE*, *op. cit.*, pp. 343-4.

124 *KANE*, *op. cit.*, p. 344

125 *Ramdas* (1860) Nos. 195-6, No. 6, pp. 37-45. *Decisions*, pp. 19-20.

Such an examination of witnesses must have gone a long way in checking the tendency to depose falsely.

The people in those days were God-fearing and religious-minded and the cases of false evidence were probably rare. One decision mentions that a person giving false evidence died soon after.¹²⁶

(PERIOD II (1750-1818 A.D.)

As for the documentary evidence there is nothing new to add to the former practice. Those persons who prepared forged documents were fined.¹²⁷

Uninterrupted enjoyment of a *Watan* for more than 100 years established full title for a disputed *Watan*.¹²⁸

The mode of taking witnesses during the Peshwa regime was as follows:—

The parties suggested the names of their witnesses and an agreement to rest satisfied with their evidence was taken from them. If the witnesses resided at a distance from Poona, a karkun was appointed to collect their '*Sadis*' and he was sent to the village with a letter addressed to the witnesses, to give their evidence, and a similar one to the Havaldar to assist him in his work. The witnesses were conducted to the bank of a holy river or to a temple, where having bathed or being placed in the precincts of the temple or mosque, according to their faith, their depositions were separately taken down one by one after which the clerk returned to Poona, with a certificate from the Mamlatdars¹²⁹ of proceedings held. Persons giving false evidence were fined.¹³⁰

II—ORDEAL

In the absence of documentary evidence and witnesses, the device of getting divine proof was resorted to.¹³¹ Sometimes if the parties were not satisfied with the evidence brought forth and as an

126 *SL* p. 61.

127 *PD* 2, 95. *Ibid.* 8, 911, 912. Appendix-B IV, Nos. 35, 37, 38, 39, 40.

128 Appendix , B V, *Lumsden's Report*, III.

129 *Ibid.*, B II, Nos. 24, 58, 67, 85.

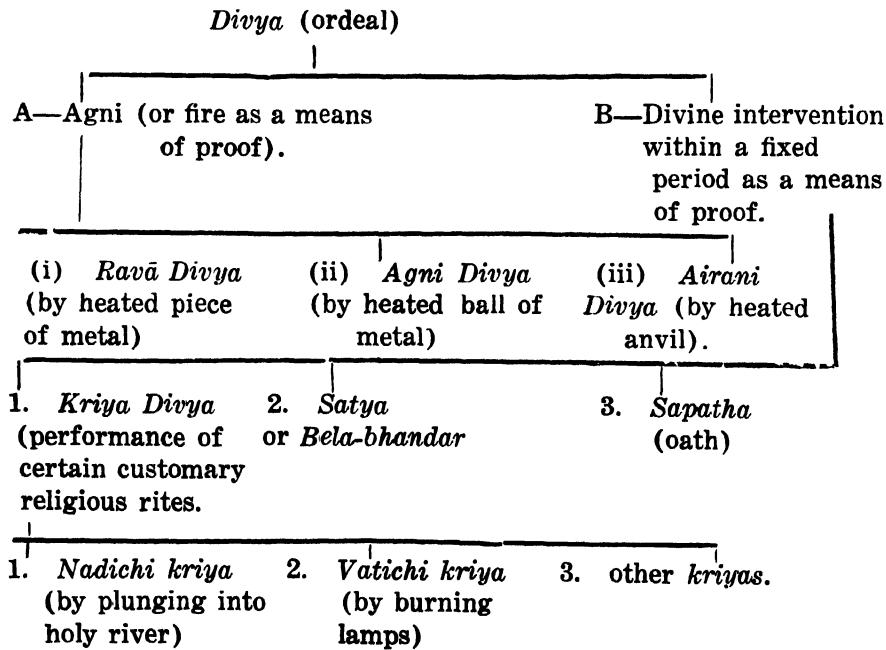
130 *Ibid.*, B I, No. 24.

131 *Decisions*, p. 37, *BIMQ* VII, (i-iv), p. 9. *SCS* 5.882, *MIS* 21.8, Appendix-A I, No. 2 etc.

alternative, requested for trial by ordeal, their request was generally granted.¹⁸²

(i) *General procedure in a trial by an ordeal:* If the *Majlis* of the place of origination thought it necessary to try the suit by means of divine proof, the litigants were sent to the place (*thal*) known for ordeals, with a letter (*Chirapatra*) to the public officer of the place and to the local Gots.¹⁸³ After the proper performance of an ordeal a '*Thalapatra*' containing the details of the ordeal and concluding remarks of the *Gota*, was given in favour of the party who had gone through it successfully. On their return the *Majlis* of the *Mayathal* issued its *Mahzar* on the basis of the *Thalapatra*. The presence of the Government officer was absolutely necessary in the cases of trial by an ordeal.¹⁸⁴

(ii) *Classification of Ordeals:* The different types of ordeals described in the following pages can be classified as under:—

¹⁸² *Decisions*, pp. 20, 51. *PD* 1, p. 164. *Ramdas* (1842) 63-4, p. 20. (If sometimes the real truth could not come out owing to the influence of the local officer, the device of ordeal was allowed, *Decision*, p. 31).

¹⁸³ *SCS* 5.831. *MIS* 20, p. 270 etc.

¹⁸⁴ *BIMQ* VII, p. 9. *ASS* 4, pp. 68, 147 etc. *PD* 1, p. 165. *SCS* 1.22, p. 39.

A—Ordeals in which Agni or fire was used as a means of proof.

(i) *Rava Divya* (रवा दिव्य) or ordeal by means of a heated piece of metal: From the documentary evidence on the record it seems that, the '*Rava Divya*' was in practice in Maharashtra for almost a period of 500 years from the 13th to the 18th century. It resembles greatly with the '*Taptamasa Divya*' of the *Nārada Smṛti* of the 5th century A.D.¹³⁵ An inscription of the Kadamb king Vira Jayakeshadeva, dated 1201 A.D., describes an ordeal named '*Pal Divya*' which is also similar to our '*Rava Divya*'.¹³⁶ Thus, it seems that the *Rava Divya* was in vogue even during the late Hindu period in its old form though not by name.

Description of the ordeal—

Place and time: The *Rava* ordeal was generally performed at some well known holy places and in most cases, in front of the temple of God Siva. The following places were famous for the *Rava* ordeal:—

Shri Deva: Khatav, *Shri Bhairav*—Sonori, *Shri Kedareshwar*—Shiraval, *Shri Nugesh*—Poona, *Shri Deva*—Daulatmangal, *Shri Hanumant*—Bamanoli, *Shri Deva*—Kasba Sasvad, *Jumma Mashid*, near Kasba Chipalun, *Shri Martanda Bhairav*—Pali, (there are five examples of *Rava* ordeals, performed at Pali), *Shri Amriteshvara*—Mohari Budrak, *Shri Vajrajogini* near Kalyan, *Shri Deva Somesvara*—Pashan (Poona).¹³⁷

Astrological Belief: A fixed period of four days from Saturday to Tuesday was usually selected for the performance of the ordeal.¹³⁸

135 *Nārada Smṛti* I, Verses 236-48. *Ramadas* (1842) Nos. 63-4, p. 44.

136 *JBBRAS*, Old Series, IX, p. 304. *Bombay Gazetteer* I, (ii) p. 567. The word 'Pal' according to KITTEL means in Kannad 'an ingot or a bar of gold or silver, which corresponds to 'Rava' in Marathi meaning a piece of metal or any other thing.

137 *Sarasvati-Mandir*, Vol. IV, No. 1, *MIS* 18.3. *SCS* 1.9, 5.831, 873 and 7.21 and 3.639 and 7.43. *MIS* 21.8 *Ramadas* (1842), op. cit., *Decisions*, pp. 21, 23, *PD* 1, p. 165. *PD* 7.563. 31, 35, 37, 44, 68, 71, 90 and 116.

138. Appendix-A I, Nos. 2, 8, 12, 16, 27,

Procedure: The following things took place on Saturday.

Before starting the procedure a written agreement binding both parties to abide by the decision of the ordeal was taken down which was known as *Rajninama* or *Takrir* or *Jabani*¹³⁹ and it was settled that the 'Agravadi' or plaintiff should perform the ordeal.¹⁴⁰ Then the hands of the person who had to undergo the ordeal were washed by means of lemon (*Nimbu*) and soap (*sabun*).¹⁴¹ The signs on his hands, if any, were noted. Afterwards the hands were bandaged and sealed, and both parties were kept under guard¹⁴² (*Adabkhana*). Sometimes the litigants observed fast on the same day.

Next day (Sunday) the ordeal took place at an astrological superstitious moment and very early in the morning.¹⁴³ A fixed quantity of oil and ghee mixed together was heated in a vessel of metal.¹⁴⁴ In the meanwhile the parties took bath in the holy river or well near the temple and performed some religious rites and worshipped God.¹⁴⁵ Then a piece of paper generally known as '*Bhashapatra*', '*Bhakhapatra*', '*Shiropatra*', '*Shripattra*', '*Chirapattra*' or '*Bhalpatra*', recording the object of the ordeal was put on the forehead of the person who had to go through the ordeal.¹⁴⁶ Then the plaintiff (*Agravadi*) had to go over the seven concentric circles drawn before the temple, 'being followed by the defendant' (*Savali karane*).¹⁴⁷ He then recited the contents of the '*Bhalpatra*' placed on his head, and took out the piece of metal (*Rava*), thrown in the boiling mixture of oil and ghee poured in a pot (*Ravapattra*) in the presence of

139 *Ramadas* (1842), Nos. 63-4, p. 20. SCS 1.9 and 7.21.

140 *BIMQ* VII (i-iv) p. 9. SCS 5.831 and 7.21. *Decisions*, pp. 49, 50 and *SL* p. 11.

141 '*Sarasvati Mandir*', IV, No. 1, Appendix-A I, 2—refers to washerman who washed the hand.

142 Vide footnote No. 139, SCS 5.873. *Ibid.* 7.43. Appendix-A I, 2. in the latter two examples the above procedure had taken place on Friday instead of Saturday.

143 SCS 3.639. *Ramadas* (1842), Nos. 63-4. pp. 20 ff. There is only one example in which the ordeal took place on Monday due to some occasional disturbances (Decision p. 7).

144 *BIMQ* VII, p. 9, SCS 3.639, 5.873. *Decision* p. 17. *Ramadas* (1842), op. cit., Appendix-A I.2.

145 SCS 1.9.

146 SCS 5.873, *BIMQ* VII, p. 9. *Decisions*, pp. 7.21.

147 *Ibid.*

the assembly.¹⁴⁸ Sometimes with a view to testing the purity of the boiling mixture a leaf of the betel creeper (*Nagaveli*), or some quantity of corn was thrown in it; the former remained unfaded while the latter blossomed into what they call *Lahi*.¹⁴⁹

Then the palms of the person who took the piece of metal (*Rava*) out of the oil were examined by the assembly, and bandaged and sealed by the government clerk, after which both the litigants were kept in custody.

On Tuesday, the bandage was taken off and the seals were broken, in the presence of the *Majlis* and if there was no new mark on the palm, he was declared successful and a *Thalapatra* was granted in his favour.

If a person suffered from cold (*Jalawat*) his nearest relative was to perform the ordeal for him.¹⁵⁰

This method of testing the truth was continued during the Peshwa period.¹⁵¹

Of some 16 examples of the *Rava* ordeal spread over a period of 500 years (1300-1800 A.D.) the procedure described above was followed, verbatim, in almost all of them. Of these 13 were undertaken for Watan suits, while the remaining three were gone through for boundary disputes.

(ii) *Agni Divya or the Fire Ordeal:* It was not so common or popular as the *Rava* ordeal. There is only one example of it in the published record. There is not much difference between the general procedure followed in the *Rava* ordeal and the *Agni Divya*. In the *Agni Divya*, instead of a piece of metal, a ball of metal, strongly heated, was placed on the palms of the *Agravadi* or plaintiff, bandaged in the leaves of holy fig tree and smeared with butter. He then walked over the seven concentric circles drawn and threw the ball on the quantity of corn kept at the end of the circles. Then his hands

148 SCS 1.9.

149 *Ramadas*, op. cit. Appendix-B I, No. 2.

150 Appendix-B I, No. 8. *BIMS* (1836), p. 153.

151 *PD* 7, p. 179.

were bandaged and sealed and re-examined on the 3rd day, just as in the *Rava* ordeal.¹⁵²

(iii) *Airani Divya* (or the ordeal of the heated Anvil): This ordeal was often accepted in cases of boundary disputes. There is no difference between '*Airani Divya*' and '*Agni Divya*', except that in the former, an anvil was heated while in the latter a ball of metal was used, for the same purpose.¹⁵³

B—*Ordeals in which Divine intervention is used as a means of proof:*

(i) *Kriya Divya* (or Divine proof)—¹⁵⁴

1. *Nadichi Kriya* (or by plunging into the holy rivers)— In the presence of the government agent, the Watandars, the Mirasdars, both from their (parties') native place and from the adjoining villages, together with the litigants themselves, were made to enter the waters of the sacred river such as the Kistna or the Godavari at holy places. Then either the Balutas or the Deshamukh-Deshapandes, or the Patil-Kulakarnis were asked to get out of water whomsoever they thought to be the true litigants. Then the parties and the Gota were kept under guard for a certain fixed period, say of five or ten nights' (*Dasrat pancarat* दशरात पंचरात) and if nothing inauspicious happened to them due to the Divine intervention, during that period, then the litigant whom they had pulled out of the river was declared to be successful.¹⁵⁵

In one case of the '*kriya* of a holy river' a *Mahar* (village watchman) was ordered by the *Gota* to draw the rightful owner of

152 *Decisions*, p. 51. SEN, *Administrative System of the Marathas*, p. 330.

153 SCS 2.93. SL p. 12. MIS 15.290, p. 299 and 18.4.

154 *Kriya and Divya*—It is difficult to distinguish between the two as both are, after all, different types of the Divine proof. The procedure for the Divine proof involves two things, one is outward observance of some customary rites, and the other is the supposed inward psychical effect of their observances, on the party acted upon by the Divine intervention. In cases of ordeals already described, the outward performances are clumsy and difficult to observe, while in the '*kriya*' they are simple and easy and much stress is laid on the Divine intervention during the fixed period. The oath or *Sapath* is also a kind of *kriya*, if considered this way.

155 *Decisions*, p. 6. PD 1, p. 156 and 2, p. 2.

the Watan out of the water and he having pulled out the right man out of water, loudly proclaimed his verdict.¹⁵⁶

On a certain occasion a man performed the '*kriya*' (oath) of the feet of Shahu Chhatrapati and as fate would have it died of cholera within a month.¹⁵⁷

2. *Vatichi Kriya* (ordeal by burning lamps) : A *Jayapatra* (decision) dated 12th August, 1742 A.D. of a dispute between Bavakhan Ghori and Polad Shah Said, about the Mokadami Watan of village Katraj, describes the ordeal by burning lamps performed in the mosque at Ranjangaon as follows—¹⁵⁸

"Both the plaintiff and the complainant fixed up their period of a fortnight from the Thursday the eighth of the bright half of the month *Sravana* to Thursday the eighth of the dark half of the same month and according to the terms mutually agreed upon (*Rajinama*), both of them sat in the mosque lighting lamps of ordeal before the *Masjid*. They were protected by government officer, and by the '*Mujavar* (cleaner) of the *Masjid*. After the expiry of the 15th day of the vow, the *Mujavar* was called and asked on oath (*satya*) by the government officer to state the truth about what had actually happened to either of them during the fixed period. There upon the *Mujavar* aforesaid deposed that on the first day, when the ordeal started as Polad Shah Said tried to inhale the incense, trembled, on the third day following his lamp could not catch the light, the lamp turned upside down spilling all the oil it contained, thrice did he try to light the lamp, but it would not burn, and when burnt, it did so intermittently. For the first eight days the lamp lighted by Bavakhan Ghori burnt steadily and well. On the ninth day following the lamp of 'Said' was extinguished. On the 14th and 15th day Polad Shah collected his legs near his belly and lying down on the ground said that he had a shivering sensation, on the 15th day his light would not burn, the oil in his lamp caught fire.....

¹⁵⁶ PD 1, p. 168. A certain *Mahzar* records in detail, how the members of the *Gota* were affected by the Divine intervention. Cf. MIS 20.283.

¹⁵⁷ PD 1, p. 168.

¹⁵⁸ *Decisions*, p. 40.

Thus Polad Shah Said failed in the ordeal of the lamp, which proved him to be in the wrong and so his claim was set aside."¹⁵⁹

A decision dated 1754 A.D. of the dispute between Bhise brothers about the partition of their Watan records in detail the procedure observed in a lamp ordeal.¹⁶⁰ It is possible from it to enumerate a few points regarding the general procedure of the lamp ordeal as under—

- (i) *Thalakari* or the *Gota* of the place of ordeal could not take the ordeal from the litigants, unless a sealed order to the same effect was brought from the government officer.
- (ii) The presence of a government clerk was necessary.
- (iii) It was not customary to record the names of the *Pujari* (attendants) of the God in the award of the 'Thal' or place.

The following extract will be interesting from the point of procedure :

"Thus repeating the terms of agreement (*Takrir*) and inscribing them on a chit both took their bath out of a well, prepared lamps from wheat flour, weighing five *Tolas* each and filled them with oil to the measure of one *Tola*, in each lamp. Then the lamps were lighted, before the image of God simultaneously. The lamp wick of the plaintiff Vaghoji Bhise sucked out all the oil in the lamp and was extinguished. Thereafter the wick in the lamp of Raghoji Bhise remained burning as long as one could count three hundred clappings of one's own palm. Thus Raghoji proved to be successful and the members of the assembly made flower offering to his lamp. As three 'Masas' of oil remained in his lamp, he proved his point according to his *Takrir* and the *Gota* awarded their final decision in his favour."

¹⁵⁹ The trial by an ordeal is purely a Hindu system of proof. The Muslim Law does not permit it. (cf. AHMAD, *the Administration of Justice in Medieval India*, p. 194). The parties in the present case were Muslims and the fact that they performed the Hindu ordeal of lamps in the Masjid deserves our notice.

There is another example of *Kriya Divya* of a fixed period performed in the same *Masjid*, by Hindu litigants. (cf. MIS 18, p. 62).

¹⁶⁰ ASS 4.94.

3. Other *Kriyas* (oath) :

Some occasional references to different *Kriyas* are as under—.

(i) 'The *kriya* of *Hindu Dharma* was taken before God *Rayaresvara*'.¹⁶¹

(ii) 'The *kriya* of milk and boiled rice'.¹⁶²

(iii) 'The *Kriya* of God 'Navakhandi'.¹⁶³

(iv) 'The *Kriya* of bread, flowers and the ashes offered to God'.¹⁶⁴

These forms of *kriyas* are similar to the oaths (*Sapaths*) described below, and Nos. (i) and (iii) are purely oaths.

(ii) *Satya and Belabhandar* (सत्य व बेलभंडार)

Sometimes the plaintiff was asked to perform 'Satya' by swearing on leaves of *Bela* tree and Turmeric dust (*Bhandar*) and to pick up the flowers offered to God. If nothing inauspicious happened to him during the fixed period, the suit was decided in his favour.¹⁶⁵

(iii) *Sapath or oath*:

The following oaths were popular:—

1. Hindus swore by keeping their hands on cow-dung and leaves of *Tulsi* plant.¹⁶⁶
2. Hindus swore by Shri 'Jñānadevi' and Muslims by the 'Koran'.¹⁶⁷
3. The oath of '*Maharashtra Dharma*' was also sometimes taken by the Hindus.¹⁶⁸

161 SCS 2.336.

162 Ibid. 337.

163 MIS 18.6.

164 SCS 5.843.

165 MIS 20.199, *Gune I*, No. 55.

166 PD 8, p. 260.

167 MIS 20.199.

168 BIMQ Vol. II (i-iv) (1922), June, p. 138.

OTHER TYPES OF ORDEAL

There are references to *Sital Divya* (शीतल दिव्य) 'Dhara Divya' (धारा दिव्य) and *Taptakataha Divya* (तप्तकटाह दिव्य) but except their names nothing more is known.¹⁶⁹

Rava ordeal of white (गोरा) and black (काळा) grams (चणा). Both grams were covered by and thrown means of wax into a pot of water, already worshipped according to religious rites. Then the plaintiff was to take out one of the grams out of water. If he got the white gram he was declared successful.¹⁷⁰

IV

OTHER TOPICS

(i) *Money Disputes:*

Small causes for money due from debtors were generally disposed off by the creditor himself, as he had customary powers of enforcing his dues, by detaining the debtor, or if the debtor was a man of power, a Jasood or peon was placed at his door and dunned him to pay the debt. This 'dunning' of the debtor seems to be an ancient Hindu system and known during the period under review as 'Dharana' (धरण).¹⁷¹ The debtor had to discharge the daily expenses of the peon.^{171a}

If it became impossible to recover the debt by such means as *Dharma* or *Tagada* (importunity), the suit was brought before the public officer, with the usual offer on behalf of the prosecutor to surrender generally a fourth share to government as present or fee (*Harki*).¹⁷²

Sometimes the government officer convened a *Panchayat* to decide the suit.¹⁷³ In some cases the property of the debtor was

169 SCS 7, p. 28. BIMS (1841), p. 55. SL p. 18. PD 7, p. 150.

170 Appendix-B I, No. 1.

171 KANE, *op. cit.*, III, p. 440. STEELE (1868), *Law and Custom of Hindu Castes*, p. 267.

171a SPD 45.48.

172 PD 2.1, 11, 17, 18, 19, 21, 25, 26, 29, 30 etc. PD 7.530, 542, 551, 553, 556, etc. (Under the Peshwa Madhvav I, one-fifth share was taken as government fees instead of one-fourth).

173 PD 2.17. PD 7, pp. 167, 178.

attached.¹⁷⁴ It is not certain whether there was civil imprisonment for non-payment of debt.¹⁷⁵

According to LUMSDEN, cases for money transactions were, sometimes, decided in six months, usually in a year and seldom protracted beyond a year and a half or two years. Cases for a few hundred rupees were disposed off in one or two months.¹⁷⁶

(ii) *Treasure Trove:*

Private digging for securing some unknown treasure was never allowed and persons who dug the land secretly were fined severely even if they obtained nothing.¹⁷⁷

(iii) *Boundary disputes:*

When ordinary means of settling a boundary dispute failed, recourse to trial by an ordeal was taken and in such cases the Mahar (village watchman from an untouchable caste) of the village had to undergo the ordeal on behalf of the Patel of the village.¹⁷⁸ The presence of the government karkun was absolutely necessary. The ordeal took place mostly on the boundary lines, before the temple of the local deity and in the presence of a *Majlis* consisting of government officers and co-villagers.¹⁷⁹

In a document of boundary dispute about some villages under the fort Torna dated 1632, the boundaries were fixed by the Mahar of the village, walking over the boundary lines, with a cow by his side.¹⁸⁰ In another similar case dated, 1618 A.D., the parties agreed to the final decision of the *Gota* by swearing on 'Jawar' corn.¹⁸¹ Trial by *Rava* ordeal was often resorted to for the same.¹⁸²

In a certain boundary dispute dated 1744-5, one of the Patels of the village walked on the correct boundary with a cow-hide on

¹⁷⁴ *PD* 1, p. 182. *PD* 2, p. 20 and 7, p. 165.

¹⁷⁵ *PD* 2, p. 1.

¹⁷⁶ Appendix-B V, *Lumsden's Report*, X.

¹⁷⁷ *PD* 1, p. 193, 7. pp. 110, 15, 16. *PD* 8, pp. 109, 110.

¹⁷⁸ *SCS* 2.93 and Appendix-B I, No. 29.

¹⁷⁹ *MIS* 15.290, *SL*, p. 11., *BIMQ* VII, p. 9. *SCS* 2.93, *PD* 7.545.

¹⁸⁰ *SCS* 5.950.

¹⁸¹ *MIS* 18, p. 11.

¹⁸² *BIMQ* VII, p. 9. *SCS* 2.93 and *SL* pp. 11, 41.

¹⁸³ *PD* 1, p. 131.

his head, a garland of 'Tulasi' leaves and a shoe of 'Pandhari' (populated part of the village) tied round his neck. Then a fixed period was allowed to pass for the manifestation of Divine confirmation. Afterwards the boundary was lined with stones. The Patel had to undergo a penance (*Prayaschitta*) for washing off the sin of wearing the cow-hide. The report of the trial was then communicated to the government and a 'Watanpatra' was issued in favour of the successful party.¹⁸³

In a boundary dispute between the village Urun and Borgaon, dated 1771-2 A.D. the Patel of the Urun performed a 'kriya'. He walked round the alleged boundary with a cow-hide on his head and a pot of water from the river Krishna in his right hand. The other party opined that as the pot of water seemed too heavy for the Patil and a snake was seen on the way (which was a bad sign) the ordeal was unfavourable to the villagers of the Urun. Thereupon the Borgaonkar consented to go through the 'fire ordeal' at Pashan, near Poona, before the God Somesvara for final decision. The hands of the Patil of the said village were burnt during the process and so he lost his suit. Government 'Najar' or a present of rupees 10,500 was levied on the people of Urun, in whose favour the suit was decided.¹⁸⁴

The above method of settling boundary disputes greatly corresponds to the one described in Hindu Law Books.¹⁸⁵

¹⁸⁴ PD 7, pp. 179, 65.

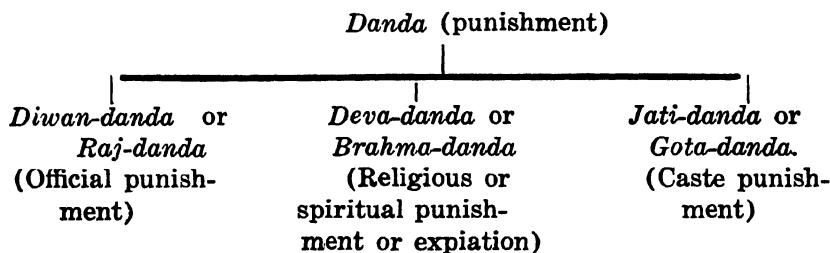
¹⁸⁵ Cf. 'Yājñavalkya', II, V. 152 and *Mit.* on it. KANE, *op. cit.*, III, pp. 503, 505.

CHAPTER VI

CRIME AND PUNISHMENT

So far we have studied the judicial institutions which pertained to the administration of civil justice. The present chapter deals with the institutions which administered different kinds of punishments.

It seems from the evidence at our disposal that during the were often ordered specially for crimes against state, during his times.⁸

Of these the *Diwan-danda* is, royal punishment and the state has separate department to administer it in order to maintain peace and order, while the *Deva-danda* and the *Jati-danda* are religious and social punishments respectively and they are closely related to each

---

¹ *BIMQ* XXVIII (iii-iv) No. 12. *SPD* 43.9, *PD* 8.892, *Ibid*, 7.592 and *CCV*, p. 41.

The following passage deserves our notice—

“.....देवदण्ड किदृष्ट तीर्थविधकम् युक्त ब्राह्मणोदान शुशूर्जा अलंकार भूषण ॥ राज्यदंड कीदबा ॥ जे ग्रामी कर्म वर्तले तेथे जे ब्राह्मण अतित आभ्यागत आगांतुक त्यास राजा आपले सत्ते करून त्याचा विभाग शाश्वतसंमतप्रमाणे तो या प्रति धर्म करविवतो ॥ जातिदंड किदबा ॥ जातीस विभाग द्रव्य येह्ल त्याप्रमाणे कोणि हुमुक्षित वृद्ध ॥ किंवा मृत्यु सुतक ॥ विच्छा ॥ अबला अनाश्रय तयेस ॥ कों उपवरि तयेस की प्रहटटाकङ्कृप व पंच ब्राह्मणमोजन ॥ या रिति जे द्रव्य येह्ल त्याचा व्यय अध्यान संपादावा ॥ व आध्यानजातिवर्गांचे तयाहि त्या समागमि भोजन-संपादावे ॥ यास पांच ब्राह्मण भोजन वैश्वदेव साक्षेत्रि ॥ हा अनुकम पुरुषदृढ ॥...”

—‘*Mahikavatichi Bakhar*’, p. 55.

This passage explains in detail the nature of the threefold punishment and it is clear from the following pages that the system was followed partly till the end of the Maratha Raj.

other. The official or royal punishment is treated in section I and the latter two are jointly dealt with in section II.

I

Diwan-Danda (Royal Punishment)

PERIOD I (1300-1750 A.D.)

There is no evidence as to how crimes were punished during the pre-Shivaji period. It appears that, the Deshamukh and the Deshapande tried petty causes and those of greater consequence were sent to the Sultan.²

As everywhere else Shivaji was quite strict in the punishment of crimes, and severe punishments such as mutilation of limbs were often ordered specially for crimes against state during his times.³

PERIOD II (1750-1818 A.D.).

As already discussed in Chapter III, the Maratha State was divided into separate principalities after 1750 A.D. The present subject can, therefore, be treated as under—

I—Criminal justice under the Peshwas.

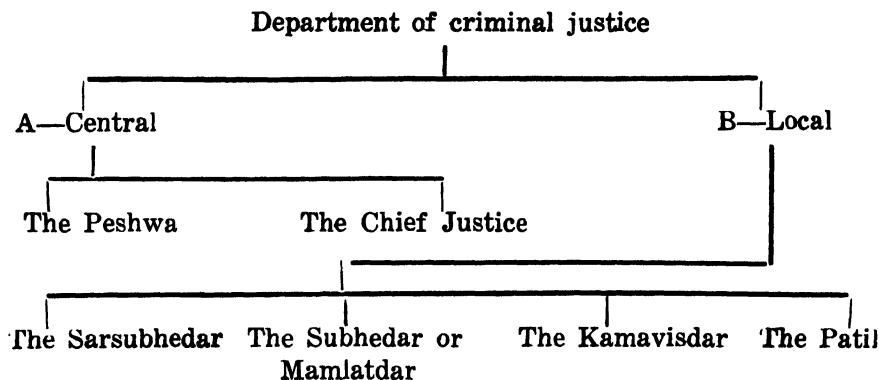
II—Criminal justice under the Sardars of the Peshwa.

III—Criminal justice under the semi-independent Sardars of the Satara Raja such as the Raja of Nagpur.

I—UNDER THE PESHWAS:

(i) Different authorities who administered criminal justice can be given in a table as under:—

² SCS 2.335, SCS 1.25, 48 and PSIH 3.15.
³ .SCS 2.253. 'Marathi Daftars, 3.11.

Jurisdiction, Powers, etc.

A—Central Authorities

The Peshwa or his deputy: The Peshwa was the highest judicial authority within the territory of his domain by virtue of the *Jagir* tenure and the '*Mutalqi Shiqqa*' bestowed upon him by the king. In his absence his deputy conducted his work of criminal justice.

The Chief Justice: Next to the Peshwa was his chief Justice who had jurisdiction over civil as well as criminal cases. Ramashastri and his successors in office tried cases referred to them by the Peshwa.⁴

B—Local Authorities

The Sarsubhedar, the Subhedar or Mamlatdar and the Kamavisdars: Their powers were never defined. They could decide petty suits themselves. But in other matters they were obliged to report them and to receive the instructions from the court (or '*Huzur*') at Poona, before disposing them of.⁵ Only those who held the '*Mutalqi*' seal of the Peshwa had the power of life and death and not others.⁶

The Patil: As a revenue officer he exercised extra-ordinary powers over the village. He can fine as well as confine any one,

⁴ Appendix-B IV, Nos. 47, 55, 65. Appendix-B V, LUMSDEN'S *Report*, II, PD 7. 591, 616, SPD 43.152.

⁵ All the orders pertaining to crime, published in the Peshwa Diaries are of this nature, for example, PD 7.624, 625. *Ibid* 8.870, 871, 893, 905, 907, 908, 910, 932, 933 etc.

⁶ EIP (1826) IV, pp. 230, 271.

though his powers were nowhere expressly stated, yet his discretion was tolerated, as it was expedient.⁷

(ii) *Law Books:* Hindu Law Books or the Smritis were consulted in cases against morals and religion.⁸ Otherwise the only rule seems to have been the custom of the country and the Magistrate's notice of expediency.⁹

(iii) *Criminal Proceedings:* The institution of a suit—It was the duty of the government to punish the crimes and so the Magistrate (Sarsubhedar, Mamlatdar, etc.) was to act upon the information supplied to them by any police officer such as the Naikwadi, the Berad or the Karkun.¹⁰ The aggrieved person, could also directly bring his complaint to the Magistrate authorised to take cognisance of the same.¹¹

Trial: The local officers, such as the Subhedars and the Mamlatdars, made detailed inquiries into the causes brought before them. Those of petty crimes were tried by themselves,¹² while those of severe offences were reported to the Peshwa, after taking down the Jabanis or depositions in writing of the witnesses and the statement of defence by the prisoner thereupon. Then the culprits were punished according to order of the 'Huzur' i.e. the Peshwa.¹³

In cases of doubt, the chief public officer would generally consult the officers concerned and perhaps employ a committee of them to conduct an inquiry, if necessary. But it does not seem that, there was a regular trial by a *Panchayat* in criminal cases.¹⁴

The following observations of ROBERTSON deserve our notice from this point. "Criminal justice among the Marathas was some-

7 *EIP* (1826) IV, p. 230.

8 *SPD* 43.61, 110.

9 *FORREST, Elphinstone*, p. 310.

10 *PD* 1.334, 335, 2.78, 80, 98, 99. 7.594, 597 etc. 8.883, 889, 893, 921, 931 etc.

11 *PD* 1.309, 311, 312, 328. 2.62, 67, 69, etc. 7.611, 612, 613, etc. 8.880, 913, 916, 917, 924, 925, etc.

12 Appendix-B I, No. 2, 3, 23A.

13 *PD* 1.315, 329 etc. 7.625, 626. 8.905, 907, 908, 910, 932, 933, *CCV* pp. 83(4), 35(7), 41(1) (*Jabani*). *EIP* (1826) IV, p. 250.

14 *PD* 2.82, 7.591. *SPD* 43.62. Appendix-B IV, No. 30. *FORREST, Elphinstone*, p. 309.

times summary and sometimes dispensed only after minute investigation..... When there was doubt, it was customary for several government servants to be ordered to sit as a court of inquiry, or as jury on trial of a criminal. These men were collectively not termed as the *Panchayat* though their assembly had all the essential properties of one. They were always servants of the government and never selected from the people. The culprit had no power to demand such an assembly. If the prince willed it, it sat, but not otherwise. Its duty was merely to give verdict of 'guilty', of the degree of guilt if partly guilty, or of 'not guilty'. The punishment was awarded by the prince...."¹⁵

Execution of a punishment: Local officers executed the punishments ordered by their superior. The punishment for death was executed by tying to the foot of an elephant, branding, blowing from a gun, beheading etc. When criminals were deprived of limbs, they were left on the spot, but people were not prevented from helping them. Such punishments were quite rare, however previous to any punishment for heinous crimes branding was sometimes ordered.¹⁶

Process to compel attendance: In a certain case, the father of a culprit who had absconded, was taken responsible for the son's crime and fined.¹⁷ Sometimes the family of the accused was sent to prison in a fort dungeon.¹⁸ In another instance, the whole community was held responsible for the production of an absconding convict and its Watan was attached.¹⁹

Appeals: If the accused thought that injustice was done to him by the local government officer, he could bring his complaint to the Peshwa at Poona. In that case the previous decision was revised and a new and more suitable sentence was passed. In some cases fines levied by the local officers were reduced.²⁰

(iv) *Investigation of crimes:* It was the chief duty of the police to investigate crimes. But sometimes special officers were

15 From Peshwa Daftar, Poona.

16 PD 7.624, 625. EIP (1826) IV, p. 231.

17 PD 2.102.

18 PD 8.603.

19 PD 2.72.

20 SPD 43.149 and 39.140. PD 2.75, 77.

appointed to inquire into offences such as sorcery, cow-killing and theft, when their number increased heavily.²¹ Offences pertaining to morality and religion, were generally decided with the help of the castemen and learned Brahmins of the holy places.²²

It appears that the system of flogging in order to get the confession from the convicts was in vogue.²³ In important cases a special karkun was appointed for a thorough investigation.²⁴

In cases of theft, committed in villages it was the duty of the village headman to investigate it. If it were traced to another village with marks of foot-prints etc. the headman of that village was to trace it further. If the real offenders could not be traced beyond a certain village, in the manner just referred to, the inhabitants of that last village were held collectively responsible for the recovery of the stolen property.²⁵ This system of tracing theft is also mentioned by the Hindu-Law-Givers.²⁶

II—CRIMINAL JUSTICE UNDER THE SARDARS OF THE PESHWA

The jagirdars had jurisdiction over criminal cases by virtue of their jagir tenure, and great military commanders had the power of life and death.²⁷ About the criminal justice under the Sardars of the Peshwa, in Central India, MALCOLM observes as under—

"Criminal cases are referred to the Prince of the country, unless under circumstances where prompt military execution is deemed necessary. No officer under the rank of Sirsubha, or governor and commander of a province (who has had specific power delegated to him) can inflict the punishment of death.

If a murder or robbery be committed, the party or parties suspected are apprehended and examined by the manager of the town or district, who either hears the case himself, or calls in the aid of

²¹ *PD* 8.926-7 and 5.240. *SPD* 22.277.

²² *PD* 2.56 and 8. p. 107.

²³ *PD* 8.900.

²⁴ *PD* 8.938-9.

²⁵ *PD* 1.313, 320, 325. *SPD* 43.166. Appendix-B IV, Nos. 69, 79.

²⁶ KANE, *op. cit.*, pp. 167-8.

²⁷ *EIP* (1826), IV, p. 271.

a Panchayat or tribunal of not less than five of the principal functionaries or inhabitants, to investigate the circumstances. The local officers of government, the *Furnavese* of the district, the *Zumindar* and the *Canoongo* or keeper of the land records, are invariably members of this court of inquiry, for so it may be called.

An abstract of the evidence and opinion of this description of the *Panchayat*, which often conducts its proceedings in the presence of the collector is transmitted to the Diwan who after receiving the orders of the Prince, directs that the prisoner be either released or punished. These *Panchayats* are called by petty Maratha collectors, more perhaps, for their own safety, than from any regard for the form of substance of justice..... Powerful governors of provinces are not so guarded and often determine without any reference. Panchayats are seldom called in criminal cases, when the offence is committed in the capital or its vicinity; but in such cases they are at times assembled, and when the abstract of proceedings is submitted to the Prince, he takes the opinion of a Shastree or learned Brahmin, regarding the sentence that should be awarded, and the punishment is usually in conformity with the Hindu Law.

The *Zamindar*, *Chowdries* and *Mehturs* though they are deemed the natural protectors and advocates of their tribes, are also the supporters of order and authority and as such, bound to prosecute and punish offenders.”²⁸

III—CRIMINAL JUSTICE

Under the semi-independant Sardars of the Satara Raja: The Pratinidhi and other members of the Rajmandal administered criminal justice within their own territories, by virtue of the jagir tenure.

JENKINS gives the following information about the criminal justice under the Raja of Nagpur:—“The Raja in person or the Kamavisdar administered criminal justice. Patels of villages imposed small fines, but all of any consequence were referred to the officers of governments.”²⁹

---

28 MALCOLM, *Central India I*, pp. 556-7.

29 JENKIN’s Report, p. 268.

II

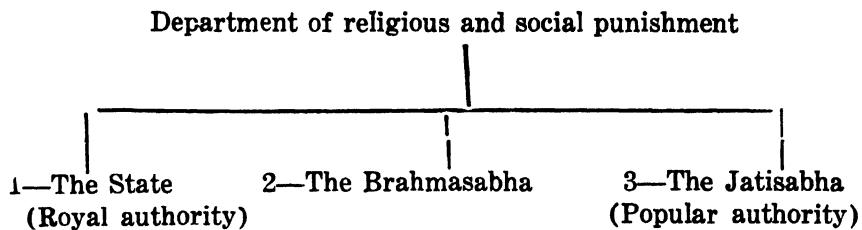
Deva-danda (Expiation) and Jati-danda (Caste-Punishment).

I—DEVA-DANDA AND JATI-DANDA

After going through the official or royal punishment as described in the last section, an offender had to undergo, in addition, a penance or expiation so as to purge himself of the sin of his crime and to become fit to perform religious rites of his caste. This was known as *Deva-danda* or '*Prayaschitta*'. After that in order to become worthy of social contact, he had to give a dinner, according to his capacity, to the members of his caste which was looked upon as *Jati-danda*.³⁰ Thus going through this triple process of punishment, he would finally become free from his offence.

II—THE AUTHORITIES TO ADMINISTER DEVA-DANDA AND JATI-DANDA

Different authorities responsible for the religious and social punishment can be classified as under—

The composition, jurisdiction and functions of these authorities according to different periods in the history of Maharashtra are described in the following pages.

PERIOD I (1300-1650 A.D.)

(i) *The State*: As already seen in Chapter V the Sultans of the Deccan did not interfere with the personal law of the Hindus.³¹

30 *Vide* Footnote No. 1.

31 *Vide*, Chapter V.

Therefore whenever cases pertaining to social and religious matters of the Hindus or their caste problems were brought to local government officers, they either referred them to indigenous authorities such as the Brahmasabha or the *Jatisabha*, or settled them with the help of a *Majlis* of the *Diwan*, the Brahmasabha and the *Gota*.³²

(ii) *The Brahmasabha and the Dharmadhikari*:³³ The office of the *Dharmadhikari* (Public Censor), who was the head of the *Brahmasabha* belongs to the Hindu period.³⁴ As other indigenous offices, it was also recognised as a 'Watan' by the Sultans of the Deccan and the earliest documentary reference to the *Dharmadhikari Watan* is dated 1488 A.D.³⁵ It was his chief duty to maintain social and religious order amongst the Hindus and to order expiations to those who degraded themselves from their castes by violating caste regulations, with the help of the *Brahmasabha* of the place.³⁶

(iii) *The Jatisabha*: The members of the caste could expel the person who had disobeyed the caste-customs and would not readmit him till he had gone through the penance prescribed for his offence and executed by the *Brahmasabha*.³⁷

Thus the *Brahmasabha* and the *Jatisabha* seem to have helped much to preserve the integrity of the religious and social order of the Marathas during the Sultanate period.

PERIOD II (1650-1750 A.D.)

(i) *The State*:

1. *The Maratha king and his spiritual jurisdiction*—

The founder of the Maratha State crowned himself according to Vedic rites.³⁸ As a Hindu monarch he became both temporal

³² *SCS* 2.294-5, 353, 355-6, 359. *ASS* 1.116, 179.
MIS 20.184-5.

³³ The *Brahmasabha*; for its composition, jurisdiction and functions, vide Chapter IV.

³⁴ *Athalye I*, p. 9. (An inscription about the *Dharmadhikari* of *Rajapur Mahal*, from Ratnagiri district, dated 11th November 1191 A.D.).

³⁵ *BIMS* (1841) pp. 49-53 and 198-5.

³⁶ *Ibid. MIS* 20.184-5. *Athalye I*, p. 9 and No. 98. *SCS* 2.298-9.

³⁷ *SCS* 2.294-5.

³⁸ *Sabhasad*, p. 88.

and spiritual or ecclesiastical head of the Maratha State. He, therefore, in order to conduct the social and religious matters in a proper way, included a special minister in his council (*Rajmandal*) known as the '*Nyayashastrī*' or '*Panditrao*'.³⁹

The Maratha king himself or his appointees had no original jurisdiction over social or religious offences. Such causes, if brought to the government, were tried with the help of the *Brahmasabha* or the *Jatisabha*. The state or its officers acted merely as an intermediary and as an executive authority, between the parties and the *Brahmasabha* or the *Jatisabha*.⁴⁰

2. *The Panditrao*:

The Kanu Jabta records his duties as under—⁴¹

"He should have jurisdiction over all religious matters. He should investigate the truth, by judging what is right and what is wrong. He should put his sign of approval on all papers relating to conduct (*Ācāra*.) Law (*Vyavahāra*) and the penance (*Prāyaścitta*). He should perform charity (*Dāna*) and appeasement of deities (*sānti*) at proper times." A certain memorandum describing the dress of the ministers records that he was to receive the dress as that of the *Amatya* or the Finance Member, except the sword and the shield.⁴² His salary was ten thousand hons per year.⁴³

The following persons held the office:

Raghunath...under Shivaji.⁴⁴

Moreshvara...under Shivaji and Sambhaji.⁴⁵

Shrikaracharya...under Rajaram.⁴⁶

Mahadaji Gadadhar....under Shahu (1709-10 A.D.).⁴⁷

39 *SL* 4, p. 123 and p. 129.

40 *BIMI* (1835), pp. 294 ff. *BIMI* (1836), pp. 13 ff. *BIMA* (1834), pp. 93 ff. *MIS* 8.40 and *AVV* 1, p. 340.

41 *SL* 4, pp. 123 ff.

42 *Aitihasik Patre Yadi* (1930), p. 33.

43. *Ibid.*

44 *BIMS* (1837), p. 92, No. 2. *BIMS* (1836), pp. 163 ff. *New History of the Marathas*, p. 215.

45 *PSS* 1897-9, 2098, 2100 etc. *SCS* 9.57, *MIS* 8.40 etc.

46 *SCS* 9.94 and *SL* 5.54.

47 '*Peshwa Daftari Sanada patratil Mahiti*', p. 348.

Mudgalbhat . . . under Shahu (1710-1 A.D.).⁴⁸

Ragho Mudgal . . . under Shahu (1727-8 A.D.)

Dhondo Upadhyा. }
Haibatrao Dhondo } under Ramaraja (1750 A.D.)

Ramachandra Raghunath (1772-3 A.D.)

Raghunath Ramachandra.⁴⁹

(ii) *The Brahmasabha*: The traditional rights of the *Brahmasabha* to try the religious and caste disputes and to administer penances to those who violated the caste, and religious regulations were recognised by the Maratha rulers.⁵⁰

(iii) *The Jatisabha*: The members of different castes were permitted to decide the causes regarding adultery, assault, and the like, which affected the caste integrity.⁵¹

PERIOD III (1750-1818 A.D.)

(i) *The State*:

1. *The Peshwa*: The Peshwa continued the old system and tried offences against religion and caste with the help of the *Brahmasabha* and the *Jatisabha*.⁵²

2. *The Chief Justice at Poona*: He derived his social and religious jurisdiction from the Peshwa and punished social and religious wrongs by administering penances with the help of the *Brahmasabha*.⁵³

(ii) *The Brahmasabha*: It continued to work as before and ordered expiations to those who degraded themselves from their caste by committing offences against morals, religion and persons.⁵⁴

48 *Ibid. Decisions*, No. 17.

49 PDSP. *Mahiti*, p. 848 'Bharatavarsa' (1819), parts 8-9. (*Nyaya-shastri Panditrao yanchi Bakhar*).

50 Vide, footnote No. 40.

51 *BIMQ* II, pp. 134, 135. *PD* 1.292, 343. 2.56 and *AVV* 1, p. 340 etc.

52 *SPD* 48.7, 9, 69. *PD* 7.762, 763, 765. *MIS* 21.128. *PD* 8.1144, *SPD* 43.118. *PD* 5.235 242. (A decision of a caste dispute given by the Pratinidhi was to be confirmed by the Peshwa. cf. *PD* 7.762).

53 *SPD* 43.50, 52, 56, 107 etc. *Appendix-B* III, Nos. 3, 6, 7, 8, 9.

54 *ASS* 1.181-203. *SPD* 43.44, 52, 69. *PD* 8.1144. *Appendix-B* III, Nos. 3, 6.

(iii) *The Jatisabha*: The members of the caste assembled to decide caste problems were named '*Daiva*'⁵⁵ and the '*Daiva*' expelled the members of the caste who had committed wrongs against caste.⁵⁶

(III) PROCEDURE IN EXPIATION:

As already seen it was the customary right of the Brahmins of the holy places to administer penances to those who submitted to them.

In cases of offences which were directly punished by the State, the government at the completion of the punishment, dispensed penances, in addition, to the offenders concerned through the agency of the Brahmashabha and thus helped them to restore their own castes. Naturally in such cases government levied both *Raj-danda* and *Brahma-danda*, according to the capacity of the culprit, but the latter was spent for his purification and handed over to the Brahmins, by the local public officers.⁵⁷

In other cases, involving social and religious offences, the persons expelled were expected to visit the Brahmins of the holy places directly, or with a letter from his caste people or the public officer, requesting them to purify him.⁵⁸ Then he had to get the permission of that place for performing penance, paying the government fees.⁵⁹

Full repentance was necessary on behalf of the offender and so a detailed statement, describing the offence and his full repentence for the same was taken down before performing the penance, which was known as '*Doshapatra*'.⁶⁰ Then he was to go through the prescribed rituals, at the end of which a letter of purification or '*Shuddhipattra*' was given in his favour which was often attested by the Brahmins of the place.⁶¹

55 CCV, p. 41. SPD 43.9 and ASS 1.171, 172.

56 ASS 1.187, 190, 192, 197, 198, 203 etc.

57 PD 7.624, p. 223. Ibid, 8.882, 889. Appendix-B IV, Nos. 55, 56, 65, 67.

58 ASS 1.184-7, 189-98 etc. BIMS (1837) p. 92, Nos. 3, 4, Ibid. Nos. 1 2, 6. SPD 43.56, 107, 153. Appendix-B IV, No. 106.

59 ASS 1.181-3, 188, 199. Appendix-B IV, Nos. 126, 128.

60 ASS 1.184-7 and 189-98.

61 BIMS (1837), p. 92, No. 7. ASS 1.200, 203. PD 1.384.

Readmitting into one's own caste: (Jatidanda): When an offender had gone through the process of *Deva-danda* or expiation he returned to his native place, showed the letter of purification to his castemen and requested them to allow him to re-enter in his caste. Then in order to become fit for social intercourse, he had to give them dinner with sweetmeats according to his capacity which was looked upon as the *Jatidanda*.⁶²

The above process of readmitting was known as *Pāṇktipāvana* (पांक्तिपावन- fit for common board) and 'Gotai' (गोताई) in the lower classes.⁶³ Sometimes government help was taken by a person expelled if the caste people refused to readmit him.⁶⁴ If an excommunicated person voluntarily accepted another caste he was separated from his relations by a religious process known as '*Ghatasphoṭa*'.⁶⁵

(IV) RECONVERSION TO HINDUISM: It seems that during the 17th and 18th centuries, persons forcibly converted to Islam were readmitted into Hinduism, only within a short period after the conversion and not otherwise.⁶⁶ This period extended to eight years in the case of Netaji Palkar.⁶⁷

62 Vide, footnote No. 1.

63 'Pāṇktipāvana'—ASS 1.200, 203, ASS p. 108. SPD 43.22, PD 1.384. 'Gotai'—PD 2.333, and 7.750, 761 and 763. BIMQ VIII (iii), pp. 21-5 (good example).

64 PD 1.382, 383 and 384.

65 MIS 20.189.

66 BIMS (1837) p. 92 No. 2. MIS 8.40. BIMS (1837), p. 92, Nos. 3, 4 and PD 1, p. 215. BIMS (1837), p. 92 No. 1, SPD 43.8, 25, 140. PD 8, p. 264 and 270.

67 'New History of the Marathas', pp. 181, 218.

CHAPTER VII

POLICE AND PRISON

I

Police

After having seen the nature of crime and punishment, in the last chapter, we shall deal with the machinery employed to prevent crimes and apprehend the criminals.

PERIOD I (1300-1650 A.D.)

There was not a special department of police. Local revenue officers both royal and indigenous viz. the Jagirdar, the Mokasdar, the Havalidar, the Thanadar, the Deshamukh and the Mokadam, were responsible for maintaining peace in the country within their jurisdiction.

A special platoon of Naiks headed by a 'Sargurho' (सरगुर्हो) was, sometimes attached to the Pargana or district places. The 'Chorgasti Naik' (चोरगस्ती नाईक) guarded the kasba and the Paragana towns, while the village watchman helped the Mokadam in the village.¹ In a large number of cases, the 'Naikwadi' or the 'Sargurho' is found to be Muslim, while the Naiks are often Hindus and sometimes of predatory tribes, such as the Ramoshi, the Bhil, or the Mang.²

In important towns and in the capital a special officer in charge of police known as *Kotawal* was sometimes appointed. He was responsible for the safety of the citizens and their property in towns. He was to maintain peace and order in the capital. A large establishment of Naiks was placed under him.³

¹ Appendix-A I, *Naiks or Naikwadis only*—Nos. 2, 7, 12, 13, 22, 28, 30, 36, 38
(चोरगस्ती नाईक) 41, 49, 53, 57, 59, 62, 63, 65, 66, 68

(कर्यात) 72 (a town).

Platoons—Nos. 9, 20, 35, 36, 38, 40, 42, 61,
PSIH 1.67 (*Mirasi Naikwadi* and his establishment).

² Ibid.

³ BIMQ XXVIII (iii, iv) pp. 2, 3. ASS 1.116. IA 51.126. (continued)—

PERIOD II (1650-1750 A.D.)

A new chain of the police officers appears with the advent of independence in Maharashtra viz. the minister in charge of the division, the Sarsubhedar, the Subhedar, and the Mokadam.⁴ The old system of guarding the local divisions with the help of the *Naik*, *Naikwadi* and the village watchman also continued as before.⁵

The sepoys maintained by Shivaji for garrisoning his forts, were termed *Gadakaris* and a part of each garrison consisted of Ramoshis and Mangs; the former who lived in the fort, in such circumstances were termed *Berads* and the latter *Metakaris*⁶ (=living on Metas i.e. posts near the fort). It seems that government sepoys posted to defend travellers from thieves in hilly districts were also known as *Metakaris*.⁷

PERIOD III (1750-1818 A.D.)

(i) *In the domain of the Peshwa*: There was no centralised system of police. The local government officers were the head of the police of their division and in the Paraganas (districts) and in Mahals (Talukas) the Mamlatdars or Subhedars and Kamavisdars maintained peace and protected the property of the citizens. The Sarsubhedar, if there be any, had control over all of them. A body of 'revenue police' known as *Mahal Shibandi* was attached to their establishment for keeping order in their respective division.⁸

In a village the Patil was responsible for the safety of villagers. The village watchman who was called '*Tallyari*' in the Karnatak, '*Jagalya*' in Khandesh and '*Veskar*' in the Maratha country, helped the Patil in his work. In the Karnatak generally he was '*Berad*'

(continued from p. 115)

It appears that the officer in charge of a fort establishment was also known as *Kotawal* during the 15th and 16th centuries. Cf. IA 49 pp. 91, 127. 50, pp. 2, 6 etc. The office can be traced to the Bahamani period. Cf. BRIGGS II, pp. 435, 502 and 527.

⁴ Shri S. K. P. I. Nos. 10, 11. PSS. Nos. 1485-6.

⁵ Appendix-A I, Nos. 81, 82, 88, 90, 113 etc.

⁶ EIP (1826) IV, p. 235.

⁷ SCS 5.771.

⁸ *Sarsubhas*—PD 3.432 and 6.645, 646 and 658.

Mamlatdars—PD 6.758, 765 and *Kamavisdars* PD 7.441-4.

Mamlatdars—PD p. 58 758, 765 and *Kamavisdars* PD 7.441-4.

by caste, while he was a '*Dhor*' or a *Bhil* in the other two provinces. It was his chief duty to watch the strangers and suspicious people and to detect thieves.⁹ The last village to which the theft was traced by him was often collectively fined for its recovery.¹⁰

Whenever theft and robberies became more frequent horsemen (*Shiledars*), foot-soldiers (*Hashams*) and infantry with guns (*Gardis*) were sent by the Peshwa from the capital, at the request of the officer of that division.¹¹ Sometimes they were directed to entertain additional armed peons known as '*Sanadi Pyadas*' (सनदी प्यादे).¹² The services of the sepoys from fort garrisons were often made available to them.¹³ Besides these the '*local militia*' or '*Shetasanadi*' (शेतसनदी) Naiks and peons were always at their disposal.¹⁴

The towns were guarded by the *Berads* or *Ramoshis*.¹⁵ A security bond was often taken from them at the time of their appointments, promising to make good all property stolen in the town or in its neighbourhood.¹⁶ They were paid partly by the government and partly by the people.¹⁷ Occasionally a special officer called the *Faujadar* was appointed in important towns and had to work under the revenue officer of the division.¹⁸

A special police establishment headed by an officer known as the *Kotawal* was kept in cities like Poona, Ahmedabad, Trimbakeshwar and others.¹⁹

The Poona Kotawal: During the regime of the Peshwa Balaji Bajirao, Poona became the chief capital of the Maratha Empire and the main centre of political activities of the Marathas. At the beginning of his reign the Peshwa Madhavrao, therefore, created for the

9 FORREST, *Elphinstone*, p. 303.

10 *PD* 1.320.

11 *PD* 8.953, 956, 960 and 962.

12 *PD* 7.635-6 and 8.957.

13 *PD* 8.961, 966.

14 *EIP* (1826) IV, p. 276.

"The *Shetasanadi* Naiks are hereditary. They hold the command of the *Shetasanadi* (peons) in their Tarf and have an additional assignment of land in proportion to their rank". *EIP* (1826) IV, p. 668.

15 *PD* 1.333-5 and *PD* 8.954, 958, 963.

16 *Ibid.* 8.958.

17 *PD* 8.954, 958, 963.

18 *PD* 8.955.

19 *PD* 7.628-31.

first time a regular office of the Kotawal or the City Prefect, in 1764 with a view to maintaining peace and order in the capital. The Kotawal was independent and directly responsible to the minister of the Peshwa.²⁰

He had a large establishment consisting of mounted and foot-police. The Chaukies were placed in and about the city, parties of mounted police patrolled outside, and there were frequent rounds of the 'Shibandis' going inside the town throughout the night. A gun was fired at 11 O'clock, after which no person could stir out of his house unattended by a police until 4 O'clock in the morning, when with another signal of the gun, the curfew ended.²¹

Besides the police duties, the *Kotawal* had powers to settle trifling disputes and to redress petty grievances. Thus he acted in two capacities, as a Superintendent of City Police and City Magistrate.²² In addition to these he had also to perform miscellaneous municipal and P.W.D. duties which are not connected with our present subject. He exercised his jurisdiction only within the limits of the city and there also he had no power over the military and guards of the Peshwa's palace, who were under the control of the army officers.²³

The names of persons who held the office are as under:²⁴

<i>Balaji Narayan Ketkar</i>	A.D. 1764.
<i>Baburao Ram (Pendse)</i>	1767.
<i>Janardan Hari Vartak</i>	1767-8.
<i>Keshavrao Ballal Ketkar</i>	1770-71-72.
<i>Dhondo Bavaji</i>	1773-4.
<i>Anandrao Kashi</i>	1775-6. 1779 to 81. 1793-94.
<i>Ghashiram Savaladas</i>	1777-8. 1782 to 91.
<i>Anandrao Bhikaji</i>	1791-2.
<i>Baloji Niloji</i>	1795-6.

20 *PD* 7.629 and 8.946. (*ASS* 3.115, refers to a Kotawal of Poona in 1718 A.D.).

21 *EIP* (1826) IV, p. 238.

22 *PD* 7.633 and 8.964. '*Poona in Bygone Days*', pp. 104 ff. records offences tried by the Kotawal.

23 *Ibid.*

24 The list is prepared with the help of documents in the '*Kotawali Rumals*' from the Alienation Office records, Poona; for details refer to the article by the present writer, read before the weekly meetings of the *BISM*, Poona, dated 21st January 1948.

The old integrity of the office was never maintained under Bajirao II, and *Kotawals* were changed at his whim and will.

Fair arrangements at holy places: Additional police force was posted at holy places in order to maintain peace and order during the festivals and the pilgrimages.²⁵

(ii) *The Police Management in the domain of the Sardars of the Peshwa in Central India—*

MALCOLM observes as under—

"It is solely regulated by the Collector of the district who entrusts it to petty officers, termed Thanadars, who are posted in different places with small parties, and whose duty is to apprehend murderers, thieves and other delinquents. In large populous towns, where a good police is of most consequence, it is placed under an officer called the Kotawal, who has an establishment of armed men for the apprehension of malefactors and offenders of every description. A discretionary power of fine imprisonment, slight punishment, is vested in this person."²⁶

(iii) *The Police Management in the domain of the Raja of Nagpur:* JENKINS observes as follows—

"There was a large establishment of *Harkaras* scattered over the country, for obtaining information on all subjects and the Kama-visdars of Paraganas as well as the Patels of the villages had ample means for preventing crimes and apprehending offenders had they been properly supported by their superiors, in this branch of their duty...The system was not properly planned....."²⁷

II

Prisons

PERIOD (1750-1818A.D.)

There is no evidence at our disposal about the prison management during the pre-Peshwa period. The following information is on the record about the Peshwa-period.

25 PD 2.113, 7.472 and 8.956, 964 and 965.

26 MALCOLM, *op. cit.*, pp. 553-4.

27 JENKIN's, *Report*, p. 270.

Prisons: As already seen in the last chapter, the punishment by fine was more in practice than by imprisonment.²⁸ The development of a regular prison system was thus quite impossible. Some rooms in forts popularly known as the '*Bandikhanas*' or the '*Adabkhanas*' were reserved for prisoners and the culprits who had committed serious crimes were sent to such forts from different places.²⁹ It seems that the prisoners were under the supervision of the Subhedar of the division and were disposed of by them according to the orders from the Peshwa, issued from time to time.³⁰

Treatment to prisoners: They were treated according to their station in life, and the nature of crime they had committed.³¹ Persons of the lower castes and especially adulterous women, both of higher and lower castes were compelled to do hard labour on building fortresses.³² The quantity and also quality of rations varied according to the rank of the prisoners and allowance of food was regulated by weight and not by price.³³

They were sometimes given leave for going home, to perform religious ceremonies like the '*Shraddha*' (funeral rites) of dead parents, marriages of grown up daughters and the thread ceremony of sons, which the Peshwa as the religious head of the State could not permit to be neglected, and were often given money to perform the 'obsequial rites' in jail.³⁴

Due consideration was given to the prisoner's health, and if required, they were released.³⁵ Sometimes their relatives were allowed to attend them.³⁶ If the climate did not suit their health, they were transferred to some other places and were often supplied with the necessary clothings, etc.³⁷

Political prisoners: They were generally well treated though strictly watched and their communication with the outside world and

28 Vide Chapter VI.

29 PD 2.114, 116-20. PD 7.637-8, 640-2 etc. PD 8.975, 981.

30 PD 2.115, 121 123, 124. PD 7.621, 624, 625 etc. PD 8.967-94 (almost all of them).

31 PD 2.120, 123, PD 7.638, 640-2. PD 8.967-94.

32 PD 7.614-6. PD 8.920, 929.

33 PD 2.84, 100, 122. PD 7.614-7, 638, 640-2. PD 8.891, 912, 928, 979.

34 PD 2.123. PD 8.973-4, 977, 982. ASM pp. 381-2. PD 8.980, 982.

35 PD 8.967, 976.

36 PD 8.779, 992.

37 PD 1.336, PD 8.971. PD 5.220, PD 8.990.

even with their own relations was prohibited. They were supplied with all sorts of comforts and were given first class food. But persons of Raghoba's party seem to have been made exception to these normal rules, especially during the regime of the Peshwa Madhavrao II.³⁸

The prison system similar to this should have prevailed under the Sardars of the Peshwa and the old Sardars of the Satara Raja.

CHAPTER VIII

SUMMARY AND CONCLUSION

I

Summary

The Judicial Institutions of the Marathas were evolved from their prototypes, under the Sultans of the Ahmednagar and Bijapur kingdoms. The institutions which prevailed under these Sultans were divided into two groups, the one connected with the central establishment (of Royal institutions) and the other of the indigenous ones (of Popular institutions). The Royal institutions were again divided into two groups—the central and the local.

The Sultan and his court formed the central government. It was known as the *Rakhtakhana*. The Sultan was at the head of the administrative and judicial machinery. He conducted the administration of his dominion with the help of his ministers (*Vazirs*) and the grandees (*Amirs*) chosen by him from the rank of the *baronage* (i.e. the *Mokasdars* and the *Jagirdars*).

The dominion was divided into *Paraganas* (districts) *tarfs* (*Talukas*) and villages. These units were entrusted to *Vazirs* and *Amirs* of the court in *Mokasa* and *Jagir*—kinds of feudal tenures. The *Mokasdars* and *Jagirdars* carried the local administration of the districts placed under them with the help of their appointees known as the *Havaldars* and the *Thanedars*. The members of the court thus acted in dual capacity as the agents of the central government and the executive heads of the districts entrusted to them.

The royal establishment of a *Paragana* and a *Tarf* was called the *Diwan*. The *Havaldar* was the chief of the '*Diwan-e-Paragana*' and the *Thanedar* of the '*Diwan-e-Thana*' or *Tarf*. They carried the administration of their units with the help of the hereditary officers and land holders (the *Gota*).

The village was the lowest administrative unit. The village-headman was both the hereditary leader of the village community and

the government officer. He conducted the village administration with the help of the village *Gota*, through *Majlis*.

For the purpose of administration the *Diwan* and the *Gota* sat together and formed a deliberative body which was known as the '*Majlis*' (court). According to different units of local administration, there were three courts—the *Paragana Majlis*, the *Thana* or *Tarf Majlis* and the village *Majlis*.

The composition of a *Paragana Majlis* held to decide the suits was as follows—

The Diwan: (i) The *Qazi*, (ii) The *Havaldar* and (iii) The *Majalasi*. The *Qazi* was the Muslim law-officer and also a priest of the Muslim community. The *Havaldar* was the executive head of a *Paragana*. The *Majalasi* seems to be a learned person and possibly Hindu law expounder.

The Gota: (i) The indigenous hereditary officers of the *Rayats* (the *Deshak*), (ii) The land holders (the *Mirasdars*) and the common people (the *Upari* and the *Raya* or *Praja*).

The *Deshak* further included: (1) The hereditary officers of a *Paragana*—the *Deshamukh* and the *Deshapande*. (2) The *Deshamukhs* and the *Deshapandes* of the adjoining *Paraganas*, if any. (3) The village headman (the *Mokadam*) and the village record keeper (the *Kulakarni*), of the villages constituting the *Paragana*. (4) The servants of the village community (the *Balutas*). (5) The chief officers of a mart (*Petha*)—the *Shete* and the *Mahajan* if any.

Similarly the *Diwan* and the *Gota* of a *Tarf* took part in the *Tarf Majlis* and the *Mokadam* and the village *Gota* in the village *Majlis*.

These courts had jurisdiction over all sorts of local problems—administrative, judicial and even social. The relation of these courts is not clear. But it seems that a suiter dissatisfied with the decision of a village *Majlis* took resort to a *Tarf Majlis* and if it also made default in justice he appealed to the *Paragana Majlis*. They had jurisdiction over civil suits only.

The unit of a *Tarf* does not seem to have so developed as that of a *Paragana* and a large number of decisions of the *Majlis* (*Mahajan*

zars) hitherto have been brought to light are the awards of a *Paragana Majlis*.

During the Bahamani period above the *Paraganas* there were *Atrafs* or provinces. They were placed under officers known as *Tarafadars*. These *Tarafadars* were often ministers of the Sultan. By the end of the 15th century the *Tarafadars* became the independent rulers of their divisions and then the '*Tarafadari*' system fell into disuse. In the absence of the evidence, it is not certain whether the *Tarafadars* dispensed justice with the help of a *Majlis*.

Along with these royal institutions, there were indigenous or popular institutions, which played an important part in the administration of justice. They were three—(i) The *Gota*, (ii) The *Brahmasabha* (a bench of learned Brahmins), and (iii) The *Jatisabha* (caste council).

The institution of the *Gota* was developed out of the indigenous tenures such as, the *Watan*, the *Miras* (hereditary rights in office and land) and the *Upari* (lease holding). These tenures bound up the members of different castes into a political body which satisfied the administrative, judicial and economic needs of the rural communities and the common people. This body was called the *Gota*.

From the phrase such as, '*Watan Bhau*' or brother by hereditary title, '*Ghar Bhau*' or brother by blood relation and '*Biradar Bhau*' or brother by co-partnership which occur in the documents about transactions of hereditary titles (*Watan*) it seems that the *Gota* was organised on family plan but it was a distinct political body.

According to different units of administration the *Gota* was divided into three groups—of a village, of a *Tarf* or *Kasba* and of a *Paragana*.

As already seen above the *Gota* and the *Diwan* jointly conducted the local administration, fiscal and judicial, through the *Majlis*.

The *Brahmasabha* and the *Jatisabha* were the other two indigenous institutions of justice. The *Brahmasabha* is found generally in connection with the holy places. It was composed of the learned Brahmins. The *Dharmadhikari* (a public censor) was its head. It

was referred to in personal, social and religious law cases of the Hindus. As an executive authority in religious matters it administered penances to those who had swerved from their caste traditions and were therefore expelled by their caste-men.

The *Jatisabha*, on the other hand, had jurisdiction over matters pertaining to caste and could excommunicate persons who had violated the caste regulations.

These two groups of the administrative and judicial institutions were fully developed by the end of the Bahamani period i.e., the 15th century and were continued by the later Sultans of the Ahmednagar and Bijapur kingdoms.

Under the Maratha rule the *Rakhtakhana* was transformed into *Rajmandal*. It was organised partly on the lines of Privy Council of eight ministers (*Ashtapradhana Mandal*) described in the ancient books on Hindu polity and law. The *Rajmandal* acted both as an administrative and judicial body. The members of the *Rajmandal* assembled to hear the suits of exceptional importance and were collectively styled as the *Rajmudra* instead of the *Rajmandal*.

The system of dispensing justice through *Majlis* of the Sultanate period, was not only continued in the local administration but it too formed part of the central judiciary and the members of the *Rajmandal* and the Gota heard suits of high importance in open assembly known as the *Dharmasabha* or the *Huzur Hazir Majlis*. The largest number of the members attending such a *Majlis* over which Shivaji presided is 238, and of them only 29 are the government officers of the central establishment.

The dominion was divided by the founder of the Maratha State into three main divisions, which were placed under the Panta-pradhan, the Amatya and the Mantri. These three main divisions were further divided into *Sarsubhas* (provinces), *Subhas* or *Paraganas* (districts), *Tarfs* (talukas) and the village. The office of the *Sarsubha* was named as the *Prant Rajmandal* and the *Sarsubhedar* seems to have assisted the minister in council, in the administration of his division. Possibly it was merely an administrative unit without revenue of its own. No new changes were introduced in the *Paragana* or *Subha*, *Tarf* and village administration in general and

the Diwan or the *Rajmudra* as it is often found in *Mahzars* of the period, and the *Gota* conducted the *Paragana* and the *Tarf* affairs through *Majlis* as before.

It seems the order of precedence of these officers was determined and their payment was also fixed in money. The old system of giving lands in lieu of the state services was strictly forbidden. Similarly the old system of allowing *Watandars* to collect their *Haqs* (customary dues) from the *Rayats* (*Rayat nisbat*) was no longer continued and they were to receive their *Haqs* directly from the Imperial treasury.

This machinery worked till the end of the regime of Shahu. The system of granting lands in *Mokasa* in lieu of the state services started by Rajaram as a temporary measure was continued by Shahu and during his life-time the feudalisation of the Maratha government was completed. Naturally, the feudal lords administered justice within the territory under their jurisdiction as they pleased. It seems that the Peshwa Bajirav was more fond of the *Panchayat* system than the *Majlis*, and the former thus seems to have developed in the *Jagir* territory of the Peshwa, during the regime of Shahu side by side with the *Majlis*. The following sentence from a letter dated 1726 A.D. is notable from this point of view. 'मजालसीचाहि उबारा राहिला नाही' or 'the Majlis too lost its prestige'.¹

After the death of Shahu, the Peshwa became the *de facto* ruler of the Maratha State. He conducted the administration of his jagir territories through *Mamlatdars* or *Subhedars* and *Kamavisdars*. These officers carried the local administration independently and it seems they neglected the *Paragana Majlis*. Upto the reign of the Peshwa Madhavrao I the *Watandars* were used as a check to these officers, but later on the farming system was introduced and they totally lost their administrative importance during the last days of the Maratha Empire. The judicial work of the *Majlis* was carried by a *Panchayat* and this old democratic institution faded into undeserved oblivion during the Peshwa period.

The *Sardars* of the Peshwa, the other members of the *Raj-mandal* and the old *Sardars* of Shahu, imitated the Peshwa in the administration of their *jagir* territories.

---

¹ *BIMQ XXVIII* (iii and iv), N. 31, p. 33.

The system of trial by a *Panchayat* continued till the end of the Maratha Empire.

The trial by a *Majlis* of the *Diwan* and the *Gota* was the accepted principle of traditional law during the pre-Peshwa period and government officers whether central or local acted as executive officers and intermediaries between the parties in dispute and the *Majlis*.

The plaintiff was at liberty to choose the place of instituting the suit. It seems that generally the complaint was first lodged before a *Thanadar* of a *Tarf* or a *Havaldar* of a *Paragana*. Then the officer concerned convened the *Majlis* and the *Gota* with the help of the *Deshamukh* and the *Deshapande*. Usually the meeting of a *Majlis* held in front of the image of the local deity and under the shade of a holy fig tree on the platform built round it for sitting purposes. The meetings were seasonal and it seems that by far the largest number was held in the month of 'Jyestha' (June) or *Magha* (February) when the rural community is generally free.

The hereditary officers such as the *Deshamukh* and the *Patil* or *Shete* and *Mahajan* acted as the chairmen or 'Sabha Naik' of the meetings. A class of persons, expert in law known as '*Prasnika*' played an important part as an interrogatory during the course of trial. We find this class often in connection with the places such as Paithan, Punatambe, Karhad, Ranjangaon and Pali well-known for trying suits.

The usual procedure, which was just similar to the one observed in the courts at present, was followed and the final award or *Mahzar* was given to a party in whose favour the suit was decided, being attested by the members of the *Majlis*.

The usual procedure, which was just similar to the one the documentary evidence and an ordeal by the heated piece of metal (*Rava-Divya*) was more common.

It seems that two to four sittings were required to pass the final decision and it was the duty of the government officer to watch the proceedings of the *Majlis* and undue delay in the decision was never allowed.

As to the court fees there were no fixed rules. But the *Diwan* could demand *Harki* (money paid in joy) or *Gunhegari* (fines) from

the parties successful or defeated respectively if they had laid down a wager to that effect. But usually, dues known as '*Harki*' or '*Sherni*' were collected by the public officer according to the capacity of the suitor and the nature of the dispute before granting him a document known as '*Khurdakhat*' or '*Watanpatra*' for the enjoyment of the property and issuing orders to the local officer concerned for the execution of the decision of the *Majlis*.

The members of the *Gota* received a sumptuous dinner and presents of valuable cloth from the successful party for granting him *Mahzar*.

While deciding suits more importance was given to bring out reconciliation between the parties in dispute than to the rules of procedure and law. If a plaintiff dissatisfied with the decision of a *Majlis* asked for the transference of a suit to some other place, his request was granted.

The procedure similar to the one described above was followed during trial by a *Panchayat* under the Peshwa period. The parties suggested the names of the *Panchas* whose number varied from 3 to 15 and even more than that. The government officer concerned summoned the members of the *Panchayat*. The final award of the members of the *Panchayat* was known as '*Saramsa*' (summary of the decision). The *Saramsa* was then approved by the public officer concerned and the *Nivadpatra* was issued, in favour of the successful party from the secretariat, after receiving the government fees for the same. The names of the *Panchas* were never recorded in the *Nivadpatra* nor was their attestation necessary. The *Nivadpatra* was thus purely a royal document, whereas the *Mahzar* as seen above was rather a popular document and the sanction of the people was behind it. Thus it seems that the concentration of justice took place into the hands of the royal officers and the members of the *Gota* gradually lost their customary rights of dispensing justice during the Peshwa period.

As to the nature of punishment, it was three-fold: (i) The *Diwan* or *Rajdanda*, (ii) The *Devadanda* or *Brahmadanda* and (iii) The *Jatidanda*. The *Diwandanda* was a royal punishment. The *Devadanda* was a religious or spiritual punishment and the *Jatidanda* was a punishment by the caste. It was a social punishment.

The accused committed to trial for offences against person or property or morals had to go through these three types of punishments. The *Diwandanda* was administered by the royal officers, while the latter two by the *Brahmasabha* and the *Jatisabha* respectively.

The person who committed heinous offence was excommunicated by his caste men and punished with imprisonment or fine by the State. After having gone through the punishment ordered by the State, he visited the *Brahmasabha* of the holy place in order to purge himself of the sin he had committed by performing penance. After finishing that he had to give dinner to his caste-men according to his capacity to become fit for social intercourse with the members of his caste. This was looked upon as the *Jatidanda*.

The punishment of crimes seems to have been the special prerogative of the royal power. It was the duty of the government officers to apprehend the criminals and punish them according to orders of the superior officers concerned.

II

Conclusion

Our investigation in the preceding chapters helps us to conclude as under:—

There were three aspects viz. political, religious and social, which equally contributed to the rise of the Maratha power (*Maharashtra Rajya*). They were closely connected and interdependent. The social was also religious, though the religious was not always social. The political was also to a certain extent religious but the religious was not necessarily political. Every individual had to perform threefold duties—as an individual (regarding his own religion '*Swadharma*'), as a member of a particular caste and as a citizen of the state. The nature of the punishment was also threefold—social, spiritual or religious and political and was executed by the caste (*Daiva*), *Brahmasabha* and the state respectively.

In its juridical sense it was a triune state and not a unitary one. The three main institutions were 1—(a) *Raja* and *Huzur Hazir*

Majlis or *Rajsabha* or *Dharmasabha*, (b) *Deshadhikari* and *Gota-sabha* at the district level, 2—*Dharmadhikari* and *Brahmasabha*, c—*Jatisabha* or *Daiva*, purely for caste purposes.

The ruler was merely an executive authority of the society and polity. He was not legislator but a symbol of power and Dharma. He was to follow the awards decided in an assembly '*Majlis* or *Sabha*' of government officers (*Diwan*) and of the people gathered in the *Gota* or territorial community of communities (classes, castes and other groups). His jurisdiction over religion and caste was limited. The *Brahmasabha* and the *Jatisabha* were the final authorities in religious and social matters. But he could interfere with their decisions, if necessary, as controlling, co-ordinating and corrective authority.

The strength of the judicial institutions where human life, liberty and property were concerned was essentially based on their democratic composition and procedure, though there were tests of divine ordeals for want of evidence. Even here the democratic conception includes not merely the seen Government and the people but also the unseen God—the three sources or elements of authority, political, religious and social. But the King's presence as symbol of authority was essential.² He was the representative of the *Dharma* of the community as a whole.

The *Dharmasabha* or the *Paragana* or the *Tarf Majlis* of the Maratha and pre-Maratha period is a democratic body like the *Witenagemot*, *Shiremoor* and *hundredmoot* of the Anglo-saxons. There can be no justice without *Majlis* where the King, his officers and nobles (i.e. *Diwan*) and local representatives (i.e. *Gota*) have to be present.

The local Government officers set the judicial machinery in motion and saw that all cases were tried properly by the *Gota* in the *Majlis*. As executive officers they were only to enforce the decision passed by the *Majlis*. They could not interfere with the decision passed by the *Majlis*. These judicial powers of the people or the *Gota* slowly passed into the hands of the royal officers and findings of the *Panchayat* were always to be approved by the officer concerned, in the latter part of the 18th century.

---

2 ASS 4.94 Vide Chapter V.

The *Sabhasad* seems to be ancient judicial adviser working under the patronage of the King. He was known as Majalasi under the Sultanate. He seems to be a learned scholar of Hindu Shastras and probably his duty was to expound the principles of Hindu Law at the time of trial by *Majlis* on behalf of Government. The word '*Nyayadhisth*' denoting the Government Officer seems to have been introduced under *Swaraj*.

Trial before a single Government Officer alone, like the modern judge in the civil courts was not customary and therefore the development of the courts with well defined jurisdiction similar to those in present days was quite impossible.

The procedure followed by the *Majlis* at all places was generally uniform and was just in keeping with the one described in the *Smritis* (Hindu Law Books).

The legal procedure presents a peculiar combination between the customary rules of law and the requirements of practical life, as conceived and formulated by the members of the *Majlis*. During the course of trial more importance was given to the satisfaction of the aggrieved party than to the rules of the procedure and law.

The class of pleaders, does not seem to have existed at all. The professional pleader is a product of modern civilization, and in the period under review neither the complainant nor the defendant could employ the services of professional interpreters of law. But there existed a class of learned persons with high morals known as the '*Mahaprashnik Mayevant*' (महा प्राक्षिक मायेवन्त) at the places famous for deciding suits, who voluntarily acted as an impartial interrogatory during the course of trial.

The parties were not required to pay any court fees at the time of filing a suit or during the trial. But fees were levied by the Government officers according to the capacity of the party before the execution of the decision and if the party was unable to pay them orders were issued to the local officers concerned, to execute the decision and recover the dues later by instalments.

It is a noteworthy feature of the system that, in cases of crime, after going through the punishment ordered by the Government, the

offender was required to purge himself of the sin he had committed by performing penance which was called *Devadanda* and to give dinner to the people of his caste, in order to qualify himself for social intercourse. This was called *Jatidanda*. This threefold system of punishment seems to have checked the tendencies in crime and ELPHINSTONE rightly remarks that the country was peculiarly free from crime.³

In complicated cases advice of the *Brahmasabha* was often sought.

The Maratha jurisprudence during the period under review, was chiefly based on the laws incorporated in the *Smritis*, racial customs and law of personal status developed under the Sultans of the Deccan. The law of procedure followed and the system of ordeal and expiations, formed part of the ancient laws. The Rules of the caste were based on racial customs, while the law of status was purely the contribution of the Muslim rulers, developed out of different types of tenures, as in Western countries during the same period.

The *Watan* and *Miras* tenures helped the unification of the members of different castes into a self governing political body, having the same social status and known as the *Gota*. The *Mokasa* and *Jagir* tenures, on the other hand were closely connected with the royal or central establishment (the *Rakhtakhana* and the *Diwan*) The latter was necessarily a military tenure. The feudal laws adopted by the Sultans of the Deccan, instead of disrupting the local self governing groups of villages, led further to their unification in the form of *Tarf* and *Paragana Gots*.

The founder of the Maratha State discontinued *Mokasa* and *Jagir* tenures. He established a civil Government with regular army and navy. He made the members of the *Gota* to receive their customary rights and perquisite, (हक रयत निसबत) from the Imperial Treasury instead of from the Rayats directly. He made them responsible to the Central Government but at the same time did not deprive them of their powers regarding local administration fiscal, judicial, social and religious. The self-governing activity noticed in the ancient village communities in Maharashtra reached its highest

---

³ FORREST, *Elphinstone*, pp. 312 ff.

stage of development under 'Swaraj' in the form of *Rajasabha* or *Dharmasabha* or the judicial assembly for the State. Out of the small fief (*Jagir*) grew the kingdom and out of the self governing village communities grew the *Dharmasabha* or the judicial assembly, for the State.

Mokasa and *Jagir* tenures introduced by Rajaram as a temporary measure were continued by Shahu and by the middle of the 18th century the Maratha State was completely feudalised. Under the Peshwas the *Rajmandal* was ignored and the *Dharmasabha* was no longer continued. Administration of the Jagir territories was carried on through appointees and the *Paragana* and *Tarf Majlis* were neglected. The judicial work of the Majlis was taken over by the *Panchayat*. The *Watandars* were used as a check to the vagaries of the local officers during the early period but later on this feeble practice was also discontinued when farming system was introduced. This centralisation was necessary on behalf of the Peshwa to strengthen his personal power. The same system was adopted by the other Sardars in their own territories. Thus, the organic unit of the *Majlis* broke up, the new formation promoted fragmentation into inorganic masses and individualistic tendencies began to assert themselves. It was definitely a retrograde step and led to the fall of the *Maharashtra Rajya*.

As hereditary titles (the *Watan* and the *Miras*) determined the course of living of an individual, naturally disputes about the *Watan* and *Miras* rights formed the chief object of litigation.

During the Sultanate period, the growth of the Hindu law was retarded, because it was not enforced by the public tribunals in general, though referred to in cases of inheritance with the help of the *Brahmasabha*. But more than three-fourths of the members of a *Majlis* were generally the Hindus and it seems the *Majlis* and especially its component part the *Gotasabha* helped to preserve the ancient Hindu traditions in the law of procedure and inheritance. The Majlis served as a place for imparting knowledge of the Hindu Law to the members of younger generation and ELPHINSTONE admits that, till the end of the Peshwa period 'every man was tolerably acquainted with its rules in civil cases', even in the absence of the codified law.

The social, political, economic and religious conditions of the period determined the form of the judicial system. It therefore suited

the people and met with their judicial requirements to a greater extent.

After our contact with the British these old institutions were neglected and gradually set aside. New judiciary based on the principles of the English Jurisprudence was adopted. From the following observation of Prof. CHAPEKAR that 'it is a lifeless mechanical machine', it is clear that the new institutions have not been assimilated by the people in this country, during the past 125 years. It is also not possible to revive the old institutions as the old social and economic structure of the society has been disturbed and our institutions are passing through a transitional period.

We have achieved independence just recently. We have our own heritage, social, religious and economic as described in the previous chapters. Our country is agricultural. We are gradually adopting modern means of production. Under the changed circumstances, an attempt should, therefore, be made to adopt such institutions as would suit well the temper of the people and their traditions, instead of imitating those prevailing in the Western Countries.

---

4 *Sardesai Smarak Granth*, p. 44.

APPENDIX-A

(Sections I, II, & III)

A Critical Analysis of Sources utilised

A CRITICAL ANALYSIS OF MAHZARS

(A.D. 1400-1800)

A MAHZAR is a decision of a MAJLIS or deliberative body, composed of the local government officers (= the Diwān) and the indigenous officers and landholders (= the Gota).

The length of a Mahzār varies from 3 to 15 feet and breadth from 4 to 6 inches. It is prepared by fixing together short pieces of handmade paper and the joints are marked with seals on the back side. The ink used for writing is deep black and sometimes black-brown. It is always written in Marathi (Modi). The form of the Modi script changes from period to period. Sometimes a brief summary of its contents is given in Persian at its very beginning.

From the point of its contents it may be divided into two parts: the one representing the Majlis in whose presence the award is passed, and the other dealing with its subject. The former records in detail the place of Majlis, the members of Majlis both from the Diwān and the Gota, according to their rank and their respective designations, native places and seals; while the latter confines itself to the subject proper and the nature of the subject determines its form.¹

FORM OF A MAHZAR.

Persian gist,

Seals of Chief Officers.

THE HAZEER MAJLIS

Place and date;

Names of the members with their respective designations, native places and seals etc., in a fixed order, as under—

The Diwān or Rajmudrā

Of the local government officers and servants such as, Qāzi, Havāldār, Mujumdār, Nighāvan.

The Gota

Of the indigenous heads of the division—Deshmukh, Deshakulkarni.

Of those of the mart—Shete Mahājan, Chaudhari.

Of the village officers and servants—Mokadam, Kulkarni and the 12 Balutās.

Of the landholders and other tenants in the villages.

Of the different traders of the bazar—the 28 Khooms.

---

1. In all 161 Mahzārs are analysed. Of them about 29 are marked as 'Tāliqs' or copies.

*The Brahmasabha**Of the learned Brahmins.***MAIN BODY OF A MAHZAR**

.....
.....*date and ending formula. (Seal)*

CLASSIFICATION OF MAHZARS, ANALYSED ACCORDING TO THEIR SUBJECT MATTER :—

(i) Of a written agreement given by the Gota conjointly to a person for the performance of certain duties such as of a head-man or of a record-keeper; towards the village. Nos. 79, 86, 87, 92, 105, 141, 142, 144 = 8.

(ii) Of a formal confirmation by signature on behalf of the Gota concerning different transactions of local importance. Nos. 34, 39, 41, 58, 59, 64, 78, 91, 98, 113, 121, 127, 128, 129, 130, 134; 135; 138, 139, 143 = 20.

(iii) Of a public attestation by a number of persons particularly the Gota professing to be cognisant of the circumstance of the case. Nos. 76, 80, 89, 94, 96, 104, 108, 110, 111, 112, 118, 121, 124, 125, 158, 161 = 16.

(iv) Of a collective agreement and representation. Nos. 73, 83 = 2.

(v) Miscellaneous. Nos. 1, 102, 106, 123 = 4.

(vi) Of the decisions of disputes; in all there are 105. Of them 94 are the unanimous awards of the Diwān and the Gota. The remaining 11 are of the nature of arbitration and granted by the Gota alone.

FURTHER CLASSIFICATION OF MAHZARS OF DISPUTES :—

1. Of inheritable rights, property, emoluments etc. (= Haqs), privileges and perquisites (Mānapāns) of an office or trade forming part of an indigenous establishment of a district (= Paraganā) or village (i. e. of Watans) :—

(i) Of a Paraganā headman (Deshamukh). Nos. 20, 21, 131, 132; about partition, 43, 60, 67, 74; about elderly rights, 82, 88, 95, 126 = 12.

(ii) Of a Paraganā record-keeper (Desha Kulkarna or Deshapande). Nos. Desha Kulakarna and also gaon or village Kula-

---

2. Of the 161 Mahzars analysed those marked with definite years are classified in the following pages. In all they are 155.

karna—6; Deshapande—10, 19, 25. Deshapande and gaon-Kulakarna—28, 54, 62 = 7.

(iii) Of a village headman (Mokadam)—2, 27, 30, 31, 32, 33, 37, 44, 45, 47, 50, 52, 53, 63, 72, 77, 81, 93; (elderly rights and 'plough'), 97, 101 (partition), 136 = 21; (Pātilki)—3, 12, 13, 18, 46, 65, 75, 90, 99, 115, 120, 140 = 12.

(iv) Of a village record-keeper (Kulakarna) Nos. 17, 107, 137, 148 = 3.

(v) Of a village astrologer and record-keeper (Jyotish and Kulakarna) Nos. 35, 61, 66, 70, 85, 103, 159 = 7.

(vi) Of a chief potter's elderly rights (Kumbhār Mehatarki, Vadilapan), 51.

(vii) Of a gardener, 109.

(viii) Of a Mirāsi Naiki, 55.

(ix) Of a village watchman (Mahār Mehatarki), 68.

(x) Of a Prefect of a Mart (Shete), 9, 22 = 2.

(xi) Of other officers of a Mart

Of a Pānasarā, 57; Of a Gāvadā, 116 = 2.

(xii) Of a Public Censor (Dharmādhikāri) Nos. 7, 29, 38, 40, 42, 56, 69, 156-7, 160. Of a priest (Grāmopādhik) 4, 5 = 12, in all 83.

II. Of a landed property Nos. 25, 71, 85, 100, 138 = 5.

III. Of a movable property Nos.

11 (gifts of funeral rites); 15 (money disputes) = 2.

IV. Of a boundary dispute Nos. 8, 14, 16, 23, 26, 36, 49 = 7.

V. Miscellaneous Nos. 48 (purification); 119 (marriage); 117 (crime); 114 (partition); 145, 146, 147, 149 = 8.

CLASSIFICATION ACCORDING TO DIFFERENT PERIODS IN THE HISTORY OF

MAHARASHTRA :—

Period I;	A.D.	1300-1347 = 1
„ II;	A.D.	1347-1500 = 1
„ III;	A.D.	1500-1650 = 58
„ IV;	A.D.	1650-1700 = 62
„ V;	A.D.	1700-1750 = 31
„ VI;	A.D.	1750-1800 = 2

CLASSIFICATION ACCORDING TO SEASONS :—³

Hot season—38;

Phālguna—7, Chaitra—7, Vaishākha—7, Jyeshtha—17.

Rainy season—41;

Ashādha—3, Śrāvāna—15, Bhādrapada—7, Āsvina—16.

Cold season—50;

Kārttika—10, Mārgaśīrṣa—15, Pauṣa—8, Māgha—17.

CLASSIFICATION ACCORDING TO THE PLACES OF THE MAJLIS :—

(i) Of Mahżars of disputes :—

Of a Paraganā (district place) Nos.⁴ 2, 4, 6, 7, 9, 12, 13, 16, 17, 19, 22, 27, 28, 33, 35, 38, 45, 48, 50, 55, 56, 57, 61, 66, 75, 77, 81, 88, 99, 100, 103, 115, 120, 125, 137, 145, 156, 158, 159.

Of a Tarf, Karyāt or Thānā (Taluka place) Nos. 3, 15, 26, 37, 65, 68, 72, 140, 157, 161.

Of a Kasabā (place of a mart) Nos. 29, 44, 51, 52, 67, 69, 84, 93, 109, 116, 117, 136, 146-9

Of a fort Nos. 10, 20, 21, 36, 40, 42, 43, 46, 47, 53, 62, 63, 131, 132, 160.

Of a Thal (place known for deciding suits) Nos. 5, 18, 32, 71, 90, 95.

Of towns and villages Nos. 11, 82, 97.

Of holy places Nos. 85, 114.

Of places which could not be determined Nos. 8, 14, 23, 24, 25, 30, 31, 49, 54, 60, 70, 74, 101, 107, 119, 133.

(ii) Of other Mahżars :—⁵

Of a Paragana Nos. 127, 128, 138; 76, 80, 94, 104, 125; 73, 83, 123.

Of a Tarf or Karyāt Nos. 79, 141; 41, 91, 143; 89.

Of a Kasabā Nos. 78, 113, 106.

Of a fort Nos. 142; 34, 58, 110, 111.

Of a village Nos. 86, 87, 92, 130; 112, 118.

3. Of the 155 mahżars only 129 are marked with dates in detail. See 'Time Analysis'.

4. The size of these administrative Units was smaller than that of the modern District or Taluka.

5. The order of these numbers varies according to the classification given on pp. 136, 137.

Of places which could not be determined Nos. 105; 39, 59, 64, 98, 122, 129, 134, 135; 96, 108, 121, 124; 1; 102.

Thus the system of management of local affairs, both public and private, through Majlis and by granting Mahzars extended all over the table-land of the Deccan and even in some part of the Konkan. It was a remarkable product of the political and social conditions of the period. It provided an instrument of government that linked together the two administrative units of local government—The Diwān formed of the local public officers and the Gota consisting of the indigenous officers and landholders. It, therefore, represents in it an excellent mixture of the Muslim and indigenous institutions of local administration. The office of Qāzi might have been responsible for its development under the Sultans of the Deccan.

All problems of local interest, whether administrative, social or religious, were treated as a subject for Mahzar.

The study of Mahzar and especially of the Majlis represented in it, is thus highly important from the point of institutional history of Maharashtra. An attempt is, therefore, made in the following pages to analyse the published and also a few unpublished Mahzars into four groups as under :—

Group [अ]—Reference, date, outward form of the document.

[आ]—The subject.

[ह]—A detailed analysis of Majlis.

[ई]—Remarks; selected quotations etc.

संक्षेप व त्यांचे स्पष्टीकरण

परिच्छेद—

[अ] = महजर—संदर्भ ग्रंथ, तारीख व महजरांचे बाष्य स्वरूप.

[आ] = विषय अथवा व्यवहारांचे स्वरूप.

[इ] = हाजीर मजालसीने (सभेचे) पृथक्करण. सभासदांचे कार्गीकरण शक्यतो मूळ क्रमानुसार केले आहे बहुतेक सर्वत्र त्यांचा नामानिदेश गाळला असून हुदा व सही निर्दर्शक चिन्ह विशेष, येवढांचाच उल्लेख केला आहे. सदरील काळांत मुसलमान हे सत्ताधारी असल्याने त्यांचे जातिवौशिष्ठ्य लक्षांत यावें म्हणून सभासद मजकुरांचे हुद्यापूर्वी × असें चिन्ह घातले आहे. एकूण सभासदांची संख्या क्रमशः स्पष्ट व्हावी म्हणून, आवश्यक तेथें हुद्याच्या प्रारंभास अथवा पुढे अंक घातलेत. राजकीय विभागांपुढे हि त्या विभागांतील एकूण सभासदांची संख्या समजावी म्हणून असे अंक कांही ठिकाणी घातलेत.

[ई] = वैशिष्ठ्य व महत्वाचे उतारे.

शब्द—

अ. = अष्टकोनी; का = कसवा, कर्यात; अ.चि. = चिन्ह, सही निर्दर्शक (कांही ठिकाणी असें चिन्हविशेष हुद्यास जोडून कंसांत दिले आहेत); ता = तर्फ; निा = निशाणी अथवा सही वाचक चिन्ह विशेष; देशकुा = देशकुलकाणी; पा = परगणा; पौ = पैकी; प्रा = प्रगणा अथवा परगणा, प्रांत; पाहाये = परगणेहाय, परगणानुक्रमे; फा; = फारसी; बा. सही = बाळवौश सही; विा = विकलम, तपशीलवार; म. = मराठी; मानिहाये = महालानुक्रमे, मार = मजकूर, उपरिनिर्दिष्ट (पा मार = परगणा मजकूर, पूर्व निर्दिष्ट परगणा, तामार = सदरहूप्रमाणे); सु. = मुद्रा; सुा = मुकाम; वा. = वाटोळा; विा = विशद; वो = वेदमूर्ति; शि. सि. = सिका; सा = संमत, तर्फ.

प्रमुख संदर्भ ग्रंथ—

ऐ. सं. सा. = ऐतिहासिक संकीर्ण साहित्य.

म. इ. सा. = मराझ्यांच्या इतिहासाची साधने.

शि. च. सा. = शिवचरित्र साहित्य.

संकीर्ण. = अप्रकाशित महजर, भारत इतिहास संशोधक मण्डळ संग्रह, पुणे.

- १ -

[अ] भारत इतिहास सं. मं. इ. वृ. श. १८३५, पृ. ३४२; शिवचारित्र सा. खं. ५, ले. ९९२.

श. १२२५ कार्तिक शु. १ शनिवार, श्रीमुखनाम संवत्सर; इ १३०३ आक्टोबर १२; श्री; फारसी मजदूर; नकल.

भा. इ. सं. मं. इतिहासांत, “‘शक १२५५ श्रीमुखनाम संवत्सरे कार्तिक शु. १’” असा स्पष्ट उल्लेख आहे. (= आक्टोबर १०, १३३३ रविवार). संवत्सराम पि. जं. बरोबर जमते. महजराच्या अखेतीस ‘छ २९ जमादिलाखर’ असे आहे, = चैत्र शु. १ श. १२५६; ही तारीख जमत नाही. सुहूर सनाचा उल्लेख नाही. फक्त शक दिला आहे.

[आ] दादजी बिन रेऊजी हांडे देशमूख प्रा जुन्नर याच्या अर्जीवरहुक्रम सायाजी बिन गोमाजी कळू यास ‘मजलस हजूरने’ प्रगणे चाकणपैकी ८४ गांवांची सरदेशमुखी दिली आहे.

[इ] इजर मजालस ..... बिहुजूर तपसील.

मजलसीस ३६ मंडळी हजर आहेत; ३५ जण लक्ष्यी हुद्देदार असून फक्त एकच मोकदम आहे. ३६ मंडळीपैकी १२ व्यक्ती हिंदू असून त्यांत एकजण ‘अहीर’ आहे. या १२ व्यक्तींचा हुद्दा ‘नाईकवाडी’ असा असून त्यांच्याकडे निरनिराळ्या कारखान्यांचे हवाले आहेत. गांव बतनदार मंडळीपैकी मोकदमच तेवढा असून तो सुरसनावादचा आहे व जातीने मुसलमान पठाण आहे. महजराच्या प्रारंभी उजव्या बाजूस यापैकी १८ व ढाव्या बाजूस १८ अशा एका विशिष्ट क्रमानें या मंडळींचा उल्लेख आहे.

उजव्या बाजूस—प्रथम एकूण १२ ‘खानांची’ नांवे आहेत. पहिल्याचा हुद्दा ‘हुजराती बिनी’ चि. कटथार; दुसऱ्याचा ‘हुजराती’ चि. कटथार; क्रमांक तीन ते सहा या खानांच्यापुढे “खान बजिरानी नांवाची मोहर” असे शब्द आहेत; सात ते बारा यांचा हुद्दा शिलेदार, त्यापैकी पांच जणांचे चि. कटथार व एकाचे चि. तलवार. यापुढे एकूण ६ नाईकवाडींची नांवे असून ते सर्व हिंदू आहेत. त्यांत एकजण ‘अहीर’ आहे व एकजण रजपूत असावा, नांव उडाणसिंह; नाईकवाडी हवाला कोठी तराजू; हवाला जामदारखाना चि. बंदूख (?) हवाला; म्यान व्याक चि. (?) ; हवाले आफतागीर चि. आबदागीर; हवाला अहीर चि. कटथार; हवाला जुळ्हे;—एकूण १८.

द्वाद्या बाजूस—प्रथम एकूण ११ खानांची नांवे, त्यापैकी चौधांच्यापुढे ‘खान बजिरानी नांवाची मोहर असे’ एकाचे चि. कटथार आहे. उरलेले सहाजण शिलेदार आहेत. त्यांची चि. कटथार, तलवार, अर्धचंद्राकृति हत्थार, चि. (?), कटथार, कटथार, यापुढे ७ जण असून त्यांतील एकजण ‘मोकदम’ आहे. चि. नांगर, जातीने मुसलमान आहे. उरलेले सहा नाईकवाडी असून ते सर्व हिंदू आहेत. त्यांचे हुद्दे—नाईकवाडी हवाला वाक

(!) चि. शक्काविशेष, —हवाला दफतर चि. सुरी; हवाला आफराद चि. सुरी; हवाला पाणा चि. पट्टा; हवाला लस्करी चि. कटथार; हवाला पीलखाना—एकूण १८.

[६] (१) भाषेवरून पहातां महजर १६ व्या शतकाच्या अखेरीचा दिसतो. (२) महजरांत गोतांचा समावेश नाही. लस्करी पथकच सभेस हजर आहे. फक्त एका मोकदमाचा मात्र उड्डेल आहे. देशमुखाया अजीवरून महजर दिला आहे. (३) देशमुखीच्या मानपानाची अगदीं सूक्ष्म नोंद आहे. (४) चाकण येथे मुसलमानांचे ठाणे चौदाव्या शतकाच्या पूर्वार्धात महंमद तघलकाच्या वेळेपासून होतें असे अन्य पुराव्यावरून निश्चित होते. (५) महजराची तारीख कदाचित् चूक असेल, परंतु महजर बनावट नसावा. चौदाव्या शतकात नव्यांनेच मुसलमानांची सत्ता या भागांत प्रसृत होत असतांना हाच महजर लस्करांतून दिला असावा. याच महजराचे आधारे नाना फडणविसाच्या कारकीर्दीत वतन निर्णय केला आहे. (म. इ. व. १८३५, पृ. ३६४). (६) भा. इ. सं. मंडळाच्या इतिवृत्तात चिन्ह विशेष जसेच्या तसे छापले आहेत. त्यावरूनहि महजर बनावट असेल असे वाटत नाही. (७) यावरून मजल्स पद्धती दिली सुलतानांच्या राजवटीपासून दक्षिणेत सुरु झाली असावा.

- २ -

[अ] श्री सरस्वतीमंदिर वर्ष ४ यें, अंक १ ला, श. १८२६; महजर, खान दिव्याचा.

सुा ८७५, रजब १७; श. १३ ९६ मार्ग. व, ४ रविवार; इ. १४७४ नोव्हे. २७.

फार्सी सिके; फार्सी मजकूर: त्याचा पुढे मराठीत तर्जुमा; फार्सी भाग अमुद्रित.

[आ] भवानजी बिनलखमोजी ताकपीर विंगा रामणा विन तिमणा गवळी मौजे दरुज व कुरोली प्रा खटाव एथील मोकदमी विषयी वाद. ताकपीर खरा जाहला. गवळी यास रवा लागला.

[इ] खान अलीशानखाजे हजरू हजर माज्यालस तपशील.

सिका—देशमुख पा खटाऊ.

पा खटाऊ का मजकूर—देशमूख,

देशकुलकर्णी,

का मार—सेटे (नि. नांगर मोकदम ?); का मार—गांवकुलकर्णी व जोशी, सरगुन्हो नाईकवाडी; चौगुला; चौधरी (= सुतार सेटे निंगा तागडी, महाजन निंगा तागडी, व लोहार) निंगा किकर; कुंभार निंगा चाक; पोदार निंगा ताजवा, न्हावी नींगा परीट निंगा मुगली.

आरसा, महारनिंगा इलादोरे.

भोंवर गांव २४, चे २४ पाटील मोकदम निंगा नांगर.

एकूण ३८ व्यक्ति, 'खान' सोडत्यास सर्व गांवकीचे अधिकारी हिंदु आहेत.

[६] (१) “देशमुा व देशकुा यांनी सांगितले जे ..... खान अजमसाहेबा पांसी येऊन उभा राहून आपली हक्कित जाहीर करणे.” (२) रवा दिव्याचे वर्णन उपयुक्त. (३) “.....यासी कोणी दावा दंद हिलाहकत करील तो दिवाणचा गुन्हेगार व गोताचा खोटा.....”, याप्रमाणे महजराचा शेवट आहे. यावरून मजलसीतील दोन प्रमुख घटक संस्था ‘दिवाण’ व ‘गोत’ या इ. स. १४७४ पूर्वी अस्तित्वांत आल्या होत्या असें दिसते. (४) दुर्गादेवीच्या दुष्काळाचा उल्लेख.

-३-

[अ] ऐशवा दसर, विभाग ३१ नं. २.

सन १५८, श. १४७० आवण शु. ५ मंगळवार; महजरांत दिला आहे. इ. १५४८ जुलै १०.

श्री; सिका फारसी; मजकुराच्या आरंभी डाव्या बाजूस ‘दस्त अक्षर सदाशिव रघुनाथ कानगो निंा सरकार’ असें आहे.

[आ] मौजे रावेत ता हवेली प्रा पुणे, या गांवच्या पाटिलकीविषयीचा.

[६] अजदिवाण ठाणे वेदर; हजीर मजालस मुा आऊंद येये नचावसाहेब वा मज-मुरदीखान सुमेदार मोर्तबसुद. देशमूळ देशपांडे पा पुणे; देशमूळ ता पौडखोरे; देशमूळ ता मुसे खोरे; सिंके प्रांत पुणे; पुंडले जोसी कुलकणी, रावेत; ठाणेदार प्रा पुणे पाटील मौजे थेलवाढी; कहू ता चाकण; काजी प्रा पुणे एकूण १० व्यक्ती. व नवाबसाहेब.

[६] (१) देशमूळ देशपांच्यांची नांवे मजलसीत प्रामुख्याने आहेत. (२) महजर पूर्ण छापलेला नाही. त्यामुळे वादाचें स्वरूप नीठ समजत नाही. (३) भावेवरून हा महजर १७ व्या शतकांतील असावा. मजकूर कदाचित् खरा असेल.

-४-

[अ] शि. च. सा. खं ९, ले. ३ महजरनामा, नक्ल.

सु. १६५ श. १४८६; इ. १५६४.

[आ] मामले चेऊलपैकीं कांही गांवच्या ‘कृत्ती’ विषयी उपाध्ये व जोसी यांमधील वाद.

[६] हजीर मजालस, देशमूळ व शेटे महाजनानी, व चौधरी यांनी व मोक्षरानी मामले मूर्तजावाद. ऊर्फ चेउल.

मजलसेत सुमारे ४५ व्यक्ती आल्या आहेत. हा महजर बालबोधीत असून अगदी अलिकडील नक्ल आहे, अशी संपादकाची टीप आहे. त्यामुळे मजलसीचे पृथक्करण केले नाही. असला यरहुकूम नक्ल असेल असें दिसत नाही.

[६] (१) कोंकण भागांतील महजर म्हणून याचें महस्त्र आहे. (२) 'चौघला' रुप विचाराई आहे. (३) समेत सुमारे १० भट्टीचीं नांवें आहेत. वादहि 'धृतीचा' आहे (४) समेकडे तकरीर दाखल केली व समेनेच निर्णय केला.

-५-

[अ] म. इ. सा. खं. २०, ले. १८५.

श. १४९२ ज्येष्ठ शु. १ शुक्रवार; इ. १५७० मे ५

[आ] पोसीभट लाईकर विा विश्वप्रभटवेदांती कोल्हापूरचे ग्राम उपाधीकासंवर्धिंच वाद. पाठक वेदांती खेरे ठरले. पोसीभटांनी दिवाणांत त्याविषयीं कतवा लेहून दिला त्यावरून हा महजर केला आहे.

[६] बिहुजू समस्त ब्राह्मसभा तथा राजमुद्राधीक्ष करून समस्त महाजन का असं पाटोळे याचे.

पेशवा

मंजुमदार सेकीन मौजे कवज

ठाणादार का

—सीवनगी मामले विजापूर

पटेल मोटोल्याचा

चौगला

सेटिया

सेटी

महाजन

समस्तजन व ब्राह्मसभा व बाजे—

कुलकर्णी

—लोक महाजन.

जोतिसी

याशिवाय इतर ६ व्यक्तींचीं नांवें आहैत.

धर्माधिकारी, सिराळे

एकूण १८ मंडळी सर्व हिंदू; १ पटेल, २ सेटिये, १ चौगला व, इतर असे ५ सोड त्यास, सर्वजण ब्राह्मण आहेत. महजराचे अदेशीस ९ ब्राह्मणांच्या साक्षी आहेत.

[६] (१) कोल्हापूर भागांतील महजर. (२) ब्रह्मसमेचै स्वरूप. (३) दिवाणां कतवा लिहून दिला व मग हा महजर केला आहे. (४) कतब्यावरून इत्यर्थ चतुःशाखेन उपाच्ये बेगळे असे निश्चित शाळे. (५) शेवटास मोर्तव आहे व पुढे ९ साक्षी घातत्य आहेत. (६) “ शगडत दिवाणांत आले.”

-६-

[अ] शि. चि. सा. खं. ७, ले. १.

सु १७३; श. १४९४ कार्तिक शु. १२ सोमवार; इ. १५७२ आक्टो. १८. श्री तालीक ६ रासवंद.

[आ] . विष्णु हरि अथवेदी देश कुलकर्णी व गांव कुलकर्णी प्रा खटाव विशद्ध कृष्णो-पंत, प्रगणे खटावच्या देश व गांवकुलकर्णीविषयी वाद.

[इ] स्वास्ति श्रीशके.....सोमवार तदिनी बेस्मे.

काजी इस्माइल

राजेश्री कान्होजी राजेसाहेब

तुकदेव उकदेव पेशवे

मजमूदार

देसाई

चौगुला

याशिवाय भोवर २१ गांवचे २१ पटेल, ६ सेटिये, ७ रयानी का खटाऊ एकूण सुमारे ४० मंडळी, काजीच फक्क मुसलमान आहे इतर हिंदू. का खटावी मजलीस झाली असें दिसते. महजराचा प्रारंभ—‘हे मुख्य कल्न समस्तदेशक प्रो. खटाव सुा.....कारणे लेहुन दिल्हा महजर येसाजे जे...आथवेदी यासी लेहुन दिल्हा महजर ऐसाजे,’ महजराचा शेवट ‘हा महजर सही’ असा आहे.

[ई] (१) पन्हाळ्याहून मनसुवी करण्याविषयी रविराऊ साठे यांचे नांवचे फर्मान आणले त्यावरून साठे मजकुराने समस्त देशक यांच्या सहीने हा महजर दिला आहे. (२) ‘रावसाहेबी समस्त देशक बोलविले.’

- ७ -

[अ] भा. इ. सं. मं. त्री. मा. घर्ष ८, अं. ३ पृ. १५९.

सु. १८०; श. १५०१ भाद्रपद; इ. १५७९. आरंभी एक ओळ फारसी, महजर अपूर्ण.

[आ] उपाध्ये आणि जोसी यांजमधील कसबे तलियाच्या उपाधिकाचा वाद.

[इ] हाजीर मजालसी मामले तलिया माहे रजब.

✗मुतालीक कारकून मामले मार, सीका अष्टकोनी. ✗काजी मामलेमार

महालदार तहसील चि. वाणछिड्या माहालदार पा हाय ? चि. तलबार

✗महालदार चि. तलबार ✗कतीब फारसी सही.

(कळत नाही) चि. कट्यार.

नाईकवाडी किलेमार सई बाळबोध

देसाई चि. नांगर

नाईकवाडी चि. त्रिशूल

✗अधिकारी पा हवेली

पटेल-देवली चि. नागर

मादरडचे दोन पटेल (अधिकारी)

७ अधिकारी देई गौ.

का सेटियासोनार चि. चिमटा.

चौधरी बकाल का चि. (तागडी)

का सेटी चि. कातरी.

गोली मेहतरी समस्त गोली का चि. कावड

का तील ३ व्यक्ती (एक ब्राह्मण)

जोईसी टक्के का

अंतभट ब्रंह. (बा. सही.)

एकूण २३ मंडळी, ७ मुसलमान. बहुतेक अधिकारी मुसलमान. चिन्हे महस्त्याची आहेत. हिंदूमध्ये १ देसाई, ३ पटेल भोंवर गांवचे, आणि सेटी, चौधरी, जौसी अशा विविध व्यक्ती आहेत.

[६] तक्रार ठाण्यास दाखल झाली व मग का मजकुरास हुजूर अधिकाऱ्यानें मजलस केली.

- ८ -

[अ] भा. इ सं. मं. त्रै. मा. वर्ष ७ अ. १, पृ. ७. महजरू; दिव्याचा.

सु. १८४, श. १५०५; इ. १५८३. दिव्याची व महजराची तारीख वेगळी आहे. कानडी व मराठी मोडी बलणांतील दुवा असें अक्षर आहे. लळ, वेलांटी सर्वत्र ३ याप्रमाणे.

[आ] थैनापूर पा रायबांग व तागडी पा विजापूर या दोन गांवांतील शिवेचा निवाडा.

[७] महजरु.....बहुजूर सरसमत् वा कारकुनानी वा देसायानी.

[८] (१) पटेल व डाव्या वाजूस कुळकर्णी असा क्रम सर्वत्र नाही. प्रारंभास आहे. गांवानुकर्म पाटलांची नावे आहेत. 'पटेल वा चौगुला.' असें जोडून लिहिले आहे. (२) तागडीकरांनी विजापुरास खानापाशी तक्रार सादर केली तेव्हां त्यानें सरसंमत देहाये विजापुरु वा पा माराचे कारकुनास रजा फर्माविली व त्यांनी देहाये पा मारच्या साहाय्यानें निर्णय केला आहे. (३) दिव्याचे वर्णन महस्त्याचे.

- ९ -

[अ] शि. च. सा. ख. ५ ले. ८३६.

सु. १९८ सवाल २३; श. १५१९ ज्येष्ठ व. १० सोमवार; इ. १५९७ मे ३०; श. १५२० वैशाख व. १० शुक्लवार; इ. १५९८ मे ११.

वीस ओळी फारसी मजकूर व हजर मंडळीची नावे महजराचे अखेरीस मजमूदाराचा सीका आहे.

[आ] वीठ सेटी विन सील सेटी वाप्र सेटिया पेठ कालवट पा वाई विंग मलसेटी सेटिया पेठ कालवट पा वाई येथील मिरासी सेटियेपणाविष्यर्थी वार. निर्णयांत वीठ सेटी खरा ठरला.

[९] माहजर व तेरीख.....विहुजूर.

कारकुनानी

मालिक नैवगैवती; मुश्रीक (फा, अ, कोशी.) पंडित मजमूदार (फा, वा, शि.)

सर्वनैवती (फा. लं. व. शि.)

सरगुरो वा नायेकवाडी

हे एकूण १८ मंडळीचे पथक आहे. त्यांत ३ मुसलमान पठाण आहेत. व त्यापैकी दोन पथकाचे प्रमुख आहेत. व त्याचे शिक्षे आहेत. ते बंदूखवाले दिसतात, वाकीचे सर्व निंदू आहेत. बहुतेक सर्वांचे चिं. कव्यार आहे. तिरंदाज फक्त दोनच आहेत; चिं. तीर वाण, दारू वाण. या अधिकान्यांची वर्गवारी:—
 १ रणनीरा, १३ नाईकवाडी, २ मजुमली,
 २ सरगुन्हा.

एकूण ४२ व्यक्ति हजर.

[६]   (१) सभा महस्वाची आहे. पथक पूर्ण असावै सर्व अधिकारी हजर असलेली अशी फक्त हीच सभा आहे.   (२) “दिवाणांत उभा राहिला...” साहेबांनी मजलसी करून कारकून वा देसाई व सेठिये माहाजन वा मोकदम बैसानु तफवास केले...” (३) वीट सेटीकङ्गन १५० होन खुसीसिणी घेण्यांत आली. “मलसेटी सेटिया मजकूर सीह दिसेचे गुन्हा याबदल ताजील माल होउनु.”

- १० -

[अ]   शि. च. सा. खं. ४ ले. ७१५.

सु. १९९; श. १५२०-२१; इ. १५९८-९९.

प्रारंभीचा भाग फाटला आहे.

[आ]   तानो मेगदेऊ देशकुलकर्णी तपे वालवे विं जागोत्रा माणको; तपे वाळवेचे देशकुलकर्णीविषयी वाद. तानोमेदेऊचे वतन झाले.

[६]   महजरांतील तपशीलाच्या प्रारंभावर्त्तन मजलीस किले पनाळे येथे झाली असावी. “समस्त हाजीरानी तपे वालवे मुा किले पनाळे.” आरंभास देसाई पटेल, नाईकवाडी, सेटे, महाजन यांची नावं आहेत. नंतर देहाये तपे मजकूर यांत पुढील गांवचे पाटील कुलकर्णी व चौगुले यांचा समावेश केला आहे. मैजे, रुण, कामेरी, येड, कुंडल, सिरगाऊ, यानपडे, देवरठे या सर्व गांवांची चौगुला आहे.

[६]   (१) ‘किले मजकुरासी मालूम केले.’ व नंतर किल्याहून मजलस करून निर्णय दिला आहे. (२) तपेवाळवेतील वरील सर्व गांवास चौगुला आहे.

सर्वनिवीस—चिटिणीवीस;

देसाई वा सेठिये महाजन

देसाई देशकुलकर्णी, अहंमद पटेल का वाई मेहतरी तेली (पली) दर्जी (कात्री)

५ पाटील.

सेठिये चौधरी (तराजू);

मेहतरी माली (माळ), रंगारी (भांड)

मेहतरी परीट (चोपणे !)

४ पाटील.

-११-

[अ] म. इ. सा. खं. १५ ले. ४३०.

श. १५२३ मार्गशीर्ष शु. १३ शुक्रवार; इ. १६०१ नोव्हेंबर २७.

[आ] मुद्रलभट पुंडले विंग ब्रह्मे पिंडान नांदीश्वर वगैरे उत्पनावद्वल वाद. ब्रह्मे वरे क्षाले.

[इ] आरंभास मजलस दिलेली नाही. महजराचे अखेरीस 'गौही' जोडली आहे. महजराचा आरंभ—“महजर श्रीशके……ते दसी चाकण-स्थल-सील-समे विदमान महजर केला ऐसाजे……” असा आहे. “सभा केली देवळी मुख सभानायस देशमूख व साल पाटील व ……कुलकणी व तेली; मुतालीक देसमूख व सुतार हे समत्त बैसोनु.……” गौहीत ११ मंडळीचा उल्लेख आहे. तीत देशमूख, पाटील, महाजन, बकाल, कुलकणी, शेटे वगैरे मंडळी आहेत.

[ई] (१) सभा नाईकांनी गांवातील तीन चार प्रमुख ग्रहस्थांच्या माथा 'देवाचा पाला' घारून सत्य विचारले आहे व तदनुरूप हा महजर केला आहे. (२) देवळांत, समानाईक देशमूख यांनी सभा केली.

-१२-

[अ] म. इ. सा. खं. १८; ले. ३; महजर, रवा दिव्याचा.

सु. १००९ रविलाल्कर १; श. १५३० श्रावण शु ३ मंगळवार; इ. १६०८ जुलै ५.

श्री; नकल. महजराची व दिव्याची अशा दोन स्वतंत्र तारखा.

[आ] तान पाटील विन अचल पाटील कुंभारकर जाव पाटिल विन वाद पाटील खाडगे; वणपुरीच्या पाटिलकीवियर्णी वाद. तान पाटिलाचें वतन ठरले.

[इ] विहुजूर हकीमशारा व नैवगैवत व हाजीर मजालसी प्रा पुणे.

२ Xकाजी आवन व इस्माइल हकीमशरा	१ Xमीरसैद हसीफ नैवगैवती
-------------------------------	-------------------------

१ Xसेख नूरमहमद मुतवली	किले कौटाणा हवेली
-----------------------	-------------------

१ Xरोजा महदूम सेखसला	प्रा पुणे
----------------------	-----------

१ .....मुशीफ, १ शितोळे देशमूख-	१ .....मजगुदार
--------------------------------	----------------

१ सेटे कां पुणे, १ सेटे पेठ मूर्तजावाद	१ .....नाजीर
--	--------------

१ वेजारा महाजन	१ पाटील कां पुणे
----------------	------------------

---

	३ सेटिया व कृष्णाजी आणि विष्णुबुवा
--	------------------------------------

	महाजन पेठ शहापूर
--	------------------

	१ सेटे पेठ मलकापूर
--	--------------------

याशिवाय ४ नाईकवाडी व भोंवर २२ गांवचे २२ मोकदम आहेत.

एकूण ४३ सभासद हजर. त्यांतील ५ मुसलमान व बाकी हिंदू आहेत.

[ई] (१) श. १५३० जेष्ठ वा ११ रविवारी पांढरीवर तपत महादिव्य आले. मंगळवारी वाल्यास पिशव्या काढत्या. (२) दिव्य होते समर्थी सुमारे ३२ मंडळी हजर होती. (३) “सितोले देशमूख यांचे अजहत त्रिंबक पीलदेव” व “देशकुला यांचा यारेदी रंगो श्रीपती,” दिव्यासमर्थी हजर. (५) टाणा पुणेहून महजर दिला आहे.

-१३-

[अ] शि. च. सा. ख. ५ ले. ८८४.

सु. १००९ साबान १०; श. १५३० का. शु. १२ बुधवार; इ. १६०८ नोव्हे. ९. तालीक.

[आ] मालजी पटेल टेकी विा तुको पनाळेकर मैजे कुमठे बुा पा वाई येथील पाटिलकी. मालजी पटेल व त्यांचे बडील विठोजी वा चागोजी हे सरें जाहले.

[इ] विहुजर हजिरानी मजालस पा कराड देसाई देशुका व भोंवरगाव-उंवरज, खडाडे, किवळ, किरोळी, अरवी, केली, कविठे, तारी, कोपरडे या ९ गांवचे ९ मो. “पा मजकूरचे नेवई इतदखान कारकुनानी वा सरगुन्हो नाईकजीवाडी देसाई वा देसक वा हकजवारीचे लोक यैसोन मुनसफी करून……टेका पटेलगी होये यैसे माहजर केले……”

[ई] (१) सर्वोनी मिळून निर्णय केला आहे.

-१४-

[अ] सनदा पत्रे, प्रा २, ले. ६. महाजर, ऐरण दिव्याचा.

श. १५३० कार्तिक व. ११ बुधवार, इ. १६०८ नोव्हे. २३.

[आ] मैजे घाटण तपे करकंब व मैजे भोसर तपे उदरगांव या दोन्ही गांवच्या शिवेचा तंदा.

राजमुद्रा (५)-मुनसिबदार, राजीव तपे	पंढित २
उंदरगांव.	खदाऊदखान शाई-भोसर
गोत (२८)-परगणे हवेली-कुरडू, म्हाईस-	तपे भोस मोकदम देहाय;
गांव, शिराल, जालगांव, वडसिंग बारलोणी,	सापटणे व आस्ट याचे मोकदम २
चिंचगांव, आकुलगांवचे मिळून ८ मोकदम;	तपे उदरगांव—
तपे करकंब-देशमूख १; का करकंबचे २;	देशमूख २, अजहत देशकुा १; पिंपरी,

मोडलिंब, आरण, रोपळे खुा, मेडवरवडे तळवळे, उपलई खुा माढे व ओहळचे मिळून ४ एकूण मोकदम ६. मिळून मोकदम ८

एकूण ३३ समासद, १ मुसलमान वाकी हिंदू.

[ई] (१) “निवाडा करावयास हुजुरुन मिया आजम पाठविला, तेहि, हवेलीचे व हामशाईचे मोकदम बोलाविले.” (२) दिव्याचें वर्णन महत्वाचें.

-१५-

[अ] भा. इ. सं. मं. वै. मा. व. ६; अंक १ ते ४ पृ. ६७,६८.

सु. १०११; श. १५३२; इ. १६१०.

अपूर्ण आहे.

[आ] गोपाळमठ पुजारी का वणी विा भिऊजी भोपे गुरव, पूजा तक्षिमेविपर्या पैशाचा वाद.

[इ] मजलीस अपूर्ण.

[ई] गोपाळभटाऱे ठाण्यास तकरीर केली.

-१६-

[अ] शि. च. सा. ख. २ ले. ९३ मजहर, दिव्याचा.

सु. १०११; श. १५३२; इ. १६१०; अपूर्ण आहे. पहिला भाग फाटला आहे.

[आ] मौजे कडेगाऊ आणि मौजे पारगाऊ प्रांत पुणे या गांवामधील शिवेचा तंदा.

[इ] शरा व हाजीर मजालसी प्रा पुणा.

एकाजी अबदुल हवेन काजी महमद

एसैद शावत नैव किले कोदाणा व हवालदार

एहकीमशरा व काजी इस्माइल नैबकाजी

प्रा पुणे व वाजे महाल कारकून—मजमुदार,

द(सेव १)

मुश्तिक मोकदम—पुणे, सेटिया व महाजन २

नूर मिया वली

पेठ शाहापूर; पर्वती, हिंगणे, धायरी,

ऐव्हसुला का पुणे,

घोरपडी गिरीम तां पाटस २

सेटिये महाजन का पुणे, महजन पेटश्यापूर

सेटे शेटमूर्तजावाद मन्हाटे जथे ४

नव्हे, चळ्होली, रावेत, वडगांव, कोथरुड पो. मो.

एकूण सभासद ३१, पैकी ६ मुसलमान.

[ई] (१) पाटलाच्या वर्तीने पारगांवच्या मदारांनी ‘एरण दिव्य’ केले परंतु ते खोटे झाले व कडेगावकरावर हळा केला. खान अलिशान खान हुजूर याजकडे तकरीर सादर शाली. प्रगण्यास वाद तोडण्याचिष्ठी हुक्म झाला. मग रवा दिव्य झाले देवाचें व गोताचें तोडे खरे झाले व मग महजर दिला आहे.

—१७—

[अ] शि. च. सा. खं. १ ले. ९.

श. १५३२ श्रावण व. १३ मंगळवार; इ. १६१० ऑगस्ट ७.

तालीक.

शि. च. सा. खं १ ले. ११ मध्ये सदरहू वाद्यामधील याच वादाचा महजर आहे. ती नकल आहे. पटवर्धन त्या महजरांवरून खेरे ठरलें असें दिसते. दुसऱ्यानंदा तेलतूपाचें दिव्य केले आहे. (श. १५४० मार्ग ० वा ३.)

[आ] विसाजी विन नारोबा म्हसवडा विंग नागोजी विन कोडभट पटवर्धन, मौजे भोगवली पा सिरवल चे कुलकर्णी वतनाविषयी वाद. म्हसवड्यानें रवा काढला व खरा झाला.

[इ] हाजीर मजालसी पा सिरवळ

काजी सेवन हकीमशरा पा मार	जसवंतराऊ नैव पा मार
मजमूदार पा; मार देशमूख पा मार	मुश्रीफ पा मार देशकुलकर्णी—पा मार,

यानंतर सेटिये, हशम, नाईक, चाकर ठाणे पा मार चौगुला, चौधरी आणि मोकदम कर्याती मार या मथळ्याखाली १३ गांवच्या मोकदमांची नांवे आहेत.

[ई] (१) भापा—“ करकसा होता.....आग्रवादी व पछवादी.....उमे राहुनु वेल्हार भाविला, आग्रवादी.....भाविलाजे, पसमवादी.....भाविलाजे; .....तकरीरा उमेवर्गी दिघलिया आहेत. हा आमल कैसा आहे म्हणौन साहेबी समेस पुसिले. समस्त सभा योलिले जे.....याचा धर्मता निवाडा केला पाहिजे.....राजमुद्रा व समस्त सभा मनास आणून केदारस्थानी दिव्य घेऊन निवाडा करणे येसे केले.” (२) दिव्य वर्णन महत्वाचें आहे. (३) हरकी गुन्हेगारी घेतली नाही.

—१८—

[अ] म. इ. सा. खं. १५ ले. ६.

श. १५३२ माघ शु. १० सोमवार; इ. १६११ जाने. १४ तालीक, प्रारंभास २ देवतांचे उल्लेख, “गोदावरी व सिद्धेश्वराची साक्ष,” नंतर हवालदाराचें नांव, शेवट—सही लेखन संख्या ओळी.

[आ] नरसोजी जगदाळे देशमूख तपे मसूर व पाटील का मा बिंग बापाजी विन याकूबजी मुसलमान सेफिन. कसवे मसूरच्या पटेलगीचा गर्गशा.

[इ] कातवे प्रतिष्ठान.

प्रारंभ—गोदावरी सन्धिय वेल्हार प्रवीण धर्माधिकारिणी हरीपाठक व माणीक पाठक.

महजराच्या प्रारंभास उजव्या बाजूस 'बिहुजू दावलखान हवालदार' असें आहे. नेहमी-प्रमाणे मजलस नाही. विद्वान् ब्रह्मसभेने निवाडा केला आहे.

[ई] (१) यापूर्वी दोनदा निवाडे शाले परंतु वाद तुटला नाही म्हणून थळ प्रतिष्ठान देण्यांत आले. (२) उभयवादी स्वप्रांतत्य हवालदाराचे, परथळीच्या हवालदारास पत्र नेतात. बरोबर स्वप्रांतीचा मळलदार असतो. थळकी हवालदार पत्रे पाहून ब्रह्मसभेस सर्व प्रकार निवेदन करतो व न्याय करण्याची विनंति करतो. (३) धर्मचौथ्यावर उभा करून उभयतांच्या तकरीरा घेतात. नंतर धर्माधिकारी कागदपत्र पहातो 'साक्ष पत्र असता दिव्य कैसे?' यास प्रमाण 'विज्ञानेश्वर' पहातात. (४) मुसलमानांचे राज्य व गुन्हेगार मुसलमान म्हणून देहान्त प्रायश्चित माफ. (५) हिंदु मुसलमानांच्या वतनविषयक वादाचा निवाडा ब्रह्मसभेकडे तज म्हणून सोपविला आहे. (६) क्रमांक ५६ पहा.

-१९-

[अ] शि. च. सा. ख. १. ले. १०.

श. १५३८ चैत्र व. १० सोमवार; इ. १६१६ एप्रिल १.

तालीक समकालीन.

[आ] विठ्ठल काईदेऊ देशकुलकर्णी विला रुद्राजी दामोदर व दादाजी भूपालराऊ लंबे परगणे सिरवलचे देशकुलकर्णीचा वाद.

[ई] बीहुजू खान अलिशान हैवतखान (विजापूरन्ना, वाई पा मोकासाई) व हाजीर मजालस.

वजारतमहा खान आजमआलीखान	खान हवालदार
—पंडित पेशवे	खोज हाफीज
—सबनीस	खां जमालखान
४ सरदार	जसवंतराव हवालदार
देसाई कर्याती सासवड	सादुलाखान सरदार
	६ सरदार

सुभेदारासह एकूण १९ सभासद, पैकी ६ मुसलमान.

[ई] [१] हुजूर हैवतखान यांने मजलसिद्धारा निर्णय केला आहे. [२] हमाशाई देशमूख देशकुल सेटे महाजन यांच्या गोहीवरून वाद तोडला आहे. [३] मजलसीत सरदार मंडळी आहेत.

—२०—

[अ] शि. च. सा. खं. ५. ले. ९४६

सु. १०१७ जिल्हेज ११; श. १५६८ मार्ग ० शु. १२ मंगळवार; इ. १६१६
दिसे, १०

[आ] सूर्योजी मरळ देशमूख ता कानदखोरे विा बाबाजी हुंजराऊ देशमूख ता
कानदखोरे. ता कानदखोरेच्या देशमूखीचा वाद. “ बोल मनास आणुनु हाजीर मजलसी
हुजूर सूर्योजी नाईकास हक्कलाजिमाची सीस्त करून दिल्ही आसे. ”

[इ] महजर महाल किले पुरंधर वि हुजूर.

नामजाद किलेमा (फा. सिका)	हरकारे किभार (शिका).
भानजी इनवरस (शिका)	देशमूख ता खेडेवारे (सीका)
देसमूख पा शिरवल (नांगर)	देसमूख ता गुंजणमावळ
खोत ता सिवतर खोरे (सिका. अ. को.)	देशमूख (सीका)
जेषे देशमूख ता रोहिडा भोर (अ. सिका)	देशमूख ता उरवली ता रोहिडा (नांगर)
मोकदम—पूर, (नां.); सेटिये—पेठ मूर्तजाचावाद (तागडी)	मोकदम आलंद; सेटीमहाजन मूर्तजाचावाद (तागडी)

७

७

२ मौजे कोलवाडी व दापोवडेचे मोकदम; १ विंशर—चौगुला; १ विंशरचा मोकदम;
१ मालोचा मोकदम; सेखभाई मूरसंदाज (खंजीर); एकूण २० मंडळी. सर्व हिंदू;
मुरसंदाज सोङ्गन.

[ई] (१) वतनाची व्यवस्था नीट लावली आहे. (२) महजर सर्व दृष्टीनी
उपयुक्त आहे. (३) महजराचा शेवट “ दिवाणचा गुन्हेगार व गोताचा अन्याह ”
(४) “ हाजीर मजालसी हुजूर किले....सिस्त करून दिली असे. ”

—२१—

[अ] म. इ. सा. खं. १६. लेखांक ५

सु. १०१७ जिल्हेज ११; श. १५३८ मार्गशीर्ष शु. १२ मंगळवार; इ. १६१६
दिसे, १०.

[आ] बाजी नाईक मरळ देशमूख विा बाबाजी हुंशारराऊ देशमूख. ता कानद-
खोरेच्या देशमूखीविषयी वाद.

[इ] क्रमांक २० चीच मजलस आहे व तपसीलहि तोच आहे. तेथें नांवापुढे सिके
आहेत. हा विशेष आहे.

[ई] (१) किले पुरंधरास भांडण दाखल झाले व मजलसीने निर्णय केला आहे.
(२) सूर्योजी व बाजी या उभयतांचा वाद, बाबाजी हुंशारराऊ विा आहे. दोघांस वेगळलो

महजर दिले आहेत. (३) या महजरांतील मजकूराचा प्रारंभ “समस्त देशक तर्फ कानदखोरे” असा आहे.

— २२ —

[अ] संकीर्ण.

बु. १०१९ जमादिलाखर २१; श. १५४० ज्ये. व. ७ शुक्रवार; इ. १६१८ जून ५; श. १५४१ ज्ये. व. ८ बुधवार; इ. १६१९ मे २६.

प्रारंभास फार्सी सिका. महजर अर्पूण आहे.

[आ] रेम सेटी विंग मंगसेटी भिंगे यामध्ये का आटपाडीचे सेटेपणाचा वाद लागला. रेम सेटी दिव्यास खरा झाला.

[इ] पा माण दहिगाऊ.....आपाजी पंडित हवालदार वा कारकुनानी.

—मजमूदार सेख इभ्राहिम सरसंमत का

—निघावन —निघावन

महंमदजी महालदार पा मार देशकुला पा मार

सेरे महाजन व समस्त पेठ पिलू व सुमारे सरगर; मेटेकरी; मोकदम पिलूव; सीदगौड

६ व्यक्ती; मोकदम कासेगाऊ मो मौजे गोमेवाढी का आटपाडी; मेटकरी का सांगुलवे.

[ई] (१) परगण्यास हुजूर वाद दाखल झाला. (२) चण्याचे दिव्य घेण्याचे ठरले. दिव्याचा हा एक नवीनच प्रकार आहे.

— २३ —

[अ] म. इ. सा. अ. १८. लेखांक ४.

श. १५४० मार्गशीर्ष व. १२ ब्रह्मस्तवार; इ. १६१८ डिसेंबर ३ गुरुवार.

(सुा तिसा आश्रैनच्या ऐवजी तिसा अशर वाचणे जरूर आहे) श्री, शंकर, नकल.

[आ] का सुपे व मौजे वढाणे या दोन गांवांतील शिवेचा वाद.

[इ] हाजीर मजालसी.

हाकीम शारा:—**×**काजी चांद विन काजी **×**काजी इसाख

मनसूर प्रा सुपे, **×**काजी प्रा चाकण

प्रा इंदापूर

दिवाण लोक:—**×**शहाजी अली देशमूख

हवालदार; मजमूदार पा सुपे—हरकारे.

लिलोजी अजहत देशमूख का सासवड

याशिवाय भोवर १८ गांवचे मोकदम,

देशमूख, देशकुला पा इंदापूर.

चौगुले, जोसी व इतर मंडळी मिळून

सुमारे ३२ व्यक्ती आहेत.

एकूण सुमारे ४३ व्यक्तीची नवीं आहेत, आंत ४ मुसलमान आहेत.

[ई] (१) देशमुखाने हुजूर वाद, दाखल केला तेज्ज्ञां निर्णयाकरितां मुनसिफदार पाठविले. (२) गोतांचे कागदपत्रांचै ज्ञान सूखम असावै असें दिसते. दिव्य महजर कसा होतो, याची उपयुक्त माहिती आली आहे. (३) गोतांनी शिवेवरुन चालून शीव निश्चित केली.

- २४ -

[अ] सनदापत्रे प्रकरण २ ले. ३९ पृ. ४१.

श. १५४३ दुर्भेतीनाम सं. आश्विन व. ७ गुरुवार; ह. १६२१ सप्टेंबर २७.
निवाडपत्रांत महजर आला आहे.

[आ] मौजे मालिंगिरस पा सुपे व मौजे टेकेवाढी व मौजे पिसरवे ता कन्हेपठार प्रांत पुणे या गावातील शिवेचा वाद. मलिंकंवराच्या वेळी वाद सुरु झाला व थोरले बाजीरावाचें वेळी संपला असें दिसते.

[इ] कित्ता महजर वित्तेरील २७ जिल्काद हुजूर हाजीर मजालीस.

हजरत रायाराऊ

कारकून पा सुपे

देशमूख—प्रांग पुणे, का सासवड

हवालदार, मजमदार, सरदार २

लाजिमदार व बलुते का सासवड

मजमदार—सासवड, देशमूख पा सुपे.

मोकदम—मावडी, कुंभारवळण; खळद खुा,
टेकेवाढी.

मोकदम—मौजे रिसे, भिवरी, मुरढी इतर ३ व्यक्ती.

एकूण २० सर्वे हिंदू.

[ई] [१] हुजूर आजमाकडे प्रथम तकरीर केली. [२] “हजरत राऊ साहेबी नेम केला जे शिवेची माती आणून श्री वेदेश्वर मुा का सासवड तेथे ऐरणी दिव्य घेणे.” शृंतीकाराने दिव्य केले आहे. [३] “कारकोर्द निजामशाहा ममलकतमदार महंमद अजम .....दोही गांवचे चौगली यानी रवा काढिल” [हरसूलास].

- २५ -

[अ] भा. इ. सं. मं. त्रै. मा. व. ४ [अंक १ ते ४] पृ. ४७.

सु. १०२२ रविलावल १२; श. १५४३ माघ शु. १३ मंगळवार; ह. १६२२ जाने. १५.

दोन ओळी फासी मजकूर व फासी सिका, महजर अर्धवट उतरला असावा.

[आ] उमाराम देशपांडे विा कान्होजी त्रिमल, परगणे खेडत्याचे देशपांडे बतनाचा वाद.

[ई] मालोजी राजे यांच्या खुर्दखताच्या आधाराने उमारामाचे बतन खरें असल्याचे ठरले.

[१] (१) कागद फाटला किंवा काय हें समजत नाहीं. कागदांत मजलीस दिलेली नाहीं. (२) बन्हाड प्रांतांतील हा एकच महजर उपलब्ध आहे.

-२६-

[अ] शि. च. सा. खं. ३ ले. ५७७.

सु. १०२२ रविवारल १६; श. १५४३ माघ व २ शनिवार; इ. १६२२ जाने. १९.

[आ] लखजी भडाळ्या मोकदम मौजे आंबवडे. मोकदम मजकुरास देशमुखाने आपल्या इसाफतीपैकी एक खाचर इनामतीस दिले होते. त्याविषयी व टक्याविषयी 'कुसर' पडला होता. भोगवटा मनास आणून खाचर मोकदमाचेच ठरले.

[१] महजर हाजीर मजालसी ता भोर ता रोहिडा.

कान्होजी देशमूख (सिका) प्रभु देशकुलकर्णी वापोजी जेधा.

चिखलगाऊ, पोमरडी, चिखलबडे, ता भोर, कर्नवड, आंबवडे या ६ गांवचे मोकदम आहेत नि. नांगर; मौजे वहतुंडीचा सुतार (वाकस); आंबवड्याचे वार्तिक महार ३; मेहऱ्या ता भोर (मोगरी असे) — दोघांची कव्यार आहे; आंबवडेचा चौगुला [नांगर]; व सुतार (वाकस).

एकूण १८ सभासद.

[१] (१) देशमुखाकडे फिर्याद झाली व त्यानेच महजर केला आहे. (२) महजराचा शेवट—“देशमुखाची चाकरी करून मौजे मजकूरची मोकदमी खाऊन सुखी आसिजे.”

-२७-

[अ] शि. च. सा. खं. ५, ले. ८७३; महजर रवा दिव्याचा.

श. १५४३ फा. व. १० रविवार; इ. १६३२ फेब्रु. २४.

कागदांचा वरचा भाग फाटला आहे.

[आ] लखदराणा विन सोमदराणा गुरव विंदा दाऊ पाटील विन परस पाटील कटका. मौजे भिकरीच्या मोकदमीचा वाद.

[१] —वरचा भाग फाटला.

×काजी अबदुल बिन काजी महंमद हकीमशरा व काजी इसमायल प्रापुणे.

मुजमदार ठाणे मार

शितोळे देशमूख प्रापुणे मार, सेटे का मार, गोपाळ नरसी (बेल्हारा) महाजन का पुणा, व पेठ शहापूर व वाजे पेठा, सेटे पेठ मूर्तजाचार, सेटे, महाजन पेठ मलळापूर.

भोवर गांवचे २० मोकदम.

प्रजा ८

समस्त बलुते मौजे मार

बलुते	मुतार
जोळी	चांभार
परीट	कुंभार
कोळी	वेरड
व्रितिकार	महार

[६] (१) हुजूर प्रा मारास फिर्याद केली. नंतर मजलीस होऊन निर्णय शाला आहे. (२) दिव्याचें वर्णन महस्त्वाचें आहे. (३) श्री नागेश मुा पेठ शहापूर कसवे पुणे येथे रवा दिव्य झाले. रविवार शिंगगा वा १०, श. १५४३.

-२८-

[अ] शि. च. सा. खं. १ ले. २१.

सु. १०२३ रजन २५; श. १५४४ ज्ये. व १२ रविवार; श. १५४५ वैशा व. १२ गुरुवार; इ. १६२२ मे २६; इ. १६२३ मे १५.

चार फारसी अक्षरे वरच्या बाजूस. हा महिजर फारच उत्तम प्रतीचा आहे.

(शि. च. सा. खं. १ ले. १३ यावरोवर वाचणे जरुर आहे.)

[आ] रामाजी फर्जद विहळ काईदेऊ विशद्ध गणो रुद्र लंबे. परगणे सिरवळच्या देश कुलकर्णाचा वाद. रामाजी खरा शाला.

[इ] हजीर मजालसी सदर ठाणे परगणे सिरवळ.

खकाजी सेरेखन बिन काजी	हवालदार
खुदो हकीमशहा (फारशीत 'सेरेखन')	(फारसी सिका तेरा दली)
मजमूदार मोर्तव	निघावन
देशमूख व मो का मार (नांगर)	नाईक ठाणे पा मार
आपाजी मल्हारजी देशमूख	(कळ्यार)
(हीं अक्षरे वाटोळ्या शिक्यांत आहेत व नाईक (कळ्यार)	
सभोवती १६ दले दाखविली आहेत.)	

(या खालीं डावे व उजव्या बाजूस मिळून सेटीये, महाजन, मोकदम, जोसी, गुरव, मुतार, हजाम, कुंभार, जिनगार, प्रजा, कोळी, तेली, महार, जुनारदार, भोई, उपाध्ये, जंगम, पाणसरे, वगैरेचीं आपआपत्या निशाणीसह सुमारे १७५ नंबे आहेत.)

[ई] (१) गणो रुद्र लंबे यांने शहाजीराजे यास पा मार मुकासा शाल्यावर 'मालुमातीचे खुर्दखत त्याकडून महालास आणले तेढां राजेसाहेब मोकासाई याजकडे परगण्यातील देशमूखादि मंडळींनी तकरीर केली. (२) तेढा साहेबांनी मुनसिफी मलिक आजम ममलकत मदारी छ २४ माहे जमादिलाखर हाजीर मजालसी याहुजूर केळी. लंबे खोटे केले.

(३) खुर्दखतावरून वतन खरे होत नाही. भोगवटा लागतो “मालुमातीच्या खुर्दखतावरून मिरासी कैसी साधेल.” पृ. २५.

-२९-

[अ] शि. च. सा. खं. २, ले. २०.

सु. १०२६ रमजान १; श. १५४७ ज्येष्ठ शु. २ शनिवार; श. १५४८ ज्ये. शु २ बुधवार; इ. १६२५ मे २८; इ. १६२६ मे १७.

[आ] हिराई कोम गोविंदप्रभु धर्माधिकारी का नाशीक आणि फुलाई, गोविंद प्रभूची मुलगी विा माहादप्रभु बालप्रभु धर्माधिकारी का नाशीक, अन्नवर्क, घरतकसीम व धर्माधिकरणाची तकसीम यावहल वाद. वाटा दिला.

[इ] “ठाणाहून मुनसिफी सदरहू, मुनसीफदाराचे हवाला केली सदरहू मुनसिफ मठामधे दैसोन मनास आणिले.” का नाशीक येथे

[ई] (१) ख्रियांनी वादात पडल्याचा उल्लेख याच महजरांत प्रथम आला आहे.
 (२) स्वतंत्र मुनसीफ नेमत असावेत असें दिसते.

-३०-

[अ] शि. च. सा. खं. १, ले. २२.

सु. १०२६ रविलावल २९; श. १५४७ मार्ग. ३० सोमवार; इ. १६२५ दिसेंबर १९.

[आ] राघोजी विन पिलू पटेल सेडकर मोकदम विा हाऊजी विन साऊजी कामिथा मौजे चामिली पा पुणेच्या मोकदमीचा तंटा. कान्होजी सेडकर विरादर राघोजी सेडकर हा राघोजीच्या वतीने हजर आहे. वतन सारांते विभागण्यांत आले.

[इ] विठुजर हाजीर मजलेसी.

सावाजी अनंत (निजामशाहीच्या वतीने)

(फार्सी सिका)

हवालदार पा मार

मजमूदार पा मार

नाईकवाडी किले पुरंधर

सितोळे देशमूख पा मार (सीका)

देसाई गुंजणमावळ

मोकदम पिंपळगौ, लोणी कालभार, पा पुणे,

महमदजी सरनोवत

(फारसी सिका)

बगत्यारख्यान मुकासाई मौजे चामिली

नाजीर किले पुरंधर

नाईकवाडी ना कोट का पुणे

देसाई, हिरडस मावळ

सोमाजी दिनकर राऊ सरदार विा मोकदम-

मौजे निबूत व पागारे पा मार

फार्सी सिका

[ई] (१) दिवाळीनंतरचा काळ निर्णयकरतां ठरविला आहे. (२) उभयवाचांना आपसांत वाद तोडण्याविषयी सबलती देण्यांत येत. अखेरीस गोतांच्याकडे निर्णय सोपविला. (३) देशमूळ पा मार यानी मजलीस हुजूर बोलाविली व निर्णय केला.

— ३१ —

[अ] संकीर्ण. महजर दिव्याचा.

श. १५४७ फाल्गु. शु. ११ रविवार; इ. १६२६ फेब्रु. २६.

महजराचें अक्षर पेशवेकालीन आहे. वंदाच्या जोडांत बंद चिकटवतांना अक्षर गेले आहे. यावरून प्रत्येक बंद स्वतंत्र लिद्दीत असावेत व मग चिकटवीत असावेत. दिव्याचा तेवढा उतारा घेतला आहे.

[आ] सूर्यांजी खिन महादजी पोचार विं दादा पाटील खिन चाहू पाटील बडधा. मैंजे कोटीत ब्रुा कर्याती सासवडच्या मोकहमीचा निर्णय. सूर्यांजी खरा शाला.

[इ] हाजीर मजालसी कर्याती सासवड व बाजे महाल, सर्व भाग उतरून घेतला नाही.

[ई] (१) ठाण्यास फिर्याद केली आहे. (२) रवा दिव्याच्या दृष्टीने महजर उपयुक्त आहे.

— ३२ —

[अ] सनदापत्रे प्रकरण २ रॅ, लेखांक १२.

श. १५४८ फाल्गुन शु. १ इ. १६२७ फेब्रु. ६ मंगळवार श्री. प्रारंभास.

[आ] मावजीपाटील मोकदम विं केरोजी पाटील, मोकदमीविषयीचा वाद. मावजी खरा शाला व निमे हक्कदक्क केरोजीस देण्यांत आले. गांवाचें नांव दिलेले नाहीं.

[इ] बेहुजर नागावा बेहुजर राजश्री खंडोवलाळ; महजर बेहुजर.

×कांजी मुळा, राजश्री जिवाजी खंडेराव; रुद्र हवालदार व कारकून ता करकंब सोन ठाकूर.

तपे भोंस

देशमूळ देशकुलकर्णी

मींजे— खेडे, अहिरगांव, ता मार.

सापटण, मालगांव, देवढी, देहे,

पाथरी, अव्हे, वरडी—१० मोकदम

तपे करकंब

देशमूळ, मोकदम वा मार,

देहाये तपे करकंब, आरण,

वरवडे, गुरसाले, पेंजूर वैचले,

आखूब, पिंपळनेर, लोदापूरी, उज्जनी, हेदल

खुा ऐकूण १० मोकदम, पाटील पेंजूरला

पाटील चौगुला आहे असें दिसते.

एकूण ३० सभासद; पैकी एक मुसलमान.

[ई] (१) “बेशमी बापोजी अनंत व गोंदजीराम देशकुा तपे मा कारणे महजर लेहून दिल्हा;” यावरून कुलकर्णी महजर लिहिष्याचें काम करी असें दिसते. (२) कसवा, साहेबी गुरसाले ‘यल’ दिलै होते व थलपत्राप्रमाणे हा महजर दिला आहे. (३) शिर घडाच्या चिठ्या टाकून थळकी यांनी निवाडा केला.

- ३३ -

[अ] शि. च. सा. खं. ४ ले. ७२१.

मु. १०२९ सफर १ श. १५५० आश्विन शु. ३ रविवार; इ. १६२८ सप्टेंबर २०

श्री. महजराच्या अखेरीस (प. शि.) आहे: सासवडच्या मोकदमाच्या सहीचे अक्षर निराळे, भाषा फारसीमिश्रित आहे.

[आ] खंडोजी व बाजी विन जाऊजी घोरपडे मोकदम मैजे कापसी पा फलेटण विंग बोबडे. मैजे कापसीच्या मिरासी पटेलगीचा निर्णय, खंडोजी खरा झाला.

[ई] हाजीर मजालस खान आजम अंवारखान वा कौळू शाहासहेबू.

सिदी मुकुंद ठाणेदार (वदामी शिका); छाहामाजी गोविद मेजमूदार; नरसो गोमाजी सबनीस.

देसक

नाईक देशमूख

२ देशकुलकर्णी

(चौकोनी शिका)

मोकदम—(१) सांदगी, कसवे, गिरवी, कापडगांव, सासवड, तरडगांव, हिंगणगांव वाटार, कोरेगांव; सांगवीचा ‘गो’ मोकदम आहे.

एकूण १६ सभासद.

[ई] (१) महजराचा प्रारंभ—“हे मुख्य करून पा फलेटण.” (२) दिवाणचा महालदार कमाविसेस आला असतां तकीर दाखल केली. देसाई यासहि सांगितलै. त्यांनी हामशाई मोकदम, व सेटिये महाजन का मार, देशक याची ‘गोही’ घेतली. घोरपडे खरे झाले. (३) “साहेबासी मुकासा अर्जुनी जाहाला ठाणाहून महजर मन्दामत केला पाहिजे म्हणून,” यावरून ठाण्याने महजर दिला आहे.

- ३४ -

[अ] म. इ. सा. खं. १५ ले. ४१३. महजर, मिरासीचा.

सु. १०३१ रविवारल ११; श. १५५२ अश्विन शु. १३ शुक्रवार. इ. १६३० आक्टो. ८.

फारसी मजकूर व सिका; सेवटासहि शिका आहे.

[आ] संभाजी तान देऊ विंगा गोंदजी मोकदम व रामजी विन राजजी मोकदम मौजे निरगुडे किले फत्तेमंगल, सदरहू मोकदमीच्या निम्या विभागाचे क्रयपत्र.

[इ] हाजीर मजालसी किले फत्तेमंगल.

हवालदार कारकून किले मार	अलाफतुला सर (नोव) त
देशमूल किले मार	पांगा खास
(प. को. दोन शिके)	निदस्तूर देशकुलकर्णी किले मार

[ई] (१) ४५ होनास निमी मोकदमी निकली, कारण दुष्काळ.

-३५-

[अ] शि. च. सा. ख. ७ ले. २१; महजर दिव्याचा.

सु. १०३१ रजब २; श. १५६२ माघ शु. ३ मंगळवार; इ. १६३१ जाने. २५.

हा महजराचे प्रारंभीचे ५ बंद गहाळ आहेत व शेवटच्याही मजकूर उपलब्ध नाही. यामुळे वादाची अखेर समजत नाही. यद्यपि ले. १८ मध्ये याच दिव्याच्या पुढील मजकूर आल्यानें उभय वाच्यांत दादाजी कोऱ्डेवानें अखेरीस वतन विभागालै असें दिसते.

[आ] येसो नारायण वेलसरे व इतर जोतिसी देह ९. विंगा येम जोशी विन सोन जोशी व इतर; जोतिश व कुलकर्णी देह ९.

पा पुणे	पा सुपे
जेजुरी, धालेवाडी, नाशिरे, साकुडी;	कोघले, कोलविहिरे, नाविली, निळूज.
का सासवड पो मौजे वेलसर	= ९.

[इ] हाजीर मजालसी मामले दौलत मंगल.

हवालदार व कारकून (७).

—रायाराऊ हवालदार	मजमूदार
—खाभाई सरनोवत	सबनीस
चिटणीस कारकून	पारसनीस
मजमूदार	

सरगुन्हो व नाईकवाडी व बोडार्नी (८)

खगुन्हेनामजाद	हशमकर नऊ सचणी ७ ?
	(मुसलमान १)

ठाणेमामलेमार (४) ?

देशकमामलेमार (४२)

सेठिये २	का दौलत मंगल, मोकदम व कुलकर्णी २.
मोकदमानी व रथाणी	मोकदमानी देहाये —

मौजे बेलसर १०—मोकदम, २ सेटिये, महाजन, १० गांवचे

२ ठाकुर, परीट, लोहार, वर्तीकार व इतर ३.

मौजे जेजुरी २—मोकदम.

पा सुपे ७

देसाई, कुतवल, महाजन सेटे व इतर ३ व

देशकुआ १.

का सासवड १२.

एकूण ६४ सभासद; त्यापैकी ३ मुसलमान, तिथेहि लष्करी पेशाचे.

[६] (१) दिव्याचें वर्णन महत्वाचें आहे. (२) जलदिव्याचा एक नवीन प्रकारहि यांत उल्लेखिला आहे. (३) रायाराऊ याचा महजर.

— ३६ —

[अ] चि. च्च. सा. खं. ५ ले. ९५०. महजरनामा.

सु. १०३२ जिल्काद १; श. १५५४ ज्येष्ठ शु. २; इ. १६३२ मे ११ शुक्रवार.
प्रथम फार्सी मजकूर मराठीत दिला आहे.

[आ] तपे कानदखोरे पैकी व किले तोरणा यापैकी मौजे वेळे बुा—धानेबु—
कानंद—पासली या चार गांवच्या शिवेचा निर्णय.

[इ] विहुजूर हजीर मजालसी किले कोढाणा मुजाफती किले तोरणा व तपे कानदखोरे.
अबवर अबदुल—हवालदार (सिका फा.) सवनीस किलेमार

हनवरीदास नाईकवाडी किलेमा (सिका फा.) जये सेकर तिमाजी नाईक (ष. अ. शि.)
खोजी नाईकवाडी (सिका) जये—नाईक (सीका).

(प) दाजीराऊ, (सि. म. अस्पष्ट) जये—नाईकवाडी (अ. शि.)
— „ „ जये— „ (?)

नाईक (चि. !) जये खेमजी मुरारी नाईकवाडी शिका.

कनाक कोडनाकगस्ती (हलगी व लहानकाठी ?) बलवंतराऊ नाईकवाडी किले तोरणा
(अष्ट० सि.)

ता कानदखोरे—खासनीस, देशकुआ विसर, अत्रोली, कानद व वेळे बुा व इतर
मिळून ४ मोकदम; २ धानेबु व कानदचे वीतीकार. एकूण सुमारे २२ सभासद.

[ई] (१) गाय बरोबर घेऊन वीतीकारानें शिव चालून दाखविली. (२) भाषा
फार्सी प्रनुर आहे. (३) २२ मंडळीपैकी १२ लष्करी पथकापैकी आहेत. (४) देशमुखानें
प्रथम तकरार केली आहे. (५) निवाढ्याकरितां किलाहून मुनसिफदार दिले आहेत.

- ३७ -

[अ] संकीर्ण. माहाजर; रवा दिव्याचा.

श. १५५४।५५ इ. १६३२।३३.

[आ] हिरोजी व इतर सरगर मंडळी आणि तानाजी व इतर गायकवाड यामध्ये मैंजे पाथरी पा माण येयील मोकदमीचा कर्कशा लागला. वतन विभागणी केली कारण दोघासंहि रवा लागला.

[इ] का आटपाडी पा माण दहिगाऊ.....बिहुजू.

हवालदार, मुजमदार, हुद्देदार. ठाणदार, मोकदम सेटफल.

देसक (३३)

—सरदेसाईकामार देशुकुा नाईकवाडीकामार सेटेकामार मैंजे—निंबोडे, दिंगंची, पळसखेल, सेटफल, तडवले, धाणद, घरणिकी, गंवचे एकूण १२ मोकदम व पाटील; २ तेली व पोतहार का मार.

देसाई १, का मार पो २ पाटील, १ चौगुला व १ कुलकर्णी व १ सरसेटिया मैंजे ब्रह्मपुरी, नेलकडे, आवलानी, वेवल खुा वगैरे गंवचे ७ मोकदम; १ चौगुला; १ मेटेकरी; मेहतरी माळी का मार व कुंभार २

एकूण ३८ सभासद.

[ई] (१) मोकासाई याजकडे प्रथम तकरी केली होती. (२) देशकात कोणाचा अंतर्भूव होतो हे या महजरावरून चांगले समजते. (३) दिव्य महत्वाचे आहे.

- ३८ -

[अ] म. इ. सा. ख. २० ले. १८६.

सु. १०३४ मोहरम ११; श. १५५५ आषाढ शु. १३ मंगळवार; इ. १६३३ जुलै ८.

नक्कल, महजराच्या अलेरीस गोही असून एकूण १३ ब्राह्मणांच्या सहा आहेत.

[आ] धर्माधिकारी विं जोईसी यामध्ये का कोल्हापूरच्या धर्माधिकरणाचा वाद.

[इ] बी हुजू हाजीर मजालसी यानी अजमहाल पा कोल्हापूर. अगा अजम अगा सफउ नेवगैवत; ठाणेदार, मजमूदार. व डवीर (फा. सही).

सरगुन्हो व नाईकवाडी यानी (१५).

१ सरगुन्हो (वली इश्वाईम), २ सरनाईकवाडी, ३ नाईकवाडी (१ मुसलमान), १ नाईक (नांवे—लंबकरणे, लंबतुरे, अहीरे, खासने इत्यादि).

याशिवाय कर्याती हवेलीचे (६)—३ देसाई, १ देशकुा, १ नाडगौडा, १ हशमनीस. प्रथम पथकाची नांवे व नंतर ही नांवे आहेत.

कसवे कोल्हापूर (२३)—१ पटेल, २ कुलकणी, १ सेठिये, १ महाजन, १ चौगुला, ४ रया; ४ नाईक चोरगती, २ मुजमली, २ नाईक चाटे, ५ वैदिक.

एकूण ४८ सभासद, त्यांपैकी ३ मुसलमान व ते प्रमुख अधिकारी आहेत.

[६] (कामारच्या चावडीस निर्णय होऊं शकला नाही. “त्यावरी हे खबर ठाणामध्ये (=ठाणे पामार) मालूम जहाली. मग जोइसी……व भर्माधिकारिणी मजकुरास बोलावून आणिले. त्यावरी हरदोजणापासून हारिजितीचे कतवे घेऊन मुनसिफी कामारचे पाटील याचे हवाला केली तेहि श्रीमहालक्ष्मीचे देवीचे देउळी सभा करून..... बोल मनासी आणिले.” (२) सदरहु निर्णयावरून ठाणे पामारच्या राजसभेने हां महजर दिला आहे. (३) कतव्याप्रमाणे गुन्हेगारी ५० व सीरी २५ होन घेतली आहे.

-३९-

[अ] म. इ. सा. अंड १५, ले. ४१८; महजर, क्रयपत्राचा.

श. १५५५ आधिन शु. १२ शुक्रवार; इ. १६३३ आकटो. ४.

शेवटास देशमुखाचे ‘निशाण’ व मोर्तवसद.

[आ] जिवाजी बिन खेलोजी भोसले यानी मौजे निरगुडे का वायडे किले फतेमंगल येथील मोकदमी विकत घेतली त्यावदल देशमुख व देशकुा का वायडे किले फतेमंगल यांनी हा महजर भोसल्यास दिला आहे.

[इ] —विहुजूर हाजीर भजालसी.

मोकदम हमशारी, मौजे लाजफल, १, मौजे सिरसोफल ३; मोकदम देहाये का वायडे का वायडे, मौजे असुर्णे, लाकडी, लाहासुरणे २, कलद, शिकू या गांवचे मोकदम. एकूण १२ सभासद.

-४०-

[अ] शि. अ. सा. अं. २ ले. ३४१.

स. १०३७ रविलाखर ११; श. १५५८ भाद्र. शु. १२ शुक्रवार; इ. १६३६ सप्ट. २.

मूळ फारसीत सुमारे २८ शिके आहेत.

हे फारसी शिके ज्यांचे, त्यांची नांवे त्यांच्या शिक्याजवळ एकाच लेखकांने फारसीत लिहून ठेवली आहेत. नंतर त्याखाली मोर्डीत त्या त्या अधिकाच्यांनी आपल्या सहा केल्या आहेत. कारण सहीचे अक्षर वेगवेगळे आहे. सहांच्याजवळ बारीक अक्षरांत बिन रेखेन कोणी सहा कराव्या त्यावदलचे नुसते हुदे दिले आहेत. अखेरीस फा. शि. आहे. जोडावर दोन निरनिराळे फारसी सिके आहेत. एके ठिकाणी भौंक होते तेयें कागद लावून त्यावरहि दोन शिके केले आहेत.

[आ] अंतो पाठ्ये बिना दामो पाठ्ये व नारो पाठ्ये बिन अनंत पाठ्ये गोळवलीकर धर्माधिकारी व जोसी विंा कृष्ण जोसी का संगमेश्वर. धर्माधिकरण व जोसी वतन का संगमेश्वर व बाजे महाल या विषयी वाद. पाठ्ये यांनी जोसी भांडतात म्हणून किल्यास महजर मागितला आहे. जुर्नी पत्रे पाहून तो देण्यांत आला आहे.

[इ] महाजर भामले मुजफराबाद व किले खिलणे हाजीर मजालसी.

—**माहामद** कासीम हवालदार   **काजी** अली मामलेमार
मामलेमार व किले मार   **किले** मार

मामले मार   मजमदार, निघावन, सबनीस, कुलकर्णी, व
मजमदार, हेंजीव, नाडिगौडा, सबनवीस, पोता, **सरगुरो** २, नायेकवाडी ६.

ददबीर, सरदेसाई २, देशकुलकर्णी १.

विटणीस, **ददबीर**, सराफ, **मोकदम** १

सरगुन्हो १, नाईकवाडी ८.

एकूण ३६ सभासद, पैकी ८ मुसलमान अधिकारी.

[ई] किल्याहून महजर दिला आहे.

-४१-

[अ] श्रीसांप्रदायाचीं कागदपत्रे विभाग २ रा; लेखांक ४२२.

सु. १०३७ जमादिलावल १; श. १५५८ आश्विन शु. २ बुध.; ई. १६३६
आक्टो. २१.

तालीक.

[आ] नारो माहादेऊ कुलकर्णी मौजे बाहे ताता वाळवे यासी माहादोवा वा खंडोवा, बिन तुकोवा कुलकर्णी मौजे मजकूर (बाहे) यानी आपले कुलकर्ण निमे तकसीम वाटून विकत नारो माहादेउवासी दिले. ले ४२१ मध्ये क्रयपत्र आले आहे. व त्याचा हा महजर आहे. कुलकर्ण निमे विकण्याचे कारण कोनेरी गोळकानें वृथा तकार केल्यामुळे वतनाची मुनसफी करून दुखाला करण्याकरता दिवाण देणे होन ५० खंडोवास यांवे लागले. त्यामुळे हलाकी आली.

[इ] बी हुजूर हाजीरानी तपे वालवे.

कारकुनानी—ठाणेदार   **मुजमदार**
निवेदन   सबनीस

नाईकवाडीयानी—३ मुसलमान, ४ हिंदू.

देशमुखानी—देसाई देशकुआ, नाडगौडा.

सोट्ये महाजन—वसवलिंग महाजन, २ सेटे, १ नाईक.

मोकद्दमानी देहाये—कसबा, उरुण, कामेरी, कुंडल, खेड, बाहे. सुमारे ३६ मंडळी आहेत त्यांत कुलकणी, चौगळे, जोसी, पाठील, रया, कुंभार इत्यादि प्रमुख आहेत. बहुतेक सर्वत्र मोकदम, कुलकणी व चौगुला आहे.

एकूण ५४.

[ई] (१) “निमे तकसीम विकत खंडन दिले ते खबर ठाणेसी दाखल जाहाले मग साहेबी हुजूर बोलावून तशीफ देऊन सेणी देणे म्हणवून रजा फर्माविले मग आपुले बाबे देसकानी तहे मजकूर इलतमास केले जे नफर मजकुरापासी सेणी घेऊन माहजर वा मिसली करून देणे म्हणजन वराये मालुमाती खांतिरेसी अणजन……”

-४२-

[अ] भा. इ. सं. मं. थै. मा. व. ६ अं., १ ते ४ पृ. ७०.

स. १०३८; श. १५५९; इ. १६३७.

[आ] गोपाळभट पुजारा जगदंबा सससिंग वणी विं भोपे पुजारे, पुजेचे ताक्षिमे विषयी वाद, गोपाळभट खरा शाला.

[इ] हाजीर मजालसी किले अहिवंत...ची हुजूर.

×काजी पा ऊणी दिंडोरी (फा. मजकूर व सि.) ×हवालदार किले मार.

×हवालदार पा ऊणी (फा. सि.)

सवनिस किले मार वी ३०

देसमूख व कुलकणी पा ऊणी ४

देसमूख व कुलकणी का ऊणी २

मजमुदार पा ऊणी.

किले मजकुरास नाईकवाडी व नाईक मिळून

१५ असार्मीचे पथक आहे (१० नाईक

+ ५ नाईकवाडी) कांहीच्या नांवांपुढे फा. सी.

आहेत.

नाईकवाडी टाणे पा ऊणी ३

नाईकवाडी पा ऊणी १

याशिवाय, जोसी (वा. सही), सराफ; सटे का ऊणी, सोनार; सेटिया कासार, सुतार, मामन सुकूतसुला, सेटिया सिंपी, तेली, लोहार अशी सुमारे १० मंडळी आहेत.

एकूण सुमारे ४० व्यक्ती आहेत.

[ई] (१) हुजूरन किल्यास खुदखत-शाले की निर्णय करणे. (२) भोपा हजर राहिला नाही. गोपाळभटाजवळ कागद होते. तें पाहून निर्णय दिला आहे. (३) त्या भागांतील येवढाच महजर उपलब्ध आहे.

-४३-

[अ] म. इ. सा. खं. १७ ले. ७.

सु. १०३८ रमजान २०; श. १५५९ व. ७ शुक्रवार; इ. १६३८
जानेवारी २६.

[आ] बाहुजी विन कान्होजी हैवतराऊ व हबाजी विन बाबाजी हैवतराऊ व बाठाजी विन रुद्राजी है तां गुंजणमावळचे देशमुखीविषयी भांडत होते, भाऊपणाचा वाद.

[इ] दादाजी कॉडेव सुभेदार नामजाद व व कारकून किले कॉठाणा व महाल निहाय (फा. सि.)

देशमूख व देशक—

तपे खेडेबारे	ता मोसे खोरे
२ देशमूख (एकाचा शि. व दुसऱ्याचा ना.)	देशमूख ता मार
१ देशकुा, १ अजहति देशमूख	देशक व कुलकर्णी
ता कानदखोरे	३ व्यक्ती
१ अजहती देशमूख ता मार	देशक ता गुंजणमावळ
देशकुा ता २, मोकदम १	वांगणी, जांबुली अशा ३ गांवचे ३ मोकदम व १ खासनीस

एकूण १६.

[ई] (१) 'साहेब व गोत मिळूनु येणेप्रो निवाडा केला.' (२) या महजरावरून देशक म्हणजे गांवचे गांवकीचे वतनदार असा अर्थ दिसतो. देशक संस्थेचा अधिपति देशमुख असें दिसते. (३) शिवाजीमहाराजांनी हा निवाडा अप्रमाण करून पुढे नवीन वांटणी केली आहे. (म. इ. सा. ख. १७, ले. १० पहा).

- ४४ -

[४] शि. च. सा. ख. १ ले. २६; माहाजर-रवा दिव्याचा.

सु. १०३८ मोहरम २५; श. १५६० ज्येष्ठ व. १२ बुध.; इ. १६३८ मे ३०.

[आ] बाबाजी मोकदम नेलेकर मैंजे कोटीत प्रा पुणे यांने आपली मैंजे कोटीतची निमे, मोकदमी जनाजी खैरा यास दिली. हेतु इतकाच कीं गांवाची व्यवस्था रहावी. परंतु तसें शाले नाहीं म्हणून बाबाजी रुद्राजी जाधव म्हणून नवीनच एक इसम आपल्या मदतीस आणून त्यांनी दोघांनी मिळून खैरा यास घालवून देण्याचा प्रयत्न केला व तसें शाल्यास त्याचा विभाग जाधवांने ध्यावा असें ठरले. मोहरी येथे खैरानं दिव्य केले व तो खरा शाला. तेव्हां दादाजी कॉडेवानं वतन निमेनिम करून विभागून खैरास निमा भाग व उरला निमा भाग जाधव व बाबाजी नेलेकराचा पुतण्या कृष्णाजी या उभयतांस दिला. वडिलकीचे हक कृष्णाजीस दिले.

[इ] महजर हाजीर मजालसी का खेडेबारे.

--दादाजी कॉडेव सुभेदार — कॉठाणा (सिका फा.)

देशमूख व देशक माहाला निहाये
 देशमूख ता खेडेवरे (नां.)
 देशमूख ता कानदखोरे (नां.)
 देशमूख ता कर्या. मावळ (नां.)
 मौजे—निगडे, केतकवले, दिवडी कांवेरे ता खेडेमरे, ४ मोकदम (नां प्रत्येकाचा)
 मौजे—हिवरे, गराडे, पर्णचे प्रा पुणे, ३ मोकदम (नां. प्रत्येकाचा)
 एकूण १४ व्यक्ती.

[ई] (१) “दिवाण व गोत उदंड जाले परंतु खेरा झडेचना मग दिवाणे गोते दिव्य नेमून……” (२) दिव्य महस्वाचे आहे. (३) या महजरावरून देशक म्हणजे महालातील सर्वे मोकदम असें दिसते.

- ४५ -

[अ] शि. च. सा. खं. ३ ले. ६३२

१५६१ श्रावण व. ५ गुरुवार; १६३९ ऑगस्ट ८; (छ १६ रबिलावल = १५३९ जुलै ८; आषाढ व. ३ सोमवार.)

[आ] येलोजी व जवाजी वागमोडे मोकदम मिरासदार मौजे बोरी पा इंदापूर विा विरोजी मोकदम मौजे लासुणे. मौजे बोरीच्या मोकदमीचा वाद. वतन निमेनिम विभागले आहे.

[ई] हाजीर मजालसी पा इंदापूर.

देशमूख पा मार २

मेलगाऊ, जांबू लाकडी, चिखली, दहिगांव, वरकुटे या भौंवर गांवचे ८ मोकदम.

[ई] (१) “गोत मजालसी मिळोन निवाडा केला कीं मिरासी मोकदम तोटूं नये व विरोजीचा माल वेचक आहे. मोकदमी राखिली आहे त्यास तोहिं तोडिता नये…… दोठाई खाऊन सुखी असणे.”

- ४६ -

[अ] म. इ. सा. खं. १८, ले. ७.

सु. १०४० जमादिलावल ६; श. १५६१ भाद्र. शु. ८ सोमवार; इ. १६३९ ऑग. २६.

[आ] मालजी भोईटा मौजे रावेत पा पुणे विा भिलोजी मालजीचा दायाद भाऊबंद. मौजे रावेदच्या पाठिलकीचा वाद. भिलोजीचा पक्ष खरा ठरला असें दिसते. गोतानें निवाडा केला आहे.

[इ] विद्युजूर हाजीर मजालस.

दादाजी कोऱ्डेऊ सुवेदार नामदार किले कोंढाणा.
२ देशमूल ताा खेडेबारे   ×मुजावर कसवे पुणे
देशमूल ताा मोरेखोरे

मोकदम मौजे खडकवासले; व अंजनगाव. कुलकर्णी मौजे माण, चौगुला मौजे लोणी काळभोर.

एकूण १, मुसलमान १.

[ई] (१) तकार सुभोदाराकडे गेल्यावर—“साहेबांची रजा सादर जाली…… दर्भाव सरंजाम होय माळम जाले तरी पा मजकुरीचे दाहा गावाचे मोख्लेसर पाठील व गावीचे कुणबी व बलुते आणून…… निवाडा करणे गोताचा माथा सत्या घालून ज्याची पाटिल्की होईल त्यास देवणे म्हणऊन रजा सादर जालियावरी……” उभयतास आदब-खान्यात ठेवले व कतवे घेतले “जे साहेबी हमशाही गावीचे मोकदम व आपले दाईज वापमाऊ व बलुते…… त्यास पुसोन निवाडा केला पाहिजे. स्वगोताच्या निवाड्यास…… राजी असे.” यावरून ‘गोत’ म्हणजे कोण तें दिसून येईल.

-४७-

[अ] शि. च. सा. खं. ७, ले. ३१.

सु. १०४१; श. १५६२ माष शु. १३ गुरुवार; इ. १६४१ जाने. १४.

[आ] भिकाजी बिन नाईकजी डिमले मौजे सिवरे ताा खेडेबारे विवा नाईकजी बिन तान्हाजी डिमला मौजे कल्याण, ताा खेडेबारेच्या सरमोकदमीविषयींचा निर्णय. भिकाजी खरा ठरला.

[इ] हजीर मजालसी …… दादाजी कोऱ्डेऊ सुमेदार नामजाद किले कोंढाणा.

हवालदार ताा खेडेबारे   मजमूदार ताा खेडेबारे
२ देशमूल   „   मुद्रल देशकुा   „
का खेडेबारे ३-मोकदम, सेटे, महाजन मोकदम मौजे-खोदी, नसरापूर, कासुर्डी,
वय, करंदी, व केलवळ्याचे मिळून मोकदम ३. मालेगाव, वेलू मिळून ५ मोकदम.

एकूण १७ व्यक्ति.

[ई] (१) उभयवाच्यांस साहेब हाजीर मजलसीस मान्य आहां काय असें प्रथम विचारले व राजीनामा घेऊन मग निर्णय केला आहे. (२) साहेब हाजीर मजलसीने देशमूलाच्या माहितीप्रमाणे निवाडा केला आहे.

-४८-

[अ] शि. च. सा. खं. २, ले. २९४।२९५.

मु. १०४२ रजब १२; श. १५६३ आश्विं. शु १५; इ. १६४१ आकटी. ८.
दीड ओळ फासी नंतर द्वादशादली फा. सि.

(ले. २९४ मध्ये काा नाशीक येथील मजलस दिली आहे. ले. २९५ मध्ये महजर आहे. दोन्हीच्या तारखा एकच आहेत. महजराहि कातील मजलसीनेच दिला आहे. तेव्हां दोन्ही लेखांक एकत्र वाचप्यास हरकत नाही. ले. २९५ त मजलसीचा उठावाहि आहे.)

[आ] सोनप्रभु विन कोङ्डप्रभु धर्माधिकारी व त्याची बायको काा नाशीक विंगणशुक्ल. गणशुक्लानें सोनप्रभु कोंकणात गेला असतां शूद्राच्या हातचे अन्न खादलें म्हणून त्यास अपक्त (वालीत) ठरविले. प्रायश्चित्त घेऊन त्यानें शुद्ध व्हावै असें गणशुक्लानें मजलसी समक्ष सांगितलें. जवारास थोर ब्राह्मणांनी प्रायश्चित्त दिल्याचै सिद्ध झाल्यानें सोनप्रभूस मजलसीनें पंकिपावन केलें आहे.

[इ] हजीर मजालसी ठाणे मामले गुलसनावाद.

अमीर अहमद रजा अमीन

भया बलभद्रदास सेलदार (फा. सि.)

देशमूळ पाा मार

भयाभूपतीराय कारकून (फा. सि. व नांव आढवे)

हेजीब देशमूळ

देशपांडे ३; पाटील काा नाशीक १

—यारदी

वेंकाजी गोपिनाथ वकील तरफ जवार ?

मोकदम पाटील कुलकर्णी

सेटे महाजन ३

इत्यादि ५

एकूण १९ व्यक्ती, पैकी १ मुसलमान.

[ई] (१) “काा मार हा हुजरू येऊनु किंवाद जाली की…………हे हजीर मजालसी मनास आणुन आपणास खरे खोटे केले पाहिजे.”

-४९-

[अ] चौल अधिकारी दसर (रामदास रामदासी) ले. १३; महजरनामा, दिव्याचा.

सु. १०४२ जिल्काद २२; श. १५६३ माघ व. ८ शनिवार; इ. १६४२ फेब्रु. १२. नकल.

[आ] मौजे किराड तपे किराड मामले चेऊल व मौजे सारळ तपे अष्टागरु या दोन गांबच्या शिवेचा निर्णय (दिव्य महत्वाचै आहे. कोंकणातील शिवेच्या निर्णयाचा हा एकच महजर उपलब्ध आहे).

[इ] वी हुजुरु वीआ ता।.

बाळाजी भास्कर अजहत देसाई (सही)१

नाईकवाडी दडदुर्ग १	ठाकूर आधिकारी (सही) १	×देसाई देशुका ताा म्हिराढ व
पटेल मौजे जेबुरवे १	वर्तक व प्रजामहाल आन्हास २	अष्टागढऱ्यै
मौजे असुले; माहात्रा २	मौजे साथी माहात्रा १	माहातरे व प्रजा मौले बेकवडे १
दारनाक १		मौजे महाणी

राऊल१, हुदेदार१, भानजी१,
बाजे समस्त प्रजा खोत १

एकूण १६ व्यक्ती।

-५०-

[अ] म. इ. सा. अं. १८, ले. ८; महजरनामा.

सु. १०४३ रविलावल ९; श. १५६४ ज्ये. शु. १० रविवार; श. १५६५ ज्ये.
शु. १० गुरुवार; इ. १६४२ मे २९; इ. १६४३ मे १८.

श्री नकळ.

[आ] बाजी विन बानजी विंग कृष्णाजी विन सिदोजी रणनोवरे. मौजे मलद प्रा
पुणे येथील मोकदमीचा निर्णय.

[इ] बहुजूर हाजीर मजालसी.

काजी अबदुल विन काजी महमद हकीमशारा	दादाजी कॉडदेव सुभेदार
व काजी सदर विन काजी इस्माईल नव काजी	मजमुदार प्रा पुणे
प्रा पुणे	कुरकुंब व वरवडथाचे मोकादम २

हवालदार प्रा पुणे

सितोळे देशमुख प्रां पुणे २, वढाणे व राजेगाऊचे मोा २

एकूण ११ मंडळी हजर

[ई] (१) “ बानजीचे व सिदोजीचे विमाग पूर्वीच जाहाले आहेती, विमाग जालिया उपरी विभागाची धर्णीन सिदोजीची पल्ली पुताई, ते विमाग आपण भक्ष अथवा पालक पुत्रास देऊ अथवा आणिकास देऊ ए अर्थी बानजीस समंघ नाही पदर्थी वचने याहवलक्य, ‘ पल्ली दुहितरः.....’ (वृद्धमनु, ब्रह्मतमनु मिताक्षरा) येसी वचने शास्त्रांची असे ती. ” (२) महजराचे लेखन मुहेसद आहे. व्यवहारपद्धति महत्वाची आहे.

-५१-

[अ] शि. च. सा. खं. १, ले. २७ महजर असल वााा नकल.

सु. १०४३ रविलावल १२; श. १५६४ ज्येष्ठ शु. १४ बुधवार; श. १५६५ ज्येष्ठ व १३; इ. १६४२ जून १; इ. १६४३ मे. २१. (रविलावल २ वैला आहे).

[आ] वाल्हे विन येका कुंभार विवा साऊ विन काऊ कुंभार. काा पुण्याच्या कुंभार वतनाचें वडिलपण व मेहतरकीचा वाद. मेहतरकी व वडिलपण वाल्हेस मिळाले व वाकीचे हक विवागले गेले.

[इ] हाजीर मजालसी मुाा कसबे खेड.

काजी आबदुला विन काजी महंमद व काजी
सदर विन काजी इस्माईल नैव काजी प्राण पुणे
(पारसी खाली)

हवालदार प्राण पुणे खाली सीका)
२ देशमूल प्राण मार (२ सिके)

—देशमूल गुंजणमावळ
काा पुणे ७—मोकदम, सेटे, महाजन (पेठ परीट ,, १
शहापूर) जोसी विवा पाठक; सुरव, न्हावी, महार. मोकदम, मौजे लोणी व दिघी २
एकूण २५ मंडळी हजर.

[ई] (१) काा मजकूरच्या बलूत्यांच्या गोईनें कजिया तोडला आहे.

-५२-

[अ] म. इ. सा. खं. १८, ले. ९.

सु. १०४३ रविलावल २०; श. १५६४ ज्ये. व. ७ फुरवार; इ. १६४२ जून ९.
श्रीशंकर.

[आ] मिराजी विन मियाजी विवा अमन विन चांद मोकदम मौजे कातरज पा पुणे.
मौजे कातरजचे मोकदमीकियां निर्णय. वतन व्यवस्था लावून विभागणी केली आहे.

[इ] हजीर मजालसी मुाा काा खेडेबारे.

काजी आबदुल *** इस्माईल काजी नैव पा पुणे २

—हवालदार पा पुणे

—देशमूल ,, २

दादाजी कॉडदेव सुभेदार

—मजमूदार पा पुणे

मौजे, अतीत, चिकिली, मिर्जे या गावचे
मोकदम.

एकूण ११ मंडळी.

[ई] (१) लेखनपद्धती मुद्देसद आहे. (२) मजलीस बरील महजराप्रमाणेच
आहे. फक्त मोकदम बदलले आहेत. (३) “ मांडत हुजर आले.”

—५३—

[अ] शि. च. सा. खं. ७, ले. ३२

सु. १०४३ जिल्हेज ११; श. १५६४ फा. शु. १३ मंगळवार; इ. १६४३
फेब्रु. २१.

श्रीनकल.

[आ] जुंशारराव विन संभाजी देवकाते विंग वहिरजी मुगुटराव विन सिदोजी
मुगुटराव. मौजे मेखलीच्या मोकदमीचा वाद. जुंशाररवांचे वतन खरे झाले.

[इ] हुजूर हजीर मजालसी बी ता; दादाजी कॉडदेव सुभेदार नामजाद किल्डे
कॉटाणा महाल निहाये दकाते.

अबहिलिमखान हवालदार का बारामती मजमूदार का बारामती नाईकवाडी का

प्रा सुपे १

देशमूख देशकुणा का बारामती प्रा सुपे २

प्रा सुपे पैकी मौजे—सिरसोल, खाडज मालगांव, वागत, तांदुलवाडी, कटफल, मळद, कनेरी, सांगवी, कोटेली गावे १० सुमारे १५ मोकदम आहेत.

अमूनसूरखान आ देशमूख १

—

२०

मजमूदार का बारामती नाईकवाडी का

एहतवारखान

देशकुणा १

पा सुपे पैकी मौजे—सोनगांव, गोजेबावी, लोणी, कोब्बाळे, पारवाडी, मळद, कावलेस्वर, देऊलगांव या गांवचे सुमारे १३ मोकदम सेटे, चौगुला, का बारामती २

—

१९

एकूण ३९ मंडळी हजर, त्यांपैकी ३ मुसलमान आहेत; २८ मोकदम आहेत.

[ई] (१) “मोकदमीबदल भांडत हुजूर आले यावर साहेब व देशमूख व गोत बसोन मनसुवी मनास आणित्यावर……”

—५४—

[अ] म. इ. सा. खं. २०, ले. ५३.

श. १५६५; इ. १६४३।४४.

[आ] तिमाजी पुष्पोत्तम व रामाजी विठ्ठल यांमध्ये पा सिरवळच्या देशकुलकर्णी व गांव कुलकर्णीचा भाऊऱणाचा वाद लागला, वांटणी केली आहे.

[इ] हाजीर मजालस दिलेली नाही.

[ई] (१) “निवडलप्रमाणे जो वतेना त्याणे दिवाणांत होन पांचसे देणे हा महजर सही.” (२) दादाजी कॉडदेवानें हैं वांटणीपत्र केले. त्यानंतर रामाजी विठ्ठलने जिजाऊ

साहेबांकडे जाऊन गोतमुखै निवाडा करण्याची मागणी केली. ती मान्य शाळी. व स्थाप्रमाणे दादाजी कौंडदेव यांने हवालदार पा सिरवल यांस गोतमुखे सदरहू वार्दीचा निवाडा करण्या-विषयी पत्र लिहिले त्यांत दादार्जीनै स्वतः शिवापूर येथे केलेल्या वांटणीच्या या वरील महजरचा उल्लेख केला असून तो रद्द केला असें म्हटले आहे. यानंतर तो मृत्यु पावला व पुढे निवाडा शाळा. हा वाद छ. शाहू राजे यांचे वेळी संपला, शि. च. सा. ख. १ ले. ८२ पहा.

-५५-

[अ] पेशवे दसर विभाग ३१, नं १७; महजरनामा.

फसली १०५४ जिल्काद ५; श. १५६६ पौष शु. ७ बुधवार;; इ. १६४४ डिसें. २५. नकल, वाटोळा फा. सिका.

[आ] दावल बिन शाबुद्दीन विं रंभाजी नाईक ठाणा पारनेरन्चे नाईकी वतनाचा वाद. मलिकंबरच्या काळांतील वहिवाटीवरून दावल खरा शाळा.

[इ] महजरनामा हाजीर मजाल्सी पा पारनेर बी हुजूर.
तुलोजी दादाजी हांडे देशमूख सा जुन्नर देशपांडे सा जुन्नर

(मोहर) (दसखल)

पा पारनेर पो पुढील गांवचे मोकदम पाटील व कुलकर्णी.

मैजे—वरसिदे, वडजी, निनोज, खांवे, टाकली दामदेर, भोंदरे, म्हैसगांघ, गोरगांऊ, धोतेरे, दरडी, टाकली, भालवणी, सातगाऊ, निंवगाऊ धार, दहिठाणे, पिंपळगाऊपिसा, हिवरे, पानोली, जवळे, सोलके, केडगाऊ, टाकली, पिंपळगाऊ, साकरे, आसदगाऊ, करंजवणे बुा, सकरेआडबर्दू, पलवे बुा, वाधोड, जासेगाऊ, घाणेगाऊ, लोणी, पिंगीघाणा, कुप बुा, जांवगाऊ, भायरपवार, धवलपुरी, म्हैसणे, अवरंगपूर; गारगुड.

एकूण ४१ व्यक्ति हजर.

[ई] (१) “गोत दाही देत नाही. झणौन फिर्यांदी उभा राहिला होता. मग आम्ही (=गोतानी) थांबजून यासी महजर करून दिघला.”

-५६-

[अ] शि. च. सा. ख. २, ले. २९७.

फसली १०५६; श. १५६८; इ. १६४६

फारसी सिका व दोन ओळी मजकूर.

[आ] दतदेऊ व सोनप्रभु व माहादप्रभु व हरदेऊ वगैर धर्माधिकारिणी का नासीक विं सिजभट बिन धोडीभट क्षेमकल्याणी का मार; धर्माधिकारी वतन व सोनार जाती-

मधील विवाहविषयक वृत्तचिं भांडण. क्षेमकल्याणी सोनाराचा केवळ आश्रित आहे, त्याला दक्ष मिळूं शकत नाहीत असे ठरले.

[इ] विहुजू हाजीर मजालसी ठाणे मामले गुलसनावाद.

क्षेमांत्र देशमूख मा मार २	गुमास्ते अमीन विसाजीराम	सेकदार करोडी १
पाटील १	देशपांडे पा मार ३	पाटील मो का नाशीक १
हेजीवतरफ. मोनाडी ३	कुलकर्णी का नाशीक १	सेटे महाजन २

एकूण १६ व्यक्ती.

[ई] (१) हिंदूच्या (ब्राह्मणांच्या) धार्मिक हक्कांचा निवाडा काजीने हाजीर मजालसीमार्फत केला आहे. (२) क्षेमकल्याणी हा एका सोनाराचा आश्रित असून, त्या सोनाराच्या लगांतच द्वावाद निघाला. (३) लगांतील धर्माधिकाऱ्यांचे हक्कांची नोंद. (४) 'गोहीभास' चालूं असतां उभय वाद्यांना आदव्याख्यात ठेवले होते.

-५७-

[अ] शि. च. सा. खं. ३, ले. ४५४.

मु. १०४८ रविलाखर १; श. १५७० वै. शु. २ शनिवार; इ. १६४८ एप्रिल १५. नकल.

[आ] नरसजी पानसरा व येसाजी पानसरा महाल आवटबोलावी का आकोले पा आकोले विा देऊजी व रतनजी नाईकवाडी पा मजकूरचे पानसरीपणाचे वतनाचा वाद.

[इ] हाजीर मजालसी सदर ठाणे पा आकोले. विहुजू तपसील;

काजी व खत्री हक्कीमशा २	हवालदार व कारकून ३
-------------------------	--------------------

क्षेमांत्र देशमूख मा मार १	हवालदार बमोहर १ मजमदार का
----------------------------	---------------------------

पा मार १ बमोहर	मार १
----------------	-------

देशमूखानी पा मार ३ (मोहर १; नां. १)	सेल—बमोहर १ लग
-------------------------------------	----------------

का आकोले

मोकदम ३ (नां.) सेटिये २ (तराजू)	देशपांडे पा मार (कोरी जागा)
---------------------------------	-----------------------------

नाईकवाडी पा मार ४ (कल्यार)

मोकदम गावगना १

एकूण २० व्यक्ती.

[ई] (१) हुजूरच्या निवाढ्याच्या खुर्दखताप्रमाणे महजर दिला आहे. (२) मजलस महत्वाची आहे. (३) "देशपांडे महाजर लिहिला आहे." पृ. ६५. (४) भाषा फासीमिश्रित आहे, (५) त्या भागांतील येवढाच महजर आहे.

-५८-

[अ] कारी व आंबवडे जेघे देशमूल (रामदास रामदासी) लेखांक १५.

श. १५७१ भाद्रपद व. २ बुधवार; इ. १६४९ ऑग; १२.

श्रीनागनाथ. महजर महस्त्याचा आहे.

[आ] कान्होजी नाईक जेघे देशमूल यांनी आपल्या पांच मुलांत आपली ता रोहिड - लोच्याची देशमूली विभागली. तिचा महजर.

[इ] हाजीर मजालसी बीहुजू राजश्री कोन्होजी नाईकजी नाईक देशमूल ता भोर किले रोहिडा व कारकून व हशम व देसक, व बारावैते ता मजकूर या विदमान.

कारकून व हशम -कोन्होजी देशमूल (सीका) १, पेशवे खासनीस वी 'दस्तूर' (=वाई निराळी) गुा प्रभु देश कुलकणी २. हेजीब १, कारभारी १ व इतर १२ एकूण १७.

देशक व बारा बैते—भोवर २० मौजेचे ३७ मोकदम व पाटील. आणि कुलकणी २ एकूण देशक ३९.

ता मार व मोजै आंबवडी व कारीचे बाराबैते—जोशी १, मेहतरी हजाम २, पीट मेहतरीये २, गुरव २, पोतदार १, महार ४, सेटिये ३, ठाकूर ३, सुतार १, कुंभार, २, एकूण बाराबैते २१.

एकूण ७७ मंडळी हजर आहेत.

[ई] (१) मटजर शिस्तवार लिहिला आहे. आरंभ,—'याविदमाने महजर' (२) देशकुणकर्ण्याच्या वतीने त्याच्या पेशव्याने 'दस्तूर' केले आहे. तो गैरहजर दिसतो, (३) समा महत्वाची आहे. (४) देशक=भौंवरगावचे मोकदम पाटील.

-५९-

[अ] शि. च. सा. ख. १, ले. ४१.

सु. १०५० जिलकाद २९; श. १५७१ मार्ग. शु. १ शनिवार; इ. १६४९ नवंबर २४.

शेवटास गोही घातली आहे.

[आ] केशजी निन नागोजी काटकर व इतर काटकर आणि गोंद गांबडे या उमय-तांनी दिवाणचे देणे झाले म्हणून सुपे खुा पा सुपे ची मोकदमची तिसरी तकसीम नीलकंठ राऊ यास दिली. प्रत्येकाने एकमेकास पत्र लिहून दिले. त्यांत हैं पत्र काटकर यांनी नीलकंठ राऊ यास लिहून दिले. त्याचप्रमाणे इतरांची पत्रे पाहून सरदहूविषयीचा हा महजर ठाण्याहून देण्यांत आला आहे.

[६]

हजीर मजालसी.

—काटेदेशमूख २

—देशका २

नाईकवाडी ५ (१ मुसलमान)

मौजे माजगाऊ, वागज, लाठे,

रटण, वाकी, लोणी या गांवचे

मोकदम व चौगुले मिळून सुमारे ८

हवालदार

सेटिये

मौंवरगांवचे मोकदम

[७] (१) महजारची मजल्स नीट लिहिलेली नाही. (२) निलकंठराऊ; काटकर; व गोंदगावडा अशा तीन तक्षिमा मौकदमीच्या शास्त्र्या. पूर्वी दोनच होत्या. तिघारी परस्परांस पत्रे लिहून दिली “ यैसे तिघारी परसपरे येक येकास लेहोन दिघले तिघारी लिहिली ठाणी-यास आणिली. ठाणा खातिरेक आणन सदरहूप्रमाणे महजर करून दिघला आसे.”

— ६० —

[अ] भा. इ. सं. मं. त्रैमासिक. व. ७ पृ. १०६.

श. १५७३ इ. १६५१.

[आ व ८] सावाजी पासलकर विंा धर्मजी पासलकर; ताा मोसेखोरेच्या देशमूखीच्या वाटणीचा महजर.

साहेबी आपणास हुजूर गोत बैसऊन

मनसुफी मनास आणली.

देशमूख व देश कुा पा पुरो

देशमूख ताा पोडखोरे

देशमूख ताा मुठेखोरे

,, हिरड्स मावळ

,, ताा कानदखोरे

,, गुंजण मावळ

,, बेलवंडखोरे २

८ देशमूख, १ देशकुा = ९

[९] (१) मांडण हुजूर दाखल झाले. साहेबी स्वतः गोत नेमिले. (२) समेत सरकारी कारकून नाही. (३) सर्व ‘ परगण्याचे अधिकारी ’ आहेत.

— ६१ —

[अ] शि. च. सा. सं. ३, ले. ६३७.

सु. १०५२ सफर २५; श. १५७३ माघ व. १२ मंगळवार; इ. १६५२ जाने. २७.

[आ] जाखो निलकंठ व सावाजी महादेऊ कुलकर्णी का खानापूर व इतर खेडी विंा तिमाजी नरसिंह व इतर भाऊ कुलकर्णी का खानापूर व इतर गांव; का खानापूर वगैरे गांवच्या कुलकर्णीचे तकसिमीविषयी भाऊपणाचा वाद.

[इ] हाजीर मजालसी मामले मूर्तजाबाद.

×काजी अबदुकादीर हकीमशरा	×हसनशा हवालदार	×सैद माहामूद
×हैवतखान वजाहती	×मुतावली रोजे बेहतरीन	×भीर होकारी
×मुतावली	×अलेहुम अल्स कवतवासलाद	(= C)

कारकुनानी वा हुदेशारानी (१४)

ठागेदार	मजमदार	नाजीर वा निधावन	×मलीक दर्वार
सरनोवत	हेजीब	माहालनीस	हरकारे
निधावन	सवनीस	निसीदापोता	निसीदा आंबरखाना
		निसीदाभटी कोठार इमारती बिा	,, जरातखाना
खुर्द सालगानी वा सरगुरो वा नाईकवाडी यानी वा देसकानी	(३०)		
खुर्द सालगानी ३		सरगुरोयानी २ (दोधे मुसलमान)	
(तिघेहि मुसलमान)		(एकाचा फारसी सी. व एकाचा खंजीर)	
नाईकवाडीयानी १७			देशकानी ९

त्यापैकी सात नाईकांच्या नावांस्थाली	अमीन १	देसाई
फा. शि. आहेत, एकांच्यापुढे कळ्यार	×खान १ (फा. सि.)	(म. शि.)
आहे. ३ मुसलमान आहेत व बाकीचे	देसाई १	सरदेसाई १
१४ हिंदू आहेत. शिकेदार नाईक सर्व		देसाई २
हिंदू आहेत.		देशुकुा २

पटेलानी व सेटे महाजनानी कसवा (१९)

पटेल १ (नां.)	सेटी (तागडी) १	सेटीथे २	महाजन २
चोगला १	मेहतर तेली १	मेहतर अहिनीगार	मेहतर सरोफानी बिा १
मेहतरी तेली १	मेहतर कुंभार २	वा दुरोदेगार ३	मेहतर १
मेहतरी माली २	(चाक)	मेहतर हटीगार १	(धूपार्ति)

(खुरपे)

एकूण ७२ व्याके हजर आहेत. त्यापैकी १८ मुसलमान आहेत व ते प्रमुख अधिकारी आहेत.

[ई] (१) “.....मामले मजकुराचे सदरेसी महामूल केले वरी ठाणे मामले मजकुराचे कितावती वा मिसल का खानापुराचे वा मौजे पेढवेचे कारकुनासी वा हुदेशारासी वा मोकदमासी वेऊन गेलेवरी तेथील मशरूलअनाम जिवाजी पंडित नामजाद का भिलवडी वा देहाये वा कारकुनानी वा पटेलानी वा सेटे महाजनानी का खानापूर यानी तपे वाळवेचे स्थळासी .....पाठविले वरी .....तपे मजकुरीचे कारकुनानी वा .....माहजर लेहून देऊन का खानापुरासी पाठविले. का मारीचे कारकुनानी वा .....तकसिमेचे विले कसून

कागद दिल्वे थिए.....दिले असे. याणेप्रमाणे माहजर मामले मजकुराचे होवे महणून इलतमस केले.....बराये.....मामले मजकुराचे कारकुनानी माहजर लिहून दिल्वे.”
 (२) सभा फार शिस्तवार व उत्तम लिहिली आहे. महजर सभेच्या दृष्टीने महत्वाचा आहे. शेवटचा भाग अपूर्ण आहे.

- ६२ -

[अ] म. इ. सा. खं. १५, लेखांक ३०७.

सु. १०५३ जिल्काढ २५; श. १५७४ अश्विन व. १२ मंगळवार; इ. १६५२ आक्टो. १९.

प्रथम महजराचा मजकूर व मजलस नंतर दिली आहे. हा प्रकार विचित्र वाटतो.

[आ] दादजी नरसप्रभु देशकुलकर्णी व गांवकुलकर्णी तांा भोर तांा उत्रोली थिए बाबाजी सिवदेव सोनटके. सदरहू प्रभुकुलकर्णी याचे गुमास्ते सोनटके यांनी महजरावर खोटाईनें विकलम करून देशकुलकर्णी आपले असे सिद्ध करण्याचा प्रयत्न केला.

[इ] विहुजूर हाजीर मजालसी किले रोहिडा.

हवालदार (फा. सि.)	हेजीब
सरनोबत, अज्याहृत सबनीस,	चिटणीस व कारखानीस १
सबनीस	--

६

सरगुच्छो बाजे नाईकवाडी—असरुरो, सरगुरो, नाईकवाडी ४

—
६

देसकानी—देशमूख ३, भौवर ३०, गांवचे सुमारे ५० मोकदम व पाटील. सेटे महाजन (कोरी जागा), बलुते तांा उत्रोली व कांा उत्रोली व तांा भोर मिळून ६.

एकूण मजलस = ६८.

[ई] (१) शिवाजीराजे याच्याकडे फिर्याद केली. (२) देशक = भौवरगांवचे मोकदम व देशमूख.

- ६३ -

[अ] म. इ. सा. खं. १५, ले. २७१.

सु. १०५३ सफर १५; श. १५७४ पौष व. ३ गुरुवार; इ. १६५३ जानेवारी ५.
 श्री; शेवटास सीका.

[आ] बाजी बिन बाबाजी पाटील कांा उत्रोली थिए सिरले कांा उत्रोलीचे मोकदमी चांग वाढ. बाजी खरे झाले.

[इ] हाजीर मजालसी किले रोहिडा.

—हवालदार (फा. सि.) मजमृदार, हेजीब

सरगुरो, सबनीस चिटणीस कारखानीस १

सरगुरो बाजे नाईकवाडीयानी—Xसरगुरो, नाईकवाडी ३.

देसकानी—देशमूळ देशकुआ = ४; भौवरगांवचे ९ मोकदम; बलुते ३; (जोसी, कुंभार, महार ता उत्रोली).

एकूण २५.

[ई] (१) दिव्य करून खरे ज्ञात्यावर महालदारानें महजर दिला आहे. (२) हरकी घेतलेली नाही.

-६४-

[अ] शि. च. सा. खं. ३; ले. ६३५.

सु. १०५५; श. १५७६ इ. १६५४.

पहिला बंद गहाळ.

[आ] मौजे रहाटवडे ता खेडेबारे येथील मोकदमीच्या तरफा २; (१) चिटोजी चोरघा याची; (२) कोन्होजी चोरघा याची; कान्होजीस दिवाण कर्ज ज्ञात्यानें दादाजी कोंडदेवानें त्याची तकसीम दिवाणांत घातली. यामुळे चिटोजीस राग येऊन तो परांगंदा शाला, बापूजी मुदगल देशकुलकणी याने रदबदली करून चिटोजीस गांवावर आणले व त्याकरवी त्यानें कान्होजीचे दिवाण देणे फेडलै व कान्होजीच्या निमे हिश्याचे दोन तक्षिमा पो एक भाग चिटोजीस दिला व त्याच्या एकूण ३ तक्षिमा केल्या. या व्यवस्थेविषयीचा हा महजर आहे.

[इ] (१) पहिला बंद गहाळ त्यामुळे मजल्स समजत नाहीं.

-६५-

[अ] शि. च. सा. खं. ३, ले: ६३८.

सु. १०५४ सफर २१ श. १५७५ पौष व. ८ रविवार; इ. १६५४ जाने. १.
प्रारंभास फारसी मजकूर.

[आ] तुकोजी बिन हमराजी धनगर पटेल मौजे पेड मामले मूर्तजावाद यिंग केदारजी शांविरा पटेल डॉगरसोनी पापा कागल. मौजे पेडच्या पाटिलकीचा बाद.

[इ] वहाजीर मजालसी (माहामदापूर).

रायाजी रो पंडित मजालसी माहामद हुसेनी दबीर जमारिकाब.
बराती.....दार. निधावन

मजमूदार.
 खसैद नियाजीखवास जमा.
 रिकाव हवाले महाल रातीब. १
 दसरदार २
 नाईक, नाईकवाडी महाल्यातीब.
 एकूण १२.

नामजाद
 सखावतखानमहालदार जमा रिकाव

[ई] (१) ठाण्यास निवाडा शाला. गोहिदार बंदिलान्यांत ठेवले होते. व नंतर गोही
 घेण्यांत आल्या. (२) तकरीरा घेतल्यावर उभयवाद्यांस आदवखानीं राखले. पुढे मौजे
 पेढ्हून गोहिदार घेण्यास सुमारे १५ दिवस लागले.

- ६६ -

[अ] शि. च. सा. अ. ४, ले. ६९९
 श. १५७६ वै. व. १० सोमवार इ. १६५४ मे १.
 श्रीसंभूचा.

[आ] तिमाजी नामाजी कुलकर्णी मौजे लोणी थिए नरसो रवलदेउ कुलकर्णी कोकराले
 पा खटाऊ. मौजे लोणीच्या कुलकर्णीचा बाद. तिमाजी खरा जाहला.

[इ] महाराज स्वस्ती श्री शके
 हाजीर मजालस स्थळ पा खटाऊ.

राजमुद्रा

हवालदार पा खटाव (फा. को.).
 विठ्ठल कृष्ण निसीदा खाना शाहापूर.

मजमूदार पा मार (विए *मजमदार)
 दफ्तरदार

देसकानी

कोरी जागा लागले नाही. (शि.)
 नायकवाडी ३ (निशाणी कठ्यार).
 केसोया नाईक दस्त्रे (कसोबा नाईक)
 सेटिया का मार (नि. तागडी.)
 बकाल कामार
 म्हेतरेया „ (नि. कातरी.)
 बकाल „ (नि. तागडी)
 एकूण २२ व्यक्ति.

देश कुा पा मार
 पटेल ३ (नि. नां.)
 पटेल कुलकर्णी दरूण
 दतोबा मीरगा का मार
 महाजन का मार (तागडी)
 शेटी „ („)

* सही करताना सहीवाला जर राजमुद्राधिकारी असेल तर तो प्रसंगी आपल्या नावापुढे
 तुसता हुदाच लिहून तशी सही करी.

[६] (१) “ साहेबी व हाजीर मजालसी गोत नाईकी महजर कर्तव दिखला.”
 (२) साहेब व गोत नायकी कतव्याप्रमाणे हारी व जिंती घेतली आहे.

- ६७ -

[अ] म. इ. सा. अं. १७, ले. १०.

सु. १०५७ जमादिलाखर १५. श. १५७९ चै. व. २ शनिवार, इ. १६५७
 मार्च २१.

प्रथम शिवाजीचा सिका, महजर अनेक प्रकारे महत्वाचा आहे.

[आ] हबाजी विन बाबाजी हैबतराऊ सिलंबकर, बापूजी विन कोन्होजी हैबतराऊ सिलंबकर, बाळाजी विन रुद्राजी नाईक सिलंमकर. तपे गुजाणमावळचे देशमुखीविषयी भाऊणाचा बाद.

[इ] हाजीर मजालेसी सदर राजश्री सिवाजी राजे साहेबु मुकाम का पुणा.

काजी अबदुल विन काजी महंमूद काजी नायवकाजी पुणे
 दोन ओळी फारसी व शिका.

रस्तसाना

सामराज नीलकंठ पेशवे

(शिका श्रीशिव……)

सोनाजी डबीर

बाळाजी नाईक पुंडे मजालसी

मानकोजी दाहातोंडे सरनोवत (फा. सि.)

अन्नरबेग सरनोवत पाऊलोक (फा. सि.)

आवाजी महादेव हेजिब (सिका)

वासुदेव बाळकृष्ण मजमूदार

महादाजी सामराज सुरनीस.

बाळाजी हरी मजालसी

रघुनाथ बलाल सरसवनबीस

सामराज पद्मनाभी सवनीस

पाऊ लोक

दफाते……………(कोरी जागा)…

प्रा पुणे

कारकून २

नामजाद ता. हवेली मजमूदार

(सिका)

देशमूख

सितोळे २, देशकुा ३ सहीकरता एक नांव-

दोनदां लिहिले आहे.

ता. गुजराज मावळ—देशकुा व दसरवासनिं देशमूख २

सरखोत १

याशिवाय पा. शिरवळ २; ता. खेडेबरे ३,

ता. हिरडसमावळ ३; ता. पौड २, ता.

मोसेलेरे २;

ता. मुठेलेरे २; ता. कादनखोरे २; ता.

बेलवंडखोरे २.

एकून १८ देशमूख व देशकुा. आहेत.

याशिवाय भौंवरगाव, सोडे, मोहीबुाा, आडळली, पालडी, तळे, कोदलवाडी, बोराळे, आंबोणेंचे सुमारे ११ मोकदम हजर आहेत.

एकूण ५० मंडळीची मजलीस.

[६] (१) दादाजी कोंडदेवाने यापूर्वी हा वाद तोडला होता. (ले. ७ पहा). तथापि भांडण मिटले नाही कारण हवाजी बिन बाबाजी याला आपल्या चुलतभावास नांगर तकसीम देणे पसंत नव्हते (पृ. २१ प्रारंभीच्या कांही ओळी पहा.) (२) शिवाजी, हवाजी व बापूजी या दोघांमध्ये वडिलपण व नांगर यांचे हळ दादाजी प्रमाणेच सारखे विभागतो. व शिवाय बाळाजीसहि त्यांच्या बरोबरीचे स्थान देतो. दादाजीच्या निवाड्याने बाळाजीचा अंतर्भूत हवाजीमध्येच केला होता. त्यास आतां स्वतंत्र बापूजी व हवाजीचे बरोबरीचे स्थान मिळाले आहे. (३) हरकी अथवा गुन्हेगारी घेतली नाही. (४) रखलखान्याचा उल्लेख सुलतानीतील राज्यघटनेच्या दृष्टीने विचाराहे आहे.

- ६८ -

[अ] शि. च. सा. खं. ७, ले. ४३; महजर रवा दिव्याचा.

श. १५७९ ज्ये. व. १४ मंगळवार; इ. १६५७ मे ३१. ल. ज. प्र० २९ सावानल मंगळवार आहे व तिथी आषाढ शु. १ आहे. तेव्हां तिथी जमत नाही.

या महजराची नकल पेशवेकालीन आहे. महजर अपूर्ण आहे; श्री, मार्टंड.

[आ] माहादनाक बिन भिकनाक वृतीकार विवा नागनाक बिन केरनाक व तुकनाक बिन दादनाक रणपिसे का सासवड. मेहतरकी व गुरवाचा शिरा व खुरखुराविटा, व होळीस पोळी व तशीफ व नाईकी ठाणाची व वाजंतर याबदलचा वाद लागला.

[७] हाजीर मजालसी कर्यात सासवड. हवालदार मजमुदार.

देशमूळ देशकुा २.

चौगुला १

मोकदम २

मेहता रंगारी कसवा. १

नाईकवाडी २

सेटेकामार १

सेटिये २, महाजन १

मेहता साली ?

माली मेहता १, मेहता तेली १, मेहता रंगारी १

सेटिये कासार १

सेटेतांबोली ३, धनगर २, परीट ३,

तांबट ३

पुरंधरे जोशी २

मेहता कोष्टी १

गुरव ३ महार २

सुतार २, लोहार १, चांभार ४, कुंभार ३,
मांग ३

कसव्याची सुमारे ५१ मंडळी हजर आहेत.

[८] (१) ठाण्यास महजर झाला आहे. “ ठाणा देशमूळ मोकदम व समस्त हरदो-जणास समजावीत...” (२) दिव्याचै वर्णन महस्वाचै आहे.

- ६९ -

[अ]   पे. सं. सा. रं. १, पृ. ११४, ले. ११६.

सु. १०५८; श. १५७९ माद्र व. १ रविवार; इ. १६५७ सप्टें. १३.
महजर अपूर्ण.

[आ]   बापदेऊभट गवांदे वगैरे सो जुन्नर विा त्रिबकभट व हरभट गवांदे. जुन्नरचे उपाच्येपणाचा वाद.

[इ]   इजीर मजालची स्याहार जुनेर.

बेहुजूर मिया वक्तार कोतवाल स्याहार जुन्नर; आपाजी पंडित मुश्रीफ.
हांडे देशमूख; कृष्णाजी नानो देशपांडे; मोरो विठ्ठल महाजन स्याहार जुन्नर.

[ई]   (१) “ हुच्चर दिवाणसाहेबापासी उमे राहिले यावरुनु हुच्चरुनु मिया वक्तार कोतवाल स्याहार मा यानी फर्माविले की यांचे तकरीरा धेणे तेणे प्रमाणे गोही आणोनु निवाड करणे यावरुनु हरदोजणवारी याचे तकरीरा घेतलिया.... .प्रमाणे तकरीरा दिवलियावरी (कोरी जागा) पाठवून यांचे गोही आणविले ते गोही घेऊनी आले (कोरी जागा) घालुनु लिहिले तीहि तकरीरा लेहोनु दिवलियां बीता ” (एकूण ५ गोहीच्या तकरीरा आहेत.)

- ७० -

[अ]   शि. च. सा. रं. ७, ले. ४४.

श. १५७९ आधीन शु. १ सोमवार; इ. १६५७ सप्टेंबर २८.

श्री मार्तेंड भैरव.

[आ]   तिमाजी खंडेराऊ कुलकर्णी मैजे कोल्हाले बुा प्रा सुपे विा विसाजी व व रामाजी रखमांगद उंडा पणदरकर. गौजे कोल्हाले बुा पा सुपेचे कुलकर्ण व जोतिषाचा वाद. तिमाजी खरा शाला.

[इ]   बिहुजूर अजरस्तखाने सिधाजीराजेसाहेब

देशमूख पा पुणे २

देशकुा पा पुणे २

पा सुपे

घर्मांतकारिणी २

हाकीमशारा

देशकुा पामार व कामार ४

काटे देशमूख पामार

मोंकदम मैजे कोल्हाले व इतर सुमारे ४ व्यक्ती

सुमारे १७ मंडळी हजर.

[ई]   (१) पणदरकराच्या बापाकडून तिमाजीने २० होनांस दुष्काळामध्ये वतन विकत घेतले. पणदरकर बंधूर्नी हुण्ठाळ संपत्यावर संभाजी मोहिते हवालदार पा सुपे यास वतन परत मिळावै. म्हणून ७५ होन (४५ होन व एक घोडा) लाच दिली व तिमाजीस तुरंगांत

बातले. तीन महिन्यांनी त्याला २० होन बतनाची किंमत देऊन सोडलें व कागद लिहून घेतला. तेव्हां तिमाजीने शहाजीकडे तकार केली व मग शहाजीचे खुरदखताप्रमाणे शिवाजीने निर्णय केला. निर्णय महत्वाचा आहे. (पृ. ६९ पहा.).

-७१-

[अ] शि. च. सा. अं. ३, ले. ६२९; रवा दिव्याचा महजर.

श. १५७९ मार्ग. व. १३; इ. १६५७ डिसें. २२ मंगळवार.

श्री; नकलेची नकल; महजर महत्वाचा आहे. सभा उत्तम आहे.

[आ] आलोजीराव चिन जसोजीराव व येमाजीराव मुसलमान कांदाटकर विा तानाजीराव चिन चंद्रोजीराव व धारोजीराव चिन दादाजीराव कांदाटकर, मौजे सालसीच्या तकसिमेचा वाद.

[इ] महजर व तारीख………मोकदम स्थळ कसबे बामणोली ता कांदाटखोरे व ता तांबी हाजीर मजाल्स.

देवस्थान—ता तांबी, मौजे मोरणी, परबत, का बामणोली येथील ४ देवतांची नावें सुभा जावली—सुभेदार, नामजाद सुभेदार, महाजन, आरवा (कट्यार) सेटे सोनार

(हातोडा), एकूण ६.

कारकून समस्त बामणोली—हवालदार मजमूदार २.

किले वासोटे—किले सातारा, देसाई २.

ता बामणोलीचे गांव देशक—६ व इतर व्यक्ती (भोवरगांवचे मोकदम) ७; मार्ग आकलपे २; देशक ता तांबी—९ मोकदम भोवरगांवचे.

मुकासीयानी—यांत ४ व्यक्ती आहेत. एकाचे चि. सिकेकट्यार बाकी तिघांचे कट्यार आहे.

याशिवाय भोवरगांव—अहिरे,. फळणी, कास, माथावळवण, कोलधर, ता कांदाटखोरे, मोरणी, व मोकासी कांदाटखोरे, मोकदमानी कांदाटखोरे, संमत सोनाट सोलसा, कर्जेत आठेगांव, धनगरदेसगावडे. विरतीकर महार इत्यादि शीर्षकाखालीं मिळून सुमारे ६३ व्यक्ती दिल्या आहेत. एकूण सुमारे १०१ मंडळी हजर आहेत.

[ई] (१) (१) सुभेदार हाजीर मजाल्सी हुजर यांच्यापुढे वाद सांगितला आहे.
(२) दिव्य महत्वाचे आहे.

-७२-

[अ] शि. च. सा. अं. २, ले. ९८.

सु. १०५९ मोहरम १५; श. १५८० आष्टि. व २; इ. १६५८ आक्टो. ३.
निवाडपत्र, मजलीस महजराप्रमाणे.

[आ] लुमाजी विग तेजजी पा बोतरे मोकदम मौजे पारगांव माळा प्रा पुणे विा कॉडाजी चिन लखमोजी ताकवणे मोकदम मौजे पारगांव माळा ता पाटस प्रा पुणे, मौजे पारगांवच्या मोकदमीचा वाद.

[इ] हाजीर मजालसी मुा मौजे सुपे खुा विहुजू.

राजमुद्रा—हवालदार व कारकून महाल निहाये सभासद नामजाद किले कॉडाणा.

जमीदारानी देहाये—काटे देशमुख व देशकुऱा २, नाईकवाडी ५ (एक मुसलमान)

देसकानी मुकादमानी देहाये—माहालाये समस्त पाटीलानी प्रांत पुणे व सुपे, ता कन्हेपठार येथील सुमारे ६५ व्यक्ती.

= ७४.

[ई] (१) शिवाजीमहाराजांच्या आशेनुसार हवालदाराने गोत जमा करून निवाडा केला. (२) ताकवण्याने बोतन्याचे खून केले म्हणून त्यांच्याकडून २०० होन गुंदेगारी घेतली. (३) गोताचे धोरण शक्यतो उभयपक्षां समेट व्हावा, असें सर्वत्र दिसते. (४) महजराचा अखेरचा भाग मननीय आहे.

- ७३ -

[अ] शि. च. स्स. ख. २, ले. ३५६

सु. १०५९ रविलालवर १५; श. १५८० पौष व. १ गुरुवार; इ. १६५८ डिसें. ३०.

महजराच्या अखेरीस फा. मोहर आहे. जोडपिरीवर १ वाटोला महालदाराचा, १ उभा बदामी हुदेदाराचा, व १ अष्ट. को. देसायाचा असे ३ फा. सी. आहेत. महजर महत्वाचा आहे.

[आ] का अथणी येथील लिंगायत व जैन यांजमधील वादाचा निर्णय. सरकारचे कारकून व समस्त गांवकन्यांनी लिंगायत व जैन यांचा गुरु आला असतां त्यास सामोरा जावें वा जाऊं नये याविष्याचे वाद. लिंगाईताचे गुरुस सामेरे जातात असें ठरले.

[इ] विहुजू हाजीर मजालसीयानी (पा जंबखंडी); कारकुनानी वा देसकानी माहलदार वा मखतसर सेटियानी हुजुरात.

शंकराजी महालदार (फा. सि.)

सेटीकार पेठ जोहरपूर

हुदेदार मौजे सोली

(कानडी अक्षरांची एक सही)

गणीसेटी पेठ जोहरपूर

सेटी २

(कानडी अक्षरांची एक सही)

सेटी २

कारकुनानी वा अथणी

पंडितनिसीद

पंपीरमिया हुदेदार
(फा. उभा बदामी सि.)

देसाई वा पटेल का अथणी २

देसकानी पां जबरुंडी
देसाई (फा. वा. शि.); देशकुा विा
एकण = १७.

[१] (१) कारकून व देशक पा मार यांनी हुजर साहेबिणीचे खर्दखताप्रमाणे हा महजर दिला आहे.

-98-

[अ] शि. च. सा. खं. २, ले. २१८.

સુ, ૧૦૬૧ સાવાન ૧૪; શ. ૧૮૫૩ ચે. શ્ર. ૧૫ ગુરુવાર, હ. ૧૬૬૧ એપ્રીલ ૪.
મહજરાચા પહીલા ભાગ ઉપલબ્ધ નાર્હી ત્યામુલૈ મજાલસ અપૂર્ણ આહે.

[आ] बाजी सर्जाराऊ फर्जेंद कान्होजी नाईक जेधे देशमूख ता भोर विा संभाजी फर्जेंद कान्होजी नाईक जेधे देशमूख किले रोहिणा. उभयतांमधील भाऊपणाचे वांटणीचा हा महजर आहे.

[६] मजलसीचा प्रारंभ उपलब्ध नाही.

देसक व बारा बैते तपे मजकुर

भौवरगांवचे सुमारे ३७ मोकद्दम; आणि ता मार व मौजे आंबवडेचे बारावैते.

सेटी २, ठाकूर ३, सुतार १, कुंभार १, माहार २, जोसी २, मेहतरी या हजाम २, परीट मेहतरीया, गुरव २, पोतदार १.

एकृण १७.

[१] (१) महजराचा शेवट—“यास आनसरिले करील तो वडिलापासुनी जाला नाही. वडिलाची आज्ञा मोडुनी महजराप्रमाणे न चाले तो वडिलाचा व गोताचा अन्याई बी दस्तर येकोजी कृष्ण पेशवे खासनीस” मोर्तब (फा. मो. ष. को.) “हरसाला खुर्दखताचे उजऱ न कीजे तालीक लेहून घेऊन असल परतोन दिजे” (ष. को. सी.) मोर्तब. (२) देशक = मोकदम भौंवरगांवचे.

-194-

[अ] शि. च. सा. अं. १, ले. ४९.

श. १५८३ अधिन व. १० सोमवार; इ. १६६१ आक्टो. ७.

महजाराचे अखेरीस शिका आहे. व मोर्तव्य म्हणून वेगळ्या अक्षरांनी लिहिले आहे. जोडावर मोर्तव्याचे सिके आहेत.

[आ] सोमाजी त्रिन आबाजी पाचपुते विंग माहादाजी विन वडजोजी रणदिवे. मौजे भवाली पा सिखलच्या पाटिलकेचे सहावे तकसिवीविषयी वाद. सोमाजीचीच सहावी तकसीम असल्याचे कागदपत्रांवरून ठरले व त्याचा हा महजर करून दिला आहे.

[६] मजलस अपूर्ण आहे. राजत्री राजे पालकर सरनोबत सुमेदार यांनी निर्णय केला आहे.

[७] (१) 'सेरणी होन वारा खंडन महजर करून देणे म्हणवून फर्माविले.'

-७६-

[अ] शि. च. सा. अ. ४; ले. ७३०.

फसली १०७१ जमादिलावल १; श. १५८३ पौष शु. ३ शनिवार; इ. १६६१ डिसें. १४.

१२ ओळी फारसी मजकूर व ३ शिके, महजराचा प्रकार महत्वाचा आहे.

[आ, ई मिळून] शाहाजादीये सुलतान खुश्म.

अमीन सेकदार

फौजदार कारखून

महयजरनामा वी हुजूर व हजीर मजलस चौत्रा पा यैदलाबाद सुा कारणे महजरनामा येसा साहेबी कसवे मजकूरचे मोकदम कालीकर व पांढरकर हुजूर बोलाऊन फर्माविले जे महादेव नायेक देशमुख पाा मा मधेत जाला त्याचे घर देशमुखीमधे अथवा देशमुखी आधी यैसी पुरसील केली कदीम अल यात हवेली व दुकान आहे..... तेरीख..... नीकलम नारोजी दादो निसीदा कामार "

" गौही येसा पा व घोडेसेटी व कालीकर व पांढरीकर व समस्त परजा कामा

- ७७ -

[अ] सनदापत्रे पकरण ४ थें, ले. ९.

श. १५८५ आश्विन शु. २ बुधेतदिने लिखित निवार्हपत्र इ. १६६३ सप्टेंबर २३.

[आ] सावजी विन सूर्योजी मोकदम विन नेताजी विन धारोजी मोकदम कसवे तळबीडच्या मोकदमीचा वाद.

[इ] सिंह महान्नलेश्वर, महादेव.

स्वस्ति श्री शके..... लिखित निवार्हपत्र, महजर वतारीख..... हजीर मजालसी ब्राह्मणसभा व राजसभा वितपशील.

ब्राह्मणसभा—एकूण ४ ब्राह्मण (मीमांसक १, पुराणिक १, जीशी १, इतर १).

राजसभा—नेताजीराजे सरनोबत सुमेदार राजे महाडीक

मकाजी आनंदराज राजे पालकर

देशकुलकर्णी ता खेडेबारे

यादिवाय, परगणे मोरगीर पाटण, इंदापूर, ता सातारा, सुभा जावली परगणे

सैंगल, तर्फ तारळे, परगणे वाई इत्यादि ठिकाणचे सुभेदार, मजमूदार, देशमूख, देशकुा, सेटिये, अशी सुमारे २५ मंडळी हजर आहेत. या पंचवीसांत ४ सुसलमान आहेत. त्यापैकी ३ 'लष्करी' असून १ 'मिस्त्री' आहे.

एकूण ३४.

[ई] (१) "राजश्री नेताजी पालकर यांच्या सुभ्यामध्ये बहुत बोभाट खटला आहे व राजश्री नेताजी पालकर वृत्तीचे निवाडे दूर घटीनें विचार करून करिताती." (२) "सदरहू ब्रह्मसभा व राजसभा मुक्काम पार नजीक जाउली." (३) निवाढ्याची पद्धती महत्वाची आहे. (४) "यावरी सभासदी विज्ञानेश्वरीचा शास्त्रार्थ पाहिला. तेथे आजेने धाकदा होऊन वृत्तीस कस्त करून रक्षील तरी त्यासहि भाग यावा आणि समजावीस करावी. या विचारे धर्मता वरहक हरदोवादी यांचा निवाडा केला."

-७८-

[अ] शि. च. सा. अ. ३, ले. ४३९.

सु. १०६४ मोहरम ८; श. १५८६ श्रावण शु. १० शुक्रवार इ. १६६४ ऑगस्ट २२.

[आ] सूर्योजी नाईक विन तुबाही नाईक देशमूख पा कुडाळ यास बापूजी पा विन रतनोजी नाईक देशमूख पा मार यानें का कुडाळास येतील वतनी जमिनपैकी १५ विधे दिवाणचे वतनसंवंधे देणे झालें म्हणून विकली दर विध्यास १ होनप्रमाणे, त्याचा हा महजर आहे. याचप्रमाणे सूर्योजी नाईकानें बापूजीसहि असाच एक महजर लिहून दिला आहे.

[इ] हाजीर मजालसी यानी प्रो का कुडाळ खस्तीश्री

×सर गुन्हो किले	×हदेपार	सावाजी	रायाजी पंडित
चंदन (कठ्यार)	(शि. फा.)	कोनेजे (शि. फा.)	कनोजा (कठ्यार)
वाणकरी (एकनि.)	सरगुरोसा देहाये	पिसालदेसाई पावाई	देशमूख ता खडेवारे.
	कुंडल (फा. सि.)	सेटिंगा (खंजीर)	×खानजी विन चिमन-
	सेटी का बुधण		भाई (खंजीर).
	(तागडी)		

देशकुा २ पाटील, नाडगोडा, चौगुला का मार ३

२ सेटी, महाजन १; आवाजी का मार (एक चि.); पटेल मौजे आवसरा (काची)

मेहतर दरजी (काची) खेते;

सालवी कुंभार कामार; मेहतरीया दुलाई (कुंचला),

भडजी १ राऊत २ जोसी, ठाकूर, चांभार २.

एकूण ३३ व्यक्ति हजर.

[ई] (१) "हाजीर मजालसी या दुजूर लेहून दिल्हे माहाजर येसे जे"

-७९-

[अ] म. इ. सा. सं. १७, ले. १२.

सु. १०६६ सफर १४; श. १५८७ श्रावण व. १ बुधवार; इ. १६६५ ऑग. १६.

[आ] ता गुंजण मावळ पैकी मौजे वडगांवची मोकदमी उघडी पडली. ता गुंजण-मावळचे देशमुखाची ती मिरासी असल्यानें त्याने बाळाजी विन येसाजी यास तें वतन बहाल केले आहे. त्याचा हा महजर आहे.

[इ] महजरनामा हाजीर मजालसी…… बिहुजूर देशमूख व देशकुलकर्णी व देशक ता गुंजणमावळ

देशमूख देशकुला ता मार २. (फा. सि.)	मोकदम मौजे मोहरीबुा
देशक	चौगुला मौजे बोरले
चोरधे सर खोत ता मा	हेजीब ता मा
मोकदम हतवे तुा २	याशिवाय ४ मोकदम
लासनीस दिा देशमूख ता मार	महार १
याशिवाय भोवर पांच गांवचे	पुरोहित १
सुमारे ७ मोकदम	सुमारे ९
१२	

एकूण सुमारे २१ मंडळी.

-८०-

[अ] शि. च. सा. सं. ८, ले. ५८.

श. १५८९ इ. १६६७

नकल

[आ] यादवमट विन अनंतमट व विनायकमट विन नारायणमट घोडे सो का पुणे यांची इनाम जमीन देहाये प्रा मजकूर व तेल बदल चिराग श्रीकेदार दररोज एकशेर. आणि मौजे कडेगाऊ प्रा पारनेर येथील जोशीपण असै वतन होते. मौजे मजकूर येथे दरवडा पडला तेहां त्यांत सदरहू वतनाच्या सनदा नाहीस्या शास्त्र्या. वतन सदरहू जोशी यांचे होते हे या महजरानें सिद्ध केले आहे.

[इ] हाजीर मजालस बीहुजूर.

येकबालपनाह	अमानतपनाह	डुकुमतपनाह
क्षाजी हमराईम (सि. गोल)	फौजदार (सि. चतु.)	मुकुटपण करोडा (सिकागोल)
गुा सुरुनवीस	शेखदार	

(सि. गो.)	व कारकुन १ (सिका)
देशमूल पुणे ३	रुजू गोपाळ बाजी कारकून
(सिके २)	देशपांडे पुणे ३
शेठ—मूर्त्यजावाद मोकदमा का मा	सेटी. महाजन का मा (तागडी) शेठ व महाजन पेट शापूर

एकूण १९ व्यक्ति

[ई] (१) शिवाजीमहाराज दिल्हीस कैदेत असतांना पुणे प्रांत शाहिस्तेखानाच्या ताब्यांत गेला होता. त्यावेळी हा महजर लिहिला गेला आहे. (२) महजरांने बतन सिद्ध केले आहे.

- ८१ -

[अ] शि. च. सा. ख. ८, ले. ७०

सु. १०६७ रजब २९; श. १५८८ माघ शु. १ मंगळवार; इ. १६६७ जानेवारी १५

[आ] अनाजी विन लखमोजी व पिलाजी व कमाजी विन कोङडजी महिगुडे मोकदम मौजे पसर्णी संमत हवेली प्रांत वाई विंग बाजी गणोजी रिकामे व कृष्णाजी विन चापजी व तुलाजी नरसोजी विन येवले. मौजे पसर्णीच्या मोकदमीचा वाद. महिगुडे खरे झाले.

[ई] हाजीर मजालसी पा वाई

कारकुनानी (९) हावालदार	मजमूदार
अनिधावन, दसरदार, सबनीस	दसरखास सरनोवत
पारसनीस	चिटणीस

सरगुरो नाईकवाडी व देसाई व सेटे महाजन

शि. च. सा. ख. ५ ले. ८३६ पहा. देसाई प्रा मार; सेटे ३ व चौधरी १ क्रमांक ९ पहा.

भोवर गांवचे सुमारे २३ मोकदम व पटेल

[ई] (१) न्यायप्रक्रियेच्या दृष्टीने महजर महत्वाचा आहे (२) गोतांचे अधिकार स्पष्ट केलेत. दिवाण व गोत यांच्या परस्पर संवंधाच्या दृष्टीने महजर अतिशय महत्वाचा आहे.

- ८२ -

[अ] म. इ. सा. ख. १६, ले. २२ महजरनामा.

सु. १०६७ साचान ९; श. १५८८ माघ शु. १० गुरुवार; इ. १६६७ जाने. २४

[आ] बाबाजी लुंझाराऊ देशमूल ता कानद खोरे विंग मलोजी पतंगराऊ. भाऊपणाचे वांटणीचा वाद.

[६] हाजीर मजालसी गोत व मातुश्री.

आवाजी स्थळ मुग धानीव ता कानदखवेरे.

मातुश्री आउसाहेब	बेदमूर्ती मामले राईर व धानीवा मिळून ४
देशकुा ता २	नाईक २
खासनिस दीा देशमूख ता १	तकसीमदार
तकसीमदार २, सरखोत ता १	मठपति १
	सेटे १
याशिवाय भौवर १४ गांवचे मोकदम सुमारे २०	
भगत कोली १	गुरव मेहतरीया १
तेली मेहतरीया १	सालवी कुंभार मेहतरीया २
नहावी मेहतरीया १	परीट मेहतरीया २
	महार वृत्तिकार २
एकूण सुमारे ४८	

[६] (१) सर्व गोत मंडळी हजर आहेत. (२) गांवीचें गोताचें स्वरूप समजप्याचा दृष्टीने महजर उपयुक्त आहे.

- ८३ -

[अ] शि. च. सा. ख. २, ले. ९९.

श. १५९०, इ. १६६८.

[आ] का पुण्याचे दिवाण देण्याविषयी महजर.

[६] महजर.....मजालसी पा पुणा.

×काजी ईमराईम हकीमशारा पा मार गुा सरदेस पा मा

फा. मजकूर दोन ओली व फा. सी. देशपांडे पुणे २

×अमीन पा मा सेटिया पा पुणे

देशमूख पा मार

मोकदम मुंजेरी का पुणे

- ८४ -

[अ] म. इ. सा. ख. १८, ले. १६.

श. १५९०; इ. १६६८.

अपूर्ण,

[आ] गोंदसेटी हुलवला पेठशापूर का पुणे विा गणसेटी. घराविषयी वाद. गोंदसेटीचा मुल्या हुलवला याचे घर असे मजलसीने ठरविले.

[६] सेटिये का पुर्णे व महाजन.

सेटि कसवा

सेटि पेठ मूर्तजावाद

कदम युंबेरी का वाल्डूर

- ८५ -

[अ] म. इ. सा. सं. २०, ले. २१७.

सु. १०६८ सावान १५; श; १५८९ माघ व. सोमवार; इ. १६६८ जाने. २०.
महजर अपूर्ण आहे.

[आ] आराधे विंगा ताठे थिटे. क्षेत्र पंढरपूरचे जोतीस व कुलकर्णीविश्वाचा वाद.

[इ] विहुजूर हाजीर मजालसी यानी.

मोकासाई क्षेत्र पंढरपूर का कासेगाऊ

पा माण दहीगाऊ

माहादभट अग्रिहोत्री क्षेत्र नरसीहपूर ('स्वहस्त पुढे तेच नांव) हरकारे; रखतखाने—हंवीरराई; सरदेसाई पा अंकलकोठे; हंवीरराई; गोडसे सौदागार शाहापूर (स्वहस्त) २ सराफ—शाहापूर (स्वहस्त); गोडसे सेकिन शाहापूर क्षीरसागर रखतखाने स्वहस्त गोडसे (स्वहस्त)

हरकारे पातशाही

हेजीब रखतखाने घोरपडे

सरदेसाई पा अंकलकोठे; हंवीरराई;

गोडसे सौदागार शाहापूर (स्वहस्त) २

क्षीरसागर रखतखाने स्वहस्त गोडसे

(स्वहस्त)

—
—

६

एकूण १४ व्यक्ती.

[ई] (१) यापूर्वी कांहीं महजरात विंगा करून पुढे तेच नांवे आले आहे. येथे 'स्वहस्त' घाल्दन तेच नांव घातले आहे. (२) माहास्थल आहामदनगरच्या निवाढ्याप्रमाणे निवाडा केला आहे. (३) पुढील स्थळांचे उल्लेख आहेत; अंवेजोगाई परिणंदे, रायवाग, राहीचे बोरगांव. (४) रखतखान्याचे उल्लेख विचाराई आहेत.

- ८६ -

[अ] भा. इ. सं. भ. अहवाल १८६४, पृ. ५६; महजर मिरासपत्र.

श. १५९१ ज्ये. शु. ७ शुक्रवार; इ. १६६९ मे. २८.

(जंत्रीत गुरुवार आहे, षष्ठीची वृद्धि आहे.)

आरंभास 'अलीफ', श्रीप्रमाणे, नंतर फा. मजकूर.

[आ] त्रिवेक जोसी विन मोरजोसी का भिंगार यास मौजे कविठे पा नीवास सा अहमदनगर येथील कुलकर्णी ६०१ रुपयास 'समस्त दाहीजण' मिरासी करून देतात.

[इ] देशपांडे देशमूल.

मोकदम ३, चौगुले ३ व समस्त दाहीजण मौजे कविठे……मिरास पत्र लेहोन

दिवले ऐसे जे ..... हे मिरासपत्र लिहून दिघले सही. अर्धा पैके बेतले मग महजर लेहून दिवले हे सही. नांगर, चिं जनार्दन यादव कुलकर्णी मौजे चांद पा मार.

गौही—यांत एकूण ३९ व्यक्तींची नांवे आहेत. एक मुसलमान आहे. पाठील, मोकदम, वलुते इत्यादि मंडळी आहेत, भिंगर मौजे चांद, मौजे कविठे या ठिकाणची मंडळी आहेत.

महजराचा शेवट—“ सदरहू समाकुल मौजे मज़कूर वैरे कुलकर्णीचा हक सुदामत प्रमाण यासी मुकर केला असे वा ता कुलकर्णी हकाचे मानपान ..... यास कोणी नवदगीर करील त्यास आपले पूर्वजाची आण असे आनी आपले कुलस्वामीची आण आसे हे महजर लिहिले सही.”

[ई] (१) गांवकीच्या व्यवहाराच्या दृष्टीने कागद महत्वाचा आहे. (२) यांत सरकारी अधिकारी नाहीत. (३) महजराच्या प्रारंभी ‘देशपांडे’, देशमूख या क्रमाने सदरहू जोडीचा निर्देश केला आहे. नेहमी प्रारंभास देशमूखाचा उल्लेख असतो. महजराचा विषय कुलकर्णी आहे त्यामुळे कदाचित् असा फरक असू शकेल.

- ८७ -

[अ] बावडा दसर विभाग १ ला; ले. ९; महजर-मिरासपत्र.

श. १५९२ मार्ग. शु. ८ शुक्रवार; इ. १६७० नोव्हें. १०.

तांदलेस्वर माहादेऊ, महजर फारच उत्तम लिहिला आहे.

(१) लिहिण्याची पद्धत या दृष्टीने महत्वाचा आहे. प्रत्येक मोकदमाच्या नांवापुढे त्याचा नांगर आहे. व पुढे खालीं लगीच ‘दा कुलकर्णी’ असे आहे. (२) “रायाजी अदाऊ मोकदम हाजीर नाही” असा स्पष्ट उल्लेख आहे. यावरून नांवे आलेली सर्व माणसे हजर असार्वी असे दिसते. शि. च. सा. ख. ३, ले. ४२७ मध्ये हा महजर छापलेला आहे. तेये आरंभी “श्री तांदलेस्वर साहेबु” असे आहे.

[आ] मौजे तांदली ता. रांजणगाऊ पा जुचर येतील गांवकरी व बारा वलुते यांनी सदरहू गांवचे कुलकर्णी व जोतिष १५० होनास निळो सोनदेन व आवाजीं सोनदेव यांस मिरासी करून दिले त्याचा हा महजर आहे.

[इ] महजर मिरासपत्र ..... हाजीर मजालसी मौजे तांदली ना टाकली.
तरफ रांजणगाऊ पा जुचर श्री याचे देउली बी हुजूर;

मौजे मजकूर

बलुते (२४)—२ मुलाणा, उमर अनु. सुतार उमर २५ निंगा किके
६०, २०; निंगा सुरी... चांभार मिरासदार (३)—
१ पीठ अजहती निंगा मोगरी; २ मेहतरी उमर ३०, ७५;

२ मोकदम कोंकणगांव पांा कडेवळीत निा नांगर;	१ मेहतरी उमर २५ निा टिंगा
२ न्हावी उमर ७०; लेक २; निा आरसा;	सोनार उमर ८० निा हातवडा
२ गुरव, उमर अनु. ३०, २० निा मादल;	महार विनिकार मिरासीदार (३)–
२ मोकदम व १ कुलकर्णी मौजे वाडगाऊ पा	२, उमर ५०, ४५; १ महार ७५ निा
कडेवळीत;	इलादोर;
मांग उमर २० निा मागभाली	१ कुंभार निा चाक

१५

९

कुलवाडिये मिरासीदार (१५):—

उमर वर्षे—७५, ३०, ६२, ७०, ११५ (सलावत खानाचे वेळे उपजला) २७, २५, ६०, ४०, २०, २२, ६०, ३५; मेहतरी तेली ७० निा पहार, ३०. एकूण १५

पुढील भोवरगांवचे मोकदम व कुलकर्णी (२५)—घोडेगाऊ पांा रासीन, देऊलगाऊ, नीरथडी, कोलगाऊ पांा कडै, रांजणगाऊ ताकडै, सुरगाऊ, कृतकवळे तांा लेडेवारे, रांजगाऊ सांा जुनर, हाडीगाऊ, लिंबवी पांा कडै, ढोर तांा रांजणगाऊ, मिळून सुमरे २१ व्यक्ती व तीन मिरासीदार व एक चौगुला एकूण २५ व्यक्ती हजर आहेत.

एकूण सुमारे ६४ व्यक्ती हजर आहेत.

[ई] (१) “देशमुखाचे सीके व देशपांडियाचे दस्कत करून देऊन जरी कोणी मिरासीदार कुलकर्णासी अगर जोतिसास उमे राहील तरी आमी मोकदम व बाराही बलुते व समस्त बापभाऊ व मिरासीदार कुण्ठी यैसे त्यास निवारून……”

-CC-

[अ] म.इ. सा. खं. २०, ले. ५४; दोन महजर आहेत खांतील महजर पहिला १५९४ विरोधीकृत? श्रावण शु. १; १६७२ ऑगस्ट १५ सोमवार; मुा सलास सवैन आलफ या सुहुर सनास शक १५९४ येतो; परंतु संवत्सराचे नांव परिधावी आहे. नकलेची नकल.

[आ] विठोजी विन गोरखोजी व बापूजी विन बाजी व बखाजी विन अपाजी व लखमाजी विन आपाजी निगडे देशमूख पांा सिऱ्वळ “आपआपणामधे बृत्तिवदल भांडण होते.”

[इ] ते दिवसी वाटणी जाली ऐसे जे विहूजूर तपसील कारकून प्रांत मजकूर.
—हवलदार

देशकप्रा मजकूर

देशमूख प्रांत मार १
जोसी का मार २

देशकुलकर्णी प्रा मार
आजहती देशमूख

सेटे महाजन का मार ४

पाठील ३

= १९.

नाईकवाडी प्रा मार २

पाठील २ व हतर १

[इ] (१) “हे आपआपणामधे वृत्तीबद्दल भांडत होते ऐसीयासी हुजूर जाऊन राजश्री साहेबाचे बंदगीस आपली हकीकत कुल संगून साहेबी मनास आणून आपणास कार-कुनाचे नावे खुर्दखत देऊन महालास पा माहाली कारकून व गोत श्री देव याचे देवळी बसोन समजावास केली त्याप्रो आपण चालावे……विा”

- ८९ -

[अ] सनदापत्रे प्रकरण ४ थें, ले. १५.

सु. १०७५ रजब १५; श. १५९५ आधिक. व. १ गुरुवार; इ. १६।१०।१६७३.

[आ] “शिवाजीचे लष्कर हावसबाबीसी जातां बेळे कसवे (कागनेल) मजकुरासी आग लाऊन तमाम घरे जळून गेली ते वर्ली गुरुनाथभट जोसी याचे घर आग लागून जळून गेले. आजी सबव मिरासीचे कागदपत्र तमाम जळून गेले” हे खरे म्हणून महजर दिला आहे.

[इ] संमत कांगीनेला मामले बंकापूर……बहुजूर हाजीर मजालसीयानी.

कारकुनानी

हवालदार संमत् मजकूर

मजमदार संमत् मजकूर

हुद्देदार का कांगीनेला

देशकानी

मुतालीक देसाई सा मार

मुतालिक देशकुआ सा मार

मुतालीक नाडगौडा

मुतालीक नाडकर्णी

मुतालीक देसाई मामले मार

मुतालिक देशकुआ मामले

खोत जकायती सा कांगीनेला

पठेल २ का मार

२ कुलकर्णी का मार

नाईक (तलवार) का मार

एकूण १५ व्यक्ती.

[इ] (१) सर्वे सभासद कानडी आहेत. (२).पटेल ‘गौडा’ आहे.

-९०-

[अ] रामदास रामदासी वर्ष ६, अंक ६३।६४ शो. १८४२; महजर, पाली एथील रवा दिव्याचा.

सु. १०७६ जिलफाद २६ श. १५९७ माघ व. १३ मंगळवार; इ. १६७५ फेब्रु.

भी मार्तंड भैरव व नंतर छप्रपती शिवाजी राजे यांचा शिका.

एकोणीस बंद जोडलेला असा हा निवाडा असून मागील बाजूस प्रत्येक जोडावर 'लेखनावधी मुद्रा' असा कोयरीचा सिका आहे. मधून मधून कोरी जागा सोडली आहे. तीवरून काही व्यक्तीच्या साथा घेणे राहिले असावे. महजरचा शेवट मोर्तबसुद 'मर्यादेयं विराजते' असा आहे. मोर्तबसुद हैं अक्षर वेगळ्या वलणाचें व तुटक आहे. पुढे मुद्रा आहे.

[आ] खंडोजी व इतर खराडे विंगा नागोजी काळभार व गोरे. मौजे पाली पां कन्हाठच्या पाटिलकीविषर्णी वाद. काळभार गोरे खरे झाले.

[इ] स्वस्तीशी दृष्टि.....तेदिने महजर व तेरीख.....बीदुजर हाजीर मजालसी समास्तान श्री देव मोकाम मौजे पाली पां कन्हाठ.

राजमुद्रा एकूण व्यक्ती १५—हुजरती:

हरजीराजे महाराजीक (सीका)	निराजी राऊजी
रघुनाथ नारायण	नारो नीलकंठ मजमूदार
मोरी त्रिमाल पेशवे (सीका)	शामजी नाईक पुढे
दत्ताजी त्रिमल वाकेनीस	आनंदराऊ
नागोजी गुजर (सीका)	खंडोजी वाघ (सीका)
दादाजी काकडे, संताजी जगथाप	जैतजी काटकर, सोमाजी नाईक बंकी
कृष्णाजी नाईक बंकी.	

महालती पकूण १२

सुभा किले सातारा—४; मजमूदार १, नामजाद १, हवालदार १ व आणखी एक मजमूदार व नामजाद 'परभु' असून नव्ये वेगळ्या अक्षरांत व शाईत आहेत.

कारकून—८ ता उंवरज, ता पाली, व तपे तारळे मिळून; तारळ्याच्या व पालीच्या हवालदाराचे शिके आहेत.

हुक्जवार समस्त गोतानी एकूण सुमारे २११ (२०९ गांववतनदार + २ कारकून) व्यक्ती (मध्येच २ कारकून का नाणेशोल खाली आलेत)

किले सातारा—(७):—देशकानी या शीर्षकाखाली देशमूख देशकुा यांची नव्ये नंतर "गांवगना मोकदम" असें सदर असून पुढे सुमारे दोन विती कोरी जागा सोडली आहे; किले परळी (२)—देशकांची नव्ये व नंतर "मोकदमानी गांवगना" हैं सदर व पुढे सुमारे पांच बोटे कोरी जागा; किले पनाडा विलातीचें गांव (८):—देसाई, पटेल, कुलकर्णी गांववार नावे; परगांवे दंतागीर पाटण (५):—देशमूख देशकुा; पांगाई (१)—देशमूखाचें नाव सिका, पांच बोटे कोरी जागा; पांगाई कन्हाड (४):—देशकानी २ व सरगुरो (मुसलमान) १ व नाईकवाडी १; कसवे कन्हाड (१०):—सेटे महाजन मोकदम मिळून १०; गांवगना पांगाई कन्हाड (५५):—भौवर १६ गांवचे मोकदम,

पटेल कुलकर्णी व चौगुला यांचीं नावें. बहुतेक त्या सर्वे गांवास चौगुला आहे. याशिवाय अखेरीस ३० गांवांचीं नुसरतीं नावें आहेत. त्या गांवाच्या व्यक्ती हजर होत्या काय हे न कळे; का नाणेघोल (११):—कारकून दोन, देशक ३, गावगना ६; तपे तारळे (३८):—देशक ५, नाईकवाडी, १ मोकदमानी कसवा व भोवर ७ गांव भिकून ३२ व्यक्ती, मौजे (पाली) मजकूर (७०):—मुजेरी २५; मोहर्तफ २८; यांत वकाल फुलाई, दर्जी, पैडारी, तेली, कासार, सोनार, जिनगर, तुतारी, मोमीन, खाटिक यांचा समावेश आहे; बळुते १७; जोसी, चांभार, घडसी, कोळी, सुतार, कुंभार, महार वैगेरे.

एकूण २३८ व्यक्ती हजर आहेत. त्यांत २०९ गांवकीचे वतनदार आहेत, व वाकीचे २९ सरकारी अधिकारी आहेत.

[ई] (१) न्याय प्रक्रियेच्या दृष्टीने महजर उपयुक्त आहे. छत्रपतींनी स्वतःच धर्मसभा बोलाविली आहे. दिव्याचें वर्णन महत्वाचें आहे. (२) 'गोत' व 'देशक' या शब्दांचा अर्थ व्यासीच्या दृष्टीने महजरांची सभा उपयुक्त आहे. 'हकजबार समस्त गोतांनी' या शीर्षकालालीं अनेक मंडळीचा अंतर्भूव करण्यांत आला आहे. त्यांत वरेच 'देशक' हि आहेत. ही गोष्ट विचाराई आहे. (३) सभेतील मौजे पाली या सदराखालील सभासदांचा उल्लेख तत्कालीन ग्रामरचनेच्या दृष्टीने लक्ष्य आहे. (४) परगणे कन्हाड, का नाणेघोल व तपे तारळे या तीन गांवांस नाईकवाडी आहे. परगणे कन्हाडास एक सरगुंहेहि आहे.

-९१-

[अ] शि. च. सा. खं. २, ले. २८१

सु. १०७६ रजव ३०; श. १५९७ का. शु. २ रविवार; इ. १६७५ आक्टो १०.

म. इ. खं. १८ मध्ये, ले. २१ हात्त महजर छापला आहे. ती नक्कल अपूर्ण आहे.

[आ] शिवाजीमहाराजांनी आपले पाठिलकीचे वतन मौजे खामगांव का मावळ हे बळाजी फर्जद भोसले यास त्याच्या एकनिष्ठ सेवेद्वाल बहाल बेळे त्याद्वालचा हा गोताचा महजर आदे.

[इ] हाजीर मजालसीं वितपसील.

महादजी सामराज सुभेदार ता मावळ सरमजमुदार ता मावळ

—हवालदार का मावळ मजुमदार का मावळ

—करंजवणे देशमुख का मावळ देशकुा का मावळ

व कर्यात मावळ पैकी निरनिराळ्या गांवचे सुमारे ३२ मोकदम पाटील इत्यादि हजर आहेत.

[ई] (१) हुजूराच्या खुर्दखताप्रमाणे हा महजर गोतांनी दिला आहे. (२) शिवाजीराजे यांनी स घें. १३ स वतनाचे खुर्दखत भोसत्यास दिलें. (ले. २७५) व १० आक्टो.

त्याच्या पत्रापमार्णे हा महजर झाला आहे. (३) हुजुरचें खुर्दखत व गोताचा महजर दोन्ही कागद झास्याशिवाय वतन सिद्ध होत नसे हैं यावरून सप्त होते.

- ९२ -

[अ] शि. च. सा. खं. ४, ले. ६९२; महजरनामा मिरासी पत्र.

श. १५९८ अधिक श्रावण व. ५ बुधवार; इ. १६७६ जुलै १९.
फारसी मजकूर; व सिका.

[आ] आंताजी व रायाजी त्रिमाळ सबनीस पा संगमनेर वर्ती मौजे हिंगणगाऊ पा मार यास मोदकम व पाटील व समस्त दाढीज्ञन लढान थोर मौजे देहुणे पा नविसे यानी १२५ रुपये घेऊन सदरहु आंताजी यास मौजे देहुणेचे कुलकर्ण मिरासी करून दिले आहे. कुलकर्णी नव्हता म्हणून नवीन आणला आहे. त्याचा महजर.

[इ] हाजीर मजालसी पा मौजे घिवरी पा सेवगाऊ बिहुजूर गोत.

मोकदम मौजे घिवरी; मोकदम मौजे मोहज बुा; मोकदम व पाटील मौजे ढोरचांदेगाऊ पा २ मौजे घिवरी; खाटारी सा औरंगावाद; मोकदम हिंगणगाऊ.

“दा नरहरी गोविंद मुगटराऊ कुलकर्णी मौजे धीवरी वौग, याविदमान…… महजर-नामा मिरासी पत्र लेहोन दिघले थैसेजे…… महजरनामा सही येकून चालीस रास.

मोकदम २ (नांगर)

गौही

मौजे हिंगणगाऊकर मायेवत मौजे मजकूर

४ (कोरी जागा)

बलुते मौजे मार; गुरव १ (कोरी जागा) महार २ निा विळादोर.”

- ९३ -

[अ] शि. च. सा. खं. ५, ले. ५७.

श. १५९८ भा. शु. १३ आदित्यार; इ. १६७६ सप्टें. १०.

[आ] दस पाटील विन येल पाटील व याचे पुतणे जानोजी व खंडोजी विन येस पाटील मालवदकर मौजे जेजूरी पा पुणे विंा सूर्योजी विन आदोजी मालवदकर. मौजे मजकूरच्या मोकदमीचे वडिलपण व नांगर याविष्याचा वाद दस पाटील व त्याचे पुतणे खरे झाले.

[इ] श्री सके…… ते दिसी हाजीर मजालसी मुकाम पेठ नारायणपूर किले पुरंदर खकाजी महमद विन काजी इभराईम राघोबलाल सुमेदार माहालनिहाये खहकीमशारा व काजी कासीम विन व मजमूदार सुमेदार मजकूर

काजी खिलेमान नेव काजी पा पुणे (फा. सि.)	(सुभेदाराचा म. वा. शि.)
सरहवालदार व मजमूदार पा पुणे (सरहवालदार म. वा. शि.)	हवालदार व कारकून ताा निरथडी पा पुणे
हवालदार व कारकून ताा कन्हेपठार पा पुणे (अ. म. शि. अ. को.)	हवालदार व कारकून का ? पा पुणे
हवालदार व कारकून कर्धाती सासवड (अ. म. शि. कु.)	सरनोबत किले पुरंदर (अ. म. शि.)
लस्केरी लोक जमातीदार ४	भौंवर १४ गांवचे सुमारे १६ मोकदम;
देशमूख पा पुणे २; देशकुा पुणे ३, देशकुा पा सुपे १	माळी, कोळी, माहार, हजाम, कुंभार
चंद्रचूड गुमास्ते देशांडे सां जुबर १	घडसी इत्यादी मिळून सुमारे १२
देशमूख देशकुा का सासवड २	—
सेटे व महाजन पेठ नारायणपूर २	३४

—
२२

एकूण ५६ मंडळी हजर.

[६] (१) गोतांच्या गोहीने वादाचा निर्णय केला आहे.

— ९४ —

[अ] शि. च. सा. अ. ७, ले. ६०.

सु. १०७९ जमादिलावल १७; श. १६०१ ज्येष्ठ व. ३ सोमवार; इ. १६७९ जून १६.

[आ] वेट पाटील याचे प्रा चेऊल पैकी मैजे भंगारे व खारी व कोट व मौजा इत्यादिचे पाटिलकी वतनाचे “कागदपत्र हरपले” परंपरा चालली पाहिजे म्हणून समस्त जमीदार प्रा माराच्या ऊऱ्योऱ्यानें हा महजर करून दिला आहे.

[६] “महजरपणे मुकादमी पातंशाई सन…………काजीब जमासुदील व काजी निजामुदील व वाधोराम देशमूख व लक्षण ठाकूर आदिकारी व समस्त जमीदार प्रा चेऊल उर्फ मूर्तजाचाद…………” महजराच्या अखेली एकूण ७ साक्षी आहेत. त्यांत एक मुसलमान आहे. ते बहुतेक सर्वजन पाटील आहेत. महजराचा प्रारंभ वरीलप्रमाणे आहे. मजलस स्वतंत्र दिलेली नाही.

[६] (१) चेऊलच्या भागांतील पाटिलकेचे दिवाण दस्ताचे दृष्टीने महजर महस्त्वाचा आहे.

-९५-

[अ] म. इ. सा. खं. २०, ले. ५४; यांत दोन महजर आहेत, पैकी दुसरा महजर.
श. १६०२ मार्ग. व. ८ शुक्रवार; इ. १६८० डिसेंबर ३.

[आ] अपाजी विन मलजी निगडे देशमूख विंग विठोजी विन गोरखोजी निगडे
देशमूख. पा सिरवळच्या देशमूखीचै वडीलपण.

[इ] हाजीर मजालस स्थळ कसवे हरणस ता वेलवंडखोरे.

पुरोहित जोसी ता मार ३	अढळराऊ देशमूख ता मार
देशुका ता वेलवंडखोरे	देशमूख ता गुंजणमावळ २
खोत मौजे म्हळवडी	मोकदम मौजे वाबुडी ता पारनेर
कुलकणी प्रा पुणे	प्रांत जुजर

[ई] (१) “देशमूखानी उभयतांस पुरसीस केली की तुम्ही दिवाणांत जावे एसे
नाही. आम्ही व गोत बसोन हे स्थळी तुमची समजावीत कस्तूर त्यास रजावंद असिलेस तरी
राजिनामें लेहून देणे.” उभयतांचा विचार रायगढास घोरले स्वामी यांच्याकडे जावे असा
होता; परंतु ता गुंजणामवळच्या देशमूखानीं वरीलप्रमाणे विचार काढला स्वरूप युद्धे मौजे
हरणस येथे गोतांत निवाडा झाला.

-९६-

[अ] शि. च. सा. खं. ५, ले. ७९८.

फसली १०९० मोहरम १५; श. १६०२ माघ व. ३ बुधवार; इ. १६८१
जाने. २६.

प्रारंभास फारसी १० सिके, व फा. मजकूर. महजर लिहिण्याची पद्धत महत्त्वाची आहे.
अखेरीस ५ मोहरा आहेत.

[आ] मौजे कोले कानडी पा अंबेजोगाई हा गांव दासोपंत गोसावी का अंबे-
जोगाई यास इनाम होता. त्याच्या भोगवट्याविषयीचा महजर.

महजर हाजीर मज्यालस बीहुजूर,	
देशमूख व देशपांडिये	रावोजी सिष्टेऊ कारकून दो पा मार
देशमूख	×आषदुला देशमूख
देशपांडे	रामाजी बलाल देशपांडे

मोकदम व महाजन व कुलकणी का मार	
महाजन	मुकदम २
प्रल्हादजी घ्येकोजी कोनेरु	मोहर.
निशान तराजु	कुलकणी १

[ई] (१) “फकीर मजकुरे तमाम सनदा नेऊन पातशाहाजीचे खिदमतीस जाहीर केल्या त्यावरून पातशाह मेहरबान होऊन गांव इनाम देऊन फर्मान करून दिघला आहे तो फर्मान मदारूलमहामी अमानतखानजी दिवाण त्यास दाखलून तेही नजरेस पाहून वरहुक्कम फर्मान आपला परवाना करून दिघला त्यावरून गोसावी मजकूर मौजे कोलेकानडी पा मार बा निजामशाहा तागाईत पातशाही अलमगीरे देह इनाम काबिज मुतसरफ आहेत तेरीख १५ माहे मोहरम ”.

-९७-

[अ] संकीर्ण.

श. १६०३ ज्येष्ठ; इ. १६८१ जून, जुलै.

[आ] माणकोजी बिन नांवपाटील चिंचवडे मोकदम मौजे चिंचवड प्रा पुणे विा केरोजी पाटील.

मौजे चिंचवडच्या मोकदमीचा वाद. माणकोजी खरा ठरला

[इ] श्रीसके……गोत जमा पांढरी मौजे चिंचवड ता हवेली प्रा पुणे…… हाजीर मजालसी वि तपसील.

अजहत सितोळे देशमूळ प्रा पुणे २

देशपांडे प्रा पुणे

मोकदम हडपसर

जोसी कुलकर्णी मौजे बोरीब्याल ता पाटस

,, पिंपरी ता हवेली

मौजे ताथवडे, आकूर्डी,

,, पिंपळे „

जांवे या गांवचे मोकदम,

,, थोरगांव „

[ई] (१) देशमूळ व देशमूळ का पा पुणे यांस नीलकंठ भोरेश्वर प्रधान व रामचंद्र नीलकंठ सचिव यांचे सदरहु वादा वा आज्ञापत्र सादर झालें की गोताच्या साह्याने निवाडा करणे. तदनुरूप गोतांनी हा निर्णय केला आहे. (२) गावीचे चौगुले व थळकरी व वाराबळुते यांची गोही घेतली आहे. व तीवरून गोतांनी निर्णय केला. साक्षीदारांची वर्ये दिलेली आहेत. (३) तत्कालीन कार्यपद्धतीच्या दृष्टीने महजर महस्वाचा आहे.

-०.८-

[अ] म. इ. सा. ख. लेखांक १०३; क्रयपत्राचा महजर.

सु. १०८३; श. १६०४; इ. १६८२.

पहिल्या ओळी गहाळ.

[आ] संताजी बिन भिवजी चव्हाण यांने महादजी बिन सुलतानजी जगदाले यास दुष्काळच्या आपत्तीमुळे आपली मौजे कोणेगाऊची पाटिलकी तकसीम अन्न मिळेना म्हणून २० होनांस विकली, त्याचा महजर,

[इ] राजमुद्रा देशक व गोत.

भोवर गांवपैकी पांचसहा गांवच्या मोकदम कुलकण्ठीची नावे आहेत.

[ई] (१) “याचे क्रयपत्रक देसक व आपले बापभावांचे साक्षीने करून दिल्हे असे व ठाणा राजमुद्रा व देशक व गोत यांचा महजर करून चावयाची शर्त आहे म्हणौन साहेब व सदर व देसक पा मार व गोत या पार्शी आलो (पृ. ३८)” असें संताजी म्हणतो. यावरून अशा प्रकारच्या महजरांचे स्वरूप लक्षांत येईल. या महजराबद्दल जगदाळे यास पुढील खर्च पडला—‘ सरसुभेदार यास हरकी वा होन १०० ;’ देशमूख व सरदेशमूख होनु ५० ; ‘देशकुलकण्ठी होन २५ ;’ ‘यालेरीज गांवकरी यास व परगणियाच्या पाटिलास तशिफा दिल्या होन सेभर येणे प्रमाणे महजर जहाला (चव्हाणाकडून राहिलेला एक चावरहि ३० होनास घेतला), ‘यालेरीज त्याचा पोट खर्च जहाला असे एपेप्रमाणे महाजर जाहाला सही .’

-१९-

[अ] कारी व अंषवडे जेथे देशमूख, ले. २२.

श. १६०४ श्रा शु. १० शुक्रवार; इ. १६८२ ऑगस्ट २.
नकल मोडी.

[आ] सूर्यांजी व कृष्णांजी मांडरे मौजे आवेपुरी विवा दुरगोंजी व इतर मांडरे वन्होलीकर. मौजे आवेपुरी संमत मुन्हे प्रा मार या गांवच्या पाटिलकीच्या तकसिमीविषयी व बापमाऊकीबदलचा वाद. दुरगोंजी खरा ठरला.

[इ] हाजीर मजालसी राजमुद्रा गोत प्रा वाई.

हलीकमावीस सुभा ता जाऊली.

राजमुद्रा (६):—नेताजी राजे पालकर (सिका)

मजमदार, हवालदार ता जोर व जांबुळखोरे, कासी रंगनाथ सुमेदार, फडणीस सुभा मार, मजमदार ता जोर व जांबुळखोरे.

देसाई व देशकुआ पा मार (२):—देसाई १ (सिका); देशकुआ १-

मोकदमानी गावगना (२४):—मोकदम व पाटील १४, कुलकण्ठी ६, सेटिये ४. एकूण ३२ सभासद.

[ई] (१) “निवाडियाबद्दल देशमुखाच्या घरास आले. देशमुखांनी गोत वसवून हरदोजणाचा आहाबाल तमास मनास आणून……पुसिले कीं गोत करतील त्यास राजी असाल तरी श्री कृष्णेची आंघोळ करून येऊन ‘इमान’ देणे कीं गोत करतील तेणेप्रमाणे वर्तावे.” (२) “सेरणीबदल नाणे होन २५ जमा सुभा जाऊली ते सदरहू तीन ठारी वाढून घ्यावे. , (३) पा वाईचा मोकदम मुसलमान आहे.

-१००-

[अ] शि. च. सा. अं. ९, ले. ६६.

सु. १०८६; श. १६०७-०८; इ. १६८५-८६.
महजरनामा नकल है।

[आ] सूर्योजी विसाजी प्रभु वस्ती तपे अस्टमी विा जिवाजी प्रभु व निलाजी प्रभु व गोजोवा प्रभु, तपे अस्टमी येथील वाडीविषयी वाद. सूर्योजी प्रभूर्णे वाडी खरेदी केली होती है खरें ठरले।

[इ] महजरनामा हाजिर मजालिस वी हुच्छुर.

राजश्री बजाजी महाले दिमत म्यानबंक हुजरी	सुभा महाल निहाये मामले चेऊळः—
लोक	सुमेदार चेऊळ मजमदार चेऊळ
अंताजी सिवराव कवस राजमंडळ	प्रभु हवालदार चेऊळ
प्रा येसाजीव दरेकर सुमेदार	सुमेदार हशमपावलोक २
हशमपावलोक	मजमदार जंजिरे राजकोट
मा बहिरजी पवार सुमेदार हशमपावलोक	देसाई व देशकुआ मामले चेऊळ व
दताजी विठ्ठल प्रभु सितावाराव पनवेलकर	अधिकारी तपे क्षिराड व अस्टागर.
कारकून इमारती खादिरी व कुलाबा व सरसगडः—	याशिवाय ८ व्यक्ती इतर。
मजमदार १ हवालदार तट २	—
देसाई मामले चेऊळ १ अधिकारी १	१६
देशमूख तपे अस्टमीः—	
देशमूख १ अधिकारी १	
नाईक व सेकीन २ वस्ती आगर चेऊळ	
बकालः—	
चौधरी १ बकाल २	

—
१८

एकूण सुमारे ४४.

[ई] (१) राजश्री पंत न्यायाधीश रायगढ यांच्याकडे तक्रार सादर केल्याचा उल्लेख या महजरांत प्रथम पहावयास मिळतो. पुढे राजीक सुरु झास्याने मामले चेऊळ येथे सुमेदारानें मनसुफीकरिता नेमलेल्या बजाजी महाले यासमोर निर्णय झाला आहे. (२) सुमेदाराकडे मनसुभी चांगितली त्यांनी बजाबा माहाले दिा म्यानबंक हुजरी लोक यास फडशा झावयास सांगितला त्यांनी हाजीर मजालिसी बैसजन मनसुभी आरंभिली. (३) ‘राजमंडळाचा’ उल्लेख लक्ष्य आहे.

-१०१-

[अ] शि. च. सा. अं. ५, ले. ८००.

श. १६०८; इ. १६८६.

श्री. आसल बमोजीब नकळ.

[आ] देवराव लोमटे व रविराव मुकादम कसवे आंबे जोगाई यामध्ये भावकीचा कंजिया लागला. महजर अपूर्ण आहे. तारखेची निश्चिती नाही.

[इ] “बमोहर सिकंदर बातशाह ता सुमे दास्ताव्याफर विजापूर दरवार गौदरगा महजर हजर मजालीस बनाम खुदा दावदीयान व कारकुनान व कानगोयान व देशमुखान व देशपांडियान व पाटलान व पटवारियान वा देवराव लोमटे.....” याप्रमाणे प्रारंभ आहे. मजल्स नाही.

-१०२-

[अ] म. इ. सा. अं. १८, ले. ३१.

फसली १०९७ रविलाखर ५; श. १६०९ माघ शु. ७ रविवार; इ. १६८८; जाने. २९.

प्रथम मजकूर व नंतर भोवरगांवच्या १८ मोकदमांच्या सहा; कागदांच्या उजव्या बाजूस ९ व डाव्या बाजूस ९. कागदाचा काही भाग फाटला असल्याने मोकदमीचा गांव कोणता है समजत नाही.

[आ] गवरोजी बिन बाबजी लोहकरा विरुद्ध बनाम बकाजी फर्जेंद. गवरोजी यास दिवाण दक्षण यांनी मोकदमी चा महजर करून दिला आहे. राजीकाचा फायदा घेऊन व काजीने मोकदमी बळकाविली होती.

[इ] महजरनामा.....बहजूर शर .....देशमूख व देशपांडिये ता.....पुणा हालीमवाली मुा तुलापूर लस्कर.

[इ] (१) औरंगजेब बादशाहा याच्या लष्करांतून हा महजर दिवाण दक्षण याने दिला आहे.

-१०३-

[अ] शि. च. सा. अं. ५, ले. ९५८; येजीतपत्राचा महजरनामा.

सु. १०८९ मोहरम १२; श. १६१० कार्तिक शु. १२।१३ भृगुवासरे; इ. १६८८ आस्टो. २६.

प्रारंभी फारसी शिका आहे. लेखनपद्धतीच्या दृष्टीने हा महजर फारच महस्त्वाचा आहे.

[आ] गंगाजी शंकर व गिरमाजी छुंगो देशकुलकर्णी यास समत्त थिटे पा वाई यानी लिहून दिले येजितपत्र जे, परगणे वाईचे देशकुलकर्णी व गांव कुलकर्ण कसबा देखील खुम व बाबधण व संमत मुन्हे व वाजे कुलकर्ण यासी आपला संबंध नाही वतन तुमचे खरें असें.

[इ] महजरनामा.....हाजीर मजालसी पा वाई.

हाकीम ६:—~~५~~—~~५~~नाहारखान गोरी फौजदार पा मार माहाये हरकारा पा मार; शेरीफ गुमारते; ~~५~~जान महंमद गोरी शेळदार; कारकून (फा. सि.) (फा. सि.)

~~५~~बुन्हान खान गोरी वहालदार मा सेरी कसबा व विलाती पा मार एकूण ३ फिंदू व ३ मुसलमान आहेत.

देशमुखानी पा मार व मानिहाये ३८:- वाई-पिसाळ १ (मु.); हिरडस-मावळ-बांदल २ (मु.); कुडाळ-शिंदे २ (मु.); मेठे-चिमकणे व भणगे ४ (मु. २); शिरवळ-'यशवंतराऊ' निंगडे २ (मु.); उत्रोली-खोपडे ३ (मु.२); रोहिडखोरे-जेघे १ (मु.); रायगड-गायकवाड ५ (मु.); सातारा-धोरपडे व गाढवे ५ (मु.२); बंदन अंगापूरकर ३; फलटण-निंवाळकर ५ (मु.) यांच्या वतीने यांच्या दोन गुमास्त्याच्या सहा आहेत; परेली-गुजर ५ (मु.) सहा 'हाकीम' व वाईचे देशमुख यांची नोंद एकाच हस्ताक्षरांत आहे. बाकीच्या देशमुखांची नोंद वेगवेगळ्या १४ हस्ताक्षरांत आहे. बहुधा देशमुखांची नांवे देशपांडे लिहितात. देशमुखाच्या खाली अथवा समोर कागदाच्या डाव्या बाजूस देशपांच्याचे नांव येते. या कागदांत कांही देशमुखानी आपणास देसाई संबोधले आहे व तसेच देशपांच्यानी देशकुलकर्णी असें लाभले आहे. कर्णाटकांत व कोंकणांत देसाई देशकुआ ही जोडी प्रामुख्याने दिसून येते. बहुधा प्रस्त्रेक देशमुखाच्या मुद्रेचै, स्वतंत्र वैशिष्ट्य दिसून येते. शिरवळच्या देशमुखाच्या मुद्रेत नांगर दाखविला आहे. जेथे दोन मुद्रा आहेत त्या तरफेस दोन देशमुख आहेत असें समजावें. देशमुखांची उपनांवै दिलीत. तरी देशकुलकर्णांची दिली नाहीत. परलीतर्फच्या देशकुआचे नांवापुढे मात्र 'घारराऊ' असा उल्लेख आहे व तसेच नेहमी-प्रमाणे तो उल्लेख देशमुखाच्या डाव्या बाजूस नसून उजव्या बाजूस आला आहे. वाईच्या देशकुलकर्णीचा उल्लेख नाही. कारण ते कजियांतील वादी आहेत आणि वादी प्रतिवादी यांचा उल्लेख मजलसीत कर्हीहि येत नाही.

मोकदमानी व सेटिये महाजन पा मार ६४:—एकूण २३ गांवचे मोकदम कुलकर्णी हजर आहेत. त्यात संमत मुन्हेपैकी ३ गांव व संमत निबंधपैकी एक आहे, बाकी सर्व गावें समत हवेली पा वाईपैकी आहेत; ती पुढीलप्रौः—का, वाई, का बाबधन, सेंदुरजने, भोरवळ, परवंदी, लोहारे, चांदक, गुलंब, वेलू; केंजळ, सिदनाथवाडी, कविटे, सोनगीरवाडी, धावडी मुन्हे, पसर्णी, येसकर व कुसगांव सा मुन्हे, मांढरदेऊ, पांडिये, सुस्त्र, बोपगाऊ, निंब, गोवे सा निंब. याच सदरांत का बाबधनच्या खाली 'इफाते' करून दोन सेटे व एका चौमुख्याचा

उल्लेख आहे, तसेच 'पांडिये' गांवावालीहि एका चौगुल्याचा उल्लेख आहे. वाकी सर्व मोकदम व कुलकर्णी आहेत. देशमूख देशपांड्याच्या जोडीप्रमाणेच ही मोकदम पाटील, कुलकर्णी यांची नावें लिहिल्याचें दिसते. मोकदमाचे चिन्ह नांगर आहे. वाईचे पाटील मुसलमान आहेत; त्यांच्या नांवापुढे नांगर नाहीं व मुद्राहि नाहीं. हे महस्त्वाचें आहे. मैजे लोहारेचे निमे मोकदम हजीर नाहीत त्यांचा तसा उल्लेख आहे. किंतुके गांवीं दोन पाटील अहेत, तसेच दोन गांवचे कुलकर्णीहि एकाच घराण्याकडे असल्याचें दिसून येते. मैजे गुलंब व बेळू पहा. उभय गांवाच्या शाईलीच्या नांवावाली त्यानै आपले बिकलम केले आहे. एकदोन ठिकाणी कुलकर्णीच्या जागी त्यांच्या मुतालिकांची नोंद आहे. कांही ठिकाणी कुलकर्णीच्या नांवापुढे "शिं ऊ" असे लिहिले आहें.

यानंतर पुढे वरीच मोकळी जागा आहे व १७ गृहस्थांची नावे आहेत त्यांत कांहीं सराफ आहेत. त्यापुढे 'बैदिक अन्नारी' या सदरांत एकूण ५६ ब्राह्मणांची व ४ गुरवांची नावे आहेत. याप्रमाणे सुमारे १८५ मंडळी हजर आहेत.

[ई] (१) लेखनपद्धतीच्या दृष्टीनेहि हा महजर महस्त्वाचा आहे, यांत एकंदर ९७ हस्ताक्षरे आलीं आहेत. एकूण ६२ ब्राह्मण 'ब्राह्मण मंडळी'त आहेत. स्थांत ६० हस्ताक्षरे आहेत. म्हणजे दोघांनीं; धर्माधिकारी व रामभट येटे यांची नावे लिहिली आहेत. यजितखत डिहिणारा १; हाकिम व वाईचे देशमूख (=७) हस्ताक्षर १, इतर देशमूख वगैरे (=३७) यात हस्ताक्षरे १४; एकूण पाटिल कुलकर्णी मिळून ६४ त्यांत हस्ताक्षरे २०; ४ गुरवांचे हस्ताक्षर १; =९७ हस्ताक्षरे व हजर व्यक्ती एकूण १८५. मजलसाचे अखेरीस येटे मंडळीतील दोघांनीं "मुकाम मैजे चांदक, लेखन मैजे मामलेस्वर" असे सहीच्या पुढे लिहिले आहे. यावरून मजहर करते वेळी हजर असलेल्या परंतु मजहर लेखनसमर्थी दूर गांवीं गेलेल्यांच्या सद्या मागून आणीत असे दिसते. महजराचा कच्चा खड्डा समेचे वेळी करीत असतील असे वाटते. (२) "दिवाणचा गुदेगार व ब्रह्मसमेचा अन्याई" हे अवतरण ब्रह्मसमेच्या दृष्टीनै विचाराई आहे.

१०४

[अ] शि. च. सा. सं. ३ ले. ४०३.

फसली १०९८ रविलावल ९; श. १६१७ पौष शु. ११, रविवार; इ. १६८८ डिसें. २३.

नकल,

शि. च. सा. सं. १, ले. ११ मध्येहि हा महजर असाच छापला आहे. तो असल आहे. प्रथम पांच फारसी शिके व २० ओळी फारसी मजकूर आहे. नंतर "दा देसपांडिये पा मार," "दा नाहरखान देशमूख पा मार," (फा. शि. अक्षें नाहरखान गोरी. नांगराचें चित्र; १०९८.....) माहादजी जानदेऊ हारकारे नामजाद हुल्लू ढाणे याई,

ही तिन्ही नवीने कारसी मजकुराच्या उजव्या अंगास आडवी लिहिली आहेत. वरील नकळेत ही नवीने महजरत्या अखेरीस दिली आहेत.

(आ) मनाजी शंकर नीलकंठ राऊ याचा इनाम व अंबराई गांवगना परगणे खाली होती. त्याविषयी हा महजर राजीकानंतर नाहरखान गोरी यांने नफर मजकूर त्याच्याकडे आला तेव्हां त्यास दिला आहे. राजीकांत पूर्वील कागदपत्रे लुटली म्हणून हा महजर दिला आहे.

[इ] महजरनामा बी हुजूर हाजर मजालसी प्रांत वाई.

“ विलायती सुमे दारुजफर महजरनामा कैला जे………सदरहू इनाम व अंबराई आहे. कारकीर्द निज्यामन मुलूख……… सिवाजी भोसले………याच्या सनदा होत्या तेणे प्रो……… खात होता………ऐसियास नफर मार गनिमाकडे होता त्यावेली………नाहरखान गोरी ईही कौल देऊन आणिला तो सिरवलास आला………वाटेस येतांजास्वलीचे घाटी गनिमाने कुल. विसाती लुटून नेली नफर (मार) जाहीर केले की त्या विसातीमधै सनदा होत्या त्या गनिमाने लुटून नेव्या येसियास याचे भोगवटीयाचे गोही ” गांवगना मोकदम व वाजे लोक या नजीक मनास आणिता गोही दिल्ही ती बी ता ” — तर्फ नीर यडीपैकी गांव हरगृदे, परीचे, किकवी, चांवली तात कन्हे पठार; या चार गांवचे ७ मोकदमानी , “ आपणांस दाखल असें सदरहू सनदाही मार मनाजीला होत्या हैं आपल्या बढिलांचे जवानी ऐकले होते म्हणजेन सदरहू पाटील व कुलकणे याही गोही दिल्ही हा मजर सही ” अखेरीस नाहरखान गोरी देशमूख प्रा मार ठाणे वाई व देशपांडे हरकारे यांची ३ नवीने आहेत.

-१०५-

[अ] श्री सांप्रदायाची पत्रे विभाग २, ले. ४२३; महजरनामा.

श. १६१० माष शु. ५ बुधवार इ. १६८९ जाने. १६.

[आ] मौजे सेवरे पा मार टैभूर्णी गांवची कीर्दी अबादानी व्हावी म्हणून परगणे टैभूर्णी सुमा परांडा येथील देशमूख व देशपांडे यांनी मौजे नालगाऊ पा हवेली येथील सुभानजी कलारे यास हा महजर दिला आहे. पूर्वीचा मोकदम मिरीसादार परंगदा जाहला होता, तरी त्याची अधीनी मिरासी राखून अधीनी कलारे यास दिली आहे.

[इ]

कागदाच्या प्रारंभास

कागदाच्या प्रारंभास

उजव्या बाजूस

उजव्या बाजूस

गोही

टेलदार (फा. सि.) अमीन (फा. सि.),

देशमूख मामले परांडे

अमीन (फा. सि.) दिवाण (फा. सि.)

(नि. ना.) दोन देशमूर्खांची नवीने.

नंतर महजरांतील मजकूर व अखेरीस सीका व गोही आहे.

त्यांत एक देशमूळ देशपांडे यांची जोडी व भोवर द गांवचे द मोकदम आहेत.

[ई] (१) देशमूळ व देशपांडे पा टैभूर्णी या उभयतांनी हा महजर बतन आचादानी करतां पूर्वील मिरासदाराचे हक राखून दिला आहे. (२) देशमूळ व देशपांडे उभयतांची मालकी परगण्यांतील बुडीत मोकदमीकर चालते काय तैन कळे.

१०६

[अ] सनदापत्रे प्रकरण ४ थें, ले. २६ महजरनामा.

जुलूस ३२, रजब १५; फसली १०९८ रजब १५ (?) ; श. १६११ वैशा. व. २ शुक्रवार; इ. १६८९ एप्रि. २६.

[आ] मौजे लव्हाले तर्फ कर्याती मावळ परगणे मार हा गांव नरसिंगराऊ व गोविंदराऊ सितोळे देशमूळ यास कदीम इनाम असत्याविषयी हा महजर दिला आहे.

[इ] “महजरनामा आज करार………३२ जुलूस………बहुजूर शरा शरीफ पर-मळकमे कसवे पुणे………सुमे खुजस्तेबुनियाद सबव आंकी………या प्रमाणे आरंभ.

[ई] (१) सदरहू गांव हजूरच्या शिरस्तीयांमध्ये दसरी कांही काळ लागत नव्हता त्याचे कारण या महजराद्वारा देण्यात आले असून शरा शरीफने महजर दिला आहे. (२) मजलस नाही.

१०७

[अ] पेशावा दसर विभाग ३१ नं. १८५; सुरत महजर.

जुलूस ३३ जिल्हेज २९; श. १६११ अश्विन व. १२ सोमवार; इ. १६८९ सप्टें. ३०.

आरंभी तीन बंद मजकूर फारसी. नं. ४७ मध्येहि हा महजर असाच छापला आहे परंतु तेथें शिवाजीचे निर्णययत्र गाळले आहे. त्या महजराचा प्रारंभ:-

फारसी मजकूर; फारसी सहा शिके

— पायगुडे देशमूळ का मावळ

— करंजवणे देशमूळ का मावळ

— देशपांडे पा खेडेबारे

— देशमूळ पा खेडेबारे (फा. शि.)

पुढे तीन बंद फारसी मजकूर व नंतर नं. १८६ प्रमाणे महजराचा प्रारंभ (जोडावर करंजवणे व पायगुडे देशमूळाचे शिके)

[आ] मोरो विडल व बाबाजीराम होनप देशपांडे पा पुणे चिंग आपाजी विन

नामाजी लंडे (गुमास्ते). ता कर्यात मावळच्या देशकुलकर्णीचा वाद. होनप मजकूर खेरे झाले.

[इ] मराठी तर्जुम्यांत मजलीस दिलेली नाही.

“सुरत मजल्सी अजकारार व तारीख………मुकाम लस्कर जकर असर मैजे तुलापूर दरकिनारे लबी आब भिवरा वाके अस्त बहुजर शरयेत………काजी महमद पा पुणे व जमीनदार व रया आ व पटवारीयानी ता कर्याती मावळ मुतालीके पा मार इ जाहीर साखत की देशपांडेगिरी………”याप्रमाणे आरंभ आहे. अद्येतीस “सुरत मजल्सी व महजर सही” असें आहे.

[ई] (१) “आपाजी हाजीर होता त्यास कर्याती मावळचे देशमूख व मोकदम व पटवारी भूणो लागले की येसर जमिनेत पातशाहा ये जिल्हे येऊन मुकाम जाला दक्षण प्रांतीचे जमीदार जमा जाले आहेत. गरीब व वर्खतावर वरोबरी आहेत………कोण्हावरी मुलुक जाजती होत नाही होनपासी वाद संगोन………खाणे” (२) शाहादीनाभ्यानुरूप दरवारांतून हा देशपांडेपणाचा महजर करून दिला आहे. (३) याच महजरांत, शिवाजी-राजे यांचे पुढे सदरहू वादाचा निर्णय झाला त्याचेही पत्र आले आहे. तें अनेक दृष्टीने महत्वाचें आहे.

-१०८-

[अ] शि. च. सा. ख. ५, ले. ८२४ (२); सुरत महजर.

फसली १०९९ रविलोक्ल ५; श. १६११ पौष शु. ६ रविवार. इ. १६८९ दिसें. ८.

महजरच्या प्रारंभी वा. फा. शि. व मजकूर आहे.

आरंभ—‘सुरत महजर अज करार’

[आ] मुरारी खंडेराऊ जुनारदार सेकिन मैजे जेलुरी ता कळेपठार यास मैजे मार येथे एक चावर जमीन इनाम होती. गाजदीखान याने गनिमावर मैजे मजकुरास हाला केला असता मार निलेच्या सनदा कागदपत्रे भोगवत्याची गहाळ झालीं घणून काजी व देशमूख देशपांडे व हालीमवाली पा पुणे यांनी हा महजर दिला आहे.

[इ] महजराचा शेवट—‘ये गोष्टीस कोणी शाहिदी असतील ते अपलिया मोहरा व दसकते करतील हा सुरत महजर बयान वाके असे’

शितोळे देशमूख पा पुणे २. देशपांडे पा पुणे २ दोन सिके मराठी.

[ई] महजराची भाषा पूर्णपणे फार्सी आहे.

—१०९—

[अ] पुणे नगर संशोधन खं. २ रा, ले. ९४

फसली ११०२ सवाल १४; श. १६१४ आषाढ व. २; इ. १६१२ जून २०.
श्री. महजर अपूर्ण आहे.

[आ] मात काळी दरवडा आणि कान माली यामध्ये का पुणे येथील कांही मिराती हक्काविषयी वाद लागला.

[इ] “महजर अजकरार व तारीख.....

.....विहुजूर.....मःमद काजी का पुणे.....सैद महमद जाफर नायेव खान वालाशान ज्याहावाज खान फौजदार पा पुणे व हुक्मतपन्हा हदुखान नायव सेख अहमद करवडी.....वालाजी वाजी जागीदार व मालोजी नरसिंगराऊ व गोविंदराऊ सितोळे देशमूख व होनप देशाडिये पासा व हाली मवाली कासा या हुजूर”

[इ] (१) फासी मिश्रित भाषा.

—११०—

[अ] आठल्ये घराण्याचा इतिहास, प्रथम खंड, पृ. २२, ले. ९.

सु. १०९३ मोहरम ६; श. १६१४ भाद्रपद शु. ८ गुरुवार; इ. १६१२ सप्टेंबर ८.
श्री; ईभराईम अदलशाह; $\frac{1}{2}$ येकून पांच बंदरास.

[आ] पांडुरंगभट विन त्रिमलभट व इतर आठल्ये बंधु उपाध्ये का देवले ता मा, कसवेचे व तर्फ मजकूरचे उपाध्येपण इनामती शेत व गावगजालारी १४० याविषयीचा महजर आहे. पूर्वील कागदपत्रे भालेश्वीत जलाली म्हणून माहालाहून हा महजर करून दिला आहे.

[इ] महाजर.....मुकाम कसवा देवले तर्फ मजकूर.

मुजाफती किले विशालगड वेहुजूर हाजीर मजालसीयार्नी हदी आसामी.

रायाजी मुरार हवालदार ता मा (म.शि.) सरदेसाई किले विशालगड १
व तपे मजकूर (फा. सि.)
सरदेसाई किले विशालगड ता मा १

—
७

बी सरदेशकुा १

कुलकणी तपे मार १

पोतदार किले खिलणे १

खांडिकर सरखोत १

याशिवाय भौजे भडकंवे, भौडे व देवडे या गावचे ३ सेट आहेत, किले विशालगडचा नाईकवाडी १, व तपे मजकूरचा ज्योतिषी १ व पुढील १८ भौवरगांवपैकी १८

व्यक्ती हजर आहेत; तिवरकर (तिवन्याचे ?); कौडगाऊ, घाटिबले, मुसीं, हंसोले, कोदले व बडगाऊ; चौरवण, दामोळे, साकरपै, कुरचंब, पुरीये, दरवीण; तळवडे, वाडीकोली, मेघी, सालपे, कनकाडकर (कनकवलीचे ?). याप्रमाणे एकूण ३० मंडळी हजर आहेत. एकूण ३० व्यक्तीपैकी १६ जणांनी आपल्या सह्या मोर्डीत केल्या आहेत. ७ ही कारकून मंडळीच्या सह्या मोर्डीत आहेत. वाकीन्या १४ सह्या बालबोर्धीत आहेत.

[५] “आबाजी पाठोठे याची स्वारी आली.....धरास आग लाविली तेव्हा ते घर जळाले त्यामध्ये पुस्तकांचे पेटारे व वृत्तीपत्रे होती ते जळाली यैमे यास पुढे वृत्तीसी आधार पाहिजे त्यासी तुम्हास आमची आवधी वृत्तीपत्रे होती ते ठावकी होती व पूर्वीपार चालत आले आहे तेहि ठावके होते त्याप्रमाणे आम्हास येक माहाजर करून दिघला पाहिजे.....”

- १११ -

[थ] ऐ. सं. सा. ख. ६, ले. ९; महजरनामा,

सु. १०९४ सायान २६; श. १६१६ चैत्र व. १३ गुरुवार; इ. १६९४ एप्रील १२

हू. बाबा शाहा बदरीदन निज्यामशाहा, अदि (ल) शहा सिवाजी.

[था] दरगाह पीर मौजे साक्से ता पेण याच्या मुजावरास हा महजर दिला आहे. शंकराजी नारायण सचीव यांनी पेणवर स्वारी केली असता सदरहू मुजावराचे घर लुटले गेले व त्यांत पीराविषयीची कागदपत्रे हि लुटली गेली म्हणून हा महजर दिला आहे.

[६] हाजीर मजालसी मुकाम राजमाची.

दामाजी नारायण हसहजारी लस्कर
(लंब व. दोन ओळी आडवी मु.)
केशो बाजी सभासद
(पांच ओळीची उभट व. मु.)
×देठखान व ×दाऊदखान बुवेर अधिकारी

(मुद्रा)

अधिकारी ता नसरापूर

(मु.)

एकूण १४ व्यक्ती हजर, त्यांत ८ मुसळमान आहेत.

[६.] ‘सभासदांचे’ उल्लेख लक्ष्य आहेत

महादाजी बाबाजी सभासद

रंगोराम सभासद दिा सरसुभा बहिरोत्रिमल
अधिकारी ता संदीव ता तुगरातन

- ११२ -

[अ] म. इ. सा. खं. १५, ले. ३३.

श. १६१६ श्रावण शु. ९ शुक्रवार; इ. १६१४ जूँ २०.

[आ] महादाजी विन सुल्तानजी जगदाळे विा यादव. मसूरपरगण्यपैकी ५७ गांवचे देशमुखी वतन जगदाळे यांचे. त्यापैकी २० गांवांचे वतनाविषयी वाद.

[इ] यळ मौजे किवळ ता मसूर हाजीर मजालसी बेहुजूर गो.

मौजे किवळचे गोत १९:—पटेल ३, कुलकर्णी २, चौगुला १, जोतिपी १, रया २, सुतार (तासणी) १, महार (बिळादोर) २, गुरव (धुशारीती) १, परीट (बगणी) १, चांभार (रापी) १, इतर ३, कुलकर्णी निंा रुद्राजी चंदो १.

[इ] “जगदाळे देशमूख………याची देशमुखी………बुनादी होती ऐसे आपणास ठावके आहे व आपले बडिलांनी सांगितले आहे………यादवानी जगदाळी यासी कथळा करावया गरज नाही……” (२) जवानीसारखा महजर आहे.

- ११३ -

[अ] बावडा दस्तर विभाग १ ला, अनुक्रमांक ३५.

सु. १०१४ जमादिलावल २१; श. १६१६ माघ शु. ४ मंगळवार; इ. १६१५ जाने. ८.

[आ] रामचंद्र नीलकंठ भारद्वाज गोत्री उपनांव भिवडीकर यास तर्फ आजीरं पैकी ९७ गांवचे कुलकर्णी वतन पूर्वील भिरासदार निपुत्रिक झान्याने उघडें पडले होतें तें राजपत्र सनद करून दिले त्याचा हा गोताचा महजर आहे.

[इ] माहाजर……बीहुजूर हजीर मजालिस थान घर जागा का जावोटी ता खानापूर.

राजमुद्रा ५:—सुमा महालानिहाय प्रा कोल्हापुर (सिका) १, सुमेदार प्रा अजिरे (शि.) १, सुमेदार महाला हाये प्रांत तारळे (शि.) १, सुमेदार प्रा कोल्हापुर (शि.) १, सुमेदार प्रा बेलगाऊ (शि.) १.

सभा नाईक हजीर मजालीस बीआ—देशमूख.

अजहती देशमूख पा हुकेरी (सि. म.) १

परगणे हुकेरी ८:—देसाई देशकुलकर्णी व भौवर ६ गांवचे पटेल; ता रुदगड ७:—देसाई ४, देशकुा १, माहाजन १, सरनाडगौडा १; काा नूली ३:—सेटी देसाई १, चौडो; वेंकटादी देशकुा १, नाडगौडा १, कानडी नांवे; काा कापसी २:—देसाई २, देशकुा ४, पटेल ५, व देशकुा १; देशक पा वाई ६:—देसाई देशकुा व कुलकर्णी ४ यांत ‘परशाराम अंवकांचा’ उल्लेख आहे; परगणे कागल २:—देसाई देशकुा; तपे आजिरे ६६:—सरदेसाई १, सरमोकदम देसाई १

देसाई३, त्यांतील एक 'हजीर नव्हता' असें लिा आहे; नाडगौडा१, देशचौगुला१, नाकुत्या१ यानंतर तपे आजिरेपैकी३२ गांवच्या३२ पटेळांची नावें आहेत. 'मोकदम' असे संवेदिलेले नाही. कुलकणी३, जोसी४, सेटे महाजन४, सरनायकवाढी१, नायकडी४, नाईक२, मठपति१, राजे मलिक मूक१, तेली१, कुंभार१, गुरुव१, गावकर (महार?)३.

बहुतेक सर्वत्र देसाई यांच्या नांवापुढे सिके आहेत.

एकूण सुमारे११२ मंडळी आहेत.

[ई] (१) सदरदू देह९७ चैं कुलकर्ण पूर्वीं सिंधाचैं होते. त्यानें तें विठ सेणवी यात दिले. पुढे त्याचैं नकळ झाले. महजरांत 'निपुत्रिकाचैं मिरास ते दिवाणीचैं' असे म्हटले आहे. (२) महजराच्या अखेरीस 'शके१६१५ श्रीमुखनामसवछरे' असा उल्लेख आहे. मुखलमानी तारीख वर दिलीच आहे. दोन्ही तारखा वेगळाल्या आहेत.

-११४-

[अ] म. इ. सा. अ. २०, ले. २१६.

सन हजार ११०६ मोहरम १६; श. १६१८ श्रावण व. ३ बुध.; इ. १६९६ ऑगस्ट ५.

श्री विठ्ठल प्रसन.

[आ] वाळकुस्ण भट विा कोवेरीवाई भाऊपणाचा वाद.

[इ] माहाजर..... क्षेत्र पंढरपूर पा कासेगाऊ विा हाजीर मजालसी विा

राघोजी गोपिनाथ सेखदार नारोपंत अमीन क्षेत्र मार सिका

व शंकराजी जाखदेऊ कारकून क्षेत्र मार राघोजी

महाजनानी क्षेत्र मार

महजराच्या अखेरीस गोही आहे त्यांत बडवे५, ताटे, थिटे, आरावे, पुजारा४.

एकूण९ मंडळी आहेत.

[ई] (१) महजर थिटे कुलकणी क्षेत्र मार यानें लिहिला आहे. (२) देवाच्या तुळसीचे क्रियेचा उल्लेख आला आहे.

-११५-

[अ] म. इ. सा. अ. २०, ले. ३०, महजरनामा.

श. १६१९; इ. १६१७.

फा. दीन शिके, नंतर अठरा ओळी फारसी मजकूर, महजर अपूर्ण छापला आहे.

[आ] काकोजी विन हिरोजी बाटोळे विा माणकोजी विन मेऊजी. उभयतामध्ये पाटिलकीच्या बडिलपणाविषयी वाद लागला.

[इ] महजरनामा अज थाने सुपे सा जुनर सुवे खुजस्तेबुनियाद
 .....विहुजूर आहालीमवाली विता॥;
 हजरत काजी शरा माहाराज राजश्री दिवाण दलसिंगजी फौज
 —देशमूख पा मार दार पा मार
 (शिका) देशपांडे प्रा सुपे.

कुतबल व खंडोजी चानगुडे व मल्हारजी लैरे व काळोजी भोडवे मोकदम व महाजन
 सेटे का सुपे (नांगर)

[ई] “ गोत महास्थळ मौजे पिंपरी गुरोथळ ” (२) गार्वांची सडी घेतांना
 घातलेली पातके व दोष नमूद करण्यासारखे आहेत.

-११६-

[अ] म. इ. सा. खं. २१, ले. ८.

मु. १०९७ जिल्काद ५; श. १६१९ ज्येष्ठ शु. ६ रविवार, इ. १६९७ मे १६.

[आ] बकाजी घाटोरा व मानाजी घाटोरा वस्ती मौजे दलवठां ता मार हाली
 वस्ती मौजे सिंपी ता मलवडी विा दादजी विन तुकोजी सावलकर व बाजी सावलकर
 वस्ती आंधली ता मलवडी. ता मार येथील पेटेच्या गावडेपणाच्या वडिलकीचा वाद लागला.

[इ] महजर.....अज मुकाम कसवे चिपुळीण मामले हमजावाद अमाल बंदर
 मैमून सुस्तफावाद विहुजूर हाजीर मजालसी.

कागदाच्या बाजूसः—वेदमूर्ती कसवे मजकूर—५, धर्माधिकारिणी २,
 जोसी १, भट २; बालाजी विश्रनथ देशमूख मामले दंडराजपूर प्रा सीवर्धन १, याशिवाय
 इतर ६ मंडळी ल्यांत एक रणनोवरा व एक पटेल आहे. मौजे आलगाऊ ता वरेड ३;
 मौजे मणरवड ता वाई ७; मुकासाई एकूण २६ः—मोकासदार १९ व ७ का मारवे बलुते
 वैरे.—मेहतरसिंपी १, परीट २, माहाला हजाम २, सालवी कुंभार १, गुरव १.

कागदाच्या डाढ्या बाजूसः—गणेश महादेव हवालदार ता चिपुळीण १; मजमूदार
 ता मार १; देसक मामले मार ३ः—सरदेसाई १, जानीच खंडोबलाल देशमूख सुभा मामले—
 मार १, इतर १; देसककर्यात चिपुळीण १०ः—देसाई देशकुआ २, शेटे महाजन २, पतकी २,
 निघावन का मार १, जानीच देशकुआ १ व इतर २; उदीम कसवे मजकूर—६; बकाल
 का मार—४; ताफे जमाती—२; ताफे कासार—३; ताफे गौबली—२; ताफे साली—३; ताफे
 साटे—२; ठाणगे ता मार—२; डांये जमाती चवघरी मार ५ः—डांगे २, डावरी १,
 गुरव १, महार १.

एकूण ९२ व्यक्ती हजर आहेत.

[ई] (१) जुमामसीर का चिपुळीण येथे घाटोरानें रवा दिव्य केले. दिव्य लागलै

सावलकर खरा आला. (२) छ २० रज्यवला तकरीरा घेतल्या छ. १३ माहे शौबलला रविवारीं दिव्य झाले 'वाळाजी विश्वनाथ समासद' हे दिव्य प्रसंगी हजर आहेत. (३) हरकी गुन्हेगारी घेऊन ती सुभास दाखल केली आहे.

- ११७ -

[अ] म. इ. सा. खं. १५, ले. ५०.

फसली ११०९ जमादिलोवल १५; श. १६२१ का. व. १ रविवार इ. १६९९ आक्टो. २९.

फा. शिका.

[आ] होननाक विन आवनाक मांग मौजे खोडसी पा कळ्हाड, महादाजी जगशाळे देशमूळ पा मसूर यास मारण्याकरतां म्हणून सदरहू मांगास एक हजार रुपये व दोन चावर जमीन देण्याचे ठरवून गिरजोपी यांदवानें रोख २०० रुपये दिले. ही गोष्ट जगदाळ्यास समजली त्यानें मांगास पकडून आदव्यानां टेविले. एकंदर प्रकार गोतापुढे मांगानें या महजरांत सांगितला आहे व फक्त दोनसे रुपये घेतल्याचे कवूल केले आहे. व "आपण ए गोष्टीस मन घालून तरी दिवाणचा गुहेगार असे व सदरहू दोनीसे रुपयाखेरीज कांहीं घेतले नाहीं हा केला माहजर सही बली सुमार ३४ चवतीस रास" या प्रो शेवट.

[इ] थल कसबे मसूर.....हजीर मजालस राजमुद्रा.

देशपांडे तां तारलेस्जू, एकूण भोंवरगांवचे पटेल, कुलकर्णी, शेटे मिळून १९ मंडळी आहेत. त्यांत ५ मांग आहेत, का मसूरचा Xमुल्ला आहे व अलीखान म्हणून एक आहे, इतर मंडळी पटेल व कुलकर्णी आहेत.

[ई] (१) महजरांतून गुन्ह्यांची चौकशी सहसा पहावयास सांपडत नाही. त्या दृष्टीनें हा महजर महत्वाचा आहे.

- ११८ -

[अ] रामदास रामदासी वर्ष २१, अ. २४१; नक्ल मोडी.

श. १६२३ भाद्र. व. १४ शनिवार; इ. १७०१ सप्ट. २०

नक्ल.

[आ] मौजे सांजणी का मांजरी प्रो कागल या गांवच्या कुलकर्णीची एकंदर माहिती (कारिणा) थल मौजे बोरले येथे मजलसीपुढे मोठाजी विन भानजी पटेल व पटेल विरादर मौजे सांजणी का मांजरी प्रो कामल यांनी या महजराद्वारे सादर केली आहे.

[इ] माहजर.....हजीर मजालसी थल मौजे बोरले का वांग किले पन्हाळा विहुजू हाजीरानी

—देसाई का वांगी

—देसाई का तऱ्बीड का वांगी

का वांगी — चौगुल, पारसनीस, व इतर ३.

का वडगांव—देसाई, पटेल, चौगुला व इतर ३.

मौजे बोरले—पटेल, कुलकर्णी व इतर ३.

किले पनाला—देशकुआ, मौजे नरदे व का अष्टेचे कुलकर्णी २, सेटिये-अष्टे.

एक्रण १६.

[ई] (१) “आम्हा तिघा भावासी बोरलेचे थलास नेले तेथे सभा नाईकी बैसोन जाहाला करिणा लिहोण देणे म्हणो लागला मग आपण हैं पत्र लिहून दिल्हे असे.”

-१९-

[अ] ये. सं. सा. खं. १ पृ. १६६.

श. १६२४. इ. १७०२.

[आ] गिरमाजी लक्षुमण यजुर्वेदी गोतमगोत्री पुजारी उत्तरा लक्ष्मी क्षेत्र पा कन्हाड यामध्ये व महादजी रायाजी यजुर्वेदी सांडिल गोत्री पसारी मौजे बङ्ग पा मार हाली वस्ती मौजे कडेगाऊ पा आउंध या उभयतांमध्ये नवरीचा कथला लागला.

[इ] कागद फाटल्यानै सभा अपूर्ण आहे, एक्रण ८ व्यक्ती हजर आहेत पा आउंद पा बालांघाट वौरेचे पाटील कुलकर्णी व देशमूख देशपांडे यांची नांवे आहेत.

[ई] (१) “उमेये वर्ग भांडित पा खटाऊ स्थलास आले तेथे महाराज साहेबु व गोत्र ब्रह्मसभा यापुढे उमे राहिले. उमे वर्गापासी जमान घेऊन हकीकित मनास आणली हरदोजणांचे निवाडा वा पा कन्हाड तेथे पत्र पाठविले” पृ. १६७. (२) गिजरे, क्षिरसागर वैद्य इत्यादि “समस्त ब्राह्मण क्षेत्र पा कन्हाड याने लिंग जे शाळी निर्बंध पाहून निर्णय केलाजे वधू पित्रज्याने (वधूच्या चुल्यानै विवाह लावला) विवाह केला चार दिवस संपादिले, गोत्र निर्णये तरी वर मातुलगोत्र कास्यप सत्य पुनरुक्त विवाह करणे आशाकश आहे हे सही” पृ. १६८. (३) वधूचा चुलता येस पाठक यानी कन्यादान केले पाणी ग्रहण सप्तपदी ग्रहप्रवेश सांग्य विवाह झाला. वर मातुल गोत्र कास्यप पुरोहित लेहून दिल्हे सही” पृ. १६८. (४) “समस्तपत्रे मनास आणून व आपण शाळ व निर्णये व निर्बंध पाहून गिरमाजी लक्षुमण पुजारी श्री भवानी क्षेत्र कन्हाड यास वधू दिल्ही असे ..... पसारी ..... यास वधूस ..... समंध नाही यास कोणी इस्केल करील तो निवाणीचे गुन्हेगार व गोताचा झोटा ब्राह्मण-समेता अन्याई आसे हे लिहून दिल्हा महजर सही छ. २५ जिल्हेज” पृ. १६८.

—१२०—

[अ] सनदापत्रे प्रकरण ५ वं, ले. ३४.

सु. ११०२ जिल्हेज ९; श. १६२४ वैशाख शु. १० रविवार, इ. १७०२ एप्रील, २६.

भा. इ. सं. म., समस्त सभ्मेलन-वृत्त. पृ. ५५ पहा. सदरहू वतनपत्रांत या महजरचा उल्लेख आहे.

[आ] शेटी विन नागनाक महार मौजे नागेवाडी समंत मुन्हे पा वाई विंग धांडे-घरकर व गोडोलीकर गुरव. महाराच्या वडिलांनी सदरहू गुरवास देवाच्या पुजेकरितां म्हणून गांवास आणले. पुढे रहिवास होताच गुरवानें महाराच्या वडिलास मारेचुरे करून त्याची पाटिलकी बळकविष्णाचा प्रयत्न केला. वाद चालू असतां गुरव हाजीर होत ना तेव्हां गुरव गैर मिरासी असें दिसले. गोतानीहि कदीम पाटिलकी महाराची म्हणून दखल दिल्ही तेज्ज्ञ मौजे नागेवाडीचे पाटील शेटी महार खरे झाले.

[इ] हजीर मजालस गोत परगणे वाई सरकार परनाळा सुमेविजापूर.

देशमूळ देशपांडे प्रांत मजकूर	देशपांडे पा मार २
------------------------------	-------------------

पिसाळ देशमूळ २	बावधनकर
----------------	---------

जमाल पाटील मोकदम कसवे मार १, कसवे-	मोकदम १ पाटील २ चौगुला १
------------------------------------	--------------------------

वाईचे शेटे ३ (चि. तागडी) व चौधरी १	मोकदम-पसरणी १
--------------------------------------	---------------

मोकदम का मार	
--------------	--

एकूण १४

[ई] (१) महाराकडे पाटिलकीचे वतन आहे (२) “त्याणी रहिवास होताच आपल्या वडिलांनी मोरचुरे करून मिरासी घेतली. आपण महार दूर उभा राहून असो. गुरव जवळी सुस पत्र देऊन मिरासीस जडला. आपण कदीम बुनादी आहे……सिवधडे मोकदम……त्याणी सांगितले की मौजे मजकूरची पाटिलकी कदीम महाराची मिरास ऐसे आम्हांस दखल आहे. आमचे वडील सांगत आले आहेत ऐसी साक्ष दिल्ही……” पृ. १८४.

—१२१—

[अ] पेशवा दसर विभाग ३१ नं. १११; सुरत महजर.

सनहजार १११२ जिल्हेज २५; श. १६२५ वैशाख व. १२ शनिवार; इ. १७०३ मे, १.

[आ] रामाजी विठ्ठल व मोरो विठ्ठल होनप देशपांडे पुणे हेच कर्यात मावळचेहि देशपांडे होत म्हणून करंजवणे व पायगुडे देशमुखांनी हा महजर दिला आहे. यादो नामदेव लांडे यांने राजिकामध्ये उभय देशमुखांस कैद केले त्याचाहि उल्लेख आहे.

[इ] महजराचे अखेरीस निरनिराळ्या १४ मोकदमांच्या सहा आहेत. शिवाय उभय देशमुखांचीहि नांवें आहेत.

-१२२-

[अ] शि. च. सा. खं. २, ले. २६३.

सन हजार (फसली) १११३ रविलाखर १०; श. १६२५ श्रावण व. ७, रविवार; इ. १७०३ ऑग. २२.

[आ] मातृश्री मक्काई भोसले मोकदम का जिंती वौरे यास म्हळोजी पा मो व समस्त दाहीजन मौजे पिंपलगू पिसा पा पारनेर सा जुन्नर यांनी मौजे मजकूरच्या निमे मोकदमीचा हा महजर दिला आहे. मूळ वतन शिवाजी महाराजांचे, त्यांनी आपला सेवक बाळाजी कोनेर यास चाकीरीस दिलें. पुढे धामधूम झाली तेव्हां बाळाजी कोनेर निघून गेला. मारनिले म्हळोजी निमे मोकदम मौजे मार यांनी वतन संरक्षिले व नंतर या महजराने मक्काईस पुन: वतन महाराजांचे भणून दिले आहे. मक्काईने आपली निमी तकसीम बाळाजी कोनेरास दिली त्यासहि गोतांनीं या महजराने संमति दिली आहे.

[इ] महजराच्या अखेरीस सुमारे १० गोही धातल्या आहेत.

[ई] (१) “मौजे मजकूरची निमे मोकदमी बाळाजी कोनेर महाराजांचा चाकर करीत होते व निमे आपली आहे. यैसियासी बाळाजी कोनेर वरसे चाळीस गेले ते पुन्हां दुसरीयाने गांवावरी आले नाहीं यैसीयासी गणिमाची धामधूम फार व कितेक साले पांदरीचे काम व आपला हाल व गावचा हाल कांहीं राहिला नाहीं जैसे तैसे करून आपण आजी तागाईत वतण राखिले व वतण राखिले तें कांहीं बाळाजी कोनेरचे वतन म्हणऊन राखिले नाहीं. बाळाजी कोनेरचे. महाराजांचा चाकर त्याचे वतन ते महाराजांचे वतन यावहूल आपणांमध्ये कांहीं ताकती रहिली नाहीं. अनीक कोन्हाप वतण लेहोन देऊन आपणास भाऊ करून वतन चालवावे तरी वतन महाराजांचे. याकरितां महाराजांचे वतन. महाराजांच्या हवाला केले असे तुझ्ही निमे मोकदमी व मानपत्र हक्काजिमे बाळाजी कोनेर यासी दिखला आहे तेणेप्रमाणे खाऊन वतन महाराजे लेकरी खात गेले पाहिजे ” पृ. २६०.

-१२३-

[अ] सनदपत्रे प्रकरण २ रै, ले. ३६; महजर. सनदेचा.

सु. ११०४ सावान ९; श. १६२५ मार्ग. शु. १२ बुधवार; इ. १७०३ डिसेंबर ८.

[आ] सोमापा देसाई परगणे चिमलगा सुभा विजापूर यास बादशहाने पांच गांव नूतन दिलें त्याविषयीचा महजर बादशहाने दिला आहे.

[इ] “ महजरपत्र.....दर जागा चिमलगा सरकार पादशहा अवरंगशहा पादशहा

सुमे निसवत मोमदफजील नायव फौजदार, काजी, कोतवाल, त्रिवर्गा जमीनदार साठी किले तोळा सरकार, बत्तीस महाल, अठरा परगणे, नवठाणी देशमूल देशपांडे, नाडगौडा, पाटील, पटवारी कुलकर्णी समस्त भोरगांव दास्तल विजापूर हलीमवाली गुजरात सनद लिहून दिल्ही ऐसीजे.”

महजराचे अखेरीस सभोवरगावचे साक्षीदार व नंतर थोडा मजकूर आहे.

[६] (१) देसाई मारचे परगण्याचे देशगतीचे हक्क मोकासदारानें दिक्कत केले. देसायानें गंव मारिला सबव मोकासदार व सावनूकर नवाचानें देसायास वेडी घातली. भिमनगौडा पटेलानें देसायाचा खंड भरला त्यास सोळविलें व उभयतांनी मिळून बादशाहाकडे भेटीस जाऊन वृत्त निवेदिले. बादशाहानें देशगतीचे हक्क मोकळे केले. व नृतन गांवे दिली त्याचा महजर आहे. (२) “पादशहासनें नवाचास..... वोलावून पारिपात्र केले. देशगतीचे जावते बेहुक्म करणेस तुमचे हाती पादशाही आळे की काय म्हणोन अवधे देशगतीचे हक्कदक्क सोडवून दिल्हे” (३) पादशहास भेटेदाखल ७००० रुप्य दिले आहेत.

- १२४ -

[आ] घे. स. सा. खं. २०, ले. १३८; सुरत महजर.

सन हजार (फसली) १११५ मोहरम ५; श. १६२८ वैशाख शु. ७, सोमवार; इ. १७०६ एप्रील ८.

फारसी २२ ओळी मजकूर. उजव्या बाजूस समासांत आडव्या सहा. यामुळे तपशी-लाच्या मजकुरानेंच महजराचा प्रारंभ होतो.

[आ] देशमूल व देशपांडे पा वणी यानी सरदहू महजराद्वारे परगण्याची एकंदर परिस्थिती जाहीर केली आहे. बाळाजी विश्वनाथाच्या स्वारंगमुळे झालेली एकंदर परिस्थिती वर्णन केली आहे.

[६] प्रारंभास उजव्या बाजूस समासांत सहा दिल्या आहेत. स्वतंत्र मजलस नाही.

[६] (१) सुरत म्हणजे हक्कित. हकीकतीचा म्हणजे सुरत महजर होय. या दृष्टीने महजर विचाराई आहे. सुरत महजर फारन्तु थोडे उपलब्ध झाले आहेत.

- १२५ -

[अ] म. इ. सा. खं. २०, ले. २८३; सुरत महजर.

फसली १११७ रविलोवल २१; श. १६२९ ज्येष्ठ व. ७ बुधवार; इ. १७०७; जून, ११.

कागदाचे प्रारंभी ठाणेदार पा. खाऊचा शिका.

[आ] राघो सुखदेऊ व मलारबुलगो देशपांडे पा खटाव विा विसाजी कासी व विठ्ल वापोजी अर्थवेंदी. पा खटावच्या देशपांडे वतनाचा वाद.

[इ] ठाणेदार पा खटाव हाजीर मज्यालसील विा तपसील सुभानजी घाटगे देशमूख का लावगुण (सिका). माणाजी फडतरे देशमूख पा खटाव (सिका).

[ई] (१) दिवाणांतून गोतास निवडावयास सांगितले व श्री सिबनाथ देऊ का रहिमतपूर येथें दसरति पंचरातीची किया नेमून पाठविले. अर्थवेंदीस किया लागली तिचा तपशील पहाण्यामारवा आहे. क्रियेच्या दृष्टीने कागद महत्वाचा. (२) “ एणेप्रमाणे किया लागली ते मनास आणून रुगवेदी यास व अर्थर्गास रांगणियास रवाना केले असे हा सुरत महजर लिहून दिल्हा सही.” (मोर्तव. फा.).

-१२६-

[अ] शि. च. सा. खं. ५, ले. ९५९.

श. १६३१ फा. शु.; इ. १७१० फेब्रु.

फा. वा. शि.

[आ] रवलोजी वलद माणकोजी फडतरे देशमूख व पाटील मौजे कुरोली विा लाखोजी वलद गंगाजी फडतरे देशमूख व पाटील मौजे कुरोली पा खटाऊ. देशमूखीची व पाटिलकीची बडिलतक्षिम याविपर्यां वाद.

[इ] स्थळ पा खटाऊ हजीर मज्जालसी.

राजमुद्रा

सेखदार पा खटाऊ (फा. अ. सि.) मज्जमूदार पा.

तरफदार ता वडूज तरफदार ता

,, ता नेर हुदेदार

देसकानी महालानिहाये—देशमूख पा खटाऊ २, अजहती देशमूख १, पोतदार १, देशपांडे पा मार २, नाईकवाडी यांनी ४; मोकदमानी देहाये खटाऊ—भौवर २० गांवचे पाटील व कुलकणी मिळून सुमारे ५० व्यक्ती हजर आहेत. चौगुले फक्त दोनच आहेत.

सेटे महाजन महानाड का खटाऊ—सेटे ७, महाजन १, गोसावी २, याशिवाय म्हेतरे वगैरे १० आहेत. वेगारीयानी—या सदरांत ४ नाईक आहेत.

सुमारे ८६ मंडळी.

[ई] (१) मलेवाडी येथे यापूर्वी राहुजी घाटगे यांनी या वादाचा निवाडा केला. त्यांतील कांही भाग अग्रवादीने आपल्या तक्रीरंत दिला आहे; तो अनेक दृष्टीने महत्वाचा आहे.—“...खटाऊस आले त्यांनी मलेवाडी स्थळ देऊन वेज्हारास पाठविले. तेथे राजश्री राहुजी घाटगे त्यापासी जाऊन उमे राहिले. त्यांनी निवाडा पाठिराखोन केला....अपले

आजे रवलोजी बाजी बोलिले जे तुम्ही गोत थोरलोक होऊन निवाडा कैसा केला त्या (वर) राहूजी घाटगे बोलिले की जे बेल खाली पडला तो बेळ मांडव चढविला आहे बला-बलियावरी आपणच फेल करील बाजी हा निवाडा मंजूर (?) होणारे नाहीं तुम्हास पांढरी-वरी जगावयासी बद+चार रोज दरगुदर केली आहे. राखेवरी ईमारती शास्त्रत ना (हीं) तैसा हा निवाडा रुजू नाहीं तुम्हांस देवानें व पांढरीने हाती+धरीलियावरी निवडून घेणे अजी रास्ती दोठाई निवडून देतो जैसा तुमचा गुमास्ता जिवे मारिला गेला तैसे मारले जाल मग तुमचे बतन कोणे खावे. कालावरी नजर देऊन च्यार रोज जगणे म्हणौन निवाडा केला.....” पृ. २३२. (२) वडिलकीचे हक सारखे विभागले आहेत. व त्याचे कारण धाकव्यानें अनेक वर्षे वडिलकीचा भोगवटा केला असें दिलें आहे.

-१२७-

[अ] म. इ. सा. खं. २०, ले. ६१; महजरावर पुढील तारीख आहे.

सु. इसने अशर मया व अलफ जिल्हेज ५; श. १६३३ पौष शु. ६ गुरुवार; इ. १७१२. जाने. ३.

महजर मजकुराच्या प्रारंभीची तारीख—१६३३ श्रावण वा १३ सोमवार (ख. ज. बुधवार); १७११ ऑगस्ट १. मजकुरांत याप्रमाणे शक दिला आहे.

महजर अपूर्ण.

[आ] खंडोजी व जोगोजी बिन बहीरजी ईचिन बाबाजी माहाणेवार चौगुला मौजे विपरे खुदे.

साखराई कोम रंभाजी बिन कान्होजी व मुभानजी बिन कान्होजी लोणारे मो मौजे छवी. महजर अपूर्ण असल्यानें व्यवहाराचें स्वरूप समजत नाहीं परंतु एकंदर मजकुराच्या प्रारंभावरून पाटीलकी बतन विकीचा हा महजर असावा.

[इ] द्वाजीर मजालसी गोत पा सिखल.

हकीमशरा काजीसैद महमजाफर बलद काजीसैद

अजीज काजी पा मार फा. सि.

देसक पा मार

देशमूख देशपांडे

मोकदम मौजे अहिरे व हराली २

म. सि.

×थेसवंतखान सरनाईक नाईकवाडी पा मार

बाजी बायाजी गुमस्ते कारभारी

आा देशमूख पा मार

—सेटी १, मोकदम मौजे नाहावी.

- १२८ -

[अ] नरसीपूर सावंत, लेखांक २.

सु. १११३ सवाल ४; श. १६३४ का. शु. ५ बुधवार, (ख. ज. = गुरुवार इ. १७१२ आक्टोबर, २२.

(१) कागद एक वेटोळे अमून प्रत्येक जोडावर 'राजते लेखनावधि' असे शिके आहेत. (२) महजराचा शेवट—“सुमार ११५ ..... रास.”

[आ] तुळजाई कोम विठोजी पाटलीण सावंत मौजे नरसीपूर पा सिराळे; संताजी वलद लखमोजी सावंत पाटील मौजे कोळ याचा मूळ (वय ६) जोत्याजी यास वोटियांत घेते. वाईचे कर्ज संताजीने केढावे असे ठरते. महजराने दत्तविधान जाहीर होते.

[इ] वीहुजूर हाजीर मजालस पा सिराळे.

राजमुद्रा—श्रीनिवास परशुराम प्रतिनिधी (सु.)—कदम नाईकवाडी पा शिराळे.

देशक व मोकदम पा शिराळे—

देशपांडे पा मार, पुढील भौवर ९ गांवचे १४ पाटील व ५ कुलकणी हजर आहेत. मौजे—सुरळी, वाहेगाऊ, वोरगाऊ, कापुसखडी, बांवडे, रेटे, वोझरडे, वाहे, तांववे.

मौजे नरसीपूर—

कुलकणी ३

ज्योतिषी व बलुते

ज्योतिषी व भट मिळून ३ (वा. सहा)

परीट १ न्हावी १

चांभार १ महार १

मांग १

एकूण सुमारे ३४

[ई] (१) महजराचा प्रारंभ—“या हुजूर जाहला महजर ..... समस्त गोत पा मार व हकजवार याजपासी जाहीर केले.” (२) महजरांत देशमुखाचा उल्लेख नाही.

- १२९ -

[अ] सनदापत्रे, प्रकरण २, ले. ४१, पृ. ४८; महजरनामा.

श. १६३८ श्रावण शु. ५ बुधवार (ख. ज. गुरुवार); इ. १७१६ जुलै १२. वतनपत्रांत महजर दिला आहे.

[आ] दामाजी खंडेराऊ व गोविंद खंडेराऊ लिंगरस यास 'समस्त मोकदम व चोगुले व दाहीजण बलुते' मौजे चन्होली तां हवेली पुणे यानी राजीनामा समापत्र करून मौजे मजकूरचे कुलकणी (पूर्वील कुलकणी, गोविंद खंडेरावाचा सासरा गणेश जनार्दन याची अचलाद बुडाली व सदरहू गोविंद लिंगरसाने, गणेशपत्रासु दृतीविषयी समय पडला म्हणून

कर्ज दिले होते ते देतांना वतन लिंगरसानै गहाण लिहून घेतले होते). भिरासी करून दिले त्याचा देशमूळ देशपांडे पापुणे यांनी हा महजर दिला आहे. समापत्र श. १६१८ मध्ये ज्ञाले होते.

[६] महजरनामा……कदम नायव फौजदार……व शेखदार नायव व निवाळकर जहागीरदार व जिझेदार फौजदार व हालीमवाली व देशमूळ देशपांडे पापुणे यांना प्रारंभ. महजराचे अखेरीस गोही जोडली आहे.

[७] या लेखांकांत पुढील पत्रे आहेत.

श. १६०७ मार्ग. १३ चन्होली पापुणेचे कुलकर्ण वतन गहाणकरत लिहून देऊन गणेश जनार्दन कुलकर्णी मौजे मार यांने उभयता लिंगरस बंधूकडून कर्ज घेतले. त्याचा पुत्र व तो उभयता मृत्यु पावले, अवलाद बुडाली तेज्ज्वां पांटरीकडे लिंगरस बंधूंनी पैशाबद्दल तगादा केला व कर्जखत दाखविले. तदनुरूप गोतांनी राजीनामा समापत्र करून 'अवलाद बुडाली तरी अफलादीनें वतन खावे हे चालत आले आहे' असे ठरवून वतन लिंगरसास दिले. तो राजीनामा समापत्र श. १६१८ भााा शुा ९ स शाळा. नंतर शाहूराजे यांचेकडे वतनपत्र मागावयास जाण्यापूर्वी मज्हार गोविंदानै हा महजर देशमूळ देशपांड्याकडून करून घेतला असे दिसते. तदनुरूप महाराजांनी वतनपत्र दिले आहे.

- १३० -

[अ] पेशवा दसर वि. ३१, नं. १८७.

श. १६३९ ज्ये. व. ८ भूगुवासर; इ. १७१७ जून २१.

श्री; वडजाई नकल ई.

[आ] मौजे नांदेडे का मावळ प्रापुणे येथील पेटेचे शेंग्येपण व महाजनकीचे हक्क वतन पिलाजी जाधवाचा भाऊ संबाजी बिन चांगोजी जाधव यास हा महजर करून गोतांनी दिले आहे.

[८] मौजे नांदेडे ता का मावळ विहुजूर हाजीर मजालसी.

राजमुद्रा

हवालदार कर्यात मावळ व खेडेबारे

देशमूळ व देशपांडे ता मार (८)

पायगुडे देशमूळ ४, करंजवणे देशमूळ २,

लांडे देशकुा २.

कसबे पुणे व परगणेकरी (२९)

देवजी मागल सोमवार पेठ पुणे, वेळ्हारे जोसी व उपाध्ये व महाजन का पुणे; पुढील भौंवरगांवचे ता कडेपठार, खडकबासले, कूडिजें, पिंपळनिलख, ता कडे (१), कोऱ्ये

कोथरूढ, भूकम, बागेरे, का सिकरापूर, आगलेवे; बावधण त्रुा व त्रुा, कारेगांव, धाघेरी, किरकटवाडी, का सासवड, मांडवी, त्रुा, अळंदी, प्रां चाकण मिळून, २० मोकदम पाटील व विरादर, ३ कुलकर्णी, १ चौगुला, २ सेटे व १ इतर अशा सुमारे २७ व्यक्ती दिल्या आहेत.

एकूण सभासद सुमारे ३७

[६] (१) या कागदावरून वृत्तीपत्र, दुमालेपत्र, दिवाणर्चे पत्र, गोताचा महजर या सर्व पत्रांचा अर्थ म्हणून समजून घेतो (२) यापूर्वी १७११ मध्ये पिलाजी जाधवाने मैजे नांदेडची निमी मोकदमी संकराजी घिन बकाजी फर्जेद मोकदम मैजे खामगांव याजकद्वन विकत घेतली तिचा महजर गोतांनी पिलाजीस दिला होता. सांप्रत पिलाजीचा भाऊ संबाजी यास मैजे मार येथील पेटेच्या शेषे महाजनकी वननाचा हा महजर, शाहूमहाराजाचे वृत्तीपत्र सचिवाचे दुमाले पत्र पाहून देशमूळ देशपांडे व गोतांनी दिला आहे.

- १३१ -

[अ] वतनपत्रे निवाडपत्रे; ले. १७; महजरनामा

सु. १११९ जिल्काद २२; श. १६४० आश्च. व. ८ सोमवार; इ. १७१८ आक्टो. ६.

(अशीरीन बदल अशार वाचांने जस्तर आहे.)

[आ] शिंके बंधूमधील मामले रायरी व मामले दामोळच्या देशमुखीविषयी वाद.

[६] हजार मजालसी मुकाम किले सातारा;

मुद्रलभट पंडितराव शिका.—फक्तेसिंग भोसले (सि.)

सरकारकून; उजवी बाजू—प्रतिनिधि(सि.) अमात्य, सरखेल (सि.), छंदोगामात्य, वाकनीस, गोविंदरायाजी, पंताजी शिवदेव वक्षी, चिटणीस.

डावी बाजू—प्रधान (शि.), सचीव, डचीर, न्यायाधीश, यादेगोपाळ, सेनाकर्ते, आनंदराव रघुनाथ, शंकराजी मल्हार (फा. सि. मध्यावर).

सरदार—एकूण २५; त्यांत ४ मुसलमान; दाभाडे, निवाळकर, कदम, पवार, बंकटराव, सोमवंशी, यांचे शिंके आहेत. धायभर यांची फारसी निशाणी आहे, मुसलमानांपैकी दोघांची मोहर व एकाचा शिका आहे.

गोतहामशाई—पा वाई, शाहजी देशमूळ, (शि.) देशमूळ व देशकुा पा मार, सेटे का वाई, व भौंवरगांवचे पाटील ३.

एकूण ५० मंडळी.

- १३२ -

[अ] म. इ. सा. खं. ३, ले. १३५.

महजर श. १६४१ ज्ये. शु. १ शनिवार; इ. १७१९ मे. ९

[आ] संताजी विन बहिरोजी घारगे विंा सिदोजी विन बहिरोजी घारगे. का निम-
सोडच्या देशमुखी वतनाचा वाद.

[इ] महजर बहुजूर मजालस मुा सातारा.

राजमुद्रा सरकारः—

प्रतिनिधि (शि.)	प्रधान (शि.)
बाळकृष्ण वासुदेव अमात्य (शि.)	सचीव (शि.)
मंत्री, सुभंत शि. शि.	न्यायाधीश (शि.)
रघुनाथ उमाजी किलेहाय (शि.)	नामजाद कारकून महाल निहाये सुभाग्रांत खदाव मायेणी (शि.)

श्री शाहूजी राजे भोसले सरदेशमूख सुभेहाय (शि.); देशमूख व देशपांडे व
मोकदम व शेटे महाजनः—

शाहूराजे भोसले देशमूख पावाई (शि.)	देशकुा पा मार.
३ सेटे, १ चौधरी-कावाई,	रसुमराऊ जाधवराऊ (शि.)
	अजमशेख मिराजी (शि.)

गोत हकजवारी महाल निहाये:—

का वाई—पाटील २ (एक मुसलमान चि. तांगड) व संमत निंब व संमत कोरेगांव
पौ गांवचे सुमारे ९ पाटील.

[इ] (१) “ राजसभा म्हणजे इंद्रसभा, धर्मपरायण सिद्धि प्रमाण मर्यादा रक्षणार ”
(२) “ मजालसी यांनी उत्तर दिल्हे की महाराजसाहेब म्हणजे हिंदुपती वादशाही ईश्वराचे
आर्थी ध्यान आहेत. जे इनसाफ कराल त्यांत कुसूर ठेवून नये म्हणजे चंद्रसूर्य आहेत तोपर्यंत
कीर्त राहील. ” (३) न्यायपद्धतीच्या दृष्टीनेहि महजर महत्वाचा आहे. (४) प्रति-
वादीचा भोगवटा वरेच दिवसांचा असल्यानें वतन विभागले आहे. (५) “ ईदलशाई
दिवाणांत हक्क चौथाई इनाम तिजाईच नव्हतो व गोताचेहि साक्षीनें जाले की इनाम
तिजाई व हक्क चौथाई पडली नाही. ” पृ. ११७

— १३३ —

[अ] श्रोसांप्रदायाचीं कागदपत्रे. ले. ४३८

श. १६४७; इ. १७२५.

प्रारंभ व शेवट फाटला आहे.

[आ] रायाजी वा भुतोजी मेटा विरुद्ध सूर्यजी, मामले परांच्यापैकी एका गांवांतील
एका मिराशी शेतावद्दल वाद रायाजी खरा ठरला.

[इ] मजलस कागद फाट्यानें उपलब्ध नाहीं.

रायाजीचा बाप भुतोजी याजवोवर पूर्वी एकदा या शेतावदल वहीरजी पाठील चौबला याचा वाद होऊन भुतोजी खरा ठरला. त्याचा निवाडा हाकीमखा काजी अळी यांनी केला होता. तो महजर पाहून त्याच्या आधारानें व गांवीच्या गौहीनें रायाजीचे मिरासी शेत खरे ठरले.

[ई] (१) संपादकांनी लेखांकाचे अखेरीस तळटीप दिली आहे. ती दुरुस्त करणे आवश्य आहे. भुतोजीकडे जै शेत मोकदम व दाहीजणांनी पूर्वीचा मिरासदार काकडा बुडाला म्हणून मिरास करून दिले तें सदरहू गांवच्या मोकदमीवदलचे होतें असें मजकुरावरून दिसत नाहीं. अर्थ इतकाच कीं, दाही जणांनी; काकडा बुडाला; त्याची मुकदमी रायाजीचा बाप भुतोजीस मिरासी करून दिली नसून फक्त शेत मिरासी करून दिले आहे. मोकदमीचा संबंध कांहीच दिसत नाहीं.

- १३४ -

[अ] शि. च. सा. ख. ५, ले. ९७४; गोतमहजराचा ताम्रपट.

मु. ११२५ जमादिलागवर २९; श. १६४६ फा. व. १३ रविवार; इ. १७२५ मार्च १.

फार्सी तारीख शकांतील तिथी वरोवर जमत नाहीं.

[आ] शाहूराजे यांनी खंडोजी विन दमाजी धावडे यास कर्यात मावळपैकी ३६ देहाची सरपाटिलकी करून दिली तिचा हा गोताचा महजर व ताम्रपट आहे.

[इ] हाजीर मजालस राजमुद्रा व देशमूख व देशपाडिये व मोकदम ता मार व बाजेमहाल ता मार यिा ता

राजमुद्रा—शामजी हरी मुभेदार प्रा मावळ १

बाळाजी अनंत अजहत सरदेशमूख प्रा मावळ १

दमाले देशमूख ता पौड खोरे. १—सर पाठील सरकार जुन्नर व पुणे.

वेगवेगळ्या ९ तरफांच, २५ देशमूख हजर थाहेत; व ता का मावळचे देशपांडे २,

मोसेखोरे—पासलकर, कङ्ग ४; मोठेखोरे—मारणे—१; गुंजणखोरे—सीलीमकर १, रोहीडखोरे—खोपडे १ का सिरवल—निगडे, (धायगुडे मुतालिक हजर) १; सा जुन्नर—हांडे १; प्रा पुणे—सितोळे २; का सासवड—जगथाप १; का मावळ पायगुडे व करंजवणे, २ सिके आहेत, यिवाय का मावळपैकी ११ पायगुडे व ६ करंजवणे देशमूखांची नव्ये आहेत. एकूण का मावळ १३ देशमूखांची नव्ये आहेत.

मौजे कोंढे—पाठील, कुलकर्णी, चौगुला, परीट, मेहतर, चांभार मिळून सुमारे १२

भोंवरगांवचे सुमारे २३ मोकदम पाटील; तर्फ खेडेबारेचे गोत ६; मौजे खडकत्रासले व इतर खेडी मिळून सुमारे २०.

एकूण सुमारे ८० मंडळी हजर आहेत.

-१५३-

[अ]   पे. सं. सा. खं. ७, ले ३२, महजर चकनामा.

सु. ११३१; श. १६५२; इ. १७३०.

प्रारंभीचा कांही भाग फाटला आहे.

[आ]   खदमसेई व रामसेई बिन मालसेई कुदळे सेटे का खेड ता खेडबारे यांनी (मोंगलांचे धामयुमांत) राजीकाचे वेळी बहुत श्रममाहम केंद्रे घट्यान पंतसचिव यांनी एक चावर जमीन इनाम दिली. त्याची लक्ष्यपतीची व सचिवांची पूर्वी इनाम दिले तेव्हांची (१७१६ ऑग. ४) पैत्रे दाखवून गोताकडून हा महजर भेतला आहे.

[इ]   कागदाचा प्रारंभीचा भाग फाटल्यानें मजलसीतील फारच तर गजमुद्रा व कदाचित् कांही देशकांची नावे गेली असावेत.

देशमुख ता मार—५; दोषांच्यापुढे नाईक व देशमुख असा उल्लेख आहे व त्यांचे स्वतंत्र शिक्के दिले आहेत. इतर तिघे विरादर असावेत.

देशकुला—३; दोषांची नावे व पुढे एकाचे विकलम. बहुधा ते दोघे, गैरहजर असावेत.

भोंवरगांवचे मोकदम व कुलकर्णी व चौगुले (१२ + ६ + ४)—२२; कसवाखेड; राहाटवडे, राजै, खोपी, आरवी, गाऊदरै, कामुडे, वेळू, सिवरे व कुसगांव अशी १० गांव; खेड व वेळूस प्रत्येकी २ मोकदम आहेत. खेडची निमे मोकदमी मुसलमानाकडे आहे प्रत्येकाच्या नांवापुढे नांगर आहे; सिवरे व कुसगांवचे कुलकर्णी स्तंत्र आहेत. बाकीच्या आठगांवने व पेठ शिवापुरचे कुलकर्णी तरफेच्या देशकुलकर्ण्याकडे आहे. त्यांनी ही गांवे आपसांत विभागली असून त्यांच्या दोन तक्रिमा केज्या आहेत व त्यानुसूप सदरहू गांवांची हजरी लिहिली आहे व पुढे विकलम घातले आहे. तरफेच्या एकूण २४ गावचे कुलकर्णी त्यांच्याकडे (नन्हेकर देशपांडे) आहे असें दिसते. त्यापैकीं वीठ आठगांवचे मोकदम महजर समर्थी हजर आहेत. दोन तक्रिमातील ४ व्यक्तीपैकीं दोषांची नावे महजगांभी देशमुखाच्या सहचार्यात एकदां आली आहेत. तेव्हां नावे ६ व ४ व्यक्ती हजर मानावयाच्या. यापुढे ४ गांवच्या ४ चौगुल्यांची नावे आहेत.

खूम कसवा खेड—२४; पुढील खुमांचे मेहतरी हजर आहेत. नांवापुढे धंद्याचे चिन्ह आहे. महाजन (तागडी); सोनार पोतदार (सांडस); सिंपी जामदार (कातरी); ठाकुर (कटार); आवटी (अधोली); तांबोली (आटके); कासार (तुलई) २; माळी

(खुरपें) २; जिनगर (करवत); तेली (पहार); सुतार व लोहार; ठकार जोतिपी ता मार २; परीट (मोणरी); न्हावी (आरसा); मुचांना (सुरी); कुंभार (चाक); चांभार (रापी); गुरव (धुगरती); माळी पुजारी; नाईकवाडी (काठी) २.

पेठ सिवापूर—७; देशमूळसेटे तागडी; महाजन (तागडी); कोष्टी (धोटे) २; सेव्या (तागडी); पानसरे (डांग); २.

महार ता मार निंग विठ्ठादोर—१०; दहा गांवेचे.

एकूण सुमरें ६९ मंडळी.

[इ] (१) राजपत्रे व जिल्हेची पत्रे पाहून नंतर हा महजर गोतांनी दिला आहे.
 (२) मूळ इनाम पत्रानंतर चौदा वर्षांनी हा महजर झाला आहे.

-१३६-

[अ] ए. सं. सा. खं. ४, ले. ३२; महजरनामा.

नु. ११३१ साबान १७; श. १६५२ माथ व. ५ मंगळवार, इ. १७३१ केबु. १५.

[आ] विठोजी बिन सूर्याजी ढमाले निमे मोकदम मौजे आसवली ता निरथडी प्रा पुणे; विंगा तुलाजी बिन कृष्णाजी पाटील ढमाल मौजे मार; वडिलंपण निमे मोकदमी मौजे आसवली ता निरथडीविषयीचा वाद.

[इ] महजरनामा.....दरजागा कसबे पुणे. वहुजूर हजिर मजलस वितपसील काजी इसमाईल वा काजी इग्राइम काजी प्रा मार (गोल. सि. फा).

“ या हुजूर विठोजी बिन.....पंतप्रधानसाहेबापासी किर्याद जाहला.....देशमूळ व देशपांडिये व गोतमुखे मनसुखी मनास आणौन.....निवाडपत्र.....दिवाणचे कस्त दिन्हे आहे, देशमूळ व देशपांडियास आज्ञापत्र जे गोताचा महजर करून देणे.....सदरहृ पत्रे मनास आणिली त्याचे मजमून—तर्फ पाटसच्या गोतामुखे झालेल्या निवाडपत्राचा तपशील वैगैरे—(पृ. ८७) येणे प्रमाणे पत्रे मनास आणिता राजश्री पंतप्रधान त्वामीनी गोतमुखे.....समजाविशी केली ते वरहक केली आहे त्यावरून महजर.....अनुभवून सुखरूप असावे हा महजरनामा लिहिला सही—”

(तर्फ) पाटसच्या गोतामध्ये भोवरगांवचे मिळून एकूण २२ जण आहेत; १८ पाटील मोकदम, ३ कुलकर्णी व १ चौगुला).

(१) या महजरावरून गोत संथेचे एकंदर स्वरूप सपष्ट लक्षांत येते. देशमूळ देशपांडे हे या संस्थेचे मुख्य अधिकारी होत व कनिष्ठ घटक साधा मिरासदार होय. या दोन्ही मधील दुवा म्हणजे मोकदम. (२) काजीचे प्रस्थ पेशवाईतदी आहे. त्याला पुढे पुढे या

गोत संस्थेत स्थान प्राप्त झाले असें या महजरावरून स्पष्ट होत आहे. (३) ता पाठसचे गोत दिले आहेत.

-१३७-

[अ] म. इ. सा. खं. २०, ले. १९९.

मु. ११३२ रविलालर २७; श. १६५३ आश्विन व. १४ सोमवार; इ. १७३१ आकटो. १८.

महजर दुभाषी आहे वर फारसी आहे त्याचेच खाली मराठी भाषांतर आहे. असल कल्याणचे देशपांड्याकडे आहे.

[आ] निलाजी सांत्राजी व इतर देशपांडे विंग रामाजी आत्माजी प्रभु गुरु व इतर कसबे कल्याणचे कुलकर्णाविपर्यां वाद. निलाजीचा पक्ष खरा ठरतो.

[ई] सुरत मजलस बहुजूर श्रीमंत माहाराजा कृष्णराव मामा महंमदजी अह्णीजी व इमामबक्स वा मियाजी चौधरी प्रांत कल्याणभिंवंडी सरकार तळकोंकण पंचाईतेच्या घतीनें निवाडा केला आहे. पंचाईतीमधील पंचांची नांवे दिलेली नाहीत.

[ई] (१) नेहर्मीच्या महजराप्रमाणे हा लिहिलेला नाही; महंमदजी चौधरी याची साक्ष पंचांपुढे झाली आहे; त्याचप्रमाणे समस्त रयत कसबे कल्याण यांचीही साक्ष घेतली आहे. 'हिंदूने ज्ञानदेवीची शपथ व मुसलमानानें कुराणाची शपथ' घेतली आहे. (२) महजरांतील पुराव्याचै वर्णन महत्वाचे आहे.

-१३८-

[अ] घे. सं. सा. खं. ६, ले. २५; महजर मिरासीचा.

फसली ११४३; श. १६५५; इ. १७३३.

प्रांभास २१ ओळी फारसी मजकूर.

कागदास तीन जोड असून जोडावर तिन्ही टिकाणी 'सही असल' असें फारसी एकाच वळणांत लिहिले आहे. महजर असल आहे परंतु महिना व तारिखेची जागा मोकळी सोडली आहे. अखेरीस फारसीत 'वैजा' आहे.

[आ] मगाजी वलद देऊजी ईवन आऊजी पा ढोंके पाटील व इतर, मैजे रेडगाऊ खुगा मामले चांदवड. मोकळमी हातून वाहवेना म्हणून मैजे मारची निमी मोकळमी मुभानजी वलद मोराजी सिवले मैजे बोंदल पा जुन्नर यास विकून त्याला 'मिरासभाऊ' करून कर्ज वारिले. ही हकीकत ठाणा देशमूख देशपांडे यांस जाहीर करून सदरहू 'महजर ठाण्याचा' घेतला आहे.

[इ] महजर हाजीर मजालसी मामले चांदवड ..... आजम काजी व हजूर.

समेराऊ देशमूख बीनती सिवाजी विस्वनाथ देशपांडिये दा

काजी महमद कमरदीन हाकीमशरा विठोजी गोपाळ देशपांडिये

गणेश चिमल बकील विठोजी हरिदेऊ चिटणवीस कसवे चांदवड नाईकवाडी.

समेराऊ देशमूख मोकदम, रायाजी जाधोराऊ माहाजन, तिसमाजी विस्वनाथ सेटिये,
कुलकर्णी (मोकळी जागा), धर्मात्कारनी (मो. जागा).

[ई] (१) महजराच्या अखेरीस देशपांड्यांचे दसकत आहे.

- १३९ -

[अ] चंद्रचूड दसर कला १ ली, ले. ४; खरीदखताचा महजर.

श. १६५६ का. रु. ८ गुरुवार; इ. १७३४ आक्टो. २४.

फा. सि. व एक ओळ फारसी मजकूर देशमुखाचा मिका. देशमूख व देशपांड्यांची
नावे कागदाच्या डाव्या बाजूस आढवी लिला.

[आ] वाजी यशवंत व गंगाधर यशवंत उपनांव चंद्रचूड आजहद देशपांडे सरकार
जुन्नर यास मैजे निंबगाऊ नागाना ता खेड मार जुन्नरचे निमें कुलकर्ण व जोतिष,
म्हाळसाई कुच मल्हार रघुनाथ अत्रे गोत्र अत्री ईर्वें खुपवरीद २००० रुपयास दिले. गोतांनी
खरीदखतानुरूप भोगवट्यास हा महजर करून दिला आहे. बाकीचे निमें वतन बाईर्ने जावई
टिलू यास दान दिले आहे.

[इ] महजरनामा ..... हाजीर मजालसी.

काजी सयद राजमुद्रा हवालदार ता खेड.

देशमूख देशपांडे सार जुन्नर ४.

गोत मोकदमानी ता देहाये सार मार.

ता पाबळ १५:—

पाटील का पाबळ बिा देशपांडे ता मार २

मोकदम मैजे चादडोहो २ बिा देशपांडे ता मार १

„ „ लाखणगांव २ बिा जोसी कुला मैजे मार १

„ „ देवगाऊ १ बिा „ „ १

पाटील „ आपटी व वोदू २, बिा गुा देशपांडे सार मार १

„ „ धामणी १ बिा गुा „ „ १

ता खेड १७:—

मोकदम चौगुले सेटे का खेड १ बिा देशपांडे ता पाबळ सार मार १

„ वाफगाऊ ३ (होळकर १) बिा जोसी कुला मैजे मार १

„ पिंपळगाऊ २ बिा „ „ १

चौगुला , , १
 मोकदम व कुलकर्णी खरपुडी २
 „ रेट्लू बिंगा गुा देशपांडे सार मार १
 „ रेटवडी बिंगा जोसी कुला मैजे मार २
 „ कुलकर्णी बाकलवाडी १
 ता आवसरी ३:—
 मोकदम कुलकर्णी ३
 प्रा चाकण १५:—
 मैजे कालोसा मोकदम कुलकर्णी चौगुला ३
 „ दावडी पाटील कुलकर्णी चौगुला ४
 „ सोळू दिक्षित (मराठी सही) १
 पाटील कुला प्रो मार २
 मैजे सोळू पाटील चौगुले २
 मोकदम का सिवले बिंगा गुमास्ते देशपांडे सार जुन्नर २
 देशमूख ता पवनमावळ १
 एकूण सुमारे ५६ समासद हजर.

महजराचे अख्यरीस—गुमास्ते देशपांडे सार जुन्नर यांचे दम्नूर.
 साक्ष पांढरी मैजे मार थळकरी कुणदी ८

वाटील मोकदम शिंदे १	बारा बलुते	गांवकरी
व त्यांचे भाऊवंद १६ आहेत (एक राणोजी आहे)	देऊळकरी ३ (चि-पंचारटी गङ्गा व घोळ)	मुतार (किकरे)
१ वाटेकर; एकूण १८.	बलुते महार ३ चि. विळादोर	परीट (मोगरी)
		न्हावी (आरसा)
		कुंभार (चाक)
		चांभार (इंग)
		गुरव (मांदल)
		राऊत तेली ! (माप)

—

७

[ई] (१) “वरादाखत आलाहिदा करून दिधले आहे ते मनास आणून भोगवटी-यास महजर करून दिधला पाहिजे.” पृ. १४. (२) कुलकर्णी व जोतिषाचे अधिकार व मानपान दिले आहेत.

-१४०-

[अ] म. इ. सा. खं. १६, ले. ५५; महजरनामा.

श. १६५६ फाल्यु. शु. ५ इंद्रवासर (ख. ज. रविवार); इ. १७३५ केत्रु. १६;
(२ माहे रमजानचे ठिकाणी ३ सवाळ पाहिजे).

श्री; धनेश्वर प्रा तालीक. महजर आपूर्ण आहे.

[आ] बाबाजी विन जावजी सेढकर विं बाबाजी विन बाजी महादुणेकर. मौजे
मळबलीच्या पाटिल्कीचे तक्षिमेविषयां वाद.

[इ] हजार गोत ता कानदखोरे बिं ता.

ता माराचे देशमूख ३, सरखोत १, देशपांडे १

मोकदम—भौंवरगांवचे २३ मोकदम व ४ पाटील.

चौगुले—भौंवरगांवचे चौगुले १०.

ता मार बाजे वतनदार १२—मठपति, पाणसरा, साळवी, कुंभारमेहतव्या,
परीट मेहतव्या, सोनार, सुतार, माळी मेहतव्या, तेली मेहतव्या, परीट मळबली, चांभार २,
ठाणगा ता मार, भौंवरगांवची मंडळी आहेत.

महार ता मार, ९;

सुमारे ६२ मंडळी हजर आहेत.

[ई] (१) गोत महजर या दृष्टीने हा कागद फार महत्वाचा आहे.

-१४१-

[अ] म. इ. सा. खं. १६, ले. ५७; महजरनामा.

सु. ११३९ मोहरम २६; श. १६६१ चैत्र व. १३ भौमवासर; इ. १७३९
एप्रिल २४.

श्री; धनेश्वर; शेवटास मोर्तव; गोत महजर.

[आ] शिवाजी गंगाधर व खंडो मळ्हार दिवाकर दिं देशमूख ता मोसेखोरे व ता
कानदखोरे. या महजराने खासनिशीचे वतन गोतांनी करून दिले आहे.

[इ] विहृजूर गोत.

ता मोसेखोरे व ता कानदखोरे गोतांनी नांवे छापलेली नाहीत.

[ई] “.....यासी महजर करून दिल्हा ऐसाजे तुमची खासनिसी पुरातन वतनी
आहे. ऐसीयासी खासनिसीचा हक ता मजकुरी चालत नज्हता कीं, पुरातन हक जाबिते
होते, ते सार्वभौम या प्रांते आला होता त्याच्या राजिकांत कोण्हाजबळ राहिले नाहीत. त्यास
मनास आणिता खासनिसीस हकाचा तह आहे. याजकरिता तुम्हास हक ता.....”

-१४२-

[अ] ये. सं. सा. सं. ३, ले. ३०७.

सु. ११७० रविलाखर १७; श. १६९२ आवण व. ४ शुक.; इ. १७७० ऑगस्ट १०.

श्री; फारसी मजकूर, १७॥ ओळी व गोल शिका.

सुमेदाराचा तीन वेळ्याचा वायोळा म. शि.; महजराच्या शेवटास मोर्तव असून त्यानंतर साक्षी घातल्या आहेत, ' बिंगा' 'देशपांडे ' असा साक्षीपूर्वी उल्लेख आहे. तेव्हां देशपांड्यानें हा महजर लिहिला आहे.

[आ] अपाभट विन श्रीनिवासभट उपनाम काळे यास का सोलापूर येथील मंगळवार ऊर्फ माधवराव पेठेचे जोतिसी वतन या महजरानें दिले आहे.

[इ] गणेश च्यंबक सुमेदार दिंगा माधवराव बलाल प्रधान.

महजर बहूजूर हाजीर मजालस ' ' ' ' ' किळे सोलापूर ' ' ' ' ' तदिने लिहिला महजर,

दरकदार निंगा पंतप्रधान ता मार

दिवाण मजमदार फडणीस

जमीदार पा मार—देशमूख देशपांडे पा मार ३ (देशपांडे २)

गोही—सेटिये पेठ (तागडी), देशमूख महाजन पेठ मार (देशमूख हे पेठेचे महाजन आहेत व उभय देशपांडे हे पेठेचे कुलकर्णी आहेत).

[ई] (१) जोतिपी वतनाचे हक्क दिले आहेत. (२) महजराचा शेवट—“ ' ' ' ' ' महजर सही वळी सुमार ३० सिवाय दसखत व गोही मानाच्या अलाहिदा.”

-१४३-

[अ] खरे कुलवृत्तान्त प्रकरण ४ थें, ले. ५४; महजरनामा.

सु. १२०४ मोहरम १५, श. १७२६ चैत्र व. १ बुधवार; इ. १८०४ एप्रिल २५.
श्रीशंकर सिका.

[आ] वो विश्वनाथभट विन च्यंबकभट उपनाम खरे हेदवीकर हाली वस्ती का च्यंबक. च्यंबकेश्वर येथे भटजी मजकुरास सरकारांतून पैसे धेऊन जमीन फरोक करून दिली. सदरहू जमीनीच्या भोगवळ्याकरितां हा महजर करून दिला आहे.

[इ] “महजरनामा हालकरी मजालसी गोपाळ त्रिंबक सुमेदार तालुके त्रिंबक सरकार संगमनेर सुमे खुदस्ते बुनियाद ' ' ' ' ' ते दिवशी देशमूख व देशपांडिये व मोकदम व पटवारी व सेटिये व महाजन व हाली मोवाली खां कपेवाडी त्रिंबक याणी येऊन मजालसीस विदित केले की को मजकुरी सरकारी तनखियात भिवदरा यात कटक मल जागा आफतादा जमीन

भरणीची आहे ती नामे वो.....खरे हेद्वीकर हाली वा का विवक हे या जमिनीवर
उमेदवार त्याजवरून जमीनदाराचा अर्ज खातरेस आणून .....

-१४४-

[अ] संकीर्ण

श. १४९५; इ. १५७३

तालीक शिवकालीन.

[आ] समस्त मैजे बाऊधण पा वाई यांनी गोविंद जोसी वा रग जोशी विन नरस
जोशी यास सदरहू महजराद्वारे बाऊधण, कण्हेक व नागेबाडी या तीन गांवचे जोसी वतन
करून दिले आहे.

[इ] वी हुजूर पा वाई.

सुमारे ३० मंडळी मजलसीस बसली आहेत. मजलस नकलकाराने शिस्तवार लिहून
घेतलेली दिसत नाही.

[ई] (१) ग्राम व्यवस्थेच्या दृष्टीने महजर महत्वाचा आहे.

-१४५-

[अ] ऐ. सं. सा. खं. १ ले. ११४, सुरत महजर.

सन हजार १०८४ रमजान ५, श. १५९६ मार्ग. शु. ७ मंगळवार; इ. १६७४
नोव्हें. २४.

[आ] मोकदम मैजे मोहाडी प्रा दिंडोरी विा जानोरकर. शेतीच्या पाठवंदाच्या-
विषयी वाद

[इ] मजलसी हजुर प्रा गुलशनाबाद. प्रा दिंडोरी व गुलशनाबाद येथील देशमूख,
देशपांडे व मोकदम मिळून सुमारे ८ मंडळी हजर

[ई] (१) हुजूर तकार सादर केली (२) काजी, दरोगे, सुश्रीफ वगैरे
अधिकारी यांनी पाटाची पहाणी करून मोकदमास अनुकूल निर्णय दिला. (३) निर्णयाच्या
सनदे बरहूक्रम निर्भयास्तव मजलस प्रा गुलशनाबादकडून हा महजर घेतला आहे.

-१४६-

[अ] ग. ह. खरे, संशोधक, भा. इ. सं. मं. पुणे; खाजगी संग्रह.

सु. १११० सवाल २७; श. १६३१ मार्गशीर्ष व. १४ शनिवार; इ. १७०९
डिसें. १८

श्रीप्रभु स्वामी.

[आ] पासपा मोधियेपा देसाई व पायेगौडा दरीगौडा नाडगौडा या उभयेतांमध्ये सप्तसागरचे इनामती व हक वर्तनाचे कसूर पडले, त्याचा निर्णय.

[इ] माहजर वतेरीख ..... विरोधीनाम सौवळेरे मार्गसीर वदी त्रयोदसी सनिवार नक्तेत्र अनुराधा दर जागा ——चे गुडी का तेरदळ पा मार हाजीर मजालसी बिंदा

हाकीम लोकानी (५).

साताजी राजे घोरपडे	×काजी पा मार
×नवाब फौजदार पा मार	(फा. वा. सिका.)
(फा. चौ. सिका)	
हरकारे पा तेरदळ	हरकारे पा रायवाग.
(२ गोल फा. सिके)	(फा. सिका)
परविलायेतीचे जमीदारांनी (७).	
सारदेसाई मूर्तजाबाद	लक्षेमवा देसाईंणी पा कोगटनूर
(सि. मराठी)	(फा. अ. सि.)
	देशपांडे पा कोगटनूर.

याशिवाय का यैनापूरचा गौडा पटेल व इतर एक; हठीहाळचा नाईक व मालगाऊचा गौडा पटेल मिळून ४.

परगणे मजकूर जमीदार बिंदा (२).

(बदामी, फा. सि.) देशपांडे व ×नाईकडी पा मार.

बलुतीयानी का मार (१३)

सुतार लोहार पोतदार	सत्या तलवार
कुंभार हजाम मठपती	×दरवान हसन
भारमाचुनारी; पाडवार २; मांग	मागमीणी भारमा
रैयानी का मार व महानाड पेठ मार.	
रैयानी का मार (१३)	महानाड पेठ मार (१५)
व कुलकर्णी का मार (१)	सराफ, चाटे, तांबोळी, सोनार,
	तेली, माळी, दरजी, सेठी इत्यादि.

एकूण ६० सभासद, पैकी मुसलमान ४.

[ई] (१) सर्व हिंदु नांवे कानडी आहेत. (२) “ उभयेतानी येक होऊन ठाणेमध्ये दिवानांसी रुजु असोन आपले हक वर्तमान इनाम खाऊन सुन्वी असावे. ” (३) “ यामध्ये नाडगौडाने देसगतीमध्ये हिला हरकत केलिया आपले कुलस्वामीचे — आण अस व दैवाचे अन्याई व देसाई यांने नाडगौडकीमध्ये हिला हरकत केलिया आपले कुलस्वामीचे आण व दैवाचे अन्याई ” (४) उभयेतांचे घराणेमध्ये जें माधील बडिल बडिल तागायेतचे कागदपत्र असतील ते वातील अस हाली महजर केल्याप्रमाणे उभयेतानी रहाटी करून सुन्वी असणे हा माहजर सही ” — चौ. सिका. (५) ‘लक्षेमवा’ या स्त्री सभासदाचा उल्लेख महत्वाचा आहे.

- १४७ -

[अ] ग. ह. खरे, संशोधक, भा. इ. सं. मं पुणे, खाजगी संग्रह.

सु. १११० सवाल २७; श. १६३१ मार्ग. व. १४ शनिवार; इ. १७०९ डिसें. १८.
श्री प्रभुदेवाचे गुडी.

[आ] पासपा मेधियेपा देसाई व पायगौडा दरीगौडा नाडगौडा या उभयतांमधील का तेरदळ पा मा पैकी सुमारे ३१ गांवच्या हक इनामतीच्या वाटणीचा महजर. गांवांचा तपशील दिला आहे.

[इ] मजलसीचा प्रारंभ क्रमांक १४६ प्रमाणे.

हाकीम लोकानी-क्र. १४६ प्रमाणे (५)

परविलायेतीचे जमीदारानी „ (७)

इतर „ (४)

परगणे मा जमीदार विंग „ (२)

रैयानी ठाणे मार व दैव पेठ मार

रैयानी क्र. १४६ प्रो. (१३) महानाड क्र. १४६ प्रो. (१५)

व कुलकर्णी का मार (१)

गावगनाचे नाईक पटेल कुलकर्णी यांर्णी (८ बोटे कोरी जागा)

एकूण ६० सभासद.

[ई] “या गोष्टीस कोणाकडून अंतर पडलिया दिवाणचे गुनागार श्री—आपले स्वामीचे आण व दैवाचे अन्यो.....”

- १४८ -

[अ] ग. ह. खरे, संशोधक भा. इ. सं. मं. पुणे, खाजगी संग्रह.

सु. १११५ जमादिलोवल ११; श. १६३७ मनमथनामसंवत्सरे वैशाख शु. १३ गुरुवार; इ. १७१५ मे १५.

फारसी मजकूर फा. सिका.

[आ] वेंकाजी गिरमाजी व सोमाजी वेंकाजी विंग गोपाळ तिमाजी देशपांडे वैरे भाऊबंद. मौजे हारेगोरा व रसुलपुराचे कुलकर्णीचा झगडा लागला. त्याचा सभानाईक धर्मसमेत्या निर्णय

[इ] दर जागा पा तेरदळ हाजीर मजालसी विंग.

दिवाण जमीदार

देसाई पा मार

(फा. सि.)

नाडगौडा पा मार.

(नांगर)

मुतालिक देसाई पा मार सिदो चोरमाजी.
मौजे भालगांवचा पटेल (नांगर) जोयसी पा मार.
निया देसाई.

मोकदमानी देहाये (१६):—का मारचे पाठील कुलकर्णी; मौजे सप्तसागर, हारो-गीरी, रसूलपूर, गुदगीवाड, या चार गावचे ४ पटेल; मौजे भिलोडीचा कुलकर्णी; का हवेली रायवाग व इतर, परगणे मारचे; मिळून सुमरे ९ वतनदार, त्यांत एक ग्राम-उपाच्ये आहे.

एकूण २२ सभासद.

[ई] (१) सर्व नांवे कानडी (२) समस्त सभानाईक यापासी तकरीर केली.
(३) “‘परगणे मजकूरचे नाडगीर व समस्त दैव मिळून परगणे रायेर हुबळीचे स्थळासी पाठविलें तेथील समस्त सभानाईक व दैव मिळून हरदोजणाचे एकदाद मनासी आणून निवाडा करून त्या सारिखे पा मारचे राजेसभा समस्त दैवास उतर लिहून दिल्हे उतर आलेवरी त्या सारिखे सभानाईक बैसोन निवाडा करून……’’ (४) “‘यास पुढे कोणी हिला हरकत करील त्यास आपले कुलस्वामीचे आण असे व दिवानचे व दैवाचे अन्याई असे. हे लिहिले माहजर सही.’’ याप्रमाणे महजराचा शेवट.

-१४९-

[अ] ग. ह. खरे, संशोधक भा. इ. सं. मंडळ, पुणे, खाजगी संग्रह.

सन ११३० रमजान २०; श. १६४२ आषाढ व. ८ शनिवार; इ. १७२० जुलै १६.

प्रभुस्वामी फा. मजकूर व फा. सिका.

[आ] अलपा विा लिंगया व मोघेपा. श्री स्वामीन्या पुजारिपणाचा वाद.

[इ] माहजर हाजीर मजलसी दरजागा घर सदर देसाई ठाणे का तेरदळ सरकार तोरगळ सुमा विजापूर बेहजूर बिा.

हाकीम लोकानी.

जमीदार व पंचाईत.

पा मारपैर्की, देसाई (सिका फा.), देशपांडे २, खासनीस निया देसाई, नाडगौडा २; का मारचे पटेल १ व कुलकर्णी २; याशिवाय पा मारचे सेटी २, चौधरी १, पोतदार १, नाईकवाडी १, व इतर ३.

एकूण सुमरे, १७ सभासद.

[ई] (१) “‘उभयतासी परथलासी पाठवणेचे तह करून हर दोजणापासी कट उतार रजिनामा बमोहर काजी व पंचाईताचे निशानसहित घेऊन हरदोजणापासी जमान

मागितले ऐसीयास उभयतानी चारी रोजाचे वाहदे केले छ १७ रमजानी जमान देवे या गोस्टी कोणाकडून अंतर पडल त्याचे व्याहार खोटा दैव लोक मैत्री बाहीर केला. म्हणून राजीनामा दिल्हे.” (२) सर्व नांवे कानडी. (३) क्र. १४६ ते १४९ वरून पहातां कर्नाटकांतील ‘दैव’ ही संस्था महागप्तील ‘गोत’ संस्थेशी सटूश अशी दिसून येते.

-१५०-

[अ] शि. च. सा. ख. ५, ले. ८२९. शि. च. सा. ख. ३, ले. ६४१.

[आ] सवजी वलद महादाजी व बाजी वलद रुद्धी यास त्याची कदीम देशमुखी या महजरानें दिली आहे. मध्यंतरी ती उमाजी वलद संबाजी भोसले यांने जोरावरीने दाबली होती.

[इ] प्रारंभास सुमारे ७ गांवच्या मोकदमांचीं नांवे.

[ई] (१) “……पातशाही अमळ जात्यावरी कदीम देशमुखी परांगदा होऊन गेले होते म्हणौन पा मजकुरास जो जागीरदार आले त्यांनी तनखीयामध्ये देशमुखी खात आले यावरी सन १००३ कारणे कदीम देशमूख हुजूरपासी उभा राहिले.” व पातशाहाकडून आपली वतने घेतली तेव्हां सदरहू देशमुखी कदीम वतनदारास दिली.

-१५१-

[अ] सनदापत्रे प्रकरण २, ले. ३३.

इ. स. १६९६ (?)

[आ] शेखवावा पाटील चिंगा गवा पाटील. कसबे करकमच्या निमे पाठिलकीचा वाद गवा गैरहाजीर झाला. शेखवावास पूर्वील महजगवरून वतन दिले.

[इ] मजल्स दिलेली नाही. हुजूर खान वालशान खान याजकडून शेखवावानें, देवराय पा मारचा टाणेदार यास मनसुफीचिपवीं परवाना आणला टाणेदारानें निर्णय करून महजर दिला.

[ई] (१) देशपांडे पा मार यास आटकावून गवाजीस हजर करण्याविषयीं ठाणेदारानें सांगितले. परंतु गवाजी हजर झाला नाही. (२) महजराचा शेवट—“यावरून जाहीर होते जे गवाजी पाटील शेखवावा यासी मोकदमी कसबे मजकूरची जबरदस्तीने करीत आहे. हा महजर लिहिला सही.”

-१५२-

[अ] वतनपत्रे व निवाड पत्र, ले. १५.

“बारकोर्द छ. २६ रविलाखर, सन तिसा” (?) इ. १७९३।१४ (?) .

[आ]   श्री क्षेत्र पंढरपूरचे बडवे व बेणारे यांमधील श्री देवाची पालखी व पालखीचे उत्पन्न घोडे वगैरेवदल गर्गशा होता. बडवे खरे झाले, त्याचा महजर.

[इ]   —हाजीर मजलसी ठाणे पा कासेगांव सरकार आकलोज सुभे विजापूर वेहुजर.
राजमुद्रा—फौजदार पा मार (शिका), बहिरजी मुसळे (शिका), नरसो श्री. निवास रत्नखाना (शिका), जागीरदार (शिका), दिवाणजागीर, शेखदार.

देशमूर्च पा मार २ (शिका); मोकदम का मार; सेटे महाजन का मार व पोतदार, अणि भौंवरगांवचे पाठील, कुलकर्णी, चौगुला वैरे मिळून सुमारे ३५ सभासद

-१५३-

[अ]   संकीर्ण.

पंधराव्या शतकांतील असावा. भाषा ओवी लिखाणाप्रमाणे. कागदाचा आकार ४" X ५" असा आहे. अक्षर शिवपूर्वकालीन बारीक व न्यष्ट आहे.

[आ]   संभाजी अनंत व लहीमानी दताजी. पहिलोलपण तशीक पाने व कसवाचे कुलकर्णविषयी वाद.

[इ]   प्रारंभ पुढीलप्रमाणे—पा वार्द

अग्रवादी   पश्चिमवादी

“हे उमे वर्ग म्थळ मा आले होते. तेथे महजर लेहून दिला सभानायेकी यैसा जे……”

[इ]   (१) साभीचा प्रकार महत्वाचा. “………साझ आणिली विसो बलाल व रुद्रभट देऊलाती श्री पिंपलेश्वर महाशंटिका स्थानी बेलाचे माळ गळा घालुनु स्नान करून श्रीपिंडीवरील बेल आणिला……”

-१५४-

[अ]   संकीर्ण.

पहिला बंद गहाळ. अशर, भापेवरून महजर शिवपूर्वकालीन असावा.

[आ]   मौजे चिंचोळे व मौजे खसोऱ्डी पा माण दहिंगाऊ या मधील शिवेचा वाद.

[इ]   का मार.

हवालदार (फा. सि.)   मजमुदार

देसाई (,)   नाईकवाडी

देशकुलकर्णी

सेडफळ, कौठाळी, नेलकरंजी, पिंपरीबुआ, बिजली तीवाड, पळसवेल, अवलात्री, करगरणी, दिवंची, मांडगोल, गोमेवाडी दर्णिकी, घाणांद, झारे, निदवडे, विठलापूर, वोळवण इत्यादि भौंवरगांवचे पटेल व कुलकर्णी.

[ई] (२) रवा दिव्यानें शिवेचा निर्णय केला आहे. (२) “... सभानाईक वोलिले की शिवेचे कामास खासापाटील रवा घेऊ नये मिराती महार असतील त्या...”

- १५५ -

[अ] म. इ. सा. खं. २०, ले. २१९.

पहिला बंद गहाळ. मजकूरावरून महजर शिवकालीन दिसतो.

[आ] पुण्डलीकमठ वेणेराय विंग कुस्ताजी बडवे. श्री देवाचे पालखीपुढील वस्तू-विषयीं वाद. वेणेराय खरे ठरले.

[ई] “हे मुख्य करून समस्त देशक व समस्त महाजन क्षेत्र पंढरपूर प्रा माण दहिंगाऊ यांच्या विद्यमानें जाहाला महाजर ऐसाजे”.

[ई] (१) बडव्यांस २०० होनु दंड शाला परंतु देशक महाजनांच्या विनंतीवरून साहेबी तो माफ केला असा उल्लेख आहे. श्री देवापुढील विडा प्रथम ज्यानें उचलला त्यास १० होनु दंड केला, असा दुसरा उल्लेख आहे.

(Later additions)—

- १५६ -

[अ] गोमांतकव्या इतिहासाचीं साधने, ले. २९.

सुा १०६८ रमजान १७; शा. १५८९ का. व. ३ गुरुवार; इ. १६६८ मार्च २०.

[आ] फटजोतीसीं बिन विठल जोतीसी विंग दुर्गा जोसी. तपे अंतर्फु व बाजे तपेहाये मामले गोवा येथील सरजोतिश व सरधर्माधिकरणाचा वाद.

[ई] शिंदूजूर हाजीरानी मामले गोवा.

उजव्या बाजूस (१९)—~~खान~~ सुवेदार, ~~खान~~ ठाणेदार, नाजीर, मुतालीक दबीर, सबनविस, ~~खान~~ सरगुरो, ~~सैद~~ सरनाईकवाढी, ६ नायेकवाढी पो पांचजण मुसलमान, सरदेसाई, सरदेसकुआ, २ पंडित, १ हुदेदार.

डाव्या बाजूस (१५)—~~खान~~ हवालदार, मजमदार, सरसमत, ~~सरनोबत~~, २ सरगुरो, ७ नायेकवाढी पो पांचजण मुसलमान, २ सरदेसाई.

एकूण ३४ सभासद.

— १५७ —

[अ] गो. इ. सा. ले. १०, नकल.

श. १६१६ चैत्र वा ५ भौमवासर (ख. ज. बुधवार); इ. १६९४ एप्रील ४.

[आ] सफरे विा वालाबलीकर ठाणा मामले मारचे जोतिशाविष्यां वाद.

[इ] दरजागा तपे सांकली मामले फौंडा हाजीर मजालसी विा ता (मजलीस नीट लिहिलेली नाही).

— १५८ —

[अ] गो. इ. सा., ले. ४२.

सु. १०९६ मोहरम १; श. १६१७ श्रावण शु. २; इ. १६९५ ऑगस्ट २.

(आ) सदरील महजराने अनंत जोतिसी वलद फट जोतिसी याचे मामले फौंडाचे जोतीश वतन पुरातन असल्याचे जाहीर केले आहे.

[इ] हाजीरानी मामले गोवा.

सरदेसाई मामले मार (४);

देशमत तपे अंतरुज—दहा गांवांची नांवे दिली आहेत;

ग्रहस्तान पुरातन फौंडेकार—सुमारे २०, शेणवी मंडळीची नांवे आहेत;

सेटिये महाजन (४).

एकूण २८ समाप्त.

[ई] (१) 'देशमत' शब्द विचाराई आहे.

— १५९ —

[अ] संकीर्ण (छायाचित्र क्र. २ चा महजर).

श. १६२४ आष्टि. शु. १; इ. १७०२ सप्ट. ११.

महजर शिस्तवार लिहिला आहे.-

[आ] दत्तो रथुनाथ कुलकर्णी व जोतिसी का पांचवड पा करारावाद विा खंडो शंकर कुलकर्णी व जोतिसी कुडालकर. का मारच्य कुलकर्णी व जोतिशाविष्यां वाद.

[इ] हाजीर मजालसी राजमुद्रा व गोत पा करारावाद.

प्रारंभी दिलेले छायाचित्र क्र. २ पहा.

[ई] (१) गोत व देशक यांचे स्वरूप समजण्याच्या दृष्टीने महजर उपयुक्त आहे.

(२) न्यायप्रक्रियेच्या दृष्टीने फारच महस्त्वाचा आहे. परगण्यास वाद दाखल काळा असतां

तेथील, “ कुल लहानथोर गोत होते त्यांनी संगितले की, वादांचा विचार गावा विरहित होत नाहीं साहेबी हरदो जणास गावांस पाठविणे.....”

- १६० -

[अ] गो. इ. सा., ले. २०.

श. १६४० का. व. १३; इ. १७१८ नोव्हें. ९.

प्रारंभी फा. मजकूर, त्याच्या उजव्या बाजूस ७ म. व. ५ फा. सिके व सरदेसाई मामले गोवा, देसाई तपे भतग्राम व कळडवाड, त्यंची कारकून, खुमेदार व शेणवी मंडळी मिकून १५ सहा आहेत. त्याच्यप्रमाणे मराठी मजकुराच्या डाव्या बाजूस दोन सरदेसाई मामले गोवा याच्या बंकिलाच्या निशाणी दिल्या आहेत.

[आ] नारायण बिन अनंत सरजोतिशी विं विदाहर जोतिशी व सफरे; मामले फोड्याचे सरजोतिशाविषयी वाद.

[इ] .....सभा मंडळीक सदर कोट फोडा;

कुपेनिवीस, हरकारे, दिंश शारीयेतपना, हजारी २, खिलेदार किले मर्दनगड, खुमेदार मामले फोडा, ३ नाईक व चतुर वर्ग सरदेसाई यांचे कारकून व हवालदार व मजमदार, नाडगौडा व देश तपे अंतर्हज व सेटिये महाजन का गजापूर व समत्त ग्रहस्त याणी केला माहाजर वैसाजे;—असा प्रारंभ आहे. स्वतंत्र सभा नाही.

[ई] (१) “मुतसदी दिंश राजे संवदे शाही आम्हा समस्तासी संगितले की याची सरजोतिश वृत्तीचा काये मजकूर आहे.” “तुम्हा समस्तावरी रांजी होऊनु करीने लिहून दिले आहेत.” हे उतारे त्या त्या भागातील निर्णय पद्धतीच्या दृष्टीने विचाराई आहेत.

- १६१ -

[अ] गो. इ. सा., ले. ५६.

श. १६५३ मार्ग. शु. ५ सोमवार (मो.जं.मंगळवार); इ. १७३१ नोव्हें. २३.

[आ] भास्करभट सफरे जोरावरीने मामले फोडे थेथील पुरातन उपादे याशी वेहार लावीत होता. तो खोटा असल्याचे या महजराने सभेमें जाहीर केले आहे.

[इ] माहजर हाजिरान बहुजूर बतपसील.

प्रारंभास सुमारे १८ शेणव्यांची नव्हें दिली आहेत.

देश तपे अंतर्हज

सुमारे ११ गांवांची नव्हें दिली आहेत व प्रत्येक गांवापुढे ‘ग्रामाच्छी घोष’ अशी कानडी अक्षरे आहेत.

सेटिये महाजन कसवा फॉडा

सुमरे ९ शेटीची नांवे आहेत.

[६] (१) महजराचा प्रारंभ:—“ येबं समस्त मंडलीकं तपे अंतर्ज मामले फोडा याणी केला माहाजर वैसाजे.” (२) “समस्त माहाजन व मधेस्त व उपाधे निवाडेस वैसिले होते.” (३) “.....तुमचा कथला वारावा याकरिता समस्त पीर यांचे सदरेवर वैसले आहेत तेथे.....आपली नीति असेल ती सांगणे म्हणौन त्यावर तेथे आपण. जात नाही म्हणौन बोल्ला. ते वर्तमान रो सुमेदार यास विदित जाहाले. नंतर सफरा मजकूर दुर्बुधीने उपाधे यावरावर बेळ्हार करीत होता.....हा मजकूर कोणहि सर्मई कोठेहि सर्वांस जाहीर असावा याकरिता हा महजरनामा लिहिला आहे. ....वृत्ती वावेस भास्करभट यास समंध नाही; म्हणौन महजरनामा लिहिला. सर्द धर्मकीर्ति यशः स्थिरं.”

THE TIME ANALYSIS OF MAHZARS ANALYSED ABOVE

(१) ACCORDING TO DIFFERENT PERIODS IN THE HISTORY OF MAHARASHTRA

S. No.	शा. शक	महिना व तिथि	वार	Date .
		Period I, A. D. 1300-1347 = 1		.
1	१२५५	कार्तिक शु. १	शुक्रवार	10-10-1333
		Period II; A. D. 1347-1500 = 1		.
2	१३९६	मार्गशीर्ष व. ४	शुक्रवार	27-11-1474
		Period III; A. D. 1500-16०० = 58		.
3	१४७०	श्रावण शु. ५	मंगलवार	10-7-1548
4	१४८६			1564
5	१४९२	ज्येष्ठ शु. १	शुक्रवार	6-5-1570
6	१४९४	कार्तिक शु. १२	सोमवार	18-10-1572
7	१५०१	भाद्रपद		1579
8	१५०५			1583
9	१५२०	वै. व. १०	शुक्रवार	19-5-1598
10	१५२०			1598
11	१५२३	मार्गशीर्ष शु. १३	शुक्रवार	27-11-1601
12	१५३०	श्रावण शु. ३	मंगलवार	5-7-1608
13	१५३०	कार्तिक शु. १२	बुधवार	9-11-1608
14	१५३०	कार्तिक व. ११	बुधवार	23-11-1608

S. No.	शा. शक	महिना व तिथि	वार	Date
15	१५३२			1610
16	१५३२			1610
17	१५३२	श्रावण व. १३	मंगलवार	7-8-1610
18	१५३२	माघ शु. १०	सोमवार	14-1-1611
19	१५३८	चैत्र व. १०	सोमवार	1-4-1616
20	१५३८	मार्गशीर्ष शु. १२	मंगलवार	10-12-1616
21	१५३८	मार्गशीर्ष शु. १२	मंगलवार	10-12-1616
22	१५४०	ज्येष्ठ व. ७	शुक्रवार	5-6-1618
23	१५४०	मार्गशीर्ष व. १२	ब्रह्मस्तवार	3-12-1618
24	१५४३	आश्विन व. ७	गुरुवार	27-9-1621
25	१५४३	माघ शु. १३	मंगलवार	15-1-1622
26	१५४३	माघ व. २	शनिवार	19-1-1622
27	१५४३	फाल्गुन व. १०	रविवार	24-2-1622
28	१५४४	ज्येष्ठ व. १२	रविवार	26-5-1622
29	१५४७	ज्येष्ठ शु. २	शनिवार	28-5-1625
30	१५४७	मार्गशीर्ष व. ३०	सोमवार	19-12-1625
31	१५४७	फाल्गुन शु. ११	रविवार	26-2-1626
32	१५४८	फाल्गुन शु. १	मंगलवार	6-2-1627
33	१५५०	आश्विन शु. ३	रविवार	20-9-1628
34	१५५२	आश्विन शु. १३	शुक्रवार	8-10-1630
35	१५५२	माघ शु. ३	मंगलवार	25-1-1631
36	१५५४	ज्येष्ठ शु. २	शुक्रवार	11-5-1632
37	१५५५			1633
38	१५५५	आषाढ शु. १३	मंगलवार	8-7-1633
39	१५५५	आश्विन शु. १२	शुक्रवार	4-10-1633
40	१५५८	भाद्रपद शु. १२	शुक्रवार	2-9-1636
41	१५५८	अश्विन शु. २	बुधवार	21-10-1636
42	१५५९			1637
43	१५५९	माघ व. ७	शुक्रवार	26-1-1638
44	१५६०	ज्येष्ठ व. १२	बुधवार	30-5-1638
45	१५६१	श्रावण व. ५	गुरुवार	8-8-1639
46	१५६१	भाद्रपद शु. ८	सोमवार	26-8-1639

S. No.	शा. शक	महिना व तिथि	वार	Date
47	१५६२	माघ शु. १३	गुरुवार	14-1-1641
48	१५६३	अश्विन शु. १५	शुक्रवार	8-10-1641
49	१५६३	माघ व. ८	शनिवार	12-2-1642
50	१५६४	ज्येष्ठ शु. १०	रविवार	29-5-1642
51	१५६४	ज्येष्ठ शु. १४	बुधवार	1-6-1642
52	१५६४	ज्येष्ठ व. ७	गुरुवार	9-6-1642
53	१५६४	फाल्गुन शु. १३	मंगलवार	21-2-1643
54	१५६५।६६			1643/44
55	१५६६	पौष शु. ७	बुधवार	25-12-1644
56	१५६८			1646
57	१५७०	वैशाख शु. २	शनिवार	15-4-1648
58	१५७१	भाद्रपद व. २	बुधवार	12-8-1649
59	१५७१	मार्गशीर्ष शु. १	शनिवार	24-11-1649
Period IV;		A. D. 1650-1700 = 59 + 3 (Later additions i. s. s. No. 156-8) = 62		
60	१५७३			1651
61	१५७३	माघ व. १२	मंगलवार	27- 1-1652
62	१५७४	आश्विन व. १२	मंगलवार	19-10-1652
63	१५७४	पौष व. ३	गुरुवार	6- 1-1653
64	१५७६			1654
65	१५७५	पौष व. ८	रविवार	1- 1-1654
66	१५७६	वैशाख व. १०	सोमवार	1- 5-1654
67	१५७९	चैत्र व. २	शनिवार	21- 3-1657
68	१५७९	ज्येष्ठ व. १४	मंगलवार	31- 5-1657
69	१५७९	भाद्रपद व. १	रविवार	13- 9-1657
70	१५७९	आश्विन शु. १	सोमवार	28- 9-1657
71	१५७९	मार्गशीर्ष व. १३	मंगलवार	22-12-1657
72	१५८०	आश्विन व. २	रविवार	3-10-1658
73	१५८०	पौष व. १	गुरुवार	30-12-1658
74	१५८३	चैत्र शु. १५	गुरुवार	4-4-1661
75	१५८३	अश्विन व. १०	सोमवार	7-10-1661
76	१५८३	पौष शु. ३	शनिवार	14-12-1661
77	१५८५	आश्विन शु. २	बुधवार	23-9-1663

S. No.	शा. शक	महिना व तिथि	वार	Date
78	१५८६	आवण शु. १०	शुक्रवार	22-8-1664
79	१५८७	आवण व. १	बुधवार	16-8-1665
80	१५८९			1667
81	१५८८	माघ शु. १	मंगलवार	15-1-1667
82	१५८८	माघ शु. १०	गुरुवार	24-1-1667
83	१५९०			1668
84	१५९०			1668
85	१५८९	माघ व. १	सोमवार	20-1-1668
86	१५९१	ज्येष्ठ शु. ७	शुक्रवार	28-5-1669
87	१५९२	मार्गशीर्ष शु. ८	शुक्रवार	10-11-1670
88	१५९४	आवण शु. १	सोमवार	15-8-1662
89	१५९५	आश्विन व. १	गुरुवार	16-10-1673
90	१५९७	माघ व. १३	मंगलवार	1-2-1675
91	१५९७	कार्तिक शु. २	रविवार	10-10-1675
92	१५९८	अष्टि, आवण व. ५	बुधवार	19-7-1676
93	१५९८	भाद्रपद शु. १६	रविवार	10-9-1676
94	१६०१	ज्येष्ठ व. ३	सोमवार	16-6-1679
95	१६०२	मार्गशीर्ष व. ८	शुक्रवार	3-12-1680
96	१६०२	माघ व. ३	बुधवार	26-1-1681
97	१६०३	ज्येष्ठ		6-1681
98	१६०४			1682
99	१६०४	आवण शु. १०	शुक्रवार	2-8-1682
100	१६०७।०८			1685-86
101	१६०८			1686
102	१६०९	माघ शु. ७	रविवार	29-1-1688
103	१६१०	कार्तिक शु. १२	भूगुवार	26-10-1688
104	१६१०	पौष शु. ११	रविवार	23-12-1688
105	१६१०	माघ शु. ५	बुधवार	16-1-1689
106	१६११	कैशाल्य व. २	शुक्रवार	26-4-1689
107	१६११	आश्विन व. १२	सोमवार	30-9-1689
108	१६११	पौष शु. ६	रविवार	8-12-1689
109	१६१४	आषाढ व. २	सोमवार	20-6-1692

S.No.	शा. शक	महिना व तिथि	वार	Date
110	१६१४	भाद्रपद शु. ८	गुरुवार	8-9-1692
111	१६१६	चैत्र व. १३	गुरुवार	12-4-1694
112	१६१६	श्रावण शु. ९	शुक्रवार	20-7-1694
113	१६१६	माघ शु. ४	मंगलवार	8-1-1695
114	१६१८	श्रावण व. ३	बुधवार	5-8-1696
115	१६१९			1697
116	१६१९	ज्येष्ठ शु. ६	रविवार	16-5-1697
117	१६२१	कार्तिक व. १	रविवार	29-10-1699

Period V; A. D. 1700-1750 = 28 + 3 (Later additions S. Nos. 159-161) = 31

118	१६२३	भाद्रपद व. १४	शनिवार	20-9-1701
119	१६२४			1702
120	१६२४	वैशाख शु. १०	रविवार	26-4-1702
121	१६२५	वैशाख व. १२	शनिवार	1-5-1703
122	१६२५	श्रावण व. ७	रविवार	22-8-1703
123	१६२५	मार्गशीर्ष शु. १२	बुधवार	8-12-1703
124	१६२८	वैशाख शु. ७	सोमवार	• ८- 4-1706
125	१६२९	ज्येष्ठ व. ७	बुधवार	11-6-1707
126	१६३१	फाल्गुन शु.		2-1710
127	१६३३	पौष शु. ६	गुरुवार	3-1-1712
128	१६३४	कार्तिक शु. ५	बुधवार	22-10-1712
129	१६३८	श्रावण शु. ५	बुधवार	12-7-1716
130	१६३९	ज्येष्ठ व. ८	मंगलवार	21-6-1717
131	१६४०	आश्विन व. ८	सोमवार	6-10-1718
132	१६४१	ज्येष्ठ शु. १	शनिवार	9-5-1719
133	१६४७			1725
134	१६४६	फाल्गुन व. १३	रविवार	1-3-1725
135	१६५२			1730
136	१६५२	माघ व. ५	मंगलवार	15-2-1731
137	१६५३	आश्विन व. १४	सोमवार	18-10-1731
138	१६५५			1733
139	१६५६	कार्तिक शु. ८	गुरुवार	24-10-1734
140	१६५६	फाल्गुन शु. ५	सोमवार	16-2-1735

S. No.	शा. शक	महिना व तिथि	वार	Date
141	१६६१	चैत्र व. २३	भौमवासर	24-4-1739
Period VI; A. D. 1750-1818 = 2				
142	१६९२	आषाढ़ व. ४	शुक्रवार	10-10-1770
143	१७२६	चैत्र व. १	बुधवार	25-4-1804
144	१४९५			1573
145	१५९६	मार्गशीर्ष शु. ७	मंगलवार	24-11-1674
146	१६३१	मार्गशीर्ष व. १४	शनिवार	18-12-1709
147	१६३१	मार्गशीर्ष व. १४	शनिवार	18-12-1709
148	१६३७	वैशाख शु. १३	गुरुवार	15-5-1715
149	१६४२	आषाढ़ व. ८	शनिवार	16-7-1720
Nos. 150 to 155 are without dates. (Later additions)—				
156	१५८९	फाल्गुन व. ३	गुरुवार	20-3-1668
157	१६१६	चैत्र व. ५	भौमवासर	4-4-1694
158	१६१७	आषाढ़ शु. २	शुक्रवार	2-8-1695
159	१६२४	आश्विन शु. १	शुक्रवार	11-9-1702
160	१६४०	कार्तिक व. १३	रविवार	9-11-1718
161	१६५३	मार्गशीर्ष शु. ५	सोमवार	23-11-1731

(II) ACCORDING TO SEASONS :—

Hot Season—38;

Fālguna-6; Nos.—27, 31, 32, 53, 134, 140, 156.

Chaitra-6; Nos.—19, 67, 74, 111, 141, 143, 157.

Vaishakh-7; Nos.—57, 66, 106, 120, 121, 124, 148.

Jyeshtha-17; Nos.—5, 9, 22, 28, 29, 36, 44, 50, 51, 52, 68, 86, 94, 116, 125, 130, 132.

Rainy Season—41;

Āshādha-3; Nos.—38, 109, 149.

Shrāvāna-14; Nos.—3, 12, 17, 45, 78, 79, 88, 92, 99, 112, 114, 122, 129, 142, 158.

Bhādrapada-7; Nos.—40, 46, 58, 69, 93, 110, 118.

Āshvina-15; Nos.—24, 33, 34, 39, 41, 48, 62, 70, 72, 75, 77, 89, 107, 131, 137, 159.

Cold Season—50;

Kārtika-9; Nos.—1, 6, 13, 14, 91, 103, 117, 128, 139, 160.

Mārgashirsha-14; Nos.—2, 11, 20, 21, 23, 30, 59, 71, 87, 95, 123, 145-47, 161.

Pausha-8; Nos.—55, 63, 65, 73, 76, 104, 108, 127.

Māgha-17; Nos.—18, 25, 26, 35, 43, 47, 49, 61, 81, 82, 85, 90, 96, 102, 105, 113, 136. = in all 129.

THE GEOGRAPHICAL ANALYSIS OF MAHZARS ANALYSED

S.No.	The import. place	The place of Majlis	S.No.	The import. place	The place of Majlis
१	प्रा चाकण पो० ८४ गांव	प्रा खटव	१७	भोगवली पा सिरबळ	पा सिरबळ
२	दरुज व कुरोली पा खटव	आंखे प्रा पुणे	१८	तपे मसर	स्थळ का प्रतिष्ठान
३	रावेत पा पुणे	मामले चेकुल	१९	पा सिरबळ	किले पुंरदर प्रा पुणे
४	कांहा॒ गांवची बुन्ही	स्थळ अस्ट पाटोलियाचे	२०	तपे कानदखोरे॒	"
५	कोल्हपुर	प्रा खटव	२१	का॒ मुणे व मैजे वदाणे	"
६	प्रा खटव	मामले तलिये॒	२२	का॒ आटपाडी	पा माणद हिंगाव
७	का॒ तलिये॒	प्रा खटव	२३	का॒ मुणे व मैजे वदाणे	
८	कैनापूर पा रायवणा व ताणडी प्रा विजापूर	पा खटव	२४	माळदिरस पा झो॒ व टेकवडी॑	
९	पेठ कालवठ	किले पन्हाळा	२५	पिसरवे॑ ता॒ कन्है पठर	
१०	तपे बाळवे॑	चाकण	२६	आंशवे॑ ता॒ मोर	ता॒ मोर
११		प्रा पुणे	२७	मिवरी	प्रा पुणे
१२	वणपुरी	पा कळवड	२८	पा सिरबळ	पा सिरबळ
१३	कुमठे॑ भुा पा वाई॑		२९		का॒ नाशिक
१४	धाटण तपे करंव व मोस		३०	चामिली प्रा पुणे	का॒ सापवड
१५	तपे उंदरांव		३१	कोढीत भुा का॒ सापवड	स्थळ गुरसाळे॑ ता॒ करंव
१६	कडेगांव व पारांव प्रा पुणे		३२		का॒ सापवड
१७	का॒ वणी		३३	कापसी पा पलटण	

S.No.	The import. place	The place of Majlis	S.No.	The import. place	The place of Majlis	S.No.	The import. place	The place of Majlis
३४	निरहुई	किले फतेमंगल	१०	मछ्ड प्रा पुणे	प्रा पुणे	१०	मछ्ड प्रा पुणे	प्रा पुणे
३५	पा छो-पुणे का	मामले दौलत मंगल	११	का पुणे	का लेडेवारै	११	का पुणे	का लेडेवारै
३६	सासवड पो गांव	मामले दौलत मंगल	१२	कातरज प्रा पुणे	”	१२	कातरज प्रा पुणे	”
३७	वेळे, धानेव, कानंद व पासली; तपे कानंद खोरे	स्थल किले कोंठाणा	१३	मेहली	किले कोंठाणा	१३	मेहली	किले कोंठाणा
३८	पायरी पा माण	का आटपाडी पा माण	१४	पा सिरवळ	पा परनेर	१४	पा सिरवळ	पा परनेर
३९	का कोल्हापुर	पा कोल्हापुर महाल	१५	का नाशिक	ठाणे मामले गुलसनाबाद	१५	का नाशिक	ठाणे मामले गुलसनाबाद
४०	फते मंगल	फते मंगल	१६	पा आकोले	पा आकोले	१६	पा आकोले	पा आकोले
४१	का संगमेश्वर	किले खिळ्कोंगे	१७	ता रोहिदवळेर	किले रोहिदा प्रा पुणे	१७	ता रोहिदवळेर	किले रोहिदा प्रा पुणे
४२	बहे ता चाळवे	तसे वाळवे	१८	ता मोसेलोरे	मामले मूर्तजाबाद	१८	ता मोसेलोरे	मामले मूर्तजाबाद
४३	ससंघरी	किले अहिंवंत	१९	का खानापूर	”	१९	का खानापूर	”
४४	ता गुंजनमावळ	किले कोंठाणा प्रा पुणे	२०	ता भोर	किले रोहिदा प्रा पुणे	२०	ता भोर	किले रोहिदा प्रा पुणे
४५	कोटित प्रा पुणे	का लेडेवारे प्रा पुणे	२१	का उचाला तो भोर	”	२१	का उचाला तो भोर	”
४६	बोरी पा इंदापूर	पा इंदापूर	२२	हाटवडे ता लेडेवारै	मामले मूर्तजाबाद	२२	हाटवडे ता लेडेवारै	मामले मूर्तजाबाद
४७	रावेत पा युणे	किले कोंठाणा	२३	पेढ मामले मूर्तजाबाद	”	२३	पेढ मामले मूर्तजाबाद	”
४८	का नाशिक	”	२४	लोणी पा खाटाव	पा खाटाव	२४	लोणी पा खाटाव	पा खाटाव
४९	शिराड ता शिराड व शारद	ठाणे मामले गुलसनाबाद	२५	तो गुंजनमावळ	का पुणे	२५	तो गुंजनमावळ	का पुणे
	ता आषगाव प्रा चेकल		२६	का सासवड	स्थाहार जुऱर प्रा पुणे	२६	का सासवड	स्थाहार जुऱर प्रा पुणे

S.No.	The import. place	The place of Majlis	S.No.	The import. place	The place of Majlis
७०	कोहळाले भुा पा सुर्ये	प्रा युण	८१	संमत् कागीनेले मामले वंकापूर	८१ पाली पा कढाड
७१	सारसी ता जाउली	काा बामणीली	८०	पाली पा कढाड	८० पाली पा कढाड
७२	पारांगंव	पा सुर्ये	८२	ता मावळ	८१ खामांगंव काा मावळ
७३	काा अथणी	पा जंबरिई	८३	देहुणे पा निवासे	८२ देहुणे पा निवासे
७४	ता मोर		८४	जेझुरी पा पुर्णे	८३ जेझुरी पा पुर्णे
७५	भयाली पा सिरचळ		८५	पुंशर प्रा पुर्णे	८४ नारायणपुर किले
७६			८६	प्रा चेऊल मूर्तजाबाद	८५ प्रा चेऊल मूर्तजाबाद
७७	काा तळबीड	चौत्रा पा येदलाखाद	८७	मंगारै प्रा चेऊल	८६ पा सिरचळ
७८	पा कुडाळ	महानवेश्वर	८८	का हणस ता बेलवेदतोरे	८७ कोले कानही पा आंबेजोगाई
७९	वडगांव ता गुंजणमावळ	प्रा का कुडाळ	८९	ता गुंजणमावळ	८८ विचवड पांढरी ता हवेली
८०	का पुर्णे	ता गुंजणमावळ	९०	पा पुर्णे	८९ प्रा पुर्णे
८१	पसाणी	पा पुर्णे	९१	कोणेगाऊ पा कढाड	९० ठाणे का मसूर
८२	तपे कानदतोरे	पा वाई	९२	धानीच तपे कानदतोरे	९१ आंबेपुरी सा मुद्दे
८३	का पुर्णे	पा पुर्णे	९३	पा पुर्णे	९२ प्रा वाई
८४	,	,	९४	,,	९३ मामले चेऊल
८५	पंडरपूर	पंडरपूर का कसेगाव	९५	पंडरपूर का कसेगाव	९४ तुलापुर लक्कर
८६	कविठे पा निवासे	कविठे पा निवासे	९६	कविठे पा निवासे	९५ पा वाई
८७	तांदळी ता रांजणगांव	तांदळी पा ऊबर	९७	पा ऊबर	९६ गांवखाडा पा पुर्णे
८८	पा सिरचळ		९८	पा सिरचळ	९७ सिवरे पा टेमुणी मामले परंगे

S.No.	The import. place	The place of Majlis	S.No.	The import. place	The place of Majlis
१०६	लक्खले ता का मावळ	का पुणे	१२२	मिपळाऊ पिसा पा पारनेर	सा भुवर उलापूर
१०७	ता का मावळ	लक्खर उलापूर	१२३	पा चिमलगा उभा विजापूर	उभा विजापूर
१०८	जेझुरी ता कहै पठार	का पुणे	१२४	पा वाणी	ठाणे पा खटाव
१०९	का पुणे	किले विशाळगड	१२५	पा खटाव	स्थळ पा खटाव
११०	का देवळे ता देवळे	राजमाची	१२६	कुरोली	पा सिरबळ
१११	सकर्से ता पेण	किवळ ता मसूर पा कळदाड	१२७		पा सिरबळे
११२	ता मसूर पो गांव	का जांबोटी ता खानपूर	१२८	नरसीपूर पा सिराळे	१२९ चव्हाली ता हवेली पा पुणे
११३	ता आलिरे पो गांव	पंढरपूर पा कोसेगाऊ	१२९	नरसीपूर पा सिराळे	नोडे ता मावळ
११४	पंढरपूर	चुपे सा भुवर	१३०	नादेड ता का मावळ	किळे सतारा
११५		का चिंगडण मामले मुस्लिम—	१३१	मामले रायरी व दायोदे	स्थळ सतारा
११६	दलवर्णी	बाद—दायोदे	१३२	का निमसोड	
११७	खोडसी	का मसूर पा कळदाड	१३३	का निमसोड	
११८	साँजणी का मार्जरी प्रा	बोरळे का वांग किळे पन्हाळा	१३४	मामले पराहे पो गांव	
			१३५	का मावळ पो गांव	
			१३६	असवळी ता निरयाई	
			१३७	का कल्याण	
			१३८	रेडोंऊ खुा मामले चांदवळ	
			१३९	निमगाऊ नागना ता खेड	
				सा भुवर	

The place of Majlis

S.No. The import. place

The place of Majlis

S.No. The import. place

१४०	मळबर्ली	ता कानदलोरे	१४८	हारोमोरा व रसुलपूर	पा तेरदळ
१४१	मोकेखोरे व ता कानदलोरे			पा तेरदळ	
१४२	पेठ माघचराब	किले सोलापूर	१४९	का तेरदळ	
१४३	न्यंनकेश्वर	ता निवक	१५०		
१४४	बावधण, कण्हेरी व नगेवाई		१५१	का करकम	पा करकम
	पा वाई	पा वाई	१५२	पंढपूर	ठाणे पा कासेगांव
१४५	सोहाई प्रा दिडोरी	प्रा गुलसनाबाद	१५३	का वाई	स्थळ पा वाई
१४६	सससागर	का तेरदळ	१५४	चिंचोले व खसेही	का मार
१४७	का तेरदळ पो गाव	,,	१५५	पा माण दहिंगाव	पंढरपुर पा माण दहिंगाव
			१५६	पंढरपुर	
					—
(Later additions)—					
१५८	तेपे अंतरुज व बाजे तरे	मामले गोवा	१५९	का पांचवड पा कराचारद	पा कराचारद
	हाये मामले गोवा		१६०	मामले फोडा	सदर कोट फोडा
१५९	ठाणे मामले फोडा	सोकली मामले फोडा	१६१	मामले फोडा	
१६८	मामले फोडा	मामले गोवा			

CLASSIFICATION OF MAHZARS ANALYSED ACCORDING TO
MODERN ADMINISTRATIVE DIVISIONS

(See Map facing page 1.)

Poona District—69; Nos.—1, 3, 11, 12, 16, 17, 19, 20, 21, 23, 24, 26, 27, 28, 30, 31, 34, 35, 36, 39, 43, 44, 45, 46, 47, 50, 51, 52, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 67, 68, 69, 70, 72, 74, 75, 79, 80, 82, 83, 84, 88, 91, 93, 95, 97, 102, 106, 107, 108, 109, 115, 121, 127, 129, 130, 134, 135, 136, 139, 140, 141, 150. Satara District—28; Nos.—2, 6, 9, 13, 33, 41, 61, 66, 71, 77, 81, 90, 98, 99, 103, 104, 112, 117, 119, 120, 125, 126, 128, 131, 132, 144, 153, 159. Sholapur District—11; Nos.—14, 22, 32, 37, 85, 114, 142, 151, 152, 154, 155. Ahmednagar District—6; Nos.—55, 57, 86, 87, 92, 122. Nasik District—9; Nos.—15, 29, 42, 48, 56, 124, 138, 143, 145. Khandesh District—1; No.—76. Thana District—1; No. 137. Kulaba District—7; Nos. 4, 7, 49, 65, 94, 100, 111. Ratnagiri District—3; Nos.—40, 110, 116. Kolhapur—5; Nos.—5, 10, 38, 113, 118. Belgaum District—3; Nos.—8, 73, 78. Dharwad District—1; No.—89. Goa territory—156-8, 160, 161. Vijapur District—5; Nos.—123, 146, 147, 148, 149. Varhad (Berar)—1; No. 25. Hyderabad Deccan—5; Nos. 18, 96, 101, 105, 133.=154.

APPENDIX—A

Section—II

*Analysis of State Orders Pertaining to Crime and Punishment
(From 1740-1818 A.D.)*

- (1) *Offences against State*—21 (App. A, II, 1-21).
  - i Treachery—(11, 1762-80 A.D.)¹.
Attachment of property—10.—fined in one case.
  - ii Conspiracy—(8, 1749-79 A.D.)².
Surety taken from other family members—1.
Confiscation of property and imprisonment—2, fined—2.
Death and mutilation (after 1770)—3.
  - iii Rioting—(2, 1772-74 A.D.)³ punished by fines.
- (2) *Offences against public interest*—48. (App. A II, 22-69).
  - i Public fraud, etc.—(22, 1751-91 A.D.)⁴.
Sent to prison in one case, in another excommunicated, in the rest fines imposed varying from Rs. 50 to 15,000, according to the burden of the crime and station of the criminal in life. Heavy fines are levied mostly after 1770 onwards.
  - ii False accusation, complaint, etc.—(11, 1721-98 A.D.)⁵.
Imprisonment only in one case, in the remaining cases fines were levied. A man against whom false charge of drinking was brought, was freed on receiving a fine of Rs. 3,000.
  - iii False evidence, false witnesses—information, etc.
(7, 1734-94 A.D.)⁶.

¹ PD 7.569, 572, 573-74, 576, 580, 581, 584, 586, 587. Ibid, 8.867, Appendix-B, IV. 5.

² PD 2.58. Ibid, 7.577-8-9, 575. Appendix-B, IV. 1, 2. PD 8. 866, 870, 876.

³ Appendix-B, IV. 3, 4.

⁴ Appendix-B, IV. 6, 7. PD 2.144. Appendix-B, IV. 8, 9, 10. SPD 22. 223. Appendix-B, IV. 11-24, 93 A. PD 8. 941.

⁵ PD 2. 93. Appendix-B, IV. 95. PD 2. 75. Ibid, 7 p. 215. Appendix-B, IV. 26-8, 30-32. PD 4 p. 224.

⁶ Appendix-B, IV. 41. PD 2.92. Appendix-B, IV. 33, 34, 29, 42, 36.

Fines recovered from Rs. 50 to 5,000.

iv Forgery—(8, 1735-79 A.D.)⁷.

In almost all of the cases, fines were levied, in one case, an order was issued, not to allow the accused any access to pen, paper or ink.

(3) *Offences affecting human body*—72. (App. A II, 70-141).

i Murder (57, 1735-1811 A.D.)⁸.

Punished by—

Fines—28, attachment of property—10.

imprisonment—7, excommunication—1, penance—1, only by compensation—3, by death—2, acquitted—5.

In about 14 cases compensation was given to the relatives of the deceased, sometimes out of the fines imposed and sometimes independantly imposed on the accused. In 6 cases amicable settlement was brought about by transference of Watan rights (Hucks) to the relatives of the aggrieved party.

Of the 57 cases, there are 13 in which Brahmins are involved. Most of them belong to the period of 40 years after 1760 and a large number of them to the period of Madhavarav II. They are punished by—

Attachment of property—4, imprisonment—4, fine and excommunication—4, fine—1, in a certain case a woman was excommunicated for 3 years and afterwards expiation was ordered.

ii Beating and hurt (9, 1734-88 A.D.)⁹.

Punished by fine in 7 cases and in the remaining two property was confiscated and the accused sent to prison. A certain person was fined Rs. 120/- for torturing his innocent wife with fire.

⁷ Appendix-B, IV. 37. PD 2.92. Appendix-B, IV. 38, 39, 40, 35. PD 8.911, 912.

⁸ PD 1. 308-10, 315, 316. Ibid, 2.61-76, 78-9, 80, 82. SPD 48. 35. Appendix-B, IV. 44-46, 48-51. PD 7. 590-91, 624 p. 223, 597-8. PD 8.879, 880-86, 888, 891. Appendix-B, IV. 53, 54, 54 A, 55-58 PD 5 pp. 220, 221, CCV p. 39.2.

⁹ Appendix-B, IV. 63. PD 2.83. Ibid, 7600, SPD 22. 202. Appendix-B, IV. 59-62, 64.

iii Suicide—(6, 1752-91 A.D.)¹⁰.

Most of the cases are from the Brahmin community and refer to suicide by women. Bad treatment on the part of their relatives, seems to be the main cause of suicide. Fines are imposed upon their relatives, according to their rank in society.

(4) *Offences against property*—40 (App. A, II, 142-181).

i Theft—(24, 1734-97 A.D.)¹¹.

Punished by—fines—14, imprisonment—8, mutilation and death—2.

Sometimes fines were levied collectively on the villages to which thefts were traced.

ii Dacoity—(7, 1775-79 A.D.)¹².

Punished by—attachment of property—2, imprisonment—1.

death punishment—4.

All the cases pertain to the period of Madhav rav II.

iii Robbery—(2, 1734-67 A.D.)¹³.

Punished by fine.

iv Receiving stolen property and cheating (7, 1764-67 A.D.)¹⁴.

Fines levied and property confiscated.

(5) *Offences-Social, Moral and Religious*—62.

(App. A II, 182-243).

i Regarding marriage (9, 1734-80 A.D.)¹⁵.

Bigamy—4, in three cases fines imposed and in one case the whole family sent to prison.

Forced marriage—5, attachment of property in one, fined in one, both the families excommunicated in two and imprisonment in one.

¹⁰ PD 1. 317, 311. Appendix-B, IV. 65-68.

¹¹ Appendix-B, IV. 69, 70-1, 72, 78-80. SPD 43, 166. PD 2.84, 86. Ibid, 7. 603-05, p. 218, 607-08. Ibid, 8.901, 902, 905, 907.

¹² PD 8.898-98, 983.

¹³ Appendix-B, IV. 84, 85.

¹⁴ PD 7.206, p. 214. Ibid, 8.101. Appendix-B, IV. 81-3, 86.

¹⁵ Appendix-B, IV. 94-7. PD 7. 612, 617, 918. Ibid, 8. 914, 915.

ii Adultery—(33, 1757-95 A.D.)¹⁶.

Punished by—fines—21, imprisonment with labour—2, imprisonment only—4, surety for good conduct—1, ex-communication—2, mutilation—1, miscellaneous—2. Sometimes women who committed the offence of adultery were turned into slaves.

iii Enticing, Rape and Abortion—(5, 1734-75 A.D.)¹⁷.

There are only two cases of enticing and the accused were punished by fines. Rape—1, the property *Watan* of the father of a person who committed rape was attached, there are only two instances of abortion and the parties concerned in are punished by fines.

iv Drinking—(8, 1766-90 A.D.)¹⁸.

In seven cases fines exacted, and in one the party being a Brahmin was sent to prison.

v Cow killing and recitation of *Vedic Mantras*, etc.
(7, 1770-75 A.D.)¹⁹.

Cow killing punished by—attachment of property—1, imprisonment—2, fine—1, mutilation—1. Recitation of *Mantras* only two cases, fines were imposed.

(6) *Miscellaneous*—18 (App. A, II, 244-261)i Sorcery—(5, 1721-75 A.D.)²⁰

Punished by fines—2, imprisonment—2 and banishment—1.

ii Insanity—(4, 1758-70 A.D.)²¹

Confinement and fines levied.

iii Cruelty to animals—(2, 1773-90 A.D.)²²

Fined in one and mutilation ordered in the other.

iv Counterfeit coins—(6, 1748-82 A.D.)²³

In six cases fined and only in one sent to Prison.

¹⁶ *SCS* 2. 300. Appendix-B, IV. 100, 101, 103-07, 107 A, 108-114, 116. *PD* 2.99-104. *Ibid*, 7.622, 614-5. *Ibid*, 8.1118, 918, 819. *Ibid*, 3. 920. *Ibid*, 5.217. *CCV* p. 33.2 *SPD* 43. 154.

¹⁷ Appendix-B, IV. 98, 99, 115. *CCV* p. 34. 5. 6.

¹⁸ Appendix-B, IV. 117-122. *PD* 8.987, 939.

¹⁹ Appendix-B, IV. 124-5. *PD* 7.620, *Ibid*, 9.1117, 931-32, 1111.

²⁰ *PD* 2.93, 108, *Ibid*, 7, 619. *Ibid*, 8.928, 929.

²¹ *PD* 2.77. *Ibid*, 7.626, 627. *Ibid*, 8.

²² Appendix-B, IV. 93. *PD* 8. 940.

²³ *PD* 2.97. *Ibid*, 7, 218. Appendix-B, IV. 89-92.

APPENDIX—A

Section—III

Analysis of Sins and their Expiations

(From 1600-1818 A.D.)

- i *Killing a person, murder, suicide—(8, 1761-1806 A.D.)¹.*

Pilgrimage of holy places such as Benaras, Trimbak, etc. Cow-urine had to be drunk by those persons who proved their innocence for internal purification. A woman unable to go on a journey for twelve years, was to go round the temple of Trimbak. All the villagers were made to drink cow-urine, for the suicide of a woman due to their outrage of her modesty during Shimga festival.

- ii *Drinking liquor—(1, 1776 A.D.)²*

After full repentence, expiation was ordained.

- iii *Killing beasts—(10, 1722-1796 A.D.)³*

Eight cases of cow-killing are noted. In all the cases the offender had submitted voluntarily for expiation to the Brahmins of the holy places.

- iv *Contamination by drinking with members of lower castes—(7, 1641, 1771-95 A.D.)⁴*

Expiations such as Chandrayan and Prajapatya were given. Even the family of the Peshwa had to observe fast and drink cow-urine for dining with a person of lower caste unknowingly. A relative of a person who was reconverted to Hinduism without religious sanction had to circumambulate the temple of Trimbak 121 times for dining with him.

- v *Contact with lower castes—(6, 1756-95 A.D.)⁵*

Peshwa Diary, part VIII. 1125, shows how the system was becoming rigid by the end of 18th century.

1 *SPD* 43.131, 151, 153, *ASS* 1.188, 203. *PD* 8.882, 887, 1124.

2 *SPD* 43.144.

3 *ASS* 1.181, 182, 185-6, 197, 189, 199, 191, 195. *PD* 7, 767.

4 *SCS* 2, 295. *SPD* 43, 88, 50, 56, 107, 90. *ASS* 1.194.

5 *ASS* 1, 200, 190, 193, *PD* 8.1125, *SCS* 2.315. Appendix-B, IV. 190.

vi *Degradation through Marriage, Adultery etc.*—(8,1745-93 A.D.)⁶

The property of a person, refusing to undergo Prayas-citta was attached. In another case penance of 'Prithivi-Pradaksana' or the globe circumambulation was ordered.

vii *Miscellaneous*—(6, 1729-1808 A.D.)⁷

For giving lessons in reciting 'Rudra' to a Jangam, 98 Godanas (or gift of a cow) were ordained.

⁶ *BIMS* 3, pp., 96, 97. *ASS* 1, 198, 192, *MIS* 21, 223, *PD* 8, 1139. *SPD* 43, 29, 111.

⁷ *SPD* 43, 110. *ASS* 1.88, 184, 187, 196. Appendix-B, IV. 129.

APPENDIX-B, ORIGINAL SOURCES

(SECTIONS I, II, III, IV & V)

**Selections from the Peshwa Daftar, Poona and
other Historical Records**

INTRODUCTORY

(*Unpublished documents*)

The original documents included in this Appendix are selected chiefly from the Peshwa Daftar, Poona. The present writer has spent over six months in ransacking both Marathi (Modi) and English documents, preserved in the Daftar. A large number of judicial documents of the 17th century have hitherto been brought to light, but those of the 18th century are rare. The present selection therefore consists of the decisions of the Shahu and Peshwa period mainly. An attempt is made to make this selection illustrative and therefore while copying the originals of the lengthy decisions, only important extracts are taken down from the originals verbatim.

These documents are divided into five groups as under—

Section I—Contains about 29 documents covering a period of about 100 years from about 1650-1750 A.D. It includes a large number of the decision of Shahu and his ministers. These Nivādpatas and Watanpatras are intended to throw light on the development of the Panchayat system during the regime of Shahu and the later Peshwas. They are also important from the point of judicial procedure.

Section II—Contains extracts from the Nivādpatas (decisions), issued from the Secretariat of the Peshwa, *i.e.* of the decisions of disputes decided by the Huzur Panchayat from 1750-1818 A.D. They are about 25.

Section III is devoted to the letters of Ramashastrī, the Chief Justice of the Peshwa. They are 9 in number and bring us in close contact with his personality.

Section IV—Contains orders issued by the Peshwa regarding crimes and punishments. They are 136, and most of them belong to the latter part of the 18th century. They help us to know the nature of Crime and Punishment in those days.

Section V—Includes a report on the administration of justice under the Peshwas by Lumsden and an extract from the report of Robertson, the first Collector of Poona, about the village communities in the Poona division, dated 10th October, 1821.

Section—I

Mahazars, Nivādpatras, Watanpatras, etc.

क्रमांक—१

भा. इ. सं. मं. दप्तर पुणे.
ग. इ. सरे-संग्रह

सु. १०१९

इ. १६१८ जून ५

फार्सी सिका १।२

महजर बा तेरीख २१ माहे जमादिलाखर पा माण दद्दीगाऊ सुाा सन तिसा आशर आलफ X X जर आपाजी पंडित हवालदार वा कारकुनानी —

कृष्णाजी पंडित मजमदार

(रा) याजी दामोदर निधावन

पा मो

रखमाजी पंडित

(म) हमदजी माहालदार पो मो
रंगो पंडित मुाा

सेख ईमराईम सरसमत का स+

नारो तिमाजी निधावन जकाती

असनारा

बावाजी नागनाथ देस कुलकर्णी

पा मजकूर

बुकाजी फर्जेद देऊजी येसवंतराऊ सरगर.

.....

(शे) टे महाजन व समस्त पेट पिलूव
+ + जीवे रामाजी फर्जेद
+ पेट मा सधेजी सेव्या
मलसेटी पा पिडाजी
पडिया महाजनु कुडोकर
+ नारसेटी 'का रवलो
महेत रीतेली.

सोमाजी मेटकरी
मोकदमानी मौजे मिळुव
सीदगौडा मोकदम
मौजे गोमेवाडी क।। आटपाडी
हिरोजी मेटकरी
का सांगुलवे.

बाकाजी मोकदम मौजे महामदापूर
का कासे गाऊ.

या विदमाने जाहाला महाजर येसाजे बौ रेमसेटी सेव्या वा मग सेटी विन लंगसेटी भिंगे हे दीवेगी कसवे आटपाडीचे सेटेपणाबदल ठुजूर हायाल जाहाले मंगसेटी मजकूर हाळी

सेटेपणा चालवीत असता रेमसेटी मज्कूर बोलिला जे आपण रवा घेईन मग दोघावर्गामधे समसेटी मा रवा घेवा यैसे नेम केला मग हक जवारी मो। पेट पिलूमधे रवा नेमिला जे काळा चणा गोरा चणा आणून मेणामध्ये घालुनु दोनी गोळ्या केल्या नवी घागरी थंडपाणी भरून येथाविह पूजा करूनु नेम केला जे काळा चणा निघला म्हणिजे खोटा गोरा चणा निघाला म्हणिजे खरा यैसा नेम केला जो खरा निघेल त्याने होन ५०० दिवाणास सेणी द्यावी खोटा निघेल म्हणिजे होन १० दाहा ताजील माल द्यावा यैसे शेतीं करून रेमसेटी मा घागरीत हात घालुनु गोराचणा काढिला रेमसेटी मज्कूर खरा निघाला मंगसेटीं मज्कूर खोटा जाहाला मग रेमसेटी मा चे (अपूर्ण)।

क्रमांक—२
प. द. सं. नि. कागद
र. नं. ५३.

श. १५४७ फाल्गु. शु. ११
इ. १६२६ फेब्रु. २६

भी.

महजर वी तेरीख छ ११ माहे जमादिलाखर बेहुजर हाजीर मजालसी कर्यात सासवड व बाजे माहाल.

सुा शीत ईशरीन अलफ शके १५४७ कोधन संबंधेरे सिमगा सुध येकादसी अदीतवार महजर यैसाजे अग्रवादी सूर्योजी विन माहादाजी पोवार व पश्चमवादी दाद पाटील विन चाहू पाटील बडधा या हरदो जणासी मैजै कॉंटीत बुा कर्याती मज्कूर तेथील मोकदमीचा करकरया होता...

यावी दाद पाटील मज्कुरे अर्ज केला जे अपले व पवाराचे निवाडे होऊन आपणापासी पेसजीचे व हाली साहेबांचे महजर आहेत लायणी सूर्योजी विन माहादाजी पवार कुसर करून डरडाफर करून गला पाळेला आहे तरी साहेबी अरीफदल ईनसाफीचे अहीर आहेत यावर सूर्योजी विन महादाजी पवार मज्कुरे अर्ज केला जे दाद पाटील म्हणतो जे लाइणी गला पडिला आहे तर मोकदमी आपले वडिली खादली आहे व आपला चुलता सोनजीहि मोकदमी करीत होता यास दाद पाटील बीन चाद पाटील बडधा मज्कुरे आपल्या वडिलान मारा केला याजवरी मागु ते आपले बाप माहादाजी ही मोकदमी करीत होता आता आपण पाढरी वरी रवा काढीन खरा जाहालो तरी मोकदमी खाईन खोटा जाहालो तरी मोकदमीस समंघ नाही...

याजवर दाद पाटील मज्कुरास रजा फर्माविले जे तुशा मुहा कैसा आहे तो बोलणे याजवर दाद पाटील मज्कुरेही दिव्यास राजी जाहाली यावी छ १ रोज जुमा माहे जमादिलाखर ते रोजी अग्रवादी सूर्योजी विन महादाजी पवार मज्कुराचे हाती खलिति घालुन लाखोटा केला हरदो वादी नफरास दरवाजा मना करून अदवलाना ठेविले तीसरे रोजी छ ९

रोज येकसंवेचे रोज माहे मीनहू हारदो वादी नफरास मौजे मजकूरचे पांढरीबरी नेले सूर्योजी पवार मजकुराचे हाताची खलीती काढून हाताची नखे काढली निव लाऊन हात धुऊन पाख केला हाताची किन्ही लिहिली दिव्य मांडले ते वरुती हारदोवादी यानी दिव्य करावयाची नेम उतरे तकरीरा केलीया विा तपसील...

सदरहू नेम उतर तकरीर प्रमाण ताड पत्रावर पत्र भाषा लिहिले यावर हरदो जणासी आंघोलीस पाठविले हरदो नदी सुन्नात होऊन अले यावरी सवाशेर तूप ६४१। वं सवाशेर तेल ६४१। ऐसे थालीमधे घालून भाते लाऊन तते केल हारदो जणाचे नावाची नागवेली पाने घातली तूप तेल तते जाहाले मग सात मडले काढून ताम्हण देव नवखंडीया बहिरवा सन्मुख ठेविले.....तूप तेल आणि आत रवा टाकिंला अग्रवादी.....पवार मजकुरे ताडपत्र मास लिहिली होती ते सीरी बांधले आणि सात मंडले उलांडून ताम्हणानजीक उभा राहिला पश्चिमवादी दाद पाटील बिन चाहु पाटील बडधा मजकुरे साउली केली ते वरुती हाजीर मजालसी वैसले होते त्यानी हारदोजणवादी यास बोलिले जे दिव्य करू नका, हारदोजण समजा यावर हारदोवादी अर्ज केला जे रवीया वेगळा निवाडा नव्हे मग.....पवार मजकुरे पादरीवर रवा काढिला यावरी ताम्हणात तूप तेल होते त्यावर भात टाकिले त्याचे कुण्याणे लाहिया जाहालीया मग सूर्योजी मजकूर हाती खालिती घालून लाखोटा करून हारदोवादी यासी ठाणे कर्याती मजकुरास आणून हरदो जणासी आदबला ठेविले तिसरा रोज छ ११ सिसबे माहे मीनहू हाजीर मजालसी हाकीमसारा व देशमुख व मोकदम व सेटीये व माहाजन व वाजे खुम-खलक कुळ वैसोन सूर्योजी मजकुराचे हात पाहिले सूर्योजी मजकूर खरा जाहाला दाद पाटील बडधा खोटा जाला अता मौजे कोठीत कपीत मजकूर तेथील मोकदमी निमे सूर्योजी बिन माहादाजी पवाराचे दुमाले करून महजर जाला असे.....यासी शेरणी होन ६० साट घेतले दाद पाटील बडधा मोकदम खोटा जाहाला यापासून ताजील माल होन येकशेवीस १२० घेतले असे.

(या महजराचें अक्षर पेशवेकालीन आहे. बंदाच्या जोडांत बंद चिकटवतांना अक्षर गेले आहे. यामुळे बंद स्वतंत्र लिहिले असावे व मग एकत्र चिकटवले असावे. महस्त्वाचा तेवढा दिव्याचा भाग बेतला आहे.)

क्रमांक ३—

भा. ह. सं. मं. दसर पुणे

ग. ह. खरे संग्रह

माहाजर व (तेरीख) (छ) ११ माहे मोहरम का आठपाई पा माणदहिंगाऊ सुा
सलास (सलासीन) आलफ बी हुजूर-

नरहरी भास्कर

हवालदार

तिमाजी संगम

मुजमदार

(प) दमाजी त्रिमल

हुदेदार मौजे निबोडे

देसक

नामाजी बोपाजी मुा सरदेसाई

का माा

अपाजी खंडेराऊ

देसकुलकण्ठी

कालोजी नाईकवाडी का माा

सेहाजी सेटीया सेटिया कामा.

विठोजी माळी मोकदम

मौजे निबोडे

माया पाटील व देवराऊ

पाटील गोमाजी ढोलो

मौजे दिगंची

विरोजी मोकदम

मौजे पळसखेल.

निबाजी व जाखोजी मोकदम मौजे

सेटफल

गोमाजी मोकदम मौजे तडबले

रामोजी मोकहम मौजे घाणद

खंडोजी पाटील वा धर्मजी वा

सुयाजी मौजे धरणिकी (?)

खडो मेहतरी तेली कतवे माा

सहु पोतदार का माा

मु. १०३३

इ. १६३२-३३

बालाजी वैजनाथ ठाणदार

पदाजी बिन बालोजी

मोकदम.....सेटफल.

मलोजी बिन.....जीवा

सोनाजी देसाई.

परसोजी पाटील वा सालो पाटील

वा सोनजी चोगला वा तुकोवा

कुलकण्ठी कसवे माा.

बसवलीक सरसेटीया

कसवेमाा.

ताबोजी पेट मोकदम

मौजे आबलावी

फगोजी पटेल मोकदम मौजे

नेलकरजे.

विठोजी व मुदकणा मोकधम वा

भानजी चौगुला मौजे देवलारु

मुदकणा मोकदम मौज ब्रह्मपुरी.

विठोजी मोकदम मौजे का

लिंग नाईक मेटकरी का माा

सिदु व गणो मेहतरी माळी

का माा

दादो कुंभार का मजकूरे

हे मुख्य करून समस्त हाजीर मजालसी मोकाम का माा या विदमाने लेहून दिल्हे माहाजर येसजे हिरोजी बिन.....सरगर व बिठोजी बिन हिरो पटल सरगर सीवा तानाजी बिन बिठोजी व पोमाजी बिन बहीरजी वा समस्त गायेकवाड यासी मैजे पायरीचे पटेलगीबदल गरगशा कीत होते पैसजी कारकीर्दी मलीक आजप मा निजाम माजी मोकासाई हिरोजी बिन बोमाजी सरगर येऊन फिर्याद केली जे मैजे मा पटेलगी माहात कदम अपुले बडिलाची मीरा (सि).....(यापुढे एक ओळ फाटण्यांत गेली असावी)...मलीक आजम...तफों जाहाली हाली कारकीर्द राजेश्री साहेबासी मोकासा अर्जीनी जाहालावरी हरदोनफर फिर्यादी जाहाले मग दोवासी जमानती करून थलासी पाठविले तेथें निवडिलि प्रमाण नफर मजकूर थलासी राजी होऊन चालिले नाही गरगशा तुटेना मग साहेब व देसक व हकजवारी मिलोन दोघासी नेम उतर व जमानता करून धर्मता निवडा.....(दोन ओळी फाटल्या) त्यावरी गायेकवाड येऊन दखल जाहाले साहेबी वरहक मुनसिफी करून निवडा करणे म्हणोन त्यावरी साहेब वा देसक वा हकजवारी मिलोन तफवास केले तरी हकजवारी बोलिले जे बहुत कालाचे गरगशा आसे साहेबी हरदो नफरास जमान देऊन दिव देगे म्हणौऊन नेम उतर लेहून ठेविली त्यावरी साहेब वा देसक वा हकजवारी मीलोन मैजे मा पांढरीव (री) रवा दिल्हे हिरोजी बिन बोभाजीने रवा घेतला, रवा काढून तान्हाजीचे हाती दिल्हे मग हरदो नफरासी हातासी खलिती घालून तीन दिवस साहेब वा देसक बैसोनु हात पाहाता दोघासी रवा लागला त्यावरी हरदोघा नफरासी सांगोलेसी नेऊन अदबरवाना राहिले सेणी दो ठाई बरावरी घेतली माहाजर करून यावा तो तानाजीचे व हिरोजी बाप भाऊ हाजीर बहुते.....(दोन ओळी फाटल्या) (पटेलगी दो ठाई बरावरी करून दिल्हे हक लाजिमा मानपान दो ठाई खाऊन दिवाणीचे नफराई करून सुखी आसावे दिवाणासी सेणी खुशनुद हरदो नफरासी होन १४०० घेऊन माहाजर करून दिल्हे आसे पेसजी थल कसवे मालवणी व सावरडाचे वेव्हारपत्रे रद करून माहाजर करून दिल्हा यावरी अवधे गायेकवाड पोमाजी + निंबाजी + + जीवा सिदो जीवा.....(दोन ओळी) गायेकवाड समास्ता मिलोन अपु (ला) ले खुसीने पटेलगी दोठाई करून दिल्हे आसे यास जो कोणी हरकत करील तो गायेकवाडाचा वैसीचा नव्हे आथवा सरगर हिला हरकत करील तो सरगर नव्हे दिवाणीचे गुन्हेगार व गोताचे अन्याई हा माहाजर सही.

क्रमांक—४

ऐ. द. सं. नि. कागद.

रु. नं. ५३

श्री

श. १६०३ ज्येष्ठ

इ. १६८१ जून

इनाम कमिशन सिका

श्री सके १६०३ दुर्भीती संबत्सरे जेस्ट सुध गोत जमा पांढरी मैजे चिंचवड ता हवेली प्रा पुणा छ १५ सफर मुा सन इहिदे समानीन अलफ कारणे राजेश्री पंतप्रधान व राजेश्री रामचंद्र नीलकंठ सचीव याचे आशापत्र सादर जाले तेथे मजमन की.....

मा अनाम देशमुख व देश कुलकर्णी प्रा पुणे यास

नीलकंठ मोरेश्वर प्रधान व रामचंद्र नीलकंठ

... . (एक ओळ फाटली) ..... विन जाहूजी चिंचवडा पाटील मौजे चिंचवड याने हुजूर येऊन विदीत केले की मौजे मजकूरजी पाटिलकी आपली मिरास पिढी दर पिढी चालली आहे औसीयास आपला पणजा जाऊजी पाटील त्याचा लेक रामजी पाटील आपला आजा त्याचा लेक नावजी पाटील आपला बाप पाटीलकी करीत अले येसीयास आपला बाप थोडकीयाच दिवसामध्ये मरोन गेला आपण नेणता होतो ..... वरीस होऊन आपणाही काहीक दिवस पाटीलकी केली औसी चार पिढेया अपली आपण खात होतो हाली केरोजी व कमलोजी चिंचवडा आहे त्यास पाटिलकीस निसबत नसता खलेल करून ईस्कील केली आहे तर हैविसी पत्र देविले पाहिजे म्हणोनु विदीत केले तरी खंडोजी मजकूरास पाठविले आहे केरोजी व कमलोजीस तुम्ही आपणाजवळ आणून इमशाही पाटील कुलकर्णी गावीचे मिरासदार बोलाऊन वर हक मनसुफी करणे कोणाचा मुलाहिजा न करणे हक हिसाब करून गोतमुखे ज्याची पाटिलकी होईल त्याचे दुमाले करोण नवी जिकीर होऊ न देणे. उजूर (?) असेल तरी याचा करिना.....हरदोजणा हुजूर पाठऊन देणे मनास आणून आज्ञापत्र पालून वर्तणूक करणे ७ २२ मोहरम.

.....(फाटले आहे) ..... मौजे मजकुरी हाजीर मजालसी विंा तपशील.
 नारो कृष्ण व राधोकृष्ण अजहत सितोले मोरो विठल देसपांडे प्रा (मार)
 देशमुख प्रा मजकूर गोरखोजीफा विराजर चिंवक मुदगल जोसी कुलकर्णी मौजे बोरीव्याळ
 मोकादम मौजे हडपसर ता पाटस दसमाजी पाटील मोकदम मौजे
 मोकदम मौजे पिंपरी ता हवेली ..... ताथवडे मोकादम मौजे दकड (?) ता हवेली
 ..... ता हवेली मोकदम मौजे पिंपले मोकदम मौजे साकुडी मोकदम मौजे जांवे.
 ता हवेली मौजे थेरगाव ता हवेली

सदरहू प्रमाणे गीर्द नवाह मोकदम व पांढरीचे थलकरी व बारा बलुते या हुजूर
 माणकोजी व केरोजी चिंचवडे याणी तकरीर लेहोन दिल्ल्या विंा तपशील.
 तकरीर व ता ७ २५ माहे मोहरम (सुा) तकरीर (केरोजी पाटील मोकादम याची
 इहिदे तकरीर कदे बो माणकोजी विन नाव सदरील प्रो)
 पाटील चिंचवडे मोकदम मौजे चिंचवड ता
 हवेली प्रा पुणा सुरु ..... तकरीद लेहून
 दिघली येसीजे .....
 (..... तकरीर) .....
 गोत निवाडा करील त्याप्रमाणे आपण वतीन
 हिला हरकत करील वे दिवाणाचा गुन्हेगार व

गोताचा खोटा गोतमुखे निवाड होईल
त्याप्रमाणे आपण वतोनय हे आपली तकरीद सही
यास जमान मोकदम मौजे रावेत ता हवेली
प्रा पुणा गोतमुखे निवाडा होईल तेणेप्रमाणे
माणकोजीस आपण वर्तऊन गोताचे केल
माणकोजी वर्तेना ते नफर मजकुराचे निसवती
(चा) जाब आपण करून हे आपला जमान
क (त) वा सही.

(मोकदम चिखली
जमान
केरोजी यास सदरील प्रो)

...कतवा सही.

गोही

बापाजी नरसिंगराऊ व गोविंदराऊ सितोळे बापाजी नरसिंगराऊ व गोविंदराऊ सितोळे
देशमूख.

गोही.

येणेप्रमाणे तकरीरा लेहोन देऊन जमान दिल्वे त्यावरून गोताने राजिनामे लेहोन
मागितले तेथे मजमून की—

.....हाजीर मजालसी मौजे चिंचवड ता (सदरील वरहुकूम केरोजीचा राजिनामा
हवेली प्रा पुणा सुा इहिदे समानीन अलफ आहे)
मोकदम मौजे पिपरी मोकदम मौजे वाकड

१	१
,, „ रावेत १	,, „ ताथवडे १
,, „ थेरगाऊ १	,, „ राहाटणी १
,, „ जांब १	,, „ साकुडी १

या विदमाने माणकोजी बिन नावजी
पाटील चिंचवडे राजिनामा लेहोन दिल्हा येसाजे
अपलीयामधे व केरोजी बिन साहसी चिंचवडे
यामधे पाटिलकीचे भांडण आहे. येसीयास सदरहू
मजालसी व गोत आपली पाढरी जैसे निवडील
त्यास राजी आहे व बारावलुते व हमशाही गोत
व साठीप्रजा मिलोन निवडतील तेणेप्रमाणे राजी
असे आपण तकरीदा केलीया आहेत तेणे प्रमाणे
निवाडा केला पाहिजे यास हिला हरकत करून
तरी दिबाणचे गुन्हेगार व गोताचा खोटा हा
राजीनामा सही—

सदरहूप्रमाणे राजीनामे लेहून दिघलीया उपरी गावीचे चौ(गु)ले व थलकरी व बारा बलुते श्री चे देवळी बैसोन पं(चा)च्या...वेल आंगारा त्यांते सिरी^१ घालून त्यांच्या (बे) तालीस पुर्वजांची सफत घालून नरककुँड चामारकुँड (का) छ्वन सदरहू जणाचा मोकदमीची बुनियाद व भोगवटा पुसता तकरीरा लेहोन दिघलीया विंा तपसील.

तकरीर कर्दे घावजी चौगुला मोख्तसर मारी प्रजा मौजे निंचवड ताता हवेली प्रा पुणे सुा....(तपसील दिला आहे.)

विंा चौगुला वरसे ४०	चांगोजी उमर वरसे ९०
१	१
थलकरी उमरवरसे ३०	गावडा उमर वरसे ४४
१	१

तकरीर कर्दे वारा बलुते मौजे निंचवड ताता हवेती प्रा पुणे सु॒—

—जोशी कुळकणी—८० (वर्षे)	—सुतार ५० (वर्षे वय)
—कुळमार —२५ ,,	—गुरव ३५
—माहाला —६० ,,	—परीट ६०
	—कोळी ६०
	—चाभार सुतारा प्रा तकरीर
	—२ माहार ५०।६० (वय अनुक्रमे)

येणेप्रमाणे चौगुले वथलकरी व बाराही बलुने याणी तकरीस लिहून दिघली यावर गीर्दनवाही मोकदम त्यास सदरहू मोकदमीची बुनियाद पुसिता त्याणी तकरीर लेहून दिघली या विंा

तकरीर कर्दे—(एकूण ११ तकरीर):-—तकरीर मोकदम मौजे राहाटणी उमर वरसे १००; मौजे थेरगाऊ;—मौजे नेरे नेणे—मौजे पिंपरी;—मौजे ताथवडे;—वाकड;—साकुँडी—रावेत;—पिंपळे—मौ. पुनवले—मौजे जांब;

सदरहू हाजीर मजालसीने पाढरी मुले व गीर्दनवाही शाहादीमुळे मनास आणिता...

.....मागकोजी याच्या दुमाला केली असे.....भोगभोगवटा करून सुखरुप नांदणे हा गोताचा निवाडा सही - -

क्रमांक—५

भा. इ. सं. मं. दसर, पुणे.
स. ग. जोतीशी-संग्रह, रु. नं. ५/२०

सु. १०९९ जमादिलावल ४
श. १६२० कार्ति. शु. ५
इ. १६९८ आक्टो. २९

श्री

तालीक.

(सीका)

मा अनाम देसमुखानी व देसपांडे व सेटे महाजन य मोकदम प्रा वाई यासी कान्हेर जगनाथ न्यायाधीस असीर्वाद सुहुर सन तिसा तिसेन अलफ विठ्ठल जोतीसी बीन रंग जातीसी येजुरवेदी अर्गवादी व अपदेभट यिन बालंभट अडकर रुगवेदी उतरवादी या उभयेता मधे मैजे धोम सा मुन्हे प्रा मजकूर येथे श्री—

गंगातीर क्षेत्रीचे उपाधेपणा निमित्य गर्गशा लागली आहे याकरिता हरदुजणाचा निवाडी-याचा कज्या हुजूर पडिला आहे याची रास्ती मनसुकी करून जो खरा होईल त्यास उपाधेपणे यावे लागते राजे श्री स्वामी उगव येकाची वृत्ती येकास देत नाही पूर्वापार ज्याची वृत्ती खरी असेल त्याची त्यासच देताती याकरिता हरदू जणाचा करिणा व कागदपत्र हुजूर मनास आणिता त्यावरुन रास्ती निवाडा होत नाही तुम्हा देसकास हुजूर बोलाऊन पूर्वापार करिना मनास आणून निर्वाहा करावा तरी राजेश्री स्वामी कर्णटक प्रांते स्वारीस चालिले आहेत समागमे आम्हास जावे लागते या निमित्य तुम्हा देसकावरी हरदू जणाची मनसुकी धर्मता रास्ती निवाडा करावयासी टाकिली आहे यैशास हरदुजणानी अपलाले करोने हुजूर लेहून दिल्हे आहे—

विठ्ठल जोतीसी अर्गवादी याणे आपला करिना लेहून दिल्हा आहे की मैजे मारचे देखील श्री गंगातीर क्षेत्र जोतीस व उपाधपण वृत्ती पूर्वापार अपली आहे यैशास श्री गंगातीर क्षेत्री मलेभलेब्राह्मण येताती त्यास रुगवेदी ब्राह्मण पाहिजे याज निमित्त आपला बडिल नागजोतीसी याणे आपदेभट अडकर याचा बडिल नरसी भट रुगवेदी अगांतुक क्षेत्री आला होता भला देखीन त्यास क्षेत्री उपाधेपणाची मुतालिक टेविला त्याणे मुतालिक पणाचे आपले

अपदेभट अडकर उतरवादी याणे आपला करीना लेहून दिल्हा आहे की मैजे मारी गावीचे देखील श्री गंगातीर क्षेत्राचे उपाधेपण पूर्वापार बडिल बडिलापासून वृत्ती आपली आहे व जोतीसपण विठ्ठल जोसी येजुर्वेदी याचे आहे उपाधेपणासी जोसी यासी समंध नाही व जोतीसपणासी आपणास समंध नाही यैसे असता आपला बाप बालंभट अडकर व विठ्ठल जोतीसी या उभयेतापासून क्षेत्रीचे उपाधेपणाचा कथला

वडिलासी वर्तणुक केली त्या आली-
 कदे त्याचे संततीपासून क्षेत्रीचे
 उपाधेपणानिमित्य कथला होत
 आला परंतु मौजे मारी गावीचे
 जोतीसी व उपाधेपण आपले वडिल
 व आपण पूर्वपार अजीवरी अनभवीत
 आहो व श्री गंगातीर क्षेत्री जोतीस
 व गणेशपूजनही अजीवरी अनभवीत
 आहो यात कोणाचा काही कथला
 जाला नाही आपली वृती आपणच
 अनभवीत आहो यैसे असता श्री
 गंगातीर क्षेत्रीचे उपाधेपण पूर्वपार
 आपलेच आहे अलीकडे क्षेत्रीचे उपाधे-
 पणासी आमचा लोप करून अडकर
 नूतन अरले वृतीस जडिले आहेत.

लागला परंतु गावीचे देखील
 उपाधेपण आपला बापच अनभवीत
 होता परंतु परसपरे कलहो बद्रुत
 वाढला या निमित्य गोतानी
 आपले बापाची व रंग जोसी याची
 समजावीस करून कथला तोडिला
 की मौजे मारी गावात उपाध्ये
 पण व जोतीसी हे वृती जोसी
 यानी खावी व श्री गंगातीर क्षेत्री
 उपाधेपण व गणेशपूजण हे वृती
 आशी आडकरानी खावी
 आणि परसपर समाधाने असावे
 यैस निवाडा करून दिल्हा त्या
 प्रमाणे श्री गंगातीर क्षेत्री
 उपाधेपण व गणेश पूजण हे वृती
 आपण अनभवीत आहो आपले
 वृतीसी जोसीयासी समंध नाही.

याप्रमाणे उभयेतानी आपला करीने तपसीले लेहून दिल्हे आहेत तरी तुम्ही गोत देसक
 व वैराट क्षेत्रीचे ब्राह्मण योरथोर स्मार्थ वैशाव व बागा बळुते मौजे घोम प्रा मार यैसे श्री
 गंगातार क्षेत्री देवाचे देवलासनिध अवये मिळोन गोत सभा करून वीठल जोतीसी व अपदेभट
 अडकर या उभयेताचे राजीनामे व जमान वेऊन दोघाचे करीने तपसीले मनास आणून लेहून
 घेणे आणि कागद पत्र वृती समंधे उभयेता जवल जे असतील ते मनास आणून धर्मतारास्ती
 मनसुफी तुम्ही आपले बेतालीस स्मरोन कोणाची रथात न करीता गोही साक्ष व शफता घालून
 विचारणे आणि दोघाचा निवाडा करणे त्याप्रमाणे जो खरा होईल त्यास महजर करून देऊन
 बैखर तपसीले हुजरू लेहून पाठवणे त्यावरून मनास आणून ज्याची वृती खरी होईल त्याची
 वृती त्यास देऊन तोवरी श्री गंगातीर क्षेत्रीचे उपाधेपणाची कमावीस अमानत दिवाण
 निसबतचा भट ठेऊन उपाधेपण चालवणे जोसी यास व अडकरास होऊन देणे व मौजे घोम
 येथील गावातील ही उपाधेपणाची कमावीस अमानती चालवणे जोसी यासी दखल होऊ न देणे
 रा ४ माहे जमा दिलावल—

क्रमांक—६

पे. द. शा. रो. रु. नं. १
पुढके १५.

सु. ११२४ जिल्हेज १८

श. १६४५ भाद्र व. ५ रविवार
इ. १७२३ सप्ट. ८

गणोजी विन सोनाजी मितोळे व मानाजी विन नागोजी सितोळे या उभयतामध्ये मौजे न्हावी प्रा पुणे च्या मोकदमी विषयी वाद लागला. वतन उभयतामध्ये विमागण्यांत आले. निवाडथातील पुढील उतार प्रक्रियेच्या दृष्टीने महत्वाचा आहे—

.....त्यावरुन अनुचे घोमास गेलोमानाजी त्या स्थळास आला नाही. सा दिवस त्याची वाट पाहिली.....वलुते याणी थळकरी याजवळी पत्र मागितले त्यावरुन त्याणी थळपत्र करून दिल्हे की मानाजी थळास हाजीर जाला नाही.....

क्रमांक -- ७

पे. द. शा. रो. रु. नं. १
पुढके नं. १५ पृ. २१

सु. ११२४ रविलाखर १४

श. १६४५ पौष व. १ मंगलवार
इ. १७२४ डिसे. ३१

राजमंडल

रोज कीदू

सुरु अर्बा (अशरीन मया व अलफ)

माहे रविलाखर छ १४ रोज.

श्री.

किता वतनपत्र नागोजी वलद (संताजी) दलवी मोकदम व मत्हारी विन रुपाजी गिरीमकर मोकदम मांजे अजनूज ता पेडगांव प्रा कटीवलीत याणे हुजूर येऊन किले सातारियाचे मुकामी येऊन विनंति केली जे मौजे मजकूरचे वतन पुरात अपले आपण वंश-परंपरेने अनभवीत अलो आहे येगीयासी सेत्याजी विन रखमाजी व मुधोजी वलद मेखोजी (खीरसागर).....मौजे मजकूर याणे मौजे मजकूरचे मोकदक अपण म्हणून तक्कुफी निवाडपत्र शके १४९६ धाता संवत्सरेचे निवाडा मौजे येंदोली पा कडे सरकार जुनर ये जागा जाला आहे येसे निर्माण करून कथला करू लागला येसीयास सेत्याजी व रखमाजी हणमंतराऊ निवालकर सर लस्कर याकडे चाकर होते आपण ते समई अज नुजवे मुकासावाबेचे खंडणी-बदल हणमत रायाकडे गेलो होतो तेथे त्याणी अपणासी + + + + प्रसंग करावा तो न केला आम्ही खंडणी करून गावास गेल्यावरी खीरसागर आपण मोकदम (पृ. १ मागील बाजू) म्हणैन गावास कागद पाठऊ लागले त्यावी मातुश्री मकाऊ भोसले जितकर यासीजाऊन उभे राहिले त्याही अपले बडिल अनुजी दलवी पाटील व बहिरजी गिरीमकर पाटील यास बोलाऊन नेले आणि मनसुकी करावाबदल मौजे सीरसोफळ या गावी पंचाईत गोत दिल्हे त्यावरुन आमचे बडिल व खीरसागर गोतात गेले याणी त्याणी राजिनामे व जामीन दिला हे वार्द्द्यास

अपले.....हजीर जाले खीरसागर गैरहजीर जाले तेव्हां सीरसोफळकर गोतानी दलवी व गिरीमकर खरे खीरसागर खोटे म्हणून आपले वडिलास पत्र करून दिल्हे ते घेऊन गावास आले त्या उपरी हणमंतराऊ निंबालकरचे + + + + + (घेऊन) राहिले. तेथे मातुश्री मकाऊही आली ते जागा खीरसागर याणी अपली मनसुफी (करा) वी म्हणोन (पृ. २) त्याजवल प्रसंग केला त्याणी आपले वडिल अनुजी दलवी व बंदीरजी गिरीमकर यास मसाले करून अणून त्यास व खीरसागरास मैजे अर्वा मुधोळ यळ नेमून दिल्हे ते जागा सोला गावचे गोत जमा जाले त्याणी आपले वडिलाजवल जमान मागितला त्याणी पेशजी सिरसोफळी जामीन दिल्हा होता तोच खरा करून दिल्हा व खीरसागरास पेशजी जामीन दिल्हा होता तो देणे म्हणोन गोत बोलले तो जामीन पेशजीचा राहीना मैजे बबुई पा सुपे येथील पाटील जमान खीरसागर देऊ लागले त्यास बबुई बेचिरावी बदल गोतानें कबूल केले नाही. दुसरा जामीन क्षीरसागरास नेमला तेव्हा गोताने अकरा रोज वाट पाहिली अखेर जामीन मिळाला नाही याबद्दल गोत उठोन अपलाले गावास नेले यावरी धामतुमीचा प्रसंग (मागील बाजू कोरी आहे. (पृ. ३) जाला अपली पांढर बेचिराव वडली आपण पडगावी जाऊन राहिलो नातवानही जालो या मध्ये धोडाजी देसपांडिये ता मजकूर हे व खीरसागर एकत्र होऊन मखोजी व मालोजी निंबालकर यास निमे मोकदमी विकत दिल्ही खरीदखत व महजर लिहून दिल्हा त्यात अधीनाव खीरसागर मोकदम त्या मागे अपण दलवी व गिरीमकर मोकदम येसे लिहून दिल्हे अलीकडे सन सलास अशरीन मया अलफ यासाली राजश्री मुलतानजीराऊ निंबालकर सर लस्कर भूमचे मुकामी होते, तेथे खीरसागरानी त्यास सांगोन अपणास मसाला करून नेले देशमूख देशपांडिये यास कागद लेहून दिल्हा की मैजे अजून येथील मोकदमीचे बतन निमे आपण विकत घेतले आहे दलवी गिरीमकर खीरसागर तुम्हापासी पाठविले आहेती या निर्वाचीचा कंजिया आहे याबदल यापासी जामीन घेऊन विश्वे लावणे म्हणोन कागद देऊन रवाना केले (पृ. ३ मागील बाजू) अम्ही त्याकडे नेलो त्याणी जमान मागितले यावरून आपण मैजे वांघदरी येथील पाटील जमान दिल्हा खीरसागरानी दाहारोज जमान देतो म्हणोन वाईदा केला मुदती जमान दिल्हा नाही यास्तव ते वेतेस मनसुवी न जाली तो प्रसंग तसाच राहिला हाली खीरसागर हली हुजूर स्वामी सनिध ह्याल जाला त्यावरून सहेबी मसला करून हुजूर आणले येसीयास अपुला पूर्वापार भोगवटा मनासा अणावा व मैजे मजकूरची समाकुल पांढरी व बारा बलुते हुजूर आणून निवाडा केला पाहिजे म्हणोन विशीत केले त्यावरून स्वामीनी राजश्री बाजीराऊ पंडित प्रधान यास ईनसाफ करावयाशी आशा केली त्याणी मैजे मजकूरची समाकुल पादर व बाराबलुते यासी तलब करून आणून तकरीरा लेहून घेतल्या त्यासी चौगुले व कुलकणी वौरे बलुते याणी दलवी व गिरीमकर पुरातन वतनदार पाटीलकी करीत आले आहे ती साप्रत खीरसागर नहावी कंजिया करिताती, हे खरे अपणास श्री कृष्णेत उभे केले (पृ. ४) तरी आपण लिहिल्याप्रमाणे खरे करून देऊन लिहून दिल्हे त्या उपरी खीरसागरास पुरसीस केली की तुमची हकीकत काय आहे ती जाहीर करणे त्यावरून त्याणी तकरीत केली

की अजनूजन्ची मोकदमी व नाहवकी व अवटकी व पांच चावर थळ पुरातन आपले त्यास आपण जातीचे नाहावी म्हणोन दलबी व गीरमकर आपल्या बडिलास रेढून मुकादमीचे वतन बळेच त्यात नाहवकी आवटकी व पांच चावर थळ अनभितो दीडशे वर्षाचे मैजे येरंडोली तां कडे प्रा जुनर या जागाचे वीथापयाचे बेदरचे पातशहाचे कारकीर्दिंचे थलपत्र अपणा-जबळ आहे ते मनास आणावे म्हणोन तकरीत केली आणि खीरसागर यानी येरंडोलच्या थळ-पत्राची नकल आणून दाखविली तां ..... चीत ..... निवाडपत्र शके १४९६ ..... (बनावट आहे म्हणून उत्तरले नाही.) ..... हे निवाडपत्र सही तरीख ठ २९ माहे मोहरम. (पृ. ५ च्या अखेरीस पूर्ण होते.)

(पृ. ६)—सदरहू प्रमाणे थळ येरंडोल येथील निवाडपत्राची नकल अणून दाखविली त्यावरी रांग प्रधानपंती पुरसीस केली की याचे असल कोठे आहे व हे निवाडपत्र जात्यावरी तुझ्या बडिलानी हे निवाडपत्र दिवाणमध्ये दाखलन दिवाणची सनद असनाद हे काय घेतली आहे आणि भोगवटा काय केला आहे तो सांगणे म्हणोन पुरसीन केली त्यावरी खीरसागर याणी तकरीर केली की दिवाणाची सनद असनाद व भोगवटा काही नाही सदरहू थलपत्रे आपले बडिल जाखोजी बिन काळोजी खीरसागर याणे बेदरच्या कारकीर्दिस पातशाहापासून हयाल होऊन येरंडोलीचे थळ मागून घेऊन थली ईंज्याशे याजबळ देशमूळ व जवारादार व मोकदम बैसोन निवाडा करून थलपत्र लिहिले त्यावरी थलपत्र अपला बडिल जाखोजी बिन काळोजी मागत असता पंचाईत व गोतानी अपल्या बडिलापासी मोतियाची जोडी उच होती ती मागितली आपले बडिलानी मोत्याची जोडी न दिली. थलपत्र टाकून गावास आले थलपत्र थलीच राहिली (मागील बाजू पृ. ६) यामुळे दिवाणाची सनद होऊन भोगवटा करावा ते गोष्टी जाली नाही दीडसे वर्षे पावेतो भोगवटा जाला नाही हाली मैजे येरंडोली येथे ईश्वावे याचे वंशीचे आहेती त्याजबळ थलपत्र आहे ते वर्तमान आपणास कळले त्यावरुन येरंडोलीस जाऊन विथापे यांचे वंशीचे होते त्याजबळ बजीद जाले आणि त्या निवाडपत्राची हे नकल घेऊन येथे दलबी व गीरमकर याजबळ पाटिलकीचा कजिया करीत आलो आहे तरी आपले पूर्वोत्तर मनास आणून वरहक कजिया विळ्हे लाविला पाहिजे म्हणोन तकरीर केली त्यावरी पंचाईतानी निवाडपत्राची नकल मनास आणिता निवाडपत्रात लिहिले आहे की जाखोजी बिन काळोजी दलबी मोकदम रखलाजी गिरीमकर खोटा यास वतनासी समंघ नाही म्हणून लिहिले आहे परंतु पूर्वीपार तकरीर व तकरीरात व भोग भोगवटा हे काही निवाडपत्राच्या नकलेत लिहिले नाही त्यावरुन फीरोन (पृ. ७)—पुरसीस केली की या नकलेची असल कोठे आहे ते आणून दाखवणे त्यावरी खीरसागर याणी सांगितले जे असल येरंडोलीच्या थली राहिली ती येत नाही म्हणून सांगितले त्यावरी पंचाईत मते आपले ठाई सदरहू निवाडपत्राचे नकलेचा शह नि शह करीता केला की या निवाडपत्रात मनसुवी सववाचार उगवली नाही देवराव हाडे देशमूळ सरकार जुनर यांचे नाव पंचाईतीत लिहिले आहे तेथे सिका लिहिला नाही दस्तक म्हणून लिहिले आहे व

हुजूर वेदरच्या पातशाहापासी जालोजी बिन कालोजी खीरसागर न्हावी फिर्याद जाला म्हणून लिहिले आहे त्यास वेदरची पातशाही बुद्धन तीनवर्षे वरषे जाली देवराव हांडे देशमुख सरकार जुन (२) याती मरुन वर्षे तीनसे जाली आणि महजरात शके व सन मनास आणिता दीडसे वर्षे जाली व मैजे अजनूज येथील थलकरी लिहिले आहेत त्यास अजनूजचे बारा बलुते हुजूर अणाले होते त्यास अजनूजचे बारा बलुते हुजूर आणाले होते त्यास पुरसीस केला की खीरसागर याणी निवाडपत्राची नकल आणली अहे त्यात तुमचे कोणी वडिल पूर्वांपार अहेत की नाही ते सांगणे त्यावरील थलकरी बोलिले वि तपसील

पृ. ७ मागील बाजू... रामाजी गणेश कुलकर्णी अजनूज ..... शदेभाई वलव इस्माल मुला मैजे अज

नूज ..... भिकाजी महार मैजे अजनूज ..... (यानंतर तकरीर घेण्यांत आल्या व त्यांत सर्वांनी खीरसागरविरुद्ध साक्ष दिली) येगेप्रमाणे तकरीर केल्या त्या तकरीरावरुन व वेदरची पातशाही बुद्धन तिनसे वर्षे जाली व देवराव हांडे मरुन तीनसे वर्षे जाली आणि महजरांत (पृ. ८) शक व सन आहे त्यास दीडसे वर्षे जाली त्यावरुन खीरसागर याणी महजराची नकल दाखविली ते तगदृशी येसे जाले व खीरसागर याणी तकरीर लेहून दिल्ही त्यात आपला भोगवटा दीडसे वर्षे नाही त्यास पाहता दीडसे वर्षांपलीकडे हिंदाखला नाही थेरंडोलीच्या थळचे थलकरी गोत मोत्याची जोडी मागता होते काकरिता निवाडपत्र राहिले म्हनोन तकरीर केली तरी गोत पंचाईत मोतीयाची जोडीची लालूच करतील हॅं गोष्ट घडणार नाही हे पंचाईती मते जाले. दुसरी गोष्ट निवाळकरानी निमे मोकदमी विकल घेतली ते समई खरीद खतात आधी नाव खीरसागर न्हावी मोकदम त्या मागे दलवी व गिरीमकर येसे लेहून दिल्हे त्याचाहि वंश अंदेशा पंचाईत करीता दीडसे वर्षा पलीकडे व अलीकडे मोकदमीचा खीरसागरास भोगभोगवटीयाचा कांहांच दाखला नस्ता दरम्याने कजिया करीत होता कजिया विव्हेस लागला नव्हता आणि आपले नाव आधी लिहिले हे बास्कल आहे येत्या दोनचार गोष्टीवरुन तहकीकात करिता खीरसागर खोटे जाले व तुम्ही दलवी व गिरीमकर खेरे जालेत त्यावरी हे सविस्तर वर्तमान राजश्री बाजीराऊ पंडित प्रधान याणी खामोस विदीत केले त्यावरुन खामोसे केला निवाडा मनास आणिला व पूर्वील महजर व कागदपत्र व शारावलुते यांच्या तकरीरा मनास आणता खीरसागर न्हावी खोटे लाईणी कथला करितात हे सत्य जाले.....

.....तुम्ही हरदोजन पुरातन वतनदार खेरे जालेत याकरिता वतन समंधे तुमचे माथा सेरणी रुपये २५० करार केले असती याचा वसूल जिल्हेकडे देणे शके ५० शौभकृत संबद्धे पौष बदुल प्रतिपदा भौमवासर छ १४ रविलाखर येबिसीपत्रे.....”

क्रमांक—८

पे. द. शा. रो. रु. नं १
पुढकें नं १६ पृ. नं. १२५

सु. ११२५ रमजान २९

श. १६४६ ज्यै. व. ६ इंदुवासरे
इ. १७२४ जून १

कुसाजी अनंत आस्वलायेन गोत्र गार्घ्य उपनाम प्रभुणे विरुद्ध आपाजी खंडो व रयाजी वाघोजी व जानो महादेव जोसी आणि अपाजी शामजी व अणगाजी वैकाजी आस्वलायेन गोत्र हारीत उपनाम अकलूजकर यामध्ये देशकुलकर्णी व गांव कुलकर्णी एकूण गांव ६३ प्रा कुडाळ देखील बारा मुऱ्हे याविपर्यी कजिया लागला जोश्यानी रवा दिव्य केले. (वतनपत्राचे एकंदर १० बंद आहेत. त्यांत पृ. ७ वर मागील बाजूस पुढील मजकूर आहे तो निबंधदृष्ट्या महत्वाचा आहे.)

.....येणेप्रमाणे करीना लेहून राजीनामे तिघानी लेहून दिल्वे या उपरी पाली ता उंबरज येथे श्री.

या स्थली दिव्य नेमून देऊन बराबरी जोत्याजी जाधव व देशाधिकारी यास पत्रे देऊन तुम्हास व तुमचे वादी यास पालीचे स्थलास पाठविले तेथे गेलीया उपरी दिव्यास मुहूर्त नाही याकरिता पंथरा दिवस अवधे तेथेच राहिले कृष्णाजी बलाल सुभेदार प्रा. सातारा यानी मुहुर्त पाहिला अपाजी खंडो व जानो महादेव याचे हात धोवायास बोलाविले ते समई बोलिले की अपाजीच्या हातास जालवात आहे जानोस चंद्रबल नाहीं तेव्हां तेथे अपाजी खंडोचा धाकटा भाऊ सीवाजी खंडो यास चंद्रबल पाहून मजालस करून वैशाख वद्य पंचमी शानिवारी शिवाजीचा हात धोऊनु हाताची चिन्हे लेहून पिसव्या घालून लखाटा केला दुसरे दिवसी रविवारी शाष्टी प्रातकाली मजालसी (पृ. ८)—स सुभेदार सातारा व येमाजी सिवदेव सुभेदार प्रा व्याप्रगड व शाहाजी सिंदे देशमूळ प्रा कुडाळ व बाजी चिकणे देशमूळ ता मेडे व स्थ(ल)करी समस्त गोत देखील मजालस करून तेलतूप कोलसे मोर्ईन प्रा व खेवात्र आणून येथारीतने दिव्य सिथे करून सिवाजी खंडो याणे उचार केला की प्रभुण्या पूर्वी आपण देश कुलकर्ण व गाव कुलकर्णी वतनदार यैसे बोलोन दिव्य काढिले त्या उपरी तेच समई मागती हातास पिसवी घालून लखाटा करून सोमवारी सिवाजी खंडो व वरकड वादे यास बग्वर लेहून देऊन सातारीयाचे मुकामी पंत प्रतिनिधी याजपासी पाठविले तिसरे दिवसी मंगलवारी प्रातःकाली मज्जालस करून पंत प्रतिनिधी याणी शिवाजीचा हात पहावयास आणिला लखोटा तोहून पिसवी काहाडिली हात पाहाता अनामिके बोटास नखासेजारील पीरास वाहीरल्या अंगे (पृ. ८ मागील बाजू) परा येवढा फोड आला वरकड च्यारही बोटे व नखाच्या भोवया देखील फुगल्या यैसे हाजीर मजालसीत देखोन रवा लागला खोटा जाला अकलूजकर तो मुतालिक त्यास तालुकाच नाही तेहि खोटे जाले तुम्ही खरे जालेत यैसे सर्वांचे मते जाले हे वर्तमान पंतप्रतिनिधी याणी खामीचे सेवेसी विदीत केले त्यावरुन सिवाजी खंडो यास आणून त्याचा हात पाहिला व अदवत तुमचा त्याचा करिता मनास आणिला आणि जोसी यास व अकलूजकरास आज्ञा केली की तुम्ही खोटे जाला देशकुलकर्णी व गांवकुलकर्णी वतनासी समंघ नाही प्रभुणेयास येजीत खत लेहून देणे त्यावरुन जोशी यानी व अकलूजकरानी येजीत खते लेहून दिल्वे की ..... (पृ. ९) दिवाणाचा गुन्हेगार गोताचा (विस्तृत माहिती आली आहे) .....

अन्याई येती येजीतखते दिवाणच्या मुद्रा व हजीर मज्यालसीच्या साक्षीनसी लेहून दिल्हे ते तुमचे स्वाधीन केली.....”

(पृ. १०)—येकूण त्रेसष्ठ गाव पैकी जोशी व अकल्जकर देश कुलकर्णी व गाव कुलकर्णी संवीस गाव चालवीत होते ते तुमचे तालुकातीचे सततीस गाऊ देखील तुमचे हुमाला करून हे वतन पत्र करून दिल्हे असे..... वतन समधे तुम्हापासुनु हरकी दुर्तर्फा देखील साहोत्रा बेरीज रुपये २००० बीआ..... करार केले असत.....

(या वतनपत्राची तारीख १ जून १७२४ झ्ये॥ वा॥ ६ इंदुवासर श. १६४६ आहे.)

क्रमांक—९

पै. द. शा. रो. रु. नं. १

पुढके नं. १६ पृ. नं. ७१

१/४

माहे सोबल छ २५ रोज
चिटणीसी पत्रे

रो

सु. ११२५ सवाल २५

श. १६४६ आपा. व १२

सोमवार

इ. १७२४ जुलै ६

रोजकीर्द

सुरु खमस अशारीन
(मया व आलफ)

श्री

वतनपत्रे आपाढ बहुलनवमी भगुवासरे गोविंद विठ्ठल व नारो कोङ्डदेऊ व .....
..... उपनाम पोटे गोत्र विस्वामित्र सूत्र अस्वजलयेन देश कुलकर्णी व गावकुलकर्णी ज्योतिषी कर्यात नाणे घोल प्रा कन्हाड यास दिल्हे वतनत्र ऐसे जे तुम्हामधे व सखो अनंत व गोविंद कालो उपनाम पेरे गोष्ट विस्वामित्र सूत्र अस्वलयेन यामध्ये का मजकूरचे देशकुलकर्णी व गाव कुलकर्णीचा कजिया लागला होता म्हणोन हरदोजण वादी ये भांडत हुजूर स्वामी सनिध कील सातारी याचे मुकामी आलेत करिना सांगितला त्यावरीं स्वामीनी राजश्री श्रीनिवास पंडित प्रतिनिधी यासी मनसुबी करावयाविसी आज्ञा केली त्यावरून पंत प्रतिनिधी याणी हरदू यादी यास तकरीरा लेहून देणे म्हणोन सांगितले त्यावरून तुम्ही व सखो अनंत व गोविंद कालो (पृ. १ मागील बाजू) याणी तकरीरा केल्या वे तपसील.
तुम्ही तकरीर केली जे.....

सखो अनंत व गोविंद कालो

याणी तकरीर केलीजे.....

(खुलासेवार माहिती

दिली आहे)

(पृ. २)—येणेप्रमाणे तुम्ही हरदोजणार्नी तकरीरा केल्या त्यावरून समस्तगोत व हजीर मजालसीचे मते मनास अणिता हरदू यादी याचे पूर्वीला थले होऊन निबाडे जाहाले

आहेत दिवाणानी व गोतानी कागदपत्र करून दिल्हे आहेत परंतु तुम्ही हरदू जणा निवाढ्याप्रा॥ वर्तलेत नाही हाली निवाडा कैला तरी सखो अनंत व गोविंद काळो है यैकत नाही अतिशये करीती या करिता दिव्य ध्यावे दिव्यामुळे इनसाफ होईल त्याप्रमाणे हरदूजणानी वर्तवि येसा निश्चय करून गोतानी तुम्हा हरदूजणास पुसिले की दिव्य कोण खेतो त्यासी गोविंद काळो बोलिला जे आपण दिव्य करीन त्यावरी गोताने मते येसे जाहाले की सखो अनंत व गोविंद काळो पश्चमवादी आहेत याणी दिव्य करावे यैसे नाही परंतु गोविंद विठ्ठल व नारी कॉडदेऊ येके वंशीचे असता गोविंद काळो म्हणतो की आपले वंशीचे नव्हत याचा आपला मूळ पुरुष येक नव्हे येसे म्हणतो खलवाह करीतो या करता गोविंद काळोनेच दिव्य करावे दिव्यामुळे खरा होईल तो वतन खाईल यैसा निश्चय केला त्याप्रमाणे तुम्ही उभयेता वादी ये दिव्यास मान्य होऊन राजीनामे लेहून दिल्हे त्यावरी प्रतिनिधी पंती तुम्हा हारदूजणास का पाली ता उंवरज प्रा सातारा या स्थली श्री संनिधि दिव्यास रवाना केले वरावरी मखदुम फरास जिल्हा ते पालीस गेलेत तेथे रा कृष्णाजी बलाल सुमेदार प्रा मजकूर व स्थळकरी गोत याणी जेस्ट शुद्ध द्वादशी शनीवारी गोविंद काळो यांचा हात धोऊन (पृ. ३ मार्गील बाजू, हतास पिशवी घालून दुसरे दिवसी त्रयोदसी रविवारी रव्याची सामुग्री मोर्हनप्रमाणे सीधी करून गोविंद काळो यास येथा विष दिल्हे त्या उपरी हतास पिसवी घालून लखोटा केला तिसरे दिवसी सोमवारी तुम्हा हरदूजणास सातारियास पाठविले दुसरे दिवसी मंगलवारी पंत प्रतिनिधी याणी मज्यालसी करून वाईचे व सातारियाचे देसक व वरकड मज्यालसी देखता गोविंद काळो याचे हातचा लखोटा तोहून पिसवी काढून हात पाहिला तो हाताचे बोटास येणेप्रमाणे फोड आले—

अनामिक बोटास पहिल्या पेरास मध्यमच्या	तर्जनी प्रथम रोस तुरी येवढा पुढे फोड
संधीस पावऱ्या येवढा फोड आला	आला १
	अगुस्ट पहिल्या पेरास पुढे तुरी येवढा फोड
	आला १

१

मध्यम बोटास पहिल्या पेरास पुढे जौधल्या
येवढा फोड आला १

(पृ. ४) येणेप्रमाणे फोड अलेत हजीर मजालसीने पाहून सखो अनंत व गोविंद काळो यासी पुसिले की खोटे जाहालती की खरे जाहालती त्यावरी ते बोलिले की आपले हातास फोड आले आपण दिव्यास लागलो आपण खोटे आपणास देशकुलकर्णीस व गांव कुलकर्णीस समंध नाही देशकुलकर्णी व गावकुलकर्णी गोविंद विठ्ठल नारो कॉडदेऊ याणी खावे येसे बोलेन येजीजखत लेहून दिल्हे हेसवित्तर वर्तमान राजश्री पंत प्रतिनिधी याणी स्वामीस विदीत केले स्वामीनी गोविंद काळो याचा हात पाहिला तो खोटा जाहाला पूर्वी तर करीना मनास आणिता तुम्ही खरे येसे जाणून स्वामी तुम्हावरी (मार्गील बाजू पृ. ४) कृपाल होऊन ..... वतनपत्र करून दिल्हे आहे.....”

क्रमांक—१०

पे. द. शा. रो. रु. नं. २
पुडके नं. ३ पृ. २०

सु. १११७ मोहरम १५

श. १६४८ भाद्र. व. १ गुरुवार
इ. १७२६ सप्टेंबर १

माहे मोहरम छ १५

बतनपत्र भाद्रपद शुभ पूर्णिमा छ १४ रोज सुआ सबा खामाजी बिन विठोजी पाटील हवले आणि काशी जाधव यामध्ये मौजे रेठे बु॥ पा कन्हाड या गांवच्या पाटीलकी बतनाबद्दल वाद लागला शाहू छत्रपती यानी वादाचा निर्णय केला. कृष्णाजी विठल याने हरदू वादीस मौजे सीरसंगेपूर पा सुपे हे थळ नेमून दिले थलकरी यानी मौजे मजकूर येथील चिंवधडे पाटील व बारावळुते याच्या सडीपत्राप्रमाणे निर्णय केला. यांच्या निर्णयाच्ये छत्रपतीनी हे बतनपत्र दिले आहे.

क्रमांक ११—

पे. द. शा. रो. रु. नं. २
पुडके नं. ३ पृ. १२२

सु. ११२७ रविलावल २६

श. १६४८ आष्टि. व १३ बुधवार
इ. १७२६ आक्टो. १२

रो रोजकीद

छ २६ रावल चिन्हिसी मुरु सबा (अशरीन मशा व अलफ)

बतनपत्र अस्विन बहुल दशमी रविवासरे पराभव संवत्सरे विठोजी बिन जाखोजी नाग लोणारी मोकादम तिसरी तक्सीम मौजे करजुणे पा परनेर मामा हरिश्चंद्र यास दिल्हे बतनपत्र येसे जे तुम्ही बहीण कासाई गीती मौजे मलठणकर ईणे राजश्री बाजीराऊ पंडित प्रधान याकडे सातारियाचे मुकामी येऊन विदीत केले की आपला भाऊ विठोजी याचा व खडोजी सेलका पाटील मौजे मजकूर याचा बतन समंधे कजिया लागला त्यास + + येक दोन मनसुन + + + यावर + + मनसुबीस कबूल न होता साहेबाजवळी अवरंगाबादेचे मुकामी उभा राहून विठोजीस व खडोजीस मौजे जवळे येथील मुकामी च्यंबकसेटी मधरे याचे हाती देऊन इनसाफ करावयाची आज्ञा केली. त्याणी कसवे निघोज येथील मुकादिमासी मनसुबी दिल्ही तेव्हां निघोजकरानी पूर्वी वाजोलीस व अंविगावी मनसुबी जाली तिचा दाखला पूर्ता न पाहाता पूर्वील हकीकित ध्यानांत न आणिता मौजे कान्हपूर पा मार या गावास कागद पाठविला तेथून पक्का आले त्याच्या लिहिलिया वरून पांढरीपासून श्री मलाई कसवा निघोज येथे क्रिया करविली त्याजवरी मनसुबी केली त्यास चिंवकजी मुतार मौजे करंजवणे याणे क्रिया केली यावरी तो बहु दिवसानी मृत्यु पावला तैसेच नावजी जाधव याचे बाइकोचे पोटातील मूल पडिले सखाजी निमता याचा नातू अटवे दिवसी गोवराने मेला औसता खंडोजी सेलका खरा आणि विठोजी वाघ लटका करून निघोजकरानी अर्जदास्त साहेबास पाठविली आहे हाली आपला भाऊ विठोजी व वडिल वहीण कुसाई अटकेत टेविली आहेत तरी साहेब खर्म परायेण रवतेचे मायेवाप आहेत या उपर आपला भाऊ

विठोजी व आपले आटकेत आहेत ते सोङ्गन हुंजुर आणावी व खंडोजी सेलका हुंजुर आणावा तैसेच गावकरी यास हुंजुर आणावे आण निघोजेस केला निवाडा चित्तांत आणून क्रिया केली त्याची कैसी जाली ते खरी खोटी मनास आणावी व पूर्वी मौजे वाजोली पा नेवासे तेथे निवाडा जाली याचे निवाडपत्र व साझे.....मे रुपये खंडोजीन (पृ. २) गावकरी यासी देऊ केले त्याचे खत आपणाजवळी आहे ते मनास आणावे तैसेच जांब गांवचा बाज पाटील हुंजुर आणऊन तेथील मनसुवीची हक्किकत मनास आणावी आपला गरीवाचा इनसाक बरहक करून निवाडा केला पाहिजे म्हणून विनंति केली त्याजवरून खंडोजी सेलका पाटील यास व तुझी वहीण कुसाई निघोजेस आटकेत होती तीस व गांवकरी यास हुंजुर आणायाची आज्ञापत्रे सादर करून हुंजुर आणवले आण तुजला व खंडोजी सेलका यास जमानाविसी आज्ञा केली त्यास तूही हरदूजणानी अर्ज केला की निघोजेस जाभिनी दिल्हा आहेत त्या खातर करून तेथील कतबे आणवावे तेव्हां तेथील जमान कतबे हुंजुर आणून हरदू जणाचे जमाण करार केले बीआ.....

..... येणेप्रमाणे हरदूजणाचे जमान खरे करून हरदू जणास (मागळी बाजू २) हक्किकतीची पुरसीस केली त्याजवरून हरदूजणानी तकरीरा लेहून दिल्हा...
तकरीर विठोजी वाग लोणारी व तकरीर खंडोजी सेलका
त्याची वहीणी वडिल कुसाई ठेहरी (१) १
व दुसरी कासाई गिती मलठणकर

हरदूजणानी तकरीरा दिल्हा त्या घेऊन मौजे मजकूरचे थलकरी व बारा बलुते उभे करून पुरसीस केली त्याची तकरीरा लेहून दिल्हा त्याजवरी बाजपाटील जांवगावकर पा पारनेरी यास उभा करून बाजपुसी केली त्यास त्याणी तकरीर लेहून दिल्ही जे हरदूजण आपल्या थळास ईनसाफाबदल कैलासवासी बालाजी पंडित प्रधान याणी पाटविले ते आलियावरी भोवर गावीचे पाटील जमा केले व गोत बलुते मौजे मजकूरचे आणून ईनसाफास वैसले हक्किकतीची वासपुसी केली त्यास सर्वीचे मते वाजोलीचा निवाडा खरा करावा त्याजवरी ईनसाफी जाले तो येकदोन गावीचे पटेल खंडोजी सेलका (पृ. ३) — याची पाटी राखोन च्यार गोष्टी वच्या वाईट बोलोन मजालसीतून उठोन गेले मग तैसेच राहिले म्हणोन तकरीर लेहून दिल्ही त्याजवरी हुंजुर मजालसीस पाटील गाव गनाचे मनसुवीस वैसले होते त्याचे विचारे सदरहू तकरीरा वाचून वाजपुसी निराली निराली केली व पेशाजी जांवगावी तकरीरा पांढरीने व बळीत्यानी लिहून दिल्हा त्या आणून वाचून पाहिल्या तेव्हा खरे मनसुवीचे निर्गिलितार्थ पाहाता जाखोजी पाटील बाघ लोणारी निमे मोकदम वडिल याजवरी कसाला बजावाचा वस्तुभावे.....त्याचा लोप गंगाजीचे वेळा वस्तु भाव पारनेरी मोतली दिवाण होता त्याणे नेली बजावास गावकरी गावकरी व खंडोजी सेलका येकत्र होऊन सभापत्र करून बाहीर घातले असे वाजोलीस निवाडा होऊन खत व निवाड पत्रे जाळे त्यास खंडोजी + + + + + + + + यैशास खतावरी निवाडपत्रावरी वाजोलीचा कुलकर्णी विवक पुरुषोत्तम याचे विकलम आहे ते खरे केली याने

गावकरी खोटे बाघ लोणारी खरे औसे जाले तेव्हा खंडोजीचा व गावकरी याचा मुचलका लिहून घेतला वाजोलीचा कुलकर्णी त्रिवक पुरुषोत्तम याचे खरे जाले म्हणजे तुम्ही खोटे जालेस सारा वैहार तुमचा लटका लोणारी खरे तैसेच लोणारी ये गोष्टीस राजी आहेत म्हणून मुचालका व दोघाचे खत व गावकरी यांचे राजिनामे लिहून घेऊन गांवकरी आज्ञा दिल्ही त्रिवक पुरुषोत्तम खरे अक्षर खरे कागद दप्तर यास हुजूर आले कागद पत्र होते त्यास पूर्वील हकीकत विचारीली त्याणे उत्तर दिल्हे की आपण लहान होतो तेव्हा वाजोलीस निवाडा जाला गंगाजी जबल खत आहे ते खंडोजीने व गावकरी याने काढून ध्यावे व जाखोजी बाघ यास खंड स्पष्टे ६५० पटिले ते खंडोजीचे व गावकरी याने द्यावेसे जाले आपणास हकीकत टाऊकी आहे खत व निवाडपत्र पाहिली यावर अक्षर वलखून सांगोन म्हणून त्यावरून त्रिवक पुरुषोत्तम यांचे हाताचे दस्तुर आधी लेहून घेऊन साडेसासे रुपयाचे खत निवाडपत्र वाजोलीस जाले होते ते (पृ. ४) आणून दादाविले तेव्हा त्याणे अक्षर खरे म्हणून साक्ष दिल्ही मग खंडोजी सेलका यास हुजूर आणून विचारिले त्रिवक पुरुषोत्तम कुलकर्णी वाजोलीचा होता तो आपले विकलम खरे आहे अक्षर आपले म्हणोन दोन कागद वलखोन अर्ज करितो हे कैसे तेव्हा खंडोजी सेलका याची त्याणी रुवरु केली मग त्रिवक पुरुषोत्तम कुलकर्णी याणे खंडोजीस परिशिन सांगितले की ये गोष्टीस तेवीस चोवीस वर्षे जाली तुम्ही खत लिहून दिल्हे वाजोली करानी हरदू जणाचा निवाडा केला आणि नाही कैसे म्हणतोस त्यावरून खंडोजी सेलका लाईनी होऊन कबूल जाला की आपण खोदा जालो या उपरी आपणास जो हुक्म करितील त्यास राजी असंणे म्हणून राजिनामा लेहून देऊन सातारा अर्ज केला की खतात गावकरी यांचे नावे समस्त मायेवत (की क्रिंवा मी ? = की) येकटाच आहे तरी गावकरी यांस फिरान आणून ते आपण येकल होऊन जो अर्ज करणे तो कलन मग आपण निवाडा करावा त्याजवरून गावकरी यास तलवर रोप्ये पाठऊन श्री मुकाम जेजुरी येथे आपिले वाटमे + + + मनसुकी फावली नाही मग कसवे पुणे येथील मुकामी छ २० जिल्हेज सन ..... मजालस करून गाव-गनाचे पाठील व अणखी मातवर २ || वापूजी श्रीपत व संताजी धायेभर व तुकोजी पवार व जानोजी ढमढेरे वैरे मोकदम बैसऊन ताा.... (— प्रांत पुणे पैकी निरनिराळ्या गांवच्या १३ मोकदमांचीं नावे दिली आहेत.....)

(पृ. ५) थेगेप्रमाणे पाठील मातवर व मातवर मजालसीचे लोक राजश्री बापुजी श्रीपत व संताजी धायेभर व तुकोजी पवार व जानोजी ढमढेरे वैरे मुकादम बैसऊन तुजला व तुळ्या बाहिणी कुमाई व कासाई यास व खंडोजी मेलका यास व गावकरी हुजूर आले त्यास सदरहू हकीकत इस्तकबील विचारिली तेव्हा तुम्ही व गावकरी खंडोजी सेलका याणी मान्य केले की आपणास पांचजण सांगतील त्यास राजी आहो धर्मता निवाडा करावा खंडोजीस गावकरी यानी कबूल केले की जाली हकीकत खरीच आपण पहिली उडवा उडीव केली खरीच परंतु

वाजोलीचे कागदपत्र खरे जाले म्हणून आपण खोटे जालो पुढे साहेबी इनसाफ रास्ती करावा त्याप्रमाणे राजी असो आज्ञा करनेल त्यावर हुक्म वर्तंगुक करून म्हणून कबूल जाले तुमचा व खंडोजी सेलके याचा राजीनामा लेहून घेतला तैसेच मौजे मजकूरचे गावकरी हुजूर आले होते नावनिसी वि ॥ तपशील.....

.....(एकूण १६ नांवांचा उल्लेख आहे).....
यांचा राजीनामा हुजूर घेऊन तुम्हास व खंडोजी सेलका व गावकरी यास निराळे निराळे बैस-वयाचे आज्ञा केली आणि मजालसीचे लोक त्यास व मातवर पाटील वतनदार होते त्यास आज्ञा केली कीं करीना ये जातीचा आहे त्याचा निवाडा आपले सत्य स्मरोन करणे ते समई सर्वांनी पूर्व हक्कीकत व तकरीरा तुम्हा दोघांच्या व गावकरी यांच्या पढिले निवाडे जाले त्याचा मोझा चीचांत आणून ईनसाफ केला जे जाखोजी पाटील वाघ लोणारी याचे घर बजावाचे व-स्तभाचे मुळे बुडाले गंगाजी बजावाचा लेक (पृ. ६) याणे दावे दंद कक्षन वस्तभाव पाहाता मोगलाई दिवाण पारनेरी होता त्याणे नेली हे वाजोलीच्या निवाड्यावरून खरे जाले आंवगावी इनसाफ होता येकदो पाटिलानी खंडोजी सेलका याची पाठी राखोन उठोन गेले तेथे इनसाफ वाजोलीचे निवाडी यावर चौधानी आणिला होता सा (क्ष) मोझा बाजी पाटील जांवगावकर याचे तकरीरेन आला निघोजे चे मनसुफी जाली तेव्हा पांढरीने क्रिया जाकईचे देवलात केली (त्या) तून येकदोघास क्रिया लागली कानूरुकराचा कागद तो पढिले नवगावकर जांवगावी मनसुपीस बैसीले होते लवाड म्हणून त्यांचे ते मान्य होऊन राजिनामे लिहून दिल्वे ईतक्या गोष्टी जालियावर वाघ लोणारी याचे वतन खंडोजीने व गावकरी यानी पैका न दिल्हा बजावाचे वस्तभावे मुळे बजावास बाहेर घातले ते पांढरीचा घातलेसे नाही खंडोजी व गावकरी या सर्वांनी समापत्र करून बाहेर घातले ते समापत्र ही खरे आहे यास्तव आपले विचारे नीवाडा केला बी ॥ तपशील...

.....(निवाड्याचा तपशील विस्तृत दिला आहे).....

.....(पृ. ७ वर) येणेप्रमाणे निवाड्याचा तह करून तहनामा गोपाळ रामाजी देशपांडिये प्रा पुणे याचे हाते लेऊन हुजूर अर्ज केला व तहाचा कागद आणून दाखविला सदरहू प्रा वाचास व सेलके यास व गावकरी यास व कुलकर्णी यास (आ) ज्ञा करावी म्हणून त्यावरून तहनामात आणून तुम्हास व खंडोजीस व गावकरी याणी राजिनामा लेहून दिल्हा त्यास उमे करून तहनामा लेवकांनी वाचून दाखविला त्यास व सेलके गावकरी सदरहू तहनामे प्रमाणे राजी होऊन वर्तीयास माझ्ये जालेस संदोजी सेलका याणे ते समई + + पाटीलकी ते दोघाची योगत येक तक्षीम व जांवेऊन बाकी दोनी तक्षी राहिली त्यास निमे मुकादमी वडिलपण पुरातन तुमचे चालत आले आहे त्याप्रमाणे तुम्ही करणे निमे आपण करून म्हणून आपले येजीत पत्र साक्षी मोझ्या निसी अबाजी शंकर कुलकर्णी मौजे मजकूर याचे अश्वरानिसी तुम्हास लेहून दिल्वे औसा निवाडा धर्मता न्याये जाहालिया वरी खंडोजीचे येजीजखत पंडित मशारनिले याने आणून पाहून निवाडपत्र तुम्हांस करून दिल्वे आणि स्वामी सनिध सविस्तर विदीत केले त्याजवरून स्वामी तुजवरी कृपालू होऊन तुजला वतनपत्र करून दिल्वे आहे तर त् मौजे

मजकूरचे मुकादमीचे वतनात सुलतानजी थोरात या घडी येक तक्षीम वजा होऊन बाकी दोन तकसीमा मुकादमी राहिली त्यास निमे मोकदमी बडिलपण पुरातन चालत आले याप्रमाणे अनभ-मऊन सुखरूप राहणे. खंडोजी शैलका दोन तक्षीमा निमे तक्षीम मोकदमानी.....अनभ-विली या उपरी तुक्षे तिसरे तकसील मोकदमी बडिलपण पुरातन चालत आले आहे त्याप्रमाणे तूं करी त्याचे वंशाचा जो कोणी कथला करतील त्यास कथला करायास अर्थार्थी समध नाही तरी तू मौजे मजकूरची मोकदमी तिसरी तकसींम बडिलपण पुरातन चालत आल्याप्रमाणे पुत्र पौत्रादि वंशापांपरेने अनभऊन सुखरूप राहणे खंडोजी सेलका (पृ. ८) याजपासी पूर्वाल कागदपत्र थलो थलचे अगर हुजूरचे असतील ते व बजावच्या वौशा वल जे कागदपत्र वस्ता भावेचे या लिंगाडाचे जै असतील ते रद असेत वजावच्या वंशास तुम्हारी कथला करायास गरज नाही तुम्ही सदरहूप्रमाणे तिसरी तक्षीम बडिलपण मुकादमी पुरातने तुक्षे चालत आसेल त्या प्रा अनुभवणे याची पत्रे..... ..

१ विठोजी विन जाखोजी याचे षतनपत्र

१ देशमुख देशपांडे पा पारनेर.

१ देशाधिकारी व लेखक व प्रांताधिकारी

.....
पत्रे अश्विन बहुल दशमी रविवासरे –.

क्रमांक १२—

पे. द. शा. रो. रु. नं. २

पुढके नं. ३ पृ. ८.

मु. ११२७ रविलाखर ६

श. १६४८ मार्ग. शु. ७

इ. १७२६ नोव्हें. २०

सुा रविलाखर छ ६ सदा अशरीन मया ष अलफ

मौजे पिंपळगांव ताा सांडस प्रा पुणे या गांवचे पाटिलकी विषयी थोरात आणि पगडे यामध्ये वाद लागला. त्याचा निवाडा बाजीराव पंडित प्रधान यांनी केला. उभय पक्षाङ्कून लेखी पुरावा न आल्याने वतन सारखे विभागण्यांत आले. ..... कित्येकांनी तुमची गोही दिल्ही परंतु गोताची कागदपत्रे कोणाजवळही नाही येसे जाले ..... पंतप्रधान याचे निवाड-पत्राप्रमाणे छत्रपति शाहूराजे यांनी हे वतन पत्र दिले आहे.

क्रमांक—१३
पे. द. शा. रो. रु. नं. ४
पुडके नं. १ पु. ८१

सु. ११३४ जमादिलाखर १
श. १६५५ कार्ति. शु. ३ सोमवार
इ. १७३३ आक्टो. २९

राजमंडळ

माहे जमादिलाखर कार्तीकमास
तेरीख १ रोज (श्रुतीया)
ईदुवासर मुकाम शाहू नगर
ताता ४ मीनहू *

रोजकीद
सुरु आबा सलामीन
(मया व आलफ)
१११०

संताजी विन मकाजी व सयाजी विन हिरोजी व सीवाजी विन पुंजाजी व केरोजी विन सखोजी (पाटील) आटोळे...फाटले...(तक्षिम तिसरी) मौजे सिरसोफळ पा सुपे यासी दिल्हे वनतपत्र अंसेजे तुम्ही साताराचे मुकामी स्वामी संनिध विनंती केली की मौजे मजकूरची मोकदमी तिथा भावाची वडिल बजाजी विन तुकोजी आटोळे त्या धाकटे आपण आपण धाकटे सीरसोजी विन अबाजी आटोळे औसी यास आपले तक्षिमेमधे आपण वडिल त्यास आपला धाकटा भाऊ माणकोजी विन मेझजी आटोळे आपणासी (पु. १ मागील बाज.)-वडिलपणाचे भाऊपण भांडीत आहे तरी साहेबी त्यास हुजूर आणून आपला इनसाफ केला पाहिजे म्हणून विदीत केले त्यावरुन माणकोजी मजकुरास हुजूर आणून तुम्हा हरदुवादी यांच्या तकरीरा घेतल्या वी ताता

तकरीर कर्दे दागा केरोजी विन सखोजी पाटील आटोळे तकरीर केली आहे औसीजे आपला मूळ पुरुष.....(वंशावल दिली आहे).....(पृ. २) माणकोजी पाटील याणे कटकट केली म्हणून काकोजी व माणकोजी पाटील माहादाजी पाटील याचे पिंपरीम गोतात गेला तेथून गोताने गावास सडी पाठविली की श्रीच्या देवलात विहीर आहे तेशे स्नान करून श्रीच्या देवली रंग सिलेवरी वैसोन वडिल कोण धाकटा कोण लिहोन पाठविणे त्यास गांवकरी यानी विहरीत स्नाने न करिता देवली न बैसता गांवाबाहेर मालावरी वैसोन लटकी सडी लिहोन पाठविली त्यावरुन पिंपरीचे निवाडपत्र व ठाण्याचा महजर माणकोजीने करून घेतला.....
.....पृष्ठ...२... वर... ही.....
तकरीर.....संपते .....

हे तकरीर सही.

तकरीर कर्दे वो माणकोजी विन मेहुजी पाटील आटोळे तकरीर केली औसीजे.....
(पृ. ४ वर संपते).....हे तकरीर सही—

* ही तारीख मागून घातली असावी

सदरहूप्रमाणे हरदो जणा तकरी घेऊन वर्तीवयाचे जमान घेतले वी—तपसील.....

.....येणेप्रमाणे वर्तीवयाचे जमान घेऊन हरदोजणास पुरसीस केली की तुम्ही कोणे गोष्टीस राजी आहा ते सांगणे त्यावरून हरदोजण बोलिले की तक्षीमदार (पृ. ४ मागील बाजू) भाऊ व समाकुल पांढर सांगेल त्यास राजी असो म्हणोन हरदो जणानी राजीनामे लिहोन दिल्हे त्यावरून तक्षीमदार भाऊ व समाकुल पांढर हुजूर आणिली वी तपसील—

भाऊ आटोळे

किता आसामी बलुइते

..... (तपसील) .....

(पृ. ५)—येणेप्रमाणे भाऊ व समाकुल पाढरी आणून त्याच्या माशा सत्यसकृत बेतालीस पूर्वजाची शफत घालून नरककुंड बोद्धून त्यात उमें करून पुथकाकारे पुसीले की बडिल कोण धाकटा कोण हे सांगणे त्यावरूल त्यानी पृथकाकारे सांगितले त्यास अवधीयाची साक्ष येकच गुदरली जे.....(पृ. ५. मागील बाजू—).....

.....काकोजी व माणकोजी दोधेजण भांडत ठाणीयास आले ठाणाहून महादाजी पाटीलाचे पिंपरीस गोत दिल्हे त्यावरी दोधेजण गोतात गेले तेथे तकरीरा व जमान व गजी नामे देऊन हरवूजण पांढरीस सडी घेऊन आले सडिमध्ये लिहिले होते की श्रीच्या देवलांत विहीर आहे ती मधे स्नान करून रंगसिलेवर वैसोन बडिल कोण धाकटा कोण हे लिहोन पाठविणे म्हणून सडी आली त्यास माणकोजीचे भाऊ रेखोजी आटोळे वगैरे भाऊ (पृ. ६.) राजुश्री रंभाजी निंबाळकर यापासी चाकर होते त्याच्या चिंतात आले की आपण धाकटे औसी सडी देतील याकरितां त्याणी गावावरी दावे केले गावच्या मीरासदाराचे व भावाचे कान कापले गुरेढोरे नेली दहशत घातली याकरिता देवलात न बैसता वेगले मालावरी वैसोन बडिल धाकटे न लिहिता भोगवतीयाची सडी काळ्या माणकोजीची दिल्ही त्यावरून पिंपरीचे निवाडपत्र आले त्यावरी केरोजीचा चुलता हिरोजी आटोळे याणी सुप्यास दलसिंग फौजदार याकडे जाऊन माहाद पाटलाचे पिंपरीचे वर्तमान सांगितले होत्याचे नव्हते जाले तरी साहेबी आपले तक-सीमदार भाऊ श्री च्या देवलांत घालून ....पुसिले पाहिजे म्हणोन सांगितले त्यावरून तुलाजी पवार नायेव फौजदार व देसमुख देसपांडे कुरकुवास घेऊन घेऊन दो तक्षीमातील साता भावास (पृ. ७)—श्रीच्या देवलात घालून बडिल धाकटा कोण म्हणून पुसीले त्याणी सांगितले की गोरा हिरोजी बडिल काला हिरोजी धाकटा त्यावरून कुरकुवाचा महजर केरोजीच्या बडिलास करून दिल्हा केरोजीचे घर व इनाम उजवेकडे आहे माणकोजी घर इनाम डावेकडे आहे सांप्रत सहेबो शफत घालून पुसिले तर केरोजीचे घर बडिल माणकोजीचे धाकटे म्हणून समाकुल पांढर व भावानी साक्ष दिल्ही सदरहू साक्ष मनास आणता माणकोजी आटोळे यास पुसिले की भावानी व पांढरीने साक्ष दिल्ही त्यामध्ये तू धाकटा म्हणून सांगितले या उपरी आपले बडिलग कैसे खरे करून देतोस ते सांगणे त्यास माणकोजी बोलिला कीं या उपर साक्ष तो पुरत नाही पूर्वी गावाची वाटणी करून तिथा तक्षीमदार भावाची समजावीस केली ते बेळचे

कागद तिशा भावाजवळ तीन आहेत त्यास आपल्यापासी कागद होता तो गेला (पृ. ७ मार्गील भाग कोरा) पृ. ८ — त्याची नक्कल आहे ती आणून दाखविली त्यावरी बजाजी आटोले यास पुसीले की तुम्हापासी अमल पत्र आहे ते दाखवणे त्यास बजाजी आटोले बोलिले की आपणापासी कागद नाही यावरी सीरसोजी विन आवाजी आटोले यास स्फटले की आपला असल कागद दाखवणे त्यावरुन त्याणे आपला असल कागद आणून दाखविला तो मजाल्सीने चौकसीने पहाता त्यातील कलमे बी तपसील—

काजीच्या सिक्क्यात ..... फलाणा
काजी औसे सर्वं त्याहावयाची पधत
आणि या सिक्क्यात दादेवरगाह
असमुला म्हणून लिहिले या वेगळे
काजीचे दस्तक करावयाची पधत
मजमुनमत नवयान वा मैस्त, असे
दस्तक मोहरे न्वालते करावे त्यास
या कागदास दस्तक नाही.

(पृ. ८ मार्गील बाजू.)

— मोहरे वरते बहूजूर काजी हेदरशा
म्हणोन लिहिले आहे व ते दस्तकात
नाव येक मोहरेत नाव दुसरे व
पारसी दस्तकात काजी आपले नांव
लिहित नाही. मोहरेत मात्र नांव
असते आणि येथे दस्तकात नाव
लिहिले आहे व महजर पाहाता
चौन्याहातर वरसाचा काजी हैदर
मेले त्यास चौन्याहातर वरसापेशां
वरसे फार जाली आहेत व मोहर
तगलुकी नाव तगलुकी हे जानी
ता कलम १

दुसरे कलम महजगत सदरी
नाव मेशजी विवन हिरोजी
वालते निवाडा करून
सिरसोफळ चाहक तिशानी
त्याणे म्हणूनेत लिहिले तेथे
नांव बकोजी १ हिरोजी १
पालबाजी १ यामध्ये हिरोजी
म्हणून लिहिले असे यासुले बातल
दिसते ..... कलम १

तिसरे कलम महरजात मजकूर
रायाराव याचे वेलेचा अमल
सिदी हकीम गावास आला व
देशमुख व देसपांडे गावास आले
म्हणून लिहिले त्याचे नावे
नाहीत कलम १
चौथे कलम सदरी नांव बकोजी
व येऊजी वा माल्होजी या
तिवांची लिहिली आहेत आणि
मजकुरात जागा जागा लिहिले
की याच्या मुलानी गगदा
केला व मुलानी समाजोन वाणे
औसे लिहिले त्यास ज्याची नवी
वरती लिहिली आहेत तेच मज-
कुरात असावी त्यास मुले
त्याहावयास कारण काय यासुले कुत्रीम
..... कलम १

येकून चौकल मानी खोरसोजी-जवळ महजर होता तो कृबीम जाला त्यावरी माणकोजीस पुसिले की सिरसोजी पासील तुळे नकलेचा असल महजर (पृ. ९) होता तो खोटा जाला पांढरीचे साक्षीनेहि तू धाकटा जालास या उपरी विचार काये तेव्हां माणकोजी बोलिका की पांचंजण सांगतलेल त्याप्रमाणे आपण वर्तेणुक करून त्यास पांचाच्या विचारे जाले की भावाची व पांढरीची साव पुरली जे केरोजीचे घर वडील माणकोजी धाकटा सिरसी फला खेरोज वाहेरील वतनाचे गांव गोजेवाचीकराजीच्या वडिलाची जोडवृत्ती व रावणगाव माणकोजीच्या वडिलाची जोडवृत्ती गोजे बाबीस माणकोजीस समंध नाही रावणगावास केरोजीम समंध नाही मूलपुरुषाचे वतन सीरसोफल त्यामध्ये वडिल वजाजी विन तुकोजी आटोले त्यामागे मधील तक्षिमेत वडिल संताजी विन मकाजी व सयाजी विन हिरोजी व सिवाजी विन पुजाजी व केरोजी विन सखोजी यामागे सेवटील तशीम सिरसोजी विन अबाजी आटोले येकून तीगई तीन तकसिमा तिघानी खाव्या मधील तक्षिमेच्या वडिलपणाचे मानपान नाव नांगर तशीफिटिला विडा होलीची पोली व सिरालेक्ष्य व पोल्याचे बैल व दसरीयाचे वाजवणे दिपावलीचे बोतालणे व भेववर संताजी व सयाजी व सीवाजी व केरोजी आटोले याणी घेत जावे जमा माणकोजी आटोले याणी मधील तक्षिमेत निमे भाऊपणा ईनाम व वावे जमा धुगरी निमे घेत जावी व निमे इनाम व वावेजमा धुगरी केरोजी आटोले याणी घेत जावी औसा विचार पांचानी कक्षन हुजुर विदित केळे त्यावरून मनास आणून मौजे मजकूरचे मधील तिसरी तकसीम पाठिलकीचे वतनाचे वडिलपण तुमचे खरे औसे जाणोन स्वामी तुम्हावरी कृपाळू होऊन हे वतनपत्र करून दिल्हे अमे..... (पृ. १०) तुमचे माथा वतन समंधे शेरणी रुपये ५००० पांच हजार दुतक्की कुलवाव करार केले असेत याचा वसूल देऊन जाव देणे येत्रिसी पत्रे अशीन बहुल चतुर्थी इंदुवार प्रभादी संवत्सर.

क्रमांक १४

पे. द. शा. रो. इ. नं. ५
पुढके नं. ४ प. ८१

सु. ११३७ साबान ७

श. १६५८ मार्ग शु. ९ मंगळवार
इ. १७३६ नोव्हे. ३०

राज मंडल   रोजकीर्द

माहे साबान मार्गशीर्ष मास नलसंवत्सरे

सुा सवा सलासीन
(मया व आलफ)

तेरीख छ ७ रोज माहे मजकूर शुध नवमी

भौमवासरे मुकाम शाहूनगर दोन प्रहरा उपरांतीक राजश्री

स्वामी फक्टणाचे स्वारीस गेले छ मजकूर शु नवमी उपरांतीक दशमी

वतनपत्रे नरसिंगराव बिन सोन ठाकूर इविन संभ ठाकूर जगथाप चौगुले मैजे वाल्हे ताा निरथडी पाा युणे यास दिल्ही वतनपत्रे औसीजे तुम्ही साताराचे मुकामी स्वामी संनिध येऊन विनंती केली की मैजे मजकूरचे चागुलकीचे आपले वतन त्यास आपले बडीली वतनाचे मुतालकीस पूर्वी मराळ चाकर टेविले होते ते मुतालकी करीत असता आपले बाप सोन ठाकूर लाहानपणासून महाराज राजश्री योरले कैलातवासी स्वामी संनिध हुजूर सेवा करून राहिले त्यास दुसरा भाऊबंद कोणी वतनावर राहावयास नव्हता मराळ वतन चालवीत असता पातशाहा औरंगजेब तुलापुरास आले येवनाक्रान्त राज्य जाले महाराज रायगडीहून मोगलाईत गेले ते समई आपले बाप सोन ठाकूर महाराजसमागमे गेले पुन्हा महाराज स्वराज्याम आलियानंतर सोन ठाकूर याणी मरालास बोलाऊन आणून चौगुलकीचा हकलाजीमा मागो लागले त्यास मरालानी रेटाईची गोस्टी सांगितली त्यावरून आपण मरालास बोलिलो जे तुम्ही आपले मुतालीक येसे असता रेटाई काये निमित्य करीता त्यावरून जावजी व माणकोजी मराळ हे राजश्री वाजीराव पंडित प्रशान याजकडे पुणाचे मुकामी जाऊन (पृ १ मागील बाजू)—फिर्याद जाले आणि आपणास तल्य करून वाल्हाहून पुण्यास नेले तेथे राजश्री प्रधानपंती पुरसीस.....(लागत नाही)..... (काळे शाळे)....

.....लिहून घेतल्या आणि गोही साक्षी कोणी आहेत औसे आपणासविचारले त्यास आपण बोलिलो जे आपले कारकीर्दीचे कोणी गोही साक्ष नाहीत कागदपत्र आपणा पूर्वील जवल होते ते राजकन्तिमुले गेले परंतु आपले वतन खरे येविसी आपण दिव्यास मान्य असो त्यावरून सभा नाईक बोलिले जे मैजे मजकूरची समाकुल व पांढरी व भोवरगावीचे गोत अणून पीर मेखसला मुकाम कसवे युणे याचे दरगाहमध्ये घालून त्याचे माथा पिराची उदी ठेऊन पुसावे जे वदतील त्याप्रमाणे उभयतानी वर्तीवै यैमा सिद्धांत करून उभयेता.....लेहून घेतले आणि दशरात्र पंचरात्र नेम करून उभयतास वर्तीवयाचे जामीन मागीतले त्यावरून आपण रा पिलाजी जाधव मोकदम मैजे वाघोली ता हवेली पुणे यास जामीन दिल्हे व मरालास जामीन सिदे मोकदम मैजे पांगोरी तर्फ निरथडी हे जाहाले उभयेतानी जामीनदाराचे कतबे लेहून देऊन समाकुळ पांढर मैजे वाल्हे व भोवर गावचे गोत अणून श २० मोहरम शके १६१३ विरोधीकृत संवत्सर आषाढ वहुल सभामी बुधवारी पीराचे दरगाहा मध्ये गोत घालून त्याचे माथा पिराची उदी ठेऊन पुरसीस केली ते समई गोतानी मरालाची गोही दिल्ही त्यावरून मरालास येजीदखत लेहून द्यावयाविसी प्रधानपंती आपणास आज्ञा केली तेझी आपण बोलिले कियेचे दिवपासून दशरात्र पंचरात्र अवधी गुजरल्यानंतर जो सिधात होईल त्याप्रमाणे वर्तणुक करून परंतु त्या प्रसंगी आपली गोस्टी न चालिली प्रसंगानुरूप आपण येजीद खत लिहून दिल्हे आणि बोलिलो जे गोहीदारास दशरात्र पंच रात्रीचे अवधी मध्ये काही खताख्यानत जाली म्हणजे पुन्हा आपला इनसाफ करावा लागेल येसे समस्त सभा व गोत यांचे समक्ष आपण बोलिलोन येजीत खत दिल्हे त्या उपरी कियेच्या दिवसा-पासून दशरात्र पंचरात्र पर्यंत आपण चौकसी करीत असता पधरा दिवसा मध्ये गोहीदाराकडे थेगेप्रमाणे मुद्रे साकूट केले वि तपसील.

म्हालोजी दात्यार रथा मैजे वाल्हे याचा भाऊ येदाजी दात्या (र) याचा लेक.....
.....येज्या दिवसापासून दाहावे दिवसी मगलवारी मयत जाहाला मागलवारी मयत जाहाला विद्यमान मकाजी तोडकी दि ।। रा येसाजी गायकवाड मोकास-

दार खासगी मुदा १

मकाजी रण नवरे पाठील मैजे राला कर्यात सातवड ई॥ पासून तेरावे दिवसी श्रावण श्रुत (त्रीतीया) बुधवारासरी मयत जाहाला मुदा १ याम गोही सिदोपंत कुलकर्णी मैजे मजकूर.

येणेप्रमाणे दोन खून जाहाले तहकीक करून आपण पुणाचे मुाळा प्रधानपंताकडे जाऊन हे वर्तमान विदीत केले.....गोहीदार दशरात्री पंच रात्रीचे अवधी मध्ये क्रियेस खेरे उतले नाही..... या उपरी आपला इनसाफ येथान्याये करावा त्यावरून पंडित मशारानिलेनी आपण (पृ. २ मागील वाजू)—स मरालास आज्ञा केली की तुम्ही हरदूजण वादे श्री कृष्णेच्या दिव्यास रजावद होऊन राजीनामे व जामीन देणे.....(लागत नाही काळीं झाले)..... पेशजीचे हरदोजण जामीन कारार करून राजीनामे लेहून दिल्हे त्यावरी प्रधानपंती आज्ञा केली जे प्रस्तुत दसरा करावयास हरदूजण आपलाले घरास जाणे दसरा करून अशीने पूर्णभिकारणे हाजीर होणे त्यावरून घरास गेलो दसरा धरी करून हरदोजण पुण्यास हाजीर जालो तेथे येकदोन रोज जाले पुढे कृष्णेच्या दिव्यास आज्ञा घेऊन जावे तो मरल गैरहाजीर जाले त्या उपर आपण अर्ज केला जे वादे गैर हाजीर जाले पुढे आपणास काये आज्ञा त्यावरून मरलास मागती तलव करून आणिले आणि श्री कृष्णेचे दिव्य मरलाने करावे दशरात्र पंचरात्रीचे अवधीत क्रिया लागली अथवा न लागली तरी जे आज्ञा करणे ते करावी यैसा भिद्धांत केला तो मागती मरलानी पंधरा रोजाचा निरोप घेऊन आपल्या घरास गेले परंतु केंद्या नैमास न आले मागती तलव केली परंतु हाजीर न जाले आपण पुण्यातच राटिले तेहा रा अंबाजी त्रिंवक पुरंधरे आपणास बोलिले जे तुम्ही आपणा समागमे राजश्री स्वामीकडे हुजूर येणे तुमचा व मरलाचा इनसाफ हुजूरच्च होईल येसे बोलोन पुण्याहून माहाराजा सनिध घेऊन आले (आणी) सदरहू जालाकरिना महाराजास निवेदन (केला) .... हुजूर अर्ज केला की आपला वादी हुजूर आणून वरहक इनसाफ (पृ. ४)—करावा त्यावरून स्वामीनी प्रधान पंतास आज्ञा करून मरलास तलव करून हुजूर अणविले आणि विज्या दशमीचे दिवसी श्री कृष्णेचे दिव्य करावयास जावयाची आज्ञा केली जावयाचा करार जाहला येसे असता अशीन शुध नवमीचे दिवसी मरल आज्ञा न घेता पलोन गेले ते वाळ्हास जाऊन रातोरात आपली (मुळे मानसे) तेथून काढून मैजे मालंसीरस पां पुषे येथे ठेऊन आपण पलोन गेले मागे माणकोजी मरलाची बायको मृत्यु पावली हे वर्तमान हुजूर विदीत केले या उपर मरलाचे जामीन दारासी मोकदम मैजे पांगोरी यास तलवकरून हुजूर आणले आणि मरलास हाजीर करणे म्हणून आज्ञा केली (त्यावरून) मरल आगोठीस हाजीर करतो म्हणून पांगोरीकरानी मुदत केली तेहि मुदत टलोन गेली त्यावरून मागती पांगोरकर तलव करून आणीले औशाच च्यार मुदती पांगोरीकरानी मागातल्या परंतु मरल त्याच्याने हाजीर न जाले तेहा पांगोरीकराने अर्ज केला जे आपण मरलाचे निसवतीचा वेदावा लेहून देतो (दिव्य कबूल

करून) मरल आपणास जास्तीन देऊन .....(दोन ओळी काळे शाळे) .....त्यावरून पूर्वीतर मनास आणिता मरलानी प्रधान पंतापासी (पु. ३ मागील बाजू)—दिव्य मान्य केले आणि मुदतीस हजीर न जाले .....(सुमारे ७ ओळी काळ्या शाळ्या) ..... चौगुलकीचे वतन पुरातन तुमचे खरे येसे जाणोन पांगोरकर मोकदम सिदे यास आशा केली जे मरलास तुम्ही जास्तीन असता मरल हाजीर होत नाही तेब्हा मरल खोटे आहेत त्याचे निसबतीचे खत नरसंगराव जगथाप चोमले यानी लिहून देणे त्यावरून पांगोरीकरानी आपले रजाबंदीने नरसंगराव यास येजीद खत लेहून दिल्वे की ..... तपसील ..... (पु. ४)—येतीज खत तुम्हापासून घेतले ते रद असे व तुमचे तुम्हास अणून देऊन या उपरी मरलास वतनासी समंध नाही म्हणून येजीद खत लेहून दिल्वे त्यावरी स्वामीनी पसदकीता (?) ..... (नेहमीप्रमाणे मजकूर) ..... तुमचे माथा वतन समंधी सेरेणी दुतर्फा कुलबाब कुलकानू मोकरर हपये ३००० तीन हजार करून हुजूर व जिल्हेकडे वसूल घेतला असे येविसी पत्रे चिन्यनिसी ..... पत्रे जेस्ट वहाल प्रतिपदा रविवासर नलसंबल्सर —

१३ जून १७३६; जेष्ठ वा। १ रविवार १६५८

क्रमांक—१५

पे. द. शा. रो. रु. नं. ६
पुढके नं. ३ पु. १०५/२

सु. ११४२ जमादिलावल ११

श. १६६३ अधि. श्रावण

शु. १२ मंगळवार
इ. १७४१ जुलै १४

श्री

कार्डीस चार नं ११ जमादिलोवल सु। ईसने आर्वेन मया व अलफ

सुध

१३/३

यो तीन बदरास

यादी सिदोजी बिन जोगोजी ईब्न नारायणजी रणनवरे मोकदम मौजे मलद ता पाटस प्रा पुणे यासी दिल्वे वतनपत्र येसे जे शाहूनगर नजीक किले सातारा येथील मुकामी येऊन विनंती केली जे गोदजी फडतरा राजेश्री बाजीराव पंडित प्रधान याजकडे कसबा पुणे येथे फिराद होऊन आपल्या वतनास मुजाहिला होतो त्यास पूर्वील पत्रे आपणापासी आहेत महाराज स्वामीनी फडतरे यास हुजूर आणून इनसाफ मनास आणून निवाडा केला पाहिजे म्हणऊन विनंती केली त्यावरून राजश्री पंत प्रधान यासी आशा करून गोंदजी फडतरा हुजूर आणून हरदूजणास हकीकत पुसिली —

गोंदजी फडतरा याणे तकरीर केली जे सिदोजी बिन बकाजी रणनवरा निमे मोकदम मौजे मजकूर याची बाईको पुताऊ इणे आपला बाईल कृष्णाजी पालक पुन घेतला आणि

आपले निमे वतन त्यास दिल्हे त्याचे संतान आपण आहे निमे वतन आपणास यावे त्यास आपला दाखला गांवावरी होऊ देत नाही त्यास महाराजानी इनसाफ मनास आणून निल्हे लाबिले पाहिजे म्हणऊन हकीकत केली.

सिदोजी बिन जोगोजी ईब्ना नारायेणजी रणनवरे मोकदम मौजे मजकूर याणे तकरीर केली जे आपला मुलपुरुष वकाजी रणनवरा त्यास दोधे पुत्र—

येकपुत्र बजजी त्याचा पुत्र बाजी	दुसरा पुत्र सिदोजी त्याचा
त्याचा पुत्र बजजी त्याचा नारायण	पुत्र येसाजी तो मृत्यु पावला
जो त्याचा जोगोजी त्याचा पुत्र	पोटी संतान नाही
आपण सिदोजी	

त्यास सिदोजीची बाईको पुताई आऊ होती तिजपासी फडतरे याचा मूळ कृष्णा चाकर होता त्याणे पुताऊस अर्जेऊन पुण्यास घेऊन गेला आणि आपश्या वडिलास नकलत राजश्री दादाजी कोंडदेव यास द्रव्य देऊन निमे वतनाचा महजर करू घेतला आणि गावास आला वर्तमान कलल्यावरील आपले वडिल बाजी बिन बजजी रणनवरे महाराज राजश्री शाहाजी महाराज याकडे जाऊन वर्तमान विदीत केले त्यानी करिना मनास आणिला जे पुत्र संतान वारलेवर पालक पुत्र घ्यावा तो आपले दाईंज स्वगोत्रज असतील तो पुत्र साक्ष मोजेने घ्यावा तेव्हा वतनास अधिकारी होता घरच्या चाकरावर मेहेबीन होऊन वतन दिल्हे तरी दायाद कैसे देऊ देतील चाकरास वतनास समंघ नाही पुताई जिवंत आहे तो वतन पुताईने खावे पुताई मावे अवधे वतन बाजी रणनवरा याणे अनभवावे फडतरे यास समंघ नाही यैसा इनसाफ मनास आणून देशमूख व देशपांढिये पा पुणे यास पत्र दिल्हे जे अवधे वतन बाजी रणनवरा याचे दुमाला करणे फडतरे यास महजर करू दिल्हा आहे तो रद आसे म्हणऊन पत्र दिल्हे ते घेऊन गावास येऊन अवधे वतन अनभविले ते हाकालपर्यंत आपण अनभवीत आहे फडतरे याचा दाखला गावावर हाकाल पर्यंत नाही हे माहाराजानी मनास आणून ईनसाफ केला पाहिजे व शाहाजी महाराजाचे पत्र आपणासी आहे तेहि पहावे म्हणऊन तकरीर केली.

येणेप्रमाणे हरदू जणानी तकरीरा करू सिदोजी बिन जोगोजी रणनवरा याजपासी शाहाजी माहाराजांचे पत्र देशमूख देशपांढे पा पुणे यासी होते ते मनास आणिता मौजे मजकूरच्या मोकदमीच्या वतनास फडतर यास समंघ नाही दरोबर्त मोकदमी सिदोजी बिन जोगोजी रणनवरा याणे अनभवावी यैसा पत्राचा दाखला पुरला गोंदजी फडतरा यासी पुसीले जे कृष्णाजी पासून तुजपावेतो दाखला गावावरी असला तरी गोही साक्ष दाखवणे म्हणऊन आशा केली दरबारी मनसुपीस सदरहूजण उभे गाहिले होते ते समई गोंदजीस काही जोवसाल रुजु मोजा न होये दाखला पुरत नाही यैसे जाहलीयावरी गोंदजी त्रीमीर येऊन भूमीवरी पाडिला इनसाफ मनास आणिता गोंदजी फडतरा खोटा जाला आणि पलोन गेला रुजु मोहिया पाहतां गोंदजी खोटा त्यास वतनास समंघ नाही यैसे मनास आणून स्वामी तुजवरी कृगालू होऊन तुम्हे वतन मौजे मजकूरची मोकदमी तुजे कुली दरोबर्त पूर्ववत प्रमाणे तुम्हे दुमाला केले असे.....

गॅंडजी फडतरा याजकङ्गन येजीदखत तुज लिहोन देविले आहे तो हाजीर होऊन येजीदखत लेहोन देर्हल जे आपन तुम्हासी भांडत होतो त्यास इनसाफामुले खोटा जाहाले आपणास मुकदमीच्या वतनासी काही संवंध नाही तुम्ही दरोबरस्त मुकदमीचे वतन वंशपरंपरेने अभनवणे येणे प्रमाणे त्याजकङ्गन येजीदखत लेहून घेऊन त्यास मैंजे मजकूर पैकी सेत चावर येक व दहा हात घर देऊन त्या सेताचा हक तुम्ही न घेणे येविसी पत्रे—

- १ वतनपत्र
  - १ देशमूल देशपांडे
  - १ पंत प्रधान
  - १ देशाधिकारी
-
- ४

येकूण चार पत्रे देणे.

क्रमांक १६

प. द. घडणी रु. नं. ४३

सु. ११४९

इ. १७४८-४९

राजमंडळ.

स्वारी राजश्री पंत प्रधान सुा तिसा (आर्बेन मया व अलफ) जमा किरकोल दफाते पत्र-
सु १२ जिलहेज यादो मोरेश्वर विन वापुजी रामाजी उपनाम उपासनी गोत्र लैधवायन
शाखा वाजश्री देशमूल चौदा गाव पा कोतूल व मुकदम व देशमूल क।। मजकूर येथील चौधी
तक्षीम + + + + + + येथील देशमूल याचा व भागीजी विन रगोजी येविन सूर्याजी सगे
देशमूल पा मजकूर याचा सदरहू वतनाचा कजिया होता तो हुजरु राजश्री खामीनी निवडीला
सगे खोटे जाले यादो मोरेश्वर खरे जाले त्यावरुन राजपत्र करून दिल्ही तो मनास आणून सर-
कारचे पत्र करून दिल्हे याणे मोरेश्वर याचे नावचे.....पत्र १

सदरहू पत्र फडणिसाचे व चिटाणिसाचे हाते लिहून राजश्री भाऊनी आपले हाते तारीख
षातली असे त्याची नकल अलाहीदा तपसीलवार दफतरी करून ठेविली असे.

क्रमांक—१७

भा. इ. सं. मं. पुणे
सं. ग. जोशी संग्रह;
रु. नं. २५/२०

सु. ११५३ जमादिलाखर २४

श. १६७५ चै. व. ११
इ. १७५३ एप्रि. २९

श्री

गोतकासीचे सेवेसी

दुसरी पुरसीस दा वेा संतजी विन खलमाजी मांडरे व बगोजीविन रत्नोजी मांडरे व
दादजी मांडरे व समस्त आपले विभागी भाऊ मांडरे मैंजे मांडार देऊ सुा सलास खमसैन

मया आलफ कारणे कागद लेहून दिल्हा यैसाजे गोत कासीने तकरीद झाडपछाड करतां पुरसीस केली की तुम्ही तकरीर लेहून दिल्ही आहे तीच दाखला सत्य श्रुक्तताचा पांढर मुखे व भोवरगा ३ तिथे मा (वा) च्या मुखे गोतमत जो निकाल निघेल गोतमते जे ठरविल व गोताने आगदी भांडारदेवी आपले काही नाही कळथाखाली जावे यैसा गोतमताचा हुकु (म) जोईल त्यास आपण भाऊ समेत रजावंद आसो नवदीगर करु तरी गोत कासीची शफत व अन्याई व अन्याई व दिवाणचे गुह्येगार हे पुरसीस पत्र लेहून दिल्हे सई छ २४ जमादिलाखर विः॥ मध्वाजी राम कुलकर्णी निः॥ नांगर माजे मार

क्रमांक—१८
स. इ. सं. मं. पुणे.
भा. ग. जोशी-संग्रह.
हमाल नं. २५। २०

सु. ११५३ जमादिलाखर २५
श. १६७५ चै. व. १२
इ. १७५३ एप्रि. ३०

श्री

राजेश्वी पांच परमेश्वराचे सेवेसी.

दा बो कान्होजी विन थेमाजी ना व सतजी वि विन रखमाजी ना व जोगोजी विन अश्वाजी ना समस्त भाऊ आपलाले विभागी मांडरे मैजे मांडार देव सा हवेली प्रा वाई सु॥ सलास खमसैन मया अलफ कारणे कागद लेहून दिल्हा यैसा जे गोतकासीने आम्हा त्रि वर्गाम पुरसीस केली की रखमाजी विन वकाजीमांडरे मैजे मार याच्या आमच्या वडिलाचे कजिये होऊन वाटे जाले ते समईचे तुम्हापासी कांही कागदपत्र आसीले तरी गोता पुढे टाकणे तरी ते वेलचे कागदपत्र आपणापासी कांही नाही अथवा आपल्या वडिली काहीं साही सांगितले नाही की वाटे होऊन कागद झाले होते परंतु गमावले यैसेहि सांगितले नाही आपण यैकीले नाही जवाजावीच मजळूर सांगितले तेणे प्राच लेहून दिल्हे त्या प्रा हालीवादपेढोले आहेत ते भोडिले नाहीत हे सत्य योखेरीज (ज) कागदपत्र आसोन मावमकर गौत यासी करु पेश आदेश निघाले तरी ते रद असेत आपण सर्वस्वे खोटे हे कागद लेहून दिल्हा सई

छ २५ माहे जमादिलाखर

निः॥ नांगर

वे॥ मध्वाजी राम कुलकर्णी.

क्रमांक—१९
भा. ह. सं. म. पुणे,
स. ग. जोशी-संग्रह.
स्माल नं. २५।२०

सु. ११५३ जमादिलाखर २५
श. १६७५ चै. व. १२
इ. १७५३ एप्रि. ३०

श्री

गोतकासीचे सेवेसी—

द॥ बो रखमाजी विन बकाजी मांडरे मौजे भांडा देऊ सा हवेली प्रा वाई सु॥ सलास खमसेन मया आलफ कारणे कागद लेहून दिल्हा यैसाजे गोत कासीने हुक्म केला की तुमच्या महजरावरावरी आर्णिक कांही कागदपत्र कजियाच्या अश्यचे असीले तरी गोतापुढे टाकणे तैनकरणे तरी गोतकासीचे सेवेसी लेहून दिल्हे की दोही महजरावरीज आपणापासी कांही दुसरा कजियाचा कागद नाही पेश आदेशा निघाला तर तो रद असे गोतकासीस भावमर यैसा करु तरी मर्वस्वे खोटे हे कागद लेहून दिन्हा सही छ २५ माहे जमादिलाखर

निः॥ नंगर

विः॥ मध्वाजी राम कुलकर्णी
मौजे म॥२

क्रमांक—२०
भा. ह. सं. म. पुणे
स. ग. जोशी-संग्रह;
स्माल नं. २५।२०

सु. ११५३ जमादिलाखर २५ (?)
श. १६७५ चै. व. १२ (?)
इ. १७५३ एप्रि. २० (?)

श्री

कलम डाग जवानी रखमाजी विन बकाजी मांडरा लेहून दिल्ही यैसी जे गोत कासीने पुरसीस केली की तुम्ही मागे गांवच्या नागवणा देत आला आहा त्या कितवे तक्षिमे प्रा देत आला आहां तो तपसील्वार लेहून देणे तरी गोत कासीचे सेवेसी सत्यच लेहून देतो बी॥ ता पहिली नागवण चौथ्या वाट्याचे नेतोजी पालकराची अपल्या बिमागास घेतले होन ३७॥ त्या अगोदर नागवणे चौथ्या वाट्याने घेतले...यासी सिवेची नागवण मोघम अपणा पासून घेतले रा॥ ४० व सामान अडचा भणाचे-कोंडजी मांडन्याची नागवणे (मो) घम आपल्यापासून घेतले रा॥ १७ निरगुड बोद्याची नागवण घेतले चौथ्या वाटेयाने घेतले रा॥ १६॥ पडसरीचे संभर रा॥ पडिले त्याचा चौथा वाटा म्हणून घेतले राजगडाखाली होतो तेब्हा कनंवडिस... ...सिदोजीपासून घेतले रा॥ २५ हं रा॥ चौथा.....म्हणून घेतले चाकर मान्याचा चौथ्या वाट्याने आठे तालसा पैकी बारा रुपये साल दरसाल देतो.

(इस्ताक्षर मध्वाजी राम कुलकर्णीचे दिसतें, तारीखाहि तीच असावी.)

क्रमांक — २१
पे. द. कोंकण जमाव,
रुमाल नं. ४९०

स. ११५८ जमा दिलोबल २०
३१ जानेवारी १७५८
पौष वा ७ मंगळवार १६७९
तालिका

निवाडपत्रश्री कुसमेश्वर देवालय स्थान	मौजे कोतवडे का नेवरे विा समरत पंचाईत —
वेदशास्त्र संपन्न	देसक कस नेवरे
१ वेा गणेश भट आ (गा) द्ये मौजे	१ मिवाजी वलाल देसाई
राहाटागर.	
१ वेा कृष्णभट दिखित मौजे	१ महादाजी वलाल देसाई
राहाटागर.	१ गणोराम देसाई
१ वेा मोरभट साठे	१ आपाजी गोपाळ देशकुलकणी
...	१ अंकराजी केशव मुकादम
३	

किंा

१ नारो राम देशकुलकणी	१ वालाजी कृष्ण कुलकणी
ता केल्ये — माजगाव	१ मौजे कोतवडे का नेवरे
१ परशराम कृष्ण खोत	.....
मौजे राहाटागर का नेवरे	६
१ नारमानी खोत मौजे करेले	मौजे कोतवडे का नेवरे
का नेवरे	१ अंताजी कृष्ण खोत
१ दाद सावंत खोत मौजे	१ रामाजी आपाजी खोत
राडगांव का नेवरे	१ कुलकणी खेर
१ गोपाळ दादाजी खोत	.....
मौजे वेतोसी का केल्ये	३
माजगाव.	वाडा लावगन मौजे कोतवडे का
१ नारो हरी खोत मौजे	नेवरे.
जावरण ता केल्ये माजगाव	१ वो कृष्णभट मौने खोत
१ रामाजी विष्णु खोत मौजे निवली	मौजे मार
व मौजे भाले ता केल्ये माजगाव	० लंग
.....	.....
७	१

येणेप्रमाणे हाजीर (मजालसी) पंचाईत.

याचे विद्यमान निवाडा XXXX जे वालाजी हरी खोत मौजे केल्ये व रामाजी वलाल देसाई ता केल्ये माजगाव व खोत मौजे मार या उभयतीत खोतीचा करिया लागला सा

+++++ (वसूर लावगन) मैजे मार येथील असता रामाजी बळाल देसाई याचे निसवताचे हे लावगन वाटार खोती खेरीज आपले खलीद औरे म्हणोन आलाहिदा तेथील कमाविस चालबीत होते त्या बालाजी हरी खांत मैजे मार व वाटार लावगत केच्ये मारचा लावगत वाटार खेरीज गाव येक असता असा मैजे मारचे खोत तिघे तक्षिमदार भाऊ असोन देसाई मार आलादा करून आपले म्हणोन जपीन जुमला कमावीम करून काये निमित्य चालवितात आपला हक्क मानपान अलाहीदा काय निमित्य घेतात म्हणोन जंजिरे रत्नागिरीचे मुक्कामी राजश्री भोरारजीबाबा सिदे सुमेदार जंजिरे मार याजसी जाऊन बालाजी हरी खोत मैजे मार याणी जाऊन हक्कीकत जाहीर केली व श्रीमंत राजश्री पंत प्रधान याचे पत्र आणिले जे बालाजी हरी याचा व देसाई मार याचा खोतीबाबत कजिया आहे तरी मैजे कोतवडे येथे श्री कुसुमेश्वर स्थानी पंचाईत मते नाशी सडी मनास आणून येथान्याय निवडलेल्या प्रो निवडून लेहुन पा असे पत्र आणून दिले त्यावरून राजश्री सुमेदार याही समस्त पंचाईत श्री + + + + येथान्याय निवाडा + + (आ) जा केली त्यावरून श्रीच्या देवार्लई सदरहू पंचाईत बैसोन उभयता वाद्यापासून राजिनामा ज्या प्रो श्री चे स्थानी पंचाईत मते न्याय निवडले त्या प्रो वर्तवै नवदीगर न करावी औरे मान्य करून उभयताचे राजिनामे लेहून घेऊन ग्रामस्त व सिवधडे व बतनदार यांच्या पाक्की सड्डा घेतल्या होत्या श्री देवासन्नमुख बैसोन न्याय आहेत औरे सत्योन्तर बलाऊन दाखला घेतला व कागदपत्राचा दाखला मनास आणिला. व भोग भोगवटेश्वाचा दाखला मनास आणिला. येकून साक्ष व लिखित मुक्त यातिही प्रकारे निवडले औरे जे मैजे देखील वाटार लावगन येथील खोती व जोतीप व उपाधिक अनुक्रम वडिलभाऊ बालाजी हरी त्यापेक्षा धाकटा भाऊ राजाजी बळाल त्यापेक्षा धाकटा सिवाजी बळाल व हे तिघे तक्षीमदार भाऊ त्यास खोती व जोतीस व उपाधिक व मानपान कार्यप्रस्था (ना) चा निरोप हे बतनदारीचे कायदे तिघानी चालवावे सदरहू मानपान आधी बालाजी हरी वडिलभाऊ याणे ध्यावा वरकड भाऊ याणी अनुक्रमाणे ध्यावा खेरीज वाटार लावगन गाव मैजे केस्ये येक सदरहू लावगन वाटार देसायाकडे आलाहीदा नाही औरे समस्त पंचाईत मते जाहाले खोतीचा कास्भार तिघा भावा + + + कमे चालवावा औरे जाहाले. + + + पत्र येणे प्रमाणे समस्त पंचायताचे मते श्रीचे देवलाई निवडले असे छ २० माहे जोबल सुा समान खमसेन मया व अलफ बीा वा (ला) जी कृष्ण देश कुलकर्णी का नेवरे सदरहू न्यायास सरकारातून बालाजी रंगनाथ सुभाहून देश कुलकर्णी ता महमदाबाद ऊर्फ सेतवडे प्रांत राजापूर मामले प्रभावली न्यायाधीश यासी रवाना करून श्रीचे देवलाई समस्त पंचाईत बैसोन न्याय निवडला असे सदरहू लिखित व भुक्त व माक्ष याचा कलमकाढा तप-सीलबार अलाहिदा असे सदरहू विंग बालाजी कृष्ण देश कुलकर्णी का नेवरे.

क्रमांक — २२
 भा. इ. सं. मं. पुणे,
 स. ग. जोशी संग्रह;
 रुमाल नं. २५।२०

श. १६८३ अधिक. व. ३
 इ. १७६१ आकटो. १६

श्री*

१६ आकटो. १७६१

श्री शके १६८३ वृपानाम संवत्सरे अश्विन वद्यतृतीया तदिनी वासुदेव जोशी त्रिन लिंग जोशी कसवे वाई व जोहोर खोरे व जांबूल खोरे घोरे याचा जोतिशाचा वृत्तिचा कलह लागला गोविंद त्रिन शामजी यजुर्वेदी याचा व आपला यामुळे श्रीमंत प्रधानपंत यानी स्थळ साक्षी घेयासू श्री धोम धूतपाप तीर्थ येथे राजेश्री धोडो बलाळ भिडे दिमत राजेश्री रामशास्त्री वावा यासी श्री संनिधि । अश्विन शुत्र द्वितीया तदिनी साक्षीस प्रारंभ केला. गोताची साक्षच जाहाली कार्तिक सुध पंचमी पावतो, साक्षीगोताच्या जाहाल्या या उपरांतिक देशपांडे व कुलकणी व चवघे धर्माधिकारी व कसवे वावधन येथील कुलकणी याची साक्ष स्वामी संनिध होणे आहेत.

क्रमांक — २३

पेशवे दफतर दक्षिण कोंकण,
 रत्नागिरी रुमाल नं. ५९८

सु. ११६७
 इ. १७६६/६७

श्री

नंबर ३०

यादी नालुके जंजीरे विजयदुर्ग निंा नारो त्रिवक सुर सवा सीतैन मया व अलफ सन मजकूरचा हिसेब हुजूर दप्तरी विल्हेस लाऊन घेता रुजुवातीमुळे जुजुसी कलमे. काढिली त्याचा फडशा होणे—

मुलकी महाला निहाये पैकी

.....
 ..... (सर्व कलमवार तपसील दिला आहे) .....

*हा असल कागद बालबोधीत आहे.

मुलकी कलमे १०

ग्रेरीज माहाल पैकी कलमे

नारायण भट व माहादेव भट बिन विश्वनाथ
भट बापट वा मौजे कुवेसी याचा विश्वनाथ
भट बिन रघुनाथभट बापट याचा ठिकाणा
विसी कंजिया लागला त्यास नारायण भट
खरे जाहाले सां हकी रा। ५ जमा आहेत
आणि विश्वनाथ भट खोटे जाहाले याज पौ
गुनेगारी जमा असावी कलम १

गोविंदभट जोसी वा कसवा आचरे ता
सालसी याजकडे वृश्चिक्याचा निर्णय होये
पावेतो कोणी भोजन कर नये त्रैसे असता
जे ब्राह्मण जोसी याचे धरी जेवीले त्यापासून
मसाला रा। ३ घेतले ते जमा आहेत परंतु
जोसी यावावत फडशा काय जाहला याची
चौकसी होणे आसे कलम १

कासी आडिवरेकर बद अमली सासउ गुदस्ता
सरकारात कोठीस आणिली ते साल मजकुरी
जमा आहे कुणबीण बद अमली म्हणोन जमा
आली परंतु बद अमल कोणापासून जाहला
याची चौकसी होऊन गुनेगारी येणे..कलम १

वावत नेतोजी भुसेकर वा मौजे जामसंडे ता
मालसी याचे लेकीने बद अमल केळ्याचा
आरोप आला पथा न लागे यास्तव जीवन-
माफीक खंड सरकारांत साडेतीन तक्षीभा खंड
करार करून घेतले रा। २१ सदरहू जमा
आहेत, ज्यापासून बदमाल जाहाला त्यापासून
खंड घेतला नाही त्याची चौकसी करून खंड
घेणे आसे सां कलम १

मादेभट खाजणे व जानो नारायेन खाजणे
गाडगील मौजे अणसुरे का मीठगवणे याचा
ठिकाणाविसी कंजिया होता त्यास जानो नारा-
यण न्वरा जाला त्या पासून दरकी रा। १५
घेतले आहेत मादेभट या पौ गुनेगारी जमा
येणे ते.....कलम १

सावित्री आडिवरेकर ईजकडे बद अमलाचा आरोप
आला सा राजदंड घेतले सां रा। ४० चालीस
जमा आहेत परंतु बद अमल कोणापासून
जाहाला त्याची चौकसी होऊन राजदंड जमा
येणे आसे कलम १

तैनद मुसलमानीन वस्ती जैतापूर ईजपासून बद
अमलाचा आरोप आला जीव जमाफीक राज-
दंड रा। ३० घेतले परंतु बद अमल कोणापासून
जाहला याची चौकसी होऊन राजदंड जमा...
येणे कलम १

भागी गीरकरीण रांडक हिंचा दादला भिकाजी
गीरकर मृत्यु पावला त्याजवर भागी मार ईज-
कडे बद अमलाचा आरोप आला सा वाईको-
पासून खंड करार करून नारोजी आहरा
त्यासवारदार याचे स्वाधीन केली आणि राजदंड
रा। ४० चालीस रा। वसूल घेतले ते जमा
आहेत परंतु बद अमलाचा पथा लागोन ज्याणे
केला त्याजपासून खंड घेतला नाही त्याची
चौकसी करून खंड जमा येणे आसे...कलम १

किता लो।

(निरुपयोगी मळणून हे कळम बगळले आहे.)

अमानत ठिकाणे व वतने कजियामुळे घैरे
आहेत कोणा सालापासून अमानत त्याचे कारण
घ त्याचे फडसे कमकसे जाहाले त्याचा शाढा
समजवावा कळम १

कळम १

.....
..... कळम १

कृष्ण जोसी राये पाटणकर वा मौजे मजकूर
ता राजापूर व नारो पाध्ये वैरे गुर्जर
जोतीसी ता मार याचा जोतीप उपाध्यपण
व धर्माधिकारण याविभी कजिया लागडा
त्यामुळे वतन अमानत आहे त्याचे उत्पन्न
सालोसाल जमा आहे साल मजकुरी उत्पन्न जमा
नाही याचा फडशा कसकसा जाहाला तो
समजवावा फडशा न जाहाला तरी उत्पन्न
अमानताचा औवज हिशेवी जमा धरावा....
..... कळम १

वको पाथरवट याणे कशेलकर ब्राह्मणाची
कुणबीण मारिली सा पाथरवट मार यासी
धून आणून बंदीखाना ठेविला यासी साल
मारी आडिसेरी खर्च गला कैली ८३८१॥८
तीनमण दिडपायीली निटवे खर्च जाहाला आहे
परंतु याचा फडशा काय जाहाला तो समजवावा
फडशा जाहात्यास चौकसी होऊन खंड व पोट-
खर्च जमा येणे असे कळम १

गोपाळभट माहणकर वा खारेपाटण हे तुलाजी
आंगरे याचे फीतुरात होते सबव सरकारात
अटकेत ठेविले होते त्यास हे अपराधी याजपासून
काही गुन्हेगारी घेऊन सोडावे त्यास याजबल
द्यावयासी नाही यास्तव याचे वतन कसवे
मजकुरी निमे जोतिष्पण आहे ते सरकारात जस
करावयाचा करार करून यापासून हाजीर जामीन
घेऊन अटकेतून सोडिले असेत तरी याचे जोसी-
पण निमे क॥ मारचे आहे ते तुम्ही सरकारात
जस करून वतन समंधे औवज आकारेल तो
सरकारचे हिशेवी जमा करीत जाणे म्हणोन ४
९ रावरची सनद आहे परंतु सन मजकुरीचे
हिशेवी जप्तीचा औवज जमा नाही याची
चौकसी होऊन सदरहू प्रा अमानताचा औवज
हिशेवी जमा करावा कळम १

(महत्वाचा भाग घेतला आहे.)

ऋगंक—२३ (अ)

पेशवे दप्तर, दक्षिण कोकण,
रुमाल नं. ५९

नंबर १५२ श्री

श्रीमंत राजश्री पंत

प्रधान स्वामीचे शेवेसी —

आशाधारक नारी ऋगंक मु॥ जंजीरे विजयदुर्ग चरणावर मस्तक टेऊन साष्टांग नमस्कार विशापना ता छ १७ मोहरम पावेतो स्वामीचे कृपावलोकने करून आशाधारकाचे व प्रांत मज़कुरचे वर्तमान येथास्थित असे विशेष हुजुरून आज्ञापत्र छ २९ जिलकादचे सादर जाहाले तेथे आज्ञा की तुम्ही विजयदुर्गप्रांते मामस्यात गेज्या पासून मुलकातील इनसाफ व वतनी निवाडे व वृत्ती इनामती याची चौकसी कोणे प्रकारे केली असेल त्याचे बयाजवार वर्तमान हुजूर कलले पाहिजे यास्तव हे पत्र सादर केले असे तरी तुमचे पैवस्तमिरीपासून मनसुब्या निवाडे कोणाचे कसकसे केले त्यात हुजूरने आज्ञेने किती व + + + + + तशाच वृत्ती इनामती धर्माद्ये याचा बयाजवार जावता लेहून हुजूर पाठवणे व यापुढेहि वरचेवर वर्तमान हुजूर कलले पाहिजे तर दोन महिन्याचे अंतरी याने सदरहू लिहिले प्रमाणे जावता लेहून पाठवीत जाणे म्हणून आज्ञा त्यास प्रांत मज़कुरी आस्यावरी वतनी व किरकोळ निवाडे जाहाले—

४ हुजूरचे आशेप्रमाणे गांवगना जाऊन येथास्थित निवाडा मनास आणून तकरीरा व वादी सेवेशी पेशाजी रवान केले आहेत

३ मौजे आडिवरे

१ अंताजी नारायण व विसाजी नारायण खोतीविसी

१ बालंभट दात्ये व रामदे माहाजनी ठिकाणाविसी.

१ मादो विस्वनाथ काला व कृष्णंभट दात्ये ठिकाणाविसी

..

३

१ गावखाडी येथील माहादाजी वर्वा व बाल माजनी ठिकाणाविसी

.....

४

१२ किरकोली कजिये सुमास आले त्याची चौकसी करून जाहाले त्यासी पत्रे करून दिल्ही

.....

१६

याचा झाडा नावनिसीवार लेहून अलाहिदा सेवेसी सादर केला आहे त्यावरुन सेवेसी निवेदन होईल व किकोल गावगानाचे कजिये आगराचे व ठिकाणविसी चौके वैसे कजिये करून खुभा आले त्याची चौकसी मनास आणून व चिटी मसाले जाहाले त्याचा वित्तार ल्याहावा तरी बहुत आहे सेवेसी आल्यावरी सर्व निवेदन होईल. इनामवृत्ती धर्मादयेयाची चौकसी करावी त्यासी साल गुदस्ता बसाल मारी पाहाणीमुळे व जमा बंदीमुळे चौकसी करावयाती राहिली अखेर साली करावी त्यास ब्राह्मण पुणे यासी गेले त्याहीमध्ये काही ब्राह्मण पत्रे घेऊन आले त्याची चौकसी मनास आणून खर्च घातत्यामुळे राहील्या ब्राह्मणाची चौकसी करून पत्रे पाहोन जावता लेहून मागाऊन सेवेशी रवाना करून पुढे आजेप्रमाणे तालुके मजकूरचे वर्तमान वरचेवरी सेवेशी लेहून पाठऊ वतनदार प्रांत मजकूर यांची हके व इनामती रा तुलाजी अंगरे याचे कारकिर्दीस काही वतनदाराची हके व इनामतीचा वसूल सरकारात घेतला त्याचा दाखला कागद-पत्र मनास आणून हक व इनामती पेशजी चालत आल्याप्रमाणे चालती केली काही राहिले त्याची चौकसी करून जावता लेहून मागाहून सेवेशी रवाना करून काही जमीदारानी हुजूरची आशापने आणिली तेथे आज्ञा की पुरातन चालत आले असता राजशी तुलाजी अंगरे याणीच अनामत करून यैवज वसूल घेतला त्याची चौकसी मनास आणून पेशजी चालत आल्याप्रमाणे चालवणे म्हनोन आज्ञा त्याजवरुन दुसरे जमीदार सुभा ये (ऊ ?) न आपले वृत निवेदन करून दाखलेही दाखविले त्याजवरुन चालवावे लागले *सेवेशी विदीत व्हावे हे विज्ञप्त.

क्रमांक—२४

पेशवे दसर, उत्तर दक्षिण कोकण,
झाल नं. ६५१, दफाते नकला.

राजमंडळ

सु. ११६६ रजब २९

श. १६८७ पौष व. ३०

इ. १७६६ जाने. ११

रोजकीदै

सुआसीत सीतैन मया

व अलफ

स्वारी राजशी पंतप्रधान

छ २९ रजब दफाते पत्रे मां पुणे

विा राजशी बालाजी जनादन फडणीस

कृष्णाजी विश्वनाथ तालुके अजणवेल यास सनद कीं वो शंकरभट बिन विसाजी कृष्ण खरे उपाध्ये धर्माधिकारी मौजे हेदवी ता खाहागर ता मार याचा व शंकर दिक्षित बिन गोविंद भट खरे उपाध्ये धर्माधिकारी मौजे मजकूर याचा वृत्तीचे विभागविसी कजिया लागला होता त्याची मनसुबी हुजूर होऊन शंकरभट खरे निमे वतनाचे विभाजी खरे जाले त्या प्रमाणे शंकर दिक्षितानी येसीतखत लेहून दिल्ये येशास मौजे मजकूरचे सदिदारापैकी ज्याणी अप्रमाण घीरुतर दोषी सऱ्या दिस्या आहेत सा गुन्हेगारी जीवन माफक रुपये

* हे अक्षर वेगळे कळणाचे आहे.

- २५ रामचंद्र हरी महाजन याणे श्रीचे
देवलात सडि दिल्ही आणि बाहेर
येऊन कांही दिवसी लेहून दिल्हे की
भिडेने सडि देवलांत दिल्ही औसे
लेहून दिल्हे सबव
२६ भिकाजी विश्वनाथ जोगलेकर
माहाजन याणे अंगारकाचे वेळेस
सडि दिल्ही व हाली सडी दिल्ही
दोन सड्यात दोन प्रकारचे लेहून
दिल्हे सबव
४० बापूभट विन गणेशभट खरे याणी
हरभट खरे याची मडी लेहून दिल्ही
त्यास त्याणी सांगितले येक आणि
याणी लिहिले दुमरे याजकरितां—
-

१०

येकूण तीन अमावीस नवव रुपये गुन्हेगारी कातर करून हे मनद नुम्हाम मादर केळी
अमे तरी या विवर्गीस बोआऊन आगून त्याचे दोष सडिने निवाडपत्रात निहिले आहेत ते
त्यास समजऊन सदरहू रुपये त्याजपासून घेऊन ताउके मजकुरीचे डिसेबी जमा धरून हुजूर लेहून
पाठवणे म्हणोन छ ३ रोज

सनद १

श्री रसानगी यादी

क्रमांक—२५

प. द. घडणी रुमाल नं. ३७४

सु. ११७९ सवाल २५

श. १७०० कार्ति. व १२

इ. १७७८ नोव्हें. १६

मुा तिसा सबैन (मया व अलफ)

छ २५ सवाल माणीकराव चिमणाजी घोडके याणी हुजूर विनंति केळी की मौजे कर्जवाडी
तां निरथडी प्रात पुणे येथील निमे पाटिलकीचे वतन आपले तीर्थरुप चिमणाजी माणकेश्वर व
नुलते त्रिवकराव माणकेश्वर याणी पेशजी खूष खरेदी केले त्याचे खरीदखत व राजपत्रे व श्रीमंत
कैलासवासी बाजीराव साहेब याची पत्रे करून घेतली ती व जमीदारास महजर करून चावयाविसी
सरकारचे पत्र करून घेतले ते या प्रमाणे कागद आपन्या जवळ नवते आपले भावजईपानी होते

ते आपणाजवळ आल्यावर महजराविसीचे पत्र जमीदारास दाखविले त्याणी बहुता दिवसाचे पत्र म्हणोन दिकत केली आहे याजकरिता स्वामी कृपाळु होऊन महजर कहन द्यावयाची आशा केली पाहिजे म्हणोन त्याजवरून सनद सादर केली असे तरी मशारनिले पासून सरकारची नजर रु॥ २०० दोनशे रुपये घेऊन प्रांत पुणे येथील हिसेबी जमा करणे आणि मौजे मजकूरचे निमे पाठिलकीचे वतन याचे बडिलानी खूब खरेदी केले त्याचे खरेदीखताप्रमाणे व येविसी सरकारची पत्रे पेशजीची आहेत त्या बमोजीच सदरहू निमे पाठिलकीचा महजर जमीनदाराकडून कहन देवणे म्हणोन रामचंद्र नारायण याचे नावे सनद—१

रमानगी यादी

क्रमांक — २६

भा. ह. सं. मंडळ,

स. ग. जोगी संग्रह,

रुमाल नं. ५।२०

सु. ११९४ जिल्हेज २२

दा. १७१५ आषाढ व. ९

इ. १७९३ जुळे ३१

श्री

राजश्री मोकदम मौजे खानापूर ता उत्रोळी साहेबाचे सेवेसी.

मा। वा॥ बालाई वि॥ जानाई नाईक वेरड मौजे मजकूर सु॥ आर्ची समानीन मथा अलफ (?) साहेबाचे मेवेसी वायदे रोखा लेहून दिल्हा औमाजे. मौजे मजकुरी चोऽया जाल्या आपली गुरं व वैल व बीभरणे बौरे डागिण गेले आहेत. त्याचा तपसील नावनिसीवार कुल आणून श्री सिंधे स्वराजे देवली ईमान घेऊन करार केला त्याची यादी अलाहिदा लेहून ठेविणी आहे. कुलाची समज..... दी ॥।

आषाढ वा॥ ९ तागाईत कार्तिक अखेरीस झाडा कहन देऊ हा वायदे रोखा (क) रुन दिल्हा मही शके १७१५ प्रमादी नाम संवठेरे अशाद वा॥ ९ वायदेरोखा लिहून दिल्हा सही. साक्षे.

मढाजी वि॥ तावजी

बा नारी शामराज

पा मगजे मौजे कानवडी

कुलकर्णी मौजे मजकूर

१ राघोजी वि॥ जानोजी

निशाणी तिरकमगा.

मगजे मौजे मजकूर.

क्रमांक - २७

पे. द. स. नि. कागद

रु. नं. ५२

पा वार्द्ध

अग्रवादी रंभाजी अनंत

हे दोघे उभेवर्ग स्थल मो आले होते तेथे माहाजर लेहून दिला संभानायेकी येताजे. साप्त आणिली विसो बलाल व रुद्रभट देउलाती. श्री. पिपऱ्येस्वर माहारंटिकास्थानी वेलाचे माळ गळा घालुन स्नान करून श्री पिंडीवरील बेल आणिला साक्ष करून मैजे उंबरजे मधे माहाज लेहून दिले व (प) ही लीळपण तत्रीक पाने वा कमवाचे कुलकर्ण येते दिले नार्ही हे खगे म्हणोऊन साक्ष दिल्हे भग तेणे प्रमाणे माहाजर लेहून दिला जे विसो बलाला चे वैसी वडिलपण खावे हे ..... म्हणोऊन साक्ष दिली त्यानी उमेर वर्गाना छ ।

पछेवादी लहशाजी दताजी

क्रमांक - २८

पे. द. कोंकण जमाव.

सुमाल नं. ४९०.

इनाम कमिशनचा शिका

पाशी शिका

पंधरा ओळी पारदी मजकूर.

आसल बमोजीव नकल पारसीची हिंदवी

श्रीईस्वर

आलादस आला

(सीका)

अज दिवाण मामले प्रभावली ता रयानी मैजे गाहाटागर कर्यात नेवरे मामले मजकूर सुा ममान आवा समानीन मया बालमानी पेठ्या खोत मैजे मजकूर व कृष्णाजी वेडेकर रयान दोघे काही मानाशना करिता झगडत साहेबा वंदगीस गेले तेथे निवाडा जाइला सारा अविकारी पेटथा वेडेकर खोटा जाहाला रजा घेऊन गावास येता वाटेम वेडेकराने जहर चालून खोत मजकुरास मारिले येते दिवाणास जाझीर जाले योवरी वडेकराची मिरानीचे आगर सेत आसल ते दूर करून खोताचे मुळाचे चालवावयास इनाम अगर व सेत देविले आहेत कीर्दी पो ..... (तपसील)

खोताचे लडके उमेदवार होऊन ईनाम आनभकून सुवरोग अनेत प्रस्तुत मुळे धाकटी या करिता गावचा कारभार नारायेणभट मायदेव थोरस्या मुळाचा सासरा यास सांगितला असे. खोताची मुळे आपले खातर जमेले गावी राहून वेवेस वास आसवे कोणे विशद्द शंका आदेशा न घरीत ये वावे ताफीद जागे छ ४ सावान कलम सुद.

क्रमांक — २९
 भा. इ. सं. भं. पुणे,
 ग. ह. खरे संग्रह.

२ (पहिला बंद उपलब्ध नाही)

का मजकुर

रो नरहरी हवालदार पासीं सिका गोळ	रो नरसाह मजमुदार विकलमहु
नरसोजी मलोजी देसाई चौकोनी पासीं सिका	तुवाजी संताजी व बालाजी तिमाजी .....साकोजी नाईकवाडी
सावाजी नागोजी देसकुलकर्णी	

मोकदमानी देहाये का मजकुर

मोकदमानी कसवे	मोकदमानी मौजे करगणी १
मजकुर	नांगर
दरगाजी	सिदोजी पटेल मौजे दिघंची
भीउजी	नांगर
कोयाजी	
नांगर	
जावोजी पटेल मौजे सेडफल	लखोडी व संताजी पटेल
नांगर	मौजे माडगोळ
बहीरजी पटेल व दावलजी पटेल	नांगर
मौजे कोटली	सुभानजी पटेल मौजे
नांगर	गोभेवाडी
मलारजी ब्रह्मजी वाडग्नोत	नांगर
व अवाजी कुलकर्णी मौजे	मादोजी पटेल मौजे दर्गिकी
नेल करंजी	नांगर
नांगर	सिदोजी पटेल मौजे घाणंद
सोनजी पोळ मौजे विपरी बुदरक	नांगर
नांगर	नागोजी पटेल व तिमाजी
विरोजी पटेल मौजे विजलितीवाड	कुलकर्णी मौजे झरे
नांगर	नांगर
केदारजी पटेल मौजे पळसवेल	विठोजी पटेल मौजे निदवडे
नांगर	नांगर
लखमोजी व ताहोजी पटेल	बहीरजी पटेल मौजे विठलापूर
	नांगर

मौजे अवळाबी
नांगर

देऊजी पटेल व जाखोजी पटेल
मौजे बोल्डवण
नांगर.

या विदम्भने जाहाला माहाजर येसाजे मौजे मजकुरामधे व मौजे चिंचालेमधे सिवेचा गरगशा लागले होते यावदल दिवाण व देशमुख व पटेलानी का मजकुर व हकजवारी मिळोन जाऊन दुदेहे मजकुरीचे पटेलाची उतरे व सिवेचे हदमहदूर मनासी आणून चिंचालेचे पटेलासी विचारिले की गोताचे गोस्टी अईकसी किंवा रवा घेसी म्हणऊन त्यासी चिंचालेचे पटेल बहीरजीने रवेनी राजी जाहाला त्याप्रमाणे नेम उतरे लेहून बहीरजी पटेल चिंचाले व खेत्रीजी बिन सिदोजी पटेल वा जाखोजी बिन जानोजी पटेल मौजे खसींडी या दोघासी लेचे जागायासी व चिंचालेचे पाटीलाने जेथे हदमहदूस होते म्हणऊन उभा गहिला तेथे दोघा पटेलानी दिवाण व देशमुख व हक जवार देखता तकरीरा केले बिंवा ताा

खेत्रीजी बिन सीदोजी पटेल मौजे खरसोडी याने केली तक (रीर) येसे जे मछो

(यापूर्वी कांही मजकूर गेला आहे) अगर त्यासी रवा लागली याने आपला भोगवटा सदरहू प्रमाणे आहे तेणेप्रमाणे हद घालून दुमाला करणे यासी हारी जीती जिति लियाने होन २५ पंचवीस व हारविली याने होन ५० पनास भैरजीने रवा काढावा खेत्रीजीने साऊली करावे हे तकरीर मही.

बहीरजी बिन विठोजी पटेल मौजे चिंचाले का मा केली तकरीर यैसे (यापुढे कांही मजकूर गेला आहे) — छेतरी खरसोडीकर आपले हरागिरीचे मागील ढावे सोड कुके पटलाचे खडवाटेसपादुका खाली ते मेडसिंगाचे डेराड (?) महालक्ष्मी तेथून हर घालून देणे आपण राजी असो हारजीती हारविलीयास होन ५० पनास व जितली यास होन २५ पंचवीस आपण रवा काढावा खेत्रीजीने साऊली करावी हे तकरीर सही.

दोघांचे तकरीरा लेहून घेऊन समानाईकी बहीरजी बिन विठोजी पटेल मौजे चिंचाले करासी रवा दिला छ १३ माहे जमादिलावल रोज दुरोबे खेचे मुस्तैदी मसका वजन ८८१। व तेल वजन ८८१।० यैसे अणून तपेळ्या (म) धे घालून.....ताऊन मंडले लिहिले ..... जागां रवा पात्र आणून ठेऊन दोघास अघोळीस पाठवीता दखती सभानाईकी बोलिले की सिवेचे कामास खासा पाटील रवा घेऊ नये मिरासी माहार असतीलत्या— (अपूर्ण)

(अश्र शिवकालीन असून कागद जीर्ण झाला आहे व तत्कालीनच आहे.)

APPENDIX—B

Section—II

*Extracts from the Nivādpatras granted by the Peshwa with the help
of a Panchayat from 1750 to 1818 A.D.*

पेशवे दसर-बडणी विभाग.

रुमाल नं. ४५

निवाडपत्रे.....वतनपत्रे

(यांतील महस्वाच्या निवाडपत्रांच्या नकळा व इतर निवाडपत्रांचा सारांश.)

पत्रांक—१

५ डिसें. १७४८

(सुा तिसा आवैन) छ २४ जिलहेज. राजाराम बुंधले पैठणकर वाणी हुजूर येऊन विनंति केली की आपले कर्ज लोकाकडे आहे. त्यास खतपत्र असतां रुपये देत नाहीत. तरी त्यास ताकीद करून खताप्रौद्य येवज देवावा आणि सरकारची चौथाई घेऊन तीन तक्रिमा राजाराम वाणी यासी देणे म्हणून.....पत्रे

.....

५

पत्रांक—२

७ मे १७५१

“ राजमंडळ सुा इहिदे खमसैन—

छ २१ जमादिलान्वर कृष्णाजी येकनाथ कुलकर्णी भौजे डोंगरगांव व नलवंड पांा अकोले याचा व विठल मोरेश्वर कुलकर्णी याचा नलवडच्या कुलकर्णीचा कजिया होता. त्यास वीठजी थोरात याणी गोतपत श्री पाताळगंगा येथे जमा करून इनसाफ करून विठल मोरेश्वर खोटा जाहाला ” २०० रुपये नजर घेऊन सरकारने जिबाजी गणेश यास निवाडपत्र दिले.

पत्रांक—३

१५ आगस्ट १७५१

सुा इसत्रे खमसैन छ ४ सवाल.

का बोतूर ता मजकूर आणि उदापूर ता मजकूर या दोन गावांमधील दिवेचा तंटा ‘ “ उदापूरकरास तलव करून हुजूर आणिले त्यास याचे व त्याचे वर्तमानामनास आणीले त्यास

हृद् गंबकी भोवर गावीच्या गोतास राजी जाले त्यावरून सुभ्यास पत्र सादर करून भोवर गावीचे गोत जमा केले...येणप्रमाणे दाहा गावचे गोत जमा केले त्याणी मनास आणून सिवेचा निवाडा केला वौतूरकराची खरी जाहली परंतु रुबरु सांगोन हृदमहदूद दाखविली नाही याज-करितां फिरोन उदापूरकरानी हिला हक्तीच्या गोष्टी सांगितल्या यास्तव हाली चिंतो कृष्ण कारकून पाठवून फिरोन...गावीचे गोत जमा केले.....त्याप्रमाणे हृदमहदूद हुजूर निवाडपत्र लिहून पाठविले त्याप्रमाणे उदापूरकरास ताकीद करून कांग मजकूरास कौल लेहून दिल्हा त्याची नकळ तां वार आलाहिदा पाठविली असे—१

पत्रांक-४

९ नोव्हें. १७५४

सुा खमस खमसैन छ २३ मोहरम—

बालाजी व दताजी बिन पुंडलीक सिंपी सुपेकर विरुद्ध खंडोजी बिन राजजी व पदाजी बिन कुकाजी सुमेर परगण्ये सुप्याच्या शिंपी वतनाचे सेटेपणाबद्दल वाद. हुजूरच्या आशेप्रमाणे गोतानी निर्णय केला. बालाजी व इतर तदपक्षीय खरे झाले. “ खंडोजी व पदाजीस मसाला करून आणून पुरसीस केली आणि पुण्याचे गोताकडे मनसुफी दिल्ही. ”

पत्रांक-५

२४ नोव्हेंबर १७६४

“ सुा खमस सीतेन छ २९ जमाविलोवल. रघुनाथ कृष्ण व शंकर कृष्णानंद मूर्ती संस्थान ब्रम्हनाल याचा व नरसापागोसावी याचा कजिया बडिलपणाचा कजिया लागला होता. त्याचा निवाडा करून रघुनाथ कृष्ण व शंकर कृष्णानंद मूर्ती संस्थानचे बडिलपणास खरे जाहाले. त्यास निवाडपत्र करून दिल्हे. त्याजकडे शेरणी रुपये १००१.....करार केले असत पुण्यांत वसूल घ्यावे. ”

पत्रांक-६

जून १७६५

राजमंडल.....सुा खमस सितेन...दफाते पत्रे निवाडपत्रे लिहून दिल्ही.

छ १३ जिल्हेस अखेर स्वारी राजश्री दादासहेब प्रा सदाशिव भट बिन रघुनाथभट व गिरीभट बिन सिवभट मुले जोसी कसवे तिसगाव पो सेवगज याचे निवाडपत्र की सन ११७४ कारणे निवाडपत्र करून दिल्हे औसीजे तुम्ही चावढाचेची सुकामी हुजूर येऊन वर्तमान विदित केले की मोरभट बिन विद्याधरभट व रगभट बिन रघुनाथ भट गर्गे घौरे गर्गे को मजकूर हे पेशजी अम्हासी जोशपण व धर्माधिकारीपण व ग्राम उपाधीक यासी कजिया करीत होते त्याची मनसुवी श्रीमंत राजश्री भाजसाहेबी केली गर्या खोटा जाहाला आम्ही खरे जाहालो....वतण अणभज लागले त्या उपरी मागती गर्गे मजकूर याणी सरकारातून गैरवाका समजऊन आम्हे

बतन जस केले त्यावरुन आम्ही श्रीमंत राजश्री भाउतसाहबोकडे हिंदुस्थानास जाऊन वर्तमान सांगितले की स्वामीनी (बंद २) मनसुवी केली असता मागती गर्याने गैरबाका समजवून आमचे बतन जस केले म्हणोन त्याजवरुन भाऊतसाहेबानी श्रीमंत कैलासबासी नानासाहेबास पत्र दिल्हे की मुख्याची व गर्याची मनसुवी करून गर्या खोटा जाहाला .....मुख्यास अभयपत्र करून दिल्हे आहे त्याप्रो मुख्याचे बतन चालवावे असे पत्र घेऊन पुण्याचे मुकामी आले तो नाना-साहेबास देवआज्ञा जाहाली मग पत्रे स्वामीनी पाहून कमाविसदारास येकपत्र व गावकन्यास पत्र येक दोन पत्रे दिल्ही की गर्या खोटा जाहाला असता गैरबाका सरकारांत समजज्ञन बतन जस करविली ते मोकले असे मुख्या खरा असे याचे बतनाचा को (ल) देणे त्या वरुन आम्ही बतन अनभऊ लागलो तो फिरोन गर्या राजश्री माहादाजी सिंदे याजपासी किर्याद होऊन मोधाजी पाटील लवाडे याजला (बंद ३) मसाला रुपये २०० दोनसे केला...तो मसाला गावकरी यानी आम्हापासून देविला पुढे गर्गे आम्हास सिंद्यापासी नेऊन जबरदस्तीकरून सरकारचे पत्र आम्हापासी आहे तो घेणार म्हणोनवर्तमान सरकारांत निवेदन केले त्याजवरुन सिंदे याचा दिवाण अबांचितराव गणेश होते त्याजला सरकारातून आज्ञा जाहाली की गर्या खोटा (असोने !) तो त्याचे बोले पाठलास मसाला का केला व तो मसाला मुख्यापासोन का घेतला तो परतून देणे त्याजवर गर्या चावडेसेचे मुकामी उभा राहिला जे मी दिव्ये करितो...दिव्य गंगातीरीकरावे तो मागती गर्याने सरकारांत विनंती केली की माझ्याने दिव्य करवैना मुले यासी येकदोन वेळा भाडलो तेथे खोटा जाहाला आताही खोटा होईल लटके कज्याचे दिव्य करवत नाही (बंद ४) विजितखत लेहून देतो येसे म्हणून विजित खत लेहून दिल्हे परंतु ते (साला सुरत परनवत ?) म्हणोन गर्या बोलला की मसुदा करून घ्यावा त्या प्रो लेहून देतो माझा कागद घेतला असे तो परतोन घ्यावा त्यावरुन मसुदा करून दिल्हा व गर्याचा कागदही दिघला तो गर्याने फाड्हन टाकला.....धटाई करू लागला येजीतखत देईना शासन करून पत्र घ्यावे तरी ब्राह्मण याज करिता सिंश्याही करिता न ये हे जाणोन पांढर व गर्याचा जामीन हुजूर टोक्याचे मुकामी आणून पांढरीस शस पूर्वक पुसिले की तुमचा पुरातन जोसी कोण त्यावरुन त्याणी...लेहून दिल्हे की आमचा बतनदार मुख्या खरा गर्या भांडतो तो खोटा असे औसा कागद (बंद ५) सरकारांत लेहून दिल्हा व गर्याचे जामीनास विचारले की तू जामीन वर्तणूकचा आहेस गर्या खोटा होऊन धटाई करितो याचा विचार काये त्याजवरुन जामीनाने लेहून दिल्हे जे गर्या धटाई करतो हे कार्याचे काये जोशीपण व धर्माभिकारी पणास व ग्राम उपाधिक हे बतन मुख्याचे खरे .....गर्या खोटा असे औसे लेहून दिल्हे त्याजवरुन पेशजी पचाईत जाहास्या त्याची + + + करीता व सरकारची पत्रे तुम्हाजवळ आहेत ते मनास आणिता व तुमचा भोगवटाही चालत असता विसोन आले की ... .तुमचे (बंद ६ वा) बतन होये गर्या धटाई करून पेशजी-पासून मांडत होता तो खोटा म्हणोन हे निवाडपत्र तुम्हास करून दिल्हे.....चिटणीसी निबाड-पत्र छ १ रजव.....पत्र १ येविसी साहित्य पत्र..... ”

पत्रांक—७

२२ जाने, १७६७

(सुा सन सवा सितेन) छ २१ माहे सावान देशमूळ व देशपांडे पा संगमनेर सरकार मजकूर याचा भाऊबंधामध्ये वतनाचे वाटणीविसी कजिया लागोन हुजूर किर्याद आले त्यास याची मनसुभीचा पवाईतमते इनसाफ होऊन जमीदार मजकूर याचे वतनाचे पा मजकूरचे गावची वाटणी करून देऊन भोगवटीयास चिटनिसी निवाड.....पत्रे—

१२ देशमुख याचे विभाग वडील धाकुटपणाविसी कजिया होता तो विलेस लाऊन पत्रे—

६ म्हसके देशमूळ तुलसाजी व लक्ष्मण व दुर्गाजी याचा व गमाजी म्हसके.....

याचा कजिया होता त्याचा निवाडा होऊन तुलसाजी (वगैरे).....याची वाटणी करून दिल्ही.

३ तुलसाजी वलद नवलोजी हा देशमुखीचे वतनास वडील खरा जाहला व वाटणीचे देहे २६ येविसी

१ नावाचे निवाडपत्र १ मोकदम देहाये पा

मजकूर

१ देशाधिकारी पा मजकूर

.....

३

३ लक्ष्मण वलद वडोजी व दुर्गाजी वलद सूर्याजी याचे वाटणीचे गांव ८१ येकासी येविसी—

१ नावाचे १ मोकदम देहाये १ देशाधिकारी

.....

३

६ शेळके देशमूळ अवचितराव व संताजी याचा व शंकराजी शेलके देशमूळ याचा व शंकराजी शेलके देशमूळ याचा कजिया होता त्याचा निवाडा होऊन अवचित-राव संताजी याची वतणी गांवची व वडील धाकुटपणाचा निवाडा करून पत्रे करून दिल्ही.

३ अवचितराव वलद वडोजी हा देशमुखीचे वतनास वडिलपणास खरा जाहला वाटणीचे देहे १ ७५ देलील कसवा समाईके मिलोन येविसी पत्रे १ नावाचे मोकदम देहाये प्रा मजकूर १ देशाधिकारी

.....

३

३ संताजी वलद मल्हारजी सेलके याचे वाटणीचे देहे ३६ येवेसी—१ नांवाचे,

निवाडपत्र १ मोकदम देहाये १ देशाधिकारी

.....

३

U
६

U
१२

१५ देशपांडे बैंदरे व पोटे याचे विभागाचे वाटणिविसी ३ बैंदरे देशपांडे हरी बापूराव व शंकररँजी त्रिंवक बैंदरे देशपांडे याचा कजिया होता त्याचा निवाडा होऊन हरी बाबूराव याची वाटणी करून दिल्ही देहे २५॥ येविसी

१ नांवाचे १ मोकदम देहाये १ देशाधिकारी

.....

३

१२ पोटे देशपांडे त्रिंवक नरसी व अबदूत चिमणाजी दयाराम रघुनाथ व भास्कर यादव याचा व राहूजी सिवाजी याचा विभागाचे वाटणीचा कजिया होता त्याचा निवाडा होऊन त्रिंवक नरसी व अबदूत चिमणाजी व दयाराम रघुनाथ व भास्कर यादव याची वाटणी करून पत्रै करून दिल्ही—

३ त्रिंवक नरसी देह १२

१ नांवाचे १ मोकदम १ देशाधिकारी

.....

३ सा क॥ समाईक

३ अबदूतराव चिमणाजी.....देहे २४ .....का समाईक

१ नांवाचे १ मोकदम १ देशाधिकारी

.....

३

३ दयाराम रघुनाथ.....देहे २४ खेरीज १ कसबा समाईक

१ नांवाचे १ मो १ देशाधिकारी

.....

३

३ भास्कर यादव याचे वाटणीचे देहे २४ खेरीज १ कसबा

समाईक १ नावचे १ मोकदम देहाये १ देशाधिकारी

三

१२

U₈₄

U-
२७

येकूण सतावीस पत्रे सदरहू विभागाचे वाटणीचा तपसलि करून देऊन सरकारची नजर करार ...रो... .....सौ.

६००८

यासी मुदती

२०००० साल मजकूर फाल्युन अखेर ध्यावे

४०००१ पेस्तर साल सन समान

२०००० भाद्रपद अख्येर

२०००० फाल्गुन अखेर

.....
8000?

60003

तपसील

१२००० पत्रांत बेरजा लिहित्या.

८६०० देशमूख

३००० लक्ष्मण वल्द वाढोजी व दुर्गाजी वल्द सूर्याजी म्हसके.

१००० तुलसाजी वल्द नबलोजी महसके.

₹००० अवचितराव वल्ड ग्रंडोजी से लके,

१५०० संताजी वड मल्हारजी सेलके

1400

੩੫੦੦ ਫੇਗਪਾਂਡੇ

१०९९ हरी बाबराव बेंदे

१००० दयार्जुसं रघुनाथ पोटे.

५०० त्रिवक नरसी पोटे.
 १००० मास्कर यादव पोटे.

.....

३५००

U १२०००

४८००१ किता करार.....

४७००१ देशमूख व देशपांडे मिलोन मोघम करार केले ते—

१००० दारकोजी सोनाजी देशपांडे वेंद्रे याचे पत्र होणे आहे
 त्यांत जमा ब्हावयाचे.

U ४८००१

U ६०००१

येकूण साठ हजार येक रुपाया करार केले असेत यासी वायदे (वायदे ?)

५०००० रामाजी नाईक भिडे सावकार याणी हवाला घेतला आहे.....शो

२०००० फाल्गुन अखेर साल मजकूरचा

३०००० पेस्तरसाल सनसमानांत ध्याचे

२०००० भाद्रपदे अखेर

१०००० फाल्गुन अखेर

.....

३००००

U ५००००

१०००१ देशमूख देशपांडे याचा कागद लेहून घेतला आहे.

फाल्गुन अखेर समानचा हांवाला आहे त्यापैकीं

.....

६०००१

पत्रांक—८

७ मार्च १७६८

सु॥ समान सीतेन०छ १७ सवाल देवजी व॥ टेमाजी व गंगाराम व राणोजी मोजाडे
 याचा व आजोजी व॥ मेवजी मोजाडे याचा परगणे नासीक सरकार संगमनेर येथील दरोबरस्त
 पैकी चौथी तक्षिमेस देशमुखीचे वतननिमे व मौजे भोगुरे पोा मजकूर येथील दरोबरस्त पाटीलकी

निमेनिम प्रो हरदुजणाचे वतनास असता आजाजी मजकूर देवजीचं नाही म्हणोन कजिया
लागोन मनमुळी हुजूर पडली होती त्यास मनास आणित देशमुखीचे चौथेतक्षिमेत दरोबरस्त
पाटिलकीचे वतन निमेनिम यो प्रो पंच्याईतमते होऊन देवजी मजकूर सदरहू प्रो निमे
वतनास खरा जाहाला सास रकारची हरकी रु॥ ५००० पांच हजार करार करून सन इहिदे
सीतेनात पत्रे भोगवटीयास दिल्ही होती ती पत्रे गोविंद हर्गी याजवल सरकारचे येवजा वा
गाहाण टेविळी होती ती पत्रे त्याजवळून गमाविली यास्तव पत्राचा दाखला दप्तरी पाहून
निवाडी प्रो हाली पत्रे करून दिल्ही.....पत्र ..

.....

४

प्रांक-१

८ मार्च १७६८

(मु॥ समान सितेन) छ १८ सवाल खंडो बाबूराव तां हवेली सगमनेर यांचे नावे
पत्र की मैजे जोले तां मजकूर थेथील मोकादमीचा तुकोजी ढाणे पां व जोराजी इंगळा लोणे
पां व जिवाजी शिवराम पां दिघे व मावजी थोरात याचा कजिया लागला होता त्याचा निवाडा
हुजूर होऊन वाटण्या जात्या त्या प्रो सदरहू जणास सरकारातून वाटण्या उरऊन देऊन तुकोजी
दोणे याच्या नावे निवाडपत्र करून दिल्हे आहे तरी तुम्ही जमीदारास ताकीद करून सरकारच्या
निवाडपत्रप्रमाणे महजर करऊन देऊन त्याजवर सरदेशमुखीचे दसकत व सिका करून देणे म्हणून

चिटणिसी .....पत्रे १

येविसी .....पत्र २

१ जमीनदार पां मजकूर यासी महजर करून देणे म्हणऊन

१ सेलोजी मुले यासी की निवाड पत्राप्रमाणे यास व याचे सदरहू ताकेमदारास वर्तेवणे
व जमीन व घरवाडे ज्याचे त्याजकडे वाटणी प्रो (दुरका ?) होत ते करणे म्हणऊन

.....

३

प्रांक-१०

१ एप्रिल १७६९

सन तिसा सितेन मया व अलफ छ २३ जिलकाद निवाजी बिन येमाजी पाटील
वाघमोडे मोकदम मैजे लासुणे पो इंदापूर याचा व तानाजी बिन बुधाजी याचा भाऊपणाचे
बडिलपणाचा कजिया होता. त्याचा इन्साफ हुजूर करून निवाजी वाघमोडे बडिलपणास खरे
जाहाले...निवाजीचे माथा सरकारची सेरणी रु ६५०० साडेसहाहाजार करार केले ते
सरकारात जमा जाले असेत.....तरी निवाडपत्र १

तानाजी गैरहजर जाला सबव त्याचे खोटपत्र १

येकूण दोन पत्रे चिटणिसी दिल्ही असेत निवाडपत्राची नकळ तपशीलवार करून दसरी ठेविली असे.

पत्रांक—११

१३ नोव्हेंबर १७६९

सुा सैने छ १३ रजन लक्ष्मणकासी व बाबुराव राम व शामराव उपनाम मिरीकर गोत्र विश्वामित्र सूत्र आस्वालायेन कुलकर्णी मौजे सिंगणे केशवाचे व मौजे राजेंगाव ता मिरी पा सेवगांव यांचे निवाडपत्र लेहून दिल्हे की केसो त्रिवक व त्याचा पुत्र नानाजी केशव ढोभे (ढोके, ढोळे, ढोमे ?) निमे कुलकर्णी हरदूगांवचे..... तुम्हासि कजिया करून हुजूर मनसुवीस आणिली त्यास तुम्हाजवळचे कागद व डोळ्याचे दाखले मुकाबले पाहाता सारांश... ..... (३ वंद विस्तृत माहिती दिली आहे.) ..... त्याजप्रमाणे खरा मजकुर हे जाऊन तुम्ही पेशजीचे ठाणे तिसांव येथे महजर जाहला तो व पुणेकर जमीदार व मौजे मजकुरचे पाटीलाचे सावनी सवादे पत्र जाहाले ते दान्वविले त्याजवरून व हली पाटीलाचे क्रिया घेतली त्याजवरून नारो आपाजी निंग प्रांत पुणे सुभा याणी पंचाइतमते निमे कुलकर्णी जाहले आहे त्याजप्रमाणे चालवें आसा सिद्धांत केला यास्तव हरदूगांवचे निमे कुलकर्णी तुम्हाकडे चालावयाची आज्ञा करून निवाडपत्र सादर केले असे..... अनभऊन सुखरूप राहाणे..... या अन्वये तपसीलवार निवाडपत्र १

येविसी संक्षेप मजकुराची पत्रे

१ मोकद हरदूगांवचे १ जमीदार

पत्रांक—१२

२९ नोव्हेंबर १७६९

(सुा। सैने) छ २९ रजन सदाशिवभट विन नारायणभट व रामचंद्र हरी देवधर कसवे मिठगावणे कर्यात मजकुर प्रांत राजापूर याचा व बावदेभट विन कृष्णभट व गुणभट विन गंगाधर भट परांजपे याचा कसवे मजकुर येथील ठिकाण वेलशेवडे या-विसी कजिया लागोन मनसुवी हुजूर पडली त्यास तुम्ही लेहून दिल्हे की ठिकाण... शेवड हे आमचे मिरासीचे विडिलेपार्जित आहे तेथे आपले वडिल परांगदा जाहाले तेव्हां कसवे मजकुरच्या देशमुखानी परांजपे यास वृतीत दिल्हे होते हाले हाली आमचे आम्हास परांजपे परत देत नाहीत म्हणोन त्याचा आमचा कजिया सुभा नारो त्रिवक याजपासी पडला तेव्हां त्याणी ग्रामस्तांच्या सावी घेतल्या याजवरून ठिकाण आमचे ऐसे आले परंतु पराजपे (न) यैकत याज करिता सुभाहून सडया बरवैर लेहून दिल्ही आहे ती स्वार्मानी मनास आणून परांजपे हुजूर आले आहेत त्यास आज्ञा करावी म्हणोन विनंति केली त्यावरून परांजपे यास पुरसीस करितां त्याणी (निदवे !)

दिले की बवजी देसाई का। मजकूर याणी हे ठिकाण आमचे वडिल विठ्ठलभट यास दान दिल्हे मिरास कोणाची हे आम्हास ठाऊक नाही हाली देवधराही सुभाहून ग्रामस्तांच्या सऱ्या बवलैर सरकारात आणिली त्याजवळन आम्हीही सुभाचे पत्र गावास नेऊन ग्रामस्तांच्या सऱ्या घेतल्या त्यात देवधराचे ठिकाण यैसा दाखला पुरला नाही त्यास सऱ्या व सुभाचे बवलैर आम्ही आणली आहे परंतु त्याणी सऱ्या आणिल्या त्या मान्य नाही याजकरिता दोघा वाचांच्याही सऱ्यावर मदार न आणीता मागती त्याच्या आमच्या समक्ष ग्रामस्तांच्या सऱ्या श्री अंजनेश्वर देव का। मजकूर याचे देवलाही ध्याव्या त्या सऱ्यात ठिकाण देवधराचे यैसा दाखला पुरला तरी ठिकाणासी आम्हास समंध नाही म्हणोन लेहून दिल्हे त्याजवळन त्यासडीदारास तुम्ही मान्य आहा तेव्हा तुम्ही हरदूजणावरोबर सदरहू प्रा साक्षी ध्यावयाविसी सरकारचे पत्र घेऊन नारो त्रिवक याजकडे सुभा रवाना केले त्याणी दोघा वाचांच्या करारप्रो। दाहा आसामी साक्षीदार ग्रामस्तांच्या साक्षी देवलाई घेऊन त्या सऱ्या व तुम्ही हरदूजणास रवाना केले...हुजूर आले तेव्हा सऱ्यातील अर्थ हजीर मज्यालसीस पंचाईत मते मनास आणिता ठिकाण पुरातन देवधराचे ते परागंदा जाले होते म्हणून चालवणुकेस परांजपे यास देसाई दिल्हे त्याज सु। पाउणसे औसी वर्षे आजपावेतो परांजपे याजकडे चालत आहे, म्हणोन सऱ्यातील अन्वये पाहीन परांजपे यास पुसिले की ठिकाण तुमच्या वडिलास देसाई याणी दान दिल्हे ऐसा धासला सडीत पुरला नाही ठिकाण देवधराचे म्हणोन सडीदाराही लिहिले आहे पुढे. विचार काये तेव्हा त्याणी विनंति केली की या ठिकाणी पो जमीन आमचे वृत्तीत पूर्वी दिल्ही आहे त्या वृत्ती पत्रात या मिरासदारा वेगळी जमीन औसे ग्रामस्तांच्या सऱ्या व खैर दृश्य रामाजी अनंत सुरसुभेदार याणी वृत्ती पत्रास लिहिले असता हाली देवधर हे आपली मिरास म्हणतात हे काये औसे बोलोन रामाजी अनंताचे पत्र त्याहातर वर्षीचे आगून दाखविले यावळन मनास आणिता देवधर परागंदा जाला त्या वर्षे औसी नवद होत आली त्यास देवधर गावी नसता त्याची जमीन वृत्तीस याजला दिल्ही तो हजीर नवता म्हणोन मिरासदारा वेगळी भुमी औसे देशमूल खोत याणी लिहिले असेल परंतु वृत्ती पत्रांत दुसरा मिरासदार या जमिनीस लाभला नाही तेव्हा मिरास याची औसे दिसते परंतु परांजपे हे ब्राह्मण विद्वान् योग्य आणि दिवाणानून मिरासदारा वेगळी जमीन लेहून वृत्तीस याजला दिल्ही त्याप्रमाणे त्याणी घर वांशेन भोगवटा घेत आले याजकरिता निमे ठिकाण परांजपे यास देऊन बाकी निमे ठिकाण व दरोवस्त ठिकाणची सेते... ... ...तुम्हास याप्रमाणे सिद्धांत करून परांजपे यास आशा केली आणि तुम्हास भोगवटी यास पत्रे करून दिल्ही तरी... येविसी चिटणिसी पत्रे.

१ ..... (देवधरास) १ जमीनदारास कर्यात मजकर १ महादाजी रघुनाथ तालुके जहागिरी .....

पत्रांक-१३

२० सप्टेंबर १७७०

सुा इहिदे सबैन छ २९ माहे जमादिलोबल.

मौजे घोडे ताा मजकूर सा जुनर व मौजे साल ताा महालुंगे प्रा मजकूर या दोन्ही गांवच्या सिमेचा बाद.

चिंतो कान्हो याणी सन सीतैन निर्णय करून सीमा निश्चित केल्या होत्या. त्यानंतर एक वर्षानें मौजे साल हे वतन म्हणून रामाजी मळ्हार यास देण्यात आले तेव्हां सालकरांनी पुनः रामाजीपंताकडे तकार सादर केली. त्यानंतर दोन तीन कारकुनांनी सीमे विषयी चौकशी केली. त्यावर विसाजी केशव सान्ये कारकून दि।। सरकार यास चौकशी करण्यास पाठविण्यात आले. त्याने पूर्वी झालेल्या निर्णयांत दोष काढून मौजे घोडे पैकी कांही जमीन जप्त करविली. त्यावर चिंतो कान्हो आपली तीर्थयात्रा संपवून परत आले. त्यांनी केलेल्या निर्णयाविषयी फेर चौकशी त्यांच्याबरोबर करण्यात आली. परंतु त्यांच्या उत्तरानें विसाजी केशवाचे समाधान झाले नाहीं. तेव्हां बावाजी अनंत दि।। बावाजी महादेव मांडवगणे मुख्य करून कार्यात मावल व ताा हवेली पैकी पांच गांवच्या पाटलांची पंचाईत नेमध्यात आली. चिंतो कान्हो व विसाजी केशवहि तीत सभासद होते. परंतु तिच्या निर्णयाने सान्याचे समाधान झाले नाहीं. व त्याने एकंदर ११ मुद्दे काढले. तेव्हां पंचाईतीमध्ये आणखीन अधिक दुसऱ्या ५ गांवच्या पाटलांचा समावेश करण्यात आला. तेव्हां या नवीन पंचाईतीच्या निर्णयानें विसाजी केशव यांचे समाधान झाले व चिंतो कान्हो याचा निर्णयच प्रमाण ठरला. मौजे घोडे पैकी जमिनीची जप्ती मोकळी केली.

पत्रांक-१४

११ आक्टो. १७७०

सुा इहिदे सबैन मया व आलफ छ २१ जाखर.

सुभानजी बिन खंडोजी पाटील रणदिवे मोकदम मौजे रांजणगांव व सांडस ताा कडे सरकार जुनर विशद्ध संताजी बिन येसाजी पाटील रणदिवे. यामध्ये मौजे मजकूर येथील बडिल-पण मोकदमीविसी कजिया पडला.

..... मनसुबी हुजूर पडली त्याजवरून हरदू जणाजवळील प्राचीन कागदपत्र व सऱ्या साक्षीवरून हुजूर हजीर मजालसीस पंचाईत मते मनास आणिता बडिलपणाचे संशये तुटेना यामुळे सिद्धांत होऊन निश्चये ठरला नाहीं तेव्हां तुमचे धाकडे भाऊ तुलाजी पाटील याचे त्याचे रजाबंदीने तुलाजी पाटील वाणी तप्त दिव्य रव्याचे करावे या प्रा सिद्धांत ठरला त्याज-वरून साल मजकुरी मौजे पापाण ताा हवेली प्रांत पुणे येथे श्री सोमेश्वरासनिघ वेदशास्त्रसंपन्न रामशास्त्री व थोरथोर ब्राह्मण व सरकारचे कारकून व प्रांत पुणे येथील जमीदार यास दिव्य ध्यावयास पाठविले तेव्हां तुलाजी पाटील यानी तप्त दिव्य केळे दिव्यास खरे निघाले मालोजी व आणसोजी रणदिवे खाटे जाले ..... सुभानजी पाटील मोकदमीचे बडिलपणास खरे जाले ”. (नजर रुपये १००१ घेतली आहे.)

पत्रांक—१५

१ मे १७७५

(सुा सभैन) छ ३० सफर.

येकोजी विन दारकोजी येविन रायाजी पाटील करजुले विरुद्ध दारकोजी विन माणकोजी व बाबाजी विन तेजजी जथे (?) थठकरी मौजे मजकूर यामधील मौजे कङ्गस ता राजणगांव प्रांत जुनर येथील मोकदमीचा निवाडा. बाबूराव माणकेश्वर यांच्या पूर्वील निर्णयान्यथे हुजूर पंचाईतीने येकोजीसारखा निर्णय केला. येकोजीकङ्गन १३०० रुपये शेरणी घेण्यांत आली.

शक १४९९ मधील दाखल करण्यात आलेला कागद, शक व संवत्सर बरोबर जमत नाही म्हणून पंचाईतीने बातील ठरविला.

पत्रांक - १६

२६ डिसेंबर १७७५

सुा सीत सभैन छ ३ जिलकाद—

सुभानराव येशवंतराव शिंवोळे देशमूख पा पुणे विरुद्ध मोकाजी नाईक यामध्ये सुभानराव हा येशवंतरावाने दत्तक घेतला किंवा नाही याविषयी वाद लागला. कारण मोकाजी नाईकाने सुभानरावास त्याच्या दत्त बागाचा (येशवंतरावाचा) देशमुखी वतनाचा विभाग देण्याचे नाकारले, कागद अपूर्ण आहे.

.....येणेप्रमाणे तिथा पुत्राची वंशावळ त्यास येशवंतराव यास पुत्र संतान नव्हते याजकरिता त्याना मी पाचासहा वर्षांचा असता भाऊवंद व उपाध्ये व जोसी व पाटील व सेटे व माहाजन व बलुते वैगैरे क।। मजकूराचे व राणोजी जगताप देशमूख कर्त्तात सातवड व पदाजीराव देशमूख ता पौडखेरे याप्रमाणे येशवंतराव याणी बलाजन आणून त्याचे समक्ष मजला त्याणी आपले वोटीत घेऊन आपला पुत्र केला साखरणाने लोकास वाटली व पागोटी दिल्ही त्यापासून अद्यापावेतो येशवंतराव याचा पुत्र म्हणोन आलो असता मोकाजी नाईक मजला येशवंतरावाचा विभाग देत नाही...

पत्रांक—१७

१३ सप्टेंबर १७७७.

सुा समान सभैन छ १० साचान—

सिदाजी विन जोगोजी रणनोवरे पाटील मोकदम मौजे मळद ता पाटस प्रा पुणे याणी हुजूर किंते पुरंदर येथील मुकामी येऊन अर्ज केला की मौजे रावणगांव पोा सुपे येथील मोकदम माझे गांवचे जमिनीसी मुजाहीम हाल आपली जमीन म्हणोन मजसी कजिया करु लागले तेव्हां ते व आपण हुजूर फिर्याद आली हुजुदन सिवेच्या निवाड्यावदल सरकारचा कारकून व स्वार आपावे देऊन गोत जमा केले तेव्हा आपण माल घेऊन सिवेचर चालावे औसे ठरले असतां रावणगांवकरांनी दिक्कद घेतली की डोकीन पागोटे शाळून माल घेऊ नये त्याजवळन गोतानी

सरकारचे कारकूनानी रावणगावकरास सांगितले की मैजे करंजे ता नीरथडी प्रा पुणे व मैजे बाकी पा सुपे या दो गांवच्या सिवेचे कजियाची माल करंजेकरानी डोकीस पांगोटे असता घेतली. त्या प्रो हे ही.....ल नाही अ (?) तरी तुम्ही माल घेऊन चालवणे त्यास ते वेळेस गाराहण त्याणी औकीली नाही त्याजवर फिरोन हुजूर आले ते समई सरकारातून पंचाईतास मनास आणावयाची आशा जाली तेव्हा पंचाईत मते श्री जेजुरी येथे कासवावर क्रियेचा निश्रये जाहाला त्यास रावणगावकरही रजावंद होऊन मजला श्री जवळ कासवावर उमे राहावयाची आशा जाली त्याजवृन श्री जवळ आपण कराराप्रो क्रियेस पार पढून खरा जाहालो रावणगावकर खोटे होऊन.....मजला येजितवत लिहून दिल्हे आहे ते साहेबी मनास आणून मजला भोगवटीयास सरकारची पत्रे करून दिल्ही पाहिजेत त्याजवृन मनास आणिता मैजेजुरी येथील श्री पासील पद्धतीप्रमाणे याजला श्रीमहार तीर्थी स्नान करून देवलात श्रीपासी नेऊन गव्हाफूल माळ व कपाळी भंडार व माथा बेल टेवून विंदागेचे उचार मस्तकी ठेऊन श्रीपासी नेले तेथे याणी आपणी विंदागे�.....पावेतो जमीन आपली म्हणून विंदाणाचा उचार करून बोलिला की माझी विंदाणी खरी असली तरी पार पडेन नाही तरी खता ख्यानत होईल त्याप्रमाणे बोलिला याची माणसे या सुधा यादीत लिहिव्याप्रमाणे जेजुरीस आणिली होती त्यापासी दिवाणचे प्रादे व रावणगावचे दारकोजी व देवजी आयोल व आणीक दोषे त्यांची नवे म्हसाजी ईश्वराव व म्हालोजी पवार एक्रूण आसामी च्यार याजपासी ठेवले होते. ते नित्य (प्र) माणेस पाहून सरकारचे कारकूनापासी व जेजुरीचे हकीमापासी व तेथील पाटील थळरुी याजपासी वर्तमान सांगत असत. याप्रमाणे दशरात्र पार पडले खता ख्यानत जाली नाही.....आकरावे दिवसी यास व याचे घरचे माणसास सरकारचे कारकूनानी व बापूजी महादेव कादार मैजे जेजुरी व तेथील पाटील कुलकणी याणी आणून पाहून थळचे पत्र व बापूजी महादेव याणी आपले पत्र सरकारात लिहून विंदाणजी निलकंठ याजपासी दिल्हे की.....(तपशील दिला आहे.).....त्याजवृन विंदाणजी निलकंठ हुजूर पुरंदरास येऊन सदरहू वर्तमान सरकारात विदीत केले त्याजवृन हिरोजीवि पुरसीस केली की क्रियेस मलदकर पार पडले किंवा काही तुळी दिकत आहे ते सांगणे त्याजवृन हिरोजीने विनंति केली की.....आपला संशय राहिला नाही.... आपण खोटे होऊन मलदकरास येजित खत आत्मसंतोषे लिहून दिल्हे.....मलदकराची जमीन खरी जाणोन याजवर कृपाकू होऊन मलदकरास निवाडपत्र अलहिदा करून दिले...तुजकडे सरकारचे हरकीचा यैवजसो २५००.....करार केला तो सरकारांत जमा असें.

पत्रांक-१८

११ आक्टो. १७७९.

सुा समानीन छ ३० रमजान

रघोजी विन अदोजी सालोखे पाटील मैजे नेरल प्रात कन्हाड याणी हुजूर कसबे पुण्याचे मुकामी येऊन विदीत केले की मैजे मजकुरची पाटीलकी आपली आहे त्यास खत्रोजी विन गेरखोजी सालोखे आमचे पाटीलकी विसी कजिया करीत होता याजकरिता आपण महादाजी

सिदे याजकडे गेलो तेज्हां त्याणी सिदाजी भापकर् पाटील मैजे लोणी पा सुपे याजकडे पंच्याईत नेमून दिल्ही त्याणी पंच्याईत मते मनास आणिली खेमोजी मजकूर.....खोटा जाहाला आपण खरे जाहालो या करिता त्याजपासून आम्हास येजितवत लेहून देविले त्याजवरून आम्ही पंत प्रतिनिधी याजकडे जाऊन सदरहू हकिकत समजाविळी व येजितवत दाखविले ते त्याणी पाहून आम्हास भोगवटीयास पत्रे कलन रिल्ही आहेत ती व येजितवत स्वामीनी मनास आणून सरकारातून आम्हास निवाडपत्र कलन द्यावयाची आज्ञा केली पाहिजे म्हणोन विनंति केली व येजितवत व पंतप्रतिनिधी याची पत्रे आणून दाखविळी त्याजवरून.....म्हणोन चिटणिसी पत्रे.....

पत्रांक-१८ (अ)

मैजे कासुंवे ता। देवरुख प्रांग राजापूर ता रत्नागिरी या गांवच्या वतनाचा वाद. सरसुभा मार्फत निवाडा झाला. सरसुभाचे निवाडपत्र, खासगत झालेले येजित पत्र व तदनुरूप महिपतगड मार्फत देण्यांत आलेली पत्रे यांच्या आधारांने पुण्याहून हुणुरून भोगवत्यास पत्रे सादर करण्यांत आली हरकी १०० रुपये घेण्यांत येऊन सरसुभ्यास जमा घरण्यांत आली.

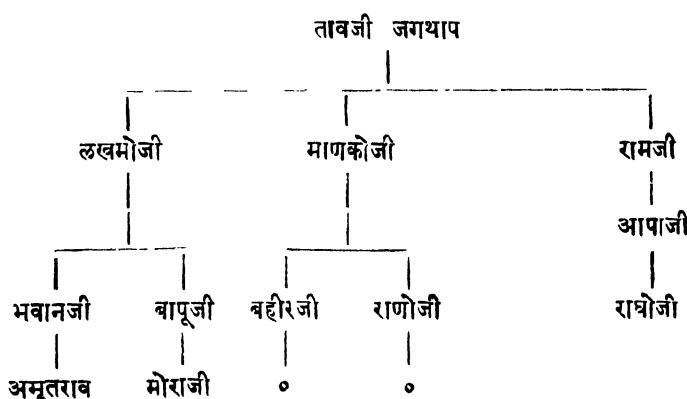
पत्रांक-१९

२६ एप्रिल १७८२

सुा इसने समानीन छ १२ जावल.

अमृतराव यिन भवानजी जगथाप देशमूख कर्यात सासबड विरुद्ध खंडेराव देशपांडे (पुरंदरे ?) ता मजकूर याजकडमधील वतनी वाढ्या विर्याची मनसुवी पंचाईत मते निवाडा झाला. देशपांडे खोटे झाले. अपुत्र विधवेचा आपल्या पतीच्या मालमत्तेवरील अधिकाराच्या दृष्टीने या वादांतील पुढील उतारा महत्वाचा आहे. उतार्याच्या शेवटी दिलेल्या वंशावलीवरून वादाची विशेष कल्पना येईल.

“ .....यास्तव वाजी नारायण यास व वाळाजी खंडेराव यास वाढ्यासी संबंध नाही येणेप्रो पंचाईत ठराव होऊन निवाडपत्र तुम्हास सादर केले असे तरी तुम्ही व राघोजी यिन आपाजी जगथाप याणी बहीरजीच्या वाढ्यानजीक समनाई आहे त्यात बहीरजीच्या कुणांत्रिणी व बंदे असतील त्याची राहावयाचा वाढ्यास मध्ये भित घाळून आपले हिस्यात सोये काढून वाढ्याचा अनभव घेऊन सुखरूप राहाणे बहिरजीचे वंश ज्यान्या वाईका आहेत त्या जिवंत आहेत तो पावेतो तुम्ही उभयेतास वाडा विकावयास संबंध नाही व वाईकासहि तुम्हा दोघाचे इतस्यासिवाय विकावयासी आधीकार नाही म्हणोन निवाड पत्र.....”

पत्रांक—२०

३ जून १७८४

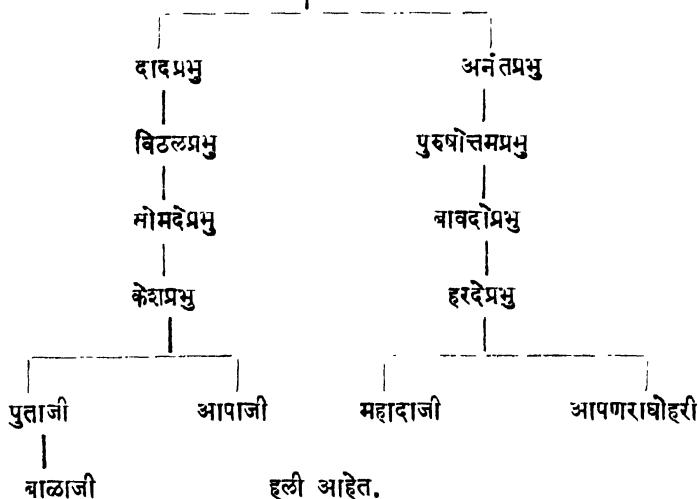
सुआआर्वा समानीन छ १४ रजब अखेरसाल.

मैंजे सिवपे ता संगमेश्वर येथील खोती व मुल्येपणाविषयी वेलंबकर व डिगणकर याजमर्ये वाद पडला. त्याचे निवाडपत्र.

(सुआआर्वा समानीन मया व अलफ) छ १४ माहे रजब अखेर साल बावाजी राम व केसो दामोदर वेलंबकर मुल्ये खोत मैंजे सिवने ता संगमेश्वर.....राजापूर याज पो बाळाजीराम याचा चुलता नागे गोविंद याचा व बालाजी पुतलाजी याचा पिता पुतलाजी केशव व राघो हरी डिगणकर याचा मैंजे मजकूरचे खोतीचे वतनाविशी कजिया लागोन सन तिसा खमसैन मया व अलफचे साली हुजूर पुष्ट्याचे मुकामी मनसुवी पडली तेव्हां उभयता बाद्यापासून तकरीरा व पुरसीसेची उतरे लेहून घेऊन वर्तगुणेके जामीन घेतले आणि हरदू बाद्याचे रजावंदीचे साक्षीदार नेमून हुजूरचा कारकून पाठवून श्री सोमेश्वर देव भैंजे धामापूर ता देवशुल ता मजकूर याचे देवलाई सन सलास सीतेनांत साक्षीदाराच्या सऱ्या वेतल्या त्या हुजूर आस्या त्याजवऱ्यन व उभयता बादी यांच्या तकरीरा व पुरसीसाची उतरे व कागदपत्रावरुन हुजूर पंचाइतमते मनास आणिता डिगणकर याणी लिहून दिल्ले की आपला मूळ पुरुष मैंजे डिगणीचा डिगणकर तेथील खोती कुलकर्ण ही दोनी वतने आमची त्यास तो गाव बालूल खान वजीर याजकडे मुकासा होता त्याचा हिंदूव वारावयास आपले बडिल विजापुरास जात असत ते सर्वई मैंजे सिवने येथील मुलचा वतनदार होता तो बुडाला याजमुले ते वतन सरकारात आहे त्यास आग्ही भाऊबंद आहो येका गावावर कालक्षेप होत नाही यास्तव सिवने येथील वतनदारी आपणास करून द्यावी म्हणोन बालूवान वजीर याजपाशी बोलले तेव्हा त्याणी पातशाहापाशी अर्ज करून बडिलापासून सेरणी घेऊन मैंजे मजकूर येथील खोती व मुलेपणाचे वतन करून देऊन पन्ह करून दिल्ले ते जवल राहिले नाही वतन प्राप्त जहास्या आगोदरच मैंजे मारी आपले

वडिल चारपाच पत्रे येऊन कुणाबाबा करून होते व वलंबकराहि वलंबाहून आमचे वडिलास मागली मौजे मारारास आला तो गयाळी आगरावर राहिला त्यास वलंबेकराची व आमचे वडिलाची घोबा चालत होता याजमुळे वलंबेकरास देव देवसकी सांगोन मुलेपणाचे वतन दिल्ले ही गोष्ट दोनशे वर्षा पलिकडील आहे तेव्हापासून खोती आमचे वडिल करित आले व मुलेपण वलंबेकराकडे चालत आले आम्हास वतन साथ्य जास्यापासून आपल्या पिढ्या किंती जाल्या हे ठाऊक नाहीं परंतु काही बंशावल ठाऊक आहे.

विष्णुप्रभु

आहो ..... साहापुरुष मागे आमचे वडिल होते ते खोती करीत आले म्हणोन त्यास येविसीचा कागदपत्र डिंगणकराजवळ कांहीच नाहीं साशीदारांचे मुखे पुरवणी कशन देऊन म्हणून डिंगणकर याणी लिहून दिल्ही त्यास सऱ्यातील अर्थ पहाता .....

डिंगणराचे लिहिणे की खोती व मुलेपण ही दोन्ही वतने पातशाहापासून करून धेतल्यावर वलंबेकरास घोबामुळे देवसकीचे कामकाज सांगोन मुलेपणाचे वतन आमचे वडिली त्यास दिल्ले ही गोष्ट दोनसे वर्षा पलिकडील आहे व पुरसीसीत लिहितात की विजापूरकराचे कारकिर्दीस खोतास कमाविसदार म्हणत व श्रीगारपुरकराचे कारकिर्दीस खोतास आधकरी म्हणत खोती हा शब्द आलीकडे शंभर वर्षात जाहाला म्हणोन त्यास येविसीची वतन पुरसीस सडीदार यास करिता काही सडीदारानी लिहिले की विजापूरचे व सींगरपूरकराचे कारकिर्दीस खोतातच मुल्ये म्हणत होते ... कमाविसदार व अधकरी हा शब्द कोणाचे लिहिण्यास नाही व डिंगणकराचे लिहिण्यास ते समई खोती हा शब्द नव्हता तेव्हा बागाईत गावी मुख्य वतन मुलेपणाचे त्याचे अगर व खोतीचा कारभार असता ते वतन आपलेवडिली वेलंबकरास दिल्ले असे डिंगणकर म्हणतात

त्याचा दाखला सच्चात कांही गुजरला नाही यास्तव हे बोलणे कल्पनेचे दिसते.....
 .....काही साक्षीदार यांचे लिहिण्यातील मार की पंत प्रतिनिधी
 यांचा कौल जाहाळा ते वेळेस सिरपाव डिगणकरानी घेतला व आगरे याचे कारकीदर्दीत खोतखंड
 डिगणकर याणी दिल्हा व कार्तिकी पौर्णिमेच्या त्रीपुर आपले जाणोपरी डिगणकर पाजलतात
 परंतु नेम नाही येसे येकाचे बोलणे.....

.....येसे आठ जणांचे बोलणे व वेलंबकर सेते करून डिगणकरास थल आलोकडे
 आपले जाणोपरी देतात येते पांच जणांचे बोलीत व शिवाजी महाराजांचे कारकीदर्दीत खोतान
 मुशाहिरा होता तो डिगणकर घेत येसे येकाचे बोलणे व आंगरे याचे कारकीदर्दीत खोतास खटपटे
 होते ते डिगणकरास पावे येसे दोघांचे जवानीत अहि याचा अर्थ पहाता वेलंबकराचे वडिल
 नातवान खोतीचा कारभार न बोढै याजमुळे खोतीचा भोगवटा डिगणकराकडे सोमाजी डिगणकरा-
 पासून चालत आला इतकेहि प्रकार घडले यावरुन त्या प्रांतातील चाल पहाता ते समई हलदेकरी
 खोत्या करीत होते त्याणी सिरपाव घेऊन खोत खंडहि दिल्हा असता त्याजकडील खोत्या निघोन
 दुसरे वतनदार खोत म्हणून खोत्याकडील आहेत औसे दाखले सरकारात पहाण्यात आले तेव्हां
 सदरहू मजकूर डिगणकराचे साधनावर धरावयाचा नव्हे हाली राधो हरी डिगणकर याचे बोलणे
 की वेलंबकरानी सडीदारास फितऊन आपले साधन पाडिले येविसीचे पत्री बजीनस पेशाजी
 सरकारात आणून दाखविणे आहे म्हणून त्यास उभयता वादी याची मनसवी सुवास पडली
 होती ते समई नारो गोविंद वेलंबकर याणे लक्षण गंगाधर गद्रे महालदार (?) यास पत्र
 गावकरी याजविसी लिहिले ते डिगणकर याणी वाटेस धरून सुभा नेऊन दाखासिले यास्तव तेथे
 मनसुवीचा फडशा न जाला याजकरता हरदू जण वादी हुजूर आले ते वेळेस सदरहू पत्र डिगण-
 करानी आणून सरकारात दिल्हे त्याची चौकशी ते समई मनास आणता नारो गोविंद याजला
 सुभा आडऊन तोडीचा कतवा घेतला याजमुळे त्याणे भयभीत होऊन पत्र लिहिले होते औसे
 ठरले तेव्हां सरकारांतून खोताचे वतनाची जप्ती सन ईदिदे सीतेनात करऊन हरदू जणांचे
 रजानंदीचे साक्षीदार नेमून हुजूरचा कारकून पाठऊन श्री सोमेश्वर मैजे धामापूर ..... चे
 देवलात सन सलास सीतेनांत साक्षीदारांच्या सऱ्या घेतल्या त्यावरुन निवाडा होईल त्यास मान्य म्हणून
 उभयता वाद्यानी राजिनामे तेथेच लिहोन दिल्हे त्या सऱ्या पत्राचे अन्वये पडला औसे दिसत नाही
 व वादी याचा प्रकार तर आपले साधन पडावे म्हणोन उभयता वादी सडीदारास सिकवीत असतील
 यास्तव श्रीचे पिंडीवरून (?) सऱ्या साक्षीदारानी उचलून ध्यावयाचा सिरस्ता सरकारातून चालत आहे
 त्या प्रो श्रीचे देवलाई सऱ्या जाहात्या नारो गोविंद याचे पत्राचा दोष राहिला नाही तेव्हा
 सदरहू पत्राचे आगोदर सडीदारास फितावल्या या दोष राधो हरी डिगणकर बोलतो ते प्रमाण
 नव्हे ..

.....वेलंबकर मुळ्ये खोत याणी लेहून दिल्हे की आमचे वडिल वेलंबहून मैजे
 सिवने येथे आले ते समई मैजे मारी देवक्खा त्राक्षण मुळ्या होता तो निपुंचीक आणि काशीस
 जाऊ लागला त्या वेळेस त्याणे आमचे बडिलापासून तीनसे लारी घेऊन आपल्या सर्व अधि-

कारास आमचे वडिलास ईदलशाही कारकीर्दीत दिल्ही तेब्हापासून वतन मान पानसुधा आपले वडील अनुभवीत आले सिवाजी महाराजांचे कारकीर्दीत खोती हा शद्द जहाला त्यास आमचे गावची खोती महाराजानी आमचा पणजा विठ्ठलप्रभु मुळ्या यास ..... दिल्ही त्या प्रोा तो करीत असता काही वर्षे आलीकडे नातवानी मुले ..... खोतीचा कारभार सोमाजी डिंगणकर याजला सांगितला होता ..... म्हणोन वेलंबकर याणीच लिहून दिल्हे आहे.....
..... वेलंबकर खोतीचे वादास खरे जाहले. डिंगणकर याणी खोती मुख्येपणाचा आपला आमल लिहून दिल्हा त्याची पुरवणी कागदोपत्री व साक्षी मुले काहीच जाली नाही सवब डिंगणकर खोटे जाले अैसा पंचाईत मते सिध्धांत जाहाला परंतु खोतीचा भोगवटा डिंगणकराकडे सोमाजी विठ्ठल डिंगणकर यापासून चालत आला यास्तव त्याजला कागदी खोतीविशी बेदखल करावे हे ठीक दिसत नाही व डिंगणकरानी दोन वेलेस समजी पत्रे केली त्या प्रोा वेलंबकर ही मान्य जाले आणि परस्परे पत्रे जाहाली आहेत या करिता निमे खोतीचे वतन डिंगणकराकडे व निमे खोतीचे वतन वेलंबकर मुल्हे खोत याजकडे या प्रोा ठराव करून मौजे माराचे मुलेपण वतनीचे निमे खोतीचे वतन मानपान सुध्धा वेलंबकर याचे याजकडे ..... चालवणे येविसी .. पत्रे.”

(बाळाजीराम व इतर याजपासून १०,००१ रुपये हरकी घेण्यांत आली.)

पत्रांक—२१

१९ जुलै १७८५

(सुा सीत समानीन) छ १२ रमजान शके १७०७.

“ राजमंडल स्वारी ..... विा गणेश विश्वनाथ नीवाड पत्रे मोकदम मौजे तलेगी पो सिदनाथयाचे नांवे निवाडपत्र की तुळ्ही लस्करांत येऊन विदीत केले की ..... ”

यावरून स्वारीवर असतांना सुद्धां निवाडे करीत असे दिसते.

मोकदम तलेगी पा सिदनाथ विस्त्रद्ध मोकदम गोलसगी पो चिमलेगी यामध्ये उभय गांवातील सीमेवरील आडमार्गाविषयी, मार्गाचे जकातीविषयी व सीमेविषयी कजिया पडला. त्याचे निवाडपत्र —

“ .....त्याजवरून गोलसगीकर मोकदमास मसाला करून सरकारात आणून हरदू वादापासून मुचलके व जामीन येऊन बाबानी भौवर गांवकी पंचाईतीस आणाच्याविसी नावनिसी लीहोन दिल्ही त्यास आणून हरदू वादापासून राजीनामे लेहूनू घेऊन पुरसीस केली त्याची उत्तरे हरदू बाबानी दिल्यावर बाबानी पंचाईतीस सीव दाखविली त्यास गोलसगीकर लिहितात की.....त्याजवरून पंचाईत मते मनास आणिता जकातीचा आडमार्ग तलेगी कराचा ठरला..... (हरदूवादी कागदपत्र पुरावा दाखल करूं शकले नाहीत तेज्हां दिव्य यावे येसे ठरले) .....
.....

पंचाईत मते ठराव दिव्य ध्यावे ऐसे जाहाले त्यास आमचे वादे तलेगीकर (याने प्रथम तकरीर सादर केली.).....
.....याणी भेंडा (भेंडा ?) घेऊन चालाव त्याचे पाठीमारो आम्ही धोंडे टाकीत जाऊ प्राप्ती कबूल होऊन राजीनामा लिहून दिल्ला.....गोलसगीकरास आज्ञा केली की तुम्ही कौल जामीन घेऊन सिवेकर जाऊन तलेगीकर सीवेवर मेंडे घेऊन चालतील त्याचे पाठीमारून तुम्ही दगड पुरणे म्हणोन.....गोलसगीकर बोलले की आम्हास कोल जामीन धावयास मिळत नाही.....सरकारातून आज्ञा जाली की कोल जामीन मिळत नाही तर भेंडा घेऊन .....चालावे तलेगीकर पाठीमारून दगड पुरतील तुम्ही खरे जाहात्यास हरकी माफ व खोटे जाहात्यास गुन्हेगारी माफ त्याजवरून गोलसगीकर बोलिले की आम्हास साधन सूत्र नाही आमच्याने सिवेवरून चालवत नाही आम्ही तलेगीकरास योजित पत्र लेहून देतो.....”

तलेगीराकळून १५० रुपये हरकी म्हणून घेतली स्वारीत पोता जमा (जाले असत). जाले असत.

जकात आडमार्ग :— “ .....मैजे (तलेगी) मजकूरचे सिवेतील आडमार्ग मैजे कुडुंगी पा मुलवाढ या गांवावरून कसवे चिमलग्याकडे पूर्वीपार जात आहे त्यास सिध्नाथ परगण्याची माहाल जकात आम्हाकडे चालत असता (= तलेगीराकडे).....मैजे गोलसगी पा चिमलगे येथील मोकदम आपली सीव म्हणोन आडमार्गचे जकातीस कळ्या करून ”

पत्रांक—२२

१ मार्च १७८६.

(सुासीत समानीन) छ २९ माहे रविलाखर.

(सुरु सीत समानीन) छ २९ माहे रविलाखर सिदोजी बिन गगाजी दगडध्या पाठील मोकदम मैजे तुलसी पा भोसे याचा व महीमाजी बिन मानाजी गव्हाण्या याचा मैजे मजकूरचे पाटिलकी विसी कजीया लागोन सत्र इहिदे सवैन मया व आलफचे साली दुजूर पुण्याचे मुकामी मनसुवी पडली हरदूजणानी आपलात्या तकरीरा पुरसीसाचे उत्तरे लिहून देऊन साधकाचे कागद पत्र दाखाविले वर्तणुकेस जामीन दगडध्यानी मुलतानजी पाठील मैजे बोडले पो अकल्दूज यास गव्हाणे याने लक्षण वा पिराजी पाठील मोकदम मैजे खेड पा भोसे यास दिले उपरांत साथीदाराच्या सडध्या ध्यावयाकरिता सरकारातून लक्षण रुद्र कारकून नेमून दिल्ले त्याचे विधमाने सऱ्ऱीदारानी क्षेत्रनीस नरसीपूर येथे श्री देवलाई सत्योत्तर सऱ्ऱ्या लेहून देऊन त्रीरात्रीचे नेमास छत्तीस आसामी पार पडिले त्यापैकी वजा कियाबाल आसामी दाहा बाकी आसामीसर्वास यांच्या सऱ्ऱ्या व सदरहू सऱ्ऱ्या जात्याचे.....लक्षण रुद्र कारकून यास समजत्यावर त्याणी चौकसी करिता तेरा आसामी गावकरी याणी सभा केल्याच्या जनान्या लिहून दिल्ला त्याजवरून पेशजी मोरोहरि याणी मनास आणून दगडध्या खोटा...ठरऊन गव्हाणे या सन सीत सवैन मया व अलफचे

साली सरकारचे निवत पत्र करून देविले परंतु दरोवस्त मोकदमी आमची दगड्याची असता आमचे साधन सूत्राचा लोप करून गव्हाण्यास निवाडपत्र करून देविले याची चौकसी पुनः जाली पाहिजे भूणून दगड्या आजपर्यंत नेहमी हुजूर फिर्याद करीतच आहे यास्तव मनसुवी प्रगरणी पेशाजीचे कागदपत्र हुजूर दसरी आहेत ते पाहता दगड्याचे लिहिष्यात.....मोकदमी पुरातन आपली.

.....रत्नोजी गव्हाणीत जाहाला तेब्हापासून गव्हाणे आडनाव पडले (११ वंद विस्तृत माहिती.)—(सारांश : —) गव्हाण्यास पुरातन आपले मोकदमी ऐसे म्हणावयास समध नाही पुरातन मोकदमी दगड्याची म्हणून हाली दरोवस्त मोकदमी दगड्याकडे चालवावी तरी रत्नोजी पासून महीमाजी बिन मानाजी गव्हाण्या पावेतोच्यार ढोया मोकदमी गव्हाणे याणी चालून कस्त मेहनत करून पांढरीची चाकरी केली यास्तव बडिलपण आधी दगड्याची व याचे मागे निमे पाटीलकीचे वतन धाकुलपण गव्हाण्यानी व याच अन्वये मानपान उभयतानी घ्यावयाचे. .....येणेप्रमाणे टराव केला त्याप्रमाणे गव्हाणे याणी सवादपल लेहून देऊन वर्तीवे ते न करिता गैर हाजीर जाहाले सबव त्याचा जामीन लक्ष्यमण.....मोकदम मैजे खेड.....याजला हुजूर आणून गव्हाणे याजला हाजीर करून त्याचे वर्तणुकेचा जाव करणे म्हणोन आज्ञा जाहाली त्यावरून लक्ष्मण मजकूर गव्हाणे याच्या शोधास गेला परंतु गव्हाणे याचा शोध न लागे यास्तव गव्हाणे पाटील याचे वर्तणुकेविमीचे येजीत पत्र सदरहू टरावाचे नावे शेळका मजकूर याजकर्वी लेहून देवून व पेशाजीचे... .....निवाडपत्र सरकारातून गव्हाणे याचे नावे जाहाले आहे तै रद करून ही नीवाडपत्रे सादर केली अनेत.....”

पत्रांक २३

८ मार्च १७९२

(सुा इसने तिसेन) छ १४ माहे रजव –

रामचंद्र सिवाजी व महिपत नारायण कुलकणी मैजे चिंचोडि पो नेवासे यास निवाडपत्र करून दिले की तुमचा व गोपालजी निवाजी व निवाजी अनंत कुलकणी मैजे मजकूर याचा भाऊपणाविसी भैजे मजकूरचे कुलकणीचे विभागाविसी कजिया लागोन मनसुवी हुजूर पडली त्यास हरदू वाद्यात आपल्याला तकरीरा व पुरसीसा लेहून देऊन साधनाचे कागदपत्र दालविणे व मैजे मजकूरचे पांढरीच्या सडथा श्री जेजुरीच्या कासवावर पंचरात्रीचे नेमाने घेतल्या त्याजवरून मोरो हरी याणी अनाजी सिवाजी व महिपत नारायण याचे हातास टिप्प्या लाऊन वहूत तसदी दिल्यी याजमळे महिपत नारायण याच्या हाताच्या शिरा आखळून बोटे बाकडी जाली ती अद्यापवर तसीच आहेत या प्रोा तुम्ही वर निग्रह करून निवाजी विछ्ल व निवाजी अनंत याजला दगेवस्त वतनाची पत्रे सन तिसा सबैनचे सालीं करून देविली सबव तेब्हापासून तुम्ही हुजूर फिर्याद करून नेहमी राहून लिहून दिल्हे की श्री जेजुरीचे कासवावर सडीदाराच्या सच्चा

बेतत्या त्यापो बेवीस असामी आम्हाकडील व पंधरा असामी वाद्याकडील अशी निवड सडि-दाराची करून याज पो ज्यास क्रिया लागेल त्याचा पक्ष खोटा अशा करार करून पंचरात्रीचे नेमासै सडीदाराकडून क्रिया करविली त्यास दोहोकडील सडीदार नेमास पार पाडिले असे. आम्हा हरदू वाद्यापासून लेहून घेतले तेव्हा जेजुरीकर थळकरी शेला पागोटे मागो लागले याजला आम्ही दोघे वादी खरे जालो याजकरिता आम्हा दोहोकडून शेले पागोटी मोरी हरी याणी देविली असता पुढे महादाजी सिंदे याजकडील बालाजी गोविंद यांचे भिडेमुळे मोरी हरी याणी वाद्याचे अगत्य धरून हरदू निवाजी याचे वडिलाची तीन जीत येजीत पत्रे व सरकारचे निवाडपत्र वगैरे आमची साधने बहूत असता त्याचा लोप करून वाद्यापासून मनत्याची पैका खाऊन आम्हावर जबरदस्ती केली आणि हरदू निवाजी याजला सरकारची निवाडपत्रे करून देविली त्याची पुन्हा वाजवीचे रद्दनें चौकशी करून फडशा केला पाहिजे म्हणोन या अन्वये तपसीलवार मजकूर लेहून दिल्हा त्याजवृन मागणी दरोवस्तु कुलकर्णी हरदू निवाजी याजकडे चालत होते त्याची जप्ती सन सलास समानीनचे साली करून पूर्वी घाटसीरसचे पारी व नारो नावाजी व मोरी हरी याचे विद्यमाने येकूण ३ वेळा निवाडे जाहत्याचे कागदपत्र सरकारदप्तरी आहेत त्याची चौकशी पंचाईत मते करिता.....
 .....या प्रो सञ्चांत दाखला गुजरला असता पंधरा असामीनी अनाजी सिवाजी व महिपत नारायण हे हरदू निवाजीचे वंशभाऊ नव्हते जेडे खरे म्हटले हेच बलवतर धरावे तर कांही सडीदारास निवाजी विठल याणी पैका देऊन आपलेसे केले आहेत असे तुमचे बोलणे पडले त्याचा विचार करिता रामचंद्र सिवाजी व महिपत नारायण हे आमचे येकजदी भाऊ नव्हत असी तुम्ही साक्ष देणे येविसी हरकोणाचा उपद्रव तुम्हास लगागत्यास तो आपण निवारू ऐसा मैजै मारचे माहारासी करार करून सदरहू अन्वये त्याचे नावे निवाजी विठल याणी कागद लेहून देऊन पांचशे रो त्याजला लाच देऊन त्याचा रोखा कर्जाऊ म्हणोन लौकिकार्य लेहून घेतला त्याची चौकसी करिता महाराचे नावे.....निवाजी विठल याणी आपले स्वदस्तूरचा कागद लेहून दिल्हा तोच कागद व जीनस.....तो सरकारात दप्तरी आहे तेव्हां वरकड सडी-दारास निवाजी विठल याणी लाच देऊन आपलेसे केले असे तुमचे लिहिणे आहे ते लटके म्हणता येत नाही तेव्हा चौदा आसामीचे बोलणे हरदू निवाजी साधनास कसे धरावे तथापी चवदा आसामी क्रियेस पार पडिले सवब हरदू निवाजीचे साधनावर धरावे तर दोघेहि रंगो मुराराचे वंशीचे भाऊ म्हणून बोर गावास येऊन निमे निम कुलकर्णी तुमचे व हरदू निवाजीचे वडील करीत आले व परस्पर येकमेकाची सुतके धरीत आले आलीकडे हरदू निवाजी अनाजी कडील धरीत नाही व अनाजी हरदू निवाजीकडील धरतात त्याप्रेया वहुतेक सडीदार याणी लेहून त्या आसामी व सदरहू चवदा असामी हे सर्व सडीदार पंच रात्रीचे नेमास पार पडलेत तेव्हा दोघेहि वादे खरे व्हावे या अन्वये सञ्चांतील साधक आहे.....
 .....

(पुरान्याचे सूर्यम विवरण).....रामचंद्र सिवाजी व महिपत नारायण हे आपले धरांत चोरून

स्नानसंध्या करून कपाळाची गंधे पुसुन आम्हाकडील मुतके धरितो असी लटकीच कुभांड करितात..... याजवरून पहाता लिखित मुक्त साक्षीनसी तुमचा पक्ष बलवतर स्पष्ट दिसतो..... त्याजवरून पेशजी नारो बाबाजी याणी तुमचे वडिलाचे नावे पत्रे करून देविली ती योग्य आहेत असे जाहले त्या दिलान्वयावरून रामचंद्र सिवाजी व महिपतराव नारायण हे आपले वंशभाऊ नव्हत असे गोपाळ निंबाजी व निंबाजी अनंत म्हणत होते त्यासी ते खोटे पडले.... तुम्ही..... मैजे मजकूरचे कुलकर्णीचे निमे वतनाचे विभागी खेरे जाहाला यास्तव गोपाल निंबाजी याचा बाप निंबाजी विठल व निंबाजी अनंत याचे नावे पेशजी सन तिसा सवैन मया व अलफचे साली दरोवरत कुलकर्णीची पत्रे रामशास्त्री याचे संमती सिवाय मोरो हरी याणी करून देविली याचे संमती सिवाय मोरो हरी याणी करून देविली ती रद करून हे पत्र तुम्हास सादर केले असे.....

(विजयी पक्षाकडून ६०१ रो हरकी घेण्यांत आली)

पत्रांक-२४

१७८५ (?) *

मैजे हेदवी ता गुहागर ता अंजनवेल येथील महाजन जोगळेकर बंधु यामध्ये आपसांत अपुच बंधुच्या विभागाविषयी आणि दादिजा ठिकाणा विषयी वाढ लागला. सडी घेण्याविषयींचा त्या वाढांतील पुढील उतारा महत्वाचा आहे. विजयी पक्षाकडून ५०१ रुपये हरकी घेण्यांत आली. “ ..... कजिया करू लागले यास्तव हुजूर आले या अन्वये लेहून देऊन आपले साधनाचे कागद असल दाहा व नकला तीन एकूण तेरा पत्रे दाखविली नंतर हरदू वाद्यापासून जमान घेऊन दोघा वाचांने राजावंदीने साक्षीदार आा ३७ सततीस याची यादी लेहून घेऊन साक्षीदारास पुसावयाची कलम बंदीची यादी देऊन सिवाजी गोर्धिंद कार्गून व सुभा अंजनवेल येथील कार्गून श्री वेळणेश्वरी पाठऊन तेथून सऱ्याचे वीस आसामीच्या यादी प्रमाणे प्रथकाकरे घेऊन हुजूर आणित्या व तेरा आसामी सऱ्या पुण्यात जाहाश्या त्या सर्व साधनाचा सारांश पहाता..... श्रीमंत कैश्यवासी शिवाजी महाराज याचे कारकीर्दीत दाहीजे जमावंदीत धरून मुशाहिरा केला..... ”

पत्रांक-२५

२१ फेब्रुवारी १७६७

पेशवादसर घडणीविभाग.

इमाल नं. ४३ पैकी वतनपत्रे यांतून पुढील नकल घेतली आहे.

राजमंडल स्वारी राजश्री पंतप्रधान सुदूर सवा (सीतेन) मया व आलफ.....

* मूळ दसरक्रमावरून असावी.

छ २१ रमजान वेंकाजी सखाजी उपनाम कटारे गोत्र भारद्वाज सूत्र आस्वलायन यास दिल्हे वतनपत्र औसे जे, शबो नारयण याणी हुजरु पुण्याचे मुकार्मी येऊन विनंती केली की तुम्ही कुटुंबत्सल आहा कुटुंबाचे योगक्षेम चालला पाहिजे यारतव मौजे कोऽन्हाली पा म्हानवड प्रा विजापूर येथील नाईकीचे वतन प्राचीन कोणाचे नवते गावाची लावणी संचणी पाटील कुलकर्णी याच्याने न होय यात्तव पाटील कुलकर्णी याणी आत्मसंतोषे जमीदाराचे विद्यमाने मौजे मजकूरचे नाईकीचे वतन देऊन महजर करून दिल्हा आहे त्याप्रमाणे सरकारातून करार करून देऊन भोगवटी यास पत्रे करून दिल्ही पाहिजेत म्हणोन त्याजबरून मनास आणिता तुम्ही कुटुंबत्सल आहा तुमचे कुटुंबाचा योगक्षेम चालिला पाहिजे म्हणोन तुम्हावर कृपाळू होऊन मौजे मजकूर येथील नाईकीचे वतनाचा महजर करून आणिला व तो पाहून त्याप्रमाणे मजमाचा मजमून महजर व तेरीख छ ११ जिल्हेज शके १६८१ प्रमार्थीनाम संवत्सरे श्रावण शु।। त्रयोदसी इंदुवासरे मन १६९ सीतेन मया व अलफ ते दिनी दर जागा ठाणे तेलसंग पा हानवड सरकार हवेली प्रा विजापूर हजीर मजालसी—

दिवाण

गंगोजी वागमारे सुभेदार
दिंा श्रीमंत राजश्री पंतप्रतिनिधि.

राजश्री बापुजी मोरेश्वर
मजमदार निंा श्रीमंत
राजश्री येमाजीपंत आणा
रागा महिषतराव जिवाजी
फडणीस.

जागीर देसाई देशपांडे जमीनदार मोवरगांवकर पाटील व कुलकर्णी समस्त दैव व बारा बलुते मौजे कोऽन्हाली प्रा मजकूर,

चैना गौडा पाटील..... विकलम शेषो केशव
..... व कृष्णो कुलकर्णी .....
रखमाजी कुलकर्णी मौजे .....
तेलसंगी निशाण नांगर .....
(गौड पाटील व कुलकर्णी यांची
नांवे यापुढे दिलीं आहेत.)

या समस्त विद्यमाने लिहिला महजर ऐसाजे .....
(नेहमीप्रमाणे महजर लिहिण्यांत आला आहे. शेवटास बलुत्यांची नांवे घातलीं आहेत.)
.....येणेप्रमाणे महजराचा मजमून पाहून त्याप्रोा मौजे मजकूरचे नाईकीचे वतन करार करून दिल्हे असे ..... सेरणी रु. १०१ एकसे एक करार केले ते सरकारात पोता जमा जाहले असेत म्हणोन नांवेची ..... सनद १.

APPENDIX—B
Section—III
Letters of the Chief Justice Ramashastri.

क्रमांक—१

पे. द. सं. नि. कागद,
रु. नं. ११

सु. ११६१
इ. १७६०।६१

श्री

राजेश्वी शंकरभाऊ देशमूख व गमाजी देशमूख व रावजी नानाजी व माधवराव देशपांडे पाा संगमनेर यासी प्रती रामशास्त्री असीबांद सुहूर सन ईहिदे सीतेन मया व अलफ संकराजी ब्रिन सुलतानजी थोरांत मौजे उकलगांव ताा बेलापूर याचा बडिल सुभानजी बलद पदाजी यास लाडजी ब्रिन भवानजी थोरात मौजे मजकूर याचा बडिल गणजी बलद सुर्योजी याणे आपले निमे मोकदमीपैकी निमे मोकदमी सवा आठसे रुपयासी विकंत दिल्ही म्हणोन कागद देशमूखाचे सिकेनसी व देशपांडे याचे दस्तक व भवर गांवच्या साक्षीनसी जाहला आहे त्यावहल हरदो जणाचा कजिया होऊन मनमुकी हुजूर पडिली आहे त्याचे साक्षीबदल तुम्हास हुजूर यावयाची आज्ञा केळी असे तरी येणे तुम्हास यावयासी आट चार दिवस लागत—असीले तरी हा कागद जाहालीयास येकूण हातर वर्षी जाहाली तोपर्यंत कागद होता कोणा जवल संकराजीचे हातास कोणापासून कधी आला रुपये सवा आठसे कराराप्रो लाडजीच्या बडिलास पावले की न पावले पत्रापासून आजीपर्यंत वतनाचा भोगवटा कसकसा चालत आला व येविसी कागदपत्र तुम्हा-जवल काय कसकसे आहेत ते काकदावर गावच्या बळुतेचे साक्षी व गावच्या कुलकर्णीचे बी कलम ब्हावयासी कारण काये हे सविस्तर *येथात्त्य सत्योतर लेहून पाठवणे.

क्रमांक—२

पे. द. स. नि. कागद.
रु. नं. ११

सु. ११७० रजब २७
श. १६९१ का. व. १४
इ. १७६१ नोव्हेंबर

श्री

तालीक

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री रामशास्त्री

स्वामीचे सेवेसी—

विद्यार्थी माधवराव बलाल प्रधान नमस्कार विनंति उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीये कुशल लिहीत असीले पाहिजे विशेष सदासिव नाईक सरदेसाई प्रा राजापूर याणी हुजूर विदीत

* येथून अक्षर निराळ्या बळणाऱ्ये.

केले की शामलाकडे आपण कांही पत्रे पाठविलीम्हणोन सरसुभाहून हुजूर समजाविले याजकरिता याची पूर्ती चौकसी करावी तोपर्यंत आपण पुण्यातच राहतो म्हणोन त्यावरून है पत्र आपणास लिहिले आहे तरी येविसीची पूर्ती चौकसी करून मनास आणोने टेबणे खासी स्वारी पुण्यास आलीयावर फडशा केला जाईल रा छ २७ रजब सुरु सवैन मया अलफ Xबहुत काय लिहिणे है विनंति.

क्रमांक—३

प. द. सं. नि. कागद.

र. नं. ११

श्रीमंत प्रभुवर्य राजश्री... रावसाहेब यासी—

प्रती रामशास्त्री आसीर्वाद विनंति तागाईत छ १० जिल्हेज पावेतो वर्तमान यथारित असो विशेष छ २८ सवालचे पत्र पाठवले तेथे (दोन तीन शब्द कागद फाटल्याचे गेलेत) + + + याणे सुरापान करून सर्ह देशमुखीण प्रा चिकोडी ईजपाशी बदकर्म केले या प्रा मुद्यास धरिला त्याजवरून तो गुन्हेगारीचे दाहा हजार रु. सरकारात द्यावयास मान्य जाला यास्तव उभयतां तुम्हाकडे पाठविली आहेत तरी याजपासून गुन्हेगारी ज्याजती साधेल तेथवर साधावी न साधे तरी सदरहू दहा हजार रुपयाचा निशा घेऊन कोणास किती ते प्रायश्चित द्यावे म्हणून आज्ञा त्याजवरून बालाजीस आणून रुब्र पुरसीस केली तेव्हां अकर्म केले येसे कबूल जाला परंतु सुरापान आपल्यास घडले नाही सर्हचे (बाधणे ते माझेही देशी !) माझी फजिती जाहाज्यास आपला वाद सहजच सिद्धीस गेला यास्तव त्याणी आम्हा न कलत + + + सरकारच्या माणसानी आपल्यास धरिले तेव्हां कटाळे जबल आणून ठेविली ते सरकारच्या माणसास सांपडली त्याजवरून मजला मारझोड सरकारातून केली त्या धास्तीने जैसे मागतीले तेसे लेहून दिल्हे परंतु सुरापान मजपासून घडले नाही येविसी मी तस दिव्य करितो येसे बोलला त्याजवर शास्त्रार्थ पाहाता व्यभिचाराचे प्रायश्चित थोडक्यात होईल परंतु सुरापानाचे प्रायश्चित्य दुर्घट आहे तेव्हां ही चौकशी खातरनिशेची असावी याजकरितां विनंति लिहिली आहे तरी बालाजी सुरापान करितो येसे मुदे धरावयास सरकारातून जे ग्रहस्त गेले होते ते विश्वासुक दुसरे याचे बोलीने लोभावार न जात आणि मुदेही प्रत्यक्ष हेचे दिक्त सापडले अतापर ही चौकशी करावयाचे कारण राहीलेच नाही ऐसी स्वामीची खातर जमा जाली असील्यास तैसेच विस्तार लेहावैयाची आशा करावी सुरापानाचे प्रायश्चित कठीण आणि हा जातीचा ब्राह्मण यास्तव चौकसी चांगली असावी श्रुतहोय * है विनंती.

* अक्षर निराळे माधवरावाचे असावे. * रामशास्त्राचे हस्ताक्षर.

क्रमांक—४

पे. द. सं. नि. कागद.

रु. नं. ११

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री बाळकृष्णशास्त्री यासी प्रती रामशास्त्री नमस्कार विनंति गणेश हरी खांडेकर व त्रिवक हरी खांडेकर यांचा विचार करावा म्हणोन आपणास सांगितले होते त्यावरून याचे पहिले कागद हरी दामोदर यांकडील आपल्या विचारे जे कागद उभयता बाबांचे जाहाले होते ते मनास आणिले त्यावरून त्रिवक हरी याचा राजीनामा जाहाला त्याप्रमाणे गणेश हरी याचाहि राजीनामा घेतला ते समई उभयेतांचा विचार विलेस लावावा तरी (उ) भयेतास प्रायश्चित्तासुले तट पडिला त्यावरी श्रीमंतांचे आजेवरून तुमच्या विच्यारे त्याची शुद्धता जाहाली आलीकडे श्रीमंतांची आज्ञा राजश्री त्रिवक विनायक यास जाहाली की तुम्ही पंचाईतामध्ये वसोन उभयेतांचा मजकूर विलेस लावणे त्यावरून आम्ही व त्रिवक विनायक रंग महालांत वसोन उभयता बाबास वलाऊन आणिले सांगितले जे तुमचा वाटपाचा कजिया विलेस लावावा लागतो या (स्त) व आपलाल्या यादी करार करून देणे म्हणोन आज्ञा केली त्यास गणेश हरी बोलिले की जुना कर्जवार जाला आहे त्याचा फडशा जाहाल्या वांचून आपण यादी देत नाही त्यावरून राजश्री गंगाधरपंत सर देशमुख या (ही) सांगिले की गणेश हरी सुधामत ऐकत नाही म्हणोन श्रीमंतास विदीत करणे त्यावरून गंगाधरपंत याणी आम्हास सांगितले जे वेदशास्त्र संपन्न बाळकृष्णशास्त्री हे आपल्यास भेटले होते आणि बोलिले जे हा न्याये आम्ही तुम्ही बैसोन विचारीला आहे परंतु त्याचे कागदपत्र जे असतील ते आम्हाकडे पाठऊन त्याचा विचार आम्ही विलेस लाऊ म्हणोन सांगितले त्यावरून त्याचे कागदपत्र आम्हापासी होते त्याचे फेरीस्त धालून आपल्याकडे स पाठविले आहेत केरिस्ताप्रमाणे पाहोन घ्यावे * इत्यलं.

क्रमांक—५

पे. द. सं. नि. कागद.

रु. नं. ११

इ. १७७३ (?)

श्री

तालीक

श्रीमंत प्रभुवर्य राजश्री.....दादा

यासी

प्रती रामशास्त्री आसीर्वाद विनंति ता छ २२ मोहरमपर्यंत वर्तमान येथास्थित असे विशेष भडिसवले याचा व कवठेकर याचा मौजे वाटद ता सैतवडे येथील खोतीच्या वतनाचा कजिया आहे त्याची मनसुकी आम्हापासी आजी दोन तीन वर्षे होत आहे त्यास हरदो बापाही

* रामशास्त्रीचे हस्ताक्षर.

आपले स्वसंतोश साक्षीदार लेहून दिल्हे व त्यांच्याच राजीमते सरकारचा कारकून करालि पाठऊन तेथील देशपांडे याच्या गुजरातीन श्री कृष्णेत साक्षी घेतव्या त्यात भडिसवले यांचे साधन कमी पडिले त्यावरून कारकूनाने प्रतिपक्षाने सज्ज्या साक्षी घेतल्या यैसे भडिसवले बोलो लागले तेव्हा त्यास सांगितले की काराडिच्या देशपांडे याच्या गुजरातीने श्री कृष्णेत सज्ज्या जाहल्या आहेत त्यास किमिपि गुंता नाही तथापि तुमचा संशय असीला तरी फिरोन साक्षीदार आणून चौकसी करून व तुम्हापासी कागदपत्र प्राचीन असलिले तरी आणून देणे त्यावरून येक दोन कागद आणून दाखविले तेव्हा त्यास सांगितले की श्रीभंताची स्वारी पुण्यास आलीयावर ये मनसुकीचा फडशा होईल तूर्तु तुम्ही घरास जाणे घरास म्हणून निरोप घेऊन गेलो ते आपणाकडे जाऊन गैरबाका विनंति करून राजश्री संकराजी केशव याजकडे सदरहू मनसुकीचे कागद-पत्र वावयाचे पत्र आणिले त्या पत्रावर विनंति आहे ती खाशा दस्तुरची होय किंवा नव्हे याचा संदेह पडला यास्तव वजीनस पत्रच वाटविले आहे त्यास आम्हापासी मनसुकीचा फडशा होणे तो कोणाचा संकोच न करिता करीत असतो तेथे मोरो हरी याची गणना काय आहे तथापि ते मनसुकीस संदेह स्वामीस असिला तरी पुण्यास कारभारी व मातवर मुळदी आहेत त्यास आज्ञा जाहाली याने फडशा करतील परंतु हुजूर न्याय पडिला त्याचे कागदपत्र माहाली रवाना कराव-याची चाल आजी तागाईत नाही याजकरिता विनंति लिहिली आहे आज्ञा होईल त्याप्रो वर्तणुक करू क्षुत होये.

(पहा निवाडपत्रे क्रमांक ३१; २०-१-१७७३ मधील निर्णय पत्र. याच मजकुराचे नाना फडणविसाच्या नांवचेहि एक पत्र आहे).

क्रमांक—६

पे. द. सं. नि. कागद.

रु. नं. ११

श्री

मसुदा रद अभे.

राजश्री राघोजी आंगरे सरखेल
यासी

प्रती रामदाढी आसीवाद उपरी येथील कुशल जाणोन स्वकीये कुशल लेखन करीत गेले पाहिजे विशेष भाहादाजी बलाल दाढेकर यांचा कज्या तुम्हा जवळ पडिला होता त्याचा फडशा येथास्थित न होये म्हणून माहादाजी बलाळ अतीताईपणावर येऊन रागे भरून सीखा तोडली आणि धोत्र फाझून कुपीत लावडा त्या दोषाचे प्रायश्चित दिल्ह्याबिना त्यासी पंगती व्यवहार करणार नाही म्हणोन कांही ब्राह्मणानी आप्र॒ह केला यास्तव माहादाजीपिंत हुजूर फिर्याद आला त्याचे परिहाराविसी पेशजी तुम्हापासी पत्रे लिहिली होती परंतु फडशा न जाला कंठी सूत्र

रागाचे वेळेस त्याग केले असत्यास त्याचा दोश कांही नाही परंतु दंड कमङ्गल धार केला होता की नाही हे तपसीलवार लिहून पाठवणे.

क्रमांक—७

पारसनीस दप्तर

डेक्न कॉलेज पुणे.

सु. ११९० मोहरम ७

शु. १७११ आष्ट्रिं. शु. ९

इ. १७८९ सप्टं २७.

पो. ४ ७ मोहरम आश्वीन तिसैन.

रोजचे वर्तमान रामराव चिटणीस यासी लक्ष्मणराव गोविंद मल्हार गमराव याणी पुणीयाहून लिहिले ते—

पुा सेवेसी विज्ञापना पेणकर ब्राह्मणानी वेदशास्त्र संपन्न शास्त्री बाबांचे घरी उपोषण केले ते परवा लिहून पाठविलेच आहे. राजश्री नानानी व तात्यानी निरोप ब्राह्मणास पाठविला त्याजवरून व चहूं दिवशी काय ते सांगू मळणोन सागून पाठविले. त्याजवर शास्त्रीवाबानी आपले घरी त्रिवकशास्त्री तिमगकच्यार्थ दादाशास्त्री व आणखी दोन चार असे बोलाऊन आमचे घरी ब्राह्मणानी उपोषण केले तुम्ही सोरे शास्त्री स्वस्थ सरकार स्वस्थ याचे कारण काय आम्ही सायेकाल परियंत उपोषण करावे तुम्ही सर्वानी मनास येतील तेथे सभा कराव्या वलगना कराव्या हे काय प्रभूचे मह(ण)गे आमची ज्ञाती कोण हे गळणे याचा निश्चय जाला पाहिजे याजवरून दोन च्यार ग्रंथ काढून दादाशास्त्री यास विच्चारिले त्याजवरून ते हेच संस्कारी मळणू लागले तेव्हा हे चांद्रसेनी दालम्ब हे सिध केले दादाशास्त्री याचे तोंडानेहि चांद्रसेनी औसे मळणविले तेव्हां आनाचार यात मळणू लागले. त्याजवर शास्त्रीवाबानी उत्तर केले तुम्ही यास मळणता वेदोक्त करूं नका, शाली ग्राम पूजा करूं नका होम हावन करूं नका तेव्हां करिता मग अनाचार तो कसा तेव्हां कोंकण मावळ बहूत अनाचार त्याजवर पुण्यातच पनास हजार ब्राह्मण आहेत तेहि आचार शुद्ध आहेत की काय, मळणून ते ब्राह्मण न्हेहसेहोत नाही, त्यात त्याणी आनाचार मोळून व्यवहार प्रायश्चित त्याचे ते करितात तुम्हास कोठे विचारतात तेव्हा दादाशास्त्री कुंठीत जाहाले. त्याजवर त्यास विच्चारिले हे चांद्रसेनीय खरे. तेव्हां खरे असें बोलले. याप्रमाणे नानास चिठी लेहून द्या मळत्यावर आपण वडील लिहून द्यावे असें बोलले त्याप्रमाणे परवाचे दिवशी जाहाले तात्या केवळ डोईवर घेऊन करा जाता शास्त्री व नाना याजपुढे होत नाही असे तूंत पडले आहे पुढे होईल ते लेहूं शंकरराव याजकडील प्रती आणून लौकर पाठवावी वरकड शंकरच्यार्थ याचे पर्याय स्वामीनी लिला ते खेरेच आहेत येक ग्रंथमात्र थोरले जागचा दाखल्यास येईल. वरकड येथे ठरले ते खरे. आपले घरी ग्रंथ आहेत त्यांत कांहीं उपयोगी असतील ते पाठवावे ताडपत्राचे शयाद्री खंडविसी लिहिले त्यास ते वेलेस ते कांहीं घेतले नाही असें स्परणांत आहे शेवेसी श्रुत होय हे विज्ञापना.

क्रमांक-८

पारसनीस दप्तर,
डेक्न कॉलेज, पुणे.

रोजचे वर्तमान रामराव चिटणीस यासी लक्षणराव गोविंद मल्हार

रामराव याणी पुणीयाहून लिहिले ते पत्र ग्रामण्यविषय.

पुा सेवेसी विज्ञापना ग्रामण्याचा जाहाला मजकूर बरचेवर लिहिलाच आहे. आलीकडे पहिली याद जाहली, त्यात एकदोन कलमे उणी करून सांगण्याविसी कलमे कर्मी करून याद पाठविली, शास्त्री बाबानी पाहूनहिचतरी कशास सांगावी, सांगणेच तरी याप्रमाणे सांगाल म्हणोन त्याच यादीवर पांच सात कलमे आणखी आपले मते लिहून देऊन याद माधारी पाठविली, यादीचे सांगणे माझे नझे चार ढाळाईत व दोन कारकून घरेघर ताकीद करून करवावे आमने सांगणे शास्त्रावेरीज नाही शास्त्रारीष असते ते सांगू, त्यावरून ती याद तात्याकडून नानाकडे आली. नानानी कानावर हात ठेविता याद आम्हाकडे आणावयाचे प्रयोजन नाही. तुमचे वितास येईल त्याप्रमाणे सांगा म्हणोन माधारी पाठविली. नंतर दुसरे दिवशी शरीरास आर्शाचे व्यथेने ग्रस्थ केले आहे. त्याजवरून तात्यास बोलाऊन आणून सांगितले की आमचे आंगी स्वामीत्व असता आन्याये आम्ही शास्त्ररीत्य सांगत नाही म्हणोन दोशा आम्जासच बावला बाधतो की काय न कळे आसे बोलले. त्यावरून हे ही सर्व होऊन बहुत विचारात पडिले. आपा व दादोपंत मराठे व गंगाधर दीक्षित गोडबोले व माहाला दीक्षित बसोन तसे विचार करिता कसे करावे म्हणोन उभयेतास विचारले त्याणीहि सांगावे ते साफ सांगितले या आग्रहात जीव नाही जो जो तुम्ही आग्रह करीता तो तो वेद त्याचे घरात घालता आसे होते याचा विचार करावा पूर्ववत चालते तसे चालवावे असे मोघम परवानगी देऊन चालते करावे वरकड हे च्यांद्रसेनी खरे यास ती कर्मीचा अधिकार किंवृहुना येक प्रतिग्रह मात्र करून ये वरकड पाचहि कर्मे यास उक्त आहेत असे बोलस्या नंतर सर्द होऊन विचारात पडले आया शास्त्रीहि आणून बहुता प्रकारे विचार करिता ज्या तोंडे नक्का म्हणतो त्या तोंडे करा कसे म्हणावे. हेच अडचण येऊन पडली त्यात आलीकडे शास्त्री बाबासहि समाधान नाही याजमुळे स्तब्द आहे. आज त्रितीयेस गर्भादानाचा सोहाला करून पंचमी सप्तमीस गंगास्नानास जावे असे ठरले, नाना बोलावयास (?) जाणार होते ते हस्तील. वैशाखमासी जाणार दिक्षीत संवंधी जावसाल मोघमच बोलस्यावर पडला आहे जाण्याचे गडबडीत काय करणेतेकरा म्हणायचे ते आज उद्या पुसोन घेऊन होईल ते मागाहून लिहू रा छ १ सफर हे विज्ञापना.

क्रमांक-९

पारनीस दसर.
डेक्न कॉलेज, पुणे.

पो. छ २७ रोावल मार्गसीर्ष तिसैन रोजचे वर्तमान रामराव

सु. ११९० सफर १

श. १७११ का. शु. ३

इ. १७८९ आक्टो. २१

सु. ११९० रविलावल २४

श. १७११ मार्ग. व. ११

इ. १७८९ डिसें. १२

चिटणीस यासी लक्षणराव गोविंद महार रामराव याणी पुणी-
याहून लिहिले ते प्रभू चांद्रसेनीय जाती ग्रामण्य चालले ते विसीचे

पुा सेवेसी विजापना शास्त्रीयाचा आधीकार बाबा मागे आपणाकडे असावा म्हणोन आयाशास्त्री याणी पर्याये करून नानाजबल उल्लेख केला व हे प्रकर्ण आपत्याकडे सांगण्याविसी बोलले मध्यस्थती त्या बोलविले असता रुबरुत त्यास्पष्टच उतर जाले की हा विषय तुमचा नव्हे तुम्हास समजत नाही मध्यस्थतजवळीहि उत्तर जाहाले की हे द्राविड्याचा विशय नव्हे इतकी समज-एग्नास नाही ते शास्त्रीती बोलतात तुम्ही आजचीत सांगणार ते कैमे ओकतील आम्हास गैरवाजवी कर्तव्य नाही. वाईट करीत असेल त्यास चांगले कर मार्गानी करा म्हणोन सांगावे ते चांगले येथाशास्त्रकिरतात त्यास वाईट करा म्हणे आमचे बस्तू होणार नाही आम्हास चार पंडित बसून येथाशास्त्र असेल ते सांगणे कोणाचाही धर्म लोप (?) करणे नाही याजमुळे आपले पंथी भोजनास अधिकार जाहाले तरी करणे प्राप्त परंतु शास्त्र संमते सांगणे तुम्ही फिरोन गोष्ट काढल्यास माननार नाही असे साफ जाले. स्वारी येताच वाकडे याचे घरी दतजयंती जाली तेये पंडिताची सभा करून त्याचा समारंभ शास्त्रीबाबाकरीत होते तसा आपण करावा म्हणोन आयाशास्त्री याणी वाकडे यासहि सांगोन पाठविले व तात्या नानासहि पुसावयास पाठविले त्यास वाकडे याणी उत्तर केले की तात्यानाना आज्ञा करतील त्या प्रो करून यावरून उभयेताकडे चनीकली केली नानानी हरिपंतावर टाकले तात्यानी निविष्ट सांगितले की शास्त्रीबाबा करीत होते ते श्रीमंताचे आज्ञेने व शास्त्री राजमान्य होते त्याचे विचा (रा) स येत होते ते करीत होते श्रीमंतासहि मान्य होते त्वाची योग्यता यास्तव या खटपर्यंत तुम्ही पद्धु नये म्हणोन सांगोन वाकडे यासहि सांगितले की तुमचे घरी सिष्ट येतील त्याचा सन्मान करणे योग्यतेने तुमचा तुम्ही करावा सरकार रीतीचे करणे सरकार आज्ञेसिवाय नाही आसे जाहालेच याचे कारण शास्त्री बाबा देशस्थ असता निर्लेखेकरून बहुत काल सर्वांस दाखलून आपली योग्यता राखिली ते शैल्यच होते आनायासे गेले परंतु सरकाराचे पदरी असा ब्राह्मण होता त्याची योग्यता येणार नाही जाणोन याजकरिता शास्त्रीबाबाचे चिरंजीवास वस्ते देऊन स्थानापन्न स्थापना केली आसे राखून त्यास हस्तक सर्व मान्य समंजस चांगला शेही मोठे योग्यतेस आणावा आसा अभिमान पूर्वक आगत्यवाद याजकरिता गंगाधर दिक्षीत व व्यंवक शास्त्री उभयताची जोड हेवा (?) नाही त्यात मोठेवाण गंगाधर दीक्षितास; हे वाईस घरास जाऊन येऊन राहणार, या कामास नेहमी असले पाहिजे तेझां याची स्थापना करावी असा वेत आहे. सोनाराचे वौरे चौकशी करून आयाशास्त्री याची शोभा ठेविली नाहीच तत्रापी सिष्ट म्हणोन.....करोन सरकार किफायेत करितात याजकरिता मात्र नरसिंगराव नारायणराव म्हणोन राधेंद्र नाईकाचे जसीस पाठविला होता...
.....आहे त्यास हातालाली देऊन सोनार वौरे याची चौकसी करून चार रुपये मज घ्यावे इतकेच योग्यतेचे जाणोन ते काम मात्र त्याजकडे सांगितले आहे. आजून तात्याची त्याची चुरसहि आहे परंतु उघड नाही एकाकीक आहे. विदीत न्हावे रा ३ २४ रोावल हे विजापना,

APPENDIX—B

Section—IV

Orders issued by the Peshwas regarding Crimes and Their Punishments

Classification

Serial Nos.

I	Offences against State	..	1—5
II	Offences against public interest	..	6—42
III	Offences against persons	..	43—68
IV	Offences against property	..	69—87
V	Miscellaneous	..	88—93
VI	Offences against family, morals and religion	..	94—125
VII	Penance and expiation	..	126—136

१. सुा सीत सीतेन (मया अलफ) १७६५।६६

बा वाचाजी कृष्ण खांडेकर हे तुलाजा आंगरे याचे फितुरास होते सा गुन्हेगारीचा

येवज करार

दोा ३५००

गुा लक्ष्मण आपाजी येकबोटे कारकून सिलेदार.

२. सुा सीत सीतेन (मया व अलफ) १७६५।६६

वावत आपाभट दामले तुलाजी आंगरे याचे फितुरात होते सबव मशारनिलेकडे करार
रुपये २१००० पोा सप्रे सोड रुपये ११००० वाकी करार रुपये १००००.

३. सुा सलास (सैनै !) १७७२।७३

बा सिवाजी देशमूळ पोा परवणी याणे परगणे मजकूरचे ठाणे बलकाऊन दंगा केला
होता. सबव अन्याये माफ करून येवज करार गुनेगारी बा केला त्याचा हवाळा सदासिब हरि
कमाविसदार पाा मजकूर याणी घेतला.

दोा १००००

४. सुा आर्बा (सैनै मया व आलफ) १७७३।७४

बा गोविंदा बिन त्रिवकजी तेली वस्ती मौजे आंबेड पाा आकोले याणी मल्हारजी दगा
देशमूळ पोा कोतुल याणी यासी मिलोन मौजे धामणगांव व मौजे आंबड पोा आकोले व मौजे
लिंगदेव पाा कडे गेथे जळिले केली सबव गुन्हेगारी

दोा ५०

५. पेशवा दसर, पुणे.

घडणी विभाग, रु. नं. ४७०

(बंद १) श्री. १३ मे १७८०

हिसेब कमावीस गुन्हेगारीबा वीरेश्वरभट कर्वे बसूल समानीन मया व आलफ

(बंद २)

राजमंडळ स्वारी राजश्री पंतप्रधान	)	सुा
कमावीस गुन्हेगारी बा वीरेश्वरभट कर्वे	)	स
बसूल शो	)	मा
	)	नी
	)	न

छ ८ जोबळ, वर आहेत. त्यास रोजमरे याचे वाटणी बा शो (तपमील दिला आहे).

४०००

U _____ शो

४००० छ ८ जोबळ बा देणे ता

बाळाजी शंकर कारकून निसवत फरासखाना याजकडे जासुदाचे वगैरे रोजमन्याचे वाटणी बदल पा रुवरुमार निले याणी व वासुदेवभट कर्वे याणी फिनूर केला होता. त्यास वीरेश्वरभट यास अन्याय माफ करून च्यार हजार शो गुन्हेगारीचा ऐवज सरकारांत घ्यावयाचा करार केला ते देविले.

II. Offences against public interest.

६. सुा ईसने खमसैन (मया व आलफ) १७५११५२

बा रणसोड नाईक चारण याजडून कोटीचा गला मोगलाचे दंग्यासमई किले सिंहगडास भाड्यानें नेला त्यात चारण मजकुरापासोन कांहीं तकावत पाढिली. मा करार केले गुा मोरसेट बीरकर बा जमा ता खासगी निा मिवराम कृष्ण १००० शो

७. सुा ईहिदे (सीतेन मया व आलफ) २२ सर्टै. १७६०

बाबत रहिमान प्यादा दिमत पीलग्वाना याणे सन समानचे स्वारीत हतीचे रतीबात तफावत केली सा गुन्हेगारी घेतली रुपये ५०

जमा पोता छ. १२ माहे सफर.

८. सुा सबा सीतेन मया व आलफ १७६६।६७

बा अबदुल कादर गाडदी याजकडे वंदीवान पांच असामी चोर होते त्या पो दोन असामी पलोन गेले सबव येक महीना अठेचौलीस असामी बरतर्फ करून गुन्हेगारी

२००० शो

१. सुा समान सीतेन (मया व आलफ)

२३ जून १७६६

बा गोविंद जगन्नाथ व लक्ष्मण कृष्ण दिमत हुजूर हशम याजकडे सबव कीं फासेपारधी चोर ना (रा) यणगांव येथून धरून सरकारांत आणिले होते. त्यापैकीं रांडा व पेरे मार निलेचे हवाली चौकसीस ठेवली होती. त्यापैकीं तीन पेरे पलोन गेली सा करार केले बा वसूल छ २५ मोहरम

३५० रुपये

१०. सुा समान सीतेन (मया व आलफ)

२३ जून १७६७

बा त्रिविक गणेश का दार का वामेरी याजकडे का मजकुरीचे मामलत समंथे तफावत निघाली सा गुन्हेगारी करार केली ते जमा छ. २५ मोहरम.

१००० रुपये

११. शके १७०० सुा

१७७८।७९

बा॥ कासी केशव चिमणाजी बाभल देशपांडे व वेंकाजी गिरमाजी गुमास्ते पा बोतूर पो मा रनिले याणी बाजीराव आपाजी याजवर पा केलेले (?) व खरी बोतूरमाले (?) येथील मामलत बा सन संभैन ता सीत (सालांतील !) तजमरा पनास हजार रुपये लागू करून देऊ याप्रमाणे लिहून दिल्वे. लागू न जाहात्यास दाहा हाजार रुपये गुन्हेगारी ध्यावी या प्रो करार करून बासुदेव नारायण व जगधीश व्यकटेश यास हामीस दिल्वे होते. त्यास करारा प्रो तजमरा लागू जाहाला सा हाली सदरहू ऐवज ध्यावयाचा करार केला ते

सो १००००

१२. सुा समानीन (मया व आलफ)

१२ एप्रिल १७८०

बा नरसो श्रीपत कारकून नि। गाडदी याणी रघुपतराव नारायण यांचे जर्सीत तफावत केली सा गुन्हेगारीचा ऐवज करार केला तो जमा बा क्षाढा

३०००

जर्सीत तफावत करून सोने

ठेविले तोले २७।। ९।। दर

१५ प्रो ४१२।।

.....

३४१२।।

जमा परमारे झो छ ६ राखर ३४१२।।

१३. शके १७०९ सुा समान

१७८७

बा सदासीव राम दातार दिा हरि जिवाजी वर्षे निसबत शागीद्र पेशाचे कामावर गुमास्तगिरीन होते तेथे तफावत केली सा गुन्हेगारीचा व तफावतीचा ऐवज ध्यावयाचा करार बा क्षाढा झो ३५००

१४. शके १७०९ सुा समान (समानीन मया व आलफ) ३१ मे १७८८
वा स्वरुपचंद जोहरी जमा रुपये २०००

... (५ ओळी सोडून)—छ २४ माहे साबान ऊर्फ वैशाख मास वा
देणे किले प्रतापगड निा जयराम कृष्ण याजकडे किले मजकूरचे बेगमीस एवज हुजरून द्यावयाचा
तो रसानगी यादी पैकी बलबंतराव गणेश खाडिकर कारकून याणी जवाहिरांत वैरै तफावत करून
जवाहीर विकले. ते जवाहीर जोहरी मजकूर याणे वेतले त्याची चौकसी जयराम कृष्ण याणी
करून गुन्हेगारी घेतली ते जमा खर्च करून देविले रुपये २०००

१५. शके १७०९ सुा समान ३१ मे १७८८
वा केसो विस्तवनाथ टिलक
जमा परभारे.

छ २४ माहे साबान ऊर्फ वैशाख मास वा देणे किले प्रतापगड निा जयराम कृष्ण
बापट याजकडे किले मजकूरने बेगमीस एवज हुजरून द्याययाचा तो रसानगी यादीपैकी मारनिले
याणी बलबंतराव देशपांडये पुणेकर यांचे जसाचे दागिने यात जवाहीरखान्याकडील कारखानासी
मिलोन तफावत केली सबव जयराम कृष्ण याणी चौकसी करून पांच हजार गुन्हेगारी घेतली
त्याचा जमाखर्च करून देविले.

५००० रुपये

१६. शके १७०९ सुा समान (समानीन मया व आलफ) १७८७।८८
वा आवाजी नारायण गोखले कारकून निा दसर पोतनिसी जमा
१०००० रुपये

(११ ओळी सोडून)—मशारनिले याणी जवाहिर-
खान्यांत जवाहिरांत वैरै तफावती करून घेतले व उदमीयास विकत दिल्हे. त्याची चौकसी
जयराम कृष्ण याणी करून ठाराव करून गुन्हेगारीचा एवज घेतला त्याचा जमाखर्च करून देविले.
१०००० रुपये (प्रतापगडच्या खर्च बेगमीस जयराम कृष्ण बापट यास दिले).

१७. सुा तिसा (?)

वा.फकीर महमद मण्यार याजकडे मौजे कैम पो वांगी येथील मामलत होती त्या समधे
तफावत निघाली सा गुन्हेगारी करार केली रुपये १०००० दाहा हाजार रुपये त्याचा हवाला
देवशेट विन महादशेट वीरकर याणी कोल्युन अखेरचे मितीने वैतला.

जमा परभारे १०००० रुपये

१८. सुा इहिदे (सितेन मया व आलफ) २० ऑगस्ट १७६०

बाबत बयाजी महादेव कारकून दिमत पापा हुजूर याणी सालगुस्ता सरकारची आज्ञा
नसता पागे पैकी घोडे आपले घरी लग्नास नेली होती सबव सदरहू गुन्हेगारीचा एवज विसाजी
केशव यांचे माथी करार केला ४०० रुपये

जमा पोता छ ८ माहे मोहरम गुण गंगाधर श्रीधर आर्काटी ४००

१९. सुा इहिदे (सीतेन मया व अलफ)	२२ नोव्हें. १७६०
बाबत कुकाजी सिवराम याणे अंतजी माणकेस्वर याचे लेकास पालखीची वळें न विचारता दिली सबव गुन्हेगारी करार १००.	
जमा परभारे छ ३ राखर	
२०. राजमंडळ	१७६४।६५
स्वारी राजश्री पंतप्रधान .....सु॥ खमस (सीतेन ?) व॥ पाटील कमावीस- दार याजपासून घेतले, गांवावरून स्वारी जात असता भेटावयी आले नाहीत सा॥ शो	
१० मैजे वडगांव पा सेवगाव येथील पाटलापासून घेतले.	
५० पाटील व कमाविसदार क॥ मानूर.	
७५ पाटील व कमाविसदार कासेगांव याजपासून घेतले.	
.....	
१३५	
२१.	३ जाने. १७६५
सुा खमस सीतैन माहे रजबु, शो	
७५ छ १० रोज बा पाटील का कासेगांव याजपासून सा राजश्री नारायणराव यांची स्वारी का मजकुरास आली ते समई पाटील मजकूर भेटीस आले नाहीतं. सा गुन्हेगारी, गुा महादजी विश्वनाथ जोसी ७५ शो	
२२. सुा सबा सीतेन मया व आलफ	१७६६।६७
बा पुजाजी पाटील मैजे जवले पा कडेवलीत हा स्वारी आली असता भेटीस न आला. सा गुन्हेगारी करार. ५०० रुपये	
२३. सुा ईसने (सबैन मया व आलफ)	१७७०।७१
बा आपाजी गमचंद्र देशपांडे पो आकोले याणी साल गुा मुरारराव घोरपडे याजकडे जरीपटक्याचे निशाण लाविले सा गुन्हेगारी करार केली ते. ४००० शो	
२४. सुा तिसा सबैन (मया व आलफ)	१४ जून १७७८
जमा पोता शो	
१०९३१ छ १८ जोवल अलेर साल जेष्टमास स्वारी कोकण विा बालजी विस्वनाथ बाबत हक जमीनदार व पाटील पंचोत्र यांचे यैवजी कमाविस- दार यास बोलावून आणून खर्चास भागितले तेव्हां सर्वीर्नी ठराव केला की जमीनदार व चौधरी व पाटील याणी इंग्रजास माहितगिरी करून कारभार केला सा गुन्हेगारी हकाचे यैवजी पंधरा हजार रुपये सरकारांत तिजाईचे अज्ञमासे घ्यावयाचा ठराव केला त्यापैकी जमा.....	

२५. सुा खमस (सलासीन मया व अलफ)	१४ जून १७३४	
गोधाई अरगडी ईचे लेकीवर वद अंमल केलीयाचा आळ आला होता. सा बंदीखानी होती ते सोङ्गुन करार केले. ते रु ५०		
जमा पोता छ २३ मोहरम रु. ५०		
२६. सुा सीत (सीतेन मया व अलफ)	११ मे १७६६	
बा रामनंद्र गोपाळ दफाते पत्रे. छ १ जिन्हेज वैशाख मास मारनिले यांचे नावे लेहून दिल्हा की तुम्हावर भोरदेसरहणा (रानी !) मध्य प्राशनाचा आळ आणिला येविसी तुम्हास दुजूर आणून वर्तमान मनास आणिता मध्यप्राशनाचा आळ तुम्हावर आल्याचा सर्व अन्याय माफ करून तुम्हाकडे सरकारची नजर रुपये ३००० तीन हजार करार केले ते सरकारांत जमा जाहाले असेत.....		
सानगी यादी	जाव १.	
२७. सुा समान सीतेन (मया व अलफ)	२४ ऑक्टो. १७६७	
बा बाजी गणेश कवे याजकडे सा की अरमाराचे तजक्करी याचे प्रमाणांत कृष्णाजी नारायण भट कारकून निंा हशम याणी पैका वेतला आहे म्हणोन लटके तुफान घेतले सा गुन्हेगारी करार.		
	रुपये ५००	
जमा पोता छ ३० जमाविलोवल.		
२८. सुा समान सीतेन	१७६७।६।८	
बा तुप्पा साली याजकडे सा की रेवजी साली हा आपले बाईकोजवळ जातो म्हणोन तुप्पा. मार याणे तुफान वेतन दुजूर आला त्याची चौकसी करितां रेवजीकडे मुदा शाबूत न जाहाला व तुप्पा मार खोटा जाहाला. सा गुन्हेगारी करार केली. त्याचा हवाला बाबाजी महादेव याणी घेतला आहे आहे ते.		
जमा	रुपये ५०	
२९.	राजमंडल	१७७२।७।१ (१)
स्वारी मातुश्री बाई	सुा	
जमा साल मजकूर खेरीज महालानीहाये	स	
कमावीस गुन्हेगारी जमा पोता	ला	
माहे जिल्हेज.	स	
५. छ. २१ रोज बा उदाजी भिसा भगत वा मौजे मजकूर देवजी भावला मौजे मजकूर याचे घर जालाले ते साली पवारीण व परसोजी म्हसका याची छी याणी जालिले म्हणोन सीत चढकून नावे वेतली, त्याची चौकसी मनास आणिता		

खोटी सीते चढविली सबव गुन्हेगारी घेऊन गावातून काढून दिल्हा. ते गुा
सालोजी आलीगरा व खेंडोजी जगथाय.

जमा ५ रुपौ

३०. सुा सलास (सबैन ?)

१७७२।७३ (?)

U — जमा पोता

रुपये ४०० छ १९ जिल्हेज कमावीस गुन्हेगारी बा हाय याजकाढून सा की शंकर
चिन माणकू गुजर वस्ती नारायेणगांव याची सूत वीरेश्वर दिक्षित याजकडे गावची मामलत होती.
त्याच्या अमलांत मुत्य पावली. ती विश खाऊन मेली औसे निमित्य येसू कालवे याचे सांगणी-
वरून गुजरावर येणन, राघो नारायण द्वाली का दार याणी गुजरापासून दोनसे रुपये घेतले
त्याची चौकशी करिता आपमरणाने मेली. सा गुजराचे शा माप्तरे देवउन गुन्हेगारी करार
केली ते जमा छ १९ जिल्हेज गुा

सदासीव

शा

२००

बा राघो नायेण कवें चौकशी न केलीसा

२००

येसू कोलंब लटिकी चाहाडी सांगितहीसा

०

लग.....

४००

३१. शके १६०३ (?) सुा ईसचे

बा रामाजी आपाजी रामदासी गोसावी वस्ती मैजे मंगरू ता आले प्रा जुनर याची
बाईको माहेरा त्रुलता बालाजी विठल कुलकर्णी मैजे वडनेर ता मावेर (?) प्रा मार याचे
घरी गेली सा गोसावी मजकूर याणे तिणवरी विभिन्नाचाराचे तुफान घेतले सा गोसावी कुलकर्णी
यास हुजूर आणून मनास आणिता ते बायेकोवर दुरनिमित्ये नाहीसे जाहाले सा गोसावी मार
पासून घैवज घेतला ते १५ रुपौ

छ २३ सफर भाद्रपद मास; गुन्हेगारी घेतली ते जमा रुपौ १५.

३२. सुा सबा (समानीन मया व अलक) ? ४ जून १७८७ (?)

जमा परभरे.

छ १७ माहे साबान ऊफ ज्येष्ठ मास अखैर साल बा देणे ता राघो विस्वनाथ गोडबोले
याजकडे गाईदी दीमत हाय याचे आकारा पैकी रसानगी यादी पो बा हाय गुा मारनिले
यानी चौकशी करून घेतले शा

४० येमाजी माली पुणेकर याजपासून गोमाजी विधाता याणे आपले घणी चोरी
जाहाली त्याचे भय येमाजीस दाखऊन चावडीवर नेऊन कागद लिहून घेतला.
त्यांत होते याजपासून गुन्हेगारी घेतली ते.....शा

२५ येमाजी माली याचे आंगी मुदा नसता दागिन्याचा कागद लेहून दिल्हा सवब रुो.
१५ संताजी माली याणे येमाजीकडे बळेच चीरी होऊन कागद घेविला सवब.

४०

३३. शके १६८२ (ईदिदे)

१४ नोव्हे. १७६०

बा राधोजी बिन सिवजी गुंजाळ निमे मोकदम मौजे वाह्ये प्रांत जुनर यांच्या आज्यानेका न्याचे कुलकर्ण असता, जोशी याचे कुलकर्ण म्हणोन साक्ष दिली. ती लटकी जाहाली सा गुन्हेगारी करार द्वा.

२०१

जमा पोता ० ५ रोखर

२०१.....

३४. सुा ईदिदे (सतीन मया व अलफ)

२१ नोन्हे. १७६०

वावत चितामण भट डॉगेरे व त्रिवक महादेव मराठे व भास्कर बापूजी याचा ठिकाण मौजे थोर (?) ता गुहागार येथील कंजिया होऊन मनसुबी हुजूर आणिले. त्यास चितामण भट व त्रिवक महादेव याचे भाचे याणे बापूजी वा येसोजी भंडारी साक्षीदार यासी सांगितले की तूं त्रिवक पंतासारखी साक्ष देऊन दाहापांच रुपये देऊन त्याजवशन भटजीकडी गुन्हेगारी कगर करून घेतले गुा भवानजी जोगदंड ढालाईत दि॥

सरवरखान छ १२ रविलाखर जमा

रुपये २५

३५ सुा इसने (सतैन मया व अलफ)

१७७१।७२

बा बालाजी महादेव याचे रुपये बहीरजी साळोखा याजकडे येणे त्याविसिचा कंजिया हुजूर पडिला. त्यास नौकशी करितां विस्तु महादेव सालोख्याकडील याणे येसजी बालाजी महादेव यास कागद लिहून दिल्हा होता त्याची नकल बालाजीने दाखविली त्यांत कागदपेक्षा अधिक अशर्ये आपले साधकाची लिहून दाखविली सा गुन्हेगारी करार केली, ते रु १०.

३६. सुा खमस तीने (सै.?) न (मया व अलफ) ५ सप्ट. १७९४

माहे सफर;

रु. ३००० छ १० रोज बा त्रिवकर ब्राह्मण व जमीदार व पंचाईत याजपासून घेतली सा की का मजकुरी वलैकर व महाजन-यांचे घराचे गलीचा कंजिया होता. तो साल गुदस्ता केसो गोविंद याणी विलेकडील कागदपत्र केले त्याजवरी साक्षी ब्राह्मण व जमीदार व पंचाईत याणी घातत्या त्याची मनसुबी साल मजकुरी मनास आणिता साक्षी अप्रमाण सा गुन्हेगारी घेतली ते जमा रामचंद्र नारायण कादार प्रा त्रिवक अतकाट गंजीकोटी जावसुद. ३०००

३७. सुा खमस (सलापीन मया व अलफ)

२० एप्रि. १७३५

गोविंद वल्लद येशवंत पाटील मोकदम मौजे खुरशदपूर व मौजे फकिरावाद व संत पाटील मौजे वल्लद गावजी पाटील मोकदम मौजे विरगांव व दुर्गाजी वल्लद लेवजी पाटील

मौजे कांगोणी पा वैजापूर याणी हिरु वल्लद बकाजी कोष्टी याजवर तकलुमी रोखे ५ येकूण रुपये ४९००० येकूणपन्नास हजाराचे केले. धनको नाम गावजी पाटील रीणको नाम दिरु कोष्टी येणेप्रमाणे करून सदरहू रोख्यावर बीकलम रघू गुरव मौजे कापूस वडगांव याच्या नांवाचे घालून रुपयाकरितां कोष्टी मजकुरास तगादा केला त्यावरून हुजूर पुण्यास मनसुवी जाहाली पाटील मजकूर खोटे जाहाले याकरितां पाटील मजकुराकडे गुन्हेगारी कोष्टी मजकुराकडे हरको.

छ ७ जिल्हेजी करार पैकी गुन्हेगारी पाटील मजकुरवा वायदेवंदी
रुपये

१ ३७५	गोविंद पा येशवंत पा.
६ ७५	संताडी वल्लद गावजी पाटील
७ ७५	दुर्गोंजी वल्द गावजी पाटील
३ ७५	रामराव गावजी पाटील.
३०००	

३८. सुा ईहिदे (सीतेन मया व अलफ) ६ डिसें. १७६०

वावत भास्कर वापूजी व त्रिंबक वापूजी मराठे यांचा आवेर त।। गुहागर येथील ठिकाणाचा कजिया होऊन मनसुवी हुजूर आली. त्यास त्रिंबक महादेव मराठे यास ठिकाणविसी कागद खोटा करून भंडारी मोर करून दिल्हा स।। गुन्हेगारी घेतली.

० २७ रवीलावर रुपये १००

३९. सुा सीत सीतेन (मया व अलफ) ८ सप्टं. १७६५

वा वलीखान मुलाणा मौजे आऊंध ता हवेली प्रा पुणे याणे मौजे खडकी व मौजे कात्रज ता मा र येथील वतनाचे कागद खोटे कागद केले. सिके मोर्तव तांब्रपत्रे केली सा गुन्हेगारी करार वा यादी छ २१ रा वल त्याजवरून प्रा मा रचे हिसेबी जमा दिले ते जमा १००० रुपये

४०. सुा ईहिदे (सबैन मया व अलफ) १७७० / ७१

भिकाजी आचाजी वाड रयत मौजे सालाटुली ता सुवर्णदुर्ग याणे सरकारची म्हणोन खोटी सनद लक्षण बलाल किले मंदगिरी याचे नांवे आसामीविशी केली. त्यास हुजूर आटकेट ठेवला तो पलोन गेला मागती धरून आणून ऐवज करार केला. तो रु० १२५.

४१. सुा खमस (सलासीन मया व अलफ) १६ नोव्हें. १७३४

वा कमलोंजी कुंभार खंडूचा भाऊ हा लबाड बोलला. खंडूचा कागद मकसुदावादेहून आला असता सांगितले नाही सबव गुन्हेगारी घेतली. ते जमा रु० ५०

जमा पोता छ ३० जा खर विा जेनादीन बलाल

रुपये ५०

४२. शके १७०४, सुा सलास (समानीय मया व अलफ) १७८२/८३
 बा भास्कर अनंत गोडबोले, अंताजी परशराम यांचे पुत्र याजकडे आवाजी महादेव
 याचा ऐवज होता. त्यास जयराम कृष्ण वापट याणी मारनिलेस विचारले तेव्हां सांगितले
 नाही. हाली सरकारांत सांगितले सा ऐवज ध्यावयाचा करार केला ते ५६०३॥ शो
 जमा परभारे रुपये ५६०३॥

III. Offences against persons.

४३. खमस (सलासीन मया व अलफ) ७ जाने. १७३५
 छ २३ सावान अखेर मारनिले (मोरसेट बडका वाणी वस्ती पेठ सोमवार) याणे
 आपली बायको मारिली म्हणून हुजूर विदित जाले. त्यावरून यास हुजूर आणून पुरसीस केली.
 मणास आणिता याजकडे मुदा लागला त्याजवरून याणे अर्ज केला की मजापासून कर्म जाले
 खरे, त्यास माझे येणे लोकाकडे आहे. त्याचा हिशेब स्वामीनी मनास जाणून माझे जीवन
 माफीक गुन्हेगारी करार करून घेऊन मजला पावण करावे म्हणून त्यावरून अर्ज खातरेस आणून
 तुजकडे सरकारची गुन्हेगारी रु २५०० अडीच हजार करार केले असे याचा वसूल सरकारांत
 देऊन सुखरूप राहणे रसानगी यादी असे

१.

(पेशवा रोजकीर्द विभाग २, क्रमांक ७३ पहा. सदरील तारीख बरोबर आहे.)

४४. सुा आर्बा सलासीन ते खमसैन (?) १७३३/३४-१७५३/५४

कमावीस खंड गुन्हेगारी निा गोपालजी कुतवाल का सुपे याणे व दुसरे तिघाणी
 पाटसच्या रानांत खून केला. त्यास खून माफ केला आणि गुन्हेगारी करार केळा छ ४ रो खर,

..... रु

१५० सरकारचा ऐवज

१०० समाईक ऐवजा वा पत्र

४५ राजाश्री स्वामींचा

३२॥ सरकारचा -

२२॥ मोगलाई

१० सरदेशमुखी.

३२॥

२२॥ श्वराज निा सचीव वौरे

१००

२५०

यास उगवणीरा खांबंद निवाजी पाटील बिन येसाजी पाटील नागवडे मौजे खांबगांव
ता पाठस बा कतवा.

१२५ आशाढ शुा ५

१२५ भाद्रपद शुा १

२५०

पैकी सरकारचा ऐवज जमा रुपये

१५० किता

३२॥ किता

१८२॥

४५. सुा इहिदे सीतेन (श. १६८२)

१७६०/६१

बा सिदु गंगाधर जोसी कसबा लेडे प्रा। जुनर याणी आपली सून कृष्णावार्ह इजवर
विभिचाराचा आरोप ठेऊन मौजे वेळू सा। कोरेगांव प्रा। वाई येथे आपल्या हाते जिवे मारिली.
ती वाईको आपल्या दादल्यापासून गर्भिणी होती. सिदु मा।रने निरपराधी मारिली थैसे खे
जाहाले. सा त्यास बहीशकृत केला. प्रायेश्चित यात्रेस जावयाची आज्ञा जाहाली. त्या
अपराधाबा गुन्हेगारी करार

रुपये ३००

४६. सुा सीत (सीतेन मया व अलफ)

१७६५/६६

बा बावाजी पा बिन रुद्राजी पाटील व संभाजी पा बिन धनाजी पाटील व केवजी
पा बिन दाजी पा मौजे कोसिंचे पा वण याणी केवजी बिन त्रिवकंजी पाटील मौजे मजकूर
याच्या बापाचा व आईचा खून केला सबव गुन्हेगारी करार दो १२००

जमा परभारे १२००

४७. सुा सीत सीतेन (मया व अलफ)

१७६५/६६.

सुा सीत सीतेन (मया अलफ) १७६५/६६ बा दतु चौधरी व सिवाजी कोली
याचा लेक बा मौजे चांगदेव पा येदलाचाद दिा नाना पुरंदरे. मौजे मजकूरी शंकर पंड्या
गुजराथी ब्राह्मण होता त्याचे वाईकोसी मल्हार दिनकर चाकणकर देसपांड्या कमाविसीस होता,
त्याणे पांड्या मजकूराचे बायकोसी अर्कमे कहून गुजराथी ब्राह्मण मजकूरास मारेकी घालून जिवे
मारले. त्याचे कुटांत होते. सा गुणेगार विा

रामशास्त्री करार शा

१००० दतु चौधरी चांगदेव याजकडे ठाऊक असतां जाहीर न केले.

५०० सिवाजी कोली मौजे मजकूर याचा लेक मारेकी यात होता सा

१५०० (पेशावा रोजकीर्द वि. ७ वर ५९०/९१ पहा.)

४८. सुा सबा सितेन (मया व अलफ) १७६६ / ६७

बाा तुलोजी भोईटे सिलेदार सरंजामी याणी माणकोजी भोईटे यांचा बारगीर जिवे
मारिला सबव गुन्हेगारी करार रुा ७००

४९. सुा इवहदे (सबैन मया व अलफ) ९ सप्ट. १७७०

बाा विठ्ठल विंवक पुरंदरे याचा लेक बापूजी याने सदासिव भिकाजी पुरंधरे वा का
सासवड याची कन्या आठा वर्षाची जिवे मारिली खून लागू जाहाला सबव ऐवज ध्यावयाचा
करार केला तो

रु० २५००

... .त्याचा हवाला अंतोवा नाईक माराडे याजकडे येणे ते गाडदी मजकूर यास
देविले रु. २५००

० १८ जोवल

५०. सुा इहिदे (सबैन मया व अलफ) २१. जाने. १७७१

बाा आवडी तेलीण सातारकर हे सातारियास मराठाची पोर मारीत होती. ते सापडली
सबव तिजकडे गुन्हेगारी करार केली.

ते जमा रु०

२५

छ ४ सबाल

५१. सुा इसने (सबैन मया व अलफ) १७७० / ७१

बाा सूर्यमान विन दावलजी पाटील मौजे अजनूज पा मंगलवेटे याणे मौजे मजकुरहून
रुसून जाऊन गांवावर दावा करून सुलतानजी गाडजाल्या चौगुला मौजे मजकूर याजवर जखमी
केल्या त्याणे तो मृत्यु पावला सा सुलतानजीची बाईको गंगा इजला सूर्यभान पाटलाची
मिरासी जमीन पंधरा विवे देऊन खुनावा गुन्हेगारी सूर्यमात याजकडे करार केले ते रु० १०००

५२. राजमंडल १७७८ / ७९

स्यारी राजश्री पंतप्रधान सुा तिसा सबैन (मया व अलफ)

जमा साल मजकुरी कमावीस गुन्हेगारी.

बाा ब्राह्मण वैरे आा ८ आठ आसामी कसवे तिसगांव प्रा सेवगांव याणी रामाजी
येलो यास जिवे मारिले. सा त्यास हुजूर-आणून त्याजकडे खंडा वा यैवज करार केला. त्याचा
वसूल नरहर लक्ष्मणराव पा मजकूर याजकडे सांगितला आहे ते करारावा झाडा रु० १०००१
पो रामाजी येलो याचे पुत्रास खूनावा द्यावे रु० १५०० बाकी सरकारांत ध्यावयाचे रु०
८५०१ रु०

U— जमा परभारे — रु०

८५०१

बाकी ताा अखेरसाल ० रु०

(पेशवा रोजकीर्द वि. ८ क. ८८५)

५३. सुा ईसने

८ मार्च १७८२ (?)

बा कारकून दिमत सुमेरसिंग गाडी याणे पिस्तोल मारते समयी सरकारच्या कामाठी यास गोळी लागली सा गुन्हेगारी करार केली रु. ५० पनास. वजा कामाठी यास दिल्हे २५ पंचवीस. बाकी करार वसूल मुळे छ. २३ रोबल. रु. २५.

.....जमा पोता छ २३ रोबल

५४. सुा खमस (समानीय मया व अलफ)

२५ ऑक्टो. १७८४

बा माहादाजी गोविंद जोशी उरवडेकर यांचे कर्ज सिदमाली याजकडे येणे तो कर्जाच्या तगायामूळे मा रमिलेचे घरी मयत शाला सा माहादाजी गोविंद याजकडे गुन्हेगारीचा ऐवज करार केला तो बा करारी याद छ १० जिल्हेज.

U — बा झाडा जमा ————— २००० रु.

५४. (अ) शके १७१३ सुा ईसने तिसेन (मया व अलफ) २ सन्टे. १७९१

बा त्रिवक सोमनाथ व गुंडो धोडदेब यांचे कर्ज गणोबा नाईक कुमदी याजकडे येणे याजकरितां कुमदी मार यास आपले घरी नेऊन वसूलन सख्त तगादा केला तेव्हां त्यास सोडणे म्हणोन सरकारांनून ताकीद जाली असतां सोडिला नाही त्याचे घरी तगायांत मेला सब गुन्हेगारी बा सरकारांत ध्यावयाची करार केले ते करारी यादी

छ. १७ सवाल जमा बा झाडा ————— रु.

२००००

यासी मुदती

१०००० आषाढ वा १०

१०००० श्रावण वा १०

U — जमा पोता परभारे छ ३ मोहरम ————— रु.

२००००

५५. शके १७०८ सुा सबा तिसेन (?) (समानीन !) ४ ऑक्टो. १७८६

बा बकू पेठी को भगवंत अनंत पेठे वस्ती को नासिक हिंगे हुजर विदित केले की आपला वाप त्रिवक नारायण मनोहर वस्ती माझे वेठे पा नासीक याचे घरी मी माहीरीस असता त्याचा दत्पुत्र गणपतराव उमर वर्षे सोलाचा होता त्याचा आपलां द्वेष पडल्यामुळे त्यास माडीवर नेऊन रामा ब्राह्मण गुजराथी याचे घरां चाकर होता त्यास सांगून माडीचे लिंडकीतून त्या मुलास खालीं लोटून देवविला. तो खालीं पडून दोन प्रहरांनी मृत्यु पावला तेव्हां खंडेराव त्रिवक वेटेकर यांनी चौकसी करून गुजराथी मजकुरास किल्लथावर आटकेत टेविला होता. त्यास येथे आजार जाहल्यामुळे त्याणी सोडून दिल्हा. मी सदरहू हत्येचे दोषामुळे तीन वर्षेपर्यंत बहिष्कृत निराळीच राहिले आहे. येविसीचे प्रायश्चित्ताची आशा होऊन माझी शुद्धता जाहली पाहिजे, म्हणोन त्याजवरून बकू पेठी इजला बंधुहत्या ब्राह्मणहत्या घडली त्या दांषाचे प्रायश्चित्त ध्यावयाचा ठराव करून गुन्हेगारी वैगेरे ऐवज करार केला. तो बा करारी याद

छ ११ (२१ !) जिस्तेज रुपो

१००० गुन्हेगारीबाबत

१००० प्रायश्चित्तास

.....

२०००

पैकी वजा प्रायश्चित रुपो

१०००

बाकी सरकारांत ध्यावयाचे ते बा शाडा जमा रुपो

१०००

जमा परभारे ८५९ रुपो

बाकी ता अखैर १४१ रुपो.

५६. शके १७०८ सुा सवा (समानीन)

१७८६।८७

बा मल्हार बाळाजी महाजन को नारायणगांव याणी आपले कुणविणीस मारले यासुले ती दुसरे दिवसी ती मेली त्या दोपाचे प्रायश्चित देऊन महाजन मजकुराकडे गुन्हेगारी बा ध्यावयाचे करार केले ते जमा २५ रुपो

५७. शके १७०९ सुा समान

३१ मे १७८८

कमावीस गुन्हेगारी बा बापूजी रामचंद्र मोषे पुणेकर जमा परभारे

छ २४ माहे सावान ..... (५ ओळी सोडून) मारानिले हे गोविंद विश्वनाथ गणपुले याणी आपली सावत्र आई राधाबाई हीस मारावयाचा प्रयोग केसो तोडेकी बगैर यांचे हातून केला त्या समंतात मारानिले होते सवब जयराम कृष्ण याणी चौकसी करून पांच हजार रुपये गुन्हेगारी घेतली ते जमा खर्च करून देविले. ५००० रुपये.

५८. शके १७०९ सुा समान

३१ मे १७८८

का गुन्हेगारी बा भिकाजी गोपाल बा का बाब जमा परभारे. छ २४ माहे सावान ऊर्फ वैशाख मास ..... (५ ओळी सोडून) मारानिले याणी राणोजी माली वस्ती खानगांव यास कोल्याचे मिळणीत होता म्हणोन गुन्हेगारी पंचवीस रुपये ध्यावयाचे करार केले ते माली मजकूरास न मिलत सवब माली याणे आपली बायको मारानिलेजवळ ओलीस ठेऊन आठा दिवसाचा बायदा करून रुपो आणावयास गेला तो फिरून आला नाही त्यास माली मजकूराची बायको रक्षा करून घरी टेविली त्या उपरांतकि तिचे याचे न बने सवब गळ्यास फांस लाऊन ठार मारली हा अपराध लागू जाहला सवब जयराम कृष्ण याणी चौकसी करून गुन्हेगारी नऊ हजार रुपये घेतले त्याचा जमाखर्च करून देविले. ९००० रुपो.

६१. सुा ईहिदे सबैन (मया व अलफ)	१७७०-७१	
बा येसवंत सिवाजी सिवणेकर व विश्वनाथ खांडेकर याचे बोलगो होता सिवणेकरानी भटजीची अमर्याद करून तोंडावर मारिले सबव करार केला तो	रु०	
.....	३२५	
६०. सुा ईहिदे (सबैन मया व अलफ)	१७७०-७१	
बा जाणोजी पाटील मौजे काथडी ता खेडेवरे याजकडे गोविंद राम आठवले कारकून दिा वाकनीस बडुतास अनुष्णानाचे साहित्यास गेले होते ते माघारे येता मौजे मजकूरी कजिया केला मारहाण केली सबव करार	रु०	
	१०	
६१. सुा समनीन (मया व अलफ)	३ जून १७८०	
का गुन्हेगारी बा बहीरह नाम्या माली बा का सासवड प्रा पुणे जमा परभारे छ २९ जोबल अंत्रेसाळ बा देणे ता विसाजी धोंडदेव भोगलेकर याजकडे पुण्यांतील प्याघे वगैरे लोक यांचे रोजमरे यांचे वाटणी बा रसानगी पत्र रु० १९.३.३७। पैकी १८२३ पांची भाली मजकूर याणे गरती बायकोस मारिले सा गुन्हेगारीचा ऐवज करार केला तो देखिले ५० रु०		
६२.	२० मार्च १७८७	
	राजमंडल	
सुा सबा (समानीन मया व आलफ)		
स्वारी राजश्री पंतप्रधान		
जमा साल मजकूरी गुन्हेगारी		
बाबात गंगाधर गोविंद साठे याचा व आबाजी दामोदर याचा देण्याघेण्याचा कजियात मारनिले याणी आबाजी दामोदर याचे तोंडांत मारिली हें लागूं जाले, सा सरकारचे गुन्हेगारी बा घ्याययाचा करार केला तो बा करारी याद छ २९	जोबल	
	जमा १५० रु०	
६३. सुा आर्बा	१७३४-१७५४ (?)	
निंग कृष्णाजी मेत्रा माली मौजे बाणेर ता हवेली प्रांत पुणे याजकडे गुन्हेगारी करार केली की कृष्णाजी मजकूराचे मुलाची व कुंभार मौजे मजकूर याची कलागत जाली, कुंभारास कुराड मारिली होती सा इनसाफकरून करार केली बा कतवा जमा १७५ रुपये.		
६४- शके १७०९	सुा समान (समानीन मया व अलफ)	३१ मे १७८८
	का गुन्हेगारी बा अजवराम मारवाडी वापोरीकर	
जमा परभारे		

छ. २४ माहे सावान ऊर्फ वैशाखमास (सालअखेर)

..... (ओळी खोद्दून) – बा मार याचा लेक धनबा याणे आपले बायकोस अकरा वर्षाची होती तिचा अपराध नसता डाग दिले. सबव जयराम कृष्ण याणी चौकशी करून बारासे रुपये गुन्हेगारीचे घेतले ते जमाग्रवं रुपये १२०० रुपये

६५. सुा सीति सीतेन

६ मार्च १७६६

बा रंगभट ढेकणे वस्ती कसवे पुणे याणे सरकारांत विदित केले कीं आपली सून ठमा ही घरी नाहीसी जाहाली. त्यास शोध करितां तिणे जीवे दिल्हासा जाहाला. त्यास प्रायश्चित्त देऊन शुद्ध केले पाहिजे म्हणोन त्याजवरून रामशास्त्री आश्रीत याचे विचाराने प्रायश्चित्त देऊन राजदंड करार. रुपये १००

छ. ३० रमजान फाल्गुनमास पुणे, विंश बालाजी जनार्दन फडणीस मारनिले याणी हुजूर विदीत केले आमची सून सौ. ठमा नाहीशी जाहाली याचे कारण येदा भाद्रपदमासी रात्री ग्रहण पडीले तेवढां सर्वस्नानास ठमा आपला पुत्र सहा वर्षा चा घेऊन नदीस जाऊ लागली त्यासमई मूळ दुवणाईत आे. याजला नदीस नेऊ नये औसे आम्ही बोलिलो. त्यारागाने ती सर्व स्नानास गेली तेथे उद्कांत आपला प्राणत्याग करू लागली. तेवढां घरच्या बौरे वाईका समागमे होत्या त्याणी माघारी घरास आणिली. आम्ही राखणेस बसलो. त्यास मोक्ष स्नानास आम्हाला न कळत बाहेर गेशी. कुंभारवेसीपुढे नदीच्या तीरी तांब्या एका ब्राह्मणास दिल्हा. त्या उपरी तिचा थांग लागला नाही. आज सहा महिने शोध बहुत केला. तथापि ठिकाण न लागे. याजवरून तिने निश्चये प्राणत्याग केला असे दिसुते. त्यास तिची कियत होऊन पुढे आमचे घरी मांगल्यादि कायं जाली पाहिजे. येविसीची आज्ञा करावी म्हणोन त्यावरून तिने आपला प्राणत्याग करून आत्मघात केला याचे शास्त्रता प्रायश्चित्त तुम्हास कवून ब्राह्मदंडहि होऊन तुम्हास श्रुध केले असे. तरी पूर्ववत् प्रमाणें ब्राह्मणाचीं कर्मे आचरोन सुवरूप राहणे. यासंबंधी तुम्हाकडे राजदंड रुपये १००० एकचे करार केले असेत, ते सरकारांत जमा झाले असेत. म्हणोन भटजीचे नांवे चिठणीस छ २४ रमजान. पत्र १

६६. शके १७०७ सुा सीति समानीन (मया व अलफ) (रजव) १८) १७ मे १७८६

बा पांडुरंग बापुजी पराड वस्ती पेठ रविवार शहर पुणे बा झाडा मारनिले याची सून भवानी ईणे घरांत चोरी केली. सा तिचे तोंडाबर मारिल्या. त्याजवरून तिणे आफू खाऊन जीव दिल्याचा मुदा पराड माराकडे लागला सा गुन्हेगारीचा ऐवज सरकारांत घ्यावयाचा करार केला ते ५००० रुपये.

जमा परभारे ५००० रुपये

२००० छ १८ रजव

३००० छ ३० रजव

.....
५०००

६७. सुा ईहिदे तिसेन (मया ब अलफ) १५ जून १७९०

छ १ सवाल बदल देणे जासूद जये हरजी नाईक यास न्यायाधिशीकडील कामकाजास होते, त्यास बा छ १ जालर सन ईहिदे समानीन ता प्यादे येा बा चितामण रघुनाथ दातार याचे बायकोने जीव दिस्ता याचा लोकापवाद दोष आला सबव प्रायश्चित देऊन घेतले, ते सन ईहिदे समानीन देविले. १०० रुपये

६८. सुा ईहिदे तिसेन (मया ब अलफ) १७९०।१।

२५ बा चिमणभट बिन उधोभट हिंगे बा पुणे यांची सून कासीबाई ईजला भटजीचे बायकोने व पुत्राने जाच बहुत केला यास्तव तिने नदीत जीव दिस्ता सबव सन सलास समानीनांत घेतले.

IV Offences against property

६९. सुा आर्बा १७३४-५४

निंा मौजे सांवरगांव ता म्हाळुंगे येथे गारुडी उतरले होते, त्याच्या दोन म्हशी व एक टोणगा चोराने नेला त्याचे ठिकाण न लागले तेव्हां गांवकरी यास तगादा केला तेव्हां एक म्हैस व एक टोणगा चासेचे पागेस आला, एका म्हशीचे ठिकाण नाही तेव्हां गांवकरी यापासून रु ५० पैकी बजा देणे गारुडी म्हैस १ यो २५ बाकी छ १३ रमजान रु २५

उ जमा परभारे छ १३ रमजान

७०. सुा तिसा (आवैन मया अलफ) १७४८-४९

बा खंडो सिवदेव कुलकर्णी मौजे लोणी याणे बाजी गोविंद कुलकर्णी मौचे काकटे याचा यैवज अभिकश करून ठेविला, सा गुन्हेगारी करार केली, त्यापैकी करार जमा रु १५०.

७१. सुा तिसा (आवैन मया ब अलफ) १७४८-४९

बा दापराऊत मांग याणे पेसजी चोरी केली, त्यास जान राऊत दिा पागा हुजूर जमान होते त्यास करार.

रु १००

७२. श. १६८२ सुा ईहिदे २३ आकटो. १७६०

बा रामचंद्रसिंग परदेशी पोरगा याणे रंगमहालात कापडाचे दिंडांतील तिवट चोरून नेले सा गुन्हेगारी करार रु १५

जमा पोता छ १३ रोबल.

७३. सीत (सीतेन मया ब अलफ) १७६५-६६

२० बा त्रिबकास तोतया आणावयासी गाडदी वाहादरसिंग याजकडील रवाना केले होते, त्यास वाटेत नदीचे काठीहून बंदुक दोन चोरीस गेल्या त्या चोराचे ठिकाण बाबाजी प्रल्हाद याजकडील प्यादास कलस्यावरी त्या चोरास हुजूर आणून हजीर केला, त्यास चौकटी

करिता, न कलिता बंदुका नेत्या सा बंदुका सरकारांत घेऊन गुन्हेगारी चोराकडे करार केली ते मा बाबाजी प्रहाद.

७४. सुा सबा (सीतेन मया व अलफ)

१७६६-६७

बा श्रवणजी खुले याजकडे चोरीचे लाझ्यामुळे करार केले त्याचा हवाला महादसेट बीरकर याणी घेतला रुपो

१००००

७५. सुा इसने (सैवैन मया व अलफ)

१७७०-७१

बा कृष्णा कानडा ब्राह्मण याणे गोसावी याजकडे जेऊन शालजोड्या दोन चोरत्या त्याची वस्तमाब सरकारांत घेऊन फ्रोख्त केली ते

रुपो

३०

७६. सुा सलास सैवैन (मया व अलफ)

१७७२।७३

बा वगमाली शोभनदास याजकडे सबव की सदासीव बलाल जोग याजवर एक हजार रुपयाची हुंडी वाईचे सिप्याने पुण्याची केली त्यास ती हुंडी बनमाली याचे अडतीने वाईहून मारनिलेकडे पाठविली. त्यास हुंडी गुढेगारी जोगास न दाखविता आपले दुकानी जमाखर्च जोगाचे नांवे केला सा गुन्हेगारी करार केली ते १००० रुपो

जमा परभारे १००० रुपो

७७. सुा आर्बा (सैवैन मया व अलफ)

१७७३।७४

बा अनंसू बिन देवजी सिर्पा याणी कृष्णाजी गोविंद याजपासून सरकारचे जमादार-त्यान्यपैकी सनगे चोरीली ती घेऊन बाजारांत विकली सा एवज करार केला तो जमा २०० रुपो

७८ सुा सीत सैवैन (मया अलफ)

१७ जुलै १७७५

बा आनंदराव बोधे याजकडील सिलेदारांनी रंगारी याची बकरी मारून काविली त्याजकडे गुन्हेगारी करार केली रुपो १५

पैकी रंगारी यास देविले रुपो ११ बाकी जमा ५ रुपो

७९. सुा समान तिसैन (मया व अलफ)

१७९७।९८

बा तिसगांवकर याजकडे, सिवाजी दामोदर याचे घरावर दरोडा पडिला. त्याचा माग का तिसगांवपर्यंत लागला. पुढे तिसगांवकरांनी काढून दिल्हा नाही. सा सिवाजी दामोदर याचे वस्तवानीची किंमत गांवाकडून घ्यावयाची करार करून तिसगांवकराकडे गुन्हेगारी रुपो १०००

(पेशवा 'रोकीर्द वि. ८ क्रमांक ६०६ पहा.)

८०. बा सदासीव विन भावजी जाधव वस्ती इंदुरी पा आकोले मारनिले याणी
बालाजी रघुनाथ सखटे याचे मुलाचे गत्यांतील सोन्याची कंठी तोड्हन घेतली मारनिलेस माघारी
देऊन जाधव मार याजकडे गुन्हेगारी

करार केली ते बसूल मुले

जमा

३० रुपये

८१. सुा आर्वा सैन (मया व अलफ) १७७३।७४

बा कृष्णाजी गोविंद याणी भिवजी जामदार याणे सरकारचे जामदारखान्यांत सन गे
चोरून आणिली ती विकत घेतली आणि चोरीची पेती समजले असतां सरकारांत विदित केली
नाहीं सा एवज करार केला ते १००० रुपये

८२. शके १७०४ सुा सलास १७८२/८३

बा खान माली बा भैजे मांडकी पो सिखल याणे कोङाजी बेरड सिखलकर याजपासून
चोरीचे बैल विकत घेतले ते ज्याचे त्याणे वोलखून नेले सा ऐवज जयराम कृष्ण यांचे मारफतीने
ध्यावयाचा करार केला ते २५ रुपये

८३. सुा तिसैन (मया व अलफ) ४ जून १७९०

बाबत सुकलाल अगरवाल याणे मुंवईची बंदी असतां माल आणिला व चोरीचे
जबाहीर खरीद केले याचे दुकानांत माणसामाणसी कजिया होऊन पुर्वाने जीव दिल्हा व
सरकारचे सांडणीस्वार पंढरपूरानजीक पैंढारी याणी लुट्ठन नेले त्यांताल दागिने घेतले सबब
गुन्हेगारी ध्यावयाची करार केली ते तूर्त ध्यावयाचे जमा बा हाडा २७००० रुपये

जमा पोता रुपये

४००० छ २० रमजान

बाकी तागायत अखेरसाल २३०००

८४. सुा खमस (सलासीन मया व अलफ) १४ ऑक्टो. १७३४

बा गाडीवान निंगा तोफखाना याणी भिठाईवाल्यास लुट्ठले सा गुन्हेगारी करार केली
रप्ये १२ पो हलवई यास हिल्हे रुपये ६

बाकी जमा ६ रुपये

जमा पोता छ २७ माहे जावल ६ रुपये

८५. सुा समान सीतेन (मया व अलफ) १७६७/६८

अमृतराव राम देशमुख ता नाते याणी सन सीतांत हपसी याचे लोकास सामील
होऊन बालाजी माहादेव टक्के घाचे घर लुट्ठले सा सरकारांत अटकेत ठेऊन देशमुखीची जप्ती
केली त्यास हाली रद्ददलीमुले जाहाला अन्याय माफ करून गुन्हेगारीचा ऐवज करार केला
१०००१ रुपये

८६. सुा इहिदे (सीतेन मया व अल्फ)

२९ सप्टें. १७६०

वा कृष्णा सोनार पेठ आदितवार याणे सिलेदाराचे सोन्याचे कडथांत कांहीं रुपयाची कारागिरी चाळविली सबव गुन्हेगारी करार केली.

४० रुपये

जमा पोता छ १९ माहे सफर

८७. वा लावाजी मोरे चाकर निा कृष्णभट कर्वे याणे लवाडी करून ठेवणे उकराव्यास गेला होता छ २० जिल्हेज

V Miscellaneous

८८. सुा तिसा आर्बैन (भया व अल्फ)

२४ डिसें. १७४८

छ १४ मोहरम वा गोविंद नाईक देवले हे नवे तकलुकी रुपये पुणीयामध्ये सोनार करीत होते त्यामध्ये होते सा करार केले तूर्त ध्यावे येसा करार को रु

२०००

सदरहू दोन हजार रुपये करार करून नाईक मारनिलेस कौल लिहून दिल्हा असे. सदरहू रुपये शंकराजी नाईक भिंडे याजपासून ध्यावे.

(पेशवा रोजकीर्द वि. २ करमांक ९७)

८९. सुा तिसा (आर्बैन भया व अल्फ)

१७४८।४९

वा तमाणा व मेलगीर हे खोटे रुपयाकडे सोनारमध्ये समत होते मा करार केले त्याचा हवाला सदासीव वलाल वैद्याने घेतला ते रुपये जमा

१५००

९० सुा तिसा (आर्बैन भया व अल्फ)

४ फेब्र. १७४९

छ २६ सफर सोनार मजकूर याणे तलकूबी सिके करून खोटे रुपये केले. त्याजवरून सोनार मजकूराचे पारपत्य करून घर सरकारांत ठेविले त्याची किंमत अजमासे वा याद जिवाजी गणेश रु

रुपये ७००

जांती ४००

....

.....

११००

(वे. रो. वि. २ कर. ९८)

११. सुा इहिदे सबैन (मया व अलफ)

३० मार्च १७७१

बा गोकुळदास गुजराथी मुल्हेकर टंकसालेत रुपया रुलखरा व तोलपुरा करावा, तो केला नाहीं सा टंकसालेचे काम या उपर करू नवे ऐसा करार करून गुन्हेगारीचा करार केला ते बा

यादी छ १३ जिल्हेज

३००० रुपये

१२. शके १७०४ सुा सलास

बाबत हाय याणी बुलचंद व त्याचा लेक बालकिसन सोनार हिंदुस्थानी वस्ती औरंगाबाद हाली वस्ती पुणे पेठ रविवार याणे मोहराचे व रुपयाचे सिके खोड्हन मोहरा व रुपये गैरसील खोटे पाडिले सबव बालकिसन याजपासून गैरसील मोहरा व रुपये याणी घेतले. याजपासून गुन्हेगाराचा औवज सरकारांत ध्यावयाचा करार केला ते

३७५ बा वैजनाथ आगरवाला

३७५ बा भाऊ तांबट वावोलीवाला

७०० बा गिरमाजी नाईक

११० बा रामकिसन

१२५ बा मसिराम निर्भेथराम

६० बा नारायण गुजराथी

१७४५ जमा परभारे दो १७४५

१३. सुा आर्बा (सबैन मया व अलफ)

१७७३ / ७४

बा येसाजी थोपटा मौजे सावगांव ता कर्यात मावल याणे कुसाजी थोपटा याचे सेताचे वांधावर बैल चारावयास नेले असता काढी मारली सा गुन्हेगारी येसाजीपासून घेतली ती जमा २० रुपये

१३ (अ) शके १७०४ सुा सलास

१७८२ / ८३

बाबत जयराम नाईक ठुसे नारायणगांवकर व काकाजी वरडे व सखाराम आदवाणी व कृष्णाजी देहाडी जुघरकर याणी सुरतेची बंदी असता कापड खो करून आणिले सबव गुन्हेगारीचा औवज सरकारांत ध्यावयाचा करार केला ते २१०० रुपये

जमा परभारे २१०० रुपये

VI Offences against family, morals and religion

१४. सुा खमस (सलासीन मया व अलफ) १९ नोव्हें. १७३४

बा खंडोजी कुंभार निघोजकर याणे आपली लेक येकास दिली असता दुसरीयास देत होता. सा गुन्हेगारी.....अर्काई जमा रु २५

जमा पोता छ ३ रजब रुपये २५

१५. सुा आर्बा १७३४/५४ (१)

छ ६ रोबल मुक्काम पुणे छ २४ जिल्हेज वा दिमत सेख आली अरब याजकडील, आली ईस्माईल प्यादा याणे मानेखान वारगीर पागा हुजूर याचे बटकीसी तहकीकात न करता निका लाविला याजकरितां नफर मजकुराकडे करार केले रु ४० पैकी कुणविणीचे औवज मानेखान यास रु २०, ते आरबाचे नांवे लिहून बटकीचे यैवज देविले रु २०, पोता पैकी वीस बाकी नफर मजकुराकडे गुन्हेगारी वावत देविले सरकारचे येणे ते रु २०

१६. सुा तिसा (आर्बैन मया व अलफ) ५ जुलै १७४८

बा देवजी सोनार का केंद्रू ता पाबल याणे पद्माजी सोनार याची लेक दादला असता पाट लाऊन बाईको केली ता गुन्हेगारी करार केली.

छ १९ रजब

२५ रु जमा पोता छ २५ रजब

१७. सुा ईहिदे (सबैन भया व अलफ) २१ जाने. १७७१

बा लक्ष्मण गोपाळ व राधो माणकेश्वर याजकडे सबव की भीऊवाई कोम हरबाजी भिकाजी ईणे आपले पोरीचे लग्न येकवेले जाले असता लक्ष्मण गोपाल यास दिली ते त्याणी केली व माली याचे कुणविणीची पोरगी भाऊबाईन विकत घेऊन आपले बहिणीची मूल आहेस म्हणोन सांगेन राधो माणकेश्वर यास दिली. त्याणे केली सबव उभयताकडून दर ७५ प्र० औवज करार केला तो जमा रु १५०.....

जमा पोता छ ४ सवाल.

१८. सुा खमस (सलासीन मया व अलफ) २ ऑक्टो. १७३४

नगोजी साटस याणे पाथरवटाची बायको पलऊन नेली सा त्याजकडे करार केले.

रु १००

छ १५ जमादिलावल

१९. सुा ईसने (सबैन मया व अलफ) १७७०/७१

बा बलराम मणीराम कनोजी ब्राह्मण (तेलंग). (फाटले). . . .

ब्राह्मणाची रु १८०पटाहून फुताऊन आणिली सा अटकेस होता तो सोहून ऐकज करार केला.

ते जमा २००० रु

(पेशवा दसर वि., २२ नं १२४ पहा.)

१००. सुा खमस (सलासीन मया व अलफ)	१५ डिसें. १७३५
बा भवानी कासार याचा पुतण्या याणे नंदराम चोपदाराची बटीक घेऊन जात होता सा घेतले ते जमा गुा चांदखान सलाबत	
५० थैन गुन्हेगारी $\frac{1}{4}$ सीलकावण	
जमा पोता छ २९ रजव रुपये ६६.	
१०१. सुा आनेन (मया व अलफ)	१७३९।४०
दर्याखान बस्ती मौजे कोरेगांव ता पाबळ मा जुब्र याचे भावाने गोदंजी फडतरे पाठील मजकूर याचे बटकीस बदमल केला सा गुन्हेगारी बा कतवा	
रुपये ३००	
बाकी तागाईत अस्ट्रेर साल दो ३००	
१०२. सुा इहिदे सीतेन (मया व अलफ)	१७६०।६१
बा आदाई पाटलीण मौजे वडगांव का निवसोड माईंणी ईण झगटपुरी गोसावी बा पुसेसावली यासी बंद अमल केला. सबव हरदू जणाकडे सात हजार रुपये गुन्हेगारी करार केली तिचा हवाला येमाजी सिवदेव याणी घेतला आहे त्यापैकी देविले.	
(पेशवा रोजकीद वि. २ क्रमांक १०४)	
१०३. सुा समान सीतेन (मया व अलफ)	१७६७।६८
बा नथुराम चौधरी याच्या सुनेने पोट बाढविले सा गुन्हेगारी करार केली ते रुपये ९०	
१०४. सुा ईहिदे (सबैन मया व अलफ)	१७७०।७१
बा विसोबा शेणवी विवा गोपालजी भोसले याणे अकर्म केले सबव गुल्हेगारी ध्यावयाची करार केली ते १००० दो	
१०५. सुा आर्बा (सबैन मया व अलफ)	१७८३।७४
बा अंताजी बिन मुंकदंजी गोलक बस्ती मौजे रानवड पा चानवड याणे आपले घरी मुरार अंबक कुलकणी मौजे कोरेगांव पा जुब्र याची कल्या जान्हवी विधवा होती तीस नेऊन तिजकरवी केश राखोन तीशी संग केला तीची पोटी पुत्र जाहाला हे वर्तमान हुजूर विदीत शास्त्रावर जान्हवीचा पुत्र अटकेत ठेऊन, अंताजी मृत्यु पावला त्याचा दोषी बायका पुत्र व भाऊ राजाराम व गंगाराम गोलक अपराधी ठरले सबव यैवज करार केला ते १६००० दो	
जमा परभारे १६००० दो	
१०६. सुा सीत सबैन (मया अलफ)	१५ जून १७७५
बा सटवोबा माहाजन का नारायणगांव याची बहीण विधवा ईणे अकर्म केले. ती बाराणसीस निघोन गेली. त्यास तस्तंबंधी गोत्र पुस्त व पितॄकुल त्यास संसर्ग दोषास्तव संसर्ग	

प्रायेश्वित करून शुध्षता करणे पुढे तीर्थयात्राकरून आलीयानंतर तिचा विचार केला जाईल म्हणोन पत्रे

१ नारायणगावचे ब्राह्मणास

१ घोडो विस्वनाथ यास

येणेप्रमाणे देऊन करार केले गुा घोडो विस्वनाथ जोगलेकर ५० शौ जमा परभारे रु १६ रविलाखर.

१०७. शके १७०४ सुा सलास (समानीन मया व अलफ) १७८२।८३

बाबत चिमणजी बलाल लेले फडणीस पागा दिपत बाबा माहात याणी बदकर्म केले सा ऐवज जयराम कृष्ण बापट याचे मारफतीने घेण्याचा करार ते १५०० शौ

१०७ (अ) शके १७०४ सुा सलास (समानीन मया व अलफ) १७८२।८३

बाबत नवलोजी विन मल्हारजी ससाणा विजमतगार वस्ती मैजे आरडे ता कुडाल यास मैजे मजकुरी ठेवणे सापडिले. म्हणून सरकारांत विदीत जाहाले त्याचे चौकशीकरितां बोलाऊन आणून पुरसीस केली तेव्हां लिहून दिल्हे कीं आपणांस कांहीं सांपडले नाहीं आणि लागली यास सरकारचा गुन्हेगार या प्रो लिहून दिल्हे असता चौकशीने ठेवणे लागू जाहाले परंतु ऐवज किंती याची साक्ष न पुरे व याणे बदकर्म केले व आपणी राळ वीप घालून मारिली या प्रो लागू जाहाले क्षा सा जीवन माफक ऐवज जयराम कृष्ण बापट यांचे मारफतीने घ्यावयाचा करार केला ते ५००० शौ

जमा परभारे ५००० शौ

१०८. सुा सीत समानीन (मया व अलफ) १७८५।८६

बा खंडो त्रिवक कुलकर्णी मैजे सिरोली ता आले प्रांत जुन्नर बा शाढा मा रनिले याणे लक्षण सिरी मैजे मारचे. बायकोसी बदमल केला सा गुन्हेगारीचा ऐवज सरकारांत घ्यावयाचा करार केला. तो जमा सुा आनंदराव बोक कारकून पा मार ९०० शौ

१०९ शके १७०८ सुा सवा समानीन १७८६।८७

बाबत कोङ्डो मल्हार दाणी वस्ती को सासवड याची धाकटी भावजायी राधू बाल विधवा विठ्ठल त्र्यंबक पुरंदरे का मार याची कन्या ईजपासून अपराध कर्म घडले तें सरकारांत जाहीर जाहाले. सा दाणी मार याजपासून गुन्हेगारी घ्यावयाचा करार बा करारी याद छ १४ जिल्हेज शौ ३८००. पो वजा रामचंद्र नारायण याणी पेसजी गुन्हेगारी ठरवून पुणे सुमाकडे ऐवज घेतला तो शौ ८०० बाकी सरकारांत घ्यावे ते जमा बा शाढा शौ

३०००

जमा परभारे

शौ

३०००

११०.

३१ मे १७८८

शके १७०९ सुा समान (समानीन मया व अलफ)

का गुन्हेगारी बा महादाजी जिवाजी परांजपे वस्ती का चास, जमा परभारे

छ २४ माहे साबान ऊर्फ वैशाख मास अखैर बा देणे किले प्रतापगड निा जयराम कृष्ण बापट याजकडे किले मजकूरचे बेगमीस औवज हुजरून ध्यावयाचा रुपये १०८०२५ प्रो पावले ते रुपये २५००० बाकी रसानगी यादी पैकी मारनिले याची भावजई हिणे शिवाजी लक्षण रहालकर यासी बदकर्म करून पोट बाढविले. त्यास पाडावै म्हणून महादाजी जिवाजी याचे छाने पीतांबर परदेसी चासेत रहात होता त्याजपासून औषधे देविली त्या औषधाने ती मृत्यु पावली हे सरकारात समजलियावर नीलकंठराव रामचंद्र याणी जवान्या लिहून घेतल्या होत्या त्या आणविल्या. त्यांतील चौकसी करीतां मा रनिलेकडे भावजई मेत्याचा अपराध लागला. सबव सिवाजी लक्षण रहालकर सुधा गुन्हेगारी ध्यावयाची ठरविली रुपये १०००१ पो वजा बातमीदारास दर हजारी पनास रुपये ध्यावयाचा करार केला होता ते दिल्हे रुपये ५०० मारनिलेपासून बाकी जयरामकृष्ण याणी चौकसी करून औवज घेतला. त्याचा जमाखर्च करून देविले ९५०१ रुपये.

१११.

३१ मे १७८८

राजमंडल

शके १७०९ सुा समान.

स्वारी राजश्री पंतप्रधान

जमा सालमजकूर का गुन्हेगारी बा

सिवराम बिन लक्षण गोलक शेष्ये कसबे, पुणे.

जमा परभारे

छ २४ साबान ऊर्फ वैशाखमास (श. १७१० सालअखेर साबान) बा देणे किले प्रतापगड निा जयरामकृष्ण याजकडे किले मजकूरी बेगमीस औवज हुजरून ध्यावयाचा तो रसानगी यादीपैकी बा मार याणे ब्राह्मण बायकोसी बदकर्म केळे सबव जयरामकृष्ण याणी चौकसी करून गुन्हेगारी घेतली तिचा जमाखर्च करून देविले. ६५०० रुपये

११२. सुा तिसैन (मया व अलफ)

५ मे १७९०

कमावीस गुन्हेगारी

बा नारो महादेव जोगलेकर बा कसबे सुपे याणे मोरो सिंपी जुनकर बा कसबे मजकूर याचे वाईकोसी बदकर्म केळे यामुळे त्याणे तिजला जिवे मारिले सा गुन्हेगारीबदल ध्यावयाचा करार केला रु २००० पैकी, मोरो सिंपी यास लग करायास दिल्हे रुपये ३०० बाकी सरकारात ध्यावयाचा करार केळे. ते बा करारी याद छ २० साबान सन मजकूर जमा बा शाढा १७०० रुपये

११३. सुा ईहिदे तिसेन

१ जुलै १७९९

छ १७ सवाल वा देणे हाये यास न्यायाधिसीकडील कामकाजास होते त्यास वा छ १ जाखर सन ईहिदे समानीन ता छ ८ रमजान सन तिसा सभानीन अखेर साल पावेती रसानगी हिशेब प्यादे यो. वा भिकाजी वित्वनाथ जकाते पुणेकर याचे मावसीने बदकर्म केले. ती मारनिलेचे घरी होती सा बहिस्कार घातला असता पुरुषानी गंध लाविले व बाईकानी कुंकु लाविले सबव घेतले.

सन ईसने समानीस रुपये

५० प्यादे दिा देवजी कहू

९ आपाजी.सालोखा प्यादा.

.....

५९

११४. सुा ईहिदे तिसेन (मया व अलफ)

१७९०/११

२५ वा नारायण जोसी बिन माहादेव जोसी बरकेडकर याचे स्त्रीने शुद्रासी विभिचार करून गर्भोंकी जाली तिचा घटस्फोट केला. त्याज वा घेतले सन सीत समानीन.

११५. पेशवे दप्तर दफाते रुमाल ५६६

१४ जून १७९४

राजमंडल

रोजकीद

स्वारी राजश्री पंतप्रधान

सुा खमस

छ १५ जिलकाद

खमस तिसेन

भया व अलफ

छ .....दफातेपत्रे

विगा माधवराव रामचंद्र

नरो कृष्ण जोसी कुलकर्णी मौजे न्यास वैगै दैह आठ प्रा जुनर याचा लेल विठल नारायण हा ब्राह्मणाचे साता वर्षाचे मुलीबर जबरदस्ती करीत होता. ते मनास आणिता कबूल जाहाला सा त्यास किल्यावर अटकेस ठेऊन नरो कृष्ण याचे हिशाचे जोतिष कुलकर्णीने देहे

(तपशीत)

येकूण आठ देह येथील मा रनिलेचे प्रत्यक्ष बुंधुसुधा हिशाचे बतनाची जप्ती करून हे मनद सादर केली असे तरी सदरहू प्रा जप्तीकरून उत्पन्न होईल ते प्रा मा रचे हिशेबी जमा करीत जाणे म्हणोन आनंदराव राम कादार प्रा जुनर याचे नांवे सनद.

सनद १

११६. सुा तिसा (?)

काा गुन्हेगारी बाा छोटा कासी माली बाा पुणे जमा पोता.

१००० छ १३ रजब बाा माली मजकूर याणे कासीदा माली याचे बाईकोस जव्र-
दस्तीने धरून वदमल केला आणि पलोन गेला. साा त्याचे घर जस करून त्याचा नाप व आई
बाईको व मुले आटकेस ठेविली होती. त्यास छोटा मजकूर पलोन गेला आहे तो सापडल्यावर
पारपत्य करावे साा घर व वस्तभाब व मुले व माणसे मोकळा करून नथु कासी छोट्याचा नाप
याजपामून गुन्हेगारी घेतली ते जमा. सुा टेकचंद पहिलबाबा रांजगांवी रुा

१०००

११७. सुा सबा सीतेन मया व अलफ

१७६६/६७

बाा दौलतराब पाटणकर दिमत सटबोजी जाधवराब याजकडे कलाली दारचे निमित्य
बाा गुन्हेगारी करार. शो

२५००

११८. सुा ईहिदे (सबैन मया व अलफ)

१७७०/७१

बाा सेत्या नारो शंकर याचे बाजारांत कलाल राहून दारु करीत होते. ते यास कलाले
असता सरकारांत विदित केले नाही. साा कलालाची दुकाने जस करून सेत्या मजकूरकडे
गुन्हेगारी करार केली.

शो ४००

११९. सुा सीत सबैन (मया व अलफ)

११ मे, १७७६

बाा माहार दारु पिऊन वेडा होऊन बागेत मस्त (?) होता त्यापासी यैवज सापडला
छ १० मोहरम

ते जमा शो

६१

जमा पोता छ ३० रोबल

१२०. सुा खमस समानीन (मया व अलफ)

२९ जाने, १७८५

बाबत सगुणाबाई दाभाडे याजकडे दारुचे अमलाचा अपराध लागूं जाहाला सबै
गुन्हेगारी ध्यावयाचा करार केला तो जमा झाडा

शो

४०००

जमा परमारे

छ १६ सफर

रुपये ३५३५।

बाकी तागाईत अलेर साल .....
.....

४६४॥

१२१. शके १७०९ सुा समान

३१ मे १७८८.

कमावीस गुन्हेगारी वा सदाशिव बिन पांडोजी लकडे गोलक. जमा परभारे

छ २४ माहे सावान.....(५ ओळी सोळून) हा कलावंतिणीचे वर्ण जाऊन दाव
व्याला सा जयराम कृष्ण याणी चौकशी करून गुन्हेगारी साडेतीन हजार जमाखर्च करून
देविले रुपये

३५००

१२२. सुा तिसा (?)

वा कलाल सखाराम भगवंत याचे वाजारांत राहून दाव करीत होते त्यास धरून आणून
गुन्हेगारी करार केली.

५०० रु०

१२३. सुा ईहिदे सीतैन (मया व अलफ)

वा गोविंदा बिन मानाजी सिंपी वस्ती मौजे हँगाडे तो मुळ्हेर याणे यमुनी कलावंतीण
मुसलमानीन याचे हातचे हा व चंद्रा खाटीक जेविले ऐसे शाबूद जाहाले सा त्रिवर्गांपासून
गुन्हेगारी घेतली ते १०४० रु०

१२४. सुा सबैन (मया म अलफ)

२८ मार्च १७७०

वा लखुजी व देवजी पाटील को भडगांव प्रा। खानदेश याजकडे गोवधाचा आरोप
आला. सा गुन्हेगारीचा यैवज करार केला तो चैत्र असैरे

रुपये

६०००

(जमा छ २९ जिलकाद फालुनमास)

१२५. सुा इहिदे (सबैन मया व अलफ)

१३ एप्रील १७७१.

वा शाहागीर व लखमत्या जंगम वस्ती कसबे पुणे याणे लक्ष्मण नारायण धावक ब्राह्मण
याजपासून रुद्रपाठ करून वाण्याकडून रुद्राभिषेक करवीत होता. सबव गुन्हेगारीचा ऐवज
करार केला.

तो जमा रुपये ७५

जमा पोता छ २७ जिलहेज

VII Penance and expiation.

१२६. सुा सीत (सीतैन मया व अलफ)

१७६५/६६

वा रामचंद्र बाबाजी शेणवी याणी गैरराहा वर्तुणुक केली आणि प्रायेश्वित सरकारचे
आशेशिवाय घेतले सा यैवज करार केला ते रु० ३०००

.... तो गोपाल नाईक तांबवेकर याणी हवाला

घेतला तो वैशाख शुा प्रतिपदेस अर्काट गंजीकोट प्रत देखिले. रु० ३०००.

राजमंडल

१२७. सुा तिसा (सैन मया व अलक) : १२ आक्टो. १७६८

स्वारी राजश्री पंतप्रधान जमा साल मजकुरी गुन्हेगारी वा आपाजी राम देणथी दिमत महादाजी शिदे याणी गोविंद सिताराम यांचे पंगतीस भोजन केले सा गुन्हेगारीचा ऐवज करार केला शो २००००

..... छ ३० जमा दिलोबल भाद्रपदमास .... (५ ओळी सोहून) मशारनिलेनी गोविंद सिताराम यांचे पंगतीस भोजन केले. सा गुन्हेगारीचा ऐवज करार केला त्याचा हषाला अवाजी नाईक दिला. पोतदार याणी कार्तिक वद्य प्रतिपदीचे मितीने घेतला त्या पैकीचे देविले— (१५ सावकारांची नांवे त्यांच्या कर्जास, तें त्यांने कर्ज वरील दंडांतून दिले) ..... १५९९० ||=

छ २२ जमादिलाखर आखीनमास (रोजी राहिलेला दंडाचा वसूल निरनिराळ्या तीन सावकारांना पेशव्यांनी आपले कर्जफेड म्हणून देविले.)

४०१० तेरीज २०००० ||= शो

१२८. सुा इहिदे तिसेन (मया व अलफ) १७९०/११

१० वा कृष्णभट वैष्णव मठकरी याचा गुमास्ता वा शहरपुणे याणे वैष्णव ब्राह्मण पानरी याजकडे चाकरीस होता. त्याजकडे अपराध नसता अपंकत सरकारांत न कल्पिता करून प्रायश्चित दिल्ले. सबव सन सलास समानीनांत घेतले ३५.

१२९. पेशवा दसर कोकण

रुमाल नं. ५९९

कागद नं. ११५ पृ. ५

२१ जुलै १७९३

आडा आवर्जा ता विज्येदुर्ग निा गंगाधर गोविंद सुा आर्बा तिसेन मया अलफ.....

छ १२ जिल्हेज ऊर्फ आषाढमास अच्चपूर्णावाई कोम गणेशभट वर्वे वस्ती मौजे पाडे ता खारेपाटण तालुके विज्येदुर्ग हीणे हुजूर विदित केलें कीं मजकडे बदकर्माचा आरोप येऊन घरी चौकी बसऊन वस्तमाव वैरे जस्त शो खंडाचे ऐवजी गंगाधर गोविंद ता मा र याणी सुभा जस करून ठेविले आहेत. त्यास बदकर्माचे आरोपाची चौकदी मुथापत्यानिसी करून मजकडे दोष लागू होत नसल्यास चीजवस्त सुभा गुन्हेगारी वा जस केली आहे. ती माघारी देविली पाहिजे म्हणोन त्याजवरून मनास आणिता. अच्चपूर्णावाई वर्वी ईजकडे बदकर्माचा (आरोप) लागू होत नाहीं सबव गुन्हेगारी वा चीजवस्त सुभा जस केली असेल ती माघारी देणे. ईजकडे शब्ददोष आला. याजकरिता मौजे मजकूर व मौजे पेडल व मौजे पुरल येथी त सिष्ट ब्राह्मणास ईजला पंचगव्य देऊन सुद्ध करण्याविसी आलहिदा पत्र सादर केले असे. तरी ईजला पंचगव्य देऊव शुध करणे म्हणोन गंगाधर गोविंद पो मार यांचे नवि चिटणीसी पत्र

१

सदरहु अन्वये समत्त सिष्ट ब्राह्मण मौजे साडे (बाडे ?) वगैरे गांव यास चिटणीसी पत्र कीं वर्षी हजला पंचगाव्य देऊन श्रुध्य करणे, पत्र ३.

१३०. सुा सीत तिसेन (मया व अलफ)

कमावीस राजदंड बा हाय

जमा पोता रो

४०० छ २१ जाम्वर बा बाजीराव मोरेश्वर भाव्ये यांचे घरी कुणबीण चांभार जातीची निधाली सा मशारनिलेस प्रायश्चित ध्यावयाचा करार करून बा यजेश्वरशास्त्री यांच्या विद्यमाने सरकारांत औवज ध्यावयाचा केला ते रो.

१३१. सुा खसम (सलासीन मया व अलफ)

१६ ऑगस्ट १७३४

जवाजी विन मेगोजी थोरात मौजे हिंगणगांव ता प्रांत पुणे यास पुत्र संतान नाही. चवाण कुणशी होता त्याची खी प्रसूत जाली आणि सातो दिवसी शांत जाली तिजला पुल जाहाळा पालग्रहण करावयासी कोण्ही नाही. मुलाचा बाप त्याग कलं लागला. त्यावरून जवाजी मजकुराने मागोन वेऊन रक्षण केले नांव भागोजीस ठेविले आसे जाणोन गोतास आज्ञापत्र सादर केले कीं भागोजी जवाजी मार याचे बोटीत बालून पंकीपावन करणे म्हणोन पत्रै येकंदर. .... येकूण त्रौंगांवास आज्ञापत्र सादर करून जवाजी मारकडे सरकारची सेरणी करार छ २७ रोवल केली रुपये ७५.

१३२. सुा आर्बा

१७३४-५४

छ ७ रोवल मुा पुणे बा जेवी महार व येस महार चव्हाण म्हेत्रा का पुणे लेक मुभान माहार चोर याजबोरोवर निधोन गेली होती ते देहूहून धरून आणोन गोतात वर्तावयास आज्ञा करून येशा महार याचे हवाली करून गुन्हेगारी करार केला रो

२०

१३३.

राजमंडळ

२४ औक्टो. १७६७

सुा समान (सीतेन)

स्वारी राजश्री पंतप्रधान

जमा सालमजकुरी कमावीस

गुन्हेगारी बा स्वारी मातुश्री वाई

मुकाम गंगापूर जमा पोता

बा हाये

छ २३ जोवल

१०५० वा कोष्ठी गोपाल येवलेकर व कुशा व धोंब्या व हव्या सुकणेकर याचा व बकाजी व भवाल्या कोष्ठी याचा जातीचा कजिया होता त्यास बकाजी म्हणत असे मेत्या माणसांचे सुतक दाहा दिवस धरावे आणि अकरावे दिवशी श्रुध व्हावे गोपाल्या वौरे कोष्ठी म्हणत नवे दिवसी सुतक केढून श्रुध व्हावे. त्यास सर्वांचे मर्ते दाहा दिवस सुतक धरून अकरावे दिवशी श्रुध व्हावे तैसे जाहले. सा धोंब्या व गोपाल्या व कुशया वौरे कोष्ठी नवा रोज करावा म्हणत. त्याजकडे गुन्हेगारी करार केली रु

१०० ऐन

१५० दरबार खर्च

.....

१०५०

१३४. सुा सबैन (मया व अजफ)

३ जाने. १७७०

वा सटबाजी थिन सुभानजी कोष्ठी वौरे वस्ती पेठ शाहापूर कसवे पुणे याजकडे सरवव की सटबाजी मजकूर जातीचा कळू असता चांगले जातीत मिळाव म्हनोन कोन्हाले व संगम-नेराकडे जाऊन गोताई करून चांगल्या सोयरीका केल्या. हे वर्तमान पुणेकर कोष्ठी यास कळले. त्याणी सरकारांत फिर्याद केली याजवरून सटबाजी मजकुरास व आणखी दाहा माहालांचे कोष्ठी जमा केले. सर्वोच्या विचारे सटबाजीस गोतांत घेउ नये, असें जाहले. त्याजवरून सटबाजीकडे व पुणेकर कोष्ठी सटबाजीस मिळाले त्याजकडे एवज करार तो जमा १६०० रु

१६०० रु

छ ५ रमजान पौषमास

पे. रो. ७.७६३

१३५. सुा सलास (सबैन मया व अलफ) ?

१७७२।७३

वा सिंपी पुणेकर याजकडे गंगाजी सरवद्या यागे निरालीयाची सोयेरीक केली त्याची गोताई पुणेकर सिंपी याणी केली त्यास निरालीयाची सोयेरीक जाली असतां गोताईकळून सिप्यात घेतल्याचा पेशजीचा दाखला पुणेकरांनी पुरऊन दिल्हा नाही. सा सासवडकरास काईल पत्र लेहून आणि एवज करार केला गुणा आबाजी नाईक कांवरस व रामचंद्र नाईक परांजप्ये १५०० रु

१३६ सुा सलास (सबैन मया व अलफ !)

३ जून १७७३ (!)

छ ११ रोवल अखैर साल मुकाम पुणे विा नारो आपाजी वा देणे रसानगी हिशेब व यादी सिंपी मजकूर याणी गंगाजी सरवद्या निशाळीयात वर्तत होता. त्याची गोताई केली. त्याजविसी सासवडकर सिंपी कजिया सांगत होते. त्याची पंचाईत हुजूर मनास मनास आणता पुणेकर लोटे जाले सा. त्याजकळून गुन्हेगारी करार केली. त्याचा हवाला आबाजी नीलकंठ कांवरस व रामचंद्र नाईक याणी घेतला आहे. त्याकळून छ ६ मोहरमेचे इन्द्रियापैकी देविठे छ

२२ जिल्हेज रुपो

- १७७० रामशास्त्री माहुलीकर आश्रीत यासी
 साल गुा भोईन पो
 २००० मोरो हरी कारकून सिलेदार निा शास्त्री यासी
 साल मजकूरचे मोईन.
- .....

३७७०

तेरीज येकंदर परभरे रुपो

- ५००० छ १३ जिल्हेज
 १२३० छ १८ जिल्हेज
 ३७७० छ ११ रोबल
- .....

१००००

APPENDIX—B

Section—V

I

1. *Lumsden's report on the judicial administration of the Peshwas.*

Poona Daftar

Deccan Commissioner Daftar, Volume No. 95.

General (Letter) No. 436. -

Poona, 6th September 1819.

Sir,

I have much pleasure in submitting an account by Mr. Lumsden of the manner in which justice was administered by the Maratta Government of Poona in former times.

I have the honour to be Sir,
Your most obedient & humble servant,
H. D. Robertson,
Poona Collector.

To

The Hon'ble Mr. Elphinstone,

(I)

Some account of the manner in which justice was administered in the Poona State during the ascendancy of Nana Furnavees.

The Government of Mhadov Rao Narain Paishwa commenced in Shiccay 1696 and lasted for twenty two years down to 1717 of the same era.

During the above period Ballaji Junardin generally distinguished under his sirname of Nana was Furnavees or Prime Minister of the Paishwa, in which high office his talents enabled him to possess himself of the entire powers of his sovereign, and to direct according to his will the affairs of the State.

The general sense of the most intelligent natives of the old school dwells with veneration on the recollection of Nana's rule, and it is probable that at no period of the rise and progress of their power, was the internal government of the Poona Mahrattas, (356) more correct or vigorous than it became under this statesman.

Holding his authority not by any hereditary claims to preminence, but depending chiefly upon the virtue of a mind endowed with those qualities which from men naturally for a commanding influence among their fellows, it is presumable that he must have found it important to the preservation of his government, that it should conciliate the approbation of the majority in wealth and consequence among the subject of the state.

As from the cause just adverted to Nana was placed in a situation to call forth the continued exertion of his talents and removed from the stupifying influence of security in his station, which might have led him to give himself up to unmanly and degrading pleasures in which the lives of Indian Princes so circumstanced, are but too apt to be consumed, so on the other hand the degree in which he may have experienced the stability of his ascendency may in a great measure have freed his mind from the constant expectation of a termination to his power, and thus have allowed of his forming more patriotic and public spirited views, than the ephemeral delegates whose short lived elevation is entirely absorbed in extortion and cabals.

To Nana's strictly political or his private character I would not be understood to allude in any degree by the above reflections.

Although the scale of estimation amongst the Mahratta people and the natives of India generally is very different from the sensation of Englishman still we cannot deny to them the feeling, recognisance, and even long cherished remembrance of thus more upright Governors, whose estimation is also founded whereupon civil virtues on the same attributes and conduct which have commanded the approbation of mankind in all ages and countries.

Depraved as is the moral condition of the natives of India, no man has ever been extolled amongst them in consequence of his fenality, embicillity or oppression.

Before entering upon the proper subject of this paper, I shall require to trespass with a few observations which come in here more fitly than elsewhere :—

Rules of government do not act of themselves and no doubt many of the usages which this paper attempts to describe were as well the Hindu Law or custom of the country frequently deviated from. It is here proposed, however to record the existance of anything resembling an order of administration rather than to shew how often it may have been set aside or lost sight of.

(II)

The administration of justice during the period under review was discharged by the agency of the following chief authorities.

Ramshastry who upon his demise was succeeded by Ayashastr. These in their time were properly designated under the title of Nyayajish which may be rendered Chief Justice. The nyayajish did not unite to his judicial functions, any share in the administration of any other department, was soley an officer of justice.

The jurisdiction of Nyayajish was however only by reference from the Hussoor but extended to criminal as well as civil matters.

The following Soobehdars, generally resident in or near Poona, had an original jurisdiction in virtue of their Mutaliqy Seals, and in addition of course, a jurisdiction in any cases referred by the Government.

The Sirsoobah of the Conkun.

Jennardin Appajee Soobehdar of Poona, over the soobah of Poona excluding the city (of Poona).

The soobehdar of Juneer.

The services of the following subordinate officres were also engaged on references.

Sudesheo Kesso Dante Subedar of Cullian not by virtue of an officer for he had no Mutaliqy shicca, but on account of his reputation for abilties —

Sewram Punt Thutte, Furnavees of Candeesh.

Ragoo Punt Gorbole Risaldar.

Dulab Set Govindjee mint master and stationer to Government.

In explanation of the jurisdiction of the chief authorities I may observe that the Mutaliqy shicca conveyed to the soobehdar a delegation of so much of the sovereign authority in all its branches as regards the subeha attached to the same, subject always however to the comptroul (?) of the supreme power. The chief object of his appointment was fiscal.

His jurisdiction as may readily be conceived from the genesis of the government was rather confided to him, the more easily to enable him to collect his revenues and keep the people in allegiance than under any view to the maintenance of the rights of individuals.

The following destruction obtains betwixt mutaliqy seals.

When the Durbar of the Peshwa went on an expedition as against Tippoo or the Nisam, a Regent was appointed at Poona for the time and received the Mutaliqy shicca which was that of the Raja, as the others were of the different Provinces.

The holder of the former was Regent those possessed of the others were viceroy's.

Conduct of Civil Business —

Claimants of Wuttuns, valuable property or large sums, presented their petitions by the hands of his Mootsuddies to Nana, who heard the petition read and referred the matter to one or other of the personages I have mentioned.

Occasionally persons watched an opportunity and delivered their papers into Nana's own hands.

Those officers who had no original jurisdiction and are distinguished as referees never presumed to enquire into such causes without an order for so doing from the Husoor of Nana.

Small causes were decided with consent of the parties by the Mootsuddies without any reference.

(III)

The petitions' answers and all the pleadings were delivered in writing or recorded. It was not usual to carry on by verbal proceedings.

In regarding to petitions being rejected Ramshastree rejected the suit of a brahman named Brumme as being barred by lapse of time it appearing from the petitioner's own shewing that the defendant had held uninterrupted possession of the wuttan of Despandy of Chankun for 150 years.

If the Wuttan had been disputed by a claimant within (hundred) 100 years his suit was not barred. For personal property a good claim was not barred by any specific number of years, but the interest was limited on money to double, and on grain to the quantity allowed by Hindoo law being triple.

The process for procuring the attendance of all persons resident in city, was by the verbal message of a Peon, Jassoos, or Carkoon, and for those in the District by a note from the Durbar, or Justiciary, or a message through either of the above hands according to the rank of the person whose attendance was desired.

In submission to Mootsuddies there being no order of reference the defendant could not be compelled to attend.

If the complaint stated, damage sustained, the Takeed Putter, or summons required, that the defendant should attend, and also that he should pay into the hands of the peon a sum of money. This deposit was termed Mussala and the amount fixed on reference to the alleged damage and the supposed ability of the person. When the plaintiff lost his cause the Mussala was returned, to the defendant who had lodged it.

There was another kind of Takeed Putter, different from the one just mentioned, granted to those who preferred application for such a writing. This was a letter of injunction reciting that the person to whom it was granted had set forth claims against him to whom it was addressed and enjoining satisfaction in case the matter should be as stated.

It seldom happened that defendants refused compliance with the process of the Cutcherry for their attendance, but any one through presumption neglected this summons was sent from the Husoor and then in default compliance house and wuttun were attached.

When a defendant presuming on the countenance afforded by a Sirdar evaded attending, the investigation of the suit was occasionally suspended in consideration to the Sirdar.

When either party pending the investigation made default the business was never the less proceeded in and a decision pronounced.

It was usual to record the default in the Sarounsh or decree, in order that the party who had absented himself might on a future occasion require a revision lest it should happen that he had been deterred from prosecuting to a conclusion by experiencing undue influence in favour of the opponent.

(IV)

On the attendance of the defendant the Justiciary usually devolved the investigation on his Carwary or deputy who received the answer from the defendant and the documents so son Putters exhibited on each side.

After which the Carwarry questioned the defendant on the material points or counts in the petition and in like manner the plaintiff was interrogated touching the matters alleged in the answer, and the points of dispute were thus elucidated. This is called Poorsees.

When books of accounts or writing were produced these were inspected and their weight ascertained, when no writing were forthcoming witnesses were examined and in defect of both if the plaintiff consented the matter was put to the oath of the defendant or vice versa.

If a bond was produced of an old date and probably granted by an ancester, the authenticity might be doubtful, a part was adjudged and the bond given up.

It was not usual to call for the evidence of sirdars, and when such was obtained, it was in the way of conversation quite voluntary up on their part and not preceded by any oath or injunction. It was not the custom to require the witnesses to take oaths in ordinary causes unless they were men of doubtful or bad character.

In cases regarding wuttuns the examination of evidence was conducted according to my information as follows :

The plaintiff and defendant were called upon to name their witnesses a list of whom was taken and underneath an agreement to rest satisfied with the evidence which might appear from the same was executed and signed by the parties.

Upon which the Judiciary appointed a carkoon for the special purpose of taking the evidence of witnesses who might reside at a distance from Poona, to whom a letter was addressed commanding them to give their evidence, and a similar letter to a Mamlatdar to afford his official assistance in procuring compliance with the former.

The Carkoon then repaired to the village and having shewn his letters, the witnesses were conducted to the banks of the Bheema or Seser Gunga or any holy stream or to a temple where having bathed or being placed in the middle of the temple or mosque according to their Faith, their depositions were separately taken down one by one, afterwards the Mamlatdars granted a certificate of the proceedings held and carkoon returned to Poona with his papers.

When the witnesses were in the neighbourhood of the Justiciary after the solemnity above described they were examined in his Cutchary and not by any deputed officer.

The Curwarry and Duftardars or Carkoons then made an abstract of the depositions.

At this stage of the investigation or after the pleadings, and cross examination thereupon had been recorded, the documents examined and evidence taken and summoned up, then and not till then, did the Justiciary in council that is assisted by a Punchayat resume his proceedings which he had terminated on handing over the petition to his deputy.

(V)

I come now to speak of arbitrators in regard to whom I am informed that in those days they were men of property and that it was not customary for any one to sit on a Punchat for a gain.

The person who wore an important suit in which the arbitrators had experienced much trouble of his free will and pleasure, made a present of shella, a puggree, or a sum of money which was accepted, but this was quite unsolicited.

In cases of wuttuns Deshmokh or Deshapandy of the district in which the wuttun lay, or an adjoining Pergunnah were usually called in as arbitrators. In dispute between Shroof and those of cloth merchants they selected from that class of traders.

The arbitrators were mutually named by the parties, and where they could not point out who they wished chosen the Justiciary called in for respectable men to form a Punchayat.

(VI)

The Justiciary in council took into their consideration, the matter reduced to the form we have seen through the labours of the Carwarry and Dufturdar or Carkoons, made up their minds on the subjects of dispute and then proceeded to draw up the Sarounsh.

Of the drawing up of sarounshes.

Those made at Poona commenced by reciting first the statement of the best side whether of the plaintiff or defendant, and those of the districts on cases referred to local authorities commenced with the plaintiff's case and then proceeded to record that of the defendant.

The Poorsees or examination of the parties respectively on the counts in the pleadings was here recorded the documents exhibited on each side were next entered. Then followed the depositions or abstracts of the depositions of witnesses, and then the opinion of the Punchayat, on the several points in the pleadings or points of difference.

Lastly the award of the Justiciary in council commanding the parties to specific acts, or conduct in regard the subjects of dispute closed the Sarounsh.

It was recorded that the cause had been decided by the advice of Punchayat but their names were seldom set forth in the Sarounsh, and generally speaking never signed.

The award or finding of the Justiciary in council is termed the Muckhlassee and this part of the Sarounsh was written by the Justiciary himself in his own hand.

I have in another place premised that I was about to treat of the decision of causes involving the disposal of wuttuns, valuable property of large sums of money.

In such the confirmation of the Prince was required to give validity to the acts of Ramshastree or the Soobehdars, before whom they were investigated. To which Ramshastree usually sent his Carkoon, and the Soobehdars repaired themselves to the presence with their Sarounshas.

Nana himself noted on the Sarounsh the word 'Deave'—may it be granted, on which the Paishwa Madow Row superscribed the word 'Dene'—'be granted or to be granted.'

(VII)

Of the issuing out of Sunnuds, and Neewar Putters. Where a wuttun was to be made over a sunnud was required which was executed in the office of the Furnavees by the carkoons. Nana authenticating the same by entering the date in his own writing.

The original Sarounsh was kept among the records of the Cutcharry and in cases where a Sunnud was not required a Neewar Putter, being abstract of the Sarounsh, was drawn up in the department of the Chitnees and authenticated by that officer entering the date in his own hand-writing, and this was followed by the Moosmoodar endorsing on such a paper the words 'Adnia' Purmanee' which may be rendered 'By order'.

Finally the instrument was stamped with the Hussoor Shicca or seal of state.

In small causes of very trifling importance a Yad or memorandum recorded the cause and was followed by a Purwangy or order.

In cases of greater consequence the confirmation of the Prince Sunnuds (one word ?) were not required, unless they came within the degree of importance which demanded these proceedings.

The cases taken up by Mootsuddies mentioned elsewhere as submissions were quite voluntary and in the nature of private amicable adjustments by consent of the parties throughout.

When the decree adjudged money, the party against whom it was passed rendered satisfaction in one or other of the following ways.

Sold his house, wuttun or property to the amount or granted an instalment bond conditioning to pay at period fixed therein.

When the defendant had no property his bond was taken to pay according as he could find the means, and sometimes he served the creditor if the latter agreed to this.

Where the debtor had no property and could not from bodily disability render any service a Cowl or protection was granted exempting him from the Tuggaras of his creditors for five or ten years during which purchase he might acquire property.

(VIII)

When a party was dissatisfied with the decision of the Justiciary, and Punchaat he went to the Hussoor where it was usual to admit appeals and an enquiry was instituted whether there had been undue influence bribery or partiality. Or the appeal was referred to a different authority from that which had tried the suit.

In causes before Ramshastree when occasion required, a Carkoon and peon were entertained for the taking of evidence in distant villages or other matters, the wages of whom were paid equally by the parties.

The other authorities carried on by the Carkoons and peons of their respective departments.

The person who gained a cause paid a pecuniary consideration to the Government under the name Herkee and the party cast was called upon for Gunegarry or a fine.

These were not computed in the way of percentage but according to the condition of a man and circumstances of the case.

They were occasionally altogether remitted on account of poverty, but were otherwise the established regular custom.

Disputes between Mamlatdars and their successors about balances of revenue and expences were settled by the Deshmooks, the Carkoons of Nana, Ramchundir Punt Dumdera and not by the Sastree or Sir Soobehdars, with exception to the Sirsoobah of the Conkan, where the parties were from that province and chose to resort to him.

(IX)

Rajmundul Sirdars Selladars and the greater Enamdars, when any one preferred a petition to Nana against any of these, it was usual to receive the petition and to address a letter to the chief requesting that the matter might be settled. Such an order has been called Takeed Putter by a request that no further representation on the subject might reach the presence.

If the sirdar was at a distance as with Mahadajee Seendiah's army in Hindoostan giving the letter, in question, was all that was done for the petitioner.

When the sirdar was at no great distance his vakeel was sent for and received orders to make settlement.

In many instances their injunctions are said to have been attended to and when they were evaded, the sirdars experienced the displeasure of the government or not, according to their rank and influence or other circumstances.

Cases of this description did not I believe in general come before Ramshastree or the Soobehdars, but petty Sellehdars were amenable to these authorities.

(X)

In regard to the expedition with which causes were decided. It is well understood that causes for small sums, although not of necessity, or invariably, yet in general are very speedily got through compared with cases of large amount the following is what I have picked up on this point.

Litigations involving the disposal of wuttuns of Deshmookh's, Deshpande's and Patil's, inheritances of enam's, and boundary disputes—

Seldom and expeditiously in two years in most instances—in five years. In a few instances—spun out to—ten or twelve years—a very few not decided in all 22 years of Nana's time.

Causes for money above 5,000 rupees sometimes in six months, usually in a year and seldom protracted beyond a year and a half or two years. Causes for a few hundred rupees in one or two months.

Ramshastree filled the office of Nyajish for thirty five years during the time of Ballajee Bajeerao, Mhadowrao Bulhar, Narainrao Bulhar, and Mhadowraw Narain Paishwas.

Moro Hurry was the first Carbarry of the Shastree and acted as such for (twenty) 20 years upon removal from office an investigation was made of the state of business during his Ministry and it was found that 1398 causes had come in—to cutcherry,

This I learn from an original memorandum of the Dufturdar—some of these causes were criminal others civil.

It was not customary to take any account of the number of cases decided monthly or annually.

The Duftars were partly lost in the confusion following the capture of Poona by Holkar 1802, and I have no hope of being able to obtain any corresponding official account, of the proportion of the above causes settled.

But a Dufturdar who served 20 years in the cutcherry tells me as far as he can now speak, from recollection he believes not above half were ever decided.

Tugars, Dhurna or Langwa are restraints on the liberty of the debtors and distresses carried to different degrees of severity.

In Nana's time the interference of the officers of government was confined to complaints made to them of any great severity or harshness on the part of the creditors.

The evidence upon which I have been induced to submit the proceeding is as follows : the testimony of persons advanced in life, and long conversant with the conduct of judicial business during the latter and greater part of the period in question—the evidence of Saromshas and Neewar Putters, etc., etc., and lastly the existance of many usages to this day.¹

24th January 1819.

(Sd.) N. J. LUMSDEN.

II

An extract from the report of Robertson, the first Collector of Poona, about the village communities in the Poona Division, dated 10th October 1821.

Division of land of a village

"Every original paper relating to Thalakaries and their occupation of land, every return I have obtained from districts concerning them, and the ancient distribution of land, proves beyond a shadow of doubt, that at a former time, the whole of the arable land of each

this number appears to have been seldom less than four or more than twenty five, although in large villages with dependant 'Wadis' or village was apportioned out amongst a certain number of families, Hamlets there have been from thirty to forty. The lands they occupied were distinguished by the surname of the occupants. The Estate of the Jadhavas was called 'Jadhav Thal', that of the Scindia, 'Scindia Thul', that of the Pawars, 'Pawar Thul', etc., and though not a descendant of many of these original proprietors remain, the estate they occupied still retain their name.

The Jutha (जृथा) p. 531.

These families were called Juthas, whether each of them was composed of only one person, when they were first established as possessors of the land, can only be supposed. The probability however is that there was only one person who with his children took a fourth or a fifth or a sixth, etc., share of the lands of the village, because this original share whatever portion of the whole village land it may have been, is now found in those juthas which remain perfect, to be held in small portions by persons of the same family and surname, who have acquired their separate shares by the law of Hindoo succession. The original thul or estate therefore is now divided into a great number of small portions by persons according to the number of lineal descendants of the first occupant. These descendants collectively are termed a jutha; they are inferred to possess the whole of the original estate among them; they are responsible as a body corporate for the payment of whatever is due to government and others for the whole estate; they are therefore responsible, should one of the owners of a share let his land get out of cultivation or desert it for some other pursuit, to pay among them that person's share of the dues and the land of that share is consequently at their disposal to make the most of it to indemnify themselves. In the same way if a member of the jutha should die without an heir, his portion of the family estate is divisible among the surviving relations according to the Hindoo law of inheritance.

Individual members of Jutha

The individual members and sharers of the land of a jutha always to have been at perfect liberty to do with their own portions what they pleased, to let them out for one or for several years, or let them lie fallow, whatever they did with them however they were

responsible to the other members for contributing the dues of their portions to make up the whole amount payable by the jutha for the whole of the original Estate. It was therefore an object with the whole of the members of a jutha to see that each individual did not by extravagance or carelessness, ruin himself and thereby burden them with the payment of his share. It was also not at the option of any individual, this his Bap Rastee (बाप रास्ता) or patrimony : if any one of his relations had the means of buying it, it was never allowed to go to a stranger, but if they had not and the necessity for selling it was impious on the ruined number, it was made over to any one, a Brahmin, Coonabee of another jutha, or a Musulman, according to whoever might offer himself as a purchaser. Such sales and transfers caused the introduction of a distinctive appellation in respect of them. The great body of sharers being connected by blood termed themselves ghur bhaau (घर भाऊ) which with reference to the reason of the appellation being given at all should be translated, "consanguineous co-partners," and the new member was termed a broder bhow (बिरादर भाऊ) which may be said to mean 'brother' by' or in "co-partnership". The new member became liable to all the particular customs and rules which bound the body corporate into which he had entered.

Heads of Jutha

Several old Thalakaries agree in stating that very long ago the representative of the elder branch of the jutha looked after the cultivation and collected the dues from the junior branches, and that he stood between the junior branches and the Mocuddum of the village, who when there was any deficiency not readily paid or outstanding from any of the lands of the jutha lying fallow on account of disputed succession of other causes never looked to the members of the jutha generally, but to the senior member of the family alone, to produce how he could, the stipulated dues for the whole estate, but there is no trace of any such arrangement existed within the memory of man."

The Patels of Jutha, The Mocuddam (p. 532).

Upon the principle however that each jutha should have a responsible person at its head for the pecuniary concerns of the body in relations to ruling power, one jutha appears to have been selected either by government or other juthas to perform, through the re-

presentation of its elder branch, the duty of collecting from all other jutha and to be responsible for the claim of government on them all, thus collectively rendered under one head a body corporate for the discharge of certain obligations and for the enjoyment of certain privileges. The members of the jutha thus selected have the distinguishing appellation of Patel, and probably always had that or some other distinguishing name, and that a person of the elder branch of it actually *in officio* as its head is styled Mocuddam of the Patel's jutha and thence of all other juthas of the village. From the meaning of the word Patel it seems probable that he was the first (man) who occupied the new village and that from that circumstance he and his family and descendants acquired the title of Patel, and also the respect of those who subsequently settled in it. Mocuddam being a Persian word was no doubt introduced by the Mahomedans. Its meaning is the first or headman of any particular caste, profession, or community.

The Mocuddam's powers and privileges

It is probable that the Mocuddam was formerly and still continues as much a natural head of the village society as a servant of government. The united families having become, as I have above described, jointly and severally under his superintendance, responsible for the whole of the demands payable by them, it was a circumstance of no small moment to maintain respectfully a representation of their own body and by keeping him between them and the officers of government, to secure to themselves a freedom from the impatient discharge of their duty by public tax gatherers. The Mocuddam is in fact, as the Honourable the late commissioner has observed the keystone by which the other materials have remained compacted. He was and is still a magistrate, by the will of the community as well as by the appointment of government; he enforces the observance of what is in England would be termed the bye-laws of the corporation, he formerly raised the contribution a sum of money for the expences of the corporation as such, and for the support of his own dignity as its head; he suggested improvements for the benefit of the association and marshalled the members to aid him in maintaining the public peace; he dispensed and still dispenses civil justice as a patriarch to those who choose to submit to his decision as reference or arbitrator, or he presides over the proceedings

of others whom either he himself or the parties might nominate as arbitrators in their disputes.....”

(P. 533)—In course of time some Mocuddams sold either in whole or in part the rights and privileges they possessed. Then two or three sharers by purchase of the Mocuddami were established and they each took a certain number of juthas (or of individuals, Bhoubunds or thalakaries if the village had been much broken up) as those from whom alone their share of stauks and Paun was to be realized. They also assessed these juthas in Thalakaries only, and realising the amount, paid it to Moccudam, who held precedence among them. These divisions were termed Thalakaries or surrufs, and consisted of as many as there were sharers in Mocuddamee. A Takseemdar also had the patronage and assignment in cultivation of a portion of the ghutcool land, in proportion to his share of the Mocuddamee.”¹

---

¹ *EIP* (1826) IV, pp. 530 ff.

INDEX

Numerals refer to Page Numbers*

A

Administrative institutions

7, 8; 13-20; 26-30; 37; 40-43;
indigenous or popular
52, 55-60; 122-126; 129

Amir-i-Shadah 7

Amir-ul-Umara 7

Appeals (or transference of a case)

63, 81, 85, 123;
in criminal cases 106

Aqta tenure 8, 9

Atraf 15

B

Balutas 4, 59

Berads 116, 117

Betalis Purvaja 89

Biradar-bhau 54, 124, 386

Boundary disputes 100

Brahmasabha 3, 65; 109-114

C

Caste 3, 66, 102, 109-114;
see also Jatisabha, Jatigota and
Daiva.

Chira-patra 91, 93

Chorgasti-naik 114

Concilium Regis 28

Crimes, analysis of 257-260

Criminal justice 102-108, 128-9, 131-2

Criminal tribes 115-117

Culture 3, 64, 92, 96, 98, 102

Curia Regis 28

D

Daiva 3, 5, 54, 118, 383

Danda (or punishment) concept

of 102

foot note 1

Darakdars 29

Deshlekhak 29

Deshadhikari 29

Deshak 52 (see also foot note 6)

Deshmukh 5, 17, 18

Deshapande 5, 79, 80

Devadanda 102, 169

Dharma 68;—concept of 70; 98; 99

—Maharashtra Dharma 98

Dharmachauthara 152

Dharmadhikari 3, 66, 110, 113

Dharma-sabha 32, 34, 38, 45, 125

—Huzur Hazir Majlis 32

Diwan 6, 10, 13, 15, 23, 25, 29,
35, 37, 40, 46, 122, 126, 127, 139,
143, 168, 207, 214, 217; (see Raj-
mudra).

Diwan-danda 102, 103-108

Diwan-i-Mustakhrij 7

Diwan-i-Vizarat 7

Dnyandevichi Shapath 230

E

Evidence, types of 87-90

Expiations, procedure in 113; types
of 261-262

F

Family, joint 2, 3

G

Gota 4 5; administrative 51-60;
judicial 61-63; social 114 (Gotai);
143, 197, 217; see Daiva

Gadakari 116

Ghar-bhau 54, 124, 386

Ghatasphota 114

Gohi 88

Gotai (Gotapat) 114

Gunhegari 81

---

*This Index pertains only to main text i.e. pages 1-134.

H

Haq-Rayat-Nisbat	5, 52, 126
Harkaras	119
Harki	81
Hasham	117
Havaldar	17

I

Indigenous institutions; of administration	52, 55-60, 122-126, 129;
of justice	61-67, 109, 122-126, 130
Iqlim	6

J

Jagirdari	11, 13, 14, 20, 27, 30, 35, 37, 38, 40, 42, 132, 133
Jamindars	42
Jatidanda	102, 113
Jatigota	3
Jatisabha	66, 109, 110, 112, 113, 114, 128, 129, 130
Jayapatra	78
Judge	131
Judicial institutions	9, 21-26, 31-36, 38, 44-50; indigenous or popular institutions 61-67, 122-126, 130
Jurisprudence	132
Justice	221, 222

K

Kamavidsai	42
King	32, 45, 104, 129, 130.—his position, according to Hindu Smritis
70—presence of royal authority necessary during ordeal	97
Kotwal	7, 115, 117
Khoom	5, 57
Kriya (Proof), types of—	87, 91, 95, 96, 98; Kriya and divya distinguished 95, foot note 151

L

Land system	10, 51
Law	68, 69, 70, 132;—Hindu law 68; —Muslim law 68.—Law books, 69, —Classification of 70
Litigation, topics for	49, 64

M

Mahal Shibandi	116
Maharashtra dharma	98
Maharashtra Rajya	125
Mahzar 76 (see foot note 55)	
Majlis or Hazir Majlis (sabha or assembly)	3, 123, 125, 126, 130; administrative 8, 16-18, 20; 28, 29; judicial 10, 23, 25, 32, 34-35, 37 39, 45, 50; Hazur Hazir Majlis or Rajsabha or Dharmasabha 28, 32, 34, 38, 125; trial by a Majlis 73-83; kinds of disputes tried by 64.
Mamlatdar	41
Majalasi or Sabhasad	24, 27, 36, 131
Mansab	30
Maratha State	27, 37, 40, 132; concept of 129-130
Metakaris	116
Mirasdars	4, 53, 60
Mirasi tenure	5, 52
Mitaksara	2, 69
Mokasa tenure	12, 13, 14, 20, 27, 30, 37, 38, 40, 42, 132, 133
Money disputes	99
Mutaliqi Shiqqa	35, 41, 42, 48, 104

N

Naib	7
Najar	101
Nazim	7
Nyayadisha	32, 46, 131

O

Offences, Kinds of	257-260
Ordeal or Divya	91-98

P

Panchayat	39, 45, 48, 49, 55, 105, 108; 126, 128; trial by 83-86;—in criminal cases 105, 108; kinds of disputes tried by 49; Panchayati 47
Pandhari	74, 88
Panditrap	32, 111

Panktipavan	114	Shiq	7
Paragana 5, 16, 18, 41; Paragana Majlis	17, 23, 29	Shiqdar	7
Paishwa or Peshava	14, 28, 40	Smritis	69
Penances	109, 114, 261-262	Social Offences	259, 262
Police	56, 57, 115-119	Social Organisation	2, 3, 54, 55, 66, 102, 109, 114, 129, 130
Popular institution of Justice see indigenous institutions.		Subha Majlis	29, 35
Praja-Raya	60	Subhedar	29
Prant Rajmandal	28	Sultan	7, 9, 22
Prashnika	75	T	
Prayaschita	109-114, 261-262	Takrir	74
Prison administration	119-121	Tallyari	116
Procedure 83-86; 105-108; 113; 127, 128, 131		Tarafadari	10, 16
Property-Coparcenary	3	Tarafadars	16
Punishment, concept of types of	102 257-260	Tarf-Majlis	19, 25, 29, 37
Q		Thal (Maythal)	81
Qazi	23, 36	Thalakari tenure	52
Qazi-ul-qazat	9	Thalzada	52
R		Tradition and Custom	69
Rajmandal	26, 27, 35, 37, 40	Treasure trove	100
Rajmudra	15, 28, 32, 35, 38, 45, 125, 126	Trial, by a Majlis 73-82; by a Panchayat	83-86
Rakhtakhana	11, 13, 14, 20, 21, 26, 122, 125	U	
Ramoshi	117	Upari tenure	4, 53, 60
S		V	
Sabhasad	23, 27, 36, 131	Vazir	15
Sabha Nayak	74	Vazir-i-kul	13
Sadi	88, 90	Veskar	116
Sadra-i-jahan	13	Village Majlis	25, 29, 37
Sanadi Pyadas	117	Village Organisation	50-61
Samasta Mandalik	54	Vyavahar	64, 70
Sargurho	115	W	
Sarlashkarships	16	Wakil	114
Sarsubhas	28, 41	Wakil-i-Sultanat	13
Shadi	7	Wali	7
Sherni	81	Watan Bhau	124
Shete and Mahajan	5, 57	Watan tenure	5, 51
Shiledar	117	Watandars	55-59
		Watanpatra	80

DECCAN COLLEGE MONOGRAPH SERIES

1. *Panipat 1761*—by T. S. Shejwalkar. Crown 4to, pp. 141 and 9 maps, 1946. Rs. 12/- [M 1]
2. *Anthropometric Measurements of the Marathas*—by Iravati Karve. Crown 4to, pp. 71 and 4 plates, 1948. Rs. 8/- [M 7]
3. *Studies in the Historical and Cultural Geography and Ethnography of Gujarat*—by H. D. Sankalia (being the Thakkar Vassonji Madhavji Lectures for 1944 at the University of Bombay). Crown 4to, pp. xvi+246 and 3 maps. 1949. Rs. 15/- [M 11]
4. *Etched Beads in India*—by M. G. Dikshit. Crown 4to, pp. vii+79+19 plates, 1949. Rs. 10/- [M 13]
5. *Report on the Excavations at Brahmapuri in Kolhapur*—by H. D. Sankalia and M. G. Dikshit. Crown 4 to, pp. xvi+154+37 plates. 1952. Rs. 30/- [M 15]
6. *Stone Age and Pleistocene Chronology in Gujarat*—by F. E. Zeuner. Crown 4to, pp. 46+11 plates. 1950. Rs. 8/- [M 17]
7. *Phonemics of Old Tamil*—by C. R. Sankaran. Crown 4to, pp. vi+71+2 plates. 1951. Rs. 8/- [M 18]
8. *Anthropometric Measurements of Maharashtra*—by I. Karve and V. M. Dandekar. Crown 4to, pp. vi; 134; 2 maps+ 24 plates. 1951. Rs. 12/- [M 20]
9. *Nagpur Affairs (Selections from the Menavali Daftari)*—by T. S. Shejwalkar (*in press*) [M 25]
10. *Godavari Palaeolithic Industry*—by H. D. Sankalia. Demi 4to, pp. ii +59+49 figs. 1952. Rs. 12/- [M 28]

DECCAN COLLEGE DISSERTATION SERIES

1. *Historical Grammar of Old Kannada* (based entirely on the Kannada inscriptions of the 8th, 9th and 10th centuries A.D.)—by G. S. Gai. Royal 8vo. pp. xvi+232. 1946. Rs. 15/- [D 2]
2. *Cultural History from Vāyū Purāṇa*—by D. R. Patil. Royal 8vo. pp. xviii +348. 1946. Rs. 15/- [D 3]
3. *Historical Grammar of Inscriptional Prakrits*—by M. A. Mehendale. Royal 8vo. pp. xi+345. 1948. Rs. 21/- [D 5]
4. *Juvenile Delinquency and Destitution in Poona*—by Mrs. G. N. Ruttonsha. Demi 8vo. pp. 180. Rs. 8/- [D 6]
5. *Historical Grammar of Apabhraṁśa*—by G. V. Tagare. Royal 8vo. pp. xviii+454. 1948. Rs. 21/- [D 8]
6. *Verbal Composition in Indo-Aryan*—by R. N. Vale. Royal 8vo. pp. xii +324. 1948. Rs. 18/- [D 9]
7. *Stone Age Cultures of Bellary*—by B. Subbarao. Royal 8vo. pp. viii+62. Rs. 8/- [D 12]
8. *Citations in Śābara Bhāṣya*—by D. V. Garge. Royal 8vo., pp. xii+312. 1952. Rs. 16/- [D 19]
9. *Rgvedic Legends through the Ages*—by H. L. Hariyappa. Crown 4to, pp. xxii + 123-330 1953. Rs. 20/- [D 30]

10. *Evolution of Malayālam*—by A. C. Sekhar. Crown 4to, pp. viii+220. *Rs. 105.3.
Rs. 16/- [D 31]
11. *Nominal Composition in Indo-Aryan*—by G. V. Davane. Crown 4to, pp. xxii+123-330. Rs. 15/- [D 32] (*in press*)
12. *The Judicial System of the Marathas*—by V. T. Gune. Crown 4to, pp. xxxv+391 +2 maps +1 plate 1953. Rs. 20/- [D 37]
13. *Linguistic Peculiarities of Jñāneśvari* (with index verborum)—by M. G. Panse. Royal 8vo. pp. xiii+655. 1953. Rs. 20/- [D 38]

SOURCES OF INDO-ARYAN LEXICOGRAPHY

1. *Anckārthātāka* of Mahīpa, critically edited by M. M. Patkar. Royal 8vo., pp. viii+4+215. 2. 1947. Rs. 6/- [L 4]
2. *Words beginning with a in the Udyogaparvan*—by E. D. Kulkarni. Demi 4to, [L 10] (*in press*)
3. *Kośakalpataru* of Viśvanātha, critically edited with notes and index verborum by S. M. Katre [L 14] (*in press*)
4. *Amaramaṇḍana* of Kṛṣṇasūri, critically edited by V. Raghavan. Royal 8vo., pp. 43. 1949. Rs. 3/- [L 16]
5. *Kāśakṛtsna-Śabdakalāpa-Dhātupāṭha*, with an old Kannada commentary by Cannavira, edited by A. N. Narasimha. Crown 8vo., pp. xviii+442. 1952. Rs. 5/- [L 21]
6. *Sāradiyākhyanāmamālā* of Harṣakirti, critically edited with glossary by M. M. Patkar. Royal 8vo., pp. x+102. 1951. Rs. 5/- [L 23]
7. *Śivakośa* of Śivadatta, critically edited with notes and index verborum by R. G. Harshe. Royal 8vo., pp. vi+iii+210. 1952. Rs. 12/- [L 24]
8. *Nānārtharatnamālā* of Irugapa Daṇḍādhinātha, critically edited by B. R. Sharma. Royal 8vo., [L 26] (*in press*)
9. *Nānārthamañjari* of Rāghava, critically edited by K. V. Krishnamurthy Sharma [L 27] (*in press*)
10. *Liṅgānuśāsana* of Durgasimha, critically edited by D. G. Koparkar. Royal 8vo., pp. xix+87. 1952. Rs. 8/- [L 29]
11. *Śālihotra* of Bhoja, critically edited by E. D. Kulkarni. Royal 8vo., pp. xxii+70. 1953. Rs. 8/- [L 33]
12. *Ekārthanāmamālā* and *Dvyakṣaranāmamālā* of Saubhari, critically edited by E. D. Kulkarni [L 34] (*in press*)
13. *Cāndravyākaraṇa*, of Candragomin, edited by K. C. Chatterji. Part I, Chs. 1-3. Demi 8vo., pp. vi+352. 1953. Rs. 12/- [L-35-I]
14. *Śabduratnārali* of Mathureśa, critically edited by K. C. Chatterji. [L 36]
15. *Karikalpadruma* of Vopadeva, critically edited by G. B. Palsule [L 39] (*in press*)

DECCAN COLLEGE HAND-BOOK SERIES

1. *Prehistory in India*. Four Broadcast Talks on Early Man—by F. E. Zeuner. Crown 8vo., pp. 39+16 plates. 1951. Rs. 2/8/- [H 22]
2. *Archaeology and Indian Universities*—by H. D. Sankalia. Demi 8vo., pp. 17. 39+16 plates. 1952. As. 8.

COLLECTION OF VARIOUS
→ HINDUISM SCRIPTURES
→ HINDU COMICS
→ AYURVEDA
→ MAGZINES

FIND ALL AT [HTTPS://DSC.GG/DHARMA](https://dsc.gg/dharma)

Made with
By
Avinash/Shashi

I creator of
hinduism
server

 KAPWING

COLLECTION OF VARIOUS
→ HINDUISM SCRIPTURES
→ HINDU COMICS
→ AYURVEDA
→ MAGZINES

FIND ALL AT [HTTPS://DSC.GG/DHARMA](https://dsc.gg/dharma)

Made with
By
Avinash/Shashi

I creator of
hinduism
server

